EMRAH SAFA GÜRKAN

2. BASKI

SULTANIN KORSANLARI

OSMANLI AKDENİZİ'NDE GAZÂ, YAĞMA VE ESARET, 1500-1700

Kronik

Kronik

SULTANIN KORSANLARI
Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret
1500-1700

EMRAH SAFA GÜRKAN

KRONİK KİTAP: 76
Osmanlı Tarihi Dizisi: 27

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu
Hasan Saybir

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Ekim 2018, İstanbul
2. Baskı, Kasım 2018, İstanbul

ISBN
978-975-2430-79-2

KRONİK KİTAP
Balçık Sk. N°6, Gümüşsuyu
İstanbul - 34327 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 34569

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

EMRAH SAFA GÜRKAN

SULTANIN KORSANLARI

OSMANLI AKDENİZİ'NDE GAZÂ, YAĞMA VE ESARET, 1500-1700

Kronik

Doç. Dr. EMRAH SAFA GÜRKAN

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans çalışmalarını tamamladıktan (2003) sonra, aynı üniversitede Halil İnalcık'ın danışmanlığında Batı Akdeniz'deki Osmanlı korsanlarını incelediği tez ile yüksek lisans diplomasını aldı (2006). Ardından Georgetown Üniversitesi Yeniçağ Avrupa Tarihi kürsüsünde Gábor Ágoston ile yazdığı "*Espionage in the 16th century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry*" başlıklı tez ile doktor oldu (2012). 2016 yılında doçent unvanını alan Gürkan, hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir.

Yeniçağ Avrupa ve Akdeniz tarihi üzerine uzmanlaşan müverrih; istihbarat, korsanlık, kölelik, ihtida, Osmanlı – Avrupa ilişkileri ve serhad çalışmaları gibi konularda araştırma yapmaktadır. 2018 yılında 14. Kadir Has Ödülleri'nde *Gelecek Vadeden Bilim İnsanı Ödülü*'ne layık görülen Gürkan, aynı zamanda Ottoman History Podcast'ın kurucu editörlerinden biridir.

Başlıca eserleri:

Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları (İstanbul: Kronik, 2017), 4 baskı.

(Feridun Emecen ve Ali Akyıldız ile birlikte) - *Osmanlı İstanbulu: Uluslararası Osmanlı Istanbulu Sempozyumu Bildirileri* (İstanbul, 2014-2018), 5 cilt.

Aşkım Elif'e,

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR xi
HARİTA LİSTESİ xv
TABLO LİSTESİ xvi
METİN İÇİNDEKİ SİYAH BEYAZ RESİMLERİN LİSTESİ xvii
TEŞEKKÜR xix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ KISIM: KORSANLAR

I. KİM BU KORSANLAR? BATI AKDENİZ'DEKİ OSMANLI KORSANLARININ ETNİK, DİNÎ VE COĞRAFÎ DAĞILIMI 17
İlk İki Nesil: Müdecceller ve Doğu Akdenizliler 17
Üçüncü Nesil: Akdeniz Mühtedileri 28
Dördüncü Nesil: Kuzeyli Mühtediler 34
Yahudiler 44
Hıristiyan Gaziler 46
Yerli ve Millî Korsanlık? 50

II. GAZÂ MESELESİ
Gazavât-ı Hayreddîn Paşa'yı Nasıl Okumalıyız? 56
Serhaddin Oksimoronları: Mühtedi, Hıristiyan ve Yahudi Gaziler 59
Mühtediler ve Geçmişleri: Memleket Hasreti 62
Mühtediler ve Geçmişleri: Aile ve Akrabalar 72
Mühtediler ve Geçmişleri: Müteredditi Bir Hidayet? 75
Serhad Eklektizmi 80
Guzât fi'l-Bahr ve Küffâr-ı Hâksâr 88
Korsanlar ve Cema'ât-ı Müslimîn 95
Korsan Dayanışması 100

İKİNCİ KISIM: GEMİLER

III. SEFİNE-Yİ RÜESA: ÇEKTİRİ VE YELKENLİ KORSAN GEMİLERİ 107
Uzun Gemiler: Akdeniz'de Seyrüsefer, Ateşli Silahlar ve Kadırga 109
Korsan Kalyeteleri 123
Korsanların Ufak Çektirileri 135
Yelkenlilerin İstilası ve Kadırganın Bitmek Bilmeyen Ricatı 138
IV. KORSAN FİLOLARI 155
Onaltıncı Yüzyılın Çektirileri 156
Onyedinci Yüzyıl ve Yelkenliler 163
Ateş Gücü 183
Akına Çıkan Filolar 185

ÜÇÜNCÜ KISIM: GEMİDE

V. MÜRETTEBAT 193
Reis ve Subayları 193
Denizciler 198
Askerler 200
Kürekçiler 205
Kölelerin Yaşam Şartları 209
İsyan 216
VI. GEMİDE YAŞAM 219
Yemek 219
İçmek 223
Hastalık, Hijyen ve Tuvalet 227
Mahbûb Dost-Cân Levendler 231
Suç ve Ceza 237
Dil 240
Din, İbadet ve Bâtıl İnançlar 241

DÖRDÜNCÜ KISIM: COĞRAFYA

VII. KORSANLIĞIN COĞRAFYASI 253
Bahr-ı Sefid'in Topoğrafyası ve Korsanlık 253
Marr Granda ya da Atlantis'in Denizi 257
Akdeniz: *Mare Piraticum* 262
Mağrib: Bir Korsan Sahili mi? 274

BEŞİNCİ KISIM: SAVAŞ

VIII. SAVAŞ, HİLE VE FİRAR: AKINLARIN ANALİZİ 295
Gemileri Teftiş 295
Hile Hurda 299
Saldırı 304

Direniş 314
Yağmalamak 317
Kararı Firara Tebdil Etmek 323
Korsan Korsana 334
Filo Halinde Akınlar 336
Bayraklar, İşaretler ve Haberleşme 346
Kara Akınları 353

ALTINCI KISIM: İKTİSAT

IX. KORSANLIĞIN EKONOMİSİ 369
Korsanlık, Ekonomik Marjinalizasyon ve Eşkıyalık 369
Parazit mi, Müşevvik mi? 374
Korsanlığın Bölge Ekonomisine Katkısı 385
X. GANAİMİ PAYLAŞMAK 394
Yatırım Yapmak 394
Ganimeti Elden Çıkarmak 398
Ganimeti Paylaşmak 406
Ganimetin Muhasebesi 416

YEDİNCİ KISIM: HUKUK

XI. KORSANLIK, PİRATLIK VE ULUSLARARASI HUKUK 423
Korsanlık ve Piratlık 423
Korsanlık Beratı, Pasaport ve Patente 426
Kural Tanımaz Korsanlar ve Her Dâim Mağdur Tüccarlar 430

SEKİZİNCİ KISIM: İDARE

XII. HUZURSUZ BİR İTTİFAK: MAĞRİB'İN GAZİLERİ, DERSAADET'İN MEMURLARI 447
Gazilerimizin Osmanlı Hizmetine Girişi 449
Dersaadet'in Korsanlardan Beklentileri 453
Korsanların İstanbul'dan Beklentileri 468
Madalyonun Öteki Yüzü: İşbirliğinin Sınırları 473
Özgürlüğüne Düşkün Korsanlar 478
İstanbul, Korsanlar ve Ahde Vefa 480
Osmanlı Gücünün Sınırları 489

HÜLÂSA 507
SÖZLÜK 511
KAYNAKÇA 521
İNDEKS 555

KISALTMALAR

ACCM	Archives de la Chambre de Commerce de Marseille, Marsilya
AGS	Archivo General de Simancas, Valladolid
AHN	Archivo Histórico Nacional, Madrid
AMAF	Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Paris
AMN	Archivo del Museo Naval, Madrid
AN	Archives Nationales, Paris
ASF	Archivio di Stato di Firenze, Floransa
ASG	Archivio di Stato di Genova, Cenova
ASP	Archivio di Stato di Pisa, Pisa
ASV	Archivio di Stato di Venezia, Venedik
ASVat	Archivio Segreto Vaticano, Roma
BGUC	Biblioteca Geral da Universidade de Coimbra, Coimbra
BNF	Bibliothèque Nationale de France, Paris
BNCF	Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, Floransa
BOA	Başbakanlık Osmanlık Arşivleri, İstanbul
ISAM	İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul
NAM	National Archives of Malta, La Valetta, Malta
NAV	Notarial Archives, La Valetta, Malta
RGAVMF	Rossiyskiy Arhiv Voenno Morskogo Flota, Sankt-Peterburg
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivleri, İstanbul

AMP	Archivio Mediceo del Principato
BAC	Bailo a Costantinopoli
C.BH	Cevdet Tasnifi, Bahriye
CCX-LettRett	Capi del consiglio di dieci, Lettere di rettori et di altre cariche
COSP	Calendar of State Papers
DocTR	Documenti Turchi
E	Papeles de Estado

DVE	Düvel-i Ecnebiye Defterleri
GF	Gazette de France
GŞS	Galata Şeriyye Sicilleri
KK	Kamil Kepeci
MD	Mühimme Defterleri
MZD	Mühimme Zeyli Defterleri
SAPC	Senato, Archivio Proprio Costantinopoli
SDC	Senato, Dispacci, Costantinopoli
SDelC	Senato, Secreta, Deliberazioni, Costantinopoli

b.	It. *busta*, kutu
c.	It. *carta*, sayfa
col.	kolon
dn.	dipnot
fil.	It. *filza*, dosya
fol.	It. *folio*, varak
hk.	hüküm
k.	kullanan
leg.	İsp. *legajo*, kutu.
M. Ö.	Milattan Önce
ms.	Lat. *manuscriptum*, el yazması
no.	numara
öz.	özellikle
passim	birçok yerde
r.	Lat. *recto*, ön
reg.	*registro*, kayıt
s.	sayfa
sic	*sic erat scriptum*: [metinde] öyle yazılmıştı
süt.	sütun
v.	Lat. *verso*, arka
vd.	ve diğer
vdv.	ve devamı
vr.	varak
yak.	yaklaşık

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.y.	adı geçen yazar
Alm.	Almanca
Ar.	Arapça
bkz.	bakınız

d.	doğum yılı
İt.	İtalyanca
Lat.	Latince
Far.	Farsça
Fel.	Felemenkçe
Fr.	Fransızca
İsp.	İspanyolca
g.	görev yaptığı yıllar
karş.	karşılaştırınız
Os.	Osmanlıca
Por.	Portekizce
S.	Santo
St.	Saint
yay. haz.	hazırlayan
Yun.	Yunanca

Tarihler üzerine not: Osmanlıca belgelerde hem Hicri hem de Miladi tarih verilmiştir. Venedik takviminde yılbaşı 1 Mart olduğundan, 31 Aralık 1567'den sonra 1 Ocak 1568 değil, 1 Ocak 1567 gelmektedir. Böyle durumlarda okuyucuyu uyarmak için "m.v." (*more Veneto*) işareti kullanılmıştır; okuyucu bu işareti gördüğünde bir sene sonrasını anlamalıdır.

H.	Hicri
M.	Miladi
Gurre:	Hicri takvimde ayın ilk günü
Selh:	Hicri takvimde ayın son günü
Evâil:	Hicri takvimde ayın ilk on günü
Evâsıt:	Hicri takvimde ayın ikinci on günü
Evâhir:	Hicri takvimde ayın son on günü

HARİTA LİSTESİ

1. Ligurya Denizi 90
2. Mağrib ve Batı Akdeniz'deki Av Sahaları 124
3. Napoli Kıyıları 188
4. Fas Kıyıları 258
5. Britanya ve Alçak Ülkeler 260
6. Norveç Denizi 263
7. Ege Denizi 268
8. Bonifacio Boğazı 270
9. Sicilya ve Kalabriya 273
10. Cezayir ve İspanya Kıyıları 277
11. Sicilya Kanalı 285
12. Tunus Sahilleri 287
13. Trablusgarb Sahilleri 290
14. Lion Körfezi 301
15. Korsika 325
16. Sardinya 342
17. Toskana Kıyıları 359
18. Balear Adaları 465
19. Otranto Boğazı ve Adriyatik 487
20. İyonya Denizi 490

TABLO LİSTESİ

1. Cezayir'deki Korsan Reisleri ve Menşeleri, 1581 33
2. Cezayir'deki Korsan Reisleri ve Menşeleri, 1625–1626 37
3. 1677'de Trablusgarb'daki Yelkenli Gemi Kapudanları 42
4. Trabslusgarb Filosundaki Reisler, 2 Ağustos 1679 42
5. Onyedinci Yüzyılda Cezayir Filosu 163
6. 1662'de Cezayir Filosu 168
7. Şubat 1676'da Cezayir Filosu 169
8. 16 Ekim 1686'de Cezayir Filosu 170
9. Ocak 1688'de Cezayir Filosu 172
10. 1688'de Sefere Çıkan Cezayir Filosu 173
11. Mayıs 1690'da Cezayir Filosu 174
12. Eylül 1694'te Cezayir Filosu 175
13. Nisan 1698'de Cezayir Filosu 176
14. Ağustos 1710'da Cezayir Filosu 177
15. Temmuz 1712'de Cezayir Filosu 178
16. 1724 Yılında Cezayir Filosu 179
17. Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda Tunus Filosu 180
18. 2 Ağustos 1679'da Trablusgarb'daki Korsan Gemileri 181
19. Onyedinci Yüzyılın İkinci Yarısında Büyük Yelkenli Gemilerdeki Top Sayıları 184
20. Malta Şövalyeleri'nin Eline Düşen Osmanlı Kadırgalarındaki Köle Kürekçilerin Coğrafi Dağılımı 208
21. 1674-1678 Arasında Cezayir'e Gelen Ganimet 387
22. 1679-1684 Arasında Trablusgarb'a Gelen Ganimet 388

METİN İÇİNDEKİ SİYAH BEYAZ RESİMLERİN LİSTESİ

1. Onaltıncı Yüzyıl Kadırgası 110
2. *Alla Sensile* Kürek Çekme Sistemi 116
3. Üçlü Alla Sensile ya da *Terzarolo* 116
4. *Monte e Casca* 117
5. *A Scaloccio* Kürek Çekme Sistemi 117
6. Bir *Galeazza* Planı 127
7. Bir Branderburg *Mezzagalera*'sı, 1692 135
8. Karavela 141
9. Üç Direkli Karaka 142
10. Dört Direkli Portekiz Karakası 144
11. Spinola ile İngiliz Kalyonları Arasındaki Muharebe 146
12. *Golden Lion* İsimli İngiliz Kalyonu, Claes Jansz Visccher the Younger 147
13. *Ark Royal* İsimli Kalyon, Claes Jansz Visccher the Younger 149
14. 1540'taki Gemi Türleri 154
15. Cezayirli "Deniz Eşkıyaları"ndan Bir Reis 195
16. Cezayir Yeniçerisi 203
17. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Cezayir 279
18. Rüzgârlar 280
19. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Tunus 283
20. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Trablusgarb 289
21. Cezayir'de Kölelere Yapıldığı İddia Edilen İşkenceler 308
22. Cezayir'de Kölelere Yapıldığı İddia Edilen İşkenceler 309
23. Floransa Kadırgalarıyla Tunus Gemileri Arasındaki Muharebe 1 327
24. Floransa Kadırgalarıyla Tunus Gemileri Arasındaki Muharebe 2 329
25. Floransa Kadırgalarıyla Tunus Gemileri Arasındaki Muharebe 3 331
26. Floransa Kadırgalarıyla Tunus Gemileri Arasındaki Muharebe 4 333

27. Trablus, Tunus ve Cezayir Bayrakları 350
28. Kuru Kafa ve Pazulu Korsan Bayrağı 351
29. Sela Bayrağı 351
30. Cezayir Bayrakları 352
31. Tunus ve Sela Bayrakları 352
32. 1781 Tarihli Bir Danimarka Patentesi 431
33. Göteborg Bandıralı *Sara* için Verilen 1799 Tarihli Patente 432
34. Mezemorta Hüseyin'in Jean le Vacher'yi Topun Ağzına Koyup Fransız Donanmasına Fırlatması 443

TEŞEKKÜR

Bu kitabın ilk tohumları 2005 yılının Haziran ayında Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin ikinci katında atıldı. Nihayet artık beraber Aşıkpaşazade okumak yerine bir tez almak için Halil İnalcık'ın karşısına çıkan 24 yaşındaki yüksek lisans öğrencisi, onsekizinci yüzyıl İstanbul'unda ekmek fiyatları ya da Bursa ipeklilerinde kullanılan kumaş boyalarıyla ömür törpülememek için alelacele bulduğu bir konunun kendisine onüç sene sonra hâlâ büyüleyici gelebileceğini herhâlde tahmin edemezdi. Araya Akdeniz'de istihbarat gibi meşakkatli bir konu sokup yıllar sonra bu ilk göz ağrısına döndüyse bunu konforlu bir akademik yaşama borçlu olan bu satırların yazarı, ilk olarak kendisini yetiştiren hocaları Halil İnalcık ve Gábor Ágoston'a, daha sonra da Türkiye gibi akademik kültürü tam anlamıyla oturmamış bir ortamda kendisine mükemmel bir çalışma ortamı sunan ve gerek ilmî gerekse manevî desteğini eksik etmeyen Feridun Emecen, Kemal Beydilli ve Ali Akyıldız'a teşekkürü borç bilir. Yine kendisine çok şey öğreten Emilio Sola, James B. Collins, John R. McNeill, Faruk Tabak, İsmail Erünsal ve Oktay Özel'e de medyun-ı şükrandır.

Elinizdeki çalışma on yıl önce kaleme alınamazdı. Bu kitabın kaynakçasını oluşturan belge, el yazması ve birçoğu onaltıyla ondokuzuncu yüzyıllar arasında basılmış kitapların dijital devrimin imkânları olmadan edinilmesi imkansızdı. Burada kastettiğim sadece zengin kaynaklarını dijital ortamda paylaşmaktan çekinmeyen *Bibliotheque nationale* ve *Archivio di Stato di Firenze* gibi kurumlar değil. Eski metinlerin *googlebooks*, *archive.org* ve muadili sitelerden kolaylıkla elde edilebilmesi, birçok uzmanın bile ismini bilmediği birincil ve ikincil kaynaklara

rahatça ulaşabilmemi sağladı. Kişi başına kitap okuma oranlarının muasır medeniyetler seviyesine bir türlü ulaşamadığı ülkemizde, bir iki üniversite kütüphanesi dışında yeni yayınları takip eden kütüphane olmadığının altını çizersem, her an elimin altındaki İSAM Kütüphanesi'nin nasıl büyük bir nimet olduğunu daha rahat anlatmış olurum. Başta Birol Ülker ve dostum Kenan Yıldız olmak üzere, kütüphane ve dokümantasyondaki tüm çalışanlara teşekkür ederim.

Ancak yine de birçoğu ancak sahaflardan edinilebilen Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce, İngilizce, Almanca, Latince ve Katalanca monografların önemli bir kısmını kendi imkânlarımla temin etmek zorunda kaldım. Dolayısıyla, üniversitemizin teşvik yönetmeliklerini hazırlayan arkadaşları, çoluğun çocuğun rızkını kitaplara yatıran kocasına ses çıkarmayan eşimi ve bana dünyanın dört bir yanından kitap postalayan arkadaşlarımın emeklerini anmam da şart.

Bu kitap, TÜBİTAK'ın *Osmanlı İmparatorluğu ve 16. Yüzyılın İlk Yarısında Akdeniz'de Haber Dolaşımı* ve İspanya Kültür Bakanlığı'nın *La otra Europa: Individuos y grupos de la Europa oriental y del imperio safaví en España y la América española de la edad moderna* (HAR2015-64574-C2-2-P (MINECO/FEDER)) başlıklı projelerinin sağladığı imkânlarla yazılmıştır. Bu projelerde teşrik-i mesaî yaptığım meslektaşlarıma da müteşekkirim. Yine, *Gelecek Vadeden Bilim İnsanı Ödülü*'nü layık görerek dipnotların arasında sıkıntıdan patladığım günlerde bana moral veren 14. Kadir Has Ödülleri jürilerine de teveccühlerinden dolayı minnettarım.

Kitabın yazımı sırasında birçok meslektaşımdan yardım aldım. Liam Gauci Malta, Gennaro Varriale Simancas ve Serap Mumcu Venedik arşivlerinden almayı unuttuğum bazı belgeleri yollama nezaketini gösterdiler. Her ne kadar hepsini gözden geçirip bu kitaba entegre edemediysem de, öğrencim Somer Alp Şimşeker de Londra'da zaman ayırıp İngiliz arşivlerinden birçok dosyayı benim için edindi. Bir diğer öğrencim Hasan Saybir kitabın büyük kısmını okudu ve gözümden kaçan birçok noktaya dikkat çekti. Yine Sadık Müfit Bilge, Oğuzhan Göksel ve Kenan Yıldız bazı bölümler hakkında yorumlarını esirgemediler. Kemal Beydilli bu kitabı yazmam ve özellikle korsan kalyetelerindeki gündelik yaşamı tüm çarpıklıklarıyla ortaya koymam için her gün beni sıkıştırdı. Kaya Şahin fikir ve bilgileriyle kitaba önemli katkılar yapmakla kalmadı, bulamadığım yabancı kaynakları üniversitesinin imkânlarını kullanarak

benim için edindi. Emir Yener hem deniz tarihçiliği üzerine geniş kütüphanesini bana açtı, hem birçok teknik meselede yardımıma koştu, hem de kitabın görsel malzemelerini temin etmemde bana yardımcı oldu. Okay Sütçüoğlu kitabın birçok bölümünü okumakla kalmadı, aynı zamanda kadırgalarla ve sualtı arkeolojisiyle ilgili engin bilgilerini cömertçe paylaştı. Martin Rothkegel Latince ve Abdullah Güllüoğlu eski Almanca metinlerde geçen bazı kelime ve muğlak ifadeleri benim için çözerken, Mehmet Tütüncü de bilmediğim bir dil olan Felemenkçe söz konusu olduğunda yardımını esirgemedi. Kitabın bir buçuk yıllık yazılış sürecini yakından takip eden editörüm Adem Koçal ve her kelimesini *catenaccio* savunmasıyla koruyan bir yazarı memnun etmeyi başaran metin redaktörü Tuğçe Inceoğlu da bir dediğimi iki etmedi.

Türkiye gibi vasatın sürekli övüldüğü bir ülkede oğullarını en iyi şekilde yetiştirmek için çırpınan mâder ü pederime şapka çıkarmadan edemem. Tarih ve edebiyat zevkini aşılayan babam olmasaydı, herhâlde bugün bir plazada yılmış gözlerle boşluğa bakarak yaklaşan kalp krizini bekliyordum. Altı yedi yaşında ufacık adımlarla Cağaloğlu yokuşunu çıkmaya çabalarken ya da saatlerce kitapçı dolaşırken pek hissetmediğim bir şükran hissini bugün içimde fazlasıyla taşıyorum. Kitap okumanın insanı sadece entelektüel olarak değil, ruhen de geliştirdiğinin hayatımdaki ilk örneği olduğu için kendisine çok teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde bana koşulsuz destek olan ve oğlunun ihtiyaçlarını her zaman kendisininkinin önüne koyan annemin de hakkını ödemem mümkün değil, hele hele bunları disiplinden hiç taviz vermeden yaptığı düşünülürse.

Evlenmeden önce kendisini defalarca uyarmama rağmen bir akademisyen eşi olmanın zorluklarına katlanmak konusunda baştan beri çok kararlı olan Elif bunca yıl tüm fevrîliklerime anlayış gösterdiyse, ben de bu kitabı ona adayarak kısa yoldan ödeşmeye çalıştım. Ancak, kalem kitap bağımlısı birinin tek külfetinin eşine olmadığı da kesindir. Fabrizio de André'den Clémentine'e çok şey paylaştığım kızım Zeynep Mehveş (d. 2012) ve gözüme parmağını sokmak için kitabı bitirdiğim günü bekleyecek kadar düşünceli oğlum Uluç Emre'den (d. 2015) babalarını MS Word ile paylaşmak zorunda kaldıkları için özür dilerim. Kayınbiraderim ve dostum Ergun ve kayınvalidem Işık Ertekin'e de hayatımı kolaylaştırdıkları için müteşekkirim.

Son olarak yıllardır Davudî sesime tahammül eden arkadaşlarım: Cenk Erkan, İlker Demir, Özgür Sezer, Polat Safi, Murat Önsoy, Kahraman Şakul, Ökkeş Kürşat Karacagil, Harun Yeni, Nahide Işık Demirakın, Hamid Akın Ünver, Görkem Ergün, Ali Kibar, Levent Kaya Ocakaçan, Sinan Serdal Selçuk, Yavuz Aykan, Rıza Tonyukuk ve Burçe Tosunlu, Gennaro Varriale, Davut Erkan, Yusuf Burak Gürses, Serhan Güngör, Cengiz Yolcu, Güneş Işıksel, Ahmet Uğur, Didem Şahin, Barın Kayaoğlu, Helen Hiçbezmez, Kaya Şahin, Özgür Ünal Eriş, Michelangelo/Ahmet Guida, Oğuzhan Göksel, Ekin Özbiçer, Ali Gültekin, Erkan Kaderoğlu, Meriç Şentuna, Onur İşçi, Gamze Ergür, Kıvanç Coş, Graham Auram Pitts, Ertuğrul Ökten, Chris Gratien, Anand Toprani, Nir Shafir, Günhan Börekçi, İdil Deniz Türkmen, Fabio Vicini, Alphan Akgün, Yunus Uğur, Abdülhamit Kırmızı, Zeynep Yelçe, Nuray Urkaç, Esra Karayel, İsmail Hakkı Kadı ve Melis Süzer.

ESG
8 Eylül 2018
Kozyatağı, İstanbul

GİRİŞ

Akdeniz serhaddinin sınır aşan kahramanlarını inceleyeceğimiz serinin ikinci kitabı olan elinizdeki eserin konusu 1500-1700 yılları arasında Osmanlı korsanları.

Ancak kitabımız tamamen onların etrafında da dönmüyor; bu serhad kitabının renkli kahramanları rahatlığına alıştığımız tüm analitik kategorileri ve katı genellemeleri altüst edecek nitelikte. Batı müziği sevdasıyla Avrupa'ya gidip Hıristiyanlığa geçen, ancak sonradan tekrar memleketine ve Hak Din'e dönüp bir de üstüne hacı olan Tunus dayısının oğlu Ahmed Çelebi/Don Felipe; Hz. İsa'yı Yahudilerin öldürdüğünü duyunca önüne çıkan ilk Yahudi'yi döven ve ondan sonra her gün kilisedeki kandil yağı ve mumları kontrol edip bir iki akçe adak bırakan sarhoş Rıdvan; dört başarısız kaçış denemesinin ardından ancak fidye ile son dakikada esaretten kurtulan meşhur yazar Miguel de Cervantes; esir düşüp Hıristiyan kadırgalarında kürek çekerken yıllar önce reddettiği Hıristiyanlığın meziyetlerini fark eden ve serbest kaldıktan sonra tekrar gazâya çıktığında karaya çıkarttığı yeniçerileri atlatıp Marsilya'ya yelken açan, ancak fırtınanın kendisini Malta'ya sürüklemesiyle kariyerine Katolik bir Saint Jean şövalyesi olarak devam etmeye bir an bile tereddüt etmeyen Protestan mühtedi Süleyman Reis; esaretten kurtulup memleketine dönerken ufukta korsan gemisi görünce tekrar özgürlüğe veda edeceğini sanıp zor günlerde lazım olur diye 20 altın madalyonu bir çırpıda yutan M. Vaillant; fırtınadan sığındığı Veere'de karısıyla çocuklarını gören ve İspanyol kalyonlarına saldırırken gemisine Oranje Dükü'nün bayrağını çeken Küçük Murad Reis ile yıllar sonra Sela'ya kendisini ziyarete gelen kızı Lisbeth Janssen; Sahraaltı Afrikası'ndan Avrupa'ya getirilince Hıristiyan

olan, daha sonra korsanların eline düşünce Müslümanlığı seçip yıllar süren münzevî bir yaşamın neticesinde veli muamelesi gören, ancak kırk sene sonra kalbinde tekrar Hz. İsa'yı bulup inancı uğruna ölümü göze alan zenci köle Antonius de Noto; kelime-i şehâdetin anlamını bilmeyen ve Hz. Muhammed'i selefiyle karıştırmakta beis görmeyen bir sürü mühtedi; Lampedusa Adası'ndaki bir mağaraya adak adayan Hıristiyan ve Müslüman denizciler ve bu adakları Sicilya'daki Meryem Ana Kilisesi'ne götüren Malta korsanları; Kuzey Afrika'ya gidip Müslüman olan ve hakarete uğradığı, sevdiği kızı babasından alamadığı ya da dolandırılıp sakalı yolunduğu için korsanları Hıristiyan kıyılarına getiren müntakim mürtedler; yağmaladıkları Palermo kıyılarındaki mahzenlerden çıkan şarabı içip zom olan ve avcıyken av olup kıskıvrak yakalanan gaziler; yeniçerilere fark ettirmeden rotasını değiştirdikleri gemilerini Hıristiyan limanlarına sokmayı başaran esir denizciler; halkın veli mertebesine çıkardığı Hıristiyan doğumlu nev-Müslümanlar; pisledikleri kaplardan yemek yemek zorunda kalan köle kürekçiler; aslında bu serhaddin taçsız kralları.

Maceraları sonraki nesillere aktarılmış bu şanslı azınlığın hikâyelerinden ufak bir seçkiyi baştan çıkarıcı bir girizgâh malzemesi olarak kullanmadan ve okuyucunun ağzına bal çalmadan duramadık. Nefsimize yenilmemiz elinizdeki eserin bu tip enteresan hikâyelerin art arda sıralandığı "eksantrik" bir kitap olduğu izlenimini yaratmasın. Her ne kadar yer yer serhaddin ruhuna uygun rahat bir üslupla yazılmış olsa ve enteresan anekdotlar içerse de, Türkiye ve Avrupa'nın dört bir yanındaki arşiv ve kütüphanelerde uzun yıllar süren araştırmaların bulgularını içeren eserimiz katı bilimsel kuralları itinayla takip etmekte. Ve her bilimsel eser gibi literatüre yeni bir şey katmakla mükellef. O zaman hep birlikte soralım: Doğu Akdeniz'den gelip Kuzey Afrika'ya yerleşen ve buradan gerçekleştirdikleri akınlarla sadece tüccar gemilerini değil, İzlanda ve Azorlara kadar Avrupa kıyılarını da vuran gazilerimizin faaliyetlerini korsanlığın altın çağı diyebileceğimiz bir dönemde analiz etmeye çalışan elinizdeki bu eserin bugüne kadar yazılanlardan farkı ne?

Birinci ve belki de en önemli fark kullanılan kaynaklar. Bugüne kadar Türkiye'de Osmanlı korsanlığı üzerine yapılmış birkaç akademik çalışma İstanbul bürokrasisi tarafından üretilen belgelere dayanmaktadır. Milyonlarca belgeyi ihtiva eden Osmanlı arşivlerinin oldukça zengin olduğu yadsınamaz bir gerçek olsa da, bu, söz konusu belgelerin her konu

için uygun olduğu anlamına gelmemektedir. Birkaç nedenden dolayı elimizdeki kaynaklar onaltı ve onyedinci yüzyıldaki Osmanlı korsanlığı söz konusu olduğunda Batı'dakine benzer kapsamlı analitik çalışmalara yeterli altyapıyı sağlayamamaktadır.[1] İlk olarak, bir serhad fenomeni olan korsanlığın *sadece* Osmanlı vakanüvislerinden, Divan-ı Hümayun'da alınan kararlardan ve Tersane kayıtlarından anlaşılması imkânsızdır. Bunlar Osmanlı elitlerinin ve bürokrasisinin perspektifini ve serhad ile payitaht arasındaki ilişkileri gözler önüne serebilir; ancak serhaddin kompleks ve çok katmanlı realitesini yansıtamaz. Cezayir, Annaba, Benzert, Halkü'l-Vad, Susa, Trablusgarb, Avlonya ve Ayamavra gibi limanlarda korsanlığa hâmilik etmiş taşra yöneticilerinin geride herhangi bir kayıt bırakmaması da durumu kötüleştirmektedir. Az sayıdaki yerel Arapça kaynakların kullanılamaması da başka bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yerine kullanılabilecek Osmanlıca kronik ve el yazmalarının ise yetersiz kaldığı aşikârdır; bunlar hem sayıca çok azdır hem de Batı kaynaklarındaki gibi net ve analitik bilgiler içermekten uzaktır.[2]

Bütün bu sınırlamaların sonucunda ana kaynağımızı oluşturan merkezî bürokrasinin ürettiği belgeler Osmanlı korsanlığının ve denizciliğinin idarî ve mâlî kısmına ışık tutmaktadır; ancak bunlar askerî, iktisadî ve içtimaî konularda bize sistematik ve doyurucu bilgiler vermekten uzaktır. Ayrıca lisan eksikliği ve üniversite kütüphanelerinin yetersiz olmasından mütevellit yabancı dildeki neşriyatın takip edilememesi, askerî tarih alanındaki en temel bulguların bile Türkçe akademik eserlere duhul edememesine yol açmıştır. Birincil kaynakların yetersizliğine modern araştırmaların kullanılmaması da eklenince, yazılan eserlerin *bahriye* tarihinden çok *müessese* tarihi olmasına kimse şaşırmamalıdır.

Bir tarihçinin ilk sorması gereken sualler hâlâ sorulamamıştır: Bir korsan akınında kullanılan taktikler nelerdir? Avlarını ağlarına düşürmek için korsanlarımız hangi aldatmacalardan yararlanmaktadırlar? Stratejik öncelikler gemi inşa tercihlerini nasıl etkilemiştir? Askerî teknolojideki

1 Bunlardan sistematik bir kompozisyon çıkarmanın zorluğunu ilk itiraf eden Kemal Beydilli'dir. "Uskoklar Hakkında İki Kitap," *Osmanlı Araştırmaları* XXXV (2010), 327.

2 Dönemin İslam kaynaklarında deniz ve korsanlığa karşı genel bir ilgisizlik olduğunu ve bunlardaki bölük pörçük bilgilerin net ve doğru olmadığını ilk söyleyen biz değiliz. Moulay Belhamissi, *Marine et marins d'Alger (1518-1830), tome I: Les navires et les hommes* (Alger: Bibliotheque Nationale d'Algerie, 1996), 19-24.

değişikliklere bağlı olarak bu tercihler yüzyıllar içinde nasıl bir değişime uğramıştır? Ateşli silahların ucuzlayıp yaygınlaşması merkezî donanmalarla korsan filoları ve çektirilerle yelkenliler arasındaki dengeleri nasıl değiştirmiştir? Amfibik harekâtlar topların yaygınlaşmasından ve yeni kale tiplerinin ortaya çıkmasından nasıl etkilenmiştir?

Korsan gemilerinde denizcilerimiz nasıl bir yaşam sürmektedir? Ne yiyip içmekte, doğal ihtiyaçlarını nasıl karşılamakta ve denizin belirsizliklerine hangi ibadet ve ritüellerle karşı koymaktadır? Hastalıklarla nasıl mücadele edilmekte, hijyen ve disiplin nasıl sağlanmaktadır? "Osmanlı" korsanları hangi milletlerden gelmektedir? Mühtedi ve Hıristiyan denizciler Müslüman dünyaya ne kadar adapte olmuş, aileleri, vatanları ve reddettikleri inançlarını ne dereceye kadar arkalarında bırakabilmişlerdir? Gazilerimiz fırsatçı yağmacılar mı, yoksa İslam'ın bayrağını taşıyan nusret-karin din savaşçıları mıdır?

Korsanlık ganimetinin liman ekonomisine katkısı ne boyuttadır? Ele geçirilen mallar nasıl elden çıkarılmakta ve paylaşılmaktadır? Korsanlık da eşkıyalık gibi ekonomik marjinalizasyonun kaçınılmaz bir sonucu mudur? Bazı limanları korsanlığa mahkûm eden topoğrafik özelliklerden söz etmek mümkün müdür? Korsanlık, ticaret ve kaçakçılık arasındaki ilişki nedir? Korsanlıkla deniz haydutluğu, yani piratlık arasındaki teorik fark pratikte kendisini nasıl göstermektedir? Korsanlarımızın yavaş yavaş gelişmeye başlayan uluslararası hukuktaki yeri nedir?

Osmanlı denizciliğini bugüne kadar sadece idarî ve mâlî açıdan inceleyen bir tarihyazımının bulgularının ötesine geçmek ve yukarıdaki soruların cevabını bulmak ancak yeni kaynaklara yönelmekle mümkündür. Osmanlı vakanüvisleri ve arşiv belgeleriyle karşılaştırmalı bir şekilde kullandığımız Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Almanca, Latince, Portekizce ve Katalanca kaleme alınmış birincil ve ikincil kaynaklar, hiç bilmediğimiz, şurada burada ipuçlarına rast geldiğimizde de kötü metodolojik tercihler veya ideolojik saiklerle hemen göz ardı ettiğimiz bir serhad dünyasını gözler önüne serecektir.

Arşivlerdeki diplomatik yazışmalar ve casus raporları korsanlarımızın faaliyetleri ve başkentlerde yarattıkları etkiyi günbegün incelememize imkân vermektedir. Bu belgeler aynı zamanda gazilerimizin merkezî donanmalara yaptıkları katkıyı ya da bu donanmaların korsanlara karşı yaptığı hazırlıkları bizlere gösterme potansiyeline sahiptir. Son olarak, bunlar

şu ana kadar hakkında çok da bir şey bilmediğimiz birçok korsanın kökenleri, aileleri ve şahsiyetleri hakkında teferruatlı bilgiler içermektedir. Elimizdeki detaylı korsan biyografilerinin hepsinin bu tip kaynaklardan yararlanılarak yazılması da bu savımızı açıkça desteklemektedir.[3]

Yine bu diplomatik yazışmalarla birlikte Malta ve Galata'daki mahkeme kayıtları incelendiğinde korsanlığın hukukî yanıyla ilgili birçok vakayı gün ışığına çıkarmak mümkündür. Floransa, Pisa ve Malta gibi korsanlarla ilgili zengin arşivlerdeki raporlar hem Osmanlı korsanları hem de bunların rakipleri olan St. Jean ve Santo Stefano şövalyeleri hakkında önemli bilgiler sunma potansiyeline sahiptir. Marsilya gibi ticaret merkezlerinin kayıtları da korsanlığın iktisadî yönüne ışık tutacaktır. Elinizdeki kitapta bu kaynakları derinlemesine kullanmadıysak bunun nedeni Nadal ve Fontenay gibi usta tarihçilerin bunu zaten yapmış olmasıdır; ancak, iktisat tarihi üzerine uzmanlaşan tarihçiler için hâlâ buralarda yapılacak çok iş vardır.

Osmanlı arşivleri de korsanlığa iki yönden ışık tutma potansiyeline sahiptir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'ndeki kayıtlar bu serhad vilayetlerinin ve bunların başına buyruk kahramanlarının İstanbul'la arasındaki ilişkiyi aydınlatabilirken [bkz. Onikinci Bölüm], şeriyye sicillerindeki kayıtlar korsan mağdurlarının hizmetindeki hukukî mekanizmaların işleyişini mercek altına almayı mümkün kılacaktır. Venedik arşivindeki kayıtlarla desteklendiğinde bu sicillerin hukuk ve diplomasi tarihi için ne kadar önemli olduğunu yakın bir zamanda Joshua White bize göstermiştir.[4]

Bu kitapta kullanmaya zaman bulamadığımız İngiliz arşivlerinin ve kullanmak için gerekli dil donanımına sahip olmadığımız Hollanda arşivlerinin de oldukça zengin olduğunu belirtip basılı kaynaklara geçelim. Korsanlar tarafından tutsak alınan Hıristiyanların yazdığı sayısız esaretname birçok açıdan zengin bilgileri haizdir. Osmanlıca muadillerinin sayısının bir elin parmaklarını geçmediği düşünülürse, gemilerdeki yaşamı

3 Gustavo Valente, *Vita di Occhiali* (Milano: Casa Editrice Ceschina, 1960); Ernle Bradford, *The Sultans Admiral: Barbarossa-Pirate and Empire Builder* (New York: Tauris Parke, 2009, ilk baskı: Hodder&Stoughton, 1969); Greg Bak, *Barbary Pirate: The Life and Crimes of John Ward* (Gloucestershire: The History Press, 2006); Emilio Sola Castano, *Uchalí: El Calabres Tinoso, o el mito del corsario muladi en la frontera* (Barcelona: Edicions Bellaterra, 2011).

4 Joshua M. White, *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean* (Stanford: Stanford University Press, 2017).

ve korsan akınlarını detaylı bir şekilde anlatan bu kaynakların değeri daha da rahat anlaşılır. Kuzey Afrika'daki konsolos, tüccar, din adamı ve fidyecilerin kaleme aldığı kitap, rapor ve mektuplar da korsan limanlarının tarihini hemen her yönden aydınlatma potansiyeline sahiptir; bunların değeri bu memleketlerin tarihini yazan Mağribli tarihçilerin bile hâlâ Arap kaynaklarından çok bunları kullanmasından da anlaşılabilir.[5]

Kesin ve net bilgilerle dolu olsalar da, dışarıdan bakan ve belirli önyargılarla hareket eden kimselerin kaleme aldığı bu kaynakların da türüne, muhatabına ve formatına göre (arşiv belgesi, el yazması, kitap) bazı handikapları bulunmaktadır. Elinizdeki kitap bunları belirli bir eleştiri süzgecinden geçirdikten sonra kullanmaya özen göstermiştir. Edebî metinler okurlarının beklentilerine hitap eden stereotip ve motiflerden arındırılarak okunurken, halka hitap etmeyen hükümet yazışmaları hümanist Avrupa'da yönetici elitlerin bir türlü vazgeçemediği retorik stratejiler göz önünde tutularak değerlendirilmiştir.[6] Ayrıca Avrupalı kaynakların genelinden elde edilen bilgiler mümkün olduğunca Osmanlı kaynaklarıyla karşılaştırmalı bir şekilde okunmaya çalışılmıştır. Son bir önlem olarak da bu kaynaklardan alınan verilerin dönemin coğrafî, iklimsel, iktisadî ve teknolojik faktörleriyle uyum içerisinde olmasına da özen gösterilmiştir.

Birincil kaynaklar kadar Batı'da yapılan akademik çalışmalar da bu kitap için oldukça önemlidir. Hem Osmanlı hem de Hıristiyan korsanlığı üzerine Fransa, İspanya, İngiltere ve Cezayir'deki zengin literatürün Türkiye'de yazılan eserlerden çok daha kapsamlı ve kaliteli olduğu su götürmez bir gerçektir. Yakın zamana kadar dil öğreniminin zayıf ve yurtdışında araştırma imkânlarının kısıtlı oluşuna bir de ülkemizde az sayıda uluslararası standartlarda kütüphane bulunmasının eklenmesi, akademisyenlerimizi Akdeniz ve bahriye tarihçilerinin devrim niteliğindeki çalışmalarından koparmıştır. Ondokuzuncu yüzyıl Fransa'sında yapılan ve bugün internette erişime açık detaylı çalışmaların bile, biri ta 1936'da yazılmış iki kitap hariç,[7] hemen hiçbir Türk tarihçi tara-

5 Mesela bkz. Belhamissi'nin eserleri.

6 Hümanist kaygıların Venedik balyozlarının Osmanlılarla ilgili raporlarını nasıl etkilediği için bkz. Lucette Valensi, *The Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte* (Ithaca: Cornell University Press, 1993).

7 Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler* (İstanbul: Vakit Matbaası, 1936), 2 cilt; Orhan Koloğlu, *Türk Korsanları* (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, tarih yok).

fından kullanılmamasını ve bu kitapların da akademisyenler tarafından tamamen göz ardı edilmesini başka nasıl açıklayabiliriz? Ya da gemi teknolojisi ile ilgili klasikleşmiş temel eserlerin hiçbir kurumun kütüphanelerinde bulunmayışını?

Son yıllarda altyapı sorununun çözülmesi ne yazık ki hemen sonuç vermemiştir. Dijital kopyalama imkânlarının arttığı, dil öğreniminin yaygınlaştığı ve Türkiye'nin dünyaya daha fazla entegre olduğu şu son onbeş yılda Avrupa arşivlerinde sayısı her gün artan Türk tarihçiler, yine Osmanlı tarihinin yerleşmiş konularını tercih etmekte ve ya ticaretle diplomasi üzerine yoğunlaşmakta ya da bir şahıs yahut olay çerçevesinde Batılı kaynakların betimleyici tarzını herhangi bir eleştiriye tabi tutmadan kullanma yolunu seçmektedirler. Korsanlık, esaret, casusluk, ihtida, kültürel ve teknolojik alışverişler, öteki kategorileri, maduniyet gibi Batı'da çok ses getiren temalarda çalışmalara hâlâ pek rastlayamamaktayız. Bu anlamda elinizdeki çalışmanın bir öncü olmasını ve başkalarını da aynı yola sevk etmesini arzu etmekteyiz.

Son olarak, Batılı monografların da bazı problemleri olduğunu belirtelim. İlk ve en önemlisi, bunlar bazen oldukça önyargılı olan kaynaklarını yeterli eleştiri süzgecinden geçirmeden ve Arapça ve Osmanlıca kaynaklarla karşılaştırma yapmadan kullanmaktadır. Bu eserlerdeki acemi stereotiplerle kitsch motiflerin çağdaş tarihçiler tarafından da paylaşılmasını görmek üzücüdür; sonuçta olan ilgisiz Doğulularla önyargılı Batılılar arasında sıkışıp kalan gariban Osmanlı korsanlarına olmuştur.

Akdeniz korsanlığının geneline eğilen Batılı incelemelerde görülen bir başka önemli sıkıntı da, birçok detaylı bilgi ihtiva eden bu çalışmaların yüzyılların getirdiği iktisadî, teknolojik ve sosyal değişiklikleri değerlendirmeye almadan korsanlığı statik bir şey gibi değerlendirmeleridir. Bunlardan bazılarının korsanlarımız için önemli kopuşlar içeren onsekizinci yüzyılı da selefleriyle birlikte çalışması iddiamızı doğrular nitelikte bir ayrıntıdır.

Şimdi gelelim kitabımızın önerdiği yeni argüman ve bakış açılarına. İlk olarak, yukarıda da belirttiğimiz gibi ilerleyen sayfalarda karşılaşacağınız İstanbul'un, Venedik'in, Madrid'in ve Roma'nın konforlu kategorileri değil, serhad diyarının bitmeyen sürprizleridir. Diğer eserlerimizde de altını çizdiğimiz bir nokta, başkentin gözlükleriyle bakmanın serhaddin o çok renkli ve çelişkilerle dolu yapısını anlamamıza

engel olacağıdır; böyle bir gözlüğün markası ancak oksimoron olabilir. Nasıl eski bir İstanbul beyefendisinin yaşamını düzenleyen ahlak ve edeb anlayışı ilk kuşak şehirlilerin yaşamına ışık tutmaktan uzaksa; başkent elitlerinin İslam anlayışları, edebî motifleri ve medenî kültürleriyle yarattıkları kategoriler de at izinin it izine karıştığı serhad dünyasını anlamakta yetersiz kalacaklardır.

Şüphesiz bu ilk kez bizim söylediğimiz bir şey değildir; ancak Braudel'den Dakhlia'ya, Sola'dan Dursteler'e birçok tarihçinin altını çizdiği bu noktaya Türkiye'de anlamsız bir direnç bulunmaktadır. Tarihçilerimiz sultanın otoritesinin bölünemeyeceği inancıyla pratikteki otonomiyi çoğu kez bir oldubitti olarak görme ve hasıraltı etme eğiliminde değildir sadece. Aynı zamanda bölgenin akışkan kimliklerini ve dinî eklektizmini imparatorluk merkezlerinde üretilen keskin analitik kategorilere feda etmekten de çekinmezler. Biz bu hatalara düşmemeye ve argümanlarımızı Müslüman gaziler-kefere-i fecere, zındık-mümin, şaki-makbul tebaa gibi dikotomiler üzerinden kurmamaya özen gösterdik.

Elinizdeki eseri korsanlık üzerine yazılan diğer eserlerden ayıran bir başka özellik de siyasî olayların kronolojik olarak verilmemesidir; bunlar ancak tematik bölümlerdeki argümanlara örnek teşkil edebildikleri oranda kitapta yerlerini bulmuşlardır. Ayrıca Batı kaynaklarının verdiği birçok detay sayesinde bu siyasî olayların ve bunların kahramanlarının yelpazesi de genişletilmiştir. Bu kısmı altını çizerek belirtmek isteriz: Her ne kadar kitapta isimleri defalarca geçse de bu kitap Kemal, Oruç, Hayreddin ve Turgud reislerin kahramanlıklarını öven veya faaliyetlerini anlatan bir eser değildir. Tematik bölümlerdeki sorulara cevap bulabilmek için adını daha az duyduğunuz birçok önemli korsanı sahneye davet etmekten çekinmedik: Büyük (Arnavud) Murad, Aydın, Sinan, Uluc Ali, Kara Hoca, Hasan Kalfa, Arnavud Memi, Ali Bicinin, Yusuf (John Ward), Uluc Hasan, Siemen Danseker, Süleyman, Küçük (Flamenko) Murad, Mezemorta Hüseyin, Kanaryalı Ali...

Lineer ve öykücü bir siyasî tarihe koymaya çalıştığımız mesafenin yanı sıra, ilerleyen sayfalarda Akdeniz'in bu kadîm mesleğinin birincil fonksiyonunu da mercek altına alacağız. İstanbul'un gözlükleriyle serhadde bakan bir tarihçilik tarafından bugüne kadar din ü devlete hizmet eden kahramanlar olarak lanse edilen korsanlarımızı, zor şartlarda ayakta kalmaya çalışan rasyonel ekonomik aktörler olarak

değerlendireceğiz. Bu kitaptaki korsanlık, siyasî ve stratejik hedeflere hizmet eden ve basit yağma operasyonlarına indirgenebilecek bir olgu değildir. İleride kapitalizmi doğuracak dünya ekonomik sisteminde marjinalize olmuş limanların, ekarte edildikleri ticaret güzergâhlarına dâhil olabilmek için başvurdukları bir stratejidir. Legalite ile illegalitenin sınırlarının kaygan olduğu modernite öncesi çağlarda sürekli zahire, köle ve ticarî meta peşinde koşan gazilerimizin faaliyetlerini öngörülebilir kılmak için uydukları kurallar ve uyguladıkları standartları başka nasıl açıklayabiliriz ki?

Bu kurallar ve standartlara yapılan vurgu, korsanlığı onyedinci yüzyıldan sonra hızla gelişen mukîm diplomasi ve uluslararası hukukun paradigmaları içinde çalışmayı da zorunlu kılmıştır. Karşımızda artık din ü devletin hizmetinde küffara karşı İslam'ın kılıcını taşıyan zafer-me'âsir askerler değil, İstanbul, Paris, Londra ve Amsterdam arasında bir denge politikası izleyen müdebbir stratejisyenler vardır. Üstelik Batılı kaynakların iddia ettiği gibi gadreden de her zaman onlar değildir. Kurallara uymamakta, masumları öldürmekte ve olayları çarpıtmakta Avrupalı kaptanlar da reislerimizden geri kalmamışlardır.

Son olarak, kitabımız Osmanlı korsanlığını Avrupa ve Akdeniz tarihinin genel paradigmaları içinde incelemeye hususî bir önem atfetmektedir. Son yıllarda bu yöndeki tarihyazımsal eğilimlerin hâlâ Türkiye'de kendisini tam anlamıyla gösterememesi üniversitelerdeki idarî katılıkla birleşince, tematik konular sadece imparatorluk özelinde incelenmiş ve bulgular genel eğilimlerin bir parçası olarak değerlendirilememiştir. Bu Osmanlı istinacılığının çizdiği sınırlara hapsolmamaya çok dikkat ettik ve korsanlığı daha büyük tarihî paradigmalar içinde inceledik. Coğrafî Keşifler'i ve bunun sonucunda oluşan ve dünyanın büyük bir kısmını eşitsiz bir ekonomik ortaklığa doğru yavaş yavaş sürükleyen kapitalist dünya ekonomisini; Askerî Devrim'in gemi tipleri, yelkenler, ateşli silahlar ve savunma sistemleri üzerindeki etkilerini; yine aynı devrimin bir sonucu olarak merkezî bürokrasilerin ortaya çıkışını; onaltıncı yüzyıldan itibaren artık kurumsallaşan mukîm elçilikler ve uluslararası hukuku; el yazması haber bültenleri ve gazetelerin ortaya çıkmasıyla zuhur eden haber ağlarını; onaltıncı yüzyılın sürekli artan nüfusuyla onyedinci yüzyılın iklim değişikliklerinin beslediği eşkıyalığı ve onaltıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem Hıristiyan hem

de Müslüman memalikinde yaşanan katı Sünnileşme sürecini (*Konfessionsbildung*) göz ardı ederek Osmanlı korsanlığını layıkıyla anlamak mümkün değildir.

Oniki "bölüm"den oluşan elinizdeki kitaptaki her "kısım" Türkiye'deki korsanlık tarihyazımının daha önce ihmal ettiği bir alana yönelmeyi amaçlamaktadır. Korsanların bizzat kendisini mercek altına alan Birinci Kısım'da "Osmanlı" ve "gazi" gibi kavramların aslında ne anlama geldiği irdelenecektir. Birinci Bölüm'de Osmanlı korsanlarının etnik ve dinî kökenlerinin yüzyıllar içerisinde ve limandan limana nasıl değişiklik gösterdiği çeşitli tablolarla anlatılmaya çalışılacaktır. Doğu Akdeniz Türklerinin temelini attığı bu korsanlığın katılımcıları arasında çok sayıda İtalyan, İspanyol, Fransız, Portekizli, Hollandalı, İngiliz, Alman, Danimarkalı ve hatta Yahudi görmek korsanlığın ne kadar kozmopolit bir meslek olduğunu göstermekle kalmayacak, aynı zamanda "Osmanlı" ifadesinin analitik bir terim olarak ne kadar çeşitli bir arka planın üstünü örttüğünü de ifşa edecektir.

Böyle kozmopolit bir ortamda bir din savaşı olgusundan bahsetmek mümkün müdür? Osmanlı kaynaklarının sürekli altını çizdikleri "gaza" sadece bir propaganda malzemesi midir, yoksa gerçek hayatta bir karşılığı var mıdır? Eğer varsa bu karşılık bugünkü tarihçilerin çizdiği kadar tekdüze bir kutsal savaş mıdır? Bu soruların cevabını İkinci Bölüm'de bulacaksınız. Bu kısımda korsanlarla ilgili elimizdeki az sayıda ben-anlatılarından (*ego-documents*) biri olan *Gazavât-ı Hayreddîn Paşa*'yı detaylı bir şekilde inceleyip korsanlarımızı dinî bir kisveyle sunmaya çalışan metinlerdeki edebî motifleri gözler önüne sermeye çalışacağız. Ardından Avrupa arşivlerinden edindiğimiz bilgileri kullanarak mühtedi korsanlarımızın geride bıraktıkları akraba ve hükümetleriyle olan ilişkilerini irdeleyeceğiz. Son olarak, bunların pek de ideal olmayan şartlarda reddettikleri dinlerini ne derece kalplerinden attıklarını ve bundan daha da önemlisi nuruyla müşerref oldukları İslam'ı ne dereceye kadar öğrendiklerini de anlamaya çalışacağız; hem de karşımıza çıkan heterodoks ve eklektik din anlayışının tam da serhaddin o çok katmanlı gerçeğinin en güzel kanıtı olduğunu aklımızdan hiç çıkarmayarak.

Osmanlı gemileri üzerine kalem oynatan tarihçilerin dünya denizcilik tarihinin sunduğu teknik detaylarla hiçbir alışverişe girmeden, genelde arşivlerdeki bilgileri belirli bir sistematik olmadan aktarmaktan

öteye gidemediğini ve Batılı tarihçilerin de genelde gemi yapımcılığında devrim niteliğinde değişimlerin görüldüğü kuzeyli gemilere odaklanmayı tercih ettiklerini Üçüncü Bölüm'de belirteceğiz. Akdeniz'i mercek altına alan az sayıda uzmanın da Venedik, Cenova ve Fransız tersanelerini model alıp Kuzey Afrika'yı komple göz ardı etmesi sonucunda oluşan boşluğu doldurmaya çalışan İkinci Kısım'a denizde seyrüseferin teknik detaylarını inceleyerek başlayacağız. Onaltı ve onyedinci yüzyılda sürekli gelişen gemi teknolojisini ve gemi tiplerindeki değişiklikleri tarif ettikten sonra, stratejik önceliklerine göre korsanlarımızın tercih ettiği gemileri analiz edeceğiz. Gemi tiplerini tarif ettikten sonra Dördüncü Bölüm'de korsan filolarının bir panoramasını çıkarmaya çalışacağız. Tablolarla desteklenen bu bölümde üç büyük korsan limanın filolarındaki gemilerin sayısı, bunların taşıdığı top miktarı ve pupalarındaki süslemeler gibi detayları aktaracağız.

Yine en azından onaltıncı ve onyedinci yüzyıl söz konusu olduğunda üzerine fazla bir şey bilmediğimiz bir başka konu da Üçüncü Kısım'da inceleyeceğimiz gemi mürettebatıdır. Bu kısmın ilk ve kitabın Beşinci Bölüm'ünde gemideki reis, subay, denizci, asker ve kölelerin nitelik ve görevleri ayrı ayrı incelenecektir. Bir sonraki, yani Altıncı Bölüm'de ise oldukça kısıtlı bir alanda aylarca beraber yaşamak zorunda olan yüzlerce kişinin gemideki yaşamı konu alınacaktır. Bunlar nasıl beslenmektedir? Hijyen, tuvalet ve cinsellik gibi ihtiyaçlarını nasıl karşılamaktadırlar? Hangi hastalıklardan muzdaripdirler? Bu illetlerle nasıl mücadele edilmektedir? Disiplini sağlamak için hangi cezalar uygulanmaktadır? Farklı milletlerden gelen mürettebat birbiriyle nasıl anlaşmaktadır? Denizin tehlikelerine karşı hangi bâtıl inançlar ve dinî ritüeller geliştirilmiştir?

Türkiye'deki büyük üniversitelerinin kürsü sisteminin ve müfredatının bir sonucu olarak, akademik tarih çalışmalarında topoğrafik ve iklimsel şartlar tamamen göz ardı edilmektedir. Bunun en güzel örneklerini seyrüsefer şartlarını göz önüne almadan Osmanlıların dış siyasetini ve askerî stratejisini ele alan eserlerde görmek mümkündür. Tek başına kitabın Dördüncü Kısmı'nı oluşturan Yedinci Bölüm, coğrafyayı tarihle tekrar buluşturmak amacını taşımakta ve Akdeniz'deki seyrüseferi derinden etkileyen hâkim rüzgârlar, akıntılar ve kıyı topoğrafyasını incelemektedir. Aslında bu bölümün ilk kısmı orijinal bir araştırmaya

dayanmamakta ve otuz kırk yıl önce Batı'da tarihyazımını derinden etkileyen, ancak Türkiye'ye bir türlü sızamayan bazı klasik eserlerin bulgularını tekrarlamaktadır. Bu bölümümüzün ikinci kısmında ise onaltıncı yüzyılda kaleme alınmış bazı el yazması, kitap ve raporlar üzerinden Kuzey Afrika topoğrafyasını mercek altına yatıracağız ve İskenderiye'den Agadir'e kadar olan sahillerdeki korsan limanlarını hem kürekli hem de yelkenli gemilere uygunluk açısından inceleyeceğiz.

Korsanların eline düşen esirlerin ve bu gemilerde kürek çeken Hıristiyanların anlattıklarından çıkardığımız korsan akınlarının askerî detaylarını ise tek başına Beşinci Kısım'ı oluşturan ve oldukça uzun olan Sekizinci Bölüm'e bıraktık. Korsanlarımızla bir gemi karşılaştığında iki tarafın önünde hangi seçenekler bulunmaktaydı? Korsanlarımız ticaret gemilerini nasıl teftiş etmekteydi? Avlarını gözlerine kestirdiklerinde hangi aldatmacalara başvurmaktaydılar? İki taraf arasında kovalamaca ya da çatışma çıktığı zaman hangi askerî silahlar ve taktikler kullanılmaktaydı? Geminin yağmalanması sırasında nelere dikkat edilmekteydi? Korsan filolarındaki gemiler birbirleriyle nasıl haberleşmekteydi? Bu soruları cevapladıktan sonra gazilerimizin yaptığı kara akınlarına döneceğiz ve yüzlerce, hatta bazen binlerce kilometre ötedeki sularda hedeflerin nasıl seçildiğini, bunlara sessizce yaklaşmak için hangi önlemlerin alındığını, amfibik harekâtların nasıl yönetildiğini ve olası çatışmaların nasıl sonuçlandığını göreceğiz.

Altıncı Kısım'da ise korsanlığın bugüne kadar Türkiye'de pek rağbet görmeyen iktisadî boyutunu inceleyeceğiz. Dokuzuncu Bölüm olaya makro bir bakış açısı sunmayı amaçlamakta. Korsanlığın da eşkıyalık gibi ekonomik marjinalizasyonun bir sonucu olduğunu iddia ederken sadece topraksız ve silahlı köylülerden değil, kapitalizmin temelini oluşturan bir dünya ekonomik sisteminin her geçen gün ana ticaret rotalarının dışına ittiği limanlardan da bahsetmektedir. Ardında da korsanlıkla ticaret arasındaki ilişki incelenecektir. Korsanlığın alternatif ticaret yöntemlerinden biri olduğunu ve bir gün herkesin kötü yola düştüğünü gösterdikten sonra, korsanlığın ekonomik zararlarının aslında oldukça minimal olduğunu iddia edeceğiz. Hatta bir adım daha atıp değişik hukuk sistemleri arasında oluşturduğu geçişkenlik ve Avrupa ile Müslüman toprakları arasında tesis ettiği güven ve kredi ağları sayesinde korsanlığın ticareti kolaylaştırıcı bir faktör olarak karşımıza

çıktığını da ekleyeceğiz. Bu yüzden kendilerine karşı sistemli bir mücadele de verilemeyecektir. Ta ki ticaret hacminin artık korsanlığı kaldıramayacak kadar artıp her türlü aykırılıkları ezip geçmenin zamanının geldiği ondokuzuncu yüzyıla dek...

Onuncu Bölüm'de ganimetin nasıl elden çıkarıldığını ve elde edilen hasılatın yatırımcılar ve katılımcılar arasında nasıl paylaşıldığını irdeleyeceğiz. Ardından da bu hasılatın içeriğinin (köle, mal, gemi) ve miktarının korsan akınlarının türüne (kara akını, deniz akını vs.) göre nasıl[1] değiştiği hususunda bazı bulguları paylaşacağız.

Korsanlığın hukukî boyutunu inceleyeceğimiz Altıncı Kısım ve Onbirinci Bölüm'e öngörülebilir bir faaliyet olarak örgütlenmiş ve ta Antik Çağlardan getirdiği kadîm âdet ve kuralları uluslararası hukuka monte etmeyi başarmış korsanlıkla, ufak çapta bir çapulculuk olan ve herhangi bir iktisadî ya da siyasî sonuç doğurmayan piratlığı ayırarak başlayacağız. Ardından korsan, tüccar ve savaş gemilerinin uymakla yükümlü oldukları kuralları, korsan limanlarındaki hukukî denetim mekanizmalarını ve korsanlıkla ticareti düzenleyen belgeleri açıklamak suretiyle uluslararası hukukun seyrüseferi nasıl denetlediğini gözler önüne sereceğiz. Son olarak da kuralları ihlal edenlerin hep korsanlar olmadığını ve aslında Avrupalıların korsanlardan daha mâhir oldukları hususun kurallara uymak değil, kendi perspektiflerini yansıtan belge ve eser bırakmak olduğunu iddia edeceğiz.

Kitabımızı 2010 yılında yayınlanmış bir makalemizin[8] oldukça genişletilmiş bir versiyonu olan ve idarî ve siyasî hususlara odaklanan geleneksel bir bölümle kapatacağız. İstanbul ile başına buyruk Garb Ocakları arasındaki ilişkilerin iki yüzyıl içindeki gelişimini irdeleyen bu bölüm, ağırlıklı olarak kullandığı Osmanlı arşivlerinin potansiyelini göstermek açısından da oldukça önemlidir. Bununla öncelleri arasındaki fark aynı zamanda betimleyici detay ve teknik malumat açısından Osmanlı ve Batılı kaynakları arasındaki farkı da ifşa edecektir. Bu bölüme, gönüllü başlayan ve sert iniş çıkışlara sahne olan bir işbirliğinde iki tarafın birbirinden beklentilerini analiz ederek başlayacağız. Tabii ki bu işbirliğinin dönemin siyasal ve diplomatik koşullarına göre oluşan

8 Emrah Safa Gürkan, "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century," *Turkish Historical Review* 1/2 (2010): 125-163.

sınırlarını da göz ardı etmeyeceğiz. Osmanlı ekâbiri bu serhad gazilerini aralarına alırken nazlanmışlar mıdır? Korsanların ve İstanbul'un öncelikleri çakıştığında ya da başka bir ifadeyle korsanlar mesleklerini icra etmekte ısrar edip İstanbul'un Avrupalı devletlerle arasını bozduğunda sorunlara nereye kadar ve nasıl çözümler bulunmuştur? Ferman yollayan İstanbul ile ganimet getiren levendler arasında kaldıklarında Adriyatik limanlarının yöneticileri tercihlerini kimden yana kullanacaktır? Merkez ile serhad arasındaki güç dengelerini inceleyerek ve payitahtın Mağrib serhaddindeki etkisinin sınırlarını göstererek kitabımızı bitireceğiz; geriye bundan sonra ne yapılabileceğini söyleyen kısa bir sonuç bölümü bırakarak.

Metindeki birçok teknik terimin anlaşılması için kitabın sonuna kapsamlı bir sözlük koyulmuş ve okumayı kolaylaştırsın diye terimin ilk geçtiği yerdeki dipnotta da tanım verilmiştir. Sürekli coğrafyanın öneminden bahseden ve onlarca yer ismi içeren bir kitabın olmazsa olmazı şüphesiz ki haritalardır. Kitabın içine serpiştirilmiş 20 haritanın okuyucularımıza genel bir fikir vereceğini ummaktayız. Bazısı ilk kez bu kitapta kullanılan 16 renkli ve 34 siyah beyaz resimle okuyucuyu görsel anlamda da doyurmaya çalıştık. İnşallah başarılı olmuşuzdur.

BİRİNCİ KISIM

KORSANLAR

BİRİNCİ BÖLÜM

KİM BU KORSANLAR? BATI AKDENİZ'DEKİ OSMANLI KORSANLARININ ETNİK, DİNÎ VE COĞRAFÎ DAĞILIMI

Akdeniz gibi gidiş gelişler ve alışverişlerle anılan bir coğrafî bölgede, korsanlık gibi bir serhad fenomenini anlamak isteyenlerin, millî devlet paradigmasına hapsolmuş bir tarihçilikten ve onun lanse ettiği homojen toplumsal bloklardan uzaklaşması elzemdir. O zaman bombayı patlatalım: Osmanlı korsanlarının *hepsi* zannedildiği gibi atadan Türk ve Müslüman değildi. Hepsi kelimesini italikle yazdığımızı ve ifrattan tefrite savrulmamaya ihtimam gösterdiğimizi unutmadan, Akdeniz'in dört bir yanından Mağrib'in faal limanlarına gelen korsanların zaman içinde değişen etnik, dinî ve coğrafî arka planını incelemeye geçelim. Bakalım "İslam dünyasının Amerika'sı"nda kimler korsanlıkla uğraşmaktadır?

İlk İki Nesil: Müdecceller ve Doğu Akdenizliler

Genelde kuzeyden geçen hâkim ticaret rotalarının dışında kalan[1] ve bu yüzden Barselona, Marsilya, Cenova'ya nazaran fakirliğe mahkûm kalmış Cezayir ve çevresindeki limanlarda büyük çapta bir korsanlığın ortaya çıkmasının ilk nedeni 1492 yılında tamamlanan *Reconquista*[2] sürecidir. Bu tarihte Hıristiyan Kastilyalıların İber Yarımadası'ndaki son Müslüman krallığı ortadan kaldırmasıyla bu "yeniden fetih" sürecinin bittiği sanılmamalıdır. Savaşa her dâim meraklı, maceraperest aristokratlarını ve kutsal bir savaş etrafında oluşan bir ethosu beslemek zorunda olan Isabella ve Ferrando, Reconquista'yı Kuzey Afrika'ya

1 John H. Pryor, *Geography, Technology, and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649-1571* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 99.

2 Portekiz, Kastilya ve Aragon krallarının İber Yarımadası'nı Müslümanlardan geri alması.

taşımayı ihmal etmemişlerdir. Kardinal Cisneros'un başını çektiği bir siyasetin sonucunda Kuzey Afrika'daki önemli limanlar birer birer Kastilyalıların eline düşecektir: Melile (1497), Mersü'l-Kebir (1505), Vahran (1509), Peñón de Vélez de la Gomera/Bâdîs (1509), Peñón de Argel (1510), Becaye (1510), Trablusgarb (1511).

1492 yılında verilen dinî özgürlük sözünün tutulmaması sonucunda İspanya'yı terk eden bazı müdecceller bölgedeki ilk "korsan nesli"ni oluşturdular. Bu müdeccellerin bir kısmı bölge ekonomilerine entegre olmayı becerirken, birçoğu paralı askerlik ya da korsanlık gibi mesleklere yönelmek zorunda kaldı. İber Yarımadası sahillerini çok iyi bilmelerinin yanı sıra, bölgede kılavuzluk ve casusluk gibi görevler üstlenmek için gerekli dil donanımına da sahiptiler. Hıristiyan kılığına büründüklerinde rahatlıkla İspanyol topraklarında gezebilmekte ve iç kesimlere kadar sızabilmekteydiler.[3] Örneğin 1595 Nisan'ında Valensiya kral naibinin yazdığına göre, korsanlar kıyıdan iki fersah içeri girip Tuelada'da Antonio Vallés'i öldürmüş ve karısını, iki çocuğunu ve diğer dört genci esir almış ise bunun müsebbibi bunlara kılavuzluk eden iki müdecceldir. Vallés ile önceden husumeti olan bu iki İberya Müslümanı Cezayir'e gidip korsan olmuş ve meslektaşlarını kişisel meselelerine alet etmekten çekinmemişlerdir. Onbir yıl sonra iç kısımlardaki başka bir köy yine eski sakinleri tarafından getirilen korsanların hışmına uğrayacaktır.[4]

Yüzyıl boyunca ağır aksak süren ve 1613'teki kesin tehcirle birlikte zirveye ulaşan müdeccel göçü sadece İspanya sahilleri için değil, Yeni Dünya için de tehlike yaratmışa benzemektedir. Keza müdeccellerin İspanyolların arasına rahatça karışabilmesi Cezayir'de esir bir İspanyol kaptanını endişeye sürüklemiştir. Amerika ile İspanya arasında mekik dokuyan Hind filosunda kaptanlık yapmış bu esir, III. Felipe'ye yazdığı mektupta İspanyol gemilerine tayfa olarak yazılabilen ve bayraklarla işaret yapmasını öğrenen müdecceller sayesinde Osmanlı korsanlarının

3 Pierre Dan, *Histoire de Barbarie et de ses corsaires, des royaumes, et des villes d'Alger, de Tunis, de Sale et de Tripoly: ou il est traitte de leur gouvernement, de leurs mœurs, de leurs cruautez, de leurs brigandages, de leurs sortileges, & de plusieurs autres particularitez remarquables: ensemble des grandes miseres et des cruels tourmens qu'endurent les Chrestiens captifs parmy ces infideles* (Paris: Pierre Rocolet, 2. baskı, 1649), 203.

4 Ellen G. Friedman, *Spanish Captives in North Africa in the Early Modern Age* (Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1983), 12.

Amerika'ya ulaşabileceğinden bahsetmiştir.[5] Bu haberi duyan III. Felipe'nin telaşlandığını öngörebiliriz. Zira 1576 tarihli bir yasanın, İspanyol olmayanların Yeni Dünya'ya giden gemilerde dümenci ya da kaptan (*maestre*) olarak görevlendirilmelerini ve bunların Amerika ile ilgili herhangi bir harita, resim ya da kitap (*descripcion*) sahibi olmasını yasaklaması, Madrid'in okyanus rotalarını rakip devletlerin tebaasından nasıl dikkatle sakladığını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.[6]

Gemilerde İspanyol'u müdeccelden ayırmanın hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için oldukça zor olduğunu gösteren başka bir örnek 1627 yılından gelmektedir. Gazilerimizin Kanarya Adaları yakınlarında ele geçirdiği gemideki İspanyol forsalardan biri müdeccel taklidi yapınca herkesi kandırmış ve kendisini Müslüman bir kürekçi zanneden gazilerimiz tarafından bırakılmıştır.[7] İşin ilginç tarafı, kendisiyle beraber kürek çekenler bile durumu fark etmemiş ve korsanları uyarmamıştır. Hakikaten aynı bölgelerden gelen, aynı dili konuşan fakat farklı dinlere mensup insanlar arasında kültürel farklar bu kadar az mıdır?

Ancak Stanley Lane Poole'un "sürgünün intikamı" (*exile's vengeance*)[8] ifadesiyle romantikleştirdiği müdeccel korsanlığının ekonomik getirisini en azından onaltıncı yüzyıl söz konusu olduğunda abartmamak gerekir. Bu korsanlık basit bir eşkıyalıktan öteye gidememiştir; aslında belki de bunların en azından bazılarını korsandan ziyade deniz eşkıyası ya da pirat olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Her ne kadar bu

5 Luis Alberto Anaya Hernández, *Moros en la costa: dos siglos de corsarismo berberisco en las Islas Canarias (1569-1749)* (Las Palmas de Gran Canaria: UNED, Centro Asociado de Las Palmas de Gran Canaria, 2006), 130.

6 *Recopilación de leyes de los reynos de la Indias, Tomo III* (Madrid: Andres Ortega, 1774, 3. baskı), *libro IX, título XXIII: Del Piloto mayor y cosmografos y demàs pilotos de la Carrera de Indias, y arraeces de barcos de carga, y su examen.* 1576, 14 no'lu yasa, 288a. Elizabeth del Pilar Montanez Sanabria, "Challenging the Pacific Spanish Empire: Pirates in the Viceroyalty of Peru, 1570-1750" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California Davis, 2014), 64; XIII. yasa yerine XIV. yasaya referans göstermişse, bunun nedeni bu sayının eski usulle "xiiii" şeklinde yazılmış olmasıdır. Yine yazarın bir internet sitesinden alıp İngilizce'ye çevirdiği metinle benim elimdeki İspanyolca metin arasında bazı farklar bulunmaktadır. Mesela yazarın metni Kastilya krallıkları gibi genel bir ifade kullanırken benim kullandığım metin Kastilya, Aragon ve Navarra krallıkları demeyi tercih etmiştir.

7 Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 130.

8 Stanley Lane Poole, *The Barbary Corsairs* (London: T. Fisher Unwin, 1890), 8.

ufak çaplı korsanların köy basmaları ve adam kaçırmaları Hıristiyanlar için can sıkıcı olabilse de, Mağrib'deki korsanlık faaliyetleri içinde bunların payı hep az kalmıştır. Zaten işe İspanyol donanması karışınca, yani işler sarpa sarınca, Cezayirliler başkalarından yardım istemek durumunda kalacaklardır. Reconquista'nın Kuzey Afrika kıyılarına gelmesi bunları Doğu Akdeniz'den gelen Müslüman korsanlarla işbirliğine mahkûm edecektir.

Korsanların "ikinci nesli" olarak adlandırabileceğimiz bu Müslüman gazilerin bölgeye gelmesi güç dengelerini bir anda değiştirmiştir. Nitekim aralarından Hızır, Oruç, Turgud, Salih, Aydın, Kurdoğlu Muslihiddin, Çifut Sinan gibi önemli reisler çıkaran bu ikinci neslin askerî tecrübesi acemi müdeccellerinkiyle karşılaştırılamazdı. Bunlar denizde amiral olarak kendilerini kanıtlamanın yanı sıra, karada da ordulara komuta etmekteydi.[9] Keza Osmanlı sultanının izniyle Anadolu'dan düzenli olarak devşirdikleri Türk askerleri ve sayıları her gün artan maceraperest korsanlar sayesinde Hızır ve Oruç kardeşler, Batı Akdeniz'in önemli limanlarından biri olan Cezayir'i ele geçirmeyi ve ilk başta birbirinden bağımsız olarak hareket eden[10] Doğu Akdeniz kökenli korsanları bir bayrak altında toplamayı başardılar. Özellikle 1529 yılında Cezayir Limanı'nın karşısındaki bir kayalıkta bulunan ve İspanyolların limandaki gemileri sürekli tehdit etmesine yol açan Peñon de Argel Hisarı'nın ele geçirilmesi, Cezayir'in bir korsan üssü olarak yükselmesinin önünü açacaktı. Çevredeki diğer liman ve şehirlerin de kontrol altına alınmasıyla birlikte, artık karşıdaki İspanyol sahillerini rahatça tehdit edebilen korsanlar kendilerine bir de devlet kurmuş oldular.

Ağırlıklı olarak Batı Anadolu kıyılarından gelen bu ikinci nesil korsanların faaliyetlerini onaltıncı yüzyıl müdeccellerinin mütevazı korsanlığından ayırmak gerekmektedir. Dönemin tanığı Antonio Sosa'ya[11]

9 Lemnouar Merouche, *Recherches sur l'Algerie à l'epoque ottomane II. La course: mythes et realité* (Editions Bouchene, 2007), 47.

10 Rhoads Murphey, "Seyyid Muradi's Prose Biography of Hızır ibn Yakub, alias Hayreddin Barbarossa: Ottoman Folk Narrative as an under-exploited Source for Historical Reconstruction," *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 54/4 (2001): 524-30.

11 Ana kaynaklarımızdan biri olan *Topografía*'nın (Diego de Haedo, *Topografía e Historia General de Argel* (Madrid: La Sociedad de Bibliófilos Españoles, 1927), 3 cilt) 1612 yılında Valladolid'de yapılan ilk baskısının önsözünde, Diego de Haedo

göre müdecceller İspanya kıyılarında pergende ve fırkata gibi ufak gemilerle sürekli volta atmaktaydı.[12] Kürekçilerin aynı zamanda silah taşıyıp asker olarak da görev yaptıkları bu ufak çektirileri ya üstünü sahilde kumla örterek ya da bir mağaraya koyarak saklar, ardından da tebdil-i kıyafet karaya çıkarlardı. Çok iyi İspanyolca konuştukları için yabancı oldukları anlaşılmıyordu; gece avuçlarının içi gibi bildikleri rotalardan ilerlemek ve sahil boyunca sıralanan gözetleme kulelerindeki askerlerin şüphesini çekmeden içlere kadar sızmak bunlar için çocuk oyuncağıydı. Karşılarına çıkan Hıristiyanları duruma göre ya soyar ya da esir eder, yeterli vurgun yaptıktan sonra da gemilerini sakladıkları yerden çıkarıp "ganaim ve üsera" ile Mağrib'e dönerlerdi.[13]

Müdeccellerimiz Cezayir kadar, bu şehrin 90 kilometre batısındaki Şerşel Limanı'nda da üslenmiş ya da Pîrî Reis'in deyimiyle artık harap olan bir zamanların "ulu" şehrinin "kal'asın ma'mûr idüb karargâh edinmişlerdi."[14] Bu müdeccellerin operasyonlarının ufak çaplı olduğunun altını bir kez daha çizmek isteriz. Mesela 1606 yılında Altea'daki eski köylerine saldıranlar sadece sekiz kişiydi.[15] Yine bir başka belgede karşımıza çıkan Blanquillo Morisco'nun müdeccelleri iki düzine kadardı.[16] Operasyonların ufak çaplı ve gemilerin hızlı ve

eserin kendisiyle aynı ismi paylaşan Palermo engizitör ve başpiskoposu amcası tarafından esaretten dönen Hıristiyanların ifadelerine dayanılarak yazıldığını belirtmektedir. Bu yüzden yüzyıllarca eserin müellifinin Haedo olduğu sanılmıştır. Ancak George Camamis bize bunun gerçeği yansıtmadığını ve *Topografia*'nın aslında 1577-1581 yıllarında Cezayir'de esir olan Portekizli din adamı Dr. Antonio de Sosa tarafından kaleme alındığını şüpheye yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. George Camamis, *Estudios sobre el cautiverio en el siglo de oro* (Madrid: Gredos, 1977), 140-143. Sosa'nın şahsiyeti ve esareti hakkında detaylı bilgiler ve eserinin derinlemesine bir incelemesi için ayrıca bkz. Maria Antonia Garces, *Cervantes in Algiers: A Captive's Tale* (Nashville: Vanderbilt University Press, 2002), 67-84.

12 Haedo, *Topografia*, 1. cilt, 91. Bu eşsiz değerdeki eserin Cezayir şehri, yönetimi ve korsanlarının yanı sıra, yöre halkı ve kültürleri üzerine detaylı tespitler içeren ilk cildi İngilizceye çevrilmiştir. Maria Antonia Garcés (yay. haz.), *An Early Modern Dialogue with Islam: Antonio de Sosa's Topography of Algiers* (1612), çev. Diana de Armas Wilson (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2011).

13 Haedo, *Topografia*, 1. cilt, 92.

14 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye/Book of Navigation* (Ankara: Republic of Turkey, Prime Ministry, Undersecretaryship of Navigation, 2002), 478.

15 Friedman, *Spanish Captives*, 12.

16 Friedman, *Spanish Captives*, 24.

hafif olmasının getirdiği bazı avantajlar da bulunmaktaydı. Kadırga ve kalyetelerin aksine, Kuzey Afrika'nın kısıtlı kereste imkânlarıyla bu gemileri yerel olarak inşa etmek mümkündü; zaten tam da bu yüzden bu ufak çaplı korsanlar kereste zengini Şerşel'de konuşlanmışlardı. Demek ki, diğer büyük korsanların aksine, müdeccellerin ne ele geçirdikleri gemileri söküp kerestesiyle gemi yapmaya ne de uzaklardaki sultanlarına avuç açmaya ihtiyaçları vardı. Üstüne üstlük bu hafif ve az mürettebata ihtiyaç duyan gemiler büyük çektirilerin aksine kışın da faaliyet gösterebilmekteydi.

Çoğunlukla büyük filolar ya da en azından ikili üçlü gruplar hâlinde gezen esas korsanların faaliyetleri bunlardan çok daha yıkıcı ve profesyoneldi. Kürekçilerden ayrı olarak güvertede çok sayıda profesyonel askerin ve birkaç da topun bulunduğu bu büyük çektirilerin reisleri arasında onaltıncı yüzyılda hiçbir müdeccele rastlanmamıştır. İşler onyedinci yüzyılda biraz değişecektir. Bütün baskılara rağmen İspanya'da kalan son müdeccellerin de 1609–1613 yılları arasında tehcir edilmesi ve Hıristiyan olanların dahi kovulmasının sonucunda, bunların korsanlık faaliyetinin daha da yoğunlaşmasına şaşırmamak gerekir. Trinitер[17] keşişi ve fidye aracısı Pierre Dan, Hıristiyan yapmak ya da soyunu kurutmak (*exterminer la race*) yerine bu müdeccelleri kovan İspanya Kralı III. Felipe'yi açıkça eleştirmektedir; bunlar kâfirlere (yani Müslümanlara) birçok zanaatin dışında ateşli silah yapmasını öğretmekle kalmamakta, aynı zamanda memleketlerinin dilini ve ahvalini de (*la situation&la langue du pais*) korsanlarla paylaşmaktaydılar.[18] Artan sayıları ve yoğunlaşan faaliyetleri bu müdeccellere büyük çaplı korsanlığın kapısını da açmışa benzemektedir. Artık basit operasyonlarla yetinmemekte, Cezayir filosuyla akınlara çıkabilmektedirler [bkz. Dördüncü Bölüm'deki filo listeleri].

Bu tehcirin son dalgasını oluşturanlardan Julián Pérez'in hikâyesi gerek bir müdeccelin Cezayir'de nasıl korsanlığa dâhil olduğunu göstermesi, gerekse korsanlık, esaret ve ticaret arasındaki kompleks ilişkiyi açığa çıkarması açısından bir iki cümleyi hak etmektedir. Sıfırdan başladığı ticarî hayatta hızla yükselen ve kısa sürede Endülüs'ün en zengin

17 Lat. *Ordo Sanctissimae Trinitatis et captivorum.* 1198'de Paris'te kurulan ve Hıristiyan tutsakları esaretten kurtarmayı misyon edinmiş tarîkat.

18 Pierre Dan, *Histoire de Barbarie,* 203.

tüccarı olan Pérez, 1609 Tehciri'nden sonra ailesiyle Cezayir'e yerleşmiş ve esir ticaretiyle uğraşmaya başlamıştır. Akdeniz'in iki kıyısında da bağlantıları olan ve her iki dünyanın da kültürel kodlarına hâkim biri için ideal bir meslek! Esir ticareti onun Cezayir'deki üst düzey yöneticilerle iyi ilişkiler kurmasını mümkün kılmıştır; bu sayede korsanlık için iki gemi donatmasına izin verilecektir. Ama bu imtiyaz pek hayırlı sonuçlar doğurmamışa benzemektedir: 1618'de gemilerinin başında bizzat katıldığı akınlardan birinde İspanyollara esir düşünce kariyerini erken noktalayacaktır.[19]

Yüklü bir servete sahip olan Pérez'in örneği istisna değildir. Tablo 2'de de görüleceği gibi 1625–1626'da Cezayir'de kökeni belirtilen 54 reisten 5'i, yani %9.2'si müdeccel dir. Dördüncü Bölüm'deki listelere bakıldığında ise yüzyılın sonundaki reislerin arasında az sayıda da olsa *Tagarim*, *Tangareene* ya da *bin Tagarin* diye kaydedilen Valensiya, Aragon ve Katalunya kökenli[20] müdeccel reislere rastlanmaktadır. Trablus'ta da durum pek farklı değildir. Yüzyıl ortasında buradaki reisler arasında da bir Tagarin bulunmaktadır.[21] İngiliz Konsolosu Thomas Baker'ın verdiği 1679 tarihli listede *Moor* olarak belirtilen kaptanın ise müdeccel mi, yoksa yerel Arap halktan biri mi olduğu sorusuna kesin bir yanıt vermek zordur; kanaatim birincisinin daha olası olduğudur.[22] Ancak yine de müdeccellerin diğer gruplara göre daha az reis çıkardığı bir gerçektir. Kısacası Antonio Sosa'nın fırkata ve pergende reislerinin kısa sürede başarılı olup kadırga ve kalyete reisliğine terfi ettikleri yönündeki gözleminin bunları kapsamadığı sonucuna varılabilir. Peki bunları Osmanlı'nın Amerika'sı, fırsatlar diyarı Cezayir'de yükselmekten alıkoyan ne olmuştur?

19 AMN, *Collección Navarrete*, V, fol. 158, dök. 31; k. Friedman, *Spanish Captives*, 24; Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 135-6.

20 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 50-1'de Kuzey Afrika'da müdeccellerin ikiye ayrıldığından ve Granada ve Endülüs kökenlilere *Mudejar*; Valensiya, Aragon ve Katalunya kökenlilere ise *Tagarin* dendiğinden bahsedilmektedir.

21 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie, tome premier, divisé en six parties*, BNF, *Manuscrits français* 12.219 R. 58.375, vr. 51v.

22 C. R. Pennell (yay. haz.), *Piracy and Diplomacy in Seventeenth-Century North Africa: The Journal of Thomas Baker. English Consul in Tripoli* (Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, 1989), 106.

Buna Ellen G. Friedman'ın cevabı, bu müdeccellerin gerekli askerî arka plandan yoksun ve iktisadî olarak da dezavantajlı konumda olmalarıdır.[23] Her ne kadar doğruluk payı olsa da, bu argümana tamamıyla katılmadığımı belirtmek isterim. İlk olarak müdeccellerin askerî kabiliyetleri hiç de o kadar sınırlı değildir; Cezayir ordularında kendilerine sıkça rastlanmaktadır. 1536 tarihli bir mektupta buradaki askerlerin sadece 2.000'i Türk olarak adlandırılırken, 7–8.000'inin Endülüslü olduğu belirtilmektedir. Yirmi sene sonra II. Felipe'nin Fransız elçisine Cezayir'de 15.000 arkebüzcünün olduğunu söylerken, 6.000'inin Endülüslü ve "çok iyi asker" olduğunu eklemesi boşuna mıdır?[24] İktisadî anlamda da bu Endülüslülerin gerekli sermaye birikimini gerçekleştirememesi kolaylıkla açıklanamaz. Onuncu Bölüm'de de anlatacağımız gibi, birçok korsan kariyerine sıfırdan başlamakta ve kârlı geçen akınlardan sonra fırkata ve pergendeden kalyete ve kadırgaya terfi etmektedir.

Merouche'un sorduğu soruyu bir defa da biz tekrar edelim: 1520'lerden sonra bölgeye gelen ve idareyi ele alan ikinci nesil Türk korsanlar müdeccellere karşı bir ambargo mu uygulamaktadır?[25] Yerel halkın da korsanlığa hiç iştirak etmemesi bu savı kuvvetlendiren faktörlerden biridir. Bu yeni gelenler korsanlığı tekelleri altına almak ve kârları kimseyle paylaşmak istememişe benzemektedirler. Ganimet peşinde hayatını tehlikeye atmak için Akdeniz'in ta öteki ucundan gelen insanlardan beklenecek bir hareket... Zaten müdeccellerden çok daha güçlü bir siyasî konuma sahip olan Cezayir yeniçerilerinin uzun mücadelelerden sonra ancak 1568'de korsan gemilerinde akınlara çıkmaya ve ganimetten pay almaya hak kazanması da, bize taifenin imtiyazlarını korumakta ne kadar ısrarcı ve mahir olduğunu göstermektedir. Julián Pérez gibilere istisna yapılmışsa, bunun nedeni zengin esir tüccarlarının üst düzey yöneticilerle yakın ilişkiler içine girebilmesi olmalıdır. Bu tekelci zihniyetin yanı sıra, çoğunluğunu mühtedi ve Türklerin oluşturduğu korsanların müdeccellere karşı şüpheli yaklaştıklarını belirtelim. İspanya'dan gelmiş bu göçmenlerin Habsburglar için casusluk ve beşinci kol faaliyeti içinde olduklarından yer yer şüphelenilmiştir. Zaten bu sürgünlerin bir kısmı aslında Hıristiyan değil midir?[26] Yarın öbür gün bir

23 Friedman, *Spanish Captives*, 24.

24 Merouche, *La course: mythes et realite*, 43.

25 Merouche, *La course: mythes et realite*, 44.

26 Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 132-3.

İspanyol saldırısında düşmanla işbirliği yapmayacaklarını kim garanti edebilir?

Kimse! Zira müdeccellerin İspanya'dan kovulmasından ve Cezayir'de korsanlık yapmaya başlamasından sonra gerçekleşen bir olay, bize eski elitlerin bu yeni gelenlerden ne kadar rahatsız olduğunu açıkça göstermektedir. 1618'de yakalanan bir mühtedi casus işkence altında yapılan sorgusunda bütün müdeccelleri töhmet altında bırakacak birtakım itiraflarda bulunmuştur. Buna göre İspanyollar; çöldeki bedevi kabilelerinin lideri Kuko emiri, şehirdeki müdeccceller ve bazı mühtedilerle bir ittifak içine girmiştir. Casus çok yakında bir İspanyol donanmasının şehre saldıracağını da ekleyince Cezayir yöneticileri fırsatı kaçırmamıştır. Sadakatlerinden şüphe ettikleri müdeccellerin silahını almakla kalmamış, Müslüman kardeşlerini iç hisara dahi koymuşlardır. Ayrıca bunların Türk gibi giyinmesi ve bıyık bırakması da yasaklanmıştır. İhanetleri söz konusu olduğu için Türklerden, yani sadakatinden şüphe duyulmayan yönetici elitten fizikî olarak ayrılmaları bir güvenlik meselesidir.[27]

Vatanlarından kovulan ve daha da hırslanan müdecceller sadece Cezayir limanlarına yerleşmediler; Fas kıyılarındaki Sela'ya yerleşip okyanusta da akınlar yapmaya başladılar. Aslında korsanlığa pek elverişli bir limana sahip olmayan[28] Sela'da zaten onaltıncı yüzyıldan beri müdecceller bulunmaktaydı; onyedinci yüzyıl başlarında bunlara Extramadura'daki Hornachos köyünden gelen 1.200 *Hornacheros* de eklendi. Bunlar tehcirden önce geldikleri için yanlarında mallarını getirebilmişlerdi. Son tehcirle San Lucar, Cadiz ve Llerens gibi limanlardan gelen diğer müdecceller ise bu kadar şanslı değildi. Bu fakir göçmenlerin hemen şehrin öteki tarafına, Bou Regreg Nehri'nin soluna bir hisar inşa eden Hornacheros'lara katılmaktan başka şansları yoktu.

Yeni gelen müdeccellerin korsanlık yapmaktan başka seçeneği yoktu. Zaten yerleşik bir eşkıya kültürüne de sahiplerdi. Birçoğu daha İspanya'dayken korsanlarla işbirliği hâlinde yağmalara iştirak etmişti.[29] Yine Hornacheros'un 30.000 duka karşılığında II. Felipe'den silah

27 AHN, códices, lib. 125B, fol. 69-72; k. Friedman, *Spanish Captives*, 174; Anaya Hernández, *Moros en la costa,* 133.

28 Poole, *The Barbary Corsairs*, 188.

29 Sebastián García Martínez, *Bandolerismo, piratería y control de moriscos en Valencia durante el reinado de Felipe II* (Valencia: Universidad de Valencia, 1977).

taşıma imtiyazı edindiğini hatırlatalım; bunlar aynı zamanda kalpazanlık da yapmaktaydı. Böyle bir ekibin yeni memleketlerinde korsanlığa başvurmalarından daha şaşırtıcı ne olabilirdi? Bu müdeccellere, 1614 yılında İspanyolların eline geçen el-Mamure (bugünkü Mehdiye) Limanı'nı terk etmek zorunda kalan Hıristiyan korsanların da gelip eklenmesiyle, Sela önde gelen bir korsan limanı olarak karşımıza çıktı.[30] Bunlar koruması altına girdikleri sultana da isyan edip 1627'de bağımsız bir cumhur devleti kurmaya muvaffak olsalar da, müdeccceller ve Hornacheros arasındaki dâimî rekabet bu bağımsızlığın uzun sürmesini önleyecekti.

Şimdi tekrar, Mağrib'deki korsan hâkimiyetini kuran ve onbeşinci yüzyılın sonlarından başlayarak artan sıklıkta Hıristiyan kıyılarını etkili bir şekilde vuran Batı Anadolu kökenli Müslüman korsanlara, yani ikinci nesile dönelim. Devrin kaynaklarında bunlar için Türk ifadesi kullanıldığında buradan etnik değil, dinî bir mana çıkarılmalıdır; Batı Akdeniz'de Türk kelimesinin karşılığı budur. Zaten bir kısmı birkaç kuşak önce Müslüman olmuş Rum asıllı ailelerden gelmektedir. Mesela Hızır ve Oruç reislerin annesi Hıristiyandır. Buna karşın Kara Durmuş, Kara Hasan, Kurdoğlu Muslihiddin, Kemal, Burak ve Pîrî reisler gibi birçoğu da atadan Müslümandır.

Bu korsanları bir araya getiren şey Anadolu sahilleridir. Zaten bu bölgede Osmanlı–Venedik savaşından sonra palazlanan bir Müslüman korsanlığı bulunmaktadır;[31] bunlar onaltıncı yüzyılla birlikte kendine yeni av alanları aramaya başlamıştır. Müdeccellerinki gibi mütevazı bir deniz eşkıyalığı şeklinde başlayan bu faaliyet zamanla organize bir korsanlığa dönüşür ve Gosse'nin şu meşhur *piracy cycle*'ına benzeyen bir hâl alır.[32]

30 Roger Coindreau, *Les corsaires de Salé* (Paris: Société d'éditions geographiques, maritimes et coloniales, 1948; 3. baskı, Salé: La croisée des chemins, 2006), 42-3.

31 Venedik kaynaklarını ele alarak bu döneme odaklanan bir çalışma için bkz. Volkan Dökmeci, "Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011).

32 Philip Gosse, *The History of Piracy* (New York: Longmans, Green and Co., 1932; Mineola: Dover Publications, 2007), 1-2. Bu kitabın yazarının, Edmund Gosse'nin *Father and Son*'da bahsettiği, Darwin'in azılı muhalifi mutaassıp zoolog ve deniz biyoloğu Philip Henry Gosse değil, onun yirminci yüzyılın ilk yarısında yaşayan hekim torunu (ve dolayısıyla Edmund'ın oğlu) olduğunu ekleyelim.

Oysa İngiliz yazardan tam üç buçuk asır önce Mustafa Âli bu üç kademeli süreci detaylı bir şekilde tarif etmiştir bile. "Mellahîn-i gâret-pesend" (yağma beğenen/yağmacı denizciler) olarak nitelendirdiği Batı Anadolulu denizcilerden pek de hazzetmeyen Âli, bunların çoğunluğunun Kazdağı etrafındaki Türklerden geldiğini söylemektedir. Bunlar önce ok kullanmayı öğrenip nam salar, ardından da beş on kişi bir araya gelip bir Hıristiyan "sandal"ı çalarlar. Ege Adaları arasındaki koyların birine götürüp sakladıkları bu sandala padişahın zımmî tebaasından kürekçi koyduktan, yani İslam hukuku tarafından koruma altına alınmış Hıristiyanları köle yaptıktan sonra, "gözlerine yeğdirdikleri rencber gemilerün basub," yani gözlerine kestirdikleri ticaret gemilerine saldırıp korsanlığa başlarlar. Bir süre bu şekilde akınlar yaptıktan sonra ele geçirdikleri ganimetle bir fırkata edinirler. Tecrübe ve servetleri arttıkça bir üçüncü mertebeye geçeceklerdir. Gemiyi biraz daha büyütmek ve ya satın almak ya da Mora'daki kapudanlardan birine yaptırmak suretiyle "muradca" bir kalyete edinmenin zamanı gelmiştir. Artık rüşdünü ispat etmiş ve belirli bir miktar sermayeyi bir araya getirmiş bu denizciler eşkıyalığı bırakıp korsanlığa geçmeye hazırdır; demek ki bir sonraki durak Mağrib'dir. Artık belirli kurallara göre hareket etmeleri gerekir. Müslüman ve haraçgüzar kâfire saldırmayacak, cihad ü gazâdan dışarı çıkmayacak, günahlarına tevbe edip "namâzlarını kazâya komayub salâh u diyânet-i pîşivâ" edineceklerdir.[33] Durum en azından teoride budur.

İşte bu korsanlar onaltıncı yüzyılın başında Batı Akdeniz'deki elverişli ortamdan yararlanmayı bilip kapağı Mağrib'e atmışlarsa da, Doğu Akdeniz ile ilişkilerini hiç kesmemiş ve *Gazavât-ı Hayreddîn*de "vatan-ı asliyye"[34] olarak adlandırılan Ege sahillerine sıklıkla dönmeyi ihmal etmemişlerdir. Mesela Hızır ve Oruç 1510'larda kışı geçirmek için Midilli'ye dönecektir.[35] Yine 1551'de Sinan, Turgud ve Kaid Ali reisler çıktıkları derya nöbetini ifâ edip donanma ile İstanbul'a döndüklerinde, yanlarında Turgud'un reislerinden bazıları yoktur; bunlar seyrüsefer mevsiminin bitişinden istifade edip Anadolu'daki ailelerini görmeye gitmiştir.[36]

---

33 Mehmet Şeker (yay. haz.), *Gelibolulu Mustafa ve Mevâ'idün-Nefâis fî-Kavâ'idi'l-Mecâlis* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 288.

34 Seyyid Murâd Re'îs, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, yay. haz. Mustafa Yıldız (Aachen: Verlag Shaker, 1993), fol. 32b, s. 61; fol. 54a, s. 72; fol. 132a, s.112.

35 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 50'ler.

36 ASV, *SAPC*, fil. 5, c. 246r (21 Ekim 1551).

Üçüncü Nesil: Akdeniz Mühtedileri

Doğu Akdeniz kökenli ikinci kuşak korsanlarımız için vatan-ı asliyyeleri olan Anadolu sahilleri onlara ayrı bir kimlik de sağlamıştır. Korsanlarımız zaten kendilerini Türk oldukları için hakir gören[37] bölge halkıyla aralarına mesafe koymaya özen göstereceklerdir. Kültürel farkların yanı sıra, bir nevi yönetici elit olmayı hedeflediklerinden yerel halkı korsanlık ve askerlik gibi alanlardan uzak tutmaya özen göstermişlerdir. Bu yüzden, Cezayir'de tesis ettiği hükümdarlıktan vazgeçip vilayetini Osmanlı idarî sistemine beylerbeyliği olarak eklemledikten sonra, Oruç Reis Yavuz Sultan Selim'den Batı Anadolu'da Türk asker toplama izni isteyecektir. Halka yabancı bu Türk askerlerinin yanı sıra, bir de taife kadrolarını dolduracak korsan bulmak gerekmektedir. Bu noktada da karşımıza ya esir düşmek suretiyle ya da gönüllü olarak Cezayir'e gelmiş ve Müslüman olmuş Hıristiyanlar çıkmaktadır.

Anadolu'dan gelen denizciler yeterli olmamış mıdır? İmtiyazlarını kıskançça koruyan Anadolu korsanları neden bu sadakatleri şüpheli mühtedileri aralarına almıştır? Kronik denizci sıkıntısının burada çok önemli bir rol oynadığı açıktır. Akdeniz'de çok az balık bulunması, ilk başta İç Deniz'i bollukla özdeşleştiren popüler imaja ters düşebilir; ancak bu konuda tartışmaya mahal yoktur. Bu durumun esas nedeni jeolojik bir çökme sonucu oluşan ve derin bir deniz olan Bahr-ı Sefid'de canlı yaşamına uygun sığ kıta platformları bulunmamasıdır. Kıyıdan uzaklaşır uzaklaşmaz su hemen derinleşmektedir; canlıların yaşayabileceği 200 metreden sığ platformlar azdır.[38] Ayrıca Akdeniz suları ekolojik olarak çok eski ve dolayısıyla biyolojik olarak da tükenmiş vaziyettedir.[39]

37 *Gazavât*'taki bazı ifadelere dikkat çekmek isterim. "Amma benüm Türk kavmi kadar sevmedügim bir tâ'ife yokdur." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 157b, s. 125; "Her kim bir Türk tutub kellesin kesüb bana getürürse on guruş bahşîş dahî üzerinde olan her nesi var ise anun didi. 'Arab isem akçasız pulsuz, yanlarında Türk öldürmek büyük gazâ-yı ekber iken kanda kaldı ki şimdi bahşîş virildi." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 164a, s. 128.

38 Fernand Braudel, *La Mediterranée et le monde mediterraneen à l'epoque de Philippe II* (Paris: Libraire Armand Colin, 2. baskı, 1966), I. cilt, 127.

39 E. le Danois, *L'Atlantique, histoire et vie d'un ocean* (Paris: Albin Michel, 1938), 197-8.

Son olarak, buharlaşmanın yağıştan fazla olması Akdeniz'de suları azaltmakta ve yüzey sularının daha tuzlu olmasına yol açmaktadır. Eksiğin %71'ini tamamlayan Atlas Okyanusu'ndan ithal edilen yüzey suları fitoplanktonlar için uygun değildir. Hem Akdeniz'in tuzlu sularının okyanusun tuzsuz sularını çekmesi hem de okyanus derinliklerindeki besin açısından zengin suların sığ Cebelitarık üzerinden geçememesi, okyanus ile yaptığı su alışverişinde Akdeniz'i dezavantajlı duruma sokmuştur. Cebelitarık'tan giriş yapan, fosfor ve nitrojeni okyanus planktonları tarafından tüketilmiş yüzey suyuyken ters istikamette giden, Akdeniz'in derinliklerindeki zengin sulardır. Bu dengesizlik Akdeniz'in sularına masmavi ve berrak rengini de veren bir besin kıtlığı yaratmakta ve bu *oligotrophy* balıkçının ve balıkların sayısını sınırlı tutmaktadır.[40]

Mercan avcılarını hariç tutarsak, kuzeyin büyük balıkçı filolarına Akdeniz'de rastlamak imkânsızdır. Kısacası az balık az balıkçı, az balıkçı da az denizci demektir. Akdeniz'in en tecrübeli ve en organize deniz gücü Venedik'in bile denizci sıkıntısından muzdarip olması ne yaman bir çelişkidir? Girit Filosu'nun Amirali Filippo Pasqualigo 1589'da denizci kıtlığından (*notabilissimo mancamento*) şikâyet etmektedir.[41] Yine aynı Venedikliler İnebahtı'da ellerine düşen Osmanlı esirlerini

40 Peregrine Horden ve Nicholas Purcell, *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History* (Oxford: Blackwell, 2000), 191; Fredric Cheyette, "The Mediterranean Climate," *A Companion to Mediterranean History*, yay. haz. Peregrine Horden ve Sharon Kinoshita (Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014), 13. Bu noktada sözelcinin konforlu alanından biraz daha çıkıp şu notu da düşmeliyiz: 2005 ile 2008 yıllarında Cebelitarık'ta yapılan ölçümler okyanustan gelen suların bol miktarda fosfat taşıdığını ve bu fosfatın Akdeniz'in içerisindeki geri dönüşüm sürecinde (*internal cycling processes*) kaybolduğunu göstermiştir. I. E. Huertas, A. F. Ríos vd., "Atlantic Forcing of the Mediterranean Oligotrophy," *Global Biogeochemical Cycles* 26 (2012), GB2022, doi:10.1029/2011GB004167.

41 Victor Ivanovich Lamanskii (yay. haz.), *Secret d'etat de Venise: documents, extraits, notices et etudes servant à eclaircir les rapports de la Seigneurie avec les Grecs, les Slaves et la Porte ottomane à la fin du XVe et au XVIe siècle* (Saint Petersburg: Imprimerie de l'academie imperiale des sciences, 1884), 578. Brian Pullan'a göre İngiltere'nin en büyük avantajı sadece gemilerinin denizcilik vasfının yüksek olması değil, aynı zamanda tayfasının da tecrübeli olmasıdır. Brian Pullan, "Editor's Introduction," *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, yay. haz. Brian Pullan (London: Methuen&Co. Ltd., 1968), 8.

öldürdüklerinde ve Roma ve Madrid'e de aynısını yapmayı tavsiye ettiklerinde Akdeniz'deki denizci kıtlığını hesaba katmışlardır.

Denizci nedreti korsanlığın ezelden beri kozmopolit bir yapıya sahip olmasına yol açmıştır; hiçbir siyasî otorite tecrübeli denizcilere dini ya da ırkı yüzünden sırtını dönme lüksüne sahip değildir. Dördüncü Haçlı Seferi'nin arefesinde Batı Akdenizli Katolik korsanları himayesine alan Bizanslılar, bir sonraki yüzyılda işi Müslüman korsanlarla çalışmaya kadar götürecektir. Onikinci yüzyılda Pisa gemilerinde birçok Müslüman denizci ve yolcuya rastlamak mümkündür.[42] Yine aynı şekilde Aydınoğullarının emrinde Rum denizciler bulunmaktadır.[43] Parayı verenin düdüğü çaldığı böyle bir ortamda, tam da işlerin açılmasıyla daha da fazla tayfa bulmak zorunda kaldıkları bir dönemde, Anadolulu Müslüman korsanlar da mühtedilere yönelmekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir.[44]

Bu noktada söz konusu kozmopolitliği yaratan tek şeyin denizci eksikliği olmadığının altını çizmek gerekmektedir. Zira başka coğrafyalarda da değişik etnik ve dinî gruptan insanın korsan gemilerinde yoldaşlık yaptığını görüyoruz. Kelime anlamının "cüce," yani "Japon" korsan olması, *wokou*'ların arasında Çinli, Tay, Malay, İspanyol, Portekiz ve hatta Afrikalı olduğu gerçeğini unutturmamalı.[45] Çinli, Hollandalı ve İngiliz korsanların ve hatta Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası'nın (*Verenigde Oost-Indische Compagnie*) Japon limanlarının ellerini ovuşturan yöneticileri tarafından sürekli güler yüzle karşılandığını da.[46]

---

42 Enrica Salvatori, "Corsairs' Crews and Cross-Cultural Interactions: The Case of the Pisan Trapelicinus in the Twelfth Century," *Medieval Encounters* 13 (2007): 32-55.

43 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 154.

44 Mühtedilerin Cezayir'deki siyasî ağırlığını inceleyen bir çalışma için bkz. Pierre Boyer, "Les renégats et la marine de la régence d'Alger," *Revue de l'Occident musulman et de l'Occident et de la Mediterranee* 39 (1985): 93-106.

45 Robert J. Anthony, *Like Froth Floating on the Sea: The World of Pirates and Seafarers in Late Imperial South China* (Berkeley: Institute of East Asian Studies, 2003), 22.

46 Tonio Andrade, "The Company's Chinese Pirates: How the Dutch East India Company Tried to Lead a Coalition of Pirates to War against China, 1621-1662," *Journal of World History* 15/4 (2004): 415-444; Adam Clulow, "The Pirate and the Warlord," *Journal of Early Modern History* 16 (2012), 531-4.

Kolonyal valiler arasında kendisine hâmi bulamayınca Orta Amerikalı yerli şeflerden korsanlık beratı alan Karayip *buccaneer*'larını da eklemeden geçmeyelim.[47] 1984'te dalgıçların bulduğu *The Wydah Galley*'nin mürettebatında Avrupa'nın tüm denizci milletlerinden insanın yanı sıra Amerikan yerlileri ve hem Amerika hem de Afrika kökenli zencilere rastlıyorsak, bunun nedeni demokratik, eşitlikçi (*egalitarian*) ve hürriyetçi (*libertarian*) piratların açık denizler ve gemi güvertelerinden başka vatan tanımamasıdır. 1715–1726 arasında Atlantik'te faaliyet gösteren 1.000'in üstünde Hıristiyan piratının %25–30'unu zencilerin oluşturduğunu, bunların hiç de bazılarının iddia ettiği gibi[48] ikinci sınıf mürettebat muamelesine maruz kalmadığını ve hatta bazılarının beyazlara kaptanlık ettiğini hatırlatırsak, korsan dünyasının kozmopolitliğini ve özgürlüğünü yadsınamaz bir şekilde göstermiş oluruz.[49]

Örnekler arttırılabilirse de bu, okuyucunun zamanını çalmak olur. Ana fikir çoktan anlaşılmış olsa gerek: Korsanların resmiyetin, âdetlerin ve kuralların ötesindeki pragmatik dünyası, farklılıkları ortak bir potada eritmekte en iddialı imparatorluklardan bile daha başarılı gözükmektedir. Alın size dört dörtlük bir serhad fenomeni!

Her ne kadar Belhamissi'nin Cezayir reislerinin neredeyse tümünün Avrupa kökenli olduğu şeklindeki savı[50] abartılı olsa da, yüzyıl ilerledikçe korsanların arasında mühtedilerin sayılarının hızla arttığını görmekteyiz. O dönemden elimize kalan ve çoğunluğunu müdeccellerin

47 Michael Kempe, "'Even in the Remotest Corners of the World': Globalized Piracy and International Law, 1500–1900," *Journal of Global History* 5/3 (November 2010), 362. Bu korsanlarla yerlilerin ittifakı için bkz. Ignacio J. Gallup-Diaz, *The Door of the Seas and the Key to the Universe: Indian Politics and Imperial Rivalry in the Darien, 1640-1750* (New York: Columbia University Press, 2005), 53-74.

48 Michael Cohn ve Michael K. H. Platze, *Black Men of the Sea* (New York: Dodd, Mead, 1978), 31; David Cordingly, *Life among the Pirates: The Romance and the Reality* (London: Little, Born, 1995), 27-8; W. Jeffrey Bolster, *Black Jacks: African American Seamen in the Age of Sail* (Cambridge: Harvard University Press), 15.

49 Kenneth J. Kinkor, "Black Men under the Black Flag," *Bandits at Sea: A Pirate's Reader*, yay. haz. C. R. Pennel (New York and London: New York University Press, 2001), 197-8, 200.

50 Moulay Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne (1516-1830)* (Alger: Entreprise Nationale du Livre, 1986), 31; a.g.y., *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 54.

oluşturduğu pergende ve fırkata kullanan ufak çaplı korsanları hariç tutarak büyük çektiri reislerinin dökümünü veren kaynaklar, korsanlığın kaymağını kimlerin yediğini açıkça göstermektedir.

1534 tarihli bir casus raporuna göre, Donanma-yı Hümayun'un başında İstanbul'dan 52 kadırgayla ayrılan Barbaros'un yanındaki yardımcılarından sadece üçü Türk (Salih, Aydın ve *Tavaco*), diğerleri mühtedidir: Ragusa'ya tâbi Mezo Adası halkından Murad Ağa, Barbaros'un evlatlığı ve Cezayir'deki halefi Sardinyalı Hasan Ağa, Cenovalı Hamza Reis, İspanyol El Kadı Bâli (Alcady Bali), Napolili Halchmath Setan, Rum Ramazan ve İspanyol Levan.[51] Bu muhtemelen abartılı bir gözlemdir; ancak yine de mühtedilerin en başından beri Doğu Akdeniz kökenli Müslüman korsanlarımızın yanında yer aldığını göstermesi bakımından mânidardır.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi 1581 yılında Cezayir filosunu oluşturan 35 reisten sadece 10'u, yani %28'i Türk oğlu Türk'tür (Sosa'nın tabiriyle *turco de nación*, yani doğuştan Türk). Babası mühtedi olan 3 kişiyle birlikte toplam 13 kişi (%37) Müslüman olarak doğmuştur. Kalan 22 kişi (%63) mühtedidir (*turco de profesión*, yani meslekten Türk): 6 Cenovalı, 3 Rum, 2 İspanyol, 2 Arnavut, 2 Venedikli ve Macaristan, Fransa, Korsika, Napoli, Sicilya ve Kalabriya'dan 1'er kişi. Son olarak 1 kişinin de Yahudilikten ihtida ettiğine dikkat çekelim.

Bütün bu rakamlara rağmen yapılması gereken son bir saptama da, onaltıncı yüzyılın üçüncü ve hatta dördüncü çeyreğinde dahi, köle kökenli reislerin hâlâ bir anomali ya da en azından ayrıksı bir grup olarak algılandığıdır. Birçok korsanın köle manasına gelen "Uluc" lakabıyla anılmasını başka türlü açıklamak mümkün müdür?

51 Muzaffer Arıkan ve Paulino Toledo, *XIV.–XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995), 226.

Tablo 1.
Cezayir'deki Korsan Reisleri ve Menşeleri, 1581

	İsim	Dinî ve Etnik Köken	Kürek Sayısı
1	Cafer, beylerbeyi	Macar mühtedi	24
2	Arnavud Memi, Cezayir kapudanı	Arnavut mühtedi	22
3	Fransız Murad	Fransız mühtedi	22
4	Deli Memi	Rum mühtedi	22
5	Büyük (*El Grande*) Murad Reis	Arnavut mühtedi	24
6	Ferruh Reis	Cenevizli mühtedi	18
7	Murad Matrapillo	Ispanyol mühtedi	22
8	Isa Reis	Türk oğlu Türk	18
9	Arapça Reis	Türk oğlu Türk	18
10	Hamza (*Amiça*)	Türk oğlu Türk	20
11	Küçük Murad Reis (*El Pequeno*)	Rum mühtedi	18
12	Sinan Reis	Türk oğlu Türk	22
13	Yusuf Reis	İspanyol mühtedisi	22
14	Hacı Bali (*Agibali*)	Türk oğlu Türk	18
15	Cenevizli Hasan (*Asan Ginoves*)	Cenevizli mühtedi, murabıtın mühtedisi (*renegado del Morabuto*)	18
16	Kaid Davud	Türk oğlu Türk	20
17	Kaid Haydar (*Chader*)	Mühtedi oğlu Müslüman	23
18	Kaid Cicer? (*El Cayde Giger*)	Türk oğlu Türk	22
19	Merca? Memi (*Marjamamy*)	Cenevizli mühtedi	18
20	Memiş (*Mamixa*)	Türk oğlu Türk	18
21	Kadı Muhammed (*Mahamet*)	Yahudi mühtedi	15
22	Memiş (*Mamixa*)	Cenevizli mühtedi	18
23	Memi Reis	Venedikli mühtedi	22
24	Çengel (*Gancho*) Memi	Venedikli mühtedi	22
25	Memi Korso (*Mami Corso*)	Korsikalı mühtedi	20
26	Memi	Kalabriyalı mühtedi	20
27	Padovan (*Paduan*) Reis	Mühtedi oğlu Müslüman	22
28	Kadı Reis	Türk oğlu Türk	22
29	Dündar? (Donardi) Reis	Rum mühtedi	19
30	Montez Cafer (*Iafer Montez*)	Sicilyalı mühtedi	22
31	Hasan Fornaro (*Asan Fornaro*)	Cenevizli mühtedi	15
32	Kara Reis (*Cari Raez*)	Türk oğlu Türk	18
33	Gavur (*Caur*) Ali	Mühtedi oğlu Müslüman	20
34	Yusuf Remolar	Napolili mühtedi	20
35	Cafer	Cenevizli mühtedi	20

Kaynak: Haedo, *Topografia*, 89-91.

Dördüncü Nesil: Kuzeyli Mühtediler

Osmanlı korsanlığı onyedinci yüzyılda hem gemi teknolojisindeki gelişmelere hem de ticaret yollarındaki değişikliklere kendini uyarlamak zorunda kaldı. Değerli maden ve şeker, kahve ve pamuk gibi metaların artan bir oranda Amerika'dan Avrupa'ya akması, onaltıncı yüzyılın sonlarından itibaren okyanus sularında yoğun bir korsanlığın ortaya çıkmasına yol açtı. Başta Cebelitarık Boğazı'na yakın Cezayir'dekiler ve okyanusa kıyısı olan Sela'dakiler olmak üzere, korsanlarımız İngiliz ve Hollandalı meslektaşlarının avlanma alanlarına göz dikmekte gecikmedi.

Ancak bunu gerçekleştirebilecek kabiliyetten yoksundular, zira Atlas Okyanusu'ndaki seyrüsefer şartları Akdeniz'dekine hiç benzememekteydi. Her ne kadar Messina Boğazı gibi tehlikeli bölgeleri olsa da, Akdeniz'de seyrüsefer genelde kolaydı. Mart sonundan Ekim sonuna kadar gökyüzü açıktı ve yıldızlara bakarak yol almak mümkündü. Açık gökyüzüne bir de denizde dalga olmaması eklenince, kıyıya yakın yerlerde demir atmanın önünde hiçbir engel kalmamaktaydı. Her ne kadar rüzgârlar özellikle Mağrib sahillerinde gemileri zor durumda bıraksa da, korsanların esas avlanma sahaları görece daha emniyetliydi. Ufak bir deniz olduğu için Akdeniz'de Atlas Okyanusu'nda görülen büyük dalgalara rastlamak da mümkün değildi. Ufak olduğu yetmiyormuş gibi bir de üstüne üstlük her tarafının adalarla kaplı olması seyrüseferi oldukça kolaylaştırmaktaydı.[52] Karayı gözden kaybetmenin zor olduğu bu denizde gemilerin kıyılara mahkûm olduğunun altını çizmek, Braudel'i açık suları Sahra Çölü'ne benzetmeye kadar götürmemiş midir?[53]

Zaten düşük güverteli ve kargo alanı kısıtlı kadırgalarla okyanusların dalgalı sularında yapılabilecekler sınırlıydı. Kıyıdan uzun süre uzak kalabilecek, kargo kapasitesi yüksek ve bol sayıda top taşıyabilecek kalyon, karavela ve burtun gibi yelkenli gemilere ihtiyaç vardı. Müslüman denizcilere bunları kullanmayı ve okyanuslarda korsanlık yapmayı işte dördüncü nesil adını verdiğimiz bu kuzeyli korsanlar öğretecekti: Cezayirlilere Hollandalı korsan Siemen Danseker ve Tunuslulara İngiliz korsan John Ward'un yelkenli gemi kullanmayı öğrettiği pek çok kere tekrarlanmıştır.[54]

52 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 12.

53 Braudel, *La Méditerranée*, I. cilt, 94-8.

54 Pierre Dan, *Histoire de Barbarie*, 311.

Cebelitarık'a bir hayli uzak olan Trablusgarb'da ise biraz daha geç bir tarihte bu şeref Memi Reis isimli bir Rum mühtedinin olacaktır.[55]

Bu keyifli sularda seyrüsefer etmeye alışmış reislerin Kuzey İspanya, Batı Fransa, Hollanda ve İngiltere kıyılarındaki değişken dalgalar, ters rüzgârlar ve hain akıntılarla nasıl mücadele edileceğini bilmesi imkânsızdı. Üstüne üstlük korumasız Akdeniz kıyılarının aksine buradaki sahillere çıkarma yapmak da zordu. Kısacası bu kıyıları bilen insanlara ihtiyaç vardı.[56] Her ne kadar Akdeniz kökenli korsanlarımızdan bazıları Cebelitarık'ı geçseler de, okyanus sularının keyfini onyedinci yüzyıldan itibaren Mağrib limanlarına doluşmaya başlayan kuzeyli mühtediler sürecekti. Özellikle İspanya ile Birleşik Eyaletler'in 1604'te barış yapması ile beraber işsiz kalan İngiliz ve Hollandalı denizci ve korsanlar soluğu hemen Mağrib limanlarında alacaktı. Bunların bir kısmı önce Fas kıyılarındaki el-Mamure'ye, burası İspanyolların eline geçince de Sela'ya gitti.[57] Diğerleri de Cezayir'in ve kısmen Tunus'un yolunu tuttu.

1625–1626 yıllarının Cezayir'indeki reislerin listesini gösteren Tablo 2'ye baktığımızda kuzeylilerin istilasını rahatlıkla göreceğiz. Listedeki 55 reisin 54'ünün kökeni verilmiştir: 30 Müslümana karşı (%55.5) 24 mühtedi (%44.5). 30 Müslümanın 22'si Türk oğlu Türk iken, 6'sı 1492 ile 1613 arasında İspanya'dan gelen müdeccellerdendir. 2 kişi ise kuloğlu diye nitelendirildiğine göre Müslümandır. Bunların yeniçeri babaları muhtemelen Müslümandır; ancak Cezayir yeniçerilerinin arasında mühtedilerin olduğunu da unutmayalım. Mühtediler arasındaki dağılım ise şu şekildedir: 5 Hollandalı, 5 Fransız, 3 İngiliz, 2 Portekizli,

55 Alberto Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria": Relazione al Doge di Venezia sulle reggenze di Algeri e di Tunisi del dragomanno Gio. Batta Salvago (1625)* (Padova: CEDAM, 1937), 59; Dan, *Histoire de Barbarie*, 315; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 51r-51v. Bazı modern tarihçiler kaynaklardaki bu bilgiyi tekrarlasalar da [Albert Devoulx, "La marine de la régence d'Alger," *Revue Africaine* 13/77 (1869), 390-391); Mercedes García-Arenal ve Miguel Ángel de Bunes Ibarra, *Los españoles y el Norte de Africa, siglos XV-XVIII* (Madrid: Editorial Mapfre, 1992), 200], Godfrey Fisher'a göre John Ward aynı isimde bir başkası ile karıştırılmış olmalıdır [Godfrey Fisher, *Barbary Legend: War, Trade and Piracy in North Africa, 1415-1830* (Westport: Greenworrd Press, 1957), 160].

56 Adrian Tinniswood, *Pirates of Barbary: Corsairs, Conquests and Captivity in the Seventeenth-Century Mediterranean* (New York: Riverhead Books, 2010), 85.

57 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 46.

2 Rum ve 1'er Leh, Flaman, Danimarkalı, Alman, Frisyalı, Valon ve İspanyol.

Tablo 1 ile Tablo 2'deki etnik kökenler karşılaştırıldığında kuzeyliler ile güneyliler arasındaki devir-teslim töreninin detayları daha da açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sadece Müslümanların oranının %37'den %55.5'e çıkmasından bahsetmiyoruz. 1625–1626 yılındaki listede hemen neredeyse hiç İtalyan bulunmaktadır; oysa 38 sene önce bunlar listenin %34'ünü oluşturmaktaydı. 1581'deki listede hemen hiç kuzeyli yoktur; listedeki tek Fransız'ın kuzey sahillerinden gelme ihtimali zayıftır. Oysa 1625–1626 listesine bakıldığında Atlas Okyanusu'nun ve kuzey sahillerinin hemen her yerinden Cezayir'e bir denizci akını olmuşa benzemektedir: Hollanda, İngiltere, Portekiz, Almanya, Danimarka, Frisya, Valonya'dan toplam 16 kişi (%30).

Listedeki tek İspanyol Galiçyalı olduğuna göre okyanus kıyılarında doğmuş olmalıdır. Yine listedeki Fransızlardan birinin Rouen'den gelmesi, birinin de Gaskon takma ismini taşıması geri kalan üçünün kuzeyli olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu gösteriyor. Bunların hepsi kuzeylilere eklenirse oranımız %41'e, ikisi eklenirse %39'a, biri eklenirse %37'ye çıkmaktadır. Geriye Akdeniz kökenli sadece iki denizci kalmaktadır ve bunların hepsi Rum, yani Doğu Akdeniz kökenlidir. Kırk sene önce her yerde karşımıza çıkan İtalyan, İspanyol, Korsikalı, Sicilyalı ve Sardinyalı mühtediler tamamen ortadan kaybolmuştur.

Cornelis Pijnacker'in listesinin tam olmadığı ve Hollandalının kuzeyli reislerle daha iyi ilişkiler içinde olduğundan Akdenizli reisleri ihmal ettiği ya da hatırlayamadığı iddia edilebilir. Ancak bu biraz üstünkörü bir mantık yürütme olur; zira 30 Müslümanı, bazılarının kökenini ve babasının adını da ekleyerek yazmayı başarmıştır. Ayrıca hemşehrilik bağlarının etkisini abartmamak gerekmektedir. Herkes herkesle görüşmektedir; aksi takdirde İzmirli bir Rum olan Ali Reis'in 1621'de gemisi fırtına tarafından Lahey'e sürüklenince karaya çıkıp Pijnacker'i ziyaret etmesini nasıl açıklayacağız?[58]

58 Cornelis Pijnacker, *Description historique des villes de Tunis, d'Alger et d'autres se trouvant en Barbarie (1626)*, yay. haz. ve çev. Gerard van Krieken (Alger: ENAG, 2015), 104.

Tablo 2.
Cezayir'deki Korsan Reisleri ve Menşeleri, 1625–1626

	İsim	Dinî ve Etnik Köken	Memleket
1	Mustafa Reis (Cezayir kapudanı)	Türk oğlu Türk	
2	Sarı (*Serra*) Mustafa Reis	Türk oğlu Türk	
3	Fransız Murad Reis	Fransız mühtedi	Rouen
4	Mehmed Tagarino	Müdeccel	Granada
5	*Tabacca* Reis	Türk oğlu Türk	
6	Kalfa (Kalafat) Hasan Reis	Leh mühtedi[59]	
7	Hasan Reis (esas ismi: Meinart Direxsen Veenboer)	Hollandalı mühtedi	Haarlem
8	Ingiliz Mehmed	İngiliz mühtedi	
9	İngiliz Memi	İngiliz mühtedi	
10	Deli Hamid Reis	Türk oğlu Türk	
11	Ladino Musa Reis	Türk oğlu Türk	
12	Kurt Reis (*Corto Greco*)	Rum mühtedi	
13	Memi Reis	Danimarkalı mühtedi	
14	Karabeyli Reis ya da Yobarten beyli	Türk oğlu Türk	
15	Cafer Montes Kuloğlu	Mühtedi oğlu Türk (Mustafa Reis'in oğlu)	
16	Veli Reis	Türk oğlu Türk	
17	*Dant Aremou*	Türk oğlu Türk	
18	Ali Reis	Rum mühtedi	İzmir
19	Flamenko Murad Reis	Flaman mühtedi	Antwerpen
20	Şaşı (*Louche*) Murad	Alman mühtedi	Hamburg
21	Sefer Reis (Thomas *le Filou*)	Frisyalı mühtedi	Harlingen
22	Süleyman/Selman (*Seliman*) ya da Gaskon Kapudan	Fransız mühtedi	
23	Valon Mustafa Reis	Valon mühtedi	
24	Cezayirli Hasan Paşa	Türk oğlu Türk	
25	Hasan Reis (esas adı: Jan Marinus)	Hollandalı mühtedi	Sommelsdijck
26	Hoca Mehmed Tagarino	Müdeccel	
27	Kara Memi	Türk oğlu Türk	
28	Receb Reis	Hollandalı mühtedi	Lahey
29	Bekir Reis	Türk oğlu Türk	
30	Kara Hoca	Türk oğlu Türk	
31	Selim Reis	Fransız mühtedi	
32	Hasan Reis	Fransız mühtedi	
33	Şaban Reis	Fransız mühtedi	
34	Hamza Reis	Türk oğlu Türk	

59 *Le Mercure François* da aktarılan bir habere göre, 1626 yılında Hıristiyanların saldırısına uğrayan ve gemisiyle birlikte denizin dibine boylayan Kalfa Hasan Leh değil, Rum kökenlidir. *Le Mercure François, ou Suitte de l'Histoire de nostre temps, sous le regne du Tres-Chrestien Roy de France & de Navarre Louys XIII. M.DC.XXVI., Vol. XII: 1626-1627* (Paris: Chez Jean & Estienne Richer, tarihsiz), 78.

35	Küçük (*Cortzuck*) Hamza Reis	Türk oğlu Türk	
36	Küçük (*Cortzu*) Mehmed Reis	Türk oğlu Türk	
37	Mustafa Saccoli i Chroto		
38	Galiçyalı (*Gallego*) Mehmed Reis	İspanyol mühtedi	Galiçya
39	Küçük (*Cortzuck*) Mehmed	Türk oğlu Türk	
40	Küçük (*Cortzu*) Mustafa	Türk oğlu Türk	
41	Montalva Tagarino	Müdeccel	
42	Mehmed	Portekizli mühtedi	
43	Baba Ali	Portekizli mühtedi	
44	Pis Ali/Piyale (*Paisasle*) Reis	Türk oğlu Türk	
45	Ali Reis ya da Culo Bronzo Tagarino	Müdeccel	
46	Halil Reis	Türk oğlu Türk	
47	Kara Abdi Reis	Türk oğlu Türk	
48	Recep Paşa Reis	Türk oğlu Türk	
49	Haydar Emin? (*Alder Aman*)	Türk oğlu Türk	
50	Ramazan Reis (soyadı *Winter*)	İngiliz mühtedi	
51	Mehmed Moro Reis	Müdeccel (*Morester*)	
52	İbram Reis	Müdeccel (Tagarino)	
53	Hacı Memi Reis (*Pieter Janssen*)	Hollandalı mühtedi	Ackersloot
54	Süleyman Buffoen	Hollandalı mühtedi	Schonderloo, Rotterdam
55	Kuloğlu	Sicilyalı bir mühtedinin oğlu, Müslüman	

Kaynak: Cornelis Pijnacker, *Description historique des villes de Tunis, d'Alger et d'autres se trouvant en Barbarie (1626)*, yay. haz. ve çev. Gérard van Krieken (Alger: ENAG, 2015), 103-106.

Dördüncü nesil kuzeyli mühtedilerin sayısının zamanla Akdeniz kökenli üçüncü nesli geçtiğini Merouche'un hesaplamaları da onaylamaktadır. Buna göre 1580–1649 arasındaki 104 mühtedi reisin 70'i Akdeniz (%67), 34'ü kuzey (%33) kökenliyken yüzyılın ikinci yarısında kuzeyliler çoğunluğu ele geçireceklerdi.[60] 1660 yılından kalan bir başka liste mühtediler arasında kuzeylilerin önlenemez yükselişini âdeta gözümüze sokmaktadır. Cezayir'den gazâya çıkan 18 geminin 13'ünün (6 Rum, 2 Fransız, 1 Cenevizli, 1 İngiliz, 1 İsveçli, 1 Galli, 1 Danimarkalı) ve limanda kalan 4 gemiden 3'ünün reisi (İngiliz ve Portekiz) mühtedidir.[61] Muhtemelen Osmanlı tebaası olan ve her

60 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 170.

61 Simon de Vries, *Historie van Barbaryen, en des zelfs Zee-Roovers. Behelzende een beschirijving van de Koningrijken en Steden Algiers, Tunis, Salé, et Tripoli… Tweede Deel, Bevattende de Handelingen en Geschiedenissen tusschen den Staat der Vereenigde*

hâlükârda Doğu Akdeniz'den gelen Rumları çıkardığımız zaman Batı'dan gelen denizcilerin nasıl ağırlıklı olarak kuzeyli olduğu daha rahat anlaşılacaktır. Her iki Fransız'ı da kuzeyli sayarsak Akdenizlilerin oranı %10'a kadar düşmüştür. Bu oranın kuzeyli kategorisinden Akdenizliye geçirdiğimiz Fransız başına %10 artacağının, ancak yine de %30'u geçemeyeceğinin de altını çizelim.

Bu okyanus denizcilerinin gidip kendi sularında korsanlık yaptıklarını ve memleketlerini talan ettiklerini söylemeye gerek yok. Bu anlamda İzlanda (1627) ve Baltimore (1631) baskınlarını hatırlamakta yarar var. Bu tip baskınlar Mağrib limanlarına önemli miktarda kuzeyli Protestan esirin akması demekti; bunların bir kısmı da Müslüman olup korsanlıkta şanslarını denemekten geri kalmadı. 1619 yılında yazan Samuel Purchas'a göre son on yıl içerisinde 857 Alman, 300 İngiliz, 138 Hamburglu, 60 Danimarkalı ve Easterlingsli, 250 Slav (Leh, Macar, Rus), 130 Hollandalı ve birçok Fransız Hak Din'i reddedip Müslüman olmuştu.[62] İzlanda baskınında esir düşenlerden bile "çerağ-ı İslam ile müşerref" olan iki kişi vardı. Bunlardan biri olan Jon Asbjamarson, Cezayir dayısının sarayında önemli bir mevkiye gelirken, adaşı Jôn Jônsson Vestmann da başarılı bir korsanlık kariyerinin ardından Avrupa'ya dönecek ve Kopenhag'da hayatını kaybedecekti.[63]

Akdeniz kıyılarındaki hemen her bölgeden gelen bu mühtedileri Cezayir'e çeken şey korsanlığın sağladığı ekonomik olanaklardı. Avrupa'nın güney kıyılarındaki feodal yapıdan ve geri kalmış tarımsal ekonomiden dolayı sosyal ilerleme imkânı bulamayan topraksız köylüler için korsanlık, Bartolomé Bennassar'ın ifadesiyle bir sınıf atlama

Nederlanden, en die van de Zee-Roovers in Barbaryen, van 't Jaar 1590. tot op 't jaar 1684. met ondermenging van verscheidene Aanmerkelijkhede (Amsterdam: Jan ten Hoorn, 1684), II. cilt, 97. Kaynağı okumama yardım eden Mehmet Tütüncü'ye teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bkz. Virginia W. Lunsford, *Piracy and Privateering in the Golden Age Netherlands* (New York: Palgrave MacMillan, 2005), 121.

62 Samuel Purchas, "Relations of the Christianitie of Africa, and especially of Barbarie, and Algier; written by J. B. Gramaye," *Hakluytus Posthumus or Purchas His Pilgrimes Contayning a History of the World in Sea Voyages and Lande Travells by Englishmen and others, Volume IX* (Glasgow: James MacLehose and Sons, 1905), 281.

63 Sigfús Blöndal, "De Algierske Sôrôveres Tog til Island aar 1627," *Nord og Syd (Copenhagen)* (1898-9): 207-8. Bernard Lewis, "Corsairs in Iceland," *Revue de l'Occident musulman et de la Mediterranée* 15-16 (1973), 144'te belirtilen bu kaynağa maalesef ulaşma imkânım olmadı.

trampleni (*tremplin de la promotion sociale*) idi.[64] Vergi ödeyen üretici sınıf olan reaya ile vergiden muaf yönetici *askerî* sınıf arasındaki geçişkenliğe karşı her zaman alerjik bir tutum takınan Osmanlı münevverlerinden biri olan Gelibolulu Mustafa Âli'nin de korsanlığın bu vasfından pek hazzetmemesi kimseyi şaşırtmamalıdır.[65]

Kısacası korsanlık geleneksel hiyerarşilerin ortadan kalkmasına, destenin tekrar karılmasına yol açmış[66] ve Emilio Sola'nın romantik dili, enteresan metaforları ve keskin tespitleriyle altından girip üstünden çıktığı Akdeniz serhaddinin[67] Amerika'sı olmuştur. Bunu söyleyen sadece Fernand Braudel değil,[68] aynı zamanda onaltıncı yüzyıldan bir gözlemcidir. Antonio Sosa binlerce fersah ötedeki Yeni Dünya'da talihini kovalamanın manasızlığından bahsetmektedir; bunun yerine Cezayir'de korsanlığa çıkmak ve birkaç ay içinde zengin olmak mümkündür. Zaten Türkler boşuna mı buraya "bizim Peru ve Hindistanımız" (*sus Indias y Perú*) demektedir? Kısacası Cezayir, Doğu Akdeniz'in Amerika'sıdır: "Türkiye, Balkanlar, Anadolu ve Suriye'de herkes Cezayir'den bahsediyor; aynı bizim Kastilya ve Portekiz'in Hindistan'ından bahsettiğimiz gibi" (*...alla por toda Turquía, Romania, Anatolia y Suria, hablan todos hablan de Argel, como nosotros acá de las Indias de Castilla y Portugal*).[69] Bu liman öyle bir cazibe merkezi olmuştur ki, korsanlığın görece düşüşe geçtiği onyedinci yüzyılın ikinci yarısında bir Fransız memuru, Maliye Bakanı Jean-Baptiste Colbert'e Cezayir'e yanaşan gemilerin tayfasının karaya çıkmasına izin verilmemesini salık vermiştir; zira karaya çıkan Provanslılar kafalarındaki

64 Bartolomé Bennassar ve Lucile Bennassar, *Les chrétiens d'Allah: l'histoire extraordinaire des renegats, XVIe et XVIIe siècles* (Paris: Perrin, 1989), 372.

65 Sophia Laiou, "The Levends of the Sea in the Second Half of the 16th century: Some Considerations," *Archivum Ottomanicum* XXIII (2005-06), 243; Şeker (yay. haz.), *Mevâ'idün-Nefâis fi-Kavâ'idi'l-Mecâlis*, 288.

66 Michel Fontenay ve Alberto Tenenti, "Course et piraterie de la fin du Moyen-Age au debut du XIXe siècle," *Course et piraterie: Etudes presentées à la Commission Internationale d'Histoire Maritime à l'occasion de son XVe Congres International des Sciences historiques (San Francisco, août 1975)* (Paris: Editions du centre national de la recherche scientifique, 1975), I. cilt, 114.

67 Emilio Sola, *Los que van y vienen: Información y fronteras en el Mediterráneo clasico del siglo XVI* (Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá, 2005); a.g.y., *La Conjura de Campanella* (Madrid: Turpin Editores, 2007); a.g.y., *Uchalí*.

68 Braudel'e göre de burası bir "*monde americain*"dir. *La Mediterranee*, II. cilt, 195.

69 Haedo, *Topografía*, II. cilt, 88.

gece berelerini (*bonnet de nuit*) çıkarıp sarık (*turban*) takmakta, yani Müslüman olmakta hiç tereddüt etmemektedir.[70]

Kronik fakirliğin ve ekonomik geri kalmanın kötü yönetimle birleştiği ve pazara dayalı sömürü ekonomisinin dayattığı ihraç bazlı bir tarımdan muzdarip Korsika gibi yerlerden korsan limanlarına sürekli bir akın olması boşuna değildir. Keza 1552'de Calvi Osmanlılara teslim olduğunda birçok Korsikalı, Çifut Sinan ve Turgud'la birlikte Kuzey Afrika'ya geçmek istemiştir.[71] Cenovalılara karşı ayaklanan Korsika halkının efsanevi lideri Sampiero tam on yıl sonra Cezayir'e geldiğinde limanda onu sayısız hemşehrisi karşılayacaktır.[72] Kuzey Afrika'daki İspanyol hisarlarında (*presidio*) yokluklarla mücadele eden birçok asker de Cezayir'e gelip Müslüman olmayı açlıktan ölmeye tercih etmektedir;[73] ancak büyük çoğunluğunun denizcilikten anlamadıkları düşünüldüğünde, bunların korsanlık yapmaları düşük bir ihtimaldir. Enteresan bir şekilde Müslüman korsanların baş düşmanları olan Saint Jean şövalyelerinin üssü Malta'dan bile korsanlık yapmaya gelen bulunmaktadır. Onyedinci yüzyıl başlarında karşımıza "Sencıvan oğlu dinilmeğle ma'rûf olan Mustafa Beg" (diğer adı Sencıvanzade) adlı bir derya beyi çıkmaktadır;[74] burada söz konusu olan "San Cıvan" Saint Jean'dan ya da Osmanlıların daha aşina olduğu İtalyanca telaffuzuyla San Giovanni'den başkası değildir. Maltalı bir başka mühtedinin izine Daniel Panzac rastlamıştır; hem de korsanların arasında mühtedilerin sayısının oldukça azaldığı ondokuzuncu yüzyılda! 1798–1816 arasında Cezayir'de faaliyet gösteren 48 reisten 1'i Maltalıdır.[75]

70 BNF, *Manuscrits français* N.A. 9337, 17 Ağustos 1667; Marcel Emerit, "L'essai d'une marine marchande barbaresque aux XVIIIe siecle," *Les cahiers de Tunisie: Revue des sciences humaines* 3 (1955): 363; Peter Earle, *Corsairs of Malta and Barbary* (London: Sidgwick & Johnson, 1970); Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 31.

71 Eloy Martin Corales, "Dragut, un corsario enemigo, admirado y temido," *Studia Historica, Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014), 67.

72 ASG, *Sezione Segreta*, n.g., 5 Temmuz 1563; k. Braudel, *La Méditerranee*, I. cilt, 145.

73 Beatriz Alonso Acero, *Sultanes de Berberia en tierras de la cristiandad: Exilio musulmán, conversión y asimilación en la Monarquia hispánica [siglos XVI y XVII]* (Barcelona: Edicions Bellaterra, 2006), 154-164.

74 Sarı Abdullah Efendi, *Gazâname-i Halîl Paşa*, yay. haz. Meltem Aydın (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2017), fol. 249a, s. 647.

75 Daniel Panzac, *Barbary Corsairs: The End of a Legend, 1800-1820*, çev. Victoria Hobson (Leiden and Boston: Brill, 2005), 62.

Örneklerimizi hep daha iyi belgelendirebildiğimiz Cezayir'den seçtik, durum 1574'ten sonra önemli bir korsan başkenti olan Tunus'ta[76] ve her iki şehre bağlı diğer limanlarda da farklı değildir. Mühtediler her yerde cirit atmaktadır. Batı Akdeniz kıyılarına uzak olan ve aslında çok da büyük bir korsan limanı olmayan Trablus'ta bile tek tük de olsa karşımıza Fransız ve Flaman mühtediler çıkmaktadır [bkz. Tablo 3 ve 4].

Tablo 3.
1677'de Trablusgarb'daki Yelkenli Gemi Kapudanları

	İsim	Menşe	Memleketi
1	Menefşeli Ali (*Haly Monexely*)	Türk, kapudan	Mora
2	Mustafa Chiquetto	Rum mühtedi	Bara (*Parox*)
3	Memi Reis	Rum mühtedi	Calimno
4	Kara Veli	Türk	İzmir
5	Kara Hamid	Rum mühtedi	
6	Uzun (*Usum*) İbrahim	Türk	Anadolu
7	Murad	Flaman mühtedi	
8	İvaz Reis	Rum mühtedi	
9	Deli Mehmed	Türk	
10	Mehmed Cerbin	Rum mühtedi	Bara
	Toplam: 4 Türk, 5 Rum mühtedi, 1 Flaman		
Kaynak: Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie,* vr. 52r.			

Tablo 4.
Trabslusgarb Filosundaki Reisler, 2 Ağustos 1679

	İsim	Menşe
1	Ali Reis	Türk
2	Mustafa Reis	Rum mühtedi
3	Kara Veli	Türk
4	Uzun (*Wozoon*) İbrahim	Türk
5	İvaz Reis	Rum mühtedi
6	Küçük (*Little*) İvaz Reis	Rum mühtedi
7	Mehmed Reis	Türk
8	Rıdvan Reis	Fransız mühtedi
9	Hasan Reis	Rum mühtedi
10	Köleci Hüseyin Reis (*Usine Rais Colaigee*)	Türk
11	Ömer (*Aumar*) Reis	Müdeccel
12	Mehmed Reis	Türk
13	Mehmed Reis	Türk
Toplam: 7 Türk, 4 Rum mühtedi, 1 Fransız mühtedi, 1 müdeccel		
Kaynak: Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 106.		

76 Paul Sebag, *Tunis au XVIIe siecle: une cite barbaresque au temps de la course* (Paris: L'Harmattan, 1989), 92.

Kısacası durumundan hoşnut olmayan herkes bu Müslüman Yeni Dünya'sına koşmaktadır; gerek arasına kattığı denizciler gerekse Hıristiyan kıyılarından aldığı binlerce esirle korsanlık, başta Cezayir olmak üzere, Mağrib limanlarını tam bir mühtedi diyarına çevirmiştir. Duayen tarihçiler Fontenay ve Tenenti'nin ifadesiyle, Cezayir toplumu "zamanın toplumunun bir özeti"dir *(un abrége de toute la société du temps)*.[77] Cezayir'de esir olarak bulunan Antonio Sosa bu mühtedilerin Brezilya, Yeni İspanya (Panama Kanalı'nın kuzeyinde kalan tüm İspanyol toprakları), Habeşistan ve Hindistan da dâhil olmak üzere 52 değişik memleketten geldiğini söyleyip son hükmü vermektedir: "...dünyada hiçbir Hıristiyan milleti yoktur ki Cezayir'de ondan gelme bir mühtedi olmasın."[78] Yine Sosa'ya göre onaltıncı yüzyılın sonunda bu mühtediler Türkler ve müdeccellerden çok daha fazla sayıdadır.[79] 1630'larda Pierre Dan şehirdeki mühtedi sayısını 9.500 olarak verecektir;[80] Robert Davis'e göre bu, şehirdeki hür insanların sekizde biri demektir.[81]

Üstelik bunların faaliyetleri sadece denizcilik ve korsanlıkla sınırlı değildir; kara kuvvetlerinin arasında da birçok mühtediye rastlamak mümkündür, hem de en yüksek seviyelerde. 1581 Cezayir'inin 23 kaidinin[82] 12'si mühtedidir.[83] Yeniçeri ocaklarında da en tepelere ulaşmayı başarmışlardır. 1628'de Divan'ın Tunus'u korumak için atadığı 13 bölükbaşının 12'si mühtedi değil midir?[84] Yine aynı vilayette taşrada vergi toplamakla görevli birliklerin komutanlığını yaparken edindiği güçle yönetimi ele geçiren ve bir hanedan kuran Murad Bey de [bkz. Onikinci Bölüm] Korsikalı bir mühtedidir.

77 Fontenay ve Tenenti, "Course et piraterie," 114.

78 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 52-3.

79 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 79.

80 Pierre Dan, *Histoire de Barbarie*, 341.

81 Robert C. Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters: White Slavery in the Mediterranean, the Barbary Coast and Italy, 1500-1800* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 21.

82 Arapça "komutan" anlamına gelen bu kelime Mağrib'de sancakbeyleri için kullanılırdı.

83 Geri kalan 11 kişinin 7'si Türk, 2'si müdeccel ve 2'si de kuloğludur. Haedo, *Topografia*, I. cilt, 58.

84 Jean Pignon, "La milice des janisasaires de Tunis au temps des deys, 1590-1650," *Cahiers de Tunisie* 4 (1956), 307.

Onyedinci yüzyılın sonlarından itibaren korsanların arasında mühtedilerin oranı yavaş yavaş azalmaktadır. Colin Heywood'un bulgularına göre Cezayir'de 1694'te kimliği tespit edilebilen 12 reisin 6'sı Türk, 3'ü kuloğlu, 1'i müdeccelken, sadece 2'si mühtedir. 1698 yılında 7 Türk, 6 kuloğlu, 1 müdeccel ve 1 Trablusluya karşı 5; 1712'de ise 5 Türk ve 3 kuloğluna karşı 2 mühtedi bulunmaktadır.[85] 1788'de ise bir Yahudi mühtedi hariç Cezayir reislerinin hepsi Türk ve Arnavut'tur; kuzeyli ya da Akdenizli tüm mühtediler ortadan kaybolmuştur. Mühtedilerin sayısındaki bu azalma çok da şaşırtıcı değildir, zira başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin donanmalarının Akdeniz'de bir düzen kurma çabaları ve kürekli gemilerden yelkenli gemiye geçişin esir ihtiyacını azaltması korsanlığı eskisi kadar kârlı olmaktan çıkarmıştır. Cezayir'de bir yandan Doğu Akdeniz'den gelen Türk, Arnavut ve hatta kuloğullarının oranı artarken, öte yandan ilk kez yerli halk da korsanlığa reis olarak katılmaya başlayacaktır.[86] Diğer korsan limanlarında da meydan doğuştan Müslüman reislere kalmış gibi gözükmektedir.[87]

Yahudiler

Her ne kadar çok sayıda olmasa da, gözden kaçırılmaması gereken bir başka korsan grubu da Yahudilerdir. Aslında korsanların Yahudileri aralarına katmakla pek ilgilenmediği Yahudi mühtedilerin Hanefî değil, Malikî mezhebinden olmalarından da bellidir.[88] Ancak yine de birçoğu dinini reddetmiştir. Bunlardan en meşhuru şüphesiz "Çifut" Sinan Reis'dir. Şu meşhur *La Historia General de las Indias*'ın yazarı

85 Colin Heywood, "What's in a Name?: Some Algerine Fleet Lists (1686–1714) from British Libraries and Archives," *Maghreb Review* XXXI/1-2 (2006), 111. Heywood'un Tablo 3'te 1698 yılı için listelediği 6 Türk ve 7 kuloğlu s. 123-4'teki listeyle karşılaştırıldığında sayıların yer değiştirmesi gerektiği ve Türk reislerin kuloğlu reislerden bir adet fazla olduğu fark edilmektedir.

86 Venture du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, yay. haz. E. Pagnan (Alger: Adolphe Jourdan, 1898), 45, 47. Aynı zamanda elinizdeki kitabın Dördüncü Bölüm'ündeki tabloları da inceleyebilirsiniz.

87 Sela için bkz. Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 91-3. Panzac'ın hesaplamalarına göre 1750-1770 arasında Trablusgarb'daki reislerin sadece %9.5'i mühtediydi; bu oran ondokuzuncu yüzyılın başında daha da azalmış olmalıdır. Panzac, *Barbary Corsairs*, 63. Dördüncü Bölüm'deki tablolar da bu konuda aydınlatıcı olacaktır.

88 Albert Devoulx, *Le Raïs Hamidou: Notice biographique sur le plus celebre corsaire algerien du XIIIe siecle de l'hegire* (Alger: Adolphe Jourdan, 1859), 21.

López de Gomára, Sinan Reis'in "çifut"luğunun aslında Yahudilikten gelmediğini belirtmektedir. Sevilyalı tarihçiye göre bu amansız korsan bir gün Hıristiyanlardan korkup kaçtığı için kendisine Yahudi denmiştir. Eseri 1853'te ilk kez yayıma hazırlayan editör ise dönemin diğer kaynaklarında geçen başka bir diğer iddiayı dile getirir. Sinan Reis "Çifut" lakabını astrolojiye duyduğu ilgi nedeniyle almıştır.[89] Yine de modern tarihçiler bu görüşü ya benimsememiş ya da göz ardı etmiştir. Akdeniz bahriye tarihinin duayeni Guglielmotti, Sinan'ı Yahudi olarak kabul etmiş[90] ve korsanlık tarihçilerinin kapudan-ı deryası Salvatore Bono da onu takip etmekte herhangi bir sakınca görmemiştir.[91]

Sinan Reis'in Yahudi olmadığını kabul etsek bile kaynaklar bize başka örnekler vermektedir. Tekrar Tablo 1'e dönersek, Kadı Muhammed adında bir Yahudi mühtedi gözümüze çarpacaktır. 1788 gibi geç bir tarihte bile Cezayir filosunun ikinci kapudanı Hacı Muhammed el-İslamî isimli bir Yahudi mühtedisidir.[92] Görüldüğü gibi her iki Muhammed'in de mühtedi olduğu kesindir; ancak 1676'da Cezayir'e eli boş dönen korsanların arasında adı geçen Yahudi (*le Juif*) lakaplı korsanın ihtida edip etmediği belli değildir.[93]

Elimizde ihtida etmediği kesin olan tek Yahudi örnek ise Doğu Akdeniz'den gelmektedir; İstanbul'dan Rodos muhafazasına tayin olunan Menteşe Beyi Gazanfer'e giden 1572 tarihli bir hükme göre, Rodos'ta düşmana kürekçi olmaya gönüllü olan, ancak düşmanın yanında götürmediği 24 Hıristiyan yakalanıp o sırada adada kendi parasıyla bir kalyete inşa etmekte olan Yahudi Simon'un gemisine koyulmalıdır.[94]

89 Francisco López de Gomára, *Cronica de los Barbarrojas, Memorial historico español: Colección de documentos, opúsculos y antigüedades que publica la real Academia de la Historia,* (Madrid: la Real Academia de la Historia, 1853), VI. cilt, s. 388-9 ve dn. 1.

90 P. Alberto Guglielmotti, *La guerra dei pirati e la marina pontificia dal 1500 al 1560* (Firenze: Successori Le Monnier, 1876), II. cilt, 123-4.

91 Salvatore Bono, *Schiavi musulmani nell'Italia moderna: galeotti vu' cumprà, domestici* (Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1999), 296-7.

92 Albert Devoulx, *Le registre des prises maritimes: traduction d'un document authentique et inédit concernant le partage des captures amenees par les corsaires algeriens* (Alger: Alphonse Jourdan, 1872), 22-3, 24, 27, 28, 33, 36, 45, 46, 52, 54, 55, 56; a.g.y., *Le Raïs Hamidou,* 22; Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle,* 47.

93 G. H.-Bousquet ve G. W. Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees, Journal d'un voyage à Alger (1675-1676)," *Revue Africaine* 101 (1957), 127.

94 BOA, *MD* XIX, no. 159 ve 344 (H. 19 Safer 980/M. 30 Haziran 1572).

Simon'un kalyetesine koyulacak kürekçilerin devlet tarafından sağlanması ve İstanbul'un mevzuyla bizzat ilgilenmesi Yahudimizin ticaretle uğraşmadığına delalettir. Ayrıca mavna veya kadırga yerine kalyete inşa etmesi de Simon'un bir korsan olduğuna işaret etmektedir. Ancak yine de bu iki paragraflık iki hükmün Simon'un Batı Akdeniz'le alakasını kurmadığını hatırlatalım. Bu örnekten çıkarılacak bir başka sonuç daha vardır. Söz konusu tarihin Osmanlı kaynaklarının "sıngın donanma" diye adlandırdıkları İnebahtı hezimetinde donanmanın neredeyse tamamen kaybedilmesinden bir sene sonrasına denk geldiğini hatırlarsak, aynı onyedinci yüzyılın başında aralarına Hıristiyan almaktan çekinmeyen gazilerimiz gibi, İstanbul'un da dara düştüğünde pragmatik bir toleransa yönelmekte tereddüt etmediğini daha rahat anlarız.

Karşımıza armatör olarak çıktıklarında[95] çok şaşırmasak da, Yahudilerin ihtida ederek de olsa askerî pozisyonlara erişmesi, bize Kuzey Afrika serhaddinin ne kadar müstesna bir yer olduğunu bir kez daha göstermektedir. Bu durum sadece korsanlara özgü bir durum değildir; Cezayir'deki kaidlerin (bey, komutan) arasında mühtedi, müdeccel ve Türklerin yanı sıra Yahudilere de rastlanmaktadır.[96] En azından 1580'e kadar Yeniçeri Ocağı'na girmeyi bile başarmışlardır.[97] Yahudilerin 1492'de İspanya, 1497'de Portekiz'den kovulduğunu; ihtida edip kalanların da İspanyol Engizisyonu tarafından rahat bırakılmadıklarını hatırlarsak, bu içerici (*inclusive*) anlayışı takdir etmeden durmak daha da zorlaşır.

Hıristiyan Gaziler

Merkezî devletlerin ve vurdumduymaz elitlerinin oturmuş edebî formatlarda ve siyasetle iç içe geçmiş kavramlarla bize dayattığı tekdüze bir kutsal savaş retoriğinin büyüsünü bozan bu istisnaî serhadde, insanların kimliklerinden çok yetenekleriyle var oldukları açıktır. Akdeniz dünyasının bu "Vahşi Batı"sındaki kaotik ortam tarihçinin ezberini bozmaya devam etmektedir; mücahid korsanlarımız arasında sadece mühtedi ve Yahudilere değil, Hıristiyan kalmakta ısrar eden kâfirlere de

95 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 40; H. D. de Grammont, *Correspondance des consuls d'Alger (1690-1742)* (Alger: Adolphe Jourdan, 1890), 137.

96 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 58.

97 Pierre Boyer, "Le problème Kouloughli dans la régence d'Alger," *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée* 8 (1970), 81.

rastlanmaktadır. Örnekler genelde yelkenli gemiler konusunda uzman kuzeyli denizcilerin katkısına çok ihtiyaç duyulduğu onyedinci yüzyılın başlarından gelmektedir. Mesela kahramanlıkla hainlik, korsanlıkla deniz eşkıyalığı arasında gidip gelen bir kariyerin ardından bir ara Kuzey Afrika'ya da yerleşen Hollandalı Claes Gerritszoon Compaen bunlardan biridir.[98] Ancak bu Hıristiyan korsanlardan en meşhur üçü, Hollandalı korsanlar Siemen Danseker ve Jan Janszoon ile İngiliz John Ward hakkında biraz daha detaylı bilgi vermek elzemdir.

Vlissing doğumlu Danseker, 1604'te İspanya ile İngiltere arasında barış yapılmasının hemen akabinde önce Güney Fransa'nın Marsilya Limanı'na yerleşmiş ve burada evlenip çoluk çocuğa karışmıştır.[99] Ancak rahat durmayıp 1606 yılında limandan kaçırdığı bir gemiyle denize açılarak Hıristiyan gemilerine saldırmaya başlayacaktır. Ele geçirdiği gemilerden biriyle Kuzey Afrika'ya sığındığında kimse ona nereden geldiğini sormamıştır; Danseker de gazilerimizin bu cömertliğine onlara yelkenli gemileri kullanmayı öğreterek karşılık vermiştir. Danseker'in Tunus ve Cezayir'den yaptığı korsanlık oldukça verimli olmuşa benzemektedir. Thomas Butler adlı dedikoduya teşne bir İngiliz seyyahına göre 29 İngiliz, Fransız ve Flaman gemisi ele geçirmiştir.[100] Deli kapudan[101] ya da *capitaine diable*[102] adıyla nam salmış bu ele avuca sığmayan korsan, Pierre Dan'a göre birkaç yıl içerisinde 40 gemi ele geçirmiştir. Aksi yöndeki bazı iddialara rağmen,[103] Cezayirlilerin ısrarlarına karşı

98 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 2.

99 Bazı tarihçiler Marsilya valisinin kızıyla evlendiğini iddia etse de, ben buna şüpheyle bakmaktayım. Zira Hollanda'dan gelmiş bir korsanın bir aristokratın kızıyla evlenmesi pek olası değildir.

100 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 52.

101 H. D. de Grammont, "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle. Première partie: Les deux canons de Simon Dansa (1616-1628)," *Revue africaine* 23 (1879), 9.

102 Dan, *Histoire de Barbarie*, 274.

103 E. Pellissier ve Remusat (yay. haz. ve çev.), *Histoire de l'Afrique de Moh'ammed-ben-abi-el-Raïni-el-K'aïrouâni* (Paris: Imprimerie royale, 1845), 346'da her iki reisin de bir müddet Hıristiyan olarak korsanlık yaptığı, ancak sonradan Müslüman olduğu belirtilmektedir. Ancak bu doğru değildir. Ayrıca eseri yayına hazırlayan editörler dipnotta Savary de Brèves'de geçen Tunuslu Hıristiyanlardan bahsetmek ve Foucque adlı bir kaptanın XIII. Louis'ye yazdığı bir mektupta bunlar hakkında detaylı bilgiler bulunduğunu eklemek ihtiyacı duymuştur. Paul Sebag'a göre Danseker'in Müslüman adı Ali Reis'tir. Sebag, *Tunis au XVIIe siecle*, 92.

koyduğu ve ihtida etmediği kesindir;[104] zaten IV. Henri kendisini affedince birkaç yıl sonra da gizlice limanı terk edip Marsilya'ya dönmüştür. Giderken yanında götürdüğü iki bronz top iki şehir arasında uzun süre problem yaratacak,[105] Danseker ise belasını Tunus'ta bulacaktır. XIII. Louis ve Marsilyalı tüccarların aklını çelmesine izin vermiş ve diplomatik bir görev için emekliliğine kısa bir ara vermiştir. "'Ahidnameye mugâyır" bir şekilde esir alınan Fransızların serbest bırakılmasını görüşmek için 1615 yılında[106] Tunus'a gidince önce sıcak karşılanmış, ancak karaya çıkma gafletini gösterir göstermez yakalanıp idam edilmiştir.[107] Böyle büyük bir korsan için biraz acemi bir son!

Siemen Danseker gibi İspanya ile yapılan ateşkesin akabinde Kuzey Afrika limanlarına gelip korsanlık yapan bir başka meşhur Protestan korsan da İngiliz John Ward'dur. 1604'te Cezayir'e gelen İngiliz denizci buradaki borçlarına karşılık garanti olarak gemisine yeniçeri almayı kabul ettiğinde Müslüman gazilerle "kefere-i fecere"yi aynı gemide buluşturmayı başarmıştır.[108] Daha sonra Tunus'a gidecek ve Osman Dayı'yı kendisini reis olarak atamaya ikna edecektir. İlk yıllarında ihtida etmeden korsanlık yapan Ward, İngiltere'ye dönme şansının azalması üzerine Rubikon'u geçecek ve Yusuf Reis adıyla Müslüman olacaktır.

Bir başka meşhur korsan Jan Janszoon'un hikâyesi Ward'unkiyle büyük benzerlik taşımaktadır. Kuzey sularını terk edip 1618'de Cezayir'e gelen bu Hollandalı ilk başta Hıristiyan kalmayı yeğlemiş ve aynı İngiliz meslektaşı gibi Cezayir yöneticilerinden gemisine yeniçeri alma karşılığında korsanlık yapma iznini koparmasını bilmiştir. Ward'un Tunus'a gitmesi gibi Janszoon da Sela'ya gidecek ve orada ekibiyle

104 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 386; De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 10; Merouche, *La course: mythes et realite*, 194.

105 Bu sıkıntılar için bkz. De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa."

106 Tinniswood, Lithgow tarafından verilen 1616 tarihini haklı bir şekilde 1615 olarak düzeltmektedir. Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 311, dn. 28.

107 William Lithgow, *Travels and Voyages, through Europe, Asia, and Africa for Nineteen Years. Containing An Account of the Religion, Government, Policy, Laws, Customs, Trade, &c of the several countries through which the Author travelled; and a Description of Jerusalem, and many other remarkable places mentioned in Sacred and Profane History: Also A Narrative of the tortures he suffered in Spanish Inquisition, and of his miraculous delivrance from those cruelties* (Edinburgh: A. Murray and J. Cochran, 1770, 11. baskı), 352-354.

108 Bak, *Barbary Pirate*, 54-5.

birlikte hidayete erip Murad Reis adını alacaktı. Sela filosunun kapudanı da olan "Küçük" Murad Reis, Cezayir ile Sela arasında uzun yıllar faaliyetlerine devam edecekti.

Burada söz konusu olan sadece reisler değildir; Osmanlı korsanları Hıristiyan mürettebat kullanmaktan da çekinmemiştir. Elimizdeki örnekler bir kez daha yelkenli gemilerin ilk yıllarına, yani kuzeyli denizcilerin tecrübesine en çok ihtiyaç duyulduğu dönemlere aittir. John Ward'un mürettebatında Müslümanlarla beraber birçok hür Hıristiyan denizciye rastlanabileceğini belirtmiştik; *Gift* isimli filabotunda[109] 67 Hıristiyana karşılık 28 Türk bulunmaktadır; bu Türklerin denizci mi, asker mi olduğu belirtilmemişse de, ikinci olasılık daha güçlüdür. İşin daha da ilginci, gemide İngiliz ve Hollandalıların yanı sıra İspanyollar da vardır; demek ki Müslüman, Katolik ve Protestan aynı gemide görev yapmaktadır.[110] Benzer bir durum Siemen Danseker için de geçerlidir; mürettebatında İngiliz ve Hollandalıların yanı sıra Türkler de bulunmaktadır.[111] İngiliz mühtediler Henry Chandler/Ramazan ve John Goodale korsanlığa çıkarken yanlarına 63 Müslümanın yanı sıra (*Turks and Moors*) 9 İngiliz köle ve 4 hür Hollandalı almayı ihmal etmemiştir.[112] Karma tayfaların oldukça sık görülen bir vaka olduğu, bundan rahatsız olan Fransa elçisinin Şeyhülislam Mehmed bin Saadeddin'den bu uygulamaya karşı bir fetva almasından da bellidir.[113] Kuzeyli tüccar ve korsanların Akdeniz'i bir anda işgal ettiği bu yıllarda, bu tip karma mürettebatların sadece Batı Akdeniz'le kısıtlı kaldığını düşünmek tedbirsizlik olur. Keza Çuha ve Sapienza adaları arasında turlayan

109 Filabot: Fel. *vlieboot*, İng. *flyboat*. Hollandalıların sığ sularda ve özellikle Vlie'de seyrüsefer edebilmek için geliştirdiği altı düz yelkenli. Ağırlığı 70–180 ton arasında değişen bu ticaret gemilerinin korsanlık ve savaş için kullanıldığı ve daha değişik ebatlarda yapıldığı da olmuştur.

110 Bak, *John Ward*, 92.

111 Merouche, *La course: mythes et realite*, 194.

112 John Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery of a Ship of Bristol, Called the Exchange from the Turkish Pirates of Argier (1622)," *Piracy, Slavery and Redemption, Barbary Captivity Narratives from Early Modern England*, yay. haz. Daniel J. Vitkus (New York: Columbia University Press, 2001), 105.

113 BNF, *Manuscripts turcs* 130, fol. 29v. Metnin Latin alfabesine aktarılmış hâli için bkz. Viorel Panaite, "A Legal Opinion on Western Piracy in the Ottoman Empire about the Late-Sixteenth and Early-Seventeenth Centuries," *Revue des etudes sud-est europeennes* XLVII/1-4 (2009), 172-3.

Venediklilerin eline geçen 800 *botta*'lık[114] bir burtunda 120 Türk yeniçeriye karşılık 70 İngiliz denizci bulunmaktadır.[115]

Yerli ve Millî Korsanlık?

Son olarak, Cezayir ve Sela gibi yerlerde korsanların arasında yerel halktan kimsenin bulunmadığını eklemeliyiz. Bu durum her geçen gün palazlanan Yeniçağ devletlerinin Akdeniz'e çekidüzen verme çabalarının sonucu olarak korsanlığın gelirlerinin düştüğü onsekizinci yüzyılda değişecektir; kârların azalması ve risklerin artması fırsatlar diyarının havasını söndürmüşe benzemektedir. Panzac'a göre yüzyılın sonunda Cezayir'deki reislerin hemen hepsi başta Mağrib olmak üzere Osmanlı kıyılarından gelmektedir.[116]

Korsanlığın altın çağında yerel halkın korsanlığa iştirakının önüne neden ve nasıl geçilmiştir? Roger Coindreau'ya göre, yerli halkın Sela korsanlarına katılmasını beklemek yanlış olur. Fas'ın batısının zengin ovalarında yaşayanlar için zor koşullarda seyrüsefer yapılabilen Atlantik sularında hayatlarını tehlikeye atmanın bir manası yoktur; bunlar olsa olsa kıyılarda balıkçılık yapmakta ve engin denizlere açılmamaktadır.[117]

Akdeniz limanları söz konusu olduğunda yerel halkın ilgisizliğini açıklamak çok daha kolaydır. Balıkçılığın verimsizliği bu kıyıların yetiştirebileceği denizci sayısını kısıtlamaktadır; onyedinci yüzyılda yelkenli gemilerin devreye girmesiyle yetişen az sayıda denizcinin kuzeylilerle rekabet gücü de zaten ortadan kalkmıştır. Bu durum sadece Osmanlı korsanlarına özgü değildir. Mesela onyedinci yüzyıl sonlarında Malta filosundaki tayfanın sadece %10'u yerel halktandır; diğerleri Akdeniz'in dört bir yanından gelenlerdir.[118] Birçok Akdeniz adası gibi Mal-

114 *Botta* (It.), *Butt* (İng.): 0.725 tona denk gelen ölçü birimi. Alberto Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice, 1580-1615*, çev. Janet ve Brian Pullan (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967), 153. Tam olarak hesaplanmasıyla ilgili problemler için bkz. Frederic Chapin Lane, *Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1934), 246-9.

115 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 129.

116 Panzac, *Barbary Corsairs*, 64.

117 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 59, 61.

118 Michel Fontenay, "Le *corso* dans l'economie portuaire: l'exemple de Malte et des ports barbaresques," *I porti come impresa economica: atti della "Diciannovesima settimana di studi", 2-6 Maggio 1987*, yay. haz. Simonetta Cavaciocchi (Firenze:

talılar da Poseidon'un gazabından korkan, mavi sulara sırtını dönmüş müdebbir ve ahmak çiftçilerdir.

Cezayir için başka bir faktör daha öne sürülebilir. Akdeniz korsanlığının başkenti dışarıdan gelen ve bölgeye yabancı insanlar tarafından yönetilmektedir. Yönetici kesimin yerel kökler salmaması prensibi o kadar önemlidir ki, yeniçerilerin çocuklarının yeniçeri olmamasına ve yönetici elitin kendi kendisini yeniden üretmemesine özen gösterilmiştir. Memlük ve devşirme gibi uygulamalarda da prensipte olan bu yasak, Cezayir'de pratikte de yaşamıştır; o kadar ki haklarından mahrum edildiğini düşünen "kuloğulları" 1629'da kanlı bir isyan bile çıkartacak, ancak başarılı olamayacaklardır.[119]

Yerel halkın yönetime karıştırılmaması ve yönetimin dışarıdan getirilenlere veya (anakronistik olma pahasına da olsa) "teknokrat"lara bırakılması prensibi yerel halkın korsanların arasına katılmasının da önüne geçmiş olmalıdır. Yukarıda müdeccellerin nasıl engellendiğinden bahsetmiştik; aynı şekilde yerel halkın da korsanlıktan men edilmesi yöneticilerin meşruiyet alanlarını tekelleştirmeleri açısından önemlidir. Her ne kadar Cezayir'i belirli bir denge içerisinde yeniçerilerle reisler beraber yönetse de, bu yabancıların hükümdarlığını yerel halkın gözünde meşrulaştıran şey korsanlıktır. 1516'da Cezayir'e çağrılma sebepleri budur; bundan sonra da halk kendilerine itaat ettiyse bunun nedeni korsan gemilerinin yakaladığı hububat gemileri, esirler ve bol miktarda ganimettir. Ayrıca bir ikinci meşruiyet kaynağı alanı olan İstanbul'un onayı da korsan akınlarının başarısına bağlıdır. Osmanlı sultanının bu uzak ve fakir vilayetle ilgilenmesinin belki de tek nedeni korsanların donanmaya olan katkılarıdır; donanmayı iki kere

Le Monnier, 1988), 1321-1347. Tekrar basım: Michel Fontenay, *La Mediterranee entre la Croix et le Croissant: Navigation, commerce, course et piraterie (XVIe-XIXe siècle)* (Paris: Garnier, 2010), 285.

119 Her ne kadar daha sonra ocağa kabul edildiyseler de, kuloğullarının dayı, ağa, hazineci, vekilharc gibi önemli pozisyonlara gelmelerine ve ocakta bölükbaşılıktan öteye gitmelerine izin verilmeyecekti. Ancak, yerel bağları bedevi kabilelerinden vergi toplayan kuvvetlerin komutanı (bey) olarak atanmalarını sağlamıştır. Bunların yeniçerilerle 1817'ye dek süren mücadeleleri için bkz. Boyer, "Le probleme Kouloughli." Diğer Osmanlı eyaletlerinde yeniçerilerin yerleştiği onsekizinci yüzyılda Cezayir yeniçerilerinin yerel halkla karışmayışını ideolojik bir tercih olarak gören Tal Shuval'ın saptamaları da önemlidir. "The Ottoman Algerian Elite and Its Ideology," *International Journal of Middle East Studies* 32 (2000): 323-344.

sıfırdan bunlar ihya etmemiş midir? Bu ayrıcalıklı ilişkiye yerel halkı da katmanın âlemi olmadığı gün gibi ortadadır.

Yüzyılın ilerleyip korsanlığın altın çağının geride kalmasıyla, yerel halka karşı uygulanan bu ambargonun yavaş yavaş delindiğini yüzyılın sonundaki reis listelerinde de görmek mümkündür. Merkezî devletlerin kompleksleşen lojistik kapasiteleri sayesinde güçlenen donanmaları korsanların gemilerine göz açtırmayıp limanlarını bombaladıkça, yani korsanlığı daha az kârlı ve daha tehlikeli bir uğraş hâline getirdikçe Mağrib korsanlığının yerelleşmesi doğaldır. Dördüncü Bölüm'deki tablolarda açıkça görülebildiği gibi, yüzyılın sonlarına doğru eşkıyalık sevdasıyla korsan limanlarına akın eden mühtedilerin sayısı düşerken kuloğullarının sayısı artmaktadır; daha önce yerel bağlantıları nedeniyle korsanlık yapmasına ve devlette görev almasına izin verilmeyen bu gruptaki Türk reislerin neredeyse bu kadar kalabalık olması, korsanlığın artık Cezayir'i bir cazibe merkezi yaptığına delalet değil midir?

Görüldüğü gibi, korsanlarımız için kullanılan Osmanlı terimi aslında çok karmaşık bir çeşitliliği örtmektedir. Bu bölüm; diplomasi, ticaret ve askerî teknolojideki gelişmelere bağlı olarak değişen korsanların dinî ve etnik dağılımına odaklanarak, imparatorluklar arası savaşların kutsal savaş retoriğine büründüğü, mezhep ve din farklılıklarının kimlik inşasında öne çıktığı, dinî uyumun toplum tarafından sert bir şekilde denetlendiği ve Heterodoksi ile Ortodoksi arasındaki sınırın gittikçe belirginleştiği bir dönemde, Kuzey Afrika limanlarının şaşırtıcı kozmopolitliğine dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Şüphesiz bu kozmopolitlik korsanlığın dinî kısmının tamamen göz ardı edilmesi demek değildir. Nihayetinde bazı tarihçiler Karayip korsanları (İng. *privateer*) ile Akdeniz korsanlarını (İng. *corsair*/Fr. *corsaire*) birbirinden ayırırken ikincilerin hareketlerini yönlendiren dinî ethosu öne sürmüşlerdir. O zaman İkinci Bölüm'ün sorusu şudur: Osmanlı korsanları din uğrunda savaşan gaziler midir?

İKİNCİ BÖLÜM

GAZÂ MESELESİ

Gerek dönem kaynaklarında gerekse bunların izinden giden modern çalışmalarda korsanlar gazi ve bazen de mücahid olarak nitelendirilmiştir. Bu bölümde hemen her yerde karşımıza çıkacak "gazâ" kavramının Türkiye'de anlaşıldığı şekliyle Osmanlı korsanlarının faaliyetlerini açıklamak için uygun olup olmadığını tartışacağız.

Esasen gazâ korsanlıkla sınırlı bir kavram değildir; neredeyse modern Osmanlı tarihçiliği kadar eskidir. Paul Wittek'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu incelerken 1938 yılında ortaya attığı "gazâ tezi,"[1] kısa sürede Osmanlı tarihinin en önemli paradigmalarından biri olmuş ve birçok akademik tartışmaya sebebiyet vermiştir.[2] Bir yanda beyli-

1 Paul Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire* (London: Royal Asiatic Society, 1938).

2 Fuad Köprülü, *Les origines de l'empire ottoman* (Paris: E. de Boccard, 1935); George Georgiades Arnakis, *Hoi protoi othomanoi* (Athenai, 1947); Speros Vryonis Jr., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century* (Berkeley: University of California Press, 1971); Ernst Werner, *Die Geburt einer Grossmacht–Die Osmanen (1300-1481): Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus* (Berlin: Akademie-Verlag, 1966); Halil İnalcık, "The Question of the Emergence of the Ottoman State," *International Journal of Turkish Studies* 2 (1980): 71-9; G. Káldy-Nagy, "The Holy War (*jihâd*) in the First Centuries of the Ottoman Empire," *Harvard Ukranian Studies* 3/4 (1979-80): 467-73; Rudi Paul Lindner, *Nomads and the Ottomans in Medieval Anatolia* (Bloomington: Indiana University Press, 1983); Pal Fodor, "Ahmedî's Dâsitân as a Source of Early Ottoman History," *Acta Orientalia Academiae Scientiarium Hungaricae* 38 (1984): 41-54; R. C. Jennings, "Some Thoughts on the Gazi Thesis," *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 76 (1986): 151-61; Colin Heywood, "Wittek and the Austrian Tradition," *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1988): 7-25; a.g.y., "Boundless

ğin Balkanlar'daki yayılmasında en önemli itici güçlerden biri olarak bu "gazâ ethosu"nu gören Osmanlı tarihçileri varken, diğer bir kanat da erken dönem Osmanlı toplumunun kozmopolit ve heterodoks yapısına dikkat çekmektedir. Bu tartışma etrafında yazılan makale ve kitapların çoğunluğunun yabancı dilde kaleme alınması, Türkiye'de gazâ teorisinin ne olduğu pek de anlaşılmadan hâkim paradigma hâline geldiğini göstermesi bakımından mânidardır. Dönemin Osmanlı kaynakları tarafından bu ethosun altının ısrarla çizilmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde tekrar canlanan "cihad" anlayışı, gazâ paradigmasının Türkiye'deki hâkimiyetini daha da perçinlemiştir.

Erken dönem Osmanlı akıncıları ve Bizans–Osmanlı serhaddi ile onaltıncı yüzyıl Osmanlı korsanları ve Osmanlı-Habsburg serhaddi arasında benzerlikler kurmak oldukça kolaydır. Her ikisinde de kendilerini İslam dininin kutsal savaşçıları olarak lanse eden ancak çok kültürlü bir toplumdan gelen bir savaşçılar grubu, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanı olan "kâfir" bir imparatorluğa karşı tarihçilerin çok rahat kudsiyyet atfettiği bir mücadeleye girişmektedir. Nitekim erken dönem Osmanlı denizciliği ve korsanlığı üzerine az sayıdaki eserde bu hâkim paradigmanın izleri rahatlıkla görülebilmektedir.[3] Korsanlık gi-

Dreams of the Levant: Paul Wittek, the George-'Kreis', and the Writing of Ottoman History," *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1989): 32-50; Colin Imber, "Paul Witteks 'De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople'," *Journal of Ottoman Studies* 5 (1986): 65-81; a.g.y., "The Ottoman Dynastic Myth," *Turcica* 19 (1987): 7-27; a.g.y., "The Legend of Osman Gazi," *The Ottoman Emirate (1300-1389): A Symposium Held in Rethymnon, 11-13 January 1991*, yay. haz. Elizabeth Zachariadou (Rethymnon: Crete University Press, 1993), 67-76; Şinasi Tekin, "Türk Dünyasında Gaza ve Cihad Kavramları Üzerinde Düşünceler," *Tarih ve Toplum* 109 (1993): 9-18 ve 110 (1993): 73-80; Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State* (Berkeley: University of California Press, 1995); Feridun Emecen, "Gâzâya Dair: XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti," *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995): 191-7; Colin Imber, "Cemal Kafadar: Between Two Worlds: the Construction of the Ottoman State," *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 60/1 (1997): 211-2; Linda Darling, "Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context," *Studia Islamica* 91 (2000): 133-163; Heath Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State* (Albany: State University of New York Press, 2003).

3 Her ne kadar ardılları kadar üstünde durmadıysa da, *Şimali Afrika'da Türkler* adlı iki ciltlik eserinde Aziz Sami İlter de gazâ temasını kullanmaktadır. İdris Bostan

bi Osmanlılar, Türkler, İspanyollar, Müslümanlar ve Hıristiyanlardan çok önceleri var olan, ilk pratiklerini şu kabotaj denizi Akdeniz'de yapıp oradan okyanuslara yayılmış kadîm bir meslek ısrarla Osmanlı bağlamında ve dolayısıyla Osmanlı tarihine hâkim olan paradigmalar içerisinde incelenmektedir. Bu korsanlar için kullanılan "deniz gazisi"

korsanlarımızın İslam Hukuku'na uygun bir inanç savaşı yapmakta olduklarını şu sözlerle ifade etmektedir: "Bu korsan denizciler/deniz gazileri düzenledikleri akınların şer'î hukuka uygunluğunun bir delili olarak elde ettikleri beşte birden oluşan hissenin ülü'l-emr/"devlet başkanına" ait olan kısmını düzenli olarak padişaha teslim ediyorlardı." Üs edindikleri limanda aldıkları hizmetler için verdikleri verginin korsanlarımızı gazi yapmayacağı açıktır. Genelde 1/7 olan palamar vergisi burada 1/5'e çıkarılarak [bkz. elinizdeki kitabın Onuncu Bölüm'ü] beylik hakkı şer'î hukuktaki hums ya da pençiğe devşirilmeye çalışıldıysa da, korsanlar bu tip vergileri Akdeniz'in her yerinde liman sahiplerine ödemektedir. Ayrıca her ne kadar sürekli hediyeler ve pişkeşler yollamaktaydılarsa da, korsanlarımızın ganimetten İstanbul'a *düzenli* bir pay vermediğini de hatırlatalım. Kesin olan bir şey varsa o da Bostan'ın korsanların Hıristiyan topraklarına yaptıkları akınları İslam hukukundaki *dârü'l-harb* ve *dârü'l-Islam* ayrımı içerisinde değerlendirmekte olduğudur. Bostan burada açıkça karada faaliyet gösteren Osmanlı akıncıları için geliştirilen gazâ paradigmasını Osmanlı deniz tarihine adapte etmektedir. "Denizlerde görülen korsanlar aslında Osmanlı ordusundaki gazi akıncılar gibidir ve sadece gazâ ruhu, ganimet arzusu ile hareket ederek karadaki benzerleri gibi düzenli teşkilata sahiptirler." İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 19-21. Cennetmekân hocam Halil İnalcık da Osmanlı korsanlarına deniz gazisi denmesi gerektiğinin altını çizmiş ve hatta 29 Mart 2011'de NTV'de katıldığı *Artı* programında işi Türk korsanlarını Libya'yı istila etmekle itham eden Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'yi cehaletle suçlamak ve bu deniz gazilerinin (korsan değil) Kuzey Afrika'yı Hıristiyan işgalinden kurtardığını belirtmeye kadar götürmüştür. Tabii Osmanlı korsanlarına yüklenen tarihî misyon sadece dinî motiflerle süslenmemiştir. Akdeniz'deki Osmanlı korsanlığı yirminci yüzyılda yeşeren Türk milliyetçiliğinin hizmetinde de kullanılmıştır. Kendisi de aynı zamanda bir denizci olan ve Osmanlı tarihçilerinin bugün bile hemen hiç kullanmadıkları Batı kaynaklarına oldukça hâkim görünen Ali Rıza Seyfi'nin eserlerinde korsanların İslam uğruna yaptıkları kahramanlıkların yanı sıra Türklüklerinin de altı çizilir. Bkz. Ali Rıza Seyfi, *'Osmanlı Meşâhîr-i Bahrîyyûnı: Kemâl Re'îs ve Baba Oruc* (Dersa'âdet: Seha'i Matba'âsı, 1325); a.g.y., *Turgud Reis* (Dersa'âdet: İkbâl Kütübhânesi, 1327); a.g.y., *Barbaros Hayreddin* (Dersa'âdet: Şems Matba'âsı, 1326-1328). Aynı zamanda bir şair ve romancı olan Seyfi'nin bu tarzı kendinden sonraki birçok romancıyı da bu korsanları dramatize etmeye yöneltmiştir.

sözünün arka planında da hangi hâkim paradigmanın bulunduğu kolaylıkla tahmin edilebilir.

Görüldüğü gibi söz konusu korsanlık olduğunda tartışmalar yüzeysel kalmış ve gazâ din uğruna yapılan bir savaşa indirgenmiştir. Oysa bundan yirmibeş yıl önce Cemal Kafadar, Wittek'in teorisinin uluslararası alanda tarihçiler tarafından nasıl karikatürize edildiğini ve sadece dinî fanatizm ekseninde ele alındığını göstermiştir.[4] Korsanlık söz konusu olduğunda da durum farklı değildir. Burada söz konusu olan ne Wittek'in kapsayıcı (*inclusivist*) gazileri ne de Kafadar'ın akıcı ve akışkan kimlikleridir; bu literatürde gazâ sadece dinî bir şevkle yapılan kutsal bir savaş olarak ele alınmıştır.

Bu "kutsal savaş" paradigması Batılı tarihçiler tarafından da kullanılmıştır, ancak tam tersi sonuçlara varmak için. Modern siyasî tartışmaların da etkisiyle burada bir kutsamadan çok yerme vardır. Dinî bir bağnazlıkla sarhoş olan gazilerimiz korsanlığın ekonomik rasyonalitesinden ve savaş ahlakından sıyrılmıştır; bunlar Hıristiyanlara zulmetmek için cihad peşinde koşan barbarlardır.[5]

Peki gerçekten korsanların ana motivasyonu din midir? Mercek altına aldığımız iki yüzyıl boyunca bu dinî motivasyonun azaldığı ya da arttığı dönemlerden bahsedebilir miyiz? Kozmopolit Kuzey Afrika toplumunu ve Batı Akdeniz serhaddini gazâ paradigması içinde nasıl değerlendirmeliyiz?

Gazavât-ı Hayreddîn Paşa'yı Nasıl Okumalıyız?

Şüphesiz Akdeniz'deki Osmanlı korsanlarına yapılan gazi yakıştırması modern Osmanlı tarihçiliğinin bir ürünü değildir. Osmanlı idarî sistemine eklemlendikten ve Kuzey Afrika serhaddinden Osmanlı payitahtına geldikten sonra bu korsanlar kendilerini gazi olarak lanse etmekte gecikmemişlerdir. İstanbul ile Cezayir arasındaki işbirliğini başlatan Hızır Reis ya da diğer adıyla Barbaros Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a geldikten sonra yazdırdığı *Gazavât-ı Hayreddîn Paşa* bu çabanın en önemli

4 Kafadar, *Between Two Worlds*, 49.

5 Bir örnek vermek gerekirse John Wolf, gemide kurban kesip kanını denize akıtmalarını korsanlarımızın Hıristiyan kanı dökmek için cihada çıkması şeklinde yorumlamaktan çekinmemiştir. John B. Wolf, *The Barbary Coast: Algeria under the Turks, 1500 to 1830* (New York and London: W. W. Norton & Company, 1979), 143.

örneklerinden biridir. Bir propaganda eseri olarak görülmesi gereken bu metindeki gazâ vurgusu ve İslamî ton bâriz dir. Korsanlıktan çok dua ve ibadetle meşgul gözüken Hızır ve Oruç kardeşler, sadakatle bağlandıkları İslam dini üzerine engin bilgilere ve hatta bazı mistik güçlere sahiptirler. *Gazavât*'ın birçok yerinde iki kardeşin bu ulvî özelliklerinin altı ısrarla çizilmiştir: Oruç Reis'in rüyalarına girip Rodos'taki esareti sırasında kendisine sabır dileyen[6] ve kolunu kaybedip Midilli'ye döndüğünde gazâya çıkmasını söyleyen "pîr-i rûşen zamîr,"[7] Oruç Reis'in kendisine ihtida etmesini tavsiye eden Hıristiyanlara İslam üzerine söyledikleri,[8] Hıristiyan bir rahibin Oruç'un dinî vecibelerini övmesi,[9] savaşta kolunu kaybeden Oruç'un kaderciliği,[10] Hızır'ın din kardeşleri Endülüslü Müslümanları İspanya'dan gemisiyle kaçırarak Osmanlı sultanının yapamadığını yapması,[11] Hızır'ın dinî bir tartışmada Hıristiyan papazını alt etmesi ve şaşıran papazın korsanın bilginliği karşısında neredeyse Müslümanlığı kabul etmesi,[12] Aydın Reis'in 1529 yılında Cezayir'e dönecekken rüyasında Hızır'ı görmesi ve ondan düşman gemilerinin geleceğini haber alıp İspanyol Amiral Portuondo karşısında büyük bir zafer kazanması...[13]

---

6 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 11b-12a, s. 50.

7 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 56a-57a, s. 73.

8 "...İmdi kulluk itmege bir ferd-i ehad yokdur illallâhu te'âlâ vardur ki cemî'i kâ'inâtı yokdan var eyleyen odur, anun şerîk-i nâzırı yokdur, mekândan münezzehdür ve zât-ı şerîfi bir hâl üzere sâbitdür ve cümle müznibînün şefî'i olan hazret-i risâlet ve mefhar-ı mevcudât a'nî Muhammed el-Mustafâ sallallâhu 'aleyhi ve sellem anun kulı ve habîbidür." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 13a-14a, s. 51.

9 "...Sakınun ol Oruç Re'îs didükleri esîr ile konuşmayuz, zîrâ bakaram müslümânlık tarîkın kemâl-ı mertebe okumış bilmiş. Anlaram ki benden yukarı papasa benzer, siz anı za'm-ı fâsıkunuzca dîninden çıkarmaga çalışırsınuz ama havfum oldur ki sizin cümlenüzi turkoz ider." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 14a, s. 52.

10 "Orada olmasam bir başka yirde yine âhir takdîr-i ezel ve kalem-i cârî yirine gelmesi mukarrer idi... Hem Oruç Re'îs 'âlim idi, 'ilmde Hayreddîn Re'îsden ziyâdece idi." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 44a, s. 67.

11 "Ve aslâ Âl-i 'Osmân padişâhından bunlara bir meded olmadı." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 45b, s. 67.

12 "Gâzî Hayreddîn Re'îs rahmetullâhi 'aleyh az kaldı ki papazı müslümân ideyazdı. Papaz gönlinden bu diyavolo benden yukarı papaz, bununla başa çıkılmaz. Hemân mudârâya çıkalım diyüb..." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 128a, s. 110.

13 "Hâşâ Koca Hayreddîn Paşa, yesserellâhu mâ yeşâ' 'ilmü'l-yakîn 'ayne'l-yakîn ricâlullâh zümresinden olduğına zerre kadar kalbümde şekk ü gümânum kalmadı." Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 242b-243a, s. 168-9.

Gazavât korsanlarımızın ilk yıllarına ait tutarlı bir tarihî arka plan vermekten ziyade Hayreddin Paşa'nın ve korsanların İstanbul'daki konumunu sağlamlaştırmayı amaçlamaktaydı. Dolayısıyla bu eser, klasik Osmanlı eğitiminden gelmeyen bu maceracı korsanlar ile bir seçkin bilinci geliştirmiş Enderun kökenli Osmanlı paşaları arasındaki rekabet bağlamında değerlendirilmelidir. Onikinci Bölüm'de daha detaylı bir şekilde inceleyeceğimiz bu rekabetin en önemli kanıtları bizzat *Gazavât*'ta saklıdır. Bu İstanbul'daki "ba'zı münafıkân" Hayreddin'in kapudan-ı derya atanmasına karşı çıkmış ve padişaha donanma ile Cezayir'e kaçacağından dem vurmuşlardır (313b-314a). İki sene sonra ise "erbâb ü vüzerâ" Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a dönmeyeceğini söyleyip onu görevden alması için sultanı kışkırtacaktır. *Gazavât*'ın müellifi Seyyid Murâdî durumu şu nüktedan deyimle ifade etmektedir: İstanbul'da "[b]in hased bir akça, bir kişinün yardımcısı Allâh ola"dır (340b-341a). Padişahın Hayreddin'i övmesine dayanamayan "erbâb-ı nifak tâ'ifesi"nin payına ise şu beyit düşmüştür (350b):

Hased-i kalb-i 'adû lütf ile tagyîr olmaz
Sengde muzmar olan âteşe âb itmez eser

Eserdeki prestij kaygısı Hayreddin'in henüz Batı Akdeniz'deki Osmanlı korsanları arasında *primus inter pares*, yani eşitler arasında birinci olduğu dönemi anlatan kısımlarda da göze çarpmaktadır. Eğer mesele tarihî gerçekleri değerlendirmek ya da en azından gazâdan dem vurmak olsaydı, 1520'li yıllarda Cerbe'deki üssünden yaptığı etkili akınlarla en az Hızır kadar aktif olan Çifut Sinan ve 1529'da Habsburg donanmasına karşı yukarıda bahsettiğimiz önemli zaferi alan[14] Aydın Reis gibi diğer önemli reislerin akınları da eserde hak ettikleri yeri bulurdu. Oysa Rhoads Murphey'nin de belirttiği üzere Seyyid Murâdî, Hızır ve Oruç reisleri ön plana çıkarmayı yeğlemiş ve parayı verenin düdüğü çaldığını bir kez daha göstermiştir.[15]

İşte bu şartlar altında yazılan *Gazavât*, Hayreddin'in etrafında bir gazi imajı yaratmaya çalışmaktadır. Bu, serhad dünyasını klasik dönem

14 Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, s. 57-8; Arıkan ve Toledo, *Türk-İspanyol İlişkileri*, 200-1; Marino Sanudo, *I diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI-MDXXXIII) dall' autografo Marciano ital. cl. VII codd. CDXIX-CDLXXVII*, yay. haz. Federico Stefani, Guglielmo Berchet ve Nicolò Barozzi (Venezia: F. Visentini, 1879), LII. cilt, süt. 208-9.

15 Murphey, "Seyyid Muradî's Prose," 528-9.

Osmanlı kaynaklarının çok sık kullandığı motif ve metotlarla tarif etmek demektir. Osmanlı vakanüvisleri çağdaşları olan Avrupalı tarihçilerin aksine eserlerini bilgi vermek, ölçmek ve kesinleştirmek amacıyla yazmamış ve bunları bir edebî tür olarak görmüşe benzemektedir. Bir Sanudo, Priuli[16] ve Sandoval[17] ile karşılaştırıldığında Lütfî Paşa,[18] Selanikî[19] ve Peçevî[20] gibi Osmanlı tarihçilerinin eserleri detay ve kesinlikte geride kalmaktadır. Bu ikinci gruptakilerle aynı gelenekten beslendiği ve Osmanlı patronajının ürünü bir eser olduğu için *Gazavât* da gerektiğinde en bâriz tarihsel bilgileri göz ardı etmekten çekinmeyecektir. Merceği hep gazilerimizin kahramanlığı üzerinde tutmaya özen gösteren eserimiz aslında sözlü ortamlarda okunmak için kaleme alınmıştır. Biraz da bu yüzden kronolojik bir bütünlük verme gibi bir derdi de yoktur; olayları tarih ve bağlam verilmeden karman çorman bir şekilde aktarmaktadır.[21]

Serhaddin Oksimoronları:[22] Mühtedi, Hıristiyan ve Yahudi Gaziler

Bir önceki bölümde korsanların dinî ve etnik kökenindeki çeşitliliğe değinmiştik. Eğer korsanlıkta doğma büyüme Müslümanlar kadar sonradan Müslüman olmuş mühtedilerin de rolü olduğu saptamasından

16 Girolamo Priuli, *I Diarii di Girolamo Priuli (AA. 1494-1512)*, yay. haz. Arturo Segre ve Roberto Cessi (Città di Castello: Casa Editrice S. Lapi, 1912-1938), 4 cilt.

17 Prudencio de Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V, maximo fortissimo Rey Catholico de Espana, y de las Indias, Islas, y Tierra Firme del Mar Oceano, &c., Parte Primera* (Amberes: Geronymo Verdussen, 1681), 2 cilt.

18 Lütfî Paşa, *Tevârih-i Al-i Osman*, yay. haz. Kayhan Atik (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001).

19 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, yay. haz. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 2 cilt.

20 Peçevi İbrahim Efendi, *Târîh-i Peçevi* (İstanbul, H. 1283); her ne kadar akademik olmayan amaçlar için bile kullanılmasına karşı olsak da, sadeleştirilmiş Türkçe baskıyı da vermek zorundayız. Peçevi İbrahim Efendi, *Tarîh-i Peçevî*, yay. haz. Fahri Ç. Derin ve Vahit Çubuk (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1980).

21 Rhoads Murphey'nin yakın bir zamanda belirttiği gibi eser erken dönem Osmanlı korsanlarının değer yargıları, motivasyonları ve bağlılıklarını incelemek açısından eşsiz bir kaynaktır. Müverrih haklı bir şekilde özellikle 1515-1535 arasındaki dönem için sözlü kaynaklara dayanmak zorunda kalan Seyyid Muradî'nin kronolojik bir tutarlılık gösteremediğini ve olayların detaylarına inemediğini belirtir. Murphey, "Seyyid Muradî," 521.

22 Oksimoron: Birbiriyle çelişen iki kelime ya da kavramın yan yana kullanılması.

öteye gidemeseydik, belki "gazâ ethos"una ağır bir darbe indirmekte zorlanabilirdik. Nasıl Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetenlerin birçoğunun devşirme kökenli olması Osmanlıların gazâ yapmadığına işaret değilse, mühtedi korsanların varlığı da korsanlıkta ana motivasyonun din olmadığını tek başına göstermeye yetmeyecektir.

Bu noktada mühtedi korsanlarla Enderun kökenli mühtedileri ayıran iki özelliğe dikkat etmek gerekir. Birincisi, Enderun'da ya da Yeniçeri Ocağı'nda Osmanlı ve İslam kültürüne bir adaptasyon süreci geçiren onaltıncı yüzyıl devşirmelerinin aksine, mühtedi korsanlarımızın herhangi bir eğitimden geçmediğini belirtelim. Müslüman olan esirlerin bir hoca tarafından belirli bir eğitime tabi olduğunu biliyoruz, ancak bunun sarayda ya da orduda alınan eğitimle karşılaştırılamayacağı aşikârdır. Ali Bicinin'i kitap tanımaz bir ateist olarak lanse eden Herault gibi Katolik din adamlarının açıklamalarına temkinli yaklaşmakta yarar varsa da,[23] Venedik balyosunun sözlerine kulak asmadan edemeyiz. Herault'nun aksine herhangi bir propaganda niyeti taşımadan, önyargılı bir okuyucu kitlesi yerine kapalı bir oligarşinin mensubu sınırlı sayıdaki senatör için yazan bu tecrübeli diplomata göre, Kapudan-ı Derya Uluc Ali kariyerinin zirvesinde okuma yazma bilmemektedir.[24] Kendisini yeren anonim hicivde yer alan "Kimse yumuşamazdı *no* didükden sonra/Katı zâlim katı bî-rahm katı kâfir idi" dizeleri[25] Türkçeyi az biraz bozuk konuştuğu izlenimi uyandırmaktadır. Uluc Ali'nin halefi Uluc Hasan Paşa ise Cezayir beylerbeyi atandığı 1577 yılında ancak yirmibeş kelime Türkçe konuşabilmektedir; demek ki dârü'l-İslam'da geçen ondört, İstanbul'da geçen beş yıl pek bir işe yaramamıştır.[26] Görüldüğü gibi Batı Akdeniz kökenli

23 "*il vivoit quasi comme un athee.*" Merouche, *La course: mythes et realite*, 190; Lucien Herault, *Les victoires de la charite ou la Relation des Voyages de Barbarie faits en Alger par le R. P. Lucien Herault, pour le Rachapt des François Esclaves aux annees 1643.&1645* (Paris: Louis Boulanger, 1646), 33'ü referans gösterse de bu sayfada böyle bir ifade bulunmamaktadır.

24 Balyos Gianfrancesco Morosini'nin 1585'te Venedik Senatosu'na sunduğu *relazione*, Eugenio Alberi (yay. haz.), *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto* (Firenze: Società Editrice Fiorentina, 1839-1863), IX. cilt, 291.

25 Nusret Gedik, "Gemici Dili ile Kılıç Ali Paşa Hicviyyesi," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 37 (2017), 154.

26 "*...che appena sa dir vinticinque parole in Turchesco.*" ASV, *SDC*, fil. 11, fol. 103v (20 Mayıs 1577).

mühtediler İstanbul'a yerleştikten sonra bile hiçbir zaman Osmanlı sistemine tam olarak entegre olamamakta, bu yeni kültüre yabancı kalmaktadır. Yoksa rakipsiz bir şekilde yıllardır kapudan-ı derya olan Uluc Ali neden Kuzey Afrika'ya dönmek için sultana sürekli arz versin?[27]

Kaldı ki Batı Akdeniz kökenli olan bu mühtedilerin büyük bir kısmının eski Habsburg tebaası olması, genelde Balkan kökenli olan Osmanlı devşirmeleri tarafından tenkid edilegelmiştir. Sicilya'da korsanlık yapan Cenovalı bir aileden gelen ve 1561 yılında babası meşhur korsan Visconte Cigala ile esir düşen Cigalazade Yusuf Sinan Paşa (Scipione Cigala) için Veziriazam Damad İbrahim Paşa'nın dedikleri oldukça enteresandır. Sultan ile Venedik'in arasını bozmakla suçladığı Cigalazade'nin ne Hıristiyan ne de "Türk," yani Müslüman olduğunu söylemektedir. Paşa'nın ağzına bal çalmak isteyen Balyos Girolamo Capello da Cigala'nın Fransız elçisiyle iyi anlaşmasına şaşırmamak gerektiğini söylemiştir. Biri Fransız, diğeri de İspanyol (yani Habsburg tebaası) değil midir? Kendisi de Boşnak bir mühtedi olan İbrahim bunu duyunca keyiflenmişe benzemektedir. Daha önce Cigala'nın İspanyol olduğuna hiç dikkat etmemiştir, bunu hemen sultana yetiştirmelidir.[28]

Osmanlı elitinin mühtedilerin geçmişine bazen de istihza ile baktıklarının en önemli kanıtı Evliya Çelebi'nin Kılıç Ali Paşa Camii ile ilgili aktardığı öyküdür. "Zürefa mâbeyninde meşhur," yani Osmanlı eliti arasında yaygın olan bu hoş hikâyeye göre, "uluc ademîsi," yani mühtedi ve "lisânı Freng lehçesi" olan Kılıç Ali, kendi adını taşıyan cami tamamlandıktan sonra kılınan ilk Cuma namazında Resûlullâh'ı öven kasidenin (*naʿt*) dilini anlamayınca ortalığı birbirine katmış ve "nedir bu gu gu gu ve hinku ku bu meyhâne mi, yâ cânım bozahâne mi? deyü feryâd" etmiştir. Peygamber'in övüldüğü cevabını alınca da, "Ya bizim Muhammed Efendi bu gu gu gu medh eder kâyil[29] mi?" şeklinde bir sual yöneltir. "Kâyildir sultânım," cevabını alınca da Hz. Muhammed Aleyhisselam'a nat-ı şerîf tilavet eden "gu gu gucı"nın 10 akçe aldığını, oysa Sultan Murad'ı öven diğerinin 40 akçe aldığını öğrenince, Hazret-i Peygamber'in mi yoksa sultanın mı daha büyük olduğunu soracaktır. Tahmin ettiğimiz cevabı aldıktan sonra da her

27 ASV, *SDC*, fil. 21, cc. 241v-242r (14 Mayıs 1585); Emrah Safa Gürkan, "Fooling the Sultan: Information, Decision-Making and the 'Mediterranean Faction' (1585-1587)." *Journal of Ottoman Studies* 45 (2015), 77-8.

28 ASV, *SDC*, fil. 49, c. 168r (14 Mayıs 1599).

29 *Sic*, kâil: Söyleyen, nakl eden.

ikisinin ulufesinin de 40 akçeye çıkarılmasını emretmiştir.[30] Şüphesiz muzır Evliya'nın neredeyse yüzyıl sonra anlattığı bu hikâyenin gerçek olmadığı ortadadır. Dârü'l-İslam'da bunca yıl geçiren Kalabriyalı kapudanımızın İslam hakkında bu kadar cahil olması ve sultanın mı Peygamberimizin mi daha büyük olduğunu sorması, hele hele Hz. Muhammed'e "Muhammed Efendi" şeklinde hitap etme lakaydlığını göstermesi düşünülemez. Bunun için Evliya gibi bir ulema ve musahibin özgüveni gerekmektedir. Ancak uydurma da olsa bu latife dönemin Osmanlı elitinin mantalitesini, espri anlayışını ve mühtedilere yaklaşımını yansıtmaktadır; demek ki onyedinci yüzyılın ortasında da mühtediler Osmanlı başkentinde bazı kültürel adaptasyon problemleri yaşamaktadır. Serhadden Kadızadelilerin İstanbul'una alışmak pek de kolay olmasa gerek.

Mühtediler ve Geçmişleri: Memleket Hasreti

Üzerinde durmamız gereken bir ikinci faktör de bu mühtedilerin terk ettikleri memleketleri, aileleri ve dinleriyle bağlarını tam olarak bir türlü koparmamalarıdır. Şimdi her üç bağı da ayrı ayrı inceleyelim.

Her ne kadar Hıristiyan gemilere ve Avrupa kıyılarına saldırsalar da, mühtedi korsanların memleketle ilişkilerini hiç kesmediğini görmekteyiz. İlk olarak, geçmişle olan çetrefilli ilişkilerini ne kadar saklamak isterlerse istesinler (ki en azından Cezayir'de pek de saklamak istemişe benzememektedirler) bunların eski kimliklerini kaybetmediklerini söyleyebiliriz. Örneğin Uluc Ali, Venedik balyosuna İtalyan olduğunu söylemekten çekinmeyecektir. Bunu ne kadar Venedik'in dostu olduğunu belirtirken, yani yalan söylerken demiş olursa olsun, yine de ifadesinde bir gerçeklik payı bulunmalıdır.[31] Başka bir yerde de belirttiğim gibi,[32] Venedik belgelerinin meşhur Hasan *Veneziano*'su Uluc Hasan Paşa, hemşehrisi balyosla konuşurken sık sık vatanından (*patria*) söz etmektedir. On dört yılda ancak yirmibeş kelime Türkçe

30 Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu–Dizini, 1. Kitap*, yay. haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 217.

31 ASV, *SDC*, fil. 21, c. 222v (4 Mayıs 1585).

32 Emrah Safa Gürkan, "His Bailo's *Kapudan*: Conversion, Tangled Loyalties and Hasan *Veneziano* between Istanbul and Venice (1588–1591)," *Journal of Ottoman Studies* 48 (2016), 295-305.

öğrenebilen Hasan sıradan bir Venedikli değildir; vatandaş (*cittadine*) statüsüne sahiptir ve belli bir aidiyet hissiyle konuşmaktadır.

İmparatorluğu perde arkasından otuz yıl yöneten Babüssaade Ağası Gazanfer de Enderun eğitimi almadığı için iyi bir örnek teşkil edecektir. Hâlâ kendisini Venedikli gibi gördüğünü söyleyen (*io ancora son venetiano perche ho interesse in quel sangue*) ve habire *patria*'sından bahseden hemşehrisi ile anadilinde sohbet eden Balyos Girolamo Cappello, Topkapı Sarayı'nın bu kuvvetli efendisini memleketine dönmeye davet etmekten yüksünmeyecektir.[33] Gazanfer'in Venedik'ten getirdiği ve Müslüman yaptığı kız kardeşi Beatrice/Fatima da anavatanına hizmet etmekten geri kalmamıştır. Venedik balyoslarına sarayda konuşulan devlet meselelerini sızdıracak[34] ve böylece onların "olağan Venedikli muhbir"i (*solita confidente veneziana*) olacaktır.[35] Gazanfer ve Uluc Hasan'ın çağdaşı bir başka mühtedi Cigalazade'nin durumu da farklı değildir. Eğer Venedik Balyosu Matteo Zane'nin hüsnükuruntusu değilse (ki Venediklilerin Cenovalılardan şüphelenmek için fazla nedene ihtiyaçları yoktur), Cigalazade'nin Venedik düşmanlığı Cenovalı olmasıyla alakalıdır. Bizzat kendi sözcükleriyle Messina'da doğmuş olabilir ama soyu nereden geliyorsa (*discendere*) vatanı (*patria*) da orasıdır.[36]

Hollandalı korsanların da hükümetleriyle ilişkilerinde vatan kelimesi çok sık gündeme gelmektedir. Örneğin Süleyman Reis, İştati Ceneral[37] ile olan yazışmalarında milletini sahiplenmektedir. Aynı şekilde Murad Reis de yazışmalarında Selalılardan "bu insanlar" şeklinde bahsetmekte ve ölümüne kadar vatanına hizmet edeceğini

33 Levent Kaya Ocakaçan, "Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016), 77; ASV, *SDC*, fil. 47, cc. 302r-303v (25 Temmuz 1598).

34 Eric Dursteler, *Renegade Women: Gender, Identity, and Boundaries in the Early Modern Mediterranean* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2011), 21-23.

35 ASV, *SDC*, fil 44, copia, reg. 11, cc. 183-184 (7 Kasım 1596).

36 Balyos Matteo Zane'nin 1594'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, IX. cilt, 425; Tobias P. Graf, *The Sultan's Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of the Ottoman Elite, 1575-1610* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 157.

37 Onyedinci yüzyılda Habsburglardan ayrılan ve aralarında Hollanda'nın da olduğu yedi eyaletin kurduğu federal cumhuriyetin yasama organı olan *Staten-Generaal*'a Osmanlıların verdiği ad budur.

belirtmektedir.[38] Bu noktada düşülmesi gereken bir şerh, gerek Uluc Hasan'ın gerekse Süleyman ve Murad reislerin ifadelerinin retorik bir strateji olduğudur. Durum böyle olsa bile bu lafların inandırıcı olabilmesi için belli bir gerçekliğe tekabül etmesi gerekmektedir; özellikle Hasan ile balyos arasında olduğu gibi yüz yüze gerçekleşen görüşmelerde.[39] Ayrıca en azından Murad Reis'inki sadece lafta kalan bir aidiyet hissi gibi durmamaktadır; başka türlü İspanyol gemilerine saldırırken kırmızı hilalli bayrağını çıkarıp yerine Oranje Dükü'nün bayrağını çekmesini nasıl izah edeceğiz?[40] Düşmanın damarına basmak dışında başka nedenler aramaya gerek olmadığı, mühtedilerin Cezayir'den yavaş yavaş ayağını çekmeye başladığı yüzyılın sonunda dahi reislerden birinin gemisinin pupasını[41] Fransız Kralı IX. Louis ile süslemesinden bellidir.[42] Kilise'nin aziz ilan ettiği, akıllara Tunus'a yaptığı Haçlı Seferi ile kazınan Louis'nin Cezayirli gazimizin gemisinde ne işi vardır?

Yukarıda da görüldüğü gibi, mühtedi korsanların bazıları eski hükümetleriyle iyi ilişkiler içine girmekten çekinmemiştir. Eski ve yeni memleketleri arasındaki ilişkilerde aracılık yapmaları her iki taraf için de faydalı sonuçlar doğurabileceğinden buna pek ses çıkarılmaması normaldir. Süleyman ve Murad gibi önemli korsanlar Cezayir ve Sela'da memleketleri adına önemli diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Süleyman Reis işi Cezayir'deki Hollanda konsolosuyla kavga etmeye ve onun değiştirilmesine çabalamaya kadar götürecektir. Murad Reis de Sela'da âdeta bir Hollanda konsolosu gibi davranmaktadır. Ele geçirilen Hollandalı gemi, mal ve esirlerin iadesi için araya girmekte ve vatanından yüklü miktarda silah ithal etmektedir.[43]

Dost devletlerin tebaası olan mühtedilerin memleketleriyle ilişkisi açık bir şekilde ve dostane gerçekleşebilir, ancak düşman ülkelerden gelen mühtediler için durum biraz daha çetrefillidir. Mesela Habsburg

38 Maartje van Gelder, "The Republic's Renegades: Dutch Converts to Islam in Seventeenth-Century Diplomatic Relations with North Africa," *Journal of Early Modern History* 19/2-3 (2015): 175-198.

39 Bu konuda daha detaylı bir tartışma için bkz. Gürkan, "His Bailo's *Kapudan*," 299-305.

40 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 76.

41 İt. *poppa*. Geminin kıç tarafı.

42 Heywood, "What's in a Name?," 119-120'deki listeye bkz.

43 van Gelder, "The Republic's Renegades," 191-7.

tebaası mühtedilerin Şarlken ve II. Felipe ile ilişkileri her iki tarafın da kârına olan bir işbirliğinden ziyade ihanet görüşmeleridir. Aslında bunun belli bir mantığı vardır; zira bu mühtedilerin bir kısmı Cezayir'e daha iyi şartlar için gönüllü olarak gelmişse de, bir kısmı esir hayatına dayanamayıp zorla ihtida etmiştir. Dolayısıyla tekrar eski dinlerine dönmeyi en azından düşünmeleri çok da şaşırtıcı olmasa gerek. Ancak tam olarak kimin hangi şartlarda Müslüman olduğunu bilmek zordur, zira bu mühtedilerin Hıristiyanlarla konuşurken zorla Müslüman olmuş gibi bir intiba bırakmak istemeleri normaldir. Hıristiyanlarla anlaşmak isteyen bir mühtedinin eski dinine sadakatinin ve geri dönme isteğinin altını çizmesinde yarar vardır. Bunun yanı sıra, böyle bir anlaşmanın söz konusu olmadığı durumlarda dahi, bu tip bir intiba bir mühtediyi eski din kardeşine neden Müslüman olduğunu açıklarken yaşayacağı psikolojik sıkıntıdan kurtaracaktır. Örneğin eşini geride bırakıp kendi rızasıyla İstanbul'a, kardeşi Darüssaade Ağası Gazanfer Ağa'nın yanına gelen ve son çalışmasında Eric Dursteler'in ısrarla hür bir irade yüklediği şu Venedikli Beatrice Michiel bile balyosa abisi tarafından zorla Müslüman yapıldığını söylemektedir.[44]

Habsburg ajanlarının önde gelen mühtedi korsanlarla yaptığı görüşmelere bir sürü örnek bulmak mümkündür. Barbaros'un Cezayir'deki halefi Sardinyalı Hasan Ağa ile Hıristiyanlığa geri dönmesi ve kuşatma altındaki Cezayir'i teslim etmesi için 1541'de görüşmeler yapılmıştır.[45] 42 yıl sonra, bir başka Cezayir Beylerbeyi Uluc Hasan ile de benzer ihanet görüşmeleri yapılacaktır; Hasan'ın Venedikli olması Madrid'i durdurmamışa benzemektedir.[46] Ancak şüphesiz en çok üstünde durulması gereken görüşmeler Uluc Ali ile yapılanlardır. Cezayir Beylerbeyi olduğu dönemde de, kapudan-ı derya olup İstanbul'a yerleştiği günlerde de birçok Habsburg ajanı Kalabriyalı korsanın kapısını çalmış ve çeşitli vaatlerle kendisini sultana ihanet etmeye çağırmıştır. Her ne kadar Uluc Ali

44 Dursteler, *Renegade Women*, 15-16.

45 AGS, *E* 1374, fol. 171; A. Berbrugger, "Negociations entre Hassan Agha et le comte d' Alcaudete, gouverneur d'Oran, 1541-1542," *Revue Africaine* IX (1865): 379-385; Paolo Giovio, *Delle istorie del suo tempo, seconda parte,* çev. M. Lodovico Domenichi (Vinegia: Altobello Salicato, 1572), 616; Gennaro Varriale, *Arrivano li Turchi: guerra navale e spionaggio nel Mediterraneo (1532-1582)* (Novi Ligure: Città del silenzio, 2014), 98.

46 AGS, *E* 1417, fol. 41, 62, 109.

bunlara itibar etmemişse de, başka bir yerde[47] detaylı bir panoramasını verdiğim bu görüşmelerin yıllar boyu sürmesi mânidardır. Uluc Ali'nin havayı kokladığı, kapıları kapamak istemediği bellidir; en azından kendisine bu tip teklifler getirenlerin serbestçe geri dönmesine ses çıkartmamıştır. Adını Uluc'tan Kılıç'a bizzat sultanın tebdil ettiği bu kahraman gazi niçin bu Habsburg ajanlarını derdest etmemiştir?

Uluc Ali'nin kendisinden başka yanındaki birçok mühtedi de Habsburg gizli servisinin hedefindedir. Sinan (Juan Briones) ve İngiliz Haydar (Robert Drever) adlı iki mühtedi Habsburglara düzenli olarak bilgi vermekte, yani muhbirlik yapmaktadır; hem de denize açılan Osmanlı donanmasından yazdıkları mektuplarla![48] Sinan bir ara kaçıp memleketine dönmek bile isteyecektir.[49] Uluc Ali'nin adamlarından Pedro Brea adlı bir başkası Osmanlılarla Habsburglar arasında bir ateşkes imzalamaya İstanbul'a gelen gayriresmî Habsburg elçisi Giovanni Margliani'nin muhbirliğine soyunacaktır.[50] Bir süre sonra da Sinan'ın yapamadığını yapacak; İstanbul'dan kaçıp önce Napoli'ye, oradan da İspanya'ya gidecektir. Ailesini İstanbul'dan kurtarıp Venedik'e getirmek ise Habsburg yöneticilerine düşecektir.[51] Bir daha İstanbul'a dönüşü ise bir Habsburg casusu olarak, Cafer Paşa'yı Osmanlılara ihanete teşvik etmek için olacaktır.[52]

Don Juan'ın Halkü'l-Vad'da esir düşen Habsburg askerlerinin fidyelerinin pazarlığını yapmak için İstanbul'a gönderdiği Antón Avellán ve Virgilio Polidoro adlı iki aracı, dönüşlerinde sundukları raporda Habsburg gizli servisinin Osmanlı payitahtında kurması gereken temaslardan bahsetmişlerdir. Bunların arasında Uluc Ali'nin kapısında önemli rol

47 Emrah Safa Gürkan, "My Money or Your Life: The Habsburg Hunt for Uluc Ali," *Studia Historica. Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014): 121-145.

48 AGS, *E* 490, 17 Ekim 1579, 18 Ekim 1579, 22 Ekim 1579 tarihli belgeler; *E* 1080 fol. 41 (14 Mayıs 1579), 51, 58 (3 Ağustos 1579), 93; *E* 1081, fol. 93 (7 Haziran 1580) ve 163 (14 Kasım 1580).

49 AGS, *E* 1083, fol. 58 (28 Şubat 1581); *E* 1338, fol. 59 (15 Ekim 1580).

50 AGS, *E* 1338, fol. 13 (13 Haziran 1580), 36 (27 Temmuz 1580), 70 (14 Aralık 1580), 72 (22 Aralık 1580); *E* 1414, fol. 164 (18 Kasım 1581).

51 AGS, *E* 1538, fol. 286 (20 Aralık 1585).

52 AGS, *E* 1094, fol. 227, 228, 229 (20 Eylül 1596), 234, 235, 236, 237, 238 (27 Eylül 1596), 237, 272 (2 Kasım 1596), 312 (27 Kasım 1596).

oynayan mühtediler de bulunmaktadır: Lombardiyalı Süleyman Ağa, İngiliz asıllı Antonio de Vale, İngiliz Murad Ağa (Carlo/Charles Daniel), Saint Jean şövalyesi kılığında iki Fransız ve Halku'l-Vad kumandanının (*capitán de Goleta*) oğlu bir İspanyol. Bunların dışında Uluc Ali'nin kapı kethüdası (*mayorduomo*) olan Lukalı Murad Ağa da efendisinin taraf değiştirmeye ikna edilmesinde önemli rol oynayabilirdi; bu tip girişimlerin yazıya dökülmesine genellikle karşı çıkan II. Felipe'nin Murad Ağa'ya bir mektup yazıp onu direkt muhatap alması, Habsburg merkezî yönetiminin bu görüşmelere verdiği önemi ve görüşmelerin başarıya ulaşma ihtimalini ciddi ciddi değerlendirdiğini gösterir.[53]

İşin ilginç tarafı bu tip anlaşmalara muhatap olmak için mühtedi olmak da şart değildir. Hayreddin Paşa ile Habsburglar arasında yapılan bir dizi görüşme uzun süredir bilinmektedir.[54] Her ne kadar Hayreddin'in bu pazarlıkları sultanın emriyle oyalama amacıyla yapmış olma ihtimalinden söz edilebilirse de, tecrübeli korsanın görüşmeler sırasında gösterdiği gizlilik ve tedbir bu görüşmelerin samimi olduğu izlenimi uyandırmaktadır.[55] Yine bir başka Müslüman, meşhur korsan Salih Reis'in oğlu Cezayir Beylerbeyi Mehmed Paşa (g. 1565–1568) casusları beklemeden inisiyatif almış ve bizzat kendisi Habsburglarla temasa geçmiştir. İnebahtı'da esir düşen ve esaretten kurtarılıp İstanbul'a getirildiğinde gözden düştüğünü fark eden bu sabık beylerbeyi, kendisine 30.000 duka verildiği takdirde bunu Sokollu Mehmed Paşa'ya verip Cezayir'e tekrar beylerbeyi olarak atanabileceğini belirtmektedir. Bir kez beylerbeyi olunca bu korsan yatağını Habsburglara teslim edecek ve Osmanlıların henüz Fas tahtına oturttuğu ahbabı Abdülmelik ile ittifak

53 AGS, *E* 488, Antón Avellán, Constantinopla, 1576 ve bu mühtedilerin yazdığı numarasız iki mektup.

54 AGS, *E* 1027, fol. 13 (20 Nisan 1537); *E* 1031 fol. 26, 58, 98, 99; *E* 1033, fol. 160; *E* 1372, fol. 57, 58-9 (15 Ekim 1539), 60, 64, 66, 73, 84, (1539); *E* 1373 fol. 15, 18, 19, 20 (10 Nisan 1540), 28, 30, 41, 42, 85, 88, 117, 118 (16 Ağustos 1540), 119 (12 Mayıs 1540), 151, 156, 160, 165, 176, 178, 181, 187-8 (26 Nisan 1540), 226, (1540); *E* 1376, fol. 34 (3 Aralık 1543). Ayrıca bkz. C. Capasso, "Barbarossa e Carlo V," *Rivista storica italiana* XLIX (1932): 169-209; Özlem Kumrular, "Yeni Belgeler Işığında V. Karl'ın Barbaros'la Uzlaşma Çabaları: 1541," *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, yay. haz. Özlem Kumrular (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011), 226-237.

55 AGS, *E* 1031, fol. 26 (7 Mart 1540).

yapıp Osmanlıları Kuzey Afrika'dan sürecektir. Salih Reis gibi şanlı bir deniz gazisinin oğlu bu sabık beylerbeyi Cezayir'i Müslüman bir Habsburg vasalı olarak yönetmeyi teklif etmiştir. Plan başarısızlığa uğrarsa da Sicilya'ya çekilecek ve burada Müslüman olarak yaşayacaktır.[56]

Görüldüğü gibi meşhur bir deniz gazisinin oğlu doğma büyüme bir Müslüman beylerbeyi, deniz gazilerinin en önemli merkezini en büyük din düşmanı II. Felipe'ye teslim etmeyi kolaylıkla düşünebilmektedir. Belki de bu bir para sızdırma yöntemi olabilir. Ancak bu bir şeyi değiştirmez; zira esas önemli nokta hem Mehmed Paşa'nın hem de İspanyolların böyle bir projenin rahatlıkla hayata geçirilebileceğini düşünmeleridir. Kimse böyle meşhur bir gazinin Hıristiyan dünyasının en güçlü hükümdarıyla işbirliği yapmak istemesini saçma bulmamıştır.

Osmanlı ile barış içinde olan kuzey ülkelerinden gelen mühtedi reisler memleketlerini ve dinlerini terk etmelerine rağmen hükümetlerinden yine de destek görmüşlerdir; dahası bu hükümetlerin destek vermediklerinde de en azından köstek olmadıklarını söyleyebiliriz. Zira ne İstanbul'u ne de Cezayir'i kızdırmaya ve misillemelerin önünü açmaya niyetleri vardır. Hollandalı mühtedilerden güzel örnekler çıkmaktadır. Ahidnamelerin güvence altına aldığı haklar çerçevesinde sık sık memleketlerine dönmüş ve buradaki tersanelerden, limanlardan ve insan gücünden faydalanmışlardır.[57]

Mesela Küçük Murad Reis (Jan Janszoon) 1623'te kuzey denizlerine yaptığı akınlardan birinde fırtınaya yakalanınca çareyi memleketi Veere'ye sığınmakta bulmuştur. Murad ve tayfasının aileleri güverteye gelip gözlerden ırak olanın gönülden ırak olmadığını göstermiş ve eş ve babalarına artık eve dönme zamanının geldiğini söylemişlerdir. Açgözlü korsanlarımızın onları dinlemediğini söylememize gerek yok![58] Bu ziyaretin dönemin pamfletlerinde de hep pozitif bir şekilde ele alınması bu mühtedilerin memleketlerinde nasıl bir prestije sahip olduklarını göstermesi açısından anlamlıdır.[59] Zaten Zelanda halkından da kendilerine yardım eden ve katılanlar olmuştur. Ne de olsa bu kahramanlar İspanyol gemilerine saldırmakta değil midir? Bu, Murad Reis'in

56 AGS, *E* 488, 21 Temmuz 1576 tarihli belge.

57 van Gelder, "The Republic's Renegades," 189.

58 De Vries, *Historie van Barbaryen*, II. cilt, 57-9 ve 66; Gosse, *History of Piracy*, 56; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 75-6; Lunsford, *Piracy and Privateering*, 143.

59 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 144.

Hollanda'ya yaptığı son ziyaret değildir. 1625 yılında Dunkerquelü korsanlarla girdiği muharebeden sonra harap ve bitap bir şekilde, üç gemisiyle Rotterdam ve Amsterdam'a sığınacaktır.[60] Liman donunca Murad ve yardımcı kapudanı Matthijs van Bootel'in komutasındaki iki gemi mahpus kalmış ve korsanlarımız kışı Amsterdam'da geçirmişlerdir. Dut vereceğiz diye kandırdıkları öksüz bir kızı gemide taciz ettikleri için asılan üç korsanı saymazsak,[61] bu davetsiz misafirler pek de fena ağırlanmamışa benzemektedir. Amsterdamlı yöneticiler hasta mühtedileri şehir hastanesine kabul etmekten bile çekinmemiştir.[62]

İtalyan ve İspanyol mühtediler yetkililerin eline geçtiğinde ya Engizisyon'un zindanlarını ya da eğer yetkililer esirlerini engizitörlerden saklamayı başarırlarsa kadırgaları boylamaktaydı. Oysa kuzey ülkelerinde Protestan mühtedileri pek rahatsız eden olmamış gibi gözüküyor. Yine de ufak tartışmalara rastlıyoruz. 1622 Ahidnamesi'ne göre Hollanda limanları Cezayir gemilerine açıktı; ancak bu gemideki Hıristiyan köleler ne olacaktı? Bunları kâfirlerin elinden kurtarmak gerekmez miydi? Peki ya Hollandalı mühtediler? Her ne kadar can düşmanı İspanyollara musallat olsalar da, Hak Din'i reddetmiş bu mürtedler Hıristiyan topraklarında kafalarına göre dolaşamamalıydı. Sonunda orta yolu bulmaya yönelik birtakım kararlar alınacaktı. Gemilerden kaçıp kıyıya çıkmayı başaran kölelerin serbest bırakılmasına karar verilirken mürted Hıristiyanlar içinse bir çifte standart söz konusuydu. Hollandalıların karaya çıkmasına izin verilecek, ancak diğer memleketlerden gelenler tutuklanacaktı.[63]

Sıkıntı sadece dinî değildi, dostu düşmanı pek de ayırmayan hemşehri korsanlara limanları açmak diplomatik krizleri de beraberinde getirebiliyordu. Murad Reis'in yanında bir Fransız gemisiyle belirmesi sadece elçinin protestolarına neden olmadı, aynı zamanda Fransız limanlarındaki Hollanda gemilerine el konmasına da neden oldu. Yalandan da olsa bir şeyler yapmak zorunda kalan İştati Ceneral, görünüşü

60 De Vries, *Historie van Barbaryen*, 2. cilt, 64-5; Lunsford, *Piracy and Privateering*, 143-4.

61 Gerard van Krieken, *Corsaires et marchands: les relations entre Alger et les Pays-Bas, 1604-1830* (Saint-Denis: Editions Bouchene, 2002), 37.

62 Nicolaes van Wassenaar, *Het elfde deel of tvervolch van het Historisch Verhael aller gedencwaerdiger geschiedenissen* XI (Amsterdam, 1626), c. 77r-77v; k. van Gelder, "The Republic's Renegades," 189.

63 van Krieken, *Corsaires et marchands*, 36-7.

kurtarmak için geri dönen mühtedilerin yakılmasına karar verdi, ancak bu ceza hiçbir zaman uygulanmayacaktı. Bırakın öldürmeyi, tutuklanan birçok mühtedinin serbest bırakılması emredilecek ve Zelanda'dan çıkmaları için kendilerine bir kılavuz bile tahsis edilecekti.[64]

Memleketine temelli dönenler de vardı. Esirken ihtida edenlerin çoğunluğunun gönüllü olarak Müslüman olmadığını tahmin edebiliriz. Bunlara memleketini ve ailesini özleyenleri ya da korsanlıktan umduğunu bulamayanları da eklersek, bazılarının niye fırsatları değerlendirip kaçtıklarını daha rahat anlarız. Trenden köyünü görünce firar eden askerler misali kadırgadan denize atlayan, ancak sahile ulaşamadan yakalanan Mustafa/Luis gibiler hemen hapsi boylamaktaydı.[65] Yine fırtınadan kaçıp Rousillon'a sığınan fakat reisi Fransız konsolosundan aldığı pasaportu gösteremediği için vali tarafından el konup mürettebatı hapse atılan Cezayir gemisi, 1674 yılında diplomatik baskılar sonucu iade edildiğinde içindeki mühtediler geri dönmeyecekti. Geminin Cenovalı mühtedi reisi evinin yolunu tutmuş, Fransız mühtediler de tekrar Hıristiyan olarak memleketlerinde kalmayı yeğlemişlerdi. Daha da vahimi d'Arvieux'nün köle olarak diğerlerinden ayırdığı müdecceller bile geride kalmıştı. Köle müdeccelden kastın ne olduğu tam olarak belli olmamakla beraber, Cezayir'e sadece Müslüman Türk ve müdeccellerin döndüğü açıktır.[66]

Bazı dönüşler bu örneklerden daha planlıdır. Korsanlığa çıkmak bahanesiyle yanlarına mümkün oldukça az yeniçeri alarak Cezayir'i terk eden, Hıristiyan kıyılarına ulaşınca da gece vakti verilen bir işaretle serbest bıraktıkları kürekçilerle yeniçerileri etkisiz hâle getirip

64 van Gelder, "The Republic's Renegades," 188.

65 Diego Galán, *Relación del cautiverio y libertad de Diego Galán: Natural de la villa de Consuegra y vecino de la ciudad de Toledo*, yay. haz. Miguel Ángel de Bunes and M. Barchino (Sevilla: Espuela de Plata, 2011), 66-7.

66 Jean-Baptiste Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux, envoye extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli & autres Echelles du Levant. Contenant Ses Voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Egypte, &la Barbarie, la description de ces Païs, les Religions, les moeurs, les Coûtumes, le Negoce de ces Peuples, & leurs Gouvernemens, l'Histoire naturelle & les evenemens les plus considerables, recüeillis de ses memoires originaux, & mis en ordre avec des réflexions* (Paris: Charles-Jean-Baptiste Delespine le Fils, 1735), V. cilt, 77-8. Burada müdecceller köle (*les maures qui etoient esclaves*) ve doğma büyüme (*les maures naturels*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır; bundan ne kastedildiği açık değildir.

memleketlerine dönen mühtediler buna güzel bir örnektir.[67] Bir gün geri dönme ihtimaline karşı belli milletlere saldırmayan uyanık reisler de vardır. Mesela karısı Marsilya'da bulunan ve Cezayir'de korsanlık yapan Haüss adındaki bir Flaman, Fransız gemilerini ele geçirdiğinde mürettebata dokunmamakta, sadece malları ele geçirmektedir. Kısacası kendince "geleceğe yatırım yapmaktadır."[68]

Bazı dönüşler ise intikam amaçlıdır; zira her mühtedi geride bıraktıklarına karşı hayırhah hisler beslemek zorunda değildir.[69] Sekizinci Bölüm'de örneklerle göstereceğimiz gibi bazılarını Kuzey Afrika'ya getiren memleketlerinde uğradığı haksızlıklardı. Yıllarca düşlerini kurdukları öçlerini almak için ellerine fırsat geçtiğinde korsan gemilerini memleketlerine götürmekten, hemşehrilerini uzun bir esarete mahkûm etmekten ve nice yuvalar yıkmaktan hiç kaçınmazlardı.

Elimizde ihtidanın bölgesel ağları silmediğini gösteren birçok örnek bulunmaktadır.[70] Mesela Tunus'ta Ferraralılar gibi hemşehri grupları dayanışmayı "klan"laşmaya kadar götürürken[71] Hollandalı reisler de mürettebatlarını hemşehrileri arasından seçmeye özen göstermektedir. Hemşehriliğin korsanlarımızın arasında bir usta-çırak ilişkisi üzerinden kendini göstermesi doğaldır. Danseker Süleyman Reis'i (Ivan Dirkie de Veenboer) yetiştirmiş, bu sonuncusu da meşhur Küçük Murad Reis'e sponsor olmuştur. Murad Reis de ustalarını takip edecek ve başarıdan başarıya koştuğu uzun kariyeri boyunca birçok vatandaşını Kuzey Afrika'ya getirecektir.[72] Bu ağlar sayesinde Hollandalı denizcilerin aidiyet bilinci ayakta kalmıştır. Hemşehrilerinin Cezayir korsanlığına katkılarından duydukları gururu gemilerine "Samson" (ö. 1624)

67 De Grammont, "L'esclavage," 37.

68 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 172.

69 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 43; Mirella Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria nell'età moderna (secoli XVI-XVIII)* (Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1995), 165-178.

70 Bennassar ve Bennassar, *Les chrétiens d'Allah*, 384 ve 394; Maria Pia Pedani Fabris, "Veneziani a Costantinopoli alla fine del XVI secolo," *Quaderni di Studi Arabi* 15 (1997): 67-84; Tobias Graf'ın aynı etnik ve dinî kökenden gelen mühtedilerin kurduğu sosyal ağları gösteren şemalar için bkz. A.g.y., "Of Half-Lives," 140-141, 150, 156; a.g.y., *The Sultan's Renegades*, 4.1. ve 4.2. numaralı şekiller.

71 Bennassar ve Bennassar, *Les chrétiens d'Allah*, 395.

72 van Gelder, "The Republic's Renegades," 187.

ya da "Simon" (Siemen Danseker, ö. 1615) gibi isimler vermelerinden daha iyi anlayabiliriz, hele hele bu efsanevi korsanın ölümünün üzerinden yarım asırdan uzun bir sürenin geçtiğini (1682) hesaba katarsak.[73] İngilizlerde de durum pek farklı değildir. *Dolphin* gemisine saldıran korsan filosunun kapudanı İngiliz mühtediler Ramazan (Henry Chandeler) ve John Goodale benzer bir mantıkla denizci ve topçuları İngiliz ve Hollandalılardan seçince aslında büyük bir hata yapmışlardır; köleler isyan edip gemiyi ele geçirecek ve reislerin başını yakacaklardır.[74]

Mühtediler ve Geçmişleri: Aile ve Akrabalar

Memleketlerine yardım almak ya da yerleşmek için dönen mühtedilerimizin aileleriyle ilişkilerini sağlam tuttuğunu tahmin etmek çok zor olmasa gerek. Uluc Ali'nin kendisiyle birlikte esir düşen annesinin yedi yıllık bir esaret hayatından sonra memlekete döndüğünü biliyoruz;[75] ancak esir düştüğünde yedi yaşında olan kardeşi Dersaadet'te kalıp aile kurmayı yeğlemiştir.[76] 1570'te Messina'daki Hıristiyan donanmasının hazırlıkları hakkında bilgi toplamak için Kalabriya'da karaya çıkan adamları, yakaladıkları "dil"in aslında Uluc Ali'nin akrabalarından biri olduğunu fark edince hiç vakit kaybetmeden tutsaklarını reislerinin yanına götüreceklerdir.[77] Kurt korsanın akrabalarıyla ilişkilerinden Habsburglar da haberdar olmalıdır; zira 1569'da ihanet masasına oturmak için önce bir akrabasını yollamayı düşünmüşlerdir. Ancak akrabalar ya seyahat edemeyecek kadar yaşlı ya da Uluc'u hatırlamayacak kadar genç çıkınca, çocukluk arkadaşlarından biriyle yetinmek zorunda kalacaklardır.[78]

---

73 van Gelder, "The Republic's Renegades," 182. Van Gelder'e göre Danseker 1611'de ölmüştür, ancak bu yanlıştır. Samson isimli bir gemi için ayrıca bkz. Heywood, "What's in a Name?," 115-117'deki tablo.

74 Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 104.

75 Sola, *Uchali*, 54.

76 AGS, *E* 487, 1569 tarihli *Relacion que hizo el thesorero Alonso Sanchez de la familia que antes cuando fue hecho esclavo se llamaba Dionisio Galea* başlıklı numarasız doküman.

77 Valente, *Vita di Occhiali*, 125.

78 AGS, *E* 487, 1569 tarihli *Relacion que hizo el thesorero Alonso Sanchez de la familia que antes cuando fue hecho esclavo se llamaba Dionisio Galea* başlıklı numarasız doküman.

Uluc Ali'nin çağdaşı bir başka "devletlü" korsan Cafer de annesi ve küçük kardeşini Cezayir'e getirmiştir. Annesi her ne kadar ihtida etse de eski huylarından vazgeçmemiş gibidir; Antonio Sosa'nın aktardığı dedikodulara göre Müslümanlıktan çok Hıristiyanlığa bağlıdır ("*es publico y notorio por todo Argel hacia mas profesión de christiana que de turca*").[79] Benzer bir şekilde bir diğer Cezayir beylerbeyi Uluc Hasan Paşa da kuzeni Livio Celeste'yi Venedik'ten yanına aldıracak ve casusluk için Dârü'l-Harb'e geri yollayacaktır. Livio pek de başarılı bir casusa benzememektedir; zira Malta, Marsilya ve Napoli'de üç kez tutuklanmıştır. 1590'daki sonuncu yakalanışında Hasan Paşa, Napoli kral naibini, ahmak kuzenine bir şey yaparsa elindeki bütün Napolileri ve İspanyolları kızartmakla tehdit edecektir.[80]

Onyedinci yüzyılın ikinci yarısından bir Cezayir kapudanı, Kanaryalı mühtedi Ali Reis (Simón Romero) de tanıdıklarını unutmayanlardandır. İhtida edip esaretten kurtulduktan ve başarılı bir korsanlık kariyerine başladıktan, yani biti biraz kanlandıktan sonra hemen ailesinin yardımına koşacaktır. Önce babasının fidyesini ödeyecek, sonra esir kardeşi Melchor'a borç verecektir. Abisinin parasıyla özgürlüğüne kavuşan Melchor borcunu ödemediyse bu ona pahalıya patlayacaktır. Bir süre sonra bu sefer oğluyla birlikte ikinci kez esir düştüğünde artık kendisine borç verecek bir abisi yoktur. Ancak Ali/Simón birinden kazık yedi diye kardeşlerini yüzüstü bırakacak bir tip değildir. Oğlu Felipe Jaymez'i esaretten kurtarmak için Cezayir'e gelen diğer kardeşi Margarita Pinero'ya fidye parasını vermekle kalmayacak, kız kardeşini hediyelere boğmayı da ihmal etmeyecektir. Bu arada bir üçüncü kardeş Salvador'un karısı Luisa Hernández'e de maddî yardımda bulunmuştur. Cömertliği ailesiyle sınırlı değildir; çeşitli vesilelerle birçok Kanaryalı esirin de kara gün dostu olmuştur.[81]

Son olarak bu tip aile buluşmalarının sadece Cezayir ya da İstanbul'a özgü olmadığını da belirtelim. Küçük Murad Reis'in kızı Lisbeth Janssen, Hollanda Elçisi Liedekerke ile Aralık 1640'ta babasını ziyaret

79 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 389-390.

80 Antonio Fabris, "Hasan 'il Veneziano' tra Algeria e Costantinopoli," *Quaderni di Studi Arabi* 5 (1997), 59-61.

81 Alberto Anaya Hernández, "Simon Romero, pescador grancanario y gran almirante de la armada argelina," *Anuario de estudios atlánticos* 49 (2003), 320-321.

etmek için Sela'ya gelecek ve Ağustos ayına kadar burada kalacaktır.[82] Tunus'ta da dayılığa kadar yükselecek Cenovalı Usta Murad'ın aile fertlerini yanına çağırdığını bilmekteyiz. Yarım asırlık bir süre boyunca bu akrabalardan birçoğu tüccar, kaptan ve esir fidyecisi olarak Tunus, Marsilya, Cenova ve Livorno arasında gidip gelecek, kısacası Murad'ın bağlantılarını paraya çevirmesini bilecektir.[83]

Bazen serhaddin iki ayrı yakasında birbirinden ayrılmış fertler arasında tesadüfî karşılaşmalar da olabilmektedir. Mesela 1731'de Cezayir'e gelen bir Hollanda gemisinde kıyıdaki mühtedilerden birinin kardeşi bulunmaktadır. Mühtedi abinin güverteye gelmesine izin verilmişse de kaçıp Müslüman olur korkusuyla kardeşin şehre inmesi engellenmiştir.[84] 1672'de Cenova asıllı bir Cezayir korsanı, saldırdığı Fransız gemisinin kaptanının kardeşi olduğunu fark edecektir. Ancak yıllardır görüşmeyen kardeşlerin buluşması gemiyi askerlerin yağmasından kurtarmaya yetmemiştir; korsanlığın kadîm kuralları vardır ve kurtlar sofrasında duygusallaşmanın âlemi yoktur.[85]

Bazı mühtediler siyasî ve maddî imkânlarını kullanarak geride bıraktıkları ailelerini kollamaktadır. Mesela İngiliz mühtedi Joseph Pallache'ın Plymouth'taki ailesine para ve hediye gönderdiğini biliyoruz.[86] Ama daha açıklayıcı bir örnek hiç kuşkusuz Venedik'te kalan kız kardeşi Camilla ve kocası için balyos aracılığıyla birçok kez aracı olma zahmetine katlanan Uluc Hasan'dır.[87] 1590 yılında Camilla'ya bir ev verilmesini istemiş, vatandaşının İstanbul'daki siyasî gücünü hesaba katan *Serenissima*[88] da 100 duka kira yardımı yapmaya karar vermiştir.[89] Sonradan 200 dukaya çıkan bu miktar Venedik ile Hasan'ın arasının bozulduğu 1592 sonbaharına, yani ödemenin mantığı ortadan kalkıncaya ("*essendo cessata la causa per la quale gli fu assignata il detto danaro*") kadar düzenli

82 Gosse, *The History of Piracy*, 57-8; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 77-8.

83 Jean Pignon, "Osta Moratto Turcho Genovese, Dey de Tunis (1637-1640)," *Les cahiers de Tunisie* III (1955), 338.

84 van Krieken, *Corsaires et marchands*, 139.

85 Merouche, *La course: mythes et realite*, 231.

86 Merouche, *La course: mythes et realite*, 194.

87 Gürkan, "His Bailo's *Kapudan*," 286-7.

88 Venedik Cumhuriyeti için kullanılan isimlerden biri.

89 ASV, *SDC*, fil. 31, cc. 25r-25v, 33r (3 Mart 1590); fil. 31, c. 49r (17 Mart 1590); *SDelC*, reg. 7, cc. 183r-183v (20 Ocak 1589, m.v.).

olarak ödenmiştir.[90] 1591'de bu kez ta İstanbul'a kadar gelen haylaz kayınbiraderinin baskılarına dayanamayıp kız kardeşi için S. Aponal'de bir fırın açma izni isteyecek ve kayınbiraderinin de Senato'da bir kâtipliğe atanmasını ya da en azından kendisine maaş bağlanmasını rica edecektir.[91] Dahası Hasan sadece akrabalarını değil, eski dostlarını da kayırmaktadır. Çocukluk arkadaşlarından bir rahibin sürgün cezasının kaldırılmasını rica ettiğinde Balyos Giovanni Moro bunu reddedecekti. Oysa aynı şeyi yıllar önce kuzeni Livio için istediğinde o zamanki balyos Jacobo Soranzo, Moro kadar inatçı çıkmamıştı.[92]

Mühtediler ve Geçmişleri: Müstereddit Bir Hidayet?

Gazi mühtedilerimizin geride bıraktıkları vatan, aile ve hemşehrileriyle olan ilişkilerini inceledik. Ancak bundan daha önemlisi bunların sırtlarını döndükleri "Hak Din"le olan ilişkileridir; zira ihtidanın anlamı "hidayete ermek" ise, irtidadın anlamı da "reddetmek"tir. Bu mühtediler eski dinlerini ne kadar unutmuşlardır? Yeni dinlerinin gereklerini ne kadar yerine getirmektedirler? Eski ile yeninin karıştığı durumlar olmuş mudur?

İlk olarak mühtedilerin Müslümanlığı ile ilgili çağdaş tanıklıkların direkt doğru kabul edilmesine karşı olduğumuzu belirtmeliyiz. Genelde esir kurtarmakla görevli din adamları tarafından yazılan eserlerde gizli bir gündem olduğu kesindir. Mühtedilerin zorla Müslüman olmuş insanlar olduklarını söyleyerek, esir fidyesi için zekat topladıkları müminleri Kuzey Afrika'daki dindaşlarının ruhanî çıkmazları konusunda bilinçlendirmek istemeleri normaldir. Dolayısıyla Ali Bicinin'in ateist olduğu ya da Kuzey Afrika'daki mühtedilerin ne Hz. Muhammed ne de sultan tanıdıkları yönündeki açıklamaları[93] biraz temkinle karşılamak

90 ASV, *SDelC,* reg. 8, c. 85r (19 Eylül 1592).

91 Fabris, "Hasan 'il Veneziano,'" 61; ASV, *Documenti Turchi,* b. 8, no. 1011-1013.

92 ASV, *SDC,* fil. 31, c. 160v-161r (12 Mayıs 1590).

93 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria",* 45. Salvago'ya göre bunu söyleyen Istanbul'daki sadaret kaymakamıdır. Kaymakam böyle bir şey dediyse dahi, burada yaptığı korsanların başına buyrukluğunu eleştirmek olmalıdır; zira cümle şöyle devam etmektedir: "bunlar hiç İstanbul'u ya da Osmanlı'nın haşmetini görmemiştir." (*non s'intendono di Mehemmet ne di Sultan Murat, come turchi nativi, che capitati dalla Turchia in Barbaria non hanno mai veduto ne Costantinopoli ne la grandezza Ottomana*).

gerekmektedir. Cafer'in annesi hakkındakiler gibi şüpheler bazen yazarın kendi gözlemi ya da tanıklığından ziyade halkın kanaati olabilir. Ancak bu da tek başına bir şeye işaret etmez, siyaseten önemli insanların akrabalarını itibarsızlaştırmak için bu tip dedikodular çıkarılması muhtemeldir.

Cezayir'deki Türklerin büyük çoğunluğunun ve mühtedilerin genelinin dinle imanla pek alakası olmadığı ve camiye gitmediği şeklindeki ifadeler[94] de bir yere kadar propaganda olarak kabul edilebilir. Ancak hem mühtedilerin yeni dinlerini gerçek anlamda iyi anlayıp eski dinleriyle alakalarını tam anlamıyla kesmediklerine hem de Müslüman Türklerin katı bir İslam anlayışına sahip olmadıklarına dair başka deliller de mevcuttur.

Mesela Katolik topraklara geri dönüp mürted olduğu için Engizisyon tarafından sorguya alınan mühtediler Müslümanlığa geçiş parolası olan kelime-i şehâdetin anlamını bilmemektedir. Birbirinden değişik cevaplara gelin beraber göz atalım. Onüç yıllık mürted Pierre Massiat'ya göre, "Allah tektir ve ne azizler vardır ne de Allah'ın annesi." Cristobal Benitez'e göre, "Allah vardır ve var olacaktır ve Hz. Muhammed onun sırdaşıdır (*secretaire*)." Portekizli bir başka mühtedi daha da ileri gitmekte, Hz. Muhammed'i Hz. İsa gibi tanrılaştırmaktadır: "Hz. Muhammed göklerdeki en büyük Tanrı'dır." Benzer bir yolda giden Portekizli Simon Rodrigues'in kafası biraz karışmış gibidir: "Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed ondan daha büyüktür." Krakowlu Leh mühtedi Jean Corralci şirkte en önlerde yerini almışa benzemektedir: "Hz. Muhammed Allah'tır ve la ilahe illallah *Gloria Patris* [sic] *et Filio* (Şan/şeref Baba ve Oğul'a olsun) demektir."

Hz. Muhammed'i Hz. İsa gibi algılayan bir başka mühtedi de Malagalı Juan José del Pozo'dur: "Allah'a ve onun sağında oturan Hz. Muhammed'e inanırım." Resûl'ün Hz. İsa gibi cennette Allah'ın sağında oturduğunu düşünen tek bu değildir. Joan Gonzalez Cabana adlı Katalan bir mühtedi Rabb'in bir tarafına Hz. İsa'yı, öteki tarafına Hz. Muhammed'i

94 Gabriel Gómez de Losada, *Escuela de trabajos, en quatro libros dividida: Primero, del Cautiverio mas cruel, y tirano: Segundo, Noticias, y Govierno de Argel: Tercero, Necessidad, y Conveniencia de la Redempcion de Cautivos Christianos; Quarto, El Mejor Cautivo rescatado* (Madrid: Julian de Paredes, 1670), 245; Dan, *Histoire de Barbarie*, 336.

oturtmuştur bile. Mayorkalı Antonio Jordi Hz. Muhammed'in tekrar dirileceğine inanırken, Cenovalı Santorin de Casarachio onun Allah'ın oğlu olduğunu sanmaktadır. Bir başkası, Jacques Pugier, peygamberimizin Allah'ın ikinci kişiliği olduğunu söyleyecektir. Triesteli Nicholas de Speranza kelime-i şehâdete bambaşka bir anlam yüklemiştir: "Bana bu zavallı (*triste*) inancı bıraktıran ve daha iyisini seçtiren Rabb'ime şükürler olsun." Bir Rum ve bir Leh mühtedi cevaba fazla kafa yormadan, "Tanrı göklerdedir," demekle yetinmiştir.[95] Ne de olsa Engizisyon'la başları belada olan insanların düşünmesi gereken daha önemli şeyler vardır!

Bu örneklerin ardı arkası kesilmemektedir; görünüşe göre Bennassarların Engizisyon kayıtlarında yaptığı yıllar süren araştırmalar meyvelerini vermiştir. Valensiyalı Bartolome Rodriguez'e Müslümanlarla yaşarken İslam, Hıristiyanlarla yaşarken Hıristiyanlık daha iyi gözükmüştür.[96] Katalan Guillen Cerda'ya göre herkes kendi dininde hidayete erebilir; insanlar kötüyse cehenneme, iyiyse cennete gidecektir.[97] Bir Rum mühtedi Müslümanların Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğine ve göğe çekildiğine inanmasını bakın nasıl yorumlamıştır: Yahudilerin çarmıha gerdiği aslında Hz. İsa değil, Musizabba adında bir Türk'tür.[98] Yine birçokları abdesti günah çıkarmayla eş değer görmüştür.[99] Son olarak iki Korsikalı mühtedinin eşleriyle evlenirken İncil üzerine yemin ettiklerini de ekleyelim.[100]

Bazı mühtedilerin Hıristiyanlıkla ilişkilerini tam olarak kesmediğine dair detaylı bilgiler de kaynaklarda bulunmaktadır. Mesela onaltıncı yüzyılın sonunda Cezayir'de esir hayatı yaşayan İspanyol keşiş Jerónimo Gracián, başta paşanın haremindekiler olmak üzere mühtediler tarafından hediyelere boğulacaktı. Hatta keşişin fidyesini ödemeyi teklif eden bile olmuştu.[101] İçten içe inançlarını koruyan bu gizli Hıristiyanlar pederden kendileri için dua edip ayin yapmasını istemekle kalmayacak,

95 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 311-2.

96 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 430.

97 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 437.

98 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 438.

99 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 435.

100 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 417.

101 Jerónimo Gracián de la Madre de Dios, *Tratado de la redención de cautivos en que se cuentan las grandes miseria que padecen los cristianos que están en poder de infieles, y cuán santa obra sea la de su rescate,* yay. haz. Miguel Angel de Bunes Ibarra ve Beatriz Alonso Acero (Sevilla: Ediciones Espuela de Plata, 2006), 116, dn. 6.

onun gizli vaazlarına da katılacaklardır.[102] Mühtedilerin mum yakılması için esir zindanındaki şapel ve oratoryolara zeytinyağı ve mum gönderdiklerini söyleyen kaynakların olduğunu da ekleyelim.[103]

Ayrıca birçok korsanın pişman olup geri döndüğünü biliyoruz. Yukarıda gemileri alıkonunca Fransa'nın dört bir yanına dağılan veya kaçmak için yanlarına olabildiğince az miktarda yeniçeri alan mürettebatlara değinmiştik. Bunlara Cezayir kapudanlığı gibi yüksek mevkilere gelmiş Süleyman Reis'i de eklemek gerekmektedir. La Rochelleli bu Fransız mühtedi kapudanesiyle[104] Malta'ya gidip teslim olacak ve Saint Jean Tarîkatı'nda şövalye olarak korsanlık kariyerine devam edecektir.[105] Peder Dan'a göre hikâyenin aslı şöyledir: Süleyman korsanlık yaparken 1621 yılında esir düşüp Fransız kadırgalarında küreğe konmuştur. Burada geçen beş yılda eski dininin ne güzel olduğunu hatırlayacak ve kurtulduğu takdirde Cezayir'deki malını mülkünü hayır için harcayacağına and içecektir. Hakikaten Marsilyalı bir esirle değiş tokuş edilince de mallarını satmış ve akına çıkıp gemisiyle Cezayir'den sıvışmanın yollarını aramaya başlamıştır. Tunus sahillerindeki Susa'da gemileri ikmal yaparken yeniçerilere karaya çıkma izni verecektir; zaten limana tam girmediği için bunları karada bırakıp yanındaki köleler ve diğer mühtedilerle denize açılması kolay olmuştur. Kölelerin kaçmak istemesi normaldir; ancak mühtedilerin reislerinin bu kararına ortak olmaları önceden aralarında anlaştıklarına yorulabilir. Geminin hedefi Marsilya'dır fakat beklenmeyen bir fırtına tarafından Malta'ya sürüklenmiştir.

Katolik korsanlığının merkezi olan bu kayalık adada tekrar eski dinine dönen Süleyman'ın durumu aslında ilginçtir. Sadece İslam'ın bayrağını taşıyan bir gaziden kutsal savaşın içini kavurduğu bir haçlıya dönüşüm değildir onunkisi. Fransız Huguenotlarının merkezi olan Rochelle'de doğan Süleyman aslında Protestan asıllıdır. Dolayısıyla Papalık'a bağlı bir dinî tarikata girmek için sadece iman tazelemesi değil, aynı zamanda kateşizm görmesi, yani Hıristiyanlığın esasları üzerine eğitim alması gerekmiştir. Süleyman'ın dinler arası seyahati kısa

102 Gracian, *Tratado de la redención*, 102.

103 Gómez de Losada, *Escuela de trabajos*, 362.

104 Filoların en büyük ve şatafatlı gemilerini oluşturan amiral ya da sancak gemisi. Kapudaneden sonra gelen gemiye "riyale," bir sonra gelene ise "patrona" denirdi.

105 De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 9; a.g.y., "Études algeriennes. Deuxième partie: L'esclavage," 38; Wolf, *The Barbary Coast*, 147.

sürmüştür; birkaç sene sonra Osmanlı sularında korsanlık yaparken Rodos kadırgalarıyla girdiği bir çarpışmada hayatını kaybedecektir.[106]

Tabii bu noktada biraz frene basmak ve balıklama atlamadan önce bazı şerhler koymak gerekmektedir. Gracián ve Dan'ın dinî kimlikleri ve eserlerini yazma nedenleri onları olayları basitleştirmeye ve hatta çarpıtmaya itmiş olabilir; zaten abartılı ifadeleri tarafgirliklerini ele vermektedir. Ancak yine de memleketine kaçan denizciler, taraf değiştiren bir Cezayir kapudanı, birbirlerine kuvvetli bir hemşehri bağıyla bağlanmış, memleketleri ve aileleriyle ilişkilerini hiç de kesmemiş bir sürü mühtedi karşımızda delil olarak durmaktadır. Ayrıca, ne kadar taraflı olurlarsa olsunlar, elimizdeki metinler mühtedileri Türklerden daha zalim olmakla suçladıkları yerlerde bile, bunların ateşli birer Müslüman olduklarından dem vurmamaktadır. Demek ki mesele sadece propaganda değildir.

Kaldı ki Hıristiyanlığı İslam'a tercih edenlerin hepsi mühtedi de değildir. Büyük korsan Sinan Reis'in oğlu 1535'te Tunus'ta Hıristiyanlara esir düşünce Katolik olacaktır.[107] "Çifut" Sinan Reis'in Yahudi olduğunu farz etsek bile oğlu Müslüman doğumlu olmalıdır; zaten 1544'te Tiren Denizi'nde beliren Osmanlı donanmasının baskısıyla babasına iade edildiğinde tekrar Hak Din'e dönecektir.

Bundan daha da ilginç bir karakter Tunus dayısı Uzun Ahmed'in oğlu, Divan Kâtibi Mehmed Çelebi'dir. Tunus beylerbeyinin kızıyla evli Ahmed Avrupa müziğine ve komedisine bayılmaktadır. Bir gün bir gemi donatıp yanındaki kölelerle Sicilya'ya kaçacak ve Felipe adıyla Hıristiyan olduktan sonra Malaga'ya geçecektir. Ancak, babasının ölümü üzerine annesini görmek için memleketine dönen Don Felipe tekrar Müslüman olmak zorunda kalmıştır. İrtidad ettiği için şer'en öldürülmesi gerekirdi; ancak ilginç bir şekilde başına bir şey gelmemiştir. Bütün malı mülkü ve saygınlığı gitmiştir ama şüphesiz bu başka yerlerde başına geleceklere yeğdir. Sadece celladın elinden kurtulmakla kalmamış; tekrar korsanlık yapmak, yani "gazâ"ya çıkmak için Divan'dan izin koparmayı da başarmıştır. Parasız pulsuz bir yaşam sürmemek ve kendini ispatlamak için Benzert kadırgalarıyla çıktığı akınlarda bir gemiyi ele geçirecek ve hatta gemi reisinin oğlunu zorla Müslüman yapmaya bile çalışacaktır; işte

106 Dan, *Histoire de Barbarie*, 370-372.

107 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 123-4.

bir mürtedinin göstermelik dinî iştiyâkı! Bu iştiyak Fransız Konsolosu d'Arvieux'yü pek ikna edememişe benzemektedir. Mehmed/Felipe halkı kandırmak için Mekke'ye gitmiş ve hacı olduktan sonra bale ve müzikle görünüşte daha az ilgilenmeye başlamış olabilir; fakat Fransız diplomata göre hâlâ Papa'nın kendisine verdiği altın hacı taşımaktadır.[108]

Buradaki argüman mühtedilerin Müslüman olmadığı değil, eski dinleriyle bağlantılarını tam anlamıyla kesmedikleridir. Bu bağ bir vicdan azabı şeklinde de tezahür edebilir; bazen aşırı hevesli mühtedilerin işi Hıristiyan objelerine zarar vermeye kadar götürdüğü örnekler de mevcuttur. Mesela 1708'de Vahran Osmanlıların eline düştüğünde, kilisenin birindeki Meryem Ana resmini bıçaklayan bir mühtedinin bu hareketini bazı Müslüman Türkler ve Araplar hoş karşılamamış ve kullandığı saygısız ifadelerden dolayı dilinin kesilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.[109] Morgan mühtedilerin böyle göstermelik aşırılıklarla (*mock zeal*) kendilerini yeni din kardeşlerine ispatlamak istediklerini düşünürken, Robert Davis "garezkâr intikam" (*rancorous vendetta*) adını verdiği bu ritüelistik şiddetin psikolojik faydalarına dikkat çekmektedir; bunlar korsanların cehennemden geldiği ve Şeytan'ın zebanileri olduğu yönündeki halk inancını pekiştirmektedir.[110]

Serhad Eklektizmi

Birçok mühtedi, Hıristiyan ve Yahudinin bulunduğu Kuzey Afrika limanlarında, halkın dinî pratikleri birbirinden sürekli beslenmişe

108 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, III. cilt, 521. Don Felipe'nin hayatı için bkz. M. de Bacquencourt ve P. Grandchamp, *Documents divers concernant Don Philippe d'Afrique, prince tunisien deux fois renegat (1646-1686)* (Tunis, A. Allocio, 1938); Teobaldo Filesi, "Un principe tunisino tra Islam e Cristianesimo (1646–1686)," *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente* 25/1 (1970): 25-48; Alia Baccar, "Hadji Mehemmed Khodja dit Dom Philippe, Seigneur de la mer," *Tunis: cite de la mer*, yay. haz. Alia Baccar-Bournaz (Tunis: L'Or du temps, 1999), 233-242; Matthieu Bonnery, "Un homme entre deux mondes: la vie mouvementee de Don Philippe d'Afrique, prince de Tunis (1627-1686)," *Tiempos Modernos. Revista electronica de Historia Moderna* 8 (2002), sayfa numarasız.

109 J. Morgan, *A Complete History of Algiers. To which is prefixed, an epitome of the General History of Barbary, from the earliest Times* (London: J. Bettenham, 1731), 505.

110 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 42.

benzemektedir. Ortaya çıkan folk İslam bazen kitabî kaidelerin uzağında eklektik bir yapı sergilemektedir. Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren iki ayrı din arasındaki geçişkenliğin arttığını ve Akdeniz ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde daha da kalınlaşan sınırların anlamını yitirmeye başladığını görüyoruz. Satır aralarını ustalıkla okuyabilen ve anakronizmin tuzaklarına karşı hazırlıklı tarihçiler, ihtidasına pişman olan Cezayir'deki mühtedilerin, kalplerinde Hz. İsa'yı korudukları sürece görünüşte Müslüman gibi yaşamalarının hiç önemli olmadığını düşünmelerini Peder Gracian gibi doktrin eksikliğine bağlamak zorunda değildir.[111] Ayrıca Kapudan-ı Derya Uluc Hasan Paşa'ya atfedilen şu benzetme çok açıklayıcıdır. Tekrar tekrar karşımıza çıkan bu Venedikli mühtediye göre öbür dünyadaki yaşam büyük bir şehirde yaşamak gibidir. Kimi bir, kimi beş, kimi ise yüz mil uzaklıkta yaşasa da herkes er geç bu şehre varacaktır. Yeter ki kendisini günahlardan uzak tutsun. Bu cahil mühtedi böylece tüm dinlere cennetin anahtarını vermekle kalmamış, İslam'ın önceliğini bile tehlikeye atmıştır: "[d]inlerden hangisinin esenliğe daha çabuk ulaştıracağını kim bilebilir?"[112] Bu sözler muhtemelen Uluc Hasan'dan çok İstanbul'daki gözlemlerini bize aktaran Lubenau'ya aittir; ancak yine de Protestanların ve mühtedilerin cirit attığı Osmanlı başkentindeki kozmopolit yapıdan etkilenerek böyle bir tahlilde bulunduğunu farz edebiliriz.

Bu biraz da spekülatif savı destekleyen bir başka örneği Lubenau'nun çağdaşı Seidel'de bulmaktayız. Alman seyyahın İstanbul'da rastladığı eski bir Protestan olan Dr. Valentinus ihtida ettiği için hiç pişman olmadığını, dinini değiştirerek eskisinden daha muteber olduğunu ve Osmanlı sultanına Luther'in dinini tanıttığını söylemektedir.[113] Müslüman olduğu hâlde sultana Protestanlığı tanıtmaktan vazgeçmeyen Dr. Valentinus'un din değiştirmesi manevî bir dönüşüm ve ruhanî bir yolculuğun sonucu

111 Gracian, *Tratado de la redención*, 32.

112 Reinhold Lubenau, *Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau*, yay. haz. W. Sahm (Königsberg: Ferd. Beyers Buchhandlung, 1930), II. cilt, 137-8; W. Sahm (yay. haz.), *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589*, trans. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), II. cilt, 557-8.

113 Friedrich Seidel, *Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomannische Pforte* (Görlitz: Johann Gottlob Laurentius, 1711), 80-1; Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanında: Osmanlı Imparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin Ibret Verici Öyküsü (1591-1596)*, çev. Türkis Noyan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), 70.

olmaktan ziyade pratik nedenlerle gerçekleşmiş gözükmekte ve bu Lutherci doktorun dinler arasındaki farkları pek de fazla önemsemeyen bir anlayışa sahip olduğu izlenimini doğurmaktadır.

Bu dinî eklektizm ve aldırmazlık (*indifferentizm*)[114] kendisini özellikle denizde göstermektedir. Korsanların limandan ayrılmak için Cuma veya Pazar gününü tercih etmeleri[115] ve ele geçirdikleri Hıristiyan gemilerinin pupalarından Magdalenalı Meryem, Aziz Yakub, Araf gibi Hıristiyanlığı çağrıştıran ya da Neptün (Poseidon) gibi hümanizma akımının dışında kalmış Osmanlı kültüründe karşılığı olmayan sembolleri çıkartmamaları[116] hep bu eklektizmin kanıtıdır. İki sene üst üste Stalatti'ye saldıran korsanlarımızın kiliseleri yağmalayıp birçok azizin heykellerini kırarken Aziz Gregorius Thaumaturgus'unkilere el sürmemesi en azından bazı Hıristiyan azizlerin gazilerimizin nezdinde saygın bir yere sahip olduğunu (*riverenza/rispettate*) göstermekte değil midir?[117] Yine Batı Akdeniz'de dehşet saçan Barbaros Hayreddin'in Reggio'yu yakıp yıktıktan sonra Papalık topraklarını hem de Aziz Petrus gününde es geçmesini kapudan-ı deryanın İsa'nın havarilerine olan saygısına yoranlar vardır ama papanın bunu Fransız amiralin araya girmesine borçlu olduğunu eklemeyi de ihmal etmeden.[118] Gerçi bu tip açıklamalar gerçeği yansıtmaktan çok korku içindeki Hıristiyanların psikolojisini göstermeye yarayacaktır. Ancak bu noktada Lampedusa Adası'ndaki bir sunak imdadımıza yetişmekte, bize aradığımızı fazlasıyla vermektedir.

İster Müslüman ister Hıristiyan olsun Akdeniz'in ortasındaki bu ıssız adaya uğrayan bütün denizciler buradaki bir mağarada adak adamaktadır. Mağaranın bir köşesinde Meryem Ana'ya adanmış bir sunak, öteki köşesinde ise bir Müslüman velinin yatırı bulunmaktadır. Bu Müslüman "murabıt"ın kim olduğunu bilmiyoruz, ancak anonim bir Fransızca el yazması Trabluslu korsanların uğur getirsin diye denize attıkları iki sürahi (*cruche*) zeytinyağının bu veli için olduğunu belirtmektedir.[119]

114 Graf, *The Sultan's Renegades*, 104.

115 Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, 222.

116 Dördüncü Bölüm'deki tablolara bkz.

117 Vincenzo Amato, *Memoriche historiche dell'illvstrissima, famosissima, e fedelissima città di Catanzaro* (Napoli: Gio Francesco Paci, 1670), 229.

118 Varriale, *Arrivano li Turchi*, 115-6.

119 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55r-55v.

Her iki dinden denizciler buraya gönlünden kopanı bırakmaktadır: Peksimet, peynir, tuz, şarap, zeytinyağı, barut, gülle, kılıç, tüfek ve hatta para. Hıristiyan korsan Alonso Contreras'a göre iki sunağa bırakılanlar arasındaki tek fark Müslüman yatırına tuzlu domuz bırakılmamasıdır. Ancak ne yazık ki Alonso şarapla ilgili bir şey söylememiştir. Bu adak uygulaması basit bir bâtıl inanç değildir, pratik bir yanı da vardır. Sunak âdeta bir çıfıtçı dükkânı vazifesi görmektedir. Anakaradan millerce uzakta, denizin ortasında batan bir gemiden kurtulan biri ya da bu ıssız adaya sığınan hasar görmüş bir gemi için bu ufak tefek adaklar çok şeyi değiştirebilir.

Buradan bir şey alındığı takdirde yerine başka bir mal ya da para bırakılması gerektiğini sanırım söylemeye gerek yoktur. Sonunda burada biriken yekûn Malta kadırgaları tarafından Sicilya'nın Trapani Limanı'ndaki Meryem Ana Kilisesi'ne (*Maria Santissima Annunziata*) götürülürdü. Sistemin sürekliliğini ise bir bâtıl inanç sağlamaktaydı: Eğer biri sunaktaki parayı çalar veya buradan karşılığını bırakmadan bir şey alırsa rüzgâr esmez ve dolayısıyla gemiler limandan çıkamazdı. Maltalılar dışında birinin adaklara eline sürmesi veya belirtilen kiliseden başka bir yere götürmesi durumunda da aynı şey olurdu.[120]

Görüldüğü gibi dinî farklılık gözetilmeden yapılan adaklar bir Hıristiyan kilisesine gitmekteydi. Pagan denizcilerin Athena kültünün yerini Hıristiyanlıkla beraber Meryem Ana'nınkinin aldığı[121] hesaba katıldığında bu çok şaşırtıcı olmamalıdır. Denizin gazabı karşısındaki çaresizlik, denizcileri kendilerine el uzatacak hiçbir ilahî gücü reddetmemeye itmiştir. Fırtınada denizin sakinleşmemesi durumunda Müslüman tayfa, Hıristiyan kölelerden kendi dinlerinde dua etmelerini istemekten imtina etmemiştir. Bunlar kendilerini bu fırtınadan kurtarması için Meryem Ana, Aya Nikola (ki Ortodoksların Poseidon'u budur) ya da artık hangi aziz münasipse ona yakarmalıdır.[122]

İmparatorluk başkentlerinde, Sünni ortodoksinin kalelerinde ve kültürel elitlerin pürüzlerden arındırılmış kitaplarında birbirinden itinayla

120 Galán, *Relación del cautiverio*, 34-6.

121 Geoffrey Rickman, "The Creation of Mare Nostrum: 300 BC–500 AD," *The Mediterranean in History*, yay. haz. David Abulafia (London: Thames&Hudson Ltd., 2003), 152.

122 Dan, *Histoire de Barbarie*, 325; Michael von Heberer, *Aegyptiaca servitus* (Heidelberg: Gotthard Bögelins, 1610), 168.

ayrılmış dinlerin bir Kızıl Sonya edasıyla merkezî devletlere meydan okuyan şu özgürlükler ve düzensizlikler panayırı Akdeniz'de birbirine karıştığı bir başka örnek, denizde saldıracak gemi bulamayınca Aya Nikola'ya küfretmekten gocunmayan Karadağlı korsan Pietro Zelalich'tir. Esir olduğu Osmanlı sancak gemisini ele geçirip Malta'ya getirmeyi başaracak kadar fırsatçı bir denizci olan Zelalich'in yere attığı Aya Nikola'nın ikonasına herkesin önünde bastonuyla vurması ve eğer kendisine bol ganimet ihsan etmemesi hâlinde artık ona dua etmeyeceğini söylemesi ya da kötü havada suçu denizcilerin bu şedid azizine yıkması bile tek başına Engizisyon'u kızdırmaya yeterdi. Ama o daha da ileri gitmiş, öfkesine yenildiği bir gün İslam'ı övmüş ve "kutlu olsun Türkiye," (*benedetta la Turchia*), "kutlu olsun şeriat" (*Benedetta la legge de' Turchij*) ve "yaşasın Muhammed, eğer yaşım ilerlememiş olsaydı yedi kere Müslüman olmuştum" (*viva Maometto, se non sarei inoltrato in età mi sarei fatto Turco per sette volte*) gibi cümlelerle irtidadın dibine vurmuştu.[123]

Avrupa ve Memalik-i Mahruse'nin diğer yerlerinde dinin toplumsal bir disiplin aracı olarak kullanıldığı yüzyıllarda[124] ve Alman tarihçilerin Konfessionsbildung adını verdikleri bir süreç içerisinde dinî cemaatlerin arasındaki geçişkenliklerin azaldığı bir ortamda,[125] Kuzey Afrika serhaddi tam bir anomali olarak ortaya çıkmakta, bize âdeta onüçüncü ondördüncü yüzyıl Anadolu'sunu, onbeşinci yüzyıl Balkanlar'ını ve

123 The Archives of the Metropolitan Cathedral in Mdina, *Panzavecchia, Volume I, AIM*, Case 265, fol. 222 ve 225v; k. Liam Gauci, *In the Name of the Prince: Maltese Corsairs, 1760-1798* (Malta: Heritage Malta, 2016), 68 ve 84.

124 Philip S. Gorski, *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe*, (Chicago: The University of Chicago Press, 2003).

125 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında Wolfgang Reinhard ve Heinz Schilling tarafından geliştirilen bu paradigma etrafındaki tartışmalar için bkz. Ute Lotz-Heutmann, "The Concept of 'Confessionalization': A Historiographical Paradigm in Dispute," *Memoria Civilización* 4 (2001): 93-114; paradigmayı ortaya koyan başlıca makaleler dn. 3'te bulunabilir. Esasen Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'ndaki Katolik, Lutheryen ve Kalvenistler arasındaki ilişkiler için ortaya atılan bu kavram yakın bir zamanda Tijana Krstić tarafından Osmanlı tarihine ithal edilmiştir. Bkz. "Illuminated by the Light of Islam and the Glory of the Ottoman Sultanate: Self-Narratives of Conversion to Islam in the Age of Confessionalization," *Comparative Studies in Society and History* 51/1 (2009): 35-63; a.g.y., *Contested Conversions to Islam: Narratives of Religious Change in the Early Modern Ottoman Empire* (Stanford: Stanford University Press, 2011).

Ortaçağ İspanyasını hatırlatmaktadır. "Zira Tunus bir özgürlükler ülkesidir; burada din kimseyi rahatsız etmez, insan Tanrı'ya ne zaman isterse o zaman dua eder, ancak zorunda kaldığında oruç tutar, parası varken şarap içer, şarabı çok kaçırdığında ise sarhoş olur."[126] Fransız Konsolosu d'Arvieux'nün şu sözlerini onyedinci yüzyıl Paris'i, Londra'sı ve hatta İstanbul'u için kurmak mümkün müdür?

Dünyanın dört bir tarafından Hıristiyanın geldiği ve esirlerin bile açıkça papaz ve şapelleriyle, vaaz ve zekatlarıyla dinlerini yaşamasına izin verildiği Cezayir gibi yerlerde dinî cemaatler arasındaki sınırları sabit tutmak zordu; özellikle bunların arasında sürekli bir geçişkenlik sağlayan ihtida gibi bir pratik ve esaret gibi bir kurum bulunduğu sürece. Birçok Hıristiyan İslam'a geçmekte, birçok Müslüman da esir düştüğünde Hıristiyan memleketlerinde ve gemilerinde yıllarca yaşamaktaydı.

Bunlardan bazıları evliya mertebesine kadar erişebilmekteydi. Sosa ve Losada Cezayir'deki murabıtların arasında Türk ve Araplar kadar çok olmasa da mühtedilerin de bulunduğunu açık açık belirtmektedir.[127] Avrupa'ya gelince Hıristiyan olan ve ıtlak edilen zenci köle Antonius de Noto'nun enteresan hikâyesi güzel bir örnektir. Onbeşinci yüzyılın sonlarında Sahraaltı Afrika'dan Avrupa'ya getirilen bu zenci köle Hıristiyan olmaya karar verecek ve ıtlak edilince de bir münzevî yaşamı sürmeye başlayacaktı. Ta ki korsanların eline düşüp Tunus'a götürülünceye dek... Burada da yeni efendilerinin dinine dönecek ve Müslümanlığa terfi etmekle kalmayıp üstüne üstlük murabıt olarak Tunus sultanı ve halk tarafından büyük saygı görmeye başlayacaktı. Yeni yüzyıla Müslüman giren zencimiz kırk sene sonra Azrail kapıyı çalınca vicdan azabına kapılıp tekrar Hıristiyan olacak ve bu kahramanlığını canı ile ödeyecekti.[128]

126 "*Car, Tunis est un Païs de liberté, la religion n'y gêne personne, on prie Dieu quand on veut, on jeûne quand on ne peut faire autrement, on boit du vin quando on a de l'argent, on s'enyvre quand on en boit trop*" Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, IV. cilt, 4.

127 Losada, *Escuela de trabajos*, 242 ve Haedo, *Topografía*, 1. cilt, 107.

128 Octavius Caetanus, *Vitae sanctorum siculorum* (Panormus: Cirilli, 1657), II. cilt, 278-9. Yine de eserimizin Hıristiyan azizleri övmek için yazıldığı göz önüne alınmalı ve bu tekrar Hıristiyanlığa dönme hikâyesine şüphe ile bakılmalıdır. Birinin aziz ilan edilebilmesi için bazı kriterlerin yerine getirilmesi gerektiğinden bu tip martirolojik eserlerde aynı edebî motifler sıklıkla tekrarlanmaktadır. Kırk yıldır

Mühtedi evliyaların Kuzey Afrika'sında Müslümanların Hıristiyan halkın dinî törenlerine iştirak etmesine çok da şaşırmamalıyız. Dinî kutlamalara ud ve gitarlarıyla (*citaras*) katılmaktan ve kiliselerini ve avlularını süslemek için brokar ve ipek kumaşlarını Hıristiyanlarla paylaşmaktan çekinmemektedirler. Paskalya zamanı esir zindanları başta olmak üzere şehrin her tarafında dans edip yiyip içtiklerini aktaran Peder Gracián'a göre Paskalya, Hz. Muhammed'in doğumundan daha coşkulu kutlanmaktadır.[129] Bu abartılı açıklamayı bağnaz pederin hâkim olamadığı coşkusuna yorup göz ardı etme taraftarıysam da, şu son anekdotunu eklemeden edemeyeceğim. Bir gün Rıdvan adında bir sarhoş kiliseye gelip sunaktaki haçı gösterir ve buradakinin kim olduğunu sorar. Olaydan habersiz gözüken kahramanımız ne İsa'yı ne de ayağının dibindeki Meryem Ana'yı tanımaktadır. İsa Aleyhisselam'ı öldürenin Yahudiler olduğunu öğrendiğinde bu kadar yeni bilgiyi sindirmekte zorluk çekecektir. Öfkesine yenilip soluğu şehirdeki Yahudi mahallesinde alır ve tozu dumana katar. "İsa'yı öldürdünüz sizi gidi Çifutlar!" diye (*Chifutiguidi que matasteis a Cidnaiza*) naralar atıp önüne gelen Yahudiyi tartaklayan Rıdvan, ayıldıktan sonra bile 1.600 yıl önceki bu elîm hadiseyi unutamamış gibidir. Arada kiliseye gelip mumların yanıp yanmadığını ve kandilin yağını kontrol edecek ve bir iki akçe bırakmayı da ihmal etmeyecektir.[130]

Ancak gazâ paradigmasını çürütmek için aslında mühtedilerin iç çelişkilerini bu kadar irdelemeye de gerek yoktur. Zira Birinci Bölüm'de de belirtildiği gibi gazi reisler arasında hiç din değiştirmeden faaliyet gösteren Danseker ve Ward gibi Hıristiyanlar da bulunmaktadır.

---

evliya muamelesi gören birinin sultanın karşısına çıkıp irtidad edeceğini söylemesi de bu tip bir motif olmalıdır. Azizimizin öldürülmesiyle ilgili verilen bilgiler de yine aynı şekilde değerlendirilmelidir. Taşlanan, ateşe atılan ancak vücudundaki tek kıl bile yanmayan azizimiz en sonunda derin bir çukura (*profundum puteum*) atılacak ve üstü toprakla örtülecektir. Daha sonra Liguryalı tüccarlar (*negotiatores Ligures*) naaşını buradan gizlice çıkarıp Cenova'ya kaçıracaktır. Görüldüğü gibi Antonius'un gördüğü işkenceler, ateşe dayanması, kutsal bir din adamının naaşının Hıristiyan topraklarına kaçırılması gibi detaylar bu tip eserlerin vazgeçilmezlerindendir. Genel bilgi için bkz. Brad S. Gregory, *Salvation at Stake: Christian Martyrdom in Early Modern Europe* (Cambridge: Harvard University Press, 1999).

129 Gracián, *Tratado de la redención*, 112-3.

130 Gracián, *Tratado de la redención*, 102-3, dn. 3.

Üstüne üstlük bunlar tek tük örnekler de değildir; gemi mürettebatı arasında da Müslüman, Protestan ve Katoliği bir arada görmekteyiz. Bu karma mürettebatlar bize en azından onyedinci yüzyılın başlarında dinî hissiyatın çok da yüksek olmadığını açıkça göstermektedir.

Dinî aidiyetin ayırıcı bir faktör olmadığını bundan daha da iyi bir şekilde gösteren şey, korsanlarımızın daha da ileri giderek Yahudileri bile reis olarak aralarına almaktan çekinmemesidir. Onaltıncı yüzyılda Yahudilerin başta İspanya ve Portekiz olmak üzere birçok Avrupa ülkesinden tehcir edildiğini hatırlatalım. Kaldı ki Selanik, İstanbul ve Alçak Ülkeler gibi kendilerine kapılarını açan yerlerde bile bunların yönetici ve askerî pozisyonlara erişmesi mümkün değildir. Cezayir'in hemen karşısındaki şu İspanya'nın üstüne Engizisyon kâbusu çöktüyse bunun nedeni gizli Yahudiliğe karşı olan korku değil midir?

Cezayir korsanlarının bu içerici tavrını anlamak için iki faktörü göz önünde tutmak gerekir. Birincisi, dönemin ruhunu yansıtması bakımından, başka dinlerden olanlara Avrupa'da nasıl davranıldığı hatırlanmalıdır. Sürekli bir yerlerden kovulan Yahudilerin yanı sıra Avrupa'da çok az Müslüman vardır.[131] Haçlı Seferleri'nden sonra Akdeniz ticaretini Hıristiyan tüccarlara kaptıran Müslümanlar zar zor Hıristiyan limanlarına girebilmektedir. Yine bu limanlarda ve içeri bölgelerde az sayıda da olsa Müslüman esirler bulunmaktadır.[132]

Ortaçağlarda her üç dinin de bir arada yaşadığı (*convivencia*) İspanya onaltıncı yüzyılda tam bir U dönüşü yapmıştır. 1492'de Yahudiler kovulacak ve Granada'yı teslim eden Müslümanlara verilen sözler tutulmayacaktır. Teknik olarak Şarlken'in 1526 Fermanı'ndan sonra

131 Avrupa'daki Müslümanlar üstüne son yıllarda enteresan çalışmalar yapılmıştır. Özellikle şu iki cilde dikkat çekmek isterim. Jocelyne Dakhlia ve Bernard Vincent (yay. haz.), *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1. Une integration invisible* (Paris, Albin Michel, 2011); Jocelyne Dakhlia ve Wolfgang Kaiser (yay. haz.), *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Méditerranée* (Paris: Albin Michel, 2013). Avrupa'da Müslüman elçilerin nasıl karşılandığı için bkz. Mathieu Grenet, "Muslim Missions to Early Modern France, c.1610–c.1780: Notes for a Social History of Cross-Cultural Diplomacy," *Journal of Early* Modern History 19 (2015): 223-244.

132 Bono, *Schiavi musulmani*, 4. ve 7. bölümler; Guillaume Calafat ve Cesare Santus, "Les avatars du 'Turc'. Esclaves et commerçants musulmans à Livourne (1600-1750)," *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1*, 471-522.

hür bir şekilde dinini yaşamasına izin verilen yerleşik bir Müslüman cemaati kalmamıştır. Onyedinci yüzyılın başında Müslümanların kovulması da sorunları çözmeyecek, Hıristiyan olmak bile artık yeterli olmayacaktır. Herhangi bir kamu görevine atanmak, manastıra girmek, üniversiteye kaydolmak ve hatta Amerika'ya göç etmek isteyenlerin ataları arasında Müslüman ya da Yahudi olmadığını, yani "kan"larının "temiz" (*limpieza de sangre*) olduğunu da ispatlamaları istenmektedir. 1547'den ta 1865'e kadar yürürlükte kalan bu yasağın binbir yolla delindiği doğrudur,[133] ancak yine de en önemli aristokrat ailelerinin on kuşak önceki ataları arasındaki Yahudi ya da Müslümanlardan dolayı kamusal haklarını kaybettiği bir İspanya ile karşılaştırıldığında, Kuzey Afrika serhaddindeki korsanların arasında bırakın Yahudi veya Hıristiyanı, mühtedi görmek bile insanı şaşırtmalıdır.

Belirtilmesi gereken ikinci bir nokta da mühtedi, Hıristiyan ve Yahudileri aralarına almaktan çekinmeyen bu gazilerin Müslüman din kardeşlerini korsanlıktan uzak tutmak için ellerinden geleni yaptıklarıdır. Cezayir yeniçerileri binbir kavga dövüşün ardından, ancak 1568'de bu haktan yararlanmaya başlamıştır. Yine Birinci Bölüm'de gösterdiğimiz gibi, gazilerimiz tekelci bir tutumla yerel halkın korsanlığa katılımını engellemiştir; bunlar ancak korsanlığın artık tadının kalmadığı onsekizinci yüzyılda karşımıza çıkacaklardır. Aralarına mühtedi, Hıristiyan ve hatta Yahudi almaktan çekinmeyen, ancak Müslüman yerel halkı korsanlıktan alıkoyacak kadar çıkarcı ve rasyonel davranan Osmanlı korsanlarını birer din savaşçısı olarak lanse etmek ne kadar doğrudur?

Guzât fi'l-Bahr ve Küffâr-ı Hâksâr

Yukarıdaki örneklerin bazılarından da anlaşılacağı gibi, gazilerimiz İslam'ın bayrağını dikmekle yükümlü oldukları Hıristiyan topraklarında her zaman düşmanla karşılaşmamış, birçok yerde halkı kendisiyle işbirliği yaparken ya da en azından korsanlığın yüzyıllardır oturttuğu bazı âdetler çerçevesinde pazarlık etmeye hazır bir şekilde bulmuştur.

Osmanlıların Avrupa'daki geleneksel müttefiği Fransızların burada oynadığı rol büyüktür. Barbaros komutasındaki Osmanlı donanmasının 1543'te Fransız askerleriyle beraber Nice Kuşatması'na katıldığını

133 Henry Kamen, *The Spanish Inquisition* (London: The Folio Society, 1998), 236-240.

ve kışı Toulon'da geçirdiğini,[134] iki ülke donanmasının 1550'lerde Tiren ve Ligurya denizlerinde giriştikleri bir dizi harekâta korsanların da katıldığını ve hatta Turgud Reis'in bu seferlerin bazılarında donanmaya bizzat komuta ettiğini hatırlayalım.[135] Hıristiyan efendisine (Cenova) isyan etmiş Hıristiyan bir halka (Korsika), başka bir Hıristiyan kuvvet (Fransa) ile işbirliği içinde yardım ederken korsanları tek rahatsız eden şey, Fransızların kendilerini yağmadan alıkoymaya çalışmalarıydı.[136] Kâfir ile ittifak yapmış olabilirlerdi, ancak yağmadan vazgeçemezlerdi. Fransızlar da korsanlara yardım etmekten geri durmuyorlardı. 1563'te Mersü'l-Kebir Kuşatması'nda 32 Fransız gemisi hazır bulunacaktı.[137]

Akdeniz'deki en önemli Fransız limanı olan Marsilya ile Cezayir arasındaki kapsamlı ilişkilere de dikkat çekmek isterim. En azından Fransızların korsanlara karşı tavır almaya başlamadığı yıllarda, düşman sıkıştırdığında Osmanlı korsanları bu limana sığınabilmekteydi.[138] Daha da önemlisi buradan erzak[139] ve bilgi[140] edinmek ve hatta Kuzey Afrika'nın yerel sanayisinin sağlamakta güçlük çektiği korsanlık için elzem hammadde ve askerî malzemeleri satın almak mümkündü.[141] Ben-

134 Halil İnalcık, "Mutual Influences Between Europe and the Ottomans," *Turkey and Europe in History* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006), 161-4; Türkçesi için a.g.y., *Devlet-i Aliyye: Osmanlı Imparatorluğu Üzerine Araştırmalar–I, Klasik Dönem (1302-1606), Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), 159-165; Aldo Galotta, "Il "Gazavât-ı Hayreddin Paşa" pars Secunda e la spedizione in Francia di Hayreddin Barbarossa (1543-1544)," *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, yay. haz. Colin Heywood ve Colin Imber (Istanbul: The Isis Press, 1994), 77-89; Christine Isom-Verhaaren, "Barbarossa and His Army Who Came to Succour All of Us": Ottoman and French Views of their Joint Campaign of 1543-1544," *French Historical Studies* 30/3 (2007), 395-425.

135 Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlıların XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti," *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, yay. haz. Haydar Çoruh vd. (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011), 33-5.

136 Camillo Manfroni, *Storia della marina italiana* (Roma: Forzani E C. Tipografi Del Senato, 1917), III. cilt, 386; Rinaldo Panetta, *Pirati e corsari turchi barbareschi nel Mare Nostrum: XVI secolo* (Milano: Mursia, 1981), 186.

137 Panetta, *Pirati e corsari turchi*, 186.

138 De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 17.

139 AGS, *E* 1530, fol. 38 (9 Ağustos 1584).

140 AGS, *E* 1413, fol. 127 (18 Mart 1580).

141 AGS, *E* 1398, fol. 45, 212 (1569); AGS, *E* 1413, fol. 127 (18 Mart 1580).

Harita 1. Ligurya Denizi

zer imtiyazlardan Tunus da yararlanmışa benzemektedir. De Brèves'nin 1608'de imzaladığı anlaşmaya göre, Tunuslular limanlarında İngiliz korsanları kabul etmeyecek ve limana ganimet olarak getirilen Fransız gemileri iade edilecekti. Karşılığında ise Fransız limanları "müttefik ve dost gemileri" (*comme vaisseaux de confederez&bons amis*) olarak adlandırılan Tunus kadırga, kalyete, fırkata ve pergendelerine açık olacak ve bunlara erzak sağlayacaktı.[142] Bu işbirliğinde Fransız gemilerinin de kârlı çıktığı doğrudur. Mesela onyedinci yüzyılda İspanyol korsanların eline düşmek istemeyen değerli mallarla yüklü iki Marsilya gemisi kendilerini yolda koruması için Samson Memi ve Mezemorta Hüseyin'i tutmuştur. Konvoy limana ulaştığında iki korsan çok güzel karşılanmış, bunlara hediyeler ihsan edilmiş ve geri dönüş için şarap, meyve, reçel, *roffoli* ve hatta brendi (*eau de vie*) verilmiştir.[143]

Bu yakın ticarî ilişkilerin sonucu olarak Fransızlar 1569 Kapitülasyonları'nın kendilerine sağladığı haklardan yararlanarak[144] 1580 yılında Cezayir'de bir konsolosluk açacak[145] ve bunu Tunus ve Trablus'taki diğerleri izleyecekti.[146] Cezayir ile Marsilya arasındaki bu yakın ilişki dönemin hükümdarlarının da fark ve kabul ettiği bir şeydi. 1595'te Marsilya halkı Paris'in bir ayine değeceğine kanaat getirip Katolik olan ve Fransa Din Savaşları'nı sona erdiren IV. Henri'nin otoritesini kabul etmediğinde, Osmanlılar Cezayir beylerbeyine bir mektup göndererek Marsilyalıları iknaya çalışmasını, bu mümkün olmazsa da güç kullanmasını emredecekti. Aynı yıl gönderilen başka bir emirde ise korsanlara İspanyollara karşı savaşan Fransızlara yardım etmeleri emrediliyordu.[147]

142 François Savary de Brèves, *Relation des Voyages de Monsieur de Brèves tant en Grece, Terre-Saincte et Ægypte, qu'aux Royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un Traicte faict l'an 1604. Entre le Roy Henry le Grand, & l'Empereur des Turcs* (Paris: Nicolas Gasse, 1628), 348.

143 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 159.

144 Baron de Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane* (Paris: Amyot, 1864), I. cilt, s. 94, 10. Madde.

145 Léon Galibert, *Storia di Algeri dal primo stabilimento de' cartaginesi* (Firenze: Giuseppe Celli, 1847), I. cilt, 346.

146 H. Gurre-yi Ramazan 1001/M. 1 Haziran 1593 tarihli bir belgeye göre o tarihte her iki şehirde de Fransız konsoloslukları bulunmaktaydı; bkz. İdris Bostan, "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 14 (1988-94), s. 71, dök. II.

147 Bostan, "Garp Ocaklarının," s. 75-7, dök. X, XI.

Cezayirlilerin Fransızlarla yakın ilişkileri ticaretle ve İstanbul'dan gelen gemilerle sınırlı değildi. İnebahtı'nın ertesinde kara bulutların tepelerde dolaştığı ve olası bir saldırıdan korkan Cezayirlilerin kölelerini ve servetlerini şehir dışına kaçırdıkları günlerde, deniz gazilerimiz Fransa Kralı'na Cezayir'i egemenliği altına alma çağrısı bile yapacaklardı. İşin daha da ilginci IX. Charles'ın bu teklife sıcak bakmasıydı, İstanbul'daki elçisi Aks Piskoposu'nun itirazları olmasa Cezayir'i kanatları altına alacaktı.[148] Simancas arşivlerindeki bir dokümana göre Cezayir, Tunus ve Beled-i 'Annab'a garnizonlar yerleştirmeyi bile düşünmüştü.[149] Yoksa ataları Müslümanlara karşı cengâverce savaşmış bu *rex christianissimus* (en Hıristiyan kral) ve Cezayir'e kral yapmak istediği kardeşi Anjou Dükü neredeyse şanlı birer gazi mi olacaklardı?

Korsanlara limanlarını açan ve onlarla iyi ilişkiler içinde bulunmaya özen gösteren bir başka ülke de İngiltere'ydi. Trablusgarb Dayısı Abaza Hasan'ın isteği üzerine İngiliz Konsolosu Thomas Baker, Tanca'da korsanlık yapabilmesi için buradaki reislerden birine bir referans mektubu (*a letter of introduction*) yazacak ve limanın valisinden Atlantik'teki akınlarında reisimize yardımcı olmasını isteyecekti. Bu isteğini kapitülasyonların bir gereği ("*no more than what he may reasonably claim by our capitulations with this government*") olarak meşrulaştıran konsolosun esas hedefi gazimizin Fransız gemilerine musallat olmasıdır.[150] Tabii Kuzey Afrika'daki limanları açmak başka, Londra'ya ya da yakınlardaki diğer limanlara korsanların gelip göz göre göre mallarını boşaltmalarına izin vermek başkadır. Nitekim 1686 yılında meşhur Kanaryalı Ali Reis Manş Denizi'nde yakaladığı Hollanda gemilerini Londra'ya getirdiğinde limana girmesine izin verilmeyecektir. Kapitülasyonların 10. maddesinin bu konuda açık olduğunda direten reis ortalığı ayağa kaldırmış, ancak sonuç alamadan Cezayir'e dönmek zorunda kalmıştır.[151] On küsur yıl önce yine Manş'ta yakalanan bir Hollanda

148 Ernest Charrière (yay. haz.), *Negociations de la France dans le Levant, ou, Correspondances, memoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France a Constantinople et des ambassadeurs, envoyés ou residents à divers titres à Venise, Raguse, Rome, Malte et Jerusalem, en Turquie, Perse, Georgie, Crimee, Syrie, Egypte, etc., et dans les etats de Tunis, d'Alger et de Maroc* (Paris: Impr. Nationale: 1848-60), III. cilt, 291-2.

149 AGS, *E* 1403, fol. 1 (24 Ocak 1572).

150 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 272.

151 BNF, *GF* 1686, s. 381 (11 Temmuz 1686).

gemisi Plymouth'a götürüldüğünde sonucun ne olduğunu ne yazık ki bilmiyoruz.[152] Son olarak gazilerimizin Güney İrlanda limanlarında bile erzak ve tamir için durduğunu belirtelim.[153]

Korsanlar Dârü'l-Harb'in hemen her yerinde kendilerine işbirlikçi bir liman bulmuşa benzemektedirler. Hollandalı mühtedilerin memleketlerinin limanlarını nasıl kullandığından yukarıda bahsetmiştik. Bu imtiyazdan yararlanmak için Hollandalı olmaya gerek olmadığını da belirtelim. 1621 yılında İzmirli Rum mühtedi Ali Reis'in, gemisi fırtınayla Vlissingen'e sürüklendiğinde burada karaya inip Cezayir'de konsolosluk yapmış Cornelis Pijnacker'i ziyaret ettiğini bir kez daha hatırlatalım.[154]

Şu ana kadar sağladığımız örnekler Osmanlı korsanlarıyla dostane ilişkiler içinde olan devletlerle sınırlıydı. Ancak Hıristiyan korsan merkezleri bile işlerine geldiğinde kapılarını Müslümanlara açmaktan çekinmemektedir. Santo Stefano şövalyelerinin, yani Floransa'ya bağlı korsanların limanı Livorno "onyedinci yüzyıl Akdeniz'inin kaçak mallar başkenti" olduysa bunu aslında Osmanlı korsanlarına borçluydu.[155] Müslümanlara karşı bir kutsal savaş sürdürmeyi kendisine şiar edinmiş bir başka dinî tarîkat olan Saint Jean şövalyelerinin Malta'sı daha da aktif bir işbirliği içindeydi, en azından artık korsanlığın can çekiştiği şu ondokuzuncu yüzyılın başında.[156] Bu ziyaretler korsan bayrağıyla değil, Osmanlı ve belki de bir Avrupa devletinin bayrağıyla yapılmış olsa gerek; zira benzer bir örnekte Maltalıların İngiliz bayrağı çekerek İstanbul'a geldiklerini biliyoruz. Bu "korsan sefinesi" yakayı ele verdiyse bunun nedeni Osmanlıların açıkgözlülüğü değil, İngiliz elçisinin su koyuverip Bâb-ı Âli'ye haber vermesiydi.[157]

Büyük limanların dışında da Osmanlı korsanları işbirliğine yatkın Hıristiyanlar bulmakta zorlanmamaktaydı. *Gazette de France* gazilerimizin Fransa, Manş ve hatta taş üstünde taş koymadıkları Roma ve Napoli

152 Bousquet ve Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees," 113.

153 Gosse, *The History of Piracy*, 117.

154 Pijnacker, *Description historique*, 104.

155 Molly Greene, *Catholic Pirates and Greek Merchants: A Maritime History of Early Modern Mediterranean* (Princeton: Princeton University Press, 2010), 80.

156 Panzac, *Barbary Corsairs*, 84.

157 Nevzat Sağlam, "Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014), 76.

kıyılarında bile rahatça erzak, su ve kereste ikmali yaptıklarını gösteren haberlerle doludur.[158] Onyedinci yüzyıl başında XIII. Louis'ye yolladığı layihada (*mémoire*) Fransız bir kaptan Marsilya ve Provence halkının korsanlara yardım etmesinden şikâyet etmektedir; bu yardım olmasaydı dönemin en büyük korsanı Murad Reis'in kendisini kıstıran 14 Hıristiyan gemisinin elinden kurtulması mümkün olabilir miydi?[159]

Bir sonraki yüzyılda *Gazette de France*'daki haberler korsanların Napoli Krallığı'nda ne çok işbirlikçisi olduğunu net bir şekilde gözler önüne sermektedir. 1647'deki Masaniello Ayaklanması'ndan üç yıl sonra, İspanyol birliklerinin yokluğundan yararlanıp taşrayı kasıp kavuran asiler, mühtedi hemşehrileri vasıtasıyla temas kurdukları Kuzey Afrikalı gazilerimizi de mikropluklarına ortak etmekten çekinmeyeceklerdi; bu kendi topraklarını yağmalatmak ve din kardeşlerini esarete mahkûm etmek anlamına gelse bile.[160] 1663'te Salerno'da, 1667'de Abruzzo'da, 1668'de Kalabriya'da asilerle korsanlar arasında benzer ittifaklara rastlamak mümkündür.[161] 1687'de yetkililer bazı Napolili ve Kalabriyalıların Osmanlı korsanlarına kılavuzluk ve casusluk yapmakla yetinmediklerinin altını çizmektedir; bu arsızlar hemşehrilerini tutsak edip korsanlara satmaktan bile hicap duymamaktadır.[162] Pergendesiyle Kuzey Afrika sahillerini yağmalasın diye kendisine berat verilen, ancak sonradan Müslüman meslektaşlarıyla anlaştığı ortaya çıkan Hıristiyan bir reis Napoli

158 Guy Turbet-Delof, *La presse périodique française et l'Afrique barbaresque au XVIIe siecle (1611-1715)* (Genève: Librairie Droz, 1973), 48. Napoli kıyıları için BNF, *GF* 1665, s. 953; *GF* 1684, s. 11, 18, 20, 22, 29, 44. Fransa ve İngiltere kıyıları için BNF, *GF* 1686, s. 266, 332, 369, 381, 394 575, 599; BNF, *GF* 1687, s. 336, 340, 341, 362, 387'yi referans göstermektedir; ancak buradaki haberlerin bir kısmında kıyıdan ikmal yapıldığına dair ne açık bir işaret ne de yazarın bahsettiği gibi bir ima vardır. *Gazette de France*'da Mağrib korsanları hakkında çıkan haberleri tematik bir şekilde sadece yıl ve sayfa numarası vererek tasnif eden bu kitap bazen yanıltıcı olabilmektedir. Araştırmacılara çoğunluğu online erişime açık olan haberleri kontrol etmelerini şiddetle tavsiye ederiz.

159 Pierre Grandchamp, *La France en Tunisie au XVIIe siecle (1611-1620). III. Suite des documents inédits publiés sous les auspices de la Résidence générale de France à Tunis* (Tunis: Imprimerie Générale J. Barlier et Cie, 1925), 391-2; Merouche, *La course: mythes et réalité*, 172.

160 BNF, *GF* 1650, s. 777 (25 Mayıs 1650).

161 BNF, *GF* 1667, s. 1307 (25 Ekim 1667); Turbet-Delof, *La presse périodique*, 50.

162 BNF, *GF* 1687, s. 543 (30 Eylül 1687).

zindanlarını boylamıştır. Bu hain ne Hıristiyanları köle diye satmaktan ne de ele geçirdiği gemilerdeki Hıristiyanları yaptıklarını kimseye anlatamasın diye denize atmaktan çekinmektedir.[163] Yine Napoli yakınlarında 40–50 topluk Altın Aslan (*Lion d'or*) adlı bir korsan gemisinin grandi direği kırılıp seyrüsefer yapamaz hâle gelince, bunu yakalamak için dört kadırgalık bir kuvvetle bölgeye intikal eden Napoli kral naibi gözlerine inanamayacaktır. Kâfirler yerel halktan erzak temin etmekle kalmamış, gemiyi tamir etmeye de kâdir olmuşlardır.[164]

Korsanlar ve Cema'ât-ı Müslimîn

Görüldüğü gibi Hıristiyanlarla ilişkiler bazen bir kutsal savaş paradigması içinde okunamayacak kadar iyi olabilmekteydi. Yine aynı şekilde korsanlarımızın Müslümanlarla olan münasebetlerinde gazilere pek yakışmayacak şekilde kötü olduğu birçok örneğe sahibiz.

Doğu Akdeniz kökenli korsanlarımız ile yerli halk arasındaki ilişkiler daha en başından limonîydi. Kuzey Afrika'ya yerleştikleri 1513'ten itibaren Hızır ve Oruç reisler birçok yerel Müslüman güçle savaşmak zorunda kalmıştı. İlk olarak Tunus sultanının koruması altında korsanlığa başlayan iki kardeşin patronlarıyla araları hemen bozulacaktı. Bu sırada 1510 yılından beri İspanyol haraçgüzarı olan Cezayir halkı Oruç Reis'i şehre davet etmiş, Oruç da bu daveti kabul edip burayı üs edinmişti. Ancak bu derya gazileri ile Cezayir'in Müslüman halkı arasındaki ilişkiler de hemen limonîleşecekti. Oruç'un şehrin hâkimi Selim el-Tumî'yi öldürtmesi, Selim'in oğlu Yahya'nın Vahran'a kaçıp İspanyollara sığınmasına neden olmuştu. Hemen akabinde gerçekleşen Habsburg saldırısını (ki Yahya da bu saldırıda hazır bulunmaktaydı) zorlukla atlatan Oruç, hemen çevredeki diğer yerel Müslüman hükümdarları ortadan kaldırmaya girişti. 1517'de hem Tenes hem de Meliyana'yı fethettikten sonra Abdü'l-vadi (Beni Zeyyan) Hanedanı'nın mensupları arasındaki taht kavgasından yararlanıp Tilamsan'ı ele geçirdi. Bu Müslüman hükümdarları Osmanlı deniz gazilerinin elinden geçici olarak kurtaranlar ise haraçgüzarı oldukları Hıristiyan Habsburglar oldu. 1518'de Tilamsan'ı kuşatıp Oruç'u öldürmekle kalmadılar, ertesi yıl bir başka başarısız Cezayir seferini daha gerçekleştirdiler.

163 BNF, *GF* 1687, s. 567 (9 Eylül 1687).

164 BNF, *GF* 1684, s. 29 (18 Aralık 1683).

Hızır Reis işte bu şartlar altında Sultan Selim'e elçiler gönderip Cezayir'i nominal bir Osmanlı vilayeti hâline getirecekti. Ne yazık ki ne bu siyasî manevranın getirdiği meşruiyet ne de Selim'in gönderdiği 2.000 yeniçeri Hızır'ın Cezayir'i elinde tutmasına yetti. Gerek şehrin hemen karşısındaki kayalıkta konuşlanmış Habsburg hisarını (*Peñon*) pasifize edememesi gerek Oruç Reis'in Tilamsan'da Habsburglar tarafından öldürülmesi Hızır'ın durumunu sıkıntıya sokmuştu. Bütün bunlara deniz gazilerinin halka eziyet etmesi ve Oruç'un eski müttefiki İbnü'l-Kadı'nın Tunus ve Tilamsan sultanları ile ittifak yapması da eklenince, Hızır 1520 yılında Cezayir'i terk edip Cicel'e çekilmek zorunda kaldı. Buradan çevredeki Müslüman hükümdarlarla mücadelesini sürdürecek, 1521'de El-Kul ve 1522'de Annaba ve Kusantine'yi fethettikten sonra 1525 yılında Cezayir'e dönecekti. 1529'da da Peñon'u ele geçirip şehrin tek hâkimi olacaktı.

Hızır ve etrafındaki korsanlar Hıristiyanlar kadar Kuzey Afrika'daki Müslümanları da hedef almaktaydı, zira Kuzey Afrika'nın yerel siyaseti bunu dikte ettiriyordu. 1533 yılında İstanbul'a çağrılıp kapudan-ı derya atandıktan sonra Barbaros'un ilk işi eski patronu Tunus sultanının başkentini ele geçirmek olmuştur. Burayı ertesi sene kaybetmiş olsa da 1569 ve 1574 yıllarında şehrin iki kez daha fethedilmesi Tunus'taki Hafsî Hanedanı'nın sonu olmuştur. Tilamsan'daki yerel hanedanı da ortadan kaldırmayı başaran korsanlarımız iki kere işgal ettikleri Fas'ta ise kalıcı olamayacaklardır.[165]

Cezayir'deki korsanların İspanya'da zulüm gören Müslümanlara yardım ettiğini de hatırlatmamız gerekir. Ancak bu yardımı din kardeşliği çerçevesinde ele almak yanıltıcı olacaktır; mevzu daha ziyade siyasîdir. Daha önce gösterdiğimiz gibi İspanya sahillerindeki bu "beşinci kol"un işbirliği korsanlara paha biçilmez bir avantaj sağlamaktadır. Zaten bu ittifakın etkileri modern tarihçilik tarafından abartılmışa benzemektedir, Habsburgların korkuları ile gerçeği karıştırmamak lazımdır. Örneğin 1568 Noeli'nin arefesinde, Alpujarras Dağları'nda şu çok beklenen müdeccel isyanı çıktığında ne Osmanlılar ne de Cezayirliler yardıma koşmuşlardır. Düşmanlarını elleri kolları bağlı gördükleri anda başka hedeflere yönelmemişler midir? Osmanlıların Cezayir'e silah yardımı yapılmasını emrettikleri doğrudur; ancak Kıbrıs'a saldırmak da neyin nesidir? Müdeccellere

165 Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti," 42-4.

bu savaşın sonucunun beklenmesi tavsiye olunacak ve kesin sonuç verecek ölçekte bir destekten imtina edilecektir. Aynı şekilde o dönemde Cezayir beylerbeyi olan Uluc Ali de Hıristiyan zulmünden din kardeşlerini kurtaracağı yerde, bir Habsburg haraçgüzarı olan Müslüman Hafsî hükümdarına saldırmayı ve Tunus'u ele geçirmeyi yeğlemiştir.

Osmanlı korsanları sadece yerel hanedanlarla ya da Arap ve Berber kabileleri ile değil, kendi aralarında da sıkıntı yaşamaktaydılar. Bu deniz gazileri arasındaki kişisel hesaplaşmalar, siyasî rekabetler ve ihanetler, bu korsanların nasıl maddî ve siyasî çıkarlar peşinde koştuklarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Örneğin *Gazavât,* Cezayir'den çekilmesinin arefesinde çevredeki diğer "gönüllü"lerden, yani korsanlardan yardım isteyen Hayreddin'in ellerinin boş kaldığını yazar. Gazilerin başbuğu kendi "yoldaş"larının arasında bile birçoğunun kendisini takip etmeyeceğinin farkına varır. Kendi sancağı etrafında toplayıp hepsine liderliğini kabul ettirmesi için 1530'lu yılları beklemesi gerekecektir.[166]

Dönemin propagandacıları faaliyetlerini ne kadar dinî bir vecibe gibi lanse ederse etsin, Akdeniz korsanları Ortaçağ'dan beri kendi din kardeşlerine saldırmaktan imtina etmemiştir.[167] İncelediğimiz dönemde, Malta şövalyeleri gibi dinî bir kisve altında faaliyet gösterenler de dâhil, Hıristiyan korsanların Hıristiyan gemilerine saldırdığı ve hatta din kardeşlerini esir ettiği birçok örneğe rastlamak mümkündür.[168] Üstüne üstlük bu köleleri Avrupa'da satamayacakları için Müslüman limanlarına götürmekte de tereddüt etmemektedirler.[169] Ele geçirdikleri malları kendi limanlarında satabildikleri durumlarda bile vergi vermemek ve armatörlerin hakkının üstüne yatmak için Mağrib limanlarına uğradıkları olmaktaydı. Onyedinci yüzyılda Ingiliz korsanları yakaladıkları ilk gemiyi Müslüman limanlarında satıp ancak ikincisini Ingiltere'ye götürmekteydi.[170]

166 Murphey, "Seyyid Muradi," 526-530.

167 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 155.

168 Contreras, *Les aventures*, 54; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56r; Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 192-3; Nicolas Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem, l'Empire ottoman et la Mediterranee orientale entre les deux sieges de Rhodes, 1480-1522* (Paris: Peeters, 1994), 122.

169 Salvatore Bono, *I corsari barbareschi* (Torino: ERI-Edizion RAI Radiotelevisione Italiana, 1964), 65; Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 208.

170 Bak, *Barbary Pirate*, 26.

Kefere korsanlar bazen abartıp işi Hıristiyan mabetlerine saldırmaya kadar götürmektedir. 1590'da Katoliklerin bâtıl inançlarından tiksinen Protestan İngiliz korsanların Çuha Adası'ndaki bir kilisenin sunağını kirletmelerini (*defile*) ve haçı denize atmalarını bir yere kadar anlayabiliriz.[171] Peki Ortodoks kiliselerine saldıran, kutsal kıyafetlerle dalga geçen ve ayinlerde kullanılan kutsal yağları Malta'da reçine diye satan şu Saint Jean şövalyelerine ne demeli?[172] Bu olaydan yirmi altı yıl sonra, Ocak 1742'de Santo Sosti yakınlarındaki kiliseyi basıp ellerine geçen ne varsa yağmalayanlar da yine üstünde taşıdıkları haçtan utanmayan aynı kutsal savaşçılardır.[173]

Osmanlı korsanlarının padişahın zimmî tebaasına musallat olması çok şaşırtıcı olmayabilir,[174] ancak Müslümanın Müslümana dadandığı örnekler de mebzul miktardadır. Barbaros Hayreddin ve Kurdoğlu Muslihiddin gibi reisler ele geçirdikleri Tunus gemilerindekileri küreğe koymakta bir sakınca görmemiştir.[175] 1580'lerden bir başka örnekte, Preveze Kapudanı Hamdi (*Andi*) Bey görevinden alınınca kalyetesiyle önce Adriyatik'e, ardından da Ege'ye geçmiş ve Hıristiyanlar kadar Müslümanlara da zarar vermiştir.[176] Yine Draç'ta konuşlanan "fırkateci"lerden biri olan ve onyedinci yüzyılın başında bölgeyi kasıp kavuran Ahmed sadece Venedik gemilerine saldırmamakta, aynı zamanda Müslüman tüccarları da öldürmektedir.[177]

171 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 64.

172 Victor-Mallia Milanes, *Venice and Hospitaller Malta, 1530-1798: Aspects of a Relationship* (Malta: Publishers Enterprises Group, 1992), 169.

173 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 201.

174 Francis Knight, *A Relation of Seaven Yeares Slaverie under the Turkes of Argerie, suffered by and English Captive Merchant. Wherein is also Conteined All Memorable Passages, Fights, and Accidents, which Happined in that Citie, and at Sea with their Shippes and Gallies during that time. Together with a Description of the Sufferings of the miserable captives under that Merciless Tyrannie. Whereunto is added a Second Booke conteining a discription of* Argerie, *with its Originall Manner of Government, Increase, and Present Flourishing Estate* (London: T. Cotes, 1640), 21; Joshua White, "Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Michigan, 2012), 47.

175 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 196a, s. 144; vr. 196b-197a, s.145. Esir edilmesi şer'en mümkün olmayan bu talihsiz Müslümanlar için mücrim ifadesi kullanılmaktadır.

176 ASV, *SDC*, fil. 25, cc. 159v-160r (15 April 1587).

177 BOA, MD LXXVI, 371 (3 Cemaziyelevvel 1013/27 Eylül 1604); White, *Piracy and Law*, 55-6.

Korsanlarımız yeri gelince zavallı müdeccellere bile musallat olmaktadır. 1561'de ellerine düşen Almerialı Alonso Mayordomo'yu ancak fidyesini ödedikten sonra serbest bırakacaklardı.[178] 50 dukayı ödeyen akrabaları Mayordomo'yu 1553 Ağustos'unda korsanların eline düşünce Tatvan'ın yolunu tutan üç müdeccel balıkçının akıbetinden kurtarmışlardı. Bunlar Allah'tan birkaç ay sonra Septe'ye kaçmayı başaracaklardı.[179] Son olarak onyedinci yüzyıl boyunca padişahın emirlerini sık sık göz ardı eden guzât fi'l-bahrın yeri geldiğinde topunu tüfeğini Memalik-i Mahruse'ye çevirmeye korkmadıklarının da altını çizelim. Ali ve Mustafa adlı iki mühtedi korsan 1624'te İskenderun Limanı'na saldırmaya cüret ettiklerinde sadece limandaki Fransız, İngiliz ve Hollanda gemilerine el koymakla yetinmeyecek; aynı zamanda şehri yağmalayıp gümrük binasını da yıkacaklardı.[180]

Özellikle onyedinci yüzyıldan itibaren bölgede İstanbul'un hâkimiyetinin azalmasıyla Osmanlı korsanları arasındaki anlaşmazlıklar sık sık savaşa dönüşmeye başladı. Bu savaşlar esnasında gazilerimiz birbirlerinin gemi ve mallarını ganimet olarak görmekten çekinmeyecekti. Onsekizinci yüzyılın sonundan da olsa bir örnek verelim. Dönemin meşhur Arap korsanı Hamidu'nun komutasındaki Cezayir filosu 1811 yılında filonun kapudanı da dâhil 230 kişinin öldüğü kanlı bir mücadeleden sonra Tunus filosunun sancak gemisini ele geçirmeyi başarmıştır. Diğer gemiler zar zor kendisini Tunus'a atarken Hamidu arkasında Tunus gemisiyle Cezayir Limanı'na şaşaalı bir giriş yapacaktır.[181] Cezayirliler sadece Tunus

178 Köleleri Kuzey Afrika'ya kadar götürmektense hemen oldukları yerde ailelerine satmak daha kolaydı. Böylece bir sürü zahmet ve masraftan kurtulunuyordu. Zaten kalyete ve türevlerinin taşıma kapasitesi az olduğundan geriye ancak sınırlı sayıda esir götürülebilirdi. Son olarak dönemin hijyen şartları düşünüldüğünde bu yolculuk esnasında ölmeleri de ihtimal dâhilindeydi. Bu yerinde satış işlemine Ispanya'da *alafia* denmekteydi.

179 Francisco Andújar Castillo, "Los rescates de cautivos en las dos orillas del Mediterráneo y en el mar (Alafias) en el siglo XVI," *Le commerce des captifs: Les intermediaires dans l'echange et le rachat des prisonniers en Mediterranee, XV-XVIII siecle*, yay. haz. Wolfgang Kaiser (Rome: Ecole française de Rome, 2008), s. 156 ve dn. 70.

180 TSMA, *D* 1306; k. Joshua M. White, "Shifting Winds: Piracy, Diplomacy, and Trade in the Ottoman Mediterranean, 1624–1626," *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, yay. haz. Pascal W. Firges, Tobias P. Graf, Christian Roth ve Gülay Tulasoğlu (Leiden: Brill, 2014), 38.

181 Devoulx, *Le Raïs Hamidou*, 124-125.

gemilerine saldırmakla kalmamış, durdurdukları Avrupa gemilerinde Tunuslulara ait olan mallara el koymayı da akıl etmişlerdir.[182]

Korsan Dayanışması

Bütün dinî farklılıklara ve dönemin kaynaklarındaki kutsal savaş retoriğine rağmen korsanların arasında belirli bir meslekî dayanışma olduğu söylenebilir. Morgan'a göre İstanbul'daki patronlarını "efemine korkaklar" olarak gören Osmanlı korsanları Maltalı meslektaşları hakkında şöyle demektedirler: "Düşmanımız da olsalar, haç öpen Hıristiyan olmasalardı saygımıza layık olurlardı; en iyilerimiz bunlara kardeşim demekten ve hatta komutasında savaşmaktan gurur duyardı."[183]

Her ne kadar aralarında kanlı savaşlar olsa da, korsanlarımızın birbirleriyle savaşmaktan kaçındığı birçok örnek de bulunmaktadır. Zira bunlar profesyonel askerlerdi ve nasıl Rönesans *condottiere*'leri[184] birliklerini kaybetmekte pek gönüllü davranmadıysa, reislerimiz de adamlarını hırpalamaya fazla istekli değillerdi. Andrea Doria'nın Barbaros Hayreddin ile gizlice anlaştığı ve Preveze'deki mağlubiyetten bizzat sorumlu olduğu Cenevizlilerden hiç hazzetmeyen Venedikliler tarafından hep söylenegelmiştir.[185] Yine aynı Doria'nın yeğeni Giannettino'nun üç sene önce Tunus'u bırakıp kaçan Barbaros'u pek de canhıraş kovalamadığı açıktır. 1543'te Napoli ve Roma kıyılarını darma duman eden Osmanlı donanması Cenova sahillerini pas geçmişse, bunun nedeni kadırgalarında kürek çeken meşhur korsan Turgud Reis'i Hayreddin'e teslim etmekte Cenovalıların hiç zaman kaybetmemesidir. Aynı şeyi 1558'de de yapacaklar, Tiren ve Ligurya sularında beliren Osmanlı donanmasına para ve yiyecek yollayarak paçayı kurtaracaklardır.[186] Son olarak eklemek isteriz ki, *Gazette de France*daki

182 Devoulx, *Le registre des prises maritimes*, 92, 93. Cezayirlilerin eline geçen diğer Tunus gemileri için bkz. s. 91, 92, 95.

183 Morgan, *A Complete History of Algiers*, 310.

184 Kendi oluşturduğu askerî birlikleri Rönesans devletlerine kiralayan kumandan. Sermayesi olarak gördüğü askerlerini tehlikeye atmakta gönülsüz davranan bu girişimci komutanların arasındaki savaşlarda kesin zaferler nadir olarak görülürdü.

185 Karş. John Francis Guilmartin Jr., *Gunpowder and Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century* (London: Conway Maritime Press, gözden geçirilmiş yeni baskı, 2003), 58-59, 65 ve 68.

186 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 344.

birçok haber onyedinci yüzyılda da korsanların birbiriyle dalaşmaktan kaçındığını göstermektedir.[187]

Zaten Venedik gibi deniz ticareti üzerinden geçinen devletler her iki dinden korsanlara aynı sertlikle davranmaktadır. Sürekli Venedik gemilerine saldıran ve Osmanlılarla arasını bozup barışçıl ilişkileri tehlikeye atan şu Saint Jean şövalyelerinden o kadar nefret etmektedirler ki, 1565'te Osmanlı birlikleri St. Elmo Hisarı'nı aldığında sevinçlerini gizleyemeyeceklerdir.[188] Ellerine geçirdikleri Malta korsanlarını ya öldüren ya da küreğe koyan Venedikliler,[189] bunlardan azılı bir tanesini Osmanlı kapudan-ı deryası Uluc Ali'ye teslim etmeyi bile düşünmüşlerdir.[190] Bu plandan haberdar olan Malta üstad-ı azamının limandaki Venedik gemisine el koyması bardağı taşıran son damla olmuştur. Senato 1584'te savaş kararı alacak[191] ve öfkeli kadırga reisleri ellerine geçirdikleri bazı şövalyelerin parmaklarını kesmekten geri durmayacaklardır.[192]

Bu tepkiye şaşırmamak lazım; çünkü Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarının güvenliğini sağlamak Venedikliler için sadece ekonomik bir önlem değildir. Kendi denizleri gibi gördükleri ve çağdaşlarının da "Venedik Körfezi" adını verdiği Adriyatik Denizi'nde gerçekleşen korsan saldırıları Venedik'in bu deniz üzerindeki haklarını tartışmaya açmaktaydı. Şövalyelerin Venedik gemilerini teftiş etmeyeceğini, etse de buradaki mallara el koyamayacağını tespit eden 1577 Anlaşması'na her ne kadar Müslüman ve Yahudilerin malları da dâhil edilmişse de,[193] şövalyeler bu anlaşmaya riayet etmeyeceklerdi. Kaldı ki Venedik gemilerindeki mallara dadanmasalar bile, Osmanlı gemilerine saldırdıklarında diplomatik skandallara yol açabilmekteydiler. Girit Savaşı'nın (1645–1669) şövalyelerin sorumsuzluğu yüzünden çıktığını ve Venedikliler tüm güçleriyle Osmanlılarla savaşırken bunların hâlâ Venedik

187 BNF, *GF* 1672, s. 209, 212, 307, 391, 866; *GF* 1673, s. 42, 94 ve 105; *GF* 1674, s. 270; *GF* 1675, s. 959; *GF* 1676, s. 888; Turbet-Delof, *La presse periodique française*, 46.

188 Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)* (Philadelphia: American Historical Society, 1984), IV. cilt, 862.

189 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 18 vd.

190 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 78 ve 85.

191 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 85.

192 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 82-3.

193 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 59.

gemilerine saldırmaktan ve dindaşlarını şaşırtmaktan geri durmadıklarını hatırlatmadan geçmeyelim.[194]

Ticaretten ağzı sulanıp kutsal savaşın önemini bir anda unutan ve korsanlığın alanını daraltmak için önlem alan, sadece rasyonel ve çıkarcı bir dış politika gütmesi bir yere kadar anlaşılabilecek Venedik gibi seküler ve tüccar şehir devletleri değildir. Bizzat din devletleri de işlerine geldiğinde korsanlığa savaş açmakta tereddüt etmeyeceklerdir. Anadolu kıyılarıyla Rodos arasındaki ticareti kolaylaştırmak için Yediburun'dan Milet'e kadar uzanan ve korsanlıktan arındırılmış bir bölge yaratmaya çalışan şövalyelerin bizzat kendisi değil midir?[195] Dinî bir tarîkat olan şövalyelerin patronu papa da daha bağnaz davranmamış gibidir. V. Sixtus Hıristiyan limanlarından yük dolduran gemilere saldırılmasını yasaklamaktadır; bu gemilerdeki mallara, Türklere ya da Yahudilere ait olsa dahi, el konamayacaktır.[196]

* * *

Bu bölümün amacı Osmanlı korsanlarının dinî inançlarını sorgulamak ya da mühtedilerin gerçekten Müslüman olmadığını söyleyen Batı kaynaklarını körü körüne takip etmek değildir. Şüphesiz şartların zorlaması ya da ağızlarının sulanması sonucu bir anda hidayete erenler de bulunmaktadır, gerçekten canıgönülden yeni dinine sıkı sıkıya tutunup "nur-ı İslam ile müşerref" olanlar da. 1752'de İspanyolların eline düşen altı mühtediden bütün baskılara rağmen atalarının dinine dönmeyi reddedip Engizisyon tarafından canlı canlı yakılmayı göze alan ikisi bu sonunculardan olmalıdır.[197]

Zaten bir bilim adamının amacı kimsenin dindarlığını ölçmek olmamalı. Burada esas söylemek istediğimiz dinî iştiyakın korsanlarımızın faaliyetlerinde ana motivasyon olarak görülemeyeceğidir. Osmanlı tarihyazımını uzun süredir boyunduruğu altında bulunduran "gazâ paradigması" bir tarihsel fenomen olarak Osmanlı korsanlığını anlamamıza

194 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 165.

195 Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, 120.

196 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 38-9; Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 90.

197 Césaire-Philippe Valliere, "Observations sur le Royaume d'Alger," *Textes pour servir à l'histoire de l'Algerie au XVIIIe siècle*, yay. haz. Lucien Chaillou (Toulon: yayınevi yok, 1979), 101.

yardımcı olmamaktadır. İmparatorluk başkentlerinin imtiyazlı zümrelerinin dönemin edebî gelenekleriyle uyumlu bir şekilde ve meşruiyet endişesiyle bize dayattığı kavramlarla Batı Akdeniz serhaddinin kaotik çoğulculuğunun hakkını vermemiz mümkün değildir. Katoliklik–Protestanlık ve Sünni–Şii mücadelelerinin alevlenmesiyle dinî cemaatler arasındaki sınırların her gün keskinleştiği ve dinin toplumsal rıza ve disiplin mekanizması olarak kullanılmaya başlandığı bu "merkez" toprakların aksine, Batı Akdeniz serhaddi "Vahşi Batı" kıvamında bir paralel evrendir. Dünya ekonomik sisteminin soygunculuğa mahkûm ettiği asalak limanlarında daha dün Müslüman olmuş mühtediler veli olabilmekte; Müslüman, Hıristiyan, mühtedi ve Yahudiler gemilerini, ganimetlerini ve hatta mabetlerini rahatlıkla paylaşabilmektedir.

İKİNCİ KISIM

GEMİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEFİNE-Yİ RÜESA: ÇEKTİRİ VE YELKENLİ KORSAN GEMİLERİ

Kalyon devrinden önceki Osmanlı gemileri hakkında çok az şey biliyoruz. Bunun ilk nedeni detaylı tasvirler sunan görgü tanıklıklarının azlığının kaynaklarda kullanılan terimlerin hangi gemilere karşılık geldiğini ve bunların zaman içinde nasıl değişikliğe uğradığını görmemizi engellemesidir. Osmanlı kaynaklarındaki detaylar genelde muğlak ve yetersizken[1] Batılı gözlemcilerin eserleri de henüz tam anlamıyla analitik ve kapsamlı bir analize tabi tutulmamışlardır.

Elimizdeki görseller de yetersizdir. Avrupa gemilerinin detaylı plan ve krokilerinin en azından bu yüzyıllar için Osmanlı arşivlerinde muadilleri yoktur. Minyatürler de ne detaylı ne de güvenilirdir. Mesela Katib Çelebi'nin meşhur eseri *Tuhfetü'l-Kibar*'da karşımıza çıkan kürekli göke [bkz. Renkli Resim 11] tamamen uydurmadır.[2] Üstünde "Sultan Bayezid Han bina itdirdiği göke suretidir" yazan bu gemi, hiçbiri II. Bayezid döneminde bulunmayan birçok öğenin onyedinci yüzyıl ortalarında bir

1 Bu muğlaklık için Mühimme defterlerinde gemiler için kullanılan ifadelere bakmak yetecektir. Ancak spesifik örnek isteyenler, yeni bir kürek çekme stili olan *a scaloccio* [bkz. aşağısı] sistemine ilk kez değinen Selaniki'ye bakabilirler. "...yüzotuzdört pâre kadırga ve baştarda ve mavnalar ki *kaluçe* kürek çekdürür tamamen merdân-ı kâr-zar ile ve âlat-ı harb ü kıtâl mâl-â-mâl olub..." *Tarih-i Selâniki*, I. cilt, vr. 50b, s. 85. Bu önemli sonuçlar doğuran teknik değişikliğin ne olduğu hakkında Batılı eserlerin yardımı olmadan, sadece kaynağa bakarak bir fikir edinmenin imkânsız olduğu ortadadır.

2 Yazmanın değişik nüshalarında da bu hayalî gemi benzer şekilde nakşedilmiştir; bkz. Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*, yay. haz. İdris Bostan (Ankara: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2008), 46, 75; Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, 29 ve 271, 272, 273.

araya getirilmiş halidir. Bu sultanın hüküm sürdüğü yıllarda birden fazla ambara ve dört direğe sahip yelkenliler henüz yoktur. Daha da önemlisi hâlâ çok pahalı olan toplar gemilerde yaygınlaşmamıştır; zaten yelkenlilerin yanlarına top ve lombar kapakları yerleştirilmesine de daha çok vardır. Son olarak böyle yüksek güverteli bir yelkenlide yanlarda kürek olması da tek kelimeyle imkânsızdır. Bu olsa olsa, Katib Çelebi'deki "altı mavna üstü kalyon" şeklindeki ifadenin[3] nakkaş tarafından yanlış yorumlanmasından mütevellit fantastik bir gemidir. Gemi mimarîsi üzerine hayli zengin kaynaklara sahip olan Avrupa arşivlerindeki Osmanlı gemi çizimleri ise henüz çalışılmamıştır. Elinizdeki kitaptaki resimlerin bir kısmının da geldiği Venedik ve Rus arşivlerinin yanı sıra Fransız, İspanyol, İngiliz, Hollanda, Malta ve diğer İtalyan arşivlerindeki kaynaklar araştırmacıları beklemektedir.

Devlet-i Aliyye'nin tersane ve maliye kayıtları gemi mimarîsinin teknik detaylarını yansıtmadığından Osmanlı gemileri üzerine yazılanlar *müessese tarihi* olmanın ötesine gidememekte ve çoğu zaman gemi teknolojisinin onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda geçirdiği tarihsel gelişimin mantığına ters malumat içermektedir. Bu neşriyatı aşağıda künyesi verilen *Cogs, Caravels and Galleons, The Age of the Galley, The 50-Gun Ship*, *Le Requin* ve *Die Schebecke und andere Schiffstypen des Mittelmeerraumes* gibi eserlerle göz ucuyla karşılaştırmak bile Türkiye ile Batı tarihyazımı arasındaki uçurumu gözler önüne sermeye yetecektir. Bu alanda modern standartlarda ilim yapmak için bu literatürü takip etmek ve en azından İngilizce, Fransızca ve eğer söz konusu olan Akdeniz gemileriyse İtalyanca bilmek şarttır.[4]

3 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 144.

4 Her ne kadar yabancı dildeki kaynakları kullanmasa da Osmanlı kadırgalarıyla ilgili şu esere dikkat çekmek isteriz: Okay Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi Perspektifinden Osmanlı Kadırgaları (15-16. yüzyıllar)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018). Onsekizinci yüzyılda ise seviyenin çok daha yüksek olduğunu ve bu dönem yelkenlileri üzerine yazılan eserlerin teknik açıdan oldukça detaylı ve nitelikli olduğunu hatırlatmadan geçmeyelim. Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770)* (İstanbul: Küre Yayınları, 2011); Muharrem Sinan Dereli, "XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi ve Osmanlı Kalyonları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010). Emir Yener, "Ottoman Sail Warships 1701-1786: A New Classification Attempt," *III. Uluslararası Avrasya Denizcilik Tarihi Kongresi*, 10-11 Nisan 2018, Piri Reis Üniversitesi, İstanbul. Online erişim: https://www.academia.edu/36609802/Ottoman_Warships_1701-1786_sunum.ppsx.

Dünya bahriye tarihinin lokomotifi olan Batı'da yapılan çalışmalar ise, onaltı ve onyedinci yüzyıl söz konusu olduğunda, büyük gelişmeler gösteren kuzey gemilerine yoğunlaşmaktadır. İlerleyen sayfalarda korsan kalyetelerinden bahsederken de değineceğimiz gibi, Akdeniz sefinelerini inceleyen az sayıda eserde ise Osmanlı gemilerinin Venedik, İspanyol ve Fransız donanmalarındaki muadillerine göre nasıl farklılıklar gösterdiği pek incelenmemiştir.[5] İstanbul için yapılamayanın Kuzey Afrika için yapılmasının daha zor olduğu ortadadır. Ancak yine de bu bölüm korsanlarımızın tercih ettiği gemileri teknik açılardan incelemeye çalışacaktır. Amaç okuyucunun hem akınların kendisini konu alan Sekizinci Bölüm'ü daha iyi anlamasını hem de değişen gemi teknolojisindeki dönüşümün Kuzey Afrika korsanlığının metot, avlanma alanları ve hatta katılımcılarını nasıl değiştirdiğini görmesini sağlamaktır.

Uzun Gemiler: Akdeniz'de Seyrüsefer, Ateşli Silahlar ve Kadırga

Gemi tiplerini tek tek incelemeden önce iki ana sınıfı birbirinden ayırmak gerekir. Bunlardan birincisi "uzun gemiler" de denen çektiri tipi kürekli gemiler; yani kadırga ve mavna, baştarde, kalyete, fusta, pergende ve fırkata gibi türevleridir. Bir diğeri ise "yuvarlak gemiler" olarak adlandırabileceğimiz kalyon, karaka, karavel, göke, burtun ve fırkateyn tarzı yelkenli gemilerdir. Yüksek güvertelere ve bunların altında geniş ambarlara sahip, çok sayıda top taşıyabilen bu gemiler Coğrafî Keşifler'e paralel olarak ortaya çıkmış ve onaltıncı yüzyıldan itibaren Akdeniz'de de kullanılmaya başlamıştır. Bu gemilerin onyedinci yüzyılda korsanlar arasında da yaygınlaşması gazilerimizin Atlas Okyanusu'na dadanması anlamına da gelmektedir.

İlk olarak çektiri gemilerin mantığını anlamaya çalışalım. Akdeniz coğrafyasının özel şartları için inşa edilmiş bu gemiler okyanuslarda giden yelkenlilerden farklıdır. Genelde tek direği olan, ancak türlerine göre tirenkete[6] ve mizana[7] direklerine de sahip olabilen bu gemiler yine türlerine göre 10 ile 36 arasında oturağa sahiptir. Bunlara uzun

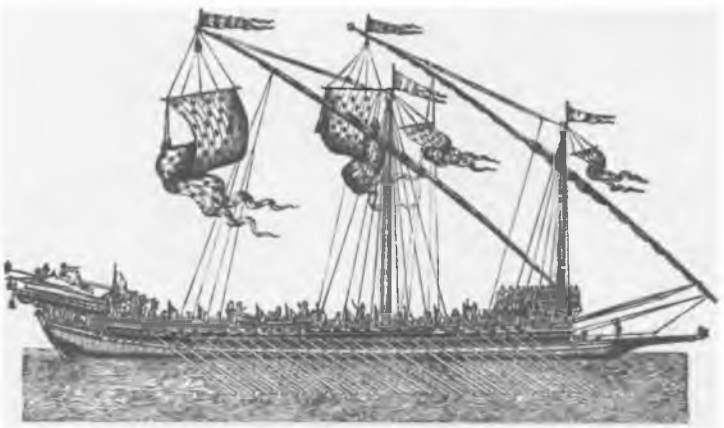
5 Stratejik önceliklerin Osmanlı, Venedik ve İspanyol kadırgalarının mimarîsini nasıl etkilediğini gözler önüne seren Guilmartin'in *Gunpowder and Galleys* adlı eseri de işte tam bu noktada önem kazanmaktadır.

6 Çektirilerde grandi direğinin önündeki Latin yelken.

7 Ana direk olan grandi direğinin arkasındaki direk.

gemi denmesinin nedeni enleri ile boyları arasındaki oranın 1/5 ile 1/8 arasında değişmesidir. Bir geminin seyir hızı yalnızca küreklere bağlı olarak ifade edilemez, bunların haricinde gövdenin dizayn edilme tekniği de hızı belirleyen faktörlerden biridir. Buna göre gemilerin kaburgasındaki genişlik eğer olması gereken orandan fazla ayarlanırsa geminin baş kısmı genişleyecek ve buna bağlı olarak da talimar (*cutwater*) kısmına fazla baskı uygulanarak geminin seyir hızı düşecektir. Gemi hızını düşüren bir başka faktör ise gemi güvertesinde bulunan ağırlıktır. Ağırlık arttıkça gemi bordası suya gömülecek ve böylece su direnci geminin hızını kesecektir.

Kadırgalar uzun olduğu kadar alçaktır ve âdeta dev bir kılıç balığını andırmaktadır. Bu gemilerin alçak güverteli bir formda inşa edilmesinin temel sebebi küreklerle denizin etki yüzeyi arasındaki eğimdir. Kadırgaların bu eğime orantılı olarak tasarlanmasının nedeni küreğin inişiyle kazanılan kinetik ittirme enerjisinden maksimum derecede istifade etmekti. Bu tarzda inşa edilen gemilerin pruva[8] yükseklikleri 2.5 metredir ve bunun ancak yarısı su üstündedir. Orta kısımlarda neredeyse denizle aynı seviyeye gelen çektirilerin dalgalarla boğuşması ve açık denizlerde faaliyet göstermesi çok zordur. Su altında kalan kısmın az olması hem suyun direncini (*hydrodynamic drag*) düşürerek hızı arttırmakta hem de Akdeniz'in sığ sularında çektirileri alternatifsiz kılmaktaydı.

Resim 1. Onaltıncı Yüzyıl Kadırgası.

8 İt. *proa*. Geminin ön tarafı.

Aslında çektirilerin 2 deniz milini (*knot*) geçmeyen ortalama hızları pek de etkileyici değildir. Bunların yelkenli gemilere göre avantajları hızları değil, kısa zamanda hızlanabilme ve rüzgârdan bağımsız manevra yapabilme kabiliyetleridir. Nitekim uzun gövdeli gemiler su üzerindeki sürati arttırırken, kısa gövdeliler de manevra kabiliyetini arttırırdı. Guilmartin'e göre yosunları temizlenmiş, tam teşekküllü bir mürettebata ve bir baş topuna sahip olan bir gemi 8 saatlik bir sürede ortalama 3.5–4 mili yakalayabilmekte ve hatta 20 dakikalık bir deparda 7.5 mile kadar ulaşabilmektedir.[9] Detaylı deneylerin sonucunda Bondio, Burlet ve Zysberg'in ulaştığı sonuçlar ise biraz farklıdır. Buna göre nöbetleşe kürek çektirerek kürekçilerinin enerjisini daha optimal bir şekilde kullanan reisler 10 saatte ortalama 4 mil hız kaydedebilirler. Yine bir saatlik bir deparla bu hız 5 mile çıkabilir; 15 dakikalık tam eforun karşılığı ise ancak 6 mil olacaktır, asla 7 değil.[10] Aşağıda da göreceğimiz gibi korsanların gemileri normal kadırgalardan daha hafif ve hızlıdır; ancak yine de kadırganın yapısı nedeniyle ortalama hızda ancak ufak artışlara ulaşabilmişlerdir. Ama korsanların beklentisi de zaten stratejik hız ve manevradır. Bu gayeye dayalı olarak tasarlanmış kürekli gemiler sayesinde gözlerine kestirdikleri gemiyi aniden hızlanarak yakalayabilmekteydiler, hem de rüzgârın insafına kalmadan.

Yelkenli gemiler bunu yapamaz ama tek sorunları bu değildir. Fırtınalı havalarla ve okyanusların dalgalarıyla boğuşabilen yelkenliler Akdeniz'in sakin sularında bu avantajlarını kaybetmektedir. Ayrıca karinası daha derin olduğu için bu gemilerin sığ sularda seyrüsefer etmesi zordur. Bu gemiler Akdeniz'de kullanılmıştır kullanılmasına ancak savaş ve korsanlık gibi manevra istenen durumlarda ve topun gemilerde kullanılmadığı çağlarda bu gemilerin tek avantajı çok yük taşıyabilmeleridir. Dolayısıyla karşımıza genelde ticaret gemisi olarak çıkmaktadırlar; burada bile taşıma kapasitesi arttırılmış versiyonu olan mavnalarla (*galea grossa*) onaltıncı yüzyıl başına kadar rekabet etmek durumunda kalmışlardır.

9 John F. Guilmartin, Jr., *Galleons and Galleys* (London: Cassel & Co., 2002), 146.

10 Mauro Bondio, René Burlet ve André Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power in Medieval and Later Galleys," *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since pre-classical Times*, yay. haz. Robert Gardiner (New Jersey: Conway Maritime Press, 1995), 203.

Yelkenli gemileri askerî amaçlı kullanmak ancak bir filonun parçası olarak mümkündü. Bunlar genelde erzak ve mühimmat taşımak için kullanılırdı. Muharebe esnasında yüksek güvertelerinden ya da taşıdıkları topların ateş gücünden yararlanmak istenirse yapılacak iki şey vardı: Meltemlere güvenmek ya da pozisyon almalarına kürekli gemilerle yardımcı olmak. Ancak bunların hareketsizliği bu durumda bile ayağa dolanabiliyordu. 1572'de Don Juan ve Uluc Ali arasındaki manevraların da açıkça gösterdiği gibi bunların savaş meydanında kullanılması bir dolu taktiksel problemi de beraberinde getirmektedir.[11]

Akdeniz'de seyrüsefer genelde kıyı bölgelerini takip ederek yapılmaktaydı.[12] Hâkim rüzgârların sürekli kuzeybatı–kuzeydoğu yönünde esmesi batı–doğu ve kuzey–güney istimaketinde seyrüseferi kolaylaştırmış, ancak doğudan batıya ya da güneyden kuzeye gitmeyi zorlaştırmıştır.[13] Taşıdığı üçgen yelken nedeniyle arkadan gelen rüzgârlarda denge problemi yaşaması ve güvertesinin deniz seviyesine çok yakın olması kadırgaları açık denizlerin haşin rüzgârlarına karşı korumasız bırakmıştır. Ayrıca hâkim rüzgârların tersi istikamette gitmek için saat yönünün tersi yönündeki kıyı akıntılarından ve deniz meltemlerinden yararlanmaya, yani kıyıya yakın seyretmeye mecburdurlar. Dahası aşağıda da göreceğimiz gibi yük hacminin düşük olması kadırganın sürekli kıyıya uğrayıp erzak ve su tazelemesini gerektirmektedir.[14]

Çektirilerin kışın denize çıkması risklidir. Güvertesinin denize neredeyse paralel denecek kadar alçak olması bunları dengesiz yapmıştır. Dalgalara karşı korumasız kaldıkları yetmiyormuş gibi, üstlerinin açık olması içeri sürekli su girmesine ve kürekçilerin ıslanmasına yol açmaktadır. Havaların güzel olduğu Nisan ayından Eylül'e kadar seyrüsefer kolaydır. Onüçüncü ve onbeşinci yüzyıllar arasında gerçekleşen gemi yapımındaki yeniliklerle pusula ve haritacılıktaki iyileştirmeler bu tarihleri biraz daha

11 William Ledyard Rodgers, *Naval Warfare under Oars, 4th to 6th Centuries: A Study of Strategy, Tactics and Ship Design* (Annapolis: Naval Insitute Press: 1940, yeniden basım 1986), 220-222.

12 Michel Balard, "Coastal Shipping and Navigation in the Mediterranean," *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship 1000-1650*, yay. haz. Robert Gardiner (New Jersey: Conway Maritime Press, 1994), 131, 133.

13 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 89-90.

14 Guilmartin, *Gunpowders and Galleys*, 197-8, 212-3.

öne çekmiştir.[15] 1630'larda Pierre Dan'ın Cezayir kadırgalarının sonbaharda çok seyrek denize çıktığını ve seyrüsefer mevsiminin Mayıs ile Eylül arasında olduğunu yazdığının altını çizelim,[16] tek sorunun dalgalar olmadığını ekleyerek. Kötü havalarda nirengi noktalarını gözlemlemek de imkânsızlaşmaktadır. Antik ve Ortaçağ kadırgaları kışın yağmur, sis ve karında ne göklerdeki yıldızları ne de kıyıyı görebilmekteydi.[17] Ayrıca bunların direklerinin yelkenli gemilere göre alçak olması (32 metreye karşılık 13 metre) görüş mesafelerini kısaltmış (yelkenlilerin 20 kilometresine karşılık 13 kilometre) ve nirengi noktalarını takip etmeyi daha da müşkül hâle getirmiştir.[18] Her ne kadar gemi yapımındaki değişikliklerle pusula, rub'u tahtası (*quadrant*)[19] ve usturlab[20] kullanımının artması onüçüncü yüzyıldan itibaren bu son iki zorluğu aşmaya yardımcı olsa da kışın tehlikeleri bitmemektedir. Özellikle sığ güney sularında daha da tehlikeli olan mistral, bora ve *vardarac* gibi sert rüzgârlar ve aniden kendini gösteren şiddetli fırtınalarla başa çıkmak hâlâ kolay değildir.[21] Yine de Akdeniz'in kış vakti seyrüsefere kapandığı şeklindeki görüşün yanlışlığının altını burada bir kez daha çizmek isteriz. Birçok paragöz reis risk almakta ve kışın denize çıkmakta ısrar etmiştir.[22]

Gemi ve top teknolojisindeki gelişmelerdeki rekabete bağlı olarak kadırgalar da büyümek zorunda kalmış ve dolayısıyla kürekçi sayıları artmıştır. Onbeşinci yüzyılda bunlar iki kişi tarafından çekilen 16-20 oturağa sahiptir ve 38 metreye 5 metre ebatlarındadır. Onaltıncı yüzyılda kürek sayısı önce 25'e çıkıp sonra 24'e inmiş ve oturak başına üç kürekçi düşmeye başlamıştır. Bu iki değişiklik kadırganın ebatının 40-42 metreye 5.7 metre olarak değişmesi sonucunu doğurmuştur.[23]

---

15 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 87.

16 Dan, *Histoire de Barbarie*, 307.

17 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 88-9.

18 John H. Pryor, "The Geographical Conditions of Galley Navigation in the Mediterranean," *The Age of the Galley*, 213.

19 Kuzey Yıldızı'nın yüksekliğine bakarak gemilerin yerini belirleyen astronomi aleti.

20 Güneş ve yıldızların yüksekliğine bakarak gemilerin yerini belirleyen astronomi aleti.

21 Pryor, "The Geographical Conditions of Galley Navigation," 210.

22 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 88; Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*, 142-3.

23 Angus Konstam, *Renaissance War Galley, 1470-1590* (Oxford: Osprey Publishing, 2002), 7.

Onaltıncı yüzyıldaki önemli bir başka gelişme de yüzyılın ortalarından itibaren kürek çekme tarzının değişmesidir. Yüzyıl ortalarında, her kürekçiye ayrı bir kürek verilen *alla sensile* sisteminden tüm kürekçilerin daha ağır ve uzun[24] tek bir kürek çektiği *a scaloccio* sistemine geçilmesi bir seri değişikliği de beraberinde getirmiştir. İlk olarak, alla sensile sisteminde ayrı ayrı kürek çeken kürekçilerin ritim tutması ve küreklerin birbirine karışmasının önlenmesi için talim yapmaları gerekmektedir.[25] Ancak yeni sistemde tüm kürekçilerin eğitimli olmasına gerek yoktur; düdükle komut veren vardiyanın ritmine baştaki kürekçinin uyması yetmektedir ki, şaklayan kırbaçlar bu senkronizasyonda yeterince motivasyon sağlamaktadır.[26] Zaten alla sensile karşısında mekanik bir avantaja sahip olmayan bu sisteme geçilmesinin nedeni de budur.[27] Kürekçilerin çoğunun seyrüseferin zorluklarına dayanamayıp telef olduğu bir ortamda[28] bu büyük bir avantajdır. Aynı zamanda kölelerin küreğe konmasını mümkün kıldığından, bu yenilik hem merkezî devletlerin kürekçi bulma problemini çözmüş hem de köleye olan talebi arttırarak korsanlığın gelişmesine yol açmıştır.

Bir ikinci değişiklik ise bu yeni metotla bir oturağa istendiği kadar kürekçi koyulabilmesidir. Eski sistemde kendine ait tek bir küreği çekmekle görevli her kürekçi ayrı ayrı hareket ettiği için, en içte kalan üçüncü kürekçinin ayağa kalkıp kürekle birlikte kendisini geri atabildiği alan 17–80 santimetre arasında sınırlı kalmıştır [bkz. Resim 3]. Zira önünde diğer iki kürekçinin kürekleri bulunmaktadır; en dıştaki küreği 24 derece açıyla çekerken, bunun açısı ancak 19 derecedir. Bu da dördüncü kürekçinin kendi ağırlığı kadar bile katkı sağlayamayacağı anlamına gelmektedir.[29] Dördüncü küreği koyabilmek için geminin eni ile boyu arasındaki oranın birincisi lehinde değiştirilmesi, yani geminin daha da

24 Alla sensile usulünde kullanılan kürekler 10 metre boyunda ve 50-60 kilogram ağırlığındayken, a scaloccio ile çekilenler 12 metre boyunda ve tam 130 kilogram ağırlığındadır. Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 181.

25 Anadolu'dan toplanan kürekçilerin sefere çıkmadan birkaç gün kürek talimi yaptıklarını biliyoruz. Balyos Domenico Trevisano'nun 1554'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Albèri, *Le relazioni*, III. cilt, 140.

26 Guido Ercole, *Le galee mediterranee. 500 anni di storia, tecnica e documenti* (Trento: Gruppo Modelistico Trentino di studio e ricerca storica, 2008), 104.

27 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 85.

28 Williams, *Empire and Holy War*, 81.

29 Bondio, Burlet ve André Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 205.

yuvarlaklaştırılması gerekmektedir. Bu değişiklik yapılmış, ancak ortaya çıkan baştardeler de beklenen hıza ulaşamamıştır; çünkü gemi enine genişledikçe suyun direnci artmaktadır.[30] Oysa yeni kürek çekme sisteminde kadırgayı çok şişmanlatmadan bir banka dört, beş, altı ve hatta daha fazla kürekçi koymak mümkündür. 24 oturaklı ve üç kürekçili bir onaltıncı yüzyıl kadırgasına 144 kürekçi yetmekteyken, bir yüzyıl sonra XIV. Louis döneminin Fransız kadırgalarında 260 kürekçi bulunmaktadır. Kapudane olarak kullanılan büyük kadırgalarda bu rakam tam iki katıdır.[31]

Kıyıyı gözden kaybetmenin zor olduğu Bahr-ı Sefid'de kadırgalar açık denizden kaçınmışsa da, bu hep kürekle gittikleri anlamına gelmemektedir. Bu gemilerde yelken de bulunmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ortaçağ kadırgalarında bir olan yelken sayısı büyük kadırga tiplerinde artabilmektedir.[32] Onüçüncü yüzyıldan itibaren trinkete ve mayıstra olmak üzere iki yelken kural hâlini almıştır.[33] Şaşırtıcı olan yelkenin kürekten daha sık kullanılmasıdır. Venedik Büyükelçisi Leonardo Donà'nın 1595–1596 yıllarında Venedik ile İstanbul arasındaki seyahatini inceleyen Fasano-Guarini'nin ulaştığı rakamlara göre, Donà'nın kadırgası Ağustos–Eylül arasında zamanının %38'ini seyrüsefer hâlinde geçirmiştir. Bunun %7'sinde nasıl gittiği belli değilken, kalan %31 şöyle dağılmıştır: %15 yelken (toplamın %48'i), %11 kürek (toplamın %35'i) ve %5 karma (toplamın %16'sı). Şubat ayındaki dönüş yolculuğunda da yelkenin üstünlüğü sabittir. Denizde kalınan %31'den geminin nasıl gittiği belirtilmemiş %4'ü çıkardığımızda kalan %27; %11 yelken (toplamın %41'i), %7 kürek (toplamın %26'sı) ve %9 karma (toplamın %33'ü) şeklinde dağılmıştır.[34]

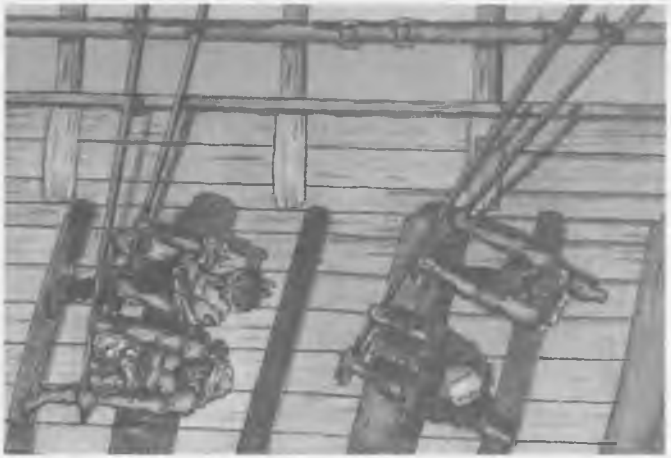
30 Venediklilerin kürek sayısını arttırarak yaptığı başarısız deneyler bilinmektedir; ancak Osmanlıların benzer deneyler yaptığı daha önce yazılmamıştır. 1560'ta Balyos Marino Cavalli İstanbul'da her gün denemeler yapıldığını, bir oturağa dört beş kürekçi konduğunu fakat istenen sonuçların elde edilemediğini belirtmiştir. Balyos Marino Cavalli'nin 1560'ta Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, III. cilt, 293.

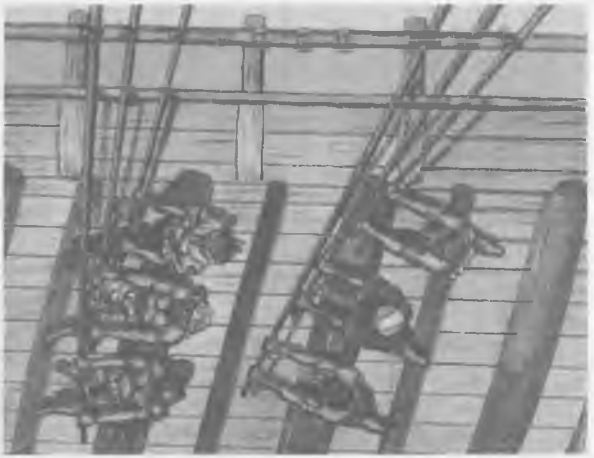
31 Mercedes García-Arenal ve Miguel Ángel de Bunes Ibarra, *Los españoles y el Norte de Africa, siglos XV-XVII* (Madrid: Editorial Mapfre, 1992), 211.

32 Richard W. Unger, *The Ship in the Medieval Economy, 600-1600* (London: McGill-Queen's University Press, 1980), 209-210.

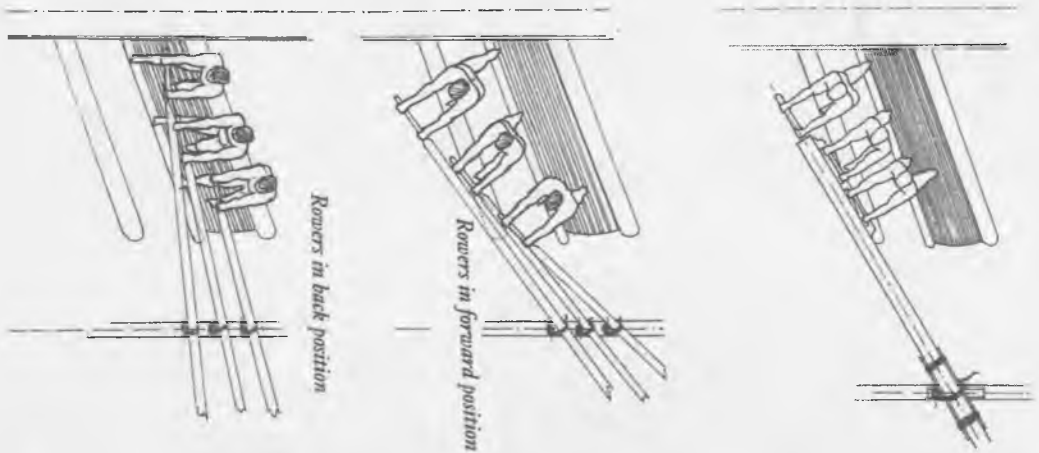
33 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 64.

34 Elena Fasano-Guarini, "Au XVIe siècle: comment naviguent les galères," *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations* 16/2 (1961), 284.

Resim 2 ve 3. Yukarıdaki resimlerde herkesin ayrı bir kürek çektiği alla sensile sistemi görülebilir. Onaltıncı yüzyılda oturaklara üçüncü kürekçi eklenince bu sisteme *a terzarolo* da denecekti. Kürekçilerin şekilde görüldüğü gibi ayağa kalkıp ayaklarını bir öndeki oturağa koyarak kürekle beraber kendilerini geri atmasına *monta e casca* (kalk ve düş) denmekteydi. Bu esnada kürek palalarının suya aynı anda vurması ve birbirine çarpmaması için kürekçilerin eğitimli olması şarttı ki, bu da köle ve mücrimlerin değil, hür kürekçilerin kullanılmasını zorunlu kılmaktaydı. İki kürekçi için ideal olan bu sistem kürekçi sayısının artmasıyla kullanışsız hâle gelmiş ve yerini a scaloccio'ya bırakmıştır. Bu Venedik gibi köle kullanamayan donanmalar için kötü bir haberken büyük imparatorlukların işini kolaylaştırmış ve köle kaldırmada pek mahir korsanların ellerini ovuşturmalarına neden olmuştur. Çizimler: Ercole, *Le galee mediterranee*, 54, 78.

Resim 4 ve 5. Resimlerden de anlaşılacağı gibi oturak sayısındaki kürekçinin üçe çıkarılması "monte e casca" sırasında en içteki kürekçinin fazla öne gelememesi ve dolayısıyla momentum yakalayıp gerekli kinetik enerjiyi üretememesi demektir. Bunun bir sonucu olarak da kürekçi sayısının arttırılması ortaya çıkan ek ağırlık ve lojistik sıkıntılara değmemektedir. Ayrıca daha fazla kürek kullanılması birbirine çarpma olasılığını da arttırmaktadır. Son olarak alla sensile çekebilecek tecrübeli kürekçi sayısı sınırlı olduğundan kalabalıklaşan donanmalar için adam bulmak da zorlaşmaktadır. Tüm kürekçilerin tek bir küreği paylaştıkları ve onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan a scaloccio tekniği bu sıkıntıların hepsini çözecektir. Oturak başına düşen kürekçi sayısının altıya kadar arttırılmasını sağlayan bu sistem, aynı zamanda kürek çekme tecrübesi olmayan mücrim ve kölelerin küreğe konmasının da önünü açmaktaydı. Sadece ritim veren baştaki kürekçinin tecrübeli olması yeterliydi. Zaten aksi takdirde Osmanlı, Habsburg ve XIV. Louis dönemi Fransız donanmalarının ihtiyacı olan onbinlerce kürekçiyi bulmak mümkün olmazdı. René Burlet'nin çizimleri: Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 186, 188.

Belki de bu gemilere "çektiri" demek pek de doğru değildir. Kürek ana itici kuvvet olmaktan çok seyrin garantilenmesini sağlamış ve manevra kabiliyetini arttırmıştır. Aynı zamanda yelkenlilerde olmayan bir hızlanma imkânı sağlamıştır; kısa süreli de olsa kürekçilerin aşırı gayretinin 6–7 deniz miline varan hızlara izin verdiğini belirtmiştik. Zaten onsekizinci yüzyılda bile kürekli gemilerde ısrar eden ve yelkenli gemilere kürek takan korsanlar da hâlâ bu avantajın peşinde değil midir? Kürekle yelkenin bir arada kullanılması hızın optimize edilmesi anlamına gelmektedir: Rüzgâr çıktığında yelkeni kullanmak, sakin havalarda dinlenmiş kürekçileri devreye sokmak ve bazen de hem kürek hem de yelkenden beraber istifade etmek ortalama hızı arttırmıştır. Son olarak, yelken kullanmanın kürekçilerin dinlenmesine imkân sağladığını da unutmamak gerekir.

Üstü açık olan kadırgaların pupasında "kıç kasarası" adı verilen ve geminin gövdesinden taşan bir mekân bulunurdu. Kaptan köşkü de diyebileceğimiz bu yapıda diğer asker ve kürekçilerden ayrı oturması gereken reis ve subayların yanı sıra, arkadaki dümeni tutan dümenci de bulunmaktaydı. Hem reisin hem de dümencinin ön tarafı görebilmesi elzem olduğundan bu kasaralar hafif yukarı doğru yapılırdı; böylece altlarında ekstra alan yaratılır ve bir taşla iki kuş vurulmuş olunurdu. Bu alt kısımda reis ve üst düzey subaylara ayrılmış birkaç kamara bulunurdu. Ancak korsanlarımızın daha çok rağbet ettiği kalyete ve ufak versiyonlarında kasara bulunmadığından bu kamaralar da yoktu, gazilerimiz bu lükse kavuşmak için Donanma-yı Hümayun'a katılacakları günü beklemek durumundaydılar.

Pupadan pruvaya kadar kürekçi oturaklarını ayıran ve üstünde ancak bir kişinin yürüyebileceği genişlikte, yarım metre eninde "köprü" (*corsia*) tesmiye edilen bir koridor bulunmaktaydı. Kürekçilerin üstünde bir platform olmadığı için geminin komuta merkezi olan pupa ile pruva arasındaki ulaşım buradan sağlanmaktaydı. Oturaklardan sağ ve soldaki birer tanesi iptal edilmişti. Sancak tarafındaki, yani sağdaki ocak;[35] iske-

35 *Kitab-ı Bahriye*'de Gördil–Gümüşlük–Karabağ'ın gösterildiği haritadaki baştardelerden biri büyütüldüğünde, eksik küreğin olduğu yerde bir insan figürü açıkça gözükmektedir. Bu aşçı olmalıdır. Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 181. Bu baştardenin büyütülmüş projeksiyonu Okay Sütçüoğlu'nun Pîrî Reis haritalarındaki gemiler üzerine yayınlayacağı kitabında bulunabilir.

le tarafındaki, yani soldaki ise filika için ayrılmıştı.[36] Subaylar kaptan köşkünde otursa da askerler küreklerin arasında "manka" (İsp. *ballestra*) denen bir tahtanın üzerinde oturmak zorundaydı;[37] üstelik zaten dengesiz bir gemi olan kadırgayı sarsmamak adına bunu hiç kıpırdamadan yapmalıydılar.

Geminin pruvasının ucunda İtalyanların *sperone* dedikleri, hafif yukarı eğimli, 6–8 metre boyunda, demir ya da bronz uçlu bir mahmuz bulunurdu.[38] Bu pruva burunları Antik Yunan gemilerindeki mahmuzlar gibi gemiyi batırma amacı gütmemekteydi; zaten böyle olsaydı suyun üstünde değil, altında olmaları gerekirdi. Birçok tarihçiye göre bunlar çarpışma anında gemiyi kilitleyip rampa etmeyi kolaylaştırabilir ve askerlerin bir düşman gemisine geçmesini sağlayan platform işlevi görebilirdi.[39]

Okay Sütçüoğlu böyle dikine gerçekleşecek bir rampalamanın hücum güçlerini çok zor durumda bırakacağını iddia etmektedir. Ancak Osmanlı ticaret gemilerine saldıran bir Malta kadırgasındaki askerlerin bu bölgeden rampa ettiklerini biliyoruz.[40] Sonunda ağırlıklarıyla geminin burnunu (*den esporen oder schnabel*) kırmaları ve burada saldırdıkları geminin savaş değil, ticaret gemisi olması nedeniyle

36 Sütçüoğlu, Osmanlı kadırgalarında ocak için bir kürek iptal edilmesine rağmen, aynı şeyin filika için yapıldığına dair herhangi bir kayıt olmadığına dikkat çekmiştir ve filikaların arkadan çekilmiş olabileceğini belirtmiştir. Okay Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi Perspektifinden Osmanlı Kadırgaları (15-16. yüzyıllar)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018), 228. Balyos Marino Cavalli'nin Osmanlı kadırgalarında 148 kürekçi olduğunu söylemesi ve Kâtib Çelebi'nin Osmanlı kadırgasında 49 oturak olduğunu söylerken ocağa ayrılan kürekten bahsedip filikaya değinmemesi Sütçüoğlu'nu desteklemektedir. Balyos Marino Cavalli'nin 1560'ta Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Albèri (yay. haz), *Le relazioni*, III. cilt, 293; Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 145. Ancak yine de kesin konuşmamak gerekmektedir; zira Nicolò Michiel 1558 tarihli seyahatnamesinde filika (*coppano*) için de kürek çıkartıldığını yazmaktadır. Maria Pia Pedani (yay. haz.), *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente, vol. XIV: Costantinopoli, relazioni inedite (1512-1789)* (Torino: Bottega d'Erasmo, 1996), 119.

37 Cristóbal de Villalón, *Viaje de Turquia*, yay. haz. Antonio G. Solalinde (Madrid: Calpe, 1919), 51.

38 Bono, *I corsari barbareschi*, 87.

39 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 87.

40 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 80.

bu detay Sütçüoğlu'yu tam anlamıyla haksız çıkarmasa da iddialarını zayıflatmaktadır. Her hâlükârda Sütçüoğlu pruva burnunun iki işlevi bulunduğunu belirtmektedir; yukarıdaki tereddütlerimizi gidermek için bu cümleye bir "daha" ifadesi eklemek yeterli olacaktır. Bu ek işlevlerden birincisi pruva kasarasında bulunan topların daha iyi nişan alabilmesi için bir kerteriz noktası görevi görmek, bir diğeri ise öndeki trinkete yelkeninin gerilmesi için gerekli bağlama-destek noktasını oluşturmaktır.[41] Bu sonuncu işlevin ünlü tarihçi Rodgers tarafından da dile getirildiğini belirtelim.[42]

Onaltıncı yüzyılda kadırgaların geçirdiği bir başka değişiklik ise ateşli silahların yaygınlaşmasının bir sonucuydu. Üstünde bir platform olmayan kadırgalara tüfekçi ve top yüklemek sorun olmaktaydı. Bunu 1530'lu yıllarda pruvanın üzerine *arrumbada* (pruva kasarası) denen bir strüktür yerleştirerek ve hızı feda ederek çözen İspanyollar olacaktı. Kış kasarası gibi yanlardan sarkan bu yüksek platformun üstünde askerler bulunurken, alt tarafındaki haznelere de toplar yerleştirilirdi (kadırgada toplar yana değil, öne ve arkaya yerleştirilmektedir). Başka bir ifadeyle kış kasaraları barınak olarak kullanılırken, pruva kasaraları silahların bulunduğu bir savaş platformu olarak kullanılırdı. Ancak bu eklemelerle ağırlaşan kadırgalar savaş gemisi olarak işe yarayacak olsa da, hızlı ve atik korsanlar karşısında çaresiz kalacaklardı. Yine de Akdeniz'in diğer milletleri İspanyolları taklit etmekte gecikmeyeceklerdi. 1550'lerde Cenova ve Papalık, 1560'larda da Fransızlar çektirilerine pruva kasarası eklemeye başlamışlardı.[43] Gemilerinde fazla top bulundurmayan Osmanlılar ise onaltıncı yüzyıl boyunca ağır kış kasaralarından kaçınacaktır. Pîrî Reis'teki kadırgaların pupalarında sadece bir tente ile örtülen basit bir kasara olduğunu görüyoruz.[44] Bu kasaraların amacı kaptan ve subayları güneşten korumaktı ve gövde derinliği kamara için uygun değildi. Aynı şekilde hızlarına düşkün korsanların da

41 Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 283-284. Modern Türk topçusunun uyguladığı topların paralel nişangâh ayarının yapılması yönteminden esinlenen Sütçüoğlu'ya göre düşman hattına ilerlerken geminin pruvası inip kalkacağından nişan almak zorlaşacaktır; bu da ileri bir gez noktasına ihtiyaç duyulması demektir.

42 Rodgers, *Naval Warfare under Oars*, 232'de kullanılan "*managing the sails*" ifadesini bu şekilde yorumladım.

43 Konstam, *Renaissance War Galley*, 14-5.

44 Pirî Reis, Kitab-ı *Bahriye*, 181, 189, 501.

top taşıyan ağır kasaraları gereksiz addetmesi ve kalyetelerinde tercih etmemesi kimseyi şaşırtmamalıdır.

Sualtı kısmı oldukça dar olan çektirilerde alttaki ambar da çok ufaktır. Ayrıca bunlar yelkenli gemilere göre çok daha kalabalıktır. 150–200 kürekçi ve 20–30 denizcinin yanı sıra, 50–60 da asker taşımaktadırlar. Kısıtlı ambar alanıyla çok sayıda insanı taşıma zorunluluğu kadırganın operasyon çapını oldukça düşürmüştür; bu gemiler karaya çıkıp su, erzak ve kereste ikmali yapmadan *maksimum* iki hafta gidebilmektedir.[45] Bu rakam çoğu zaman daha da azdır; onaltıncı yüzyıl boyunca kadırgaların büyümesi ve kalabalıklaşmasıyla sürekli azalacaktır ve Guilmartin'in deyimiyle "stratejik bir staz"a yol açacaktır.[46]

Erzak ve kereste de sıkıntı olabilmekle beraber en sık yenilenmesi gereken sudur. Üstü açık kadırgalarda kızgın güneşe karşı herhangi bir koruma olmaması,[47] kürek çekme sırasında sürekli su kaybedilmesi ve koruma amacıyla et gibi yiyeceklerin tuzlanması su tüketimini arttırmaktaydı. Guilmartin'in yarım galon (1.9 litre) kişi başına düşen günlük su tüketimi tahminini[48] Pryor "muhafazakâr" bulmuş,[49] diğer tarihçiler ise oldukça yukarılara çekmiştir: 7 litre.[50] Bana da makul gözüken bu son rakam baz alınırsa bir kişinin haftalık su tüketimi 50 litrelik bir varile denk gelmektedir. Bu şartlar altında kadırganın su ikmali yapmadan (ya da Osmanlıca ifadesiyle "sulanmadan") iki hafta seyrüsefer etmesi kulağa pek mantıklı gelmemektedir. Hızı arttırmak için hemen her türlü yükten kurtulmaya çalışıldığı bir ortamda, bir yerine iki hafta suda kalmak için 12–15 tonluk ekstra yük getirecek 200–250 varil daha

45 Rodgers'ın verdiği yirmi günü oldukça abartılı bulduğumu belirtmeliyim. Rodgers, *Naval Warfare under Oars*, 232.

46 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 235 vdv.

47 Yağmurlu ve soğuk havalarda kadırgaların üstüne tente gerilmiş olabilir; ancak gökyüzünü gözetlemeyi zorlaştıracağı için açık havalarda bu tente kullanılmamış olsa gerek. Bu da güneşin sıcağından saklanacak tek yerin yelkenin gölgesi olması demekti. Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 224.

48 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 120.

49 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 76-7.

50 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 194; Salvatore Bono, "'Fare l'acquata' nel Mediterraneo dei corsari (secoli XVI-XIX)," *Studi storici dedicati a Orazio Cancila,* yay. haz. Antonino Giuffrida vd., (Palermo: Associazione Mediterranea, 2011), 590.

taşımak mantıklı değildir. Zaten Bondio, Burlet ve Zysberg 500 varil taşıyan onyedinci yüzyıl Fransız kadırgalarının en fazla bir hafta suda kalabileceğini iddia etmişlerdir.[51] Daha düşük rakamlar verenler de vardır; kadırgalar üzerine dünyadaki en yetkin isimlerden biri olan Guido Ercole'ye göre maksimum suda kalma süresi üç gündür.[52]

Çektirilerin seyir süresince düzenli aralıklarla yağlanması gerekmekteydi. Bir kadırganın iyi yağ tutabilmesi için inşa aşamasında sağlam bir şekilde kalafatlanması şarttı. Önce dış kaplaması inşa edilen Antik Çağ kadırgalarının aksine, Ortaçağ çektirileri bindirme usulüyle yapılmaktaydı; yani önce iskeletleri inşa edilmekteydi. Daha az kalifiye işçilik isteyen ve daha ucuz olan bu metodun bir eksikliği kerestelerin arasında kalan boşluklardan su sızmasıydı.[53] Bu boşlukları kapatmak için bunların arasına çentikler açılıp keten, kenevir veya bozuk halat parçalarından elde edilen üstüpü ile doldurulmasına ve üstünün de bitüm/petrol varsa zift, eğer yoksa onun yerine geçebilen katran veya reçine ile dolgulanmasına kalafatlama denmekteydi. Suyun içeri sızmasını engellemek adına ağaçtan imal edilmiş çiviler önceden yuvası hazırlanmış deliklere çakılır ve bu ahşap malzeme suyla temas ettiğinde şişerek su sızmasını en aza indirirdi. Nitekim hâlâ günümüzde bazı gemilerin yapımında bu maksatla ahşap çiviler kullanılmaktadır. Daha sonra kalafatlı gövdeyi sudan izole etmek ve suda kaymayı kolaylaştırmak için yapılan cilalama işlemi de yağlama tesmiye edilirdi.[54] Ziftin içine boya eklemek yahut kalafatlanan kaplamaları ekstradan boyamak da yağlamadan önce ek bir izolasyon ve hidrodinamik avantaj sağlamaktaydı.

Çektirinin ilk inşası sırasında yapılan bu işlemler seyrüsefer esnasında da belirli aralıklarla tekrarlanmak zorundaydı; gemilerde bunun için üstüpü, reçine, katran ve hayvansal yağ taşınırdı. Sahile çıkarılan ve yan yatırılan geminin önce alt kısmı yosun ve deniz kabuklarından temizlenir, çatlaklar tamir edilir, çentikler zımparalanır ve yağlama için pürüzsüzleştirilirdi. Böylece sürtünme önlenmiş olurdu (ince, uzun ve alçak

51 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 194.

52 Ercole, *Le galee mediterranee*, 89.

53 John H. Pryor, "The Mediterranean Round Ship," *Cogs, Caravels and Galleons*, 66. Bindirme tekniğinin bir başka olumsuz yanı da tamir gerektiğinde tüm kaplamaların sökülmesinin gerekmesiydi.

54 Idris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri* (İstanbul: Bilge Yayım Habercilik, 2005), 209.

kadırganın hidrodinamik mantığının suyun direncini azaltmak olduğunu unutmayalım).[55] Daha sonra tuzlu suyun ahşap üzerinde yaptığı yıpratıcı etkiyle oluşan çatlaklar üstüpü ile doldurulur ve üstü kazanda kaynatılan reçineyle kaplanırdı.[56] Böylece hem gemiye su girmez hem ahşap kurdunun tahtaları kemirmesine engel olunur hem de cilalanan yüzeye yosun ve pislik takılması zorlaşırdı. Kâtib Çelebi'nin sefer başına iki kez yapılması gerektiğini söylediği bu işlemler,[57] onaltıncı yüzyıldan bir İspanyol'a göre ise her ay, bilemedin iki ayda bir gerçekleştirilmeliydi.[58] Balyosluk Sekreteri Marcantonio Donini'nin korsanların bu işlemi düzenli olarak yaptığının altını çizdiğini de ekleyelim.[59]

Bu işlemin limana dönüldüğünde tekrarlandığını hatırlatmaya gerek yok; ancak limana tertemiz gemilerle şaşaalı ve muzaffer bir şekilde dönmek isteyenlerin bunu başka limanlarda yaptığını belirtmemiz gerekebilir. Mesela 1533 yılında Cezayir'den İstanbul'a gelen Barbaros Hayreddin, İstanbul'a girmeden gemilerini Çanakkale'de yağlatmıştır.[60] Sosa'ya göre Cezayir korsanları ya avlanmaya gittikleri Hıristiyan sahillerinde bir yerde ya da geri dönüp Kuzey Afrika limanlarında gemilerini yağlamaktadır (*espalmar*). Doğal olarak yakınlarındaki bir limanı tercih etmektedirler. İspanya sahillerine ve Balear Adaları'na gidenler Şerşel'i; Korsika, Sardinya, Sicilya, Kalabriya, Cenova, Napoli, Toskana gibi İtalya kıyılarına gidenler ise Becaye, Annaba, Benzert, Garü'l-Melh, Kelibiye, Susa ve Cerbe limanlarını kullanmaktaydılar.[61]

Korsan Kalyeteleri

Şu ana kadar merkezî devletlerin tercih ettiği savaş kadırgasını (*galea sottile*) inceledik. Ancak kadırganın ebadına göre başka tipleri de vardır. Acaba korsanlarımız bunların hangisini kullanmıştır? Bu noktada iki şerh düşmek gerekmektedir. İlk önce, elimizde yeterli kaynak bulunmadığı ve Mağrib sularında sualtı arkeolojisi çalışmaları yapılmadığı

55 Pryor, "The Geographical Conditions of Galley Navigation," 208.

56 Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 242-4.

57 Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, 146.

58 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 54.

59 Sekreter Marcantonio Donini'nin 1562'de Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Albèri (yay. haz), *Le relazioni*, IX. cilt, 194.

60 Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 241.

61 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 83-4.

Harita 2. Mağrib ve Batı Akdeniz'deki Av Sahaları

için korsanların nasıl gemiler kullandıkları üzerine fazla bilgiye sahip olmadığımızı itiraf etmek durumundayız. İkinci olarak, bu tek tük bilgileri ne kadar genelleyebileceğimiz de net değildir. Kereste fakiri Mağrib kıyılarında cebelleşen korsanlarımız ellerine geçen tüm gemileri korsanlıkta kullandığı için burada İstanbul, Venedik ya da Barselona tersanelerindeki standardı beklemek doğru olmaz.

Ancak yine de korsanların genel tercihleri üzerine bir şeyler söylemek mümkündür. Kadırga tiplerini incelemeden önce gemi avcısı korsan sefinelerinde en önemli kriterin hızlanma kapasitesi olduğunu hatırlayalım. Birçok çağdaş yazar bu gemilerin hızını övmüş,[62] hatta Cervantes gibileri bunlarla karşılaştırdığı Hıristiyan gemilerinin ağırlığıyla dalga bile geçmiştir.[63] Pierre Dan "rüzgârın kölesi" (*esclaves des vents*) diğer kadırgalarla karşılaştırdığında bunları kartala benzetmekte ve "denizin kraliçeleri" (*les Aigles&les Reines de la mer*) unvanına layık görmektedir.[64] "Tam anlamıyla bir deniz gerillası" gibi savaşan korsan gemilerini Guilmartin, "stratejik yağma teknesi" (*strategic raiding craft*) olarak tasnif etmiştir.[65] Bunların amacı, olabildiğince çabuk bir şekilde hızlanıp savunmasız gemileri yakalamak ve sayısız arkebüzcü ve ağır toplarla mücehhez savaş kadırgalarıyla karşılaştıklarında, yani zora geldiklerinde tabanları yağlamaktır.

Önce kadırganın büyük versiyonlarını ele alalım. Kadırganın askerî gücü ve manevra kabiliyetiyle yuvarlak gemilerin ambar hacmini bir araya getirmeyi amaçlayan Venedikliler, 1294'te daha yüksek güverteli ve derin ambarlı ticaret kadırgaları (*galea da mercanzia*) inşa etmeye başladılar. Kutsal Topraklar'a hacı taşımakta da kullanılan bu gemiler istendiği takdirde savaş gemisine çevrilebilmekte ve büyük kadırga (*galea grossa*) adını alabilmektedir.[66] Osmanlıların mavna dedikleri[67] ve

62 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 86; Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 264-265.

63 Miguel de Cervantes Saavedra, "El Trato de Argel," *Viaje al Parnaso. Publicanse ahora de nuevo una tragedia y una comediaineditas del mismo Cervantes: aquella intitulada La Numancia: esta El trato de Argel* (Madrid: Antonio de Sancha 1784), 313; Bono, *I corsari barbareschi*, 80.

64 Dan, *Histoire de Barbarie*, 306.

65 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 230.

66 Ercole, *Le galee mediterranee*, 80.

67 Balyos Domenico Trevisano'nun 1554'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, III. cilt, 143.

onaltıncı yüzyılda 1/6 en-boy oranına sahip (47.8 metreye 8 metre) bu çektiriler hantallıkları yüzünden korsanların işine yaramayacaktır.

Mâliyetleri nedeniyle onaltıncı yüzyılın ilk otuzbeş yılında kaybolan büyük kadırgalar yüzyılın ikinci yarısında modifiye edilmiş olarak karşımıza çıkacaktır. Ateşli silahların yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan bu *galeazza*'lara Osmanlılar hâlâ mavna dese de[68] arada büyük farklar vardır. 23 oturakta beşer kişinin 18'er metrelik kürekler çektiği 52 metreye 9 metrelik bu dev ve şişman kadırgalarda[69] galea grossa'dakilerden çok daha yüksek ve büyük bir pruva kasarası bulunmaktadır. Bu kasaranın elips şeklinde olması sayesinde buraya konan toplar sadece öne değil, yanlara da ateş edebilmektedir. Elips şeklinde olmasa da kıç kasarası bir hayli yüksektir. Güvertenin kadırgalara göre hayli yüksek olması ve buraların küpeşte ile korunması bu haşmetli çektirilere rampa etmeyi zorlaştırmaktadır. Üstüne üstlük kadırganın aksine yanlara da top konabilmiştir.[70]

Yüksek kasaralardan gelecek top ve arkebüz atışlarının ne kadar etkili olabileceğinin en iyi örneği İnebahtı Muharebesi'dir. Hıristiyan hattının önüne konan altı Venedik galeazza'sının Osmanlı saflarında büyük bir karmaşa yaratıp savaşın galibini belirleyen faktörlerden biri olduğundan hem çağdaş kaynaklar hem de artık klasikleşmiş eserinde Guilmartin bahsetmiştir.[71] 50–60 funtluk 12 kolonborna[72] ve bacaluşka,[73] 14–30 funtluk 89 büyük top ve 58 küçük top taşıyan bu yüzen kalelerin bir adet 30 funtluk büyük top ve iki küçük top taşıyan Osmanlı kadırgalarına karşı üstünlüğü ortadadır;[74] ayrıca sadece öne ateş

68 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 144; Svat Soucek, "Certain Types of Ships in Ottoman Turkish Terminology," *Turcica* 1 (1975), 236.

69 Bunlar Ercole'nin verdiği rakamlardır, *Le galee mediterranee*, 107. Guilmartin'e göre İnebahtı'ya katılan galeazza'lar altı kişinin kürek çektiği 26 oturağa sahiptir. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 246.

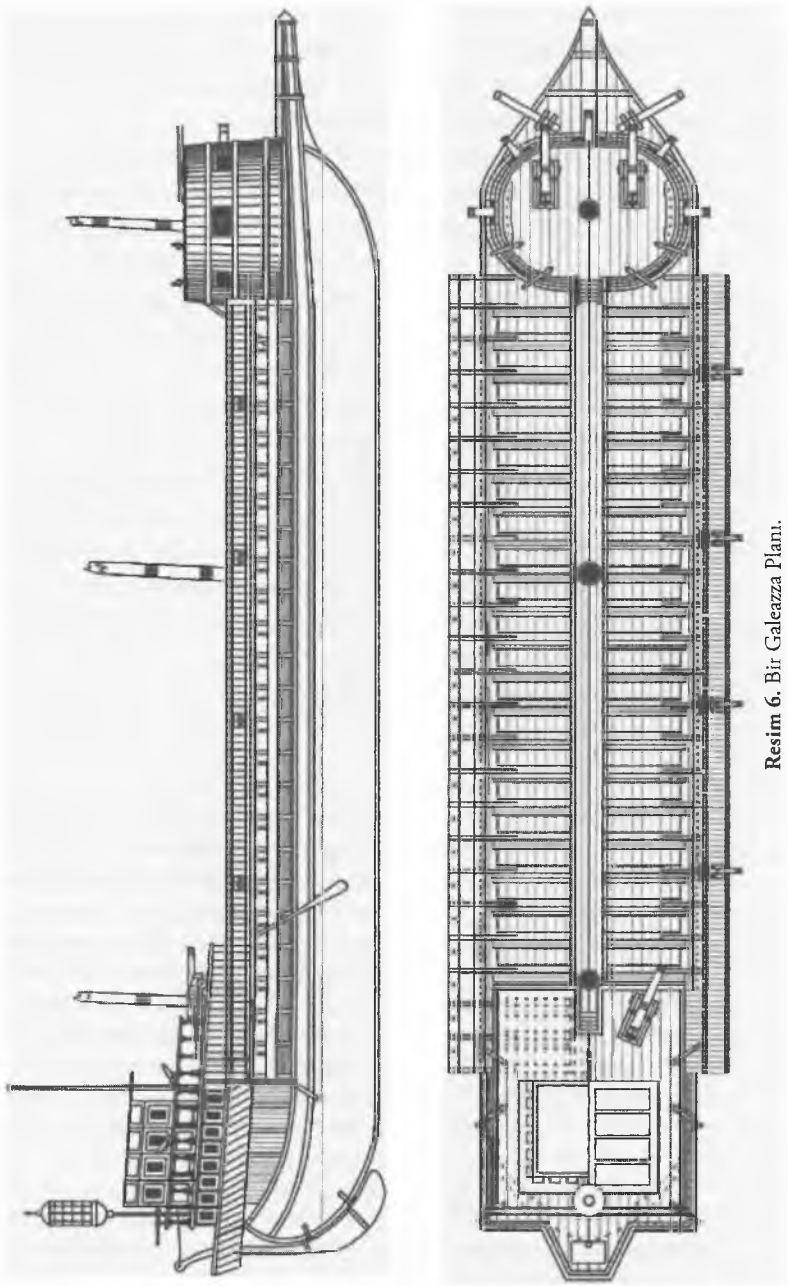
70 Ercole, *Le galee mediterranee*, 107.

71 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 235-268.

72 İng. *culverine*, Fr. *couleuvrine*. 24-26 funt ağırlığında, 26 kalibrelik dökme bronz top.

73 İng. *cannon* ve Fr. *canon*. 30-50 funt ağırlığında, 18 kalibrelik dökme bronz top. Osmanlılar bu kelimeden türettikleri kanonu daha ufak toplar için kullanmışlardır. Bazen bacaluşka ile kanonun birbirinin yerine kullanıldığına da rastlanmaktadır. Gábor Ágoston, *The Guns for the Sultans: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire* (New York: Cambridge University Press, 2005), 80-81.

74 Alessandro Barbero, *Lepanto: La battaglia dei tre imperi* (Roma and Bari: Laterza, 2010), 547. İnebahtı Muharebesi'nde ele geçirilen topların sayısı üzerinden

Resim 6. Bir Galeazza Planı.

edebilen kadırgaların aksine, elips şeklindeki pruva kasarasından 270 derece atış yapılabilmektedir. Ancak bu gemiler çok hantaldır; İnebahtı'da diğer kadırgalar tarafından filonun ön safına çekilmeleri gerekmiştir. Bunların da korsanların işine yaramayacağı açıktır.

27'den 36'ya kadar değişen oranlarda küreğe sahip olabilen baştarde, kapudane ve riyale gibi bayrak/statü gemileri de bulunmaktadır. Sanayileşme öncesi tarım toplumlarının hiyerarşi ve itibar anlayışları doğrultusunda hükümdar ve kumandanların şanına yakışır bir şekilde inşa edilmiş bu sefinelerin önceliği sadece kudret ve şatafat değildir; Phillip Williams'ın da gösterdiği gibi aşırı hızlara ulaşabilmektedirler. Ancak bu, sadece tecrübeli kürekçilerle donatıldıklarında mümkündür. Çok sayıda kürekçinin yaratacağı ekonomik ve lojistik sıkıntılar bunların sayılarının sınırlı kalmasına yol açmıştır. Ayrıca uzun kovalamalarda yüksek hız işe yarasa da, daha çok su alan bu gemiler hemen hızlanamamaktadır. Daha az oturaklı kadırgalarla karşılaştırıldığında bunların manevra kabiliyetinin daha sınırlı olduğunu da hatırlatalım.[75] Bu sebepler yüzünden hızlı olmalarına rağmen korsanlar tarafından pek tercih edilmemişlerdir. Yine de ondokuzuncu yüzyıla kadar karşımıza statü sembolleri olarak çıkmaktadırlar.[76]

Korsanların favori gemisi kadırganın daha kısa ve ince versiyonu kalyetelerdir. Donanma-yı Hümayun'la sefere çıkarken bile

yapılan bu hesaplamaya Guilmartin karşı çıkmaktadır; ona göre bronzun pahalı olması yerinden kolayca hareket ettirilebilecek birçok topun envantere girmeden yağmalanmasına yol açmış olmalıdır. *Gunpowder and Galleys*, 244-5. Ancak bu muharebeden altı ay önce, yani Pertev Paşa komutasındaki 80 kadırgalık üçüncü bir filonun demir almasından üç hafta evvel İstanbul'a gelen Jacoppo Ragazzoni'ye göre, Osmanlı kadırgalarının bazılarında bir, bazılarında üç top bulunmaktadır. Venedik Elçisi Ragazzoni'nin Venedik Senatosu'na sunduğu Ağustos 1571 tarihli relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, VI. cilt, 100. Beş sene sonra Antonio Tiepolo ve 1592'de Lorenzo Bernardo da pruvada üç top olduğunu tekrarlayacaktır (Barbero, *Lepanto*, 149, 342). İnebahtı'daki Hıristiyan kadırgalarının ağır donanımı bile Osmanlıları huylarından vazgeçiremediyse bunun nedeni Osmanlı donanmasının stratejik önceliğinin bir deniz savaşı değil, kuşatmaya asker ve top taşımak olmasıdır.

75 Williams, *Empire and Holy War*, 100-101.

76 Fransız İmparatoru III. Napoleon 1860'ta bir alla sensile trireme (üç kürekçili gemi) yaptıracaktır. Emile van Konijnenburg, *Ship Buildings from its Beginnings* (Brussels: The Permanent International Association of Congresses of Navigation, 1913), 22.

korsanlarımızın kullandıkları gemilerin büyük çoğunluğu bunlardır. İspanyol arşivlerindeki bir belgeye göre, 1565'teki Malta Kuşatması'na katılan Barbaros'un oğlu Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa komutasındaki Cezayir filosundaki 34 geminin 7'si kadırga, 27'si kalyetedir ve bu 7 kadırganın 3'ü Malta şövalyelerinin elinden yeni alınmıştır.[77] İspanyol casuslarının raporuna göre İnebahtı öncesinde Cezayir Limanı'nda 15–22 kürekli 22 kalyeteye karşı sadece 7 kadırga bulunmaktadır.[78]

Ancak burada kalyeteyi iyi tanımlamak gerekir. Sıkça tekrarlanan, korsan kalyetelerinin savaş kadırgalarından (*galea sottile*) daha ufak ve 16–20 oturaklı olduğu yönündeki yargı doğruyu yansıtmamaktadır.[79] Yüzyılın başından seslenen Sanudo'nun kayıtlarında 22 oturaklı kalyetelere rastlamak mümkündür.[80] Neredeyse yarım asır sonra kaleme alınan *Gazavât*'ta belirtilen korsan gemilerinin büyük çoğunluğu 18–24 oturaklıdır; metinde bir yerde Barbaros'un gemilerinden birine "büyük kalyete" adı verilmiştir.[81] Benzer bulguları Birinci Bölüm'de verdiğimiz Tablo 1'de de görebiliriz. Antonio Sosa'nın 1581'de Cezayir Limanı'nda görüp kalyete olarak adlandırdığı 35 sefinenin 15'i 20 oturağın üzerindedir: 2'si 24, 1'i 23 ve tam tamına 12'si ise 22 oturaklıdır.[82] 1590 yılında Venedik Balyosu Giovanni Moro, her ne kadar isimleri kalyete olsa da, bunların 23–24 oturaklı inşa edildiğini söylemektedir. Aklında muhtemelen 18 oturaklı 27 metre civarındaki Venedik kalyeteleri olan balyos, korsan kalyetelerinin kadırga kadar büyük olduğunun altını çizme ihtiyacı da hissetmiştir.[83] Pantero Pantera da 1614'te ufak kalyetelerin 18 oturaklı olduğunu, büyüklerininse 23 oturağı geçmediğini ve Mağrib'de normal kadırga boyutunda kalyeteler inşa ettiklerini

77 AMN, *Colección Navarrete,* IV, fol. 224, dök. 19; k. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 117.

78 ASG, *Lettere Ministri*, Costantinopoli, 2170; k. M. Brunetti ve E. Vitale (yay. haz.), *La corrispondenza da Madrid dell'ambasciatore Leonardo Dona* (Venezia e Roma: Istituto per la collaborazione culturale, 1963), 66 ve 77; Barbero, *Lepanto*, 368.

79 Guilmartin, *Galleons and Galleys*, 113; Angus Konstam, *The Barbary Pirates: 15th-17th centuries* (Oxford: Osprey Publishing, 2016), 32.

80 Sanudo, *I Diarii*, IV. cilt, süt. 88 (10 Mart 1501).

81 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 235b, s. 165.

82 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 89-91.

83 Balyos Giovanni Moro'nun 1590'da Venedik Senatosu na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 355.

belirtmektedir.[84] Onyedinci yüzyılda yazan bir başka müverrih Kâtib Çelebi'ye göre de kalyeteler 19–24 küreklidir.[85]

Kısacası kadırga ile kalyeteyi birbirinden oturak sayısı üzerinden ayırmak yanıltıcı olabilir. Yüzyıl başlarındaki kalyetelerin kadırgalardan farkı oturak başına düşen kürekçi sayısıdır, ki bu fark geminin inceliğini de etkilemektedir. Sanudo incelendiğinde kalyetelerde oturak başına iki kürekçi düştüğü görülmektedir;[86] bazı durumlarda ocağa kadar olan kürekleri ikişer, arkadaki kürekleri de birer kişinin çektiği görülmektedir.[87] 1529 yılında Venedikli Fausto Vettor'un Roma *quinquereme*'lerine (beş kürekçili gemi) özenerek yaptırdığı 20 oturaklı gemiye[88] kalyete yerine kadırga denmesinin nedeni beş olan kürekçi sayısı ve buna paralel olarak geminin eninin artıp kalınlaşmasıdır.

Yüzyıl ilerledikçe ve oturak başına düşen kürekçi sayısındaki varyasyonlar arttıkça kürekçi sayısı üzerinden yapılan bu ayrım manasını kaybetmiştir; aşağıda da görüleceği gibi yüzyılın son çeyreğinde korsanlar oturak başına dört kürekçi kullanmaktadır. Artık kalyeteyi kadırgadan ayıran şey, yüzyıl boyunca kadırgaya eklenen ve onu ağırlaştıran pruva ve kıç kasarasıyla trinkete yelkeninin yokluğudur. Uluc Ali'nin kalyeteleri için büyük kadırga (*galeras gruesas*) ifadesini kullanan Sosa'nın bunlardan daha fazla küreğe sahip 26 oturaklı baştarde için "baştarde kalyete" (*galeota bastarda*) kelimesini tercih etmesi[89] ya da Venedikli tercüman Giovanni Battista Salvago'nun Cezayir'deki 25 oturaklı kadırgalara kalyete demesi gibi kafa karışıklıkları savımızı desteklemektedir.[90] Oturaklarında 4–5 kürekçi olabilir ve 140 levend taşıyabilirler; ancak yakalamaya ve kaçmaya odaklanmış (*preste et a giongere et a fuggire*) bu çevik gemiler kasaraları ve trinketeleri olmadığı sürece kalyete olarak adlandırılmaktan kurtulamayacaklardır.

Onaltıncı yüzyıl boyunca büyüyen kadırgaları daha da ağırlaştıran bu yapılara kalyetede yer verilmemesinin nedeni hafifliğe ve dolayısıyla

84 Pantero Pantera, *L'Armata Navale del Capitan Pantero Pantera gentil'huomo comasco et cavalliero dell'habito di Cristo* (Roma: Egidio Spada, 1614), 48.

85 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 144.

86 Sanudo, *I Diarii*, II. cilt, süt. 1055 (28 Mart 1499).

87 Sanudo, *I Diarii*, IV. cilt, süt. 88 (10 Mart 1501).

88 Ercole, *Le galee mediterranee*, 100.

89 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 353.

90 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 56.

çevikliğe verilen önemdir.[91] 1530'lardan itibaren yaygınlaşan pruva kasarasının tercih edilmemesinin bir başka sebebi, rampalama amacı güden bu süratli gemilerde uzaktan ok ya da arkebüz atılmasına olan ihtiyacın daha az olmasıdır. Bunlarda birden fazla top da bulunmaz; çünkü hedef gemiyi batırmak değil, ele geçirmektir. Tek topla yetinilmesi sadece pruva kasarasının ağırlığından değil, en az ikişer tonluk iki top ve bunların 30–40 kiloluk güllelerinkinden de tasarruf edilmesi demektir. Yine ağırlık yapan trinkete de bu gemilerde yoktur. Pierre Dan'a göre bazılarında kıç kasarası bulunmaktadır; ancak bunlar çok sade ve basit yapılardır. Bu gemiler kadırgalara göre daha alçak güverteli ve hafif olduğundan kıç kasaraları rüzgârda geminin dengesini bozabilmektedir. Hava bozduğunda bunların sökülebildiğini de belirtelim.[92]

Ağırlığı azaltacak bir başka önlem olarak kalyetelerde süsleme veya gereksiz eşya bulundurulmamasına özen gösterilmektedir. Korsan akınları maksimum 40-50 gün civarında sürdüğünden fazla erzak alınmasına da gerek yoktur. 1662'de Toulon Tersanesi Emini (*Intendant-General*) De la Guette, Fransız Bahriye Vekili Jean-Baptiste Colbert'e korsanların gemilerine ancak hafif toplar ve altı hafta ile iki ay yetecek kadar erzak aldığını yazmaktadır.[93] D'Arvieux de bunların gemilerine çok az şey yüklediğine şahittir: Savaş mühimmatı, su, peksimet, sebze, soğan, yağ, peynir ve askerlerin çantasındaki hafif şeyler. Bu gemilerde uyku tulumu (*branle*), döşek (*matelat*), sandık (*coffre*) ya da herhangi başka bir eşya (*autres meubles*) bulunmaz; herkes bornusuyla (*capot*) uyumaktadır.[94] Antonio Sosa hayatî önemdeki başka bir detaydan bahsetmektedir: Geminin dengesinin bozulmaması için silah ve

91 Dan, *Histoire de Barbarie*, 307-8. Dan'ın hız arayışına yorduğu bu tercihin arkasında kötücül Pantera başka şeyler aramaktadır. Korsanların sultan tarafından donanmaya çağrılmamak için kadırgalarına kalyete dediğini iddia etmektedir. Pantera, *L'Armata Navale*, 48. Buna benzer bir suçlama Trablusgarb korsanlarına da yapılmıştır; bunlar İstanbul savaşa çağırmasın diye kadırgaları parçalarına ayırıp daha ufak çektirilere dönüştürmektedir. Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 52v.

92 Dan, *Histoire de Barbarie*, 8.

93 AN, *Affaires Etrangeres*, Colbert'e yazılmış 14 Kasım 1662 tarihli mektup; k. Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 60; a.g.y., *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 101.

94 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*,, V. cilt, 265.

mühimmat büyük bir itina ile alttaki depoya yerleştirilmektedir; öyle ki askerler bile bazen buraya indirilecektir.[95]

Korsanların bu hassasiyetini İstanbul da fark etmiş olacak ki, İnebahtı bozgununun hemen arefesinde donanmayı yeniden inşa eden Uluc Ali'ye eski kadırgaların kumanya ambarlarının büyük yapıldığından ve çok yük konan bu gemilerin denizde gidemediğinden ("denize iktidârları olmayub amel-mânde olmağın") yakınmıştır. Belki de böylece dört ay önceki hezimetin faturasını kadırgaların hantallığına çıkaran İstanbul, Cezayir'den yeni transfer ettiği çiçeği burnunda kapudan-ı deryaya Tersane'deki kadırgaların ambarlarını Cezayir kadırgaları gibi ufak yapmasını emretmektedir.[96] Erzak, silah ve mühimmat konusunda gösterilebilecek esneklik mürettebat söz konusu olduğunda gösterilememektedir. Korsan gemilerinde çok sayıda asker bulunması gerekmektedir, çünkü bunlar avlarına düşürdükleri gemileri mürettebat ve malıyla birlikte ele geçirmek için rampa etmek zorundadırlar.[97]

Korsanlarımızın ellerine geçirdikleri kadırgaları demonte edip kalyeteler hâline getirdiklerine dair birçok kayıt vardır. Bu ifade gemiyi komple kerestelerine ayırıp parçalamak anlamına gelebildiği gibi,[98] kadırgaları ağırlaştıran strüktürlerin çıkarıldığının ve geminin hafifletildiğinin kastedildiği de olmaktadır. *Gazavât*'ın bahsettiği "büyük kalyeteler" ve Sosa'nın listesinde verilen 24 oturaklı Cafer Paşa ve Büyük Murad Reis'in kalyeteleri bunlardan olabilir. Yine 1605 yılında Büyük Murad Reis'in 26 oturaklı iki kadırgasında da pruva kasarası bulunmadığını bizzat

95 Haedo, *Topografia*, I. cilt; 86.

96 BOA, *MD* X, no. 156 (H. 4 Şaban 979/M. 20 Ocak 1572).

97 H. D. de Grammont, "Études algeriennes. La course, l'esclavage et la rédemption à Alger. Premiere partie: La course," *Revue Historique* 25/1 (1884), 18; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 111; Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 344-8; Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 27-8; Pierre Grandchamp, "Une mission délicate en Barbarie au XVIIe siecle. Jean-Baptiste Salvago, drogman vénitien à Alger et à Tunis (1925)," *Revue tunisienne. Nouvelle serie* 31-32 (1937), 471; Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 52-3.

98 Morgan, *A Complete History of Algiers*, 227. Oruç Reis 1505 yılında ele geçirdiği iki kadırgayı Cerbe'de ağaç olmadığı için kerestelerine ayırıp kendisine dört kalyete yaptırmıştır. Her ne kadar Oruç bu tarihte henüz Mağrib'de değilse de (bkz. Svat Soucek, "The Rise of the Barbarossas in North Africa," *Turcica 7* (1975): 238-250), hikâyeden bunun gazilerimiz arasında yaygın bir uygulama olduğu sonucuna varabiliriz.

Fransız Elçisi De Brèves'ten biliyoruz.[99] Bunlar Pantera'nın bahsettiği kadırga görünümlü büyük kalyetelerden olmalıdır.

Sosa'nın Cezayir'deki bütün büyük çektirilere kalyete ismini vermesi bize pruva kasarası olmayan kadırgaların da kalyete olarak adlandırıldığını gösterecektir. Ancak şüphesiz 16–20 oturaklı "küçük kalyeteler"e de sıkça rastlanmaktadır. Haedo'nun 1581 tarihli listesinde 15 büyük kalyeteye karşı 7 tanesi 20, 1 tanesi 19, 10 tanesi 18 ve 2 tanesi 15 kürekli toplam 20 küçük kalyete bulunmaktadır. Bunlar aşırı hızlı gemilerdir. Onaltıncı yüzyıl başlarında Venedik'te yapılan bir kalyeteyi baz alacak olursak boyları 27, enleri ise 3 metredir;[100] ortaya 1/9 gibi hafsalanın almayacağı bir incelik çıkmaktadır.[101] Bu da suyun direncinin minimuma inmesi demektir. Direnci daha da azaltan başka bir faktör de kalyetelerin kadırgalara nazaran daha az su çekmesidir.[102]

Esir ticaretiyle uğraşan korsanların kürekçi bulma sorunu olmadığı için kalyetelerin kürekçi sayısı kadırgadakilerden az değildir. Ancak kadırgalarda olduğu gibi buralarda da bir standart söz konusu değildir; kaynaklar iki ilâ beş arasında değişen sayılar vermektedir. Yüzyılın başında Sanudo'nun verdiği rakam ikidir;[103] a scaloccio sistemine daha geçilmediği bu dönemde kadırgalarda da en fazla üç kürekçi olduğunu belirtelim. 20 oturağın altındaki küçük kalyetelerde iki kürekçi olduğuna dair İspanyol arşivinde de belgeler bulunmaktadır.[104]

Dört ve beş kürekçili "büyük kalyete"lerden bahseden kaynaklar da mevcuttur. Don Juan de Zamaguerra'nın Osmanlı donanması üzerine yazdığı 1574 tarihli bir rapora göre bunlarda oturak başına dört-beş (à *cinco y à cuatro a banco*) kürekçi bulunmaktadır.[105] Haedo'nun verdiği

99 De Brèves, *Relation des Voyages*, 323-325.

100 Konstam, *Renaissance War Galley*, 32-3.

101 Sütçüoğlu'nun ebatları 1/7 oranına daha yakındır ki, normal bir kadırga inceliği de böyledir. Buna göre Osmanlı tersanelerinde yapılan kadırgalarda ebatlar 30 metreye 4 metre iken, korsan kalyeteleri 20-25 metreye 3-4 metredir. Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 249. Bu rakamlardan İstanbul'da yapılan kalyetelerin korsan kalyetelerinden daha ince olduğu sonucu çıkmaktadır, ki bu daha fazla araştırmayla detaylandırılması gereken bir durumdur.

102 Konstam, *Renaissance War Galley*, 45.

103 Sanudo, *I Diarii,* II. cilt, süt. 1055 (28 Mart 1499); IV. cilt, süt. 88 (10 Mart 1501).

104 AMN, *Coleccion Navarrete,* X, dök. 7, fol. 48; *Coleccion Sanz de Barutell* [Serie Simancas], *articulo 4,* dök. 277; k. Guilmartin., *Gunpowder and Galleys*, 131.

105 F. Elie de la Primaudaie, "Documents inedits sur l'histoire de l'occupation espagnole en Afrique (1506-1574)," *Revue africaine* XXI (1875), 464.

listedeki kalyetelerde en az üç kürekçi bulunmaktadır; bunların bazıları ön yarıda üç, arka yarıda dört ve bazıları da bütün oturaklarda dört kürekçiyle donanmıştır.[106] Zaten böyle olmasaydı bu listede verilen 15 kürekli çektirilere kalyete yerine fusta dememiz gerekirdi. 1590 yılında yazan Venedik Balyosu Giovanni Moro lafı hiç uzatmadan Osmanlı kadırgalarında oturak başına üç kürekçi bulunurken, bu oranın korsan kalyetelerinde dört ve hatta beşe çıktığını belirtmiştir.[107] 1620'lerde yazan Salvago da 4–5 rakamını telaffuz etmektedir (*vogano a quatro et a cinque al remo*).[108] 1630'lara geldiğimizde Pierre Dan 23–24 oturaklı kalyetelerin 200 kürekçiye sahip olduğunu söylemektedir; demek ki oturak başına dört kürekçi düşmektedir.[109]

Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta, oturak başına düşen adam sayısının arttırılmasının hızları korumaya yetmeyeceğidir; hantal baştardelerin durumu bunun en güzel örneğidir. Dolayısıyla korsanlarımızın kürekçi esirleri büyük bir titizlikle seçtiğini öğrenmek bizi şaşırtmamalıdır. Balyosluk Sekreteri Marcantonio Donini'ye göre korsanlarımızın kürekçileri *buonissimi uomini*'dir; bunların arasından kürek çekmeye alışık olmayanlar (*alcuno che a ciò non sia atto*) ayıklanıp Anadolu'da köle olarak satılmaktadır.[110]

Kaynaklarda karşımıza çıkan, ancak hakkında fazla bir şey bilmediğimiz bir başka kadırga türü olan *mezzagalera*, yani "yarım kadırga" hakkında malumat için Osmanlıların Tuna Nehri'nde faaliyet gösteren ince donanmasını inceleme fırsatı bulan Luigi Fernando Marsigli'ye dönüyoruz. Bu tecrübeli bilim adamı ve askerî mühendise göre, Osmanlıların 1694 yılında Petrovaradin önlerine getirdiği 8 mezzagalera'nın iki ya da üç kişinin kürek çektiği 18–20 oturağı bulunmaktadır.[111] Bu açıklama bir başlangıç noktasıdır; ancak ne yazık ki yarım kadırgaların

106 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 82.

107 Balyos Giovanni Moro'nun 1590'da Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 352, 355.

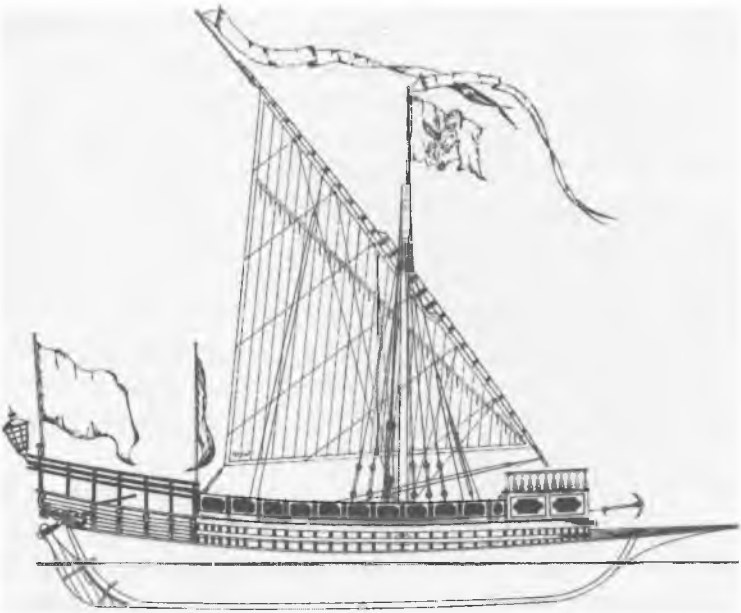
108 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 56.

109 Dan, *Histoire de Barbarie*, 308.

110 Balyosluk Sekreteri Marcantonio Donini'nin 1562'de Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 194.

111 Luigi Fernando Marsigli, *Stato militare dell'imperio ottomanno, incremento e decremento del medesimo* (Haya: Pietro Gosse et al., Amsterdam: Herm. Uytwerf, 1732), II. cilt, 171.

kalyetelerden ne farkı olduğundan bahsetmemektedir. 1692 yılında kalan bir Brandenburg mezzagalera'sının planı [bkz. Resim 7] bunların kalyetelerden daha geniş olduğuna işaret ediyor ki, bu fark da neden korsan gemi listelerinde mezzagalera'lara fazla rastlanmadığını açıklayacaktır. Ancak yine de Mağrib ile kuzey suları arasında karşılaştırma yapmanın tehlikelerine dikkat çekip gerisini bizden sonraki araştırmacılara bırakalım.

Resim 7. Bir Branderburg Mezzagalera'sı, 1692, Günter Schmidt. *Schiffe unterm Roten Adler* (Rochstock: VEB Hinstorff Verlag, 1986), Tafel 4.

Korsanların Ufak Çektirileri

Kadırga ve kalyetelerden daha ufak ebatta çektiriler de bulunmaktaydı. Fusta, pergende ve fırkata gibi isimleri olan, bir ya da iki kişinin kürek çektiği 6–15 oturaktan oluşan bu sefineler korsan çektirilerinin en çevik olanlarıydı. Bunların taşıdığı az sayıdaki kürekçinin hür Müslümanlardan oluştuğuna da dikkat çekmek isteriz. Zaten tek bir küreğe eğitimsiz bir köle konması beklenemezdi. Ayrıca bu ufak gemilerde

herkesin savaşmasına da ihtiyaç vardı; sıcak temas hâlinde Müslüman kürekçiler silahlarını alıp arkadaşlarına yardım edebilirlerdi. Oysa kadırga ve kalyetelerde durum böyle değildi; bunlara gereken 100–200 kürekçinin hemen hemen tamamı Hıristiyan kölelerden oluşmaktaydı. Bunun birkaç sebebi vardı. İlk olarak, Mağrib kıyılarında nüfus fazlası veren şehirler yoktu; buradan sezonluk bir iş için binlerce insanı işinden gücünden alıkoymak ciddi sosyo-ekonomik sıkıntılara yol açabilirdi. İkinci olarak, korsan akınları düzenli ve ucuz bir köle arzını sağlama almaktaydı. Ayrıca bunlar fusta, pergende ve fırkataya göre daha büyük oldukları için bu kölelerin isyan riski de azalmış bulunuyordu.[112]

Kalyetelerin bir ufak boyuna *fusta* denmekteydi. Yüzyılın başına ve Doğu Akdeniz sularına odaklanan Nicolas Vatin'in verdiği 12–21 aralığını bir kenara bırakırsak,[113] araştırmacılar 20 metre boyundaki bu çektirilerin 10–15 oturaktan oluştuğunda uzlaşmışlardır.[114] Oturak başına iki kişinin kürek çektiği bu gemileri ufak kalyetelerden ayırmak oldukça zordur. Örneğin 1586 yılında Venedik'ten Floransa'ya ulaşan bir habere göre Venedik Amirali Tiepolo 22 oturaklı bir *fusta de corsari* yakalamıştır.[115] Yine Venedik'ten Floransa'ya aynı hafta içinde yollanan ve aynı gemiden bahseden iki mektuptan biri fusta, diğeri ise kalyete ibaresini kullanmaktadır.[116] Zaten ortadan kesip gövdelerine ek yaparak fustaları kalyeteye çevirmek mümkündür.[117]

Tek Latin yelken taşıyan bu gemilerde herhangi bir kasara yoktu; pruvaya tek bir koğuş topu ve birkaç eynek topu konurdu. Her ne kadar büyük çektirilerle başa çıkacak kapasitede olmasalar da, 30–40 askerin yanı sıra 40–60 kürekçinin de savaşabildiği bu çevik gemilerin vur-kaç taktiği için biçilmez kaftan olduğu su götürmez bir gerçektir.

Fustadan biraz daha ufak olan pergendelerin oturak sayısı üzerinde tam bir anlaşma sağlanamamıştır. Pergendelerin fusta ile aynı oturak

112 Guilmartin, *Gunpowders and Galleys*, 131.

113 Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, 94.

114 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 92; Guilmartin, *Galleons and Galleys*, 114; Konstam, *The Barbary Pirates*, 35. Belhamissi 12-14 gibi daha dar bir aralık vermektedir. *Histoire de la marine algerienne*, 60.

115 BNCF, *Magliabechiano*, classe XXIV, codice 14, fol. 171 (12 Ekim 1586).

116 ASF, *AMP*, fil. 3084, fol. 66v (25 Ekim 1586) ve 70 (1 Kasım1586); Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 90.

117 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 19.

sayısına sahip olduğunu iddia eden Angus Konstam 10–15 rakamını vermektedir.[118] Hakikaten 1577'de yakalanan bir pergendeden 28 "Türk" çıkarken,[119] 1592'de korsan temizliği yapmak için denizlere çıkan Hıristiyan filosunun eline geçen pergendeden sadece 21 müdeccel çıkmıştır.[120] Ancak diğer çağdaş tanıklar Konstam'ı düzeltmektedir. Örneğin İspanyol arşivindeki 1575 tarihli bir belge 9 oturaklı bir pergendeden bahsetmektedir.[121] Sosa'ya göre de 1580'lerin Cezayir'inde pergendeler 8–13 oturak arasındadır.[122] Bir sonraki yüzyılın başından bize seslenen başka bir çağdaş kaynak Pantera da 8–16 aralığını vermektedir.[123] Bu ufak varyasyonlar çok da önemli değildir, çünkü pergendeyi fustadan ayıran bir iki oturak değil, her oturaktaki kürekçi sayısıdır. Bunlarda oturak başına bir kürekçi düşer. Bu da en fazla 30 kürekçi ve 20 askerden oluşan bir mürettebat demektir.

Köprüsü olmayan[124] ve tek Latin yelkene sahip bu gemilerde ancak eynek topları bulunurdu; koğuş topuna nadiren rastlanırdı. Bunların boyu hakkında kesin bir bilgimiz yok; ancak bir fikir vermek amacıyla Venedik pergendelerinin boyunun 16 metre olduğunu belirtelim. Enleri de 2 metre civarında olsa gerek. Bunun daha ince versiyonlarına "şehtiye" (*saetia*) denmekteyse[125] de Osmanlıların bu kelimeyi Latin yelken taşıyan gemilerin geneli için kullandığını da unutmayalım. Haedo'nun pergende ile aynı şey kabul ettiği fırkata da pergendenin bir ufak boyuydu.[126] Bunlar tek kürekçinin kürek çektiği 6–12 oturaktan oluşurlardı ve köprüleri oldukça ufaktı. Pupaları daha alçak olan bu gemiler pergendelerden bile daha hızlıydı.[127]

Kadırga ve kalyetelerin aksine bunlar ufak çaplı korsanlık yapmaktaydı. Büyük yağmalara girişecek veya kalelerle cebelleşecek takatleri bulunmamaktaydı; avantajları ufak ve çevik olmalarıydı. Kendilerini

118 Konstam, *Renaissance War Galley*, 20; a.g.y., *The Barbary Pirates*, 35.

119 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 422 (25 Haziran 1577).

120 AGS, *E* 1424, fol. 141 (13 Ekim 1592); Williams, *Empire and Holy War*, 119.

121 AGS, *E* 1144, fol. 89 (10 Haziran 1575).

122 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 91.

123 Pantera, *L'Armata Navale*, 48.

124 "*non portano la corsia alta.*" Pantera, *L'Armata Navale*, 48.

125 Konstam, *Renaissance War Galley*, 20.

126 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 382.

127 Pantera, *L'Armata Navale*, 48.

rahatça kamufle edebilen ve kıyıya sessizce yaklaşabilen bu çektiriler karaya çıkarma yapmak için idealdi. Zaten Cezayir'de bunları mühtediler ve Müslümanlar değil, kovuldukları memleketlerini yağmalamaya çok meraklı müdecceller tercih ediyordu. İspanya kıyılarını çok iyi bilen bu müdecceller çektirileri bazen kayaların arasına ya da bir mağaraya saklar, bazen de üstünü kumla örter ve böylece gözetleme kulelerinin görüş alanına takılmadan sessizce karaya çıkabilirlerdi. Geriye Hıristiyan kılığına girip bir arkadaş, akraba ya da hemşehri yardımıyla gece karanlığında kâfir topraklarının 10–20 kilometre içine kadar girmek ve karşılarına çıkan Hıristiyanları esir almak kalıyordu [bkz. Sekizinci Bölüm].[128] Denizde ise pusuya yattıkları yerde avını beklemekte ve yakınlardan geçen savunmasız gemileri bir anda hızlanıp avlamakta uzmanlaşmış olmalılar. Kadırga ve kalyeteler gibi sadece yazın değil, kışın da faaliyet gösteren bu gemilerin Hıristiyanlığa daha çok zarar verdiğini belirten Sosa şüphesiz abartmaktadır; ancak yine de bunların sivrisinekvari bir rahatsızlık yarattığını da kabul etmek lazım. Zaten geleceğin kadırga ve kalyete kaptanları da bunların arasından çıkmaktadır; kısacası 1580'ler Cezayir'inde sayıları 20–25'i bulan[129] bu pergende ve fırkatalar bir nevi altyapı vazifesi görmektedirler.

Yelkenlilerin İstilası ve Kadırganın Bitmek Bilmeyen Ricatı

Ortaçağlarda dalgalı denizlerle mücadele etmekten kafasını kaldıramayan kuzeyli gemi mimarları Akdeniz'deki gibi uzmanlaşmış sefineler yapmayı başaramadılar. Bu dönemde kuzeyin tipik gemisi tek direkli, altı düz, oldukça yuvarlak bir yük gemisi olan *cog*[130] idi. Cog'lar onikinci yüzyıldan beri Akdeniz'de kullanılmaktaydı; ancak bunların gelişmiş versiyonlarının Bahr-ı Sefid tersanelerinde yapılmaya başlaması ve Ortaçağ Akdeniz'inin tek yelkenli iki dümenli yuvarlak ticaret gemilerinin yerini alması için ondördüncü yüzyılı beklemek gerekecekti.[131]

128 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 91-92; Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, 10.

129 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 92.

130 Cog kelimesine benzese de Osmanlıca göke *carrack* (bu gemi için "karaka" ifadesi de kullanılmaktadır) ve bunun ticarî türü olan *nef* ve *barza*'lara (bu ikisi için "barça" ifadesi de kullanılmaktadır) denk gelmektedir. Zira birazdan görüleceği üzere Akdeniz'de karakaya "cocha" denmektedir.

131 Pryor, "The Mediterranean Round Ship," 76.

Kullanması kolay kabasortası[132] ve kıç dümeni sayesinde daha az mürettebata ihtiyacı olan ve bu yüzden de daha ucuza mâl olan bu gemiler Akdeniz'de hızla yayılacaktı.

Bir süre sonra tek yelkenli cog'lar ticaret hacminin her gün arttığı Akdeniz için ufak kalmaya başladı. Bu yeni geminin seyir avantajlarından yararlanmaya meraklı gemi mimarları bu problemi Güney ve Kuzey gemi yapımı tekniklerini bir araya getirerek çözecekti. Akdeniz'den birden fazla direği ve Latin yelkeni, kuzey denizlerinden ise kıç dümeni ve kare şeklindeki kabasortayı ödünç alan gemi mimarları 1/3 ile 1/5 arasında ebatlara sahip daha şişman gemiler yapmaya başladılar. Armuz[133] yerine daha az ustalık isteyen ve daha ucuz olan bindirme kaplamayla[134] yapılan bu gemiler, yüzyılın ortasında karşımıza dört direk ve bir civadırayla[135] çıkmaktadır: Civadıra, pruva ve grandi direkleri kabasorta iken mizanası Latin yelkenlidir. Böylece manevra kabiliyetini arttıran, rüzgâra karşı gidebilen, ancak rüzgâr arkadayken denge problemi yaratan ve büyük gemilerde kullanması çok zor olan Latin yelkenle, ucundaki istinga ipi[136] vasıtasıyla rahatlıkla küçültülebilen kabasortanın getirileri birleştirilmiş ve nihayet hem okyanusun dalgalı sularına ve güçlü akıntılarına karşı koyabilecek hem de rüzgârsız Akdeniz'in sığ sularında yol alabilecek, manevra kabiliyeti yüksek ve savunması kolay bir gemi yapılabilmiştir.[137] Venedik ve Cenova'nın Flandra ile ticaretinde artık hep bu gemiler kullanılacaktır.

Akdeniz'de ilk başta *cocha* ismiyle anılan cog'un ismi ondördüncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren yuvarlak gemiler için kullanılan genel bir tabir olan *nao*'ya (nef) dönüşecektir; zira artık her tarafta

132 Kare yelken.

133 İng. *shell-first construction*. Antik Çağ'da yaygın bir şekilde kullanılan ve geminin kerestelerin birbirine zıvanalardan sıkı sıkıya çivilenerek tek bir parça hâlinde inşa edilmesi. Bu yöntemde iskelet ancak sonradan eklenirdi.

134 İng. *skeleton-first construction*. Geminin önce iskeletinin inşa edilerek yapılması. Ortaçağ'dan itibaren kullanılmaya başlanan bu metot daha ucuza gelmekte ve daha az ustalık istemekteydi.

135 İng. *bowsprit*, Fr. *beaupre*, It. *bompresso*. Geminin baş bodoslamasının üstünden dışarı doğru biraz kalkık olarak uzatılan direk.

136 İng. *brail*. Yelkenleri toplamak için kullanılan hareketli donanım.

137 John H. Pryor, "The Mediterranean Round Ship," 68-9; Ian Friel, "The Carrack: The Advent of the Full Rigged Ship," *Cogs, Caravels and Galleons*, 78.

rastlanan bu gemi kuzeyden yeni gelmiş bir icat değildir.[138] Neflerin ne zaman Akdeniz'de de karaka adını aldığı belli değildir, doğuda bu süreç hiçbir zaman tamamlanmamış gibidir. Burada Venedikliler bu gemilerin daha hafifini inşa edecek ve bunlara *barza* diyeceklerdir. Osmanlıların "barça" olarak adlandırdığı gemi de aslında budur.

Cocha'dan nao'ya, oradan da barza ya da karakaya yaşanan isim değişikliği geminin yapısındaki bir değişikliğin de işaretidir. Güverteler gittikçe yükselecek ve ağırlıklar 300–600 tona kadar çıkacaktır. Onbeşinci yüzyılın ilk yarısında ikinci ve üçüncü direklerine kavuşan karakalara 1470 yılında bir de bonaventura[139] eklenmiştir. İlk başta yelkenler kabasorta iken, manevra kabiliyetini arttırmak için sonradan bonaventura ve mizanaya Latin yelken çekildiği de olacaktır. Gabya[140] da taşımaya başlayan bu dört direk sayesinde karşımıza ilk tam armalı gemi (*full-rigged ship*)[141] olarak çıkan karakaların alâmet-i fârikası ise teknelerinin biçimi olacaktır. Karakalarda pruva kasarası kıç kasarasından 4–5 metre daha yüksek yapılmıştır.[142] Böylece olası bir rampa etme durumunda düşmana karşı büyük bir avantaj edinilecektir. Bu yükseklik avantajının gemilerde hâlâ mızrak, ok ve kılıç gibi ateşsiz silahların kullanıldığı dönemde daha fazla olduğunu ekleyelim. Ancak karakaların ateşli silah teknolojisindeki gelişmelerden yararlanmadığını düşünmemek gerekir. Kıç kasarası ve onaltıncı yüzyılın ilk çeyreğinde yanlara konmaya başlanan su geçirmez lombar kapaklarının[143] arka odalarına toplar yerleştirilmektedir.

Harp kabiliyetleri yüksek olsa da karakaların denizcilik vasfının oldukça düşük olduğunu ekleyelim. Okyanusun dalgalı sularında yüksek pruva kasarası hem denge problemi yaratmakta hem de hidrodinamik yapıyı bozarak geminin burnunu savuran kavançalara[144] yol açmaktaydı.

138 Ian Friel, "The Carrack," 79; Michel Balard, "Coastal Shipping and Navigation in the Mediterranean," *Cogs, Caravels and Galleons*, 135.

139 En arkadaki direk.

140 Bir direkteki ikinci yelken. Yelken ve serenlerden sorumlu kişiye de "gabyar" denmektedir.

141 İng. *full-rigged ship*, Fr. *trois-mâts carre*. Direklerinin hepsinde kabasorta bulunan gemi.

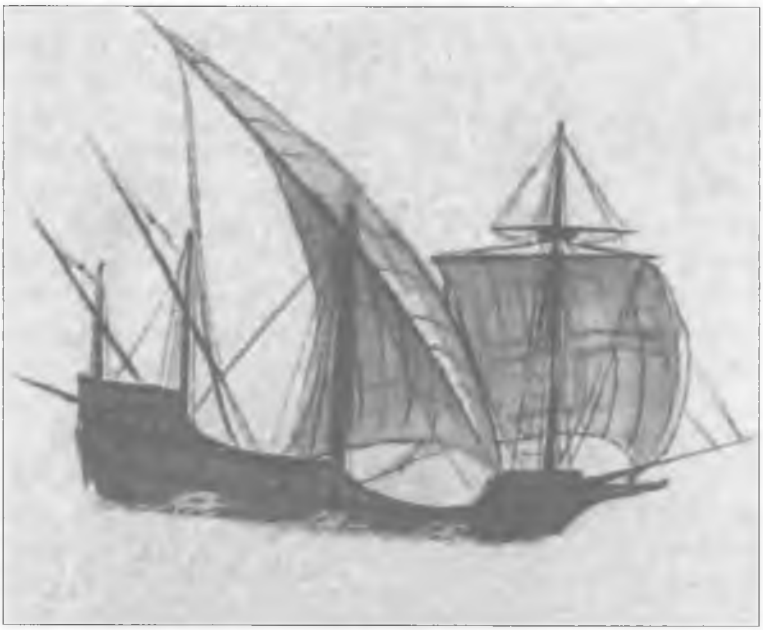
142 625 tonluklarda bu fark 3.7 metre, daha ufak 400 tonluk karakalarda ise 5.2 metredir. Ian Friel, "The Carrack," 82.

143 Yelkenli gemilerin yanında bulunan top penceresi.

144 Dalgaların etkisiyle geminin başını aşağı yukarı vurması.

Akdeniz'de de manevra kabiliyetinin kısıtlı olması nedeniyle hiçbir zaman harplerde ana savaş gemisi olarak kullanılmayacaktı.

Onbeşinci yüzyılda ortaya çıkan başka bir gemi de basit bir balıkçı gemisiyken 1440'lardan itibaren Portekizlilerin Batı Afrika kıyılarındaki keşiflerde kullanmaya başladığı karaveladır. Onsekizinci yüzyılda kendine özgü bir gemi olarak karşımıza çıkan Osmanlı karavelası ile karıştırılmaması gereken[145] bu ufak gemilerin seyir performansı oldukça yüksektir. Genelde Latin yelkenli olan ama bazı varyasyonları kabasorta da kullanan karavelaların ilk başlarda iki olan direk sayısı zamanla dörde kadar çıkacaktır.[146] Böylece 45–50 dereceye kadar rüzgâr altında seyredebilen bu gemiler, az su çektikleri için sığ sularda ve nehir ağızlarında faaliyet gösterebilmektedir. Ufak ve alçak oldukları için savaş gemisi olarak pek etkili olmayan karavelalar onaltıncı yüzyılda yavaş yavaş önemini kaybedecektir.

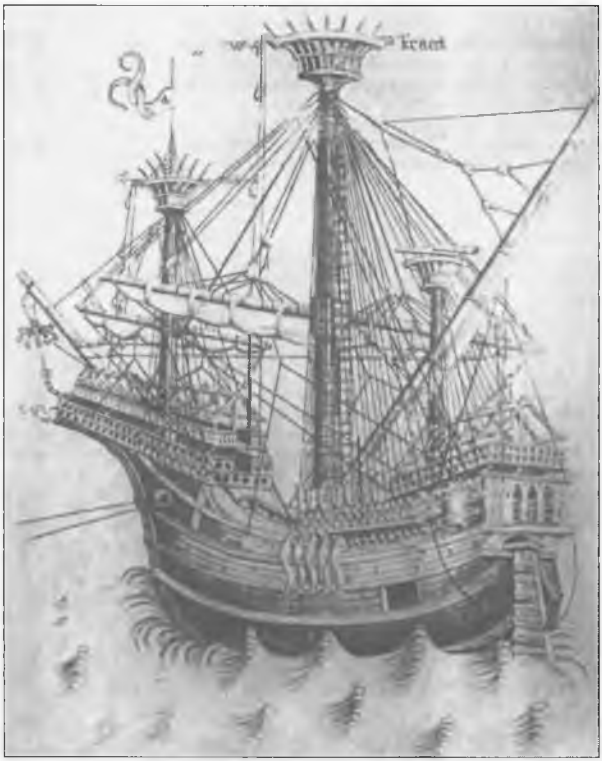

Resim 8. Karavela.

145 Yener, "Ottoman Sail Warships."

146 Martin Elbl ve Carla Rahn Philipps, "The Caravel and the Galleon," *Cogs, Caravels and Galleons*, 92.

Mal taşıma kapasitesi yüksek karakaların denizcilik vasfı düşük iken, yüksek vasıflı karavelalar okyanus ötesi taşımacılık için fazla küçüktür. Bu iki geminin özelliklerini birleştiren ve 1530 ile 1570 yılları arasında ortaya çıkan kalyon yelkenli savaş gemilerinin Akdeniz'i istilasının önünü açacaktır. Aslında ilk versiyonları Akdeniz tersanelerinde inşa edilmiş bu yelkenlilerin karavela ile ortak yönleri alçak pruva kasaraları ve yüksek denizcilik vasıflarıdır. Askerî açıdan avantaj sağlayan kıç kasaralarının yüksekliği korununca ortaya hilal şeklinde bir gemi çıkmıştır. Karaka gibi büyük ambarlara sahip, ancak ondan daha kısa (50 metreye karşılık 42 metre) olan kalyonların kasaraları karakadakilere nazaran gemiye daha entegredir. Mizanasında Latin yelken bulunduran bu 3–4 direkli gemilerin ön taraflarında da karşımıza oldukça ayırt edici bir özellik olarak bir gaga çıkmaktadır. Hem savaş hem de

Resim 9. Üç Direkli Karaka.

ticaret gemisi olarak kullanılabilen kalyonların ağırlığı boylarına göre 300 ile 1.000 ton arasında değişebilmektedir. En boy oranları kullanım önceliklerine göre farklılık göstermektedir. Amerika'ya uzun yolculuklar yapan ve Peru'dan gelen gümüş yüklü gemileri korumakla yükümlü İspanyol kalyonları 1/3 oranına daha yakın iken, korsanlık ve vur-kaç taktiği için daha atik gemilere ihtiyaç duyan İngilizler, ambar alanını feda etmekte tereddüt etmeyerek kalyonlarını 1/4 ölçülerinde yapmıştır.[147] Osmanlı korsanları da Francis Drake ve John Hawkins gibi korsanların gözdesi bu ince kalyonları tercih etmiş olmalıdır.

Kalyonların onyedinci yüzyılda Akdeniz'de hâkimiyeti ele geçirmesinin birkaç nedeni vardır. İlk olarak, bunların yelken armaları manevra kabiliyetini arttırmıştır; artık Akdeniz'in sığ sularında daha rahat seyredebileceklerdir. İkinci olarak, yüzyıl boyunca topların hem büyümesi hem de ucuzlaması kalyonların ateş gücünü arttırmıştır. Draft çizgisinin[148] üstündeki iki ambarına açılan lombarlara onlarca top yerleştirilebilen bu gemilere üç beş topuyla kadırgaların karşı koyması zorlaşmıştır. Tek sorun kadırgaların toplarının az olması değildir. Karakaya nazaran alçak da olsa kalyonların güverteleri suya yakın kadırgalarınkinden oldukça yüksektir; bu da yukarıdan rahatça atış yapmalarının ve kadırganın açık güvertesindeki savunmasız mürettebatı kolayca avlamalarının önünü açmıştır. Her ne kadar her geçen gün boyları ve sayıları artsa da, bu dönemde hâlâ topların büyük gemileri batıramadığını ve muharebelerde esas fonksiyonlarının direklerini yıkıp gemileri etkisiz hâle getirmek olduğunu hatırlatalım. Memleketine dönen İngiliz Elçisi Thomas Roe ve eşini de taşıyan 200 mürettebatlı 600 tonluk İngiliz kalyonu *Sampson* ile dört Malta kadırgası arasında 1626'da gerçekleşen yedi saatlik mücadele değişen dengeleri gözler önüne sermektedir.[149] Dört kadırganın yaptığı 120'si isabetli 400 top atışı sadece bir yolcu, iki koyun ve bir papağan öldürüp dört kişiyi yaralamayı başarabilmiştir. Sampson'un 32 topundan çıkan 56 kolonbara güllesi ise kadırganın açık güvertesinde ne yapacağını şaşıran 36

147 Elbl ve Philipps, "The Caravel and the Galleon," 107-110.

148 Su kesimi. Tam yüklü olduğu zaman geminin karinasının suya girdiği çizgi.

149 Thomas Roe, *The Negotiations of Sir Thomas Roe in his Embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628 Inclusive*, yay. haz. Samuel Richardson (London: Samuel Richardson, 1740), 826.

Malta şövalyesiyle 264 kürekçinin hayatına mâl olmuştur.[150] Kadırgalarla yüksek güverteli gemilere saldırmanın aptal cesareti olduğunu söyleyen Venedikli Amiral Nicolò Donà haklı çıkmışa benzemektedir.[151]

Resim 10. Dört Direkli Portekiz Karakarası, 1585. Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısındaki karakalardan kalyona geçişin tüm izlerini burada görebiliyoruz. Karakaların alâmet-i fârikası olan yüksek pruva kasarası alçalmış ve karpuz kıç kaybolmuştur.

Kalyonların zaferinin arkasında yatan bazı sebepler de direkt kadırganın kendisiyle ilgilidir. Topların büyümesi ve sayılarının artması kadırgaların ağırlaşmasına sebep olmuştur; Guilmartin bunları T-Rex'e benzetmektedir. Ağırlıktan doğan hız problemini çözmek için kadırgalarda kürek çekim sisteminin değişmesi ve ekstra kürekçiler eklenmesi ise başka sıkıntılar yaratmıştır. İnşası ucuz bir gemi olan kadırgalarda[152] esas masraf kalemini mürettebat teşkil etmektedir ve kürekçilerin sayısının arttırılması büyük bir ek maliyet getirmiştir. Ayrıca kadırga filolarının operasyon çapı da daralmıştır. Ambarı büyütmeden kürekçi

150 Michael Strachan, "*Sampson's* Fight with Maltese Galleys, 1628," *Mariner's Mirror* 55/3 (1969), 287; Peter Kirsch, *The Great Ships of the Armada Era: The Galleon* (London: Conway Maritime Press, 1990), 65-6.

151 ASV, *Provveditori da Terra e da Mar*, fil. 1363, fol. 28v-29v (2 Ağustos 1607).

152 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 188.

sayısının artması kadırgalardaki su varillerinin daha çabuk boşalması demektir. Tek başına ya da ikili üçlü gruplar hâlinde seyrüsefer eden kadırgalar yerlerini bildikleri su kaynaklarından ihtiyaçlarını giderebilir; ancak merkezî devletlerin donanmaları için bu mümkün değildir. Bu da kadırga filolarının eskisi gibi Akdeniz'i bir boydan bir boya katetmesine engel olacak ve Guilmartin'in deyimiyle stratejik bir staza yol açacaktır. Kadırgalara son darbeyi Fiyat Devrimi'nin yüzyılın son çeyreğine sakladığı enflasyonist baskılar vuracaktır; daha da pahalanan ve artık stratejik esnekliğini kaybetmiş kadırgalar, imparatorlukların savaş sahnesinden çekilmesiyle artık mürettebat başına kargo alanı fazla olan yelkenlilere yer açmak zorunda kalmıştır.[153]

Ancak yine de hemen tedavülden kalkmayacak, ta onsekizinci yüzyılın sonlarına dek kullanılacaklardır. Onyedinci yüzyılın ortasındaki denemeden randıman alamayan Osmanlıların kalyonlara geçmek için yüzyıl sonunu beklediğini biliyoruz.[154] Yelkenli gemilere adapte olmakta daha çabuk davranan Kuzey Afrika korsanları da diğer çektirilere karşı Akdeniz'de kadırga ve varyasyonlarını kullanmaya devam edecektir. Bunlar kıyıya yapılan akınlar için de ideal gemiler olarak kalmaya devam ettiler. Ufak oldukları için zor tespit edilmekte ve az su çektikleri için de Akdeniz'in savunmasız kıyılarına kolayca yanaşabilmekteydiler.

Kadırgaların okyanuslarda zorlanmasının birkaç nedeni vardı. İlk olarak, kürekli gemilerin güverteleri alçak olmalıydı; aksi takdirde daha uzun kürekler çekmek zorunda kalacak ve gemiye daha az ivme kazandıracaklardı. Bu düşük güverteler dalgalı okyanus sularında seyrüsefer etmeyi zorlaştırmaktaydı. Ayrıca yüksek güverteli yelkenlilere kancalarla rampa etmek gittikçe daha meşakkatli bir iş hâline gelmişti.[155] Üstüne üstlük kalyonların artan ateş gücü karşısında kadırgalar zor anlar yaşamaktaydı. Kadırgaların okyanus sularında çaresiz kalmasının bir başka nedeni de bunların Manş ve Kuzey Denizi'nin 10-12 deniz miline kadar çıkan akıntılarıyla baş edemeyecek kadar yavaş oluşlarıydı.

Son olarak, Akdeniz'inkinin aksine, korumalı liman, güvenli limanlık (*anchorage*) ve "geçici limanlar yapılabilen sarı kumsallar" bulunmayan

153 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 237-241.

154 Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 25.

155 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 140.

okyanus sularında çektirilerin sürekli su ikmali yapması zor olmaktaydı.[156] 1580 yılında Portekiz'in ve 1582–83 yıllarında Azorlar'ın ele geçirilmesinde rüştünü ispat eden Leonardo Spinola'nın kadırgalarıyla[157] yirmi sene sonra bir başka Spinola'nın komutasında hüsrana uğrayan Habsburg çektiri filosunun kaderi arasındaki fark, şartların ne kadar hızlı değiştiğinin kanıtıdır. 1602'de Federico Spinola komutasında Atlas Okyanusu'na çıkan 11 kadırgalık filo 5 İngiliz kalyonu karşısında ağır bir mağlubiyet alacaktır. Bu mağlubiyetin ardından bu sefer de Manş Denizi'nde İngiliz ve Dunkerque gemilerine rastlayan Spinola'nın şansı yine yaver gitmemişe benzemektedir. Keza ters rüzgâr kararı firara tebdil etmesini engelleyince 2 kadırgasını feda etmek zorunda kalacaktır. Dönerken Calais'de bir başka gemisini daha kaybeden Cenevizli amiral, kadırgaları okyanusa sürmekte ısrar edince üç yıl sonra bu sefer kaptan gemisini kaybedecektir.[158]

Resim 11. Spinola ile İngiliz Kalyonları Arasındaki Muharebe. Anonim, 1602-1604, *Rijksmuseum.*

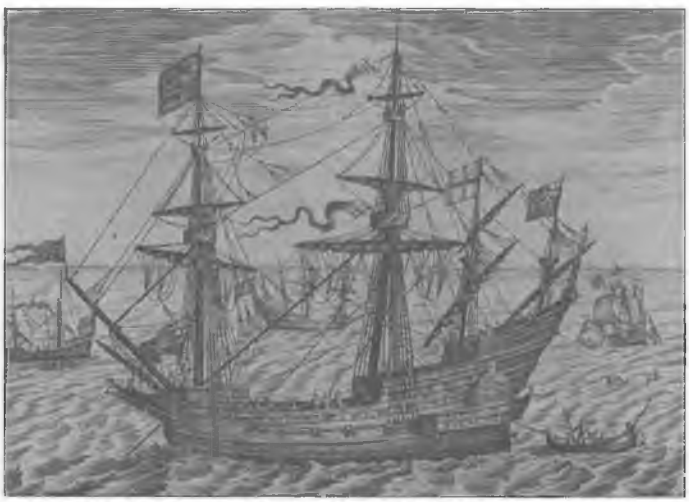
156 Guilmartin, *Galleons and Galleys*, 77-8; a.g.y., *Gunpowders and Galleys*, 79.

157 Williams, *Empire and Holy War*, 91.

158 Kirsch, *The Great Ships of the Armada Era*, 63-65.

Allah'a çok şükür, Osmanlı korsanları Spinola kadar inatçı değildir. Önemli bir istisna üç kalyetesiyle 1585 yılında Cebelitarık'ı geçen ve tüm uyarılara karşın Kanarya Adaları'na kadar giden Büyük Murad Reis'tir; ancak bu anûd Arnavut'tan da ancak bu beklenirdi. Kısacası onyedinci yüzyılla birlikte kadırgalar Akdeniz'e hapsolacaktı. Amerika'nın zenginliklerini Yaşlı Kıta'ya taşıyan İspanyol kalyonlarının, savunmasız İrlanda ve İzlanda kıyılarının ve Newfoundland'den dönen balıkçı filolarının keyfini ise yelkenli gemileriyle bir anda Cezayir'de biten Hollandalı, İngiliz, Portekiz ve Danimarkalı korsanlar sürecekti.

Kuzey Afrika'ya yelkenli gemileri getiren, 1604'te İspanya ile Hollanda arasında imzalanan ateşkes sonucu işsiz kalan İngiliz ve Hollandalı korsanlardı. Giovanni Battista Salvago ve Pierre Dan'a dayanan modern tarihçiler, bu yeni gemileri Cezayir'e Siemen Danseker'in, Tunus'a ise John Ward'un getirdiğini tekrarlayıp durmuşlardır.[159] Ancak burada bazı şerhler düşmek gerekmektedir. İlk olarak, García-Arenal ve Bunes Ibarra'nın Danseker için verdiği 1600–1601 tarihleri yanlış olmalıdır; Felemenk korsanın 1606'dan önce Cezayir'e gelmediğini biliyoruz.[160] İkinci olarak Fisher, John Ward ismine karşı çıkmaktadır;

Resim 12. *Golden Lion* İsimli İngiliz Kalyonu. Claes Jansz Visccher the Younger.

159 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 390-391.

160 García-Arenal ve de Bunes Ibarra, *Los españoles y el Norte de Africa*, 200-1.

ona göre Tunus'a yelkenlileri getiren benzer bir isme sahip başka biri olmalıdır.[161] Bu olaydan bahseden en erken tarihli kaynaklarda geçen ismin Ward değil, "Guardo" ve "Edoüart" olması da kanaatimce Fisher'in tezinin dikkate alınması gerektiğine işarettir.

Yelkenli gemilerin Trablusgarb'a varması biraz daha zaman alacaktır (1618) ve bu işi kuzeyli biri değil, Memi Reis adındaki Rum bir mühtedi yapacaktır.[162] 1613'te İspanya'dan kovulan müdeccellerin de gemi yapımıyla ilgili bilgilerini korsanlarımızla paylaştığını ekleyelim.[163] Cezayir başta olmak üzere tüm Mağrib limanlarını dolduran [bkz. Birinci Bölüm, Tablo 2] Hıristiyan ve mühtedi kuzeyliler sadece gemilerini getirmekle kalmadı, aynı zamanda Türk denizcilere okyanus sularında bu gemilerle nasıl aniden saldıran fırtınalar, acımasız dalgalar ve hain akıntılarla baş edeceklerini de öğrettiler.[164]

Korsanlarımızın yelkenli gemi yapmayı beceremedikleri ve genelde yakaladıkları gemilerle idare ettikleri şeklindeki sık tekrarlanan bilgiye de şüphe ile yaklaşmak gerektiği kanaatindeyim. Kuşkusuz tam armalı gemilerin ortaya çıkması, topların standardize edilip sayılarının artması ve gemi tiplerinin çoğalması gibi gelişmeler onyedinci yüzyıl tersanelerinin daha da kompleks yapılar olarak karşımıza çıkması sonucunu doğurmuştur. Akdeniz için bile ikinci sınıf bir liman olan ve geri kalmış bir ekonomiye sahip Cezayir'in İngiliz, Hollandalı ve Fransız muadilleriyle yarışması şüphesiz mümkün değildir. Ancak her ne kadar Salvago ve Dan yüzyılın ilk yarısında yelkenli gemi yapamadıklarını belirtse de, ilerleyen yıllarda korsanlarımızın Avrupalı gemi ustalarından yelkenli gemi yapmayı öğrendiğini görüyoruz. Yelkenli gemilere en son geçen Trablusgarb bile sadece 22 senede ele geçirdiği yelkenlilere kanaat etmek zorunda kalmıştır; bunun için Provansal[165] gemi marangozlarına teşekkür etmeleri gerekmektedir. 1640 yılında Pierre Peseng iki, 1654'te bir başkası dört büyük gemi (*grands vaisseaux*) inşa etmiştir. Bunların yetiştirdiği çıraklar Trablusgarb tersanesinde yelkenli gemi yapmaya devam edecektir.[166] Bir sonraki bölüm-

161 Fisher, *Barbary Legend*, 160.

162 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 51r-51v.

163 Devoulx, "La marine de la regence d'Alger," 390-391.

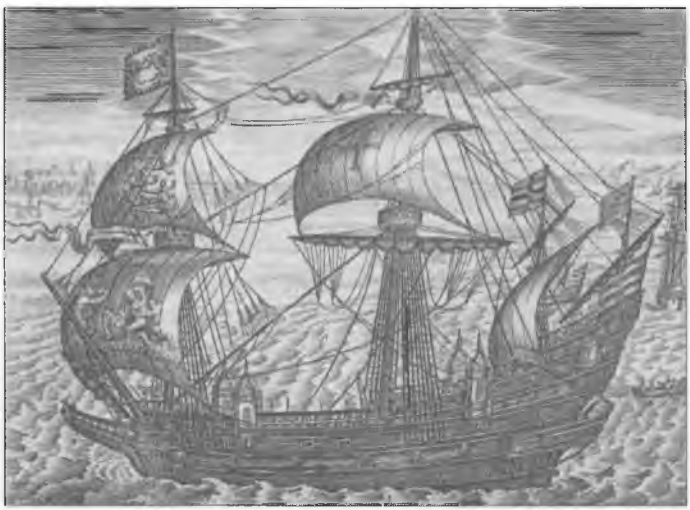
164 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 85.

165 Fr. *Provençal*: Güney Fransa'daki Provence vilayetinde yaşayanlar.

166 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 52r.

deki Tablo 18'de görüleceği gibi, 1679 yılında limandaki 12 yelkenlinin 5'i Trablusgarb'da inşa edilmiştir; 7'si ise Avrupalıların elinden ganimet olarak alınmıştır. Daha da önemlisi 6–22 toplu, 80–200 mürettebatlı bu yelkenliler korsanların yaptırdıklarının yanında ufak kalmaktadır. Yerel üretim yelkenliler 38–48 topa ve 300–360 mürettebata sahiptir.[167]

Trablusgarb'ın en mütevazı korsan limanı olduğunu ve Atlas Okyanusu'na oldukça uzak olduğunu göz önünde tutarsak, Cezayir, Sela ve Tunus tersanelerinin de yelkenli gemi yaptığını duymak bizi çok şaşırtmaz.[168] Sela'da 1669'da 24 topluk ve 300 mürettebatlı bir fırkateyn inşa edilmektedir; 19 sene sonra bu sefer 18 topluk tam 6 fırkateyn tezgâhlarda denize kavuşacakları günü beklemektedir.[169] 1659'da Cezayir'de 3 fırkateyn suya indirilmiştir, 4'ü bir ay sonra hazır olacaktır.[170]

Resim 13. *Ark Royal* İsimli Kalyon, 1587.
Claes Jansz Visscher the Younger.

167 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 106.

168 Sebag, *Tunis au XVIIe siècle*, 97; Merouche, *La course: mythes et realité*, 163; Fontenay, "Le corso dans l'economie portuaire," 294.

169 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 202, 208.

170 Olfert Dapper, *Description de l'Afrique contenant les noms, la Situation & les Confins de toutes ses Parties, leurs Rivieres, leurs Villes & leurs Habitations, leurs Plantes & leurs Animaux; les Moeurs, les Coûtumes, la Langue, les Richesses, la Religion & le Gouvernement de ses Peuples* (Amsterdam: Wolfgang, Waesberge, Boom & van Someren, 1686), 177.

Dördüncü Bölüm'deki tablolarda görüleceği gibi, 1694'te limandaki 15 korsan gemisinin 13'ü Cezayir'de inşa edilmiştir; ayrıca 4 tane de kızakta beklemektedir. En büyüğü 60 top taşıyabilen yerel imalat gemilerin karşısında ganimet olarak gelen gemiler ancak 12 topluk karavelalardır. 1724'te de durum farklı değildir. 32–60 top taşıyan 12 büyük yelkenlinin tamamı tersanede inşa edilmiştir; düşmandan devşirilenler yine 10–20 top konabilen karavela ya da polaka (*polacca*) tipi ufak yelkenlilerdir.

1606 gibi erken bir tarihte Cezayir'de boy gösteren kalyonlar, bu erken dönemde Akdeniz'de daha çok "burtun" adıyla anılmakta ve tipik kalyonlardan biraz daha ufak olmaktadır. 1626'da Hıristiyanlara esir düşen Rum mühtedi Hasan Kalfa'nın 46 topluk 300 mürettebatlı kalyonu gibi büyük versiyonlara da rastlanmaktadır. Ancak bunlar istisna olmalıdır; zaten Hasan'a eşlik eden diğer yedi gemi bu kadar büyük değildir.[171] Onaltıncı yüzyılın başında Venedik kadırgalarını ne kadar zor durumda bıraktığını Alberto Tenenti'nin klasikleşmiş eserinden öğrendiğimiz burtunlar Cezayir korsanlarının da favorileri arasındadır. Yüksek güverteli, üç direkli bu ufak kalyonlar 375-500 ton arasında taşıma kapasitesine sahiptir.

Yüksek güverteli ve büyük karakaların kötü seyir performanslarına tepki olarak doğan kalyonlar da onaltıncı yüzyılın sonunda artık gereğinden fazla büyümüşlerdir. Aynı zamanda askerî taktiklerdeki değişikliklerin sonucu rampa etmenin yavaş yavaş önemini kaybetmesi yüksek pruva ve kıç kasaralarını gereksiz kılmış ve alçak, uzun ve daha hidrodinamik karinaların (*more streamlined hull*) önünü açmıştır.[172]

Yüzyıl ilerledikçe kalyonların yerini alacak saffiharb (ya da hattiharb) kalyonlarının ufak versiyonları da korsanlık için idealdir. Her ne kadar pruva hattında[173] saf tutacak kadar büyük olmasalar da, firkateyn bunların başında gelmektedir. Yüzyılın başında Dunkerque korsanları tarafından

171 *Le Mercure François, vol. XII,* 78.

172 Ruthy Gertwagen, "Nautical Technology," *A Companion to Mediterranean History,* yay. haz. Peregrine Horden ve Sharon Kinoshita (Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014), 166-167.

173 Ing. *line of battle*: Deniz muharebelerinde saffiharb kalyonlarının birbirinin dümen suyunda art arda dizilmeleriyle oluşan hat. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren düşmana rampa etmeyi bırakan kalyonlar, bu çizgi şeklindeki hat sayesinde kendi gemilerini vurmaksızın yandaki toplarla yaptıkları borda ateşiyle düşman gemilerini batırmaya çalışırlardı.

Hollanda'nın sığ sularıyla başa çıkmak için geliştirilen, alçak güvertesinin üstünde ağır yapılar olmayan bu tek ambarlı yelkenlilerin kalyonlarını ekarte ettiğini gören İngiliz ve Hollandalılar da 1640'larla birlikte bu gemileri benimsemeye başlayacaktır. İlk başlarda 30 olan top miktarı yüzyılın sonunda 40 ve hatta 50'lere varacaktır.[174] İngiliz donanmasında genelde beşinci sınıf olarak yer alan bu gemilerin 500 tonluk Cezayirli muadilleri sıklıkla İngilizlerin eline düşecektir.[175] Büyüyen fırkateynlerin daha ufak versiyonları olan korvet (*corvette*) ve brik (*brig*, kabasortalı iki direk) de korsanlar tarafından sıklıkla kullanılan gemiler arasındadır.

Yukarıda bahsettiğimiz karavelalar da korsan gemisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 8–10 top ve 20–25 eynek topu taşıyan ve 150 kişilik mürettebata sahip bu gemilerin boyları 22, enleri ise 8 metredir; üç direk ve bir civadıra taşımaktadırlar. Kalyonlara göre oldukça hafif ve çevik olan bu keşif gemileri uzak mesafe akınları için biçilmiş kaftanlardır; İzlanda ve Baltimore akınlarından tanıdığımız Sela Kapudanı Küçük Murad Reis 1630 yılında bunlardan birini kullanmaktadır.[176] Bir sonraki bölümdeki tablolarda da 10–20 top taşıyan birçok Cezayir karavelasına rastlanmaktadır. Karavelaların Coğrafî Keşifler'deki hâliyle kalmadığı ve onyedinci yüzyılda bazı modifikasyonlar geçirdiği muhakkaktır; esir kürekçi Du Chastelet des Boys bunların hem yelkenle hem de kürekle gittiğini belirtmektedir.[177]

174 Rif Winfield, *The 50-Gun Ship* (London: Chatham Publishing, 1997), Tablo 14, s. 21.

175 1677-1682 arasında İngilizlerin eline düşen ve donanmaya "dördüncü sınıf" statüsünde dâhil edilen beş Cezayir gemisinin listesi için bkz. Winfield, *The 50-Gun Ship*, Tablo 18, s. 23.

176 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 103. Public Records Office'deki belgelere dayanan Barnaby bize bu 300 tonluk geminin 24 topu ve 200 mürettebatı olduğunu söylemektedir. H. Barnaby, "The Sack of Baltimore," *Journal of the Cork Historical and Archeological Society* LXXIV/220 (Temmuz-Aralık 1969): 101-129. Bu gemiye eşlik eden 12 top ve 80 mürettebat taşıyan yelkenli ise herhâlde bir karavela ya da ondan türeme *zabra* olmalıdır.

177 René du Chastelet des Boys, "L'odyssée ou diversié d'aventures, rencontres et voyages en Europe, Asie et Afrique, divisée en quatre parties par le sieur du Chastelet des Boys," *L'esclavage du brave chevalier de Vintimille d'Henry du Lisdam (1608) suivi de L'odyssée ou diversié d'aventures, rencontres et voyages en Europe, Asie et Afrique par le sieur du Chastelet des Boys (1665)*, yay. haz. Christian Zonza (Saint-Denis: Éditions Bouchène, 2012), 55.

Küreğin getirdiği manevra kabiliyetinden vazgeçemeyen ve çektirilerinden bir türlü kurtulamayan korsanlarımız[178] portatif kürek kullanan yelkenli gemilere de itibar etmişlerdir. Böylece hem yelkenlilere rampa edebilmekte hem de Akdeniz'in sakin sularında rüzgârsız kaldıklarında hız ve manevra kabiliyetlerini koruyabilmekteydiler. Ayrıca Sela gibi sığ limanlara girip çıkmak isteyen yelkenlilerin kürek desteği almaları kaçınılmazdır.[179] Yelkenlilerle çektirilerin özelliklerini başarıyla birleştiren bu gemilerin başında Coindreau'nun "*navires corsaires par excellence*"[180] dediği şebek ya da Osmanlıcasıyla sönbeki gelmektedir. Basit bir balıkçı gemisiyken savaş gemisine dönüşen bu gemilerin boyları 30–35 metre, enleri ise 6–8 metre arasında değişmektedir. 60–200 kişilik mürettebata sahip bu gemiler 12–30 arasında top taşımaktadır ve ağırlıkları en fazla 200 tondur. Yüzyıl ilerledikçe bazılarında kabasorta kullanılmaya başlasa da, tipik bir sönbekinin üç direğinde de Latin yelken bulunmaktadır. Trinketeleri belirgin bir şekilde öne yatmışken, mizanaları da geminin pupasına oldukça yakındır. İhtiyaç hâlinde kullanılabilen otuza yakın küreğe sahip bu gemilerin pruvasında yelkenleri bağlamak için yukarı kalkık bir de burun bulunmaktadır.[181] [bkz. Renkli Resim 2] Hiçbir zaman ispatlanamayacak olsa da, bu gemilerin mucidinin Uluc Ali olduğu şeklindeki yaygın inanışı eklemeden de geçmeyelim.[182]

Sönbekiden türemiş ve birbirine çok benzeyen pinko ve polakadan da bahsetmek gerekir. Tekneleri aynı olan bu üç direkli gemileri yelkenleri ayırmaktadır. Sönbekinin ticaret gemisi versiyonu olarak da adlandırabileceğimiz pinko Latin yelkene sadık kalırken, ismi Latin yelkenden gelen polakanın ironik bir şekilde mayıstrosu kabasortadır;

178 Onsekizinci yüzyılda İstanbul'dan Garb Ocakları'na gönderilen malzeme listelerinde hâlâ fırkata küreklerinin bulunduğunu hatırlatalım. Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 381.

179 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 40, 111.

180 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 101.

181 Jean Boudriot ve Hubert Berti, *Le Requin: chebec de 24 cannons du constructeur majorquin Joseph Caubet* (Paris: A.N.C.R.E., 1987), 34-41; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 101; Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 60; Konstam, *The Barbary Pirates*, 38, 40.

182 Wolfram Mondfeld, *Die Schebecke und andere Schiffstypen des Mittelmeerraumes* (Leipzig: VEB, Hinstorff Verlag Rostock, 1974), Tafel 15.

mizanasında ise Latin ve kabasorta birlikte bulunmaktadır. Sönbekinin aksine bu gemilerde kürek kullanılmaz, ancak aynı onun gibi yukarı kalkık bir pruva burunları vardır. Polakaların yüksek pupalarından dışarı taşan hafif bir platformu da bulunmaktadır. Yanlara ancak 4–6 top konabilir ve aynı kadırgadaki gibi pruva ve pupaya da top yerleştirilmiştir. 200 kişilik bir mürettebatla toplam ağırlığı 200–300 tonu bulan bu gemiler sönbekilere nazaran daha şişman, dolayısıyla daha yavaştır.[183]

Sönbeki gibi küreklerini de kullanan bir başka yelkenli türü de putaçtır. İtalyanların *petaccio*, Fransızların ise *petache* dedikleri iki ya da üç direkli bu gemilerden birini, hem de korsanların kullandıkları birini 8 numaralı renkli resimde görmek mümkündür. Yine, San Stefano kadırgalarının saldırısına uğrayan Tunus burtununa eşlik eden yelkenli de 200 tonluk bir putaçtır [bkz. Resim 23, 24, 25, 26].

Son olarak 11.5 metreye 2 metre ebatlarında 75–130 ton yük taşıyabilen ufak yük gemisi tarata da bazen korsanlıkta kullanılmaktadır. Sayısı bir ya da iki olan direklerinde Latin yelken bulunan bu gemilerin mürettebatı 3 ilâ 10 kişi arasında değişmektedir; ancak korsanlık için kullanıldığında bunlara 80 kişi yüklemek mümkündür.[184] Şüphesiz böyle ufak bir geminin korsanlık faaliyeti sınırlı kalacaktır; bunlara yelkenlilerin fırkatası diyebiliriz.

* * *

Şüphesiz başta korsanların tercih ettikleri olmak üzere onaltıncı ve onyedinci yüzyıl Osmanlı gemileri üzerine daha öğrenecek çok şeyimiz var. Yabancı arşivlerde detaylı görsellerle mektup ve raporların satır aralarında kalmış bilgiler araştırmacıları beklemektedir. Bu veriler teknik faktörler göz önüne alınarak ve Batı gemileriyle karşılaştırmalı bir şekilde büyük bir titizlikle incelenmedikçe, kapsamlı ve analitik bir çalışma yapılması ve manalı sonuçlara ulaşılması zordur. 200 yıllık teknolojik gelişmeler çerçevesinde korsan gemilerinin teknik detaylarını tutarlı bir biçimde incelemeye çalıştığımız bu bölüm bazı karanlık noktalara ışık tutmayı amaçlamaktaysa da, bu sadece okuyucuyu kitabın

183 Boudriot ve Berti, *Le Requin*, 29-33; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 101, 103; Konstam, *The Barbary Pirates*, 38-9.

184 Boudriot ve Berti, *Le Requin*, 17-22.

geri kalanına hazırlamak için bir girizgâhtır. Gerisini seyrüsefer ve gemi yapımının teknik detayları hususunda daha donanımlı meslektaşlarımıza bırakarak korsan filolarının kompozisyonunu inceleyeceğimiz bir sonraki bölüme geçiyoruz.

Resim 14. 1540'taki Gemi Türleri.
1538'de Osmanlılara karşı Hind Okyanusu'na gönderilen Portekiz donanmasındaki gemi tiplerini gösteren bu resimde birçok değişik türü bir arada görmek mümkündür. Sol üstte iki karakanın hemen karşısında spesifik bir gaga ile kendini gösteren kalyon bulunmaktadır. Bu iki gemiye göre daha alçak olan karavela ise sağ alt köşededir; Coğrafi Keşifler'de kullanılan iki direkli karavelaların nasıl gelişip dört direkli hâle geldiğine dikkat edelim. Solda ise çektirilere yer verilmiştir; bunların büyüğü normal bir kadırga iken, küçüğü fusta ya da pergende olmalıdır. D. João de Castro, *Tábuas dos Roteiros da Índia - Roteiro do Mar Roxo*, 1540, Biblioteca Geral da Universidade de Coimbra, Códice 33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KORSAN FİLOLARI

Osmanlı korsanlarının tercih ettiği gemi tiplerini açıkladıktan sonra sıra akına giden filoları niteliksel ve niceliksel olarak incelemeye geldi. Mağrib limanlarında toplam kaç gemi bulunmaktaydı? Bu filoların kompozisyonu limandan limana ve zamana bağlı olarak nasıl değişmekteydi? Osmanlı korsan filolarını Avrupa donanmalarıyla karşılaştırdığımızda karşımıza ne gibi sonuçlar çıkmaktadır?

İlk olarak birçok kaynaktan topladığımız rakamları verelim. Aşağıdaki tablolarda göreceksiniz şu ana kadar bir araya getirilmiş en kapsamlı rakamlardır. Ancak yine de bir sürü değişik kaynaktan toplanmış bu tabloların sağlıklı bir analize tabi tutulması birkaç açıdan çok zordur. İlk olarak terminoloji problemi karşımıza çıkmaktadır. Gemi türleri limandan limana ve yıldan yıla değişmektedir. Aynı zamanda hepsi uzman olmayan çağdaş tanıklarımızın bizi yanıltma olasılığı büyüktür.

İkinci olarak, aşağıdaki listelerde de görüleceği gibi, bazı rakamlara korsanlık için elverişli olmayan gemiler de dâhil edilmiştir. Örneğin barko aynı şehtiye gibi üç direğindeki Latin yelkeninin yanı sıra portatif kürekler de kullanan bir ticaret gemisidir. 20-21 metreye 6 metre ebatında, yani 1/3.5 oranındaki bu tek ambarlı alçak gemilerde yanlara değil de güverteye yerleştirilen 8–18 top ve kasaralara konan eynek toplarının dışında büyük top yoktur; dolayısıyla bunların ateş güçleri kısıtlıdır.[1] Onyedinci yüzyılın son çeyreğinden itibaren listelerimizde beliren bu geminin korsanlar tarafından tercih edilmesi pek olası değildir. Her ne kadar korsanlık için kullanılmışsa da, listelerimizde sık sık karşımıza çıkan tarata da aslında bir nakliye gemisidir. Bazen

1 Boudriot ve Berti, *Le Requin*, 24-28.

ticaret gemilerinin de korsan gemileriyle bir arada sayıldığı, listelerdeki bazı astronomik rakamlardan da anlaşılabilir. Mesela 1616 yılında Cezayir'deki gemiler için verilen iki rakam arasındaki fark (80'e 40) ve 1630'lu yıllar için verilen rakamların 90 ile 30 arasında değişmesi bundan kaynaklanıyor olmalıdır. Yine 1659 ve 1661 yılları için verilen 22-23 rakamının 1660 için 40 olması ancak ticaret gemilerinin de işin içine katılmasıyla açıklanabilir.

Üçüncü bir zorluk da elimizdeki bilgilerin birbirini tümüyle tamamlamamasıdır. Bazı kayıtlar bütün gemileri tek bir başlıkta toplarken, bazıları çektiri ve yelken tiplerini ayırmıştır. Yelkenli gemiler arasındaki farkları dikkate almayan birçok kaydın tam aksine, bazı tanıklar teferruatlı bir şekilde top ve mürettebat sayılarını vermektedir.

Son olarak gözlemcilerimizin ne kadar sondaj yaptığını bilmemiz mümkün değildir. Bazı kayıtlar sadece büyük gemileri ele alırken diğerleri pergende, fırkata, sandal (*esquif*), tarata gibi ufak tekneleri de içermektedir. Bu gemileri kendi aralarında ufak ve büyük diye bölmek de tam anlamıyla mümkün değildir. Bunlar manalı bir örneklem sunmaktan uzaktır; terminolojideki karışıklıklar bunu daha da imkânsız kılmaktadır. Fustaların kalyete, pergendelerin fırkata olmadığını kim garanti edebilir?

Onaltıncı Yüzyılın Çektirileri

Tüm bu zorluklara rağmen yine de bazı sonuçlara varmak mümkün ve belki de zorunludur. İlk önce kadırgalar çağı onaltıncı yüzyılda Cezayir filosunu oluşturan gemi adetlerini verelim. *Gazavât-ı Hayreddîn Paşa*'ya göre, 1519'da Cezayir'i terk etmek zorunda kalan Barbaros, kendisine sırtını dönen şehrin ulema ve sülehasına "2 kürekli kayığınız yoktu, şimdi 22 pare mükemmel tekneniz" var diye serzeniş etmektedir.[2] On yıl sonra İmparatoriçe Isabella kocası Şarlken'e, Amiral Portuondo'yu acı bir yenilgiye uğratan Aydın Reis'in ele geçirdiği gemilerle Barbaros'un filosunun daha da güçlendiğini yazmaktadır: 11 kadırga ve 30'dan fazla ufak çektiri.[3] Devoulx'ya göre 1530'da Cezayir'de toplam 60 çektiri vardır[4] ama ikincil kaynaktan aldığımız bu rakamın büyük

2 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 132a, s. 112.

3 Arıkan ve Toledo, *XIV.–XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri*, 203.

4 Devoulx, "La marine de la regence." Elimdeki elektronik kopyada sayfa numaraları bulunmamaktadır.

çoğunluğu küçük kadırga tiplerinden oluşuyor olmalıdır. Bu teknelerin arasında 24-29 oturaklı kadırga ve baştardelerin bulunduğu yönündeki bilgiler gerçeği yansıtmayabilir;[5] çünkü *Gazavât* gibi propaganda amacı güden bir eserden kesin rakamlar çıkarmaya çalışmak beyhude bir uğraştır. Her hâlükârda korsanlarımızın bu kadar büyük gemileri varsa bunlar ancak komuta gemileri olmalıdır.

Spekülasyonu bırakıp toplamları sıralamaya devam edelim. İbrahim Paşa'nın daveti üzerine 1533'ün 20 Kasım'ında İstanbul'a gelen Hayreddin'in yanında 2 baştarde, 4 kadırga (*galee sottili*), 8 kalyete ve 3 fustanın yanı sıra 18 de yelkenli gemi vardır;[6] bu sonuncular şüphesiz Halîfe-yi Rûy-ı Zemîn'e getirilen hediyelerle doludur.[7] 1535 yılında 26 kadırgadan söz edilmektedir, hem de fusta ve kalyeteler sayılmadan.[8] Bir sonraki sene Barbaros 28 kadırgayla denize çıktığında yanında kaç tane fusta ve kalyete getirdiğini İspanyol arşivlerindeki bir belgeden öğrenebiliyoruz: 6.[9] Felaketle sonuçlanan 1541'deki Habsburg kuşatmasından üç yıl sonra Cezayir donanması küçülmüşe benzemektedir: sadece 8 kadırga ve 12 fusta.[10] 1534'ten itibaren kendilerini İstanbul'la yakın bir ittifakın içinde bulan korsanlarımız, 1553 senesinde Balear açıklarına kadar gelen imparatorluk donanmasına 30-40 çektiriyle katılmışlardır.[11] İki yıl sonra 20-30 kalyeteleri vardır.[12] 1561'de Hasan Paşa Cezayir'i 12 kadırga ve 24 kalyete ile terk etmiştir; yanına pergende ve fırkatalarla Annaba ve Bâdîs kalyetelerini almayacaktır.[13] Halkü'l-Vad'dan Floransa'ya sezonu erken açan 30 kalyetenin Mart sonunda Garü'l-Melh Limanı'na vardığı şeklinde bir haber ulaşmıştır.[14] Merouche'a göre, ertesi sene hüsranla sonuçlanacak Vahran Ku-

5 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 260b, s. 177.

6 AGS, *Guerra Antigua*, leg. 3, fol. 355.

7 Bu hediyelerin listesi BOA, *KK* 1863, s. 68'de bulunabilir. İdris Bostan, "Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaletinin Kuruluşu, 1534," *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, yay. haz. İdris Bostan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 50.

8 Merouche, *La course: mythes et realité*, 121.

9 AGS, *Guerra y Marina*, leg. 8, fol. 9 (24 Eylül 1536).

10 Merouche, *La course: mythes et realité*, 121.

11 Merouche, *La course: mythes et realité*, 121.

12 Merouche, *La course: mythes et realité*, 121.

13 AGS, *E* 486, fol. 50 (16 Mayıs 1561).

14 ASF, *AMP*, fil. 4149, fol. 169 (4 Nisan 1562).

şatması'na 40 gemi katılmıştır; 10 kadırga (*grosses galères*) da İspanya kıyılarını yakıp yıkmaktadır.[15] Nisan sonunda Cezayir'den ayrılan iki kişinin tanıklığına dayanan bir Cenova *avviso*'su[16] bu rakamları doğrular niteliktedir. Hasan Paşa'nın 10.000 piyade ve 12 topla 10 Nisan'da Cezayir'den ayrıldığını yazmaktadır; 12'si kadırga, kalanı kalyete olmak üzere 50 çektiri de kendisine eşlik etmektedir.[17] Bir sene sonra bu sefer Marsilya'dan gelen bir *avviso* Cezayir'den 50, Trablus'tan 30, Annaba'dan 16 ve Bâdîs'ten 4 çektirinin korsanlığa çıktığından bahsetmektedir.[18] Aynı yıl İstanbul'daki Venedik Balyosu Daniele Barbarigo Cezayir ve Annaba'da toplam 56 büyük çektiri bulunduğunu yazmaktadır.[19] İspanyol arşivlerindeki bir belgeye göre Cezayir korsanları 1565'teki Malta Kuşatması'na 7 kadırga ve 27 kalyete ile katılmıştır.[20]

Sosa 1570'te Uluc Ali'nin Cezayir'den 23 kadırga (*galeras gruesas*) ve 26 oturaklı bir baştarde ile (*galeota bastarda*) Cezayir'e geçtiğini söylemektedir.[21] İspanyol casusların raporu ertesi sene Cezayir Limanı'nda 15-22 kürekli 22 kalyete ve bunlardan daha büyük 7 kadırga bulunduğunu belirtmektedir.[22] Yine Sosa, İnebahtı'nın arefesinde Uluc Ali'nin 20 kadırga ve kalyete ile Doğu Akdeniz'e gittiğini söylerken[23] Ağustos

15 Merouche, *La course: mythes et realite*, 121.

16 Gazetenin önceli diyebileceğimiz; iktisadî, siyasî ve askerî havadisleri içeren el yazması pamflet. Daha fazlası için bkz. Mario Infelise, *Prima dei giornali: Alle origini della pubblica informazione (secoli XVI e XVII* (Roma: Editori Laterza, 2002); Zsuzsa Barbarics ve Renate Pieper, "Handwritten Newsletters as a Means of Communication in Early Modern Europe," *Cultural Exchange in Early Modern Europe, vol. 3: Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700*, yay. haz. Francisco Bethen Court ve Florike Egmond (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 53-79. Emilio Sola'nın çalışmaları bu pamfletlerin Osmanlı tarihi için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

17 ASF, *AMP*, fil. 2860, fol. 47 (7 Mayıs 1563).

18 Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 205.

19 Bailo Barbarigo Daniele'nin Venedik Senatosu'na sunduğu 1564 tarihli relazione, Albèri (yay. haz.), *Le relazioni*, VI. cilt, 34.

20 AMN, *Colección Navarrete*, IV, dök. 19, fol. 224; k. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 219.

21 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 353.

22 ASG, *Lettere Ministri*, Costantinopoli, fil. 2170; k. Brunetti ve Vitale (yay. haz.), *La corrispondenza da Madrid*, 66, 77; Barbero, *Lepanto*, 368.

23 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 355.

ayında Venedik'ten Floransa'ya ulaşan bir avviso da 7'si kadırga diğerleri kalyete olmak üzere 18 çektirilik bir filoya işaret etmektedir. Aynı avviso'nun oturak başına beş kürekçi düşen ve Uluc Ali'nin Malta şövalyelerinden aldığı bir sancak gemisinden (*capitana*) bahsettiğinin de altını çizelim.[24] Sosa'nın bir sene önce bahsettiği 26 oturaklı baştarde bu olsa gerek.

1581 yılındaki Cezayir filosunu Birinci Bölüm'deki Tablo 1'de görmek mümkündür. 35 kalyetenin 15'i aslında kasarasız kadırgalara denk gelen büyük kalyetelerden oluşmaktadır: 2'si 24, 1'i 23, 12'si 22 oturaklıdır. Kalan 20'si ise gerçek kalyetelerdir: 7'sinin 20, 1'inin 19, 10'unun 18 ve 2'sinin de 15 oturağı vardır.[25] Bu kalyetelere Cezayir ve Şerşel limanlarında konuşlanmış 20-25 pergendeyi de eklememiz gerek.[26] Altı sene sonra iki Malta şövalyesi tarafından Kuzey Afrika kıyıları üzerine yazılan bir raporda da 20 kalyete ve 20 pergendeden söz edildiğini de hatırlatalım.[27]

Görüldüğü gibi gözlemcilerimizin gemileri kafalarına göre isimlendirmesi karışıklığa sebep olmaktadır. Mesela Sosa, Uluc Ali'nin yanındaki ufak gemilere büyük kadırga derken 26 oturaklı baştarde için kalyete ifadesini kullanmaktadır. Oysa 1587 raporunda aynı gemilerden bahseden Malta şövalyeleri 24 oturaklı gemiler için kadırga, 21 oturaklılar için kalyete terimini tercih etmiştir. Yine 1541 yılı için verilen rakam kadırga ve fustaları kapsamaktadır. Peki kalyeteler nerededir? Muhtemelen burada küçük kalyetelerle fustalar arasında bir ayrım yapılmamıştır. Aynı yılları kapsayan Simancas arşivlerindeki Napoli dosyalarında da *galeota* ifadesinin hiç kullanılmadığını ve belgelerin habire *galere e fuste*'den bahsedip durduklarını ekleyelim.

Bazı yıllar arasındaki iniş çıkışlar rakamlarımızın o kadar da güvenilir olmadığı izlenimini yaratmaktadır; en azından bazıları yuvarlak tahminlerden ibaret olmalıdır. Ayrıca özellikle ikincil kaynaklardan aldığımız ve dipnotta kaynağı verilmemiş bilgilerin limandaki tüm gemileri mi,

24 ASF, *AMP*, fil. 3081, cc.139-140 (19 Ağustos 1571).

25 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 89-91.

26 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 92.

27 Ch. Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci&Bosio, Costa e discorsi di Barberia: Rapport maritime, militaire et politique sur la côte de l'Afrique, depuis le Nil jusqu'à Cherchell par deux membres de l'Ordre de Malte (1er Septembre 1587)," *Revue Africaine* 66 (1925), 473.

yoksa Cezayir kapudanı ile akına çıkan gemileri mi kapsadığı her zaman tam anlaşılamamaktadır. Yine bu ikincil kaynaklardaki "gemi" tarzı genel ifadelerin neye tekabül ettiğini bilmek imkânsızdır. Bazı gözlemcilerin ufak çektirileri sayması, ancak bazılarının sadece kadırga ve kalyetelerle yetinmesi başka bir problemi beraberinde getirmiştir.

Korsanlarımızın bir kısmının belirli bir limana bağlı kalmaması bize iniş çıkışlı rakamları açıklamada yardımcı olabilir. Âdeta karizmatik bir liderin etrafında birleşen step göçebeleri gibi korsanlarımızın Trablus, Cerbe, Susa, Halkü'l-Vad, Benzert, Cezayir, Şerşel ve Sela arasında gidip geldiği aşağıda verilen rakamlarda açıkça görülmektedir. Cerbe ve Trablus gibi daha önemsiz limanları üs edindiği hâlde Turgud'un neredeyse Cezayir filosu kadar çektiriye sahip olması şüphesiz kişisel karizmasının sonucudur.

Elimizdeki bu bölük pörçük bilgilerle söyleyebileceğimiz şey Cezayir'in yüzyılın başında 20 kadırga ve kalyetelik bir filoyu rahatlıkla denize çıkarabildiği, yüzyılın ikinci yarısında bu rakamın 30 ve hatta 40'a ulaştığıdır. Küçük gemilerin Cezayir'in askerî gücüne bir şey katmadığı kesinse de, habire şikâyet eden çağdaş kaynaklardan anladığımız kadarıyla bunların ufak korsanlığı bazen çok can sıkıcı olabilmektedir.

1551'de Osmanlıların eline düşen ve Turgud'un konuşlandığı Trablusgarb ile ilgili elimizdeki en erken rakam 1562 yılı için verilen 3 kadırga ve 14 kalyetedir.[28] Cezayirlilerin Vahran'ı kuşattığı ve İstanbul'un da yardım için 15 kadırga ve 4 mavna gönderdiği[29] 1563 yılı için ise elimizde üç değişik rakam bulunmaktadır. Sicilya Kapudanı Luis Osorio'nun sakat bir Cerbeli'den aldığı habere göre 1563'te Turgud 13 kadırga ve 5 kalyete ile sefere çıkmıştır.[30] Üç hafta sonra bir görgü tanığı 18 kadırga ve 11 kalyeteden bahsetmektedir.[31] Başka limanlardan Turgud'a katılan mı olmuştur? Bunu bilemiyoruz ama iki hafta sonra gelen başka bir haber Turgud'un 8 kadırgasından 2'sinin Maltalıların eline geçtiğinden dem vurmaktadır.[32] 1564 yılı için elimizde yine üç rakam vardır. Bir Marsilya avviso'su 30 gemiden bahsederken[33]

28 ASF, *AMP*, fil. 4149, fol. 169 (4 Nisan 1562).

29 ASF. *AMP*. fil. 3079, fol. 322 (24 Haziran 1563).

30 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 181 (29 Ağustos 1563).

31 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 177 (21 Eylül 1563).

32 ASF, *AMP*, fil. 3079, fol. 347vto. (9 Ekim 1563).

33 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 205.

Messina'dan gelen haberler 23 kadırga şeklindedir.[34] İstanbul'dan gelen tahminler de pek farklı değildir. Balyos Barbarigo Daniele raporunda Turgud'un 13 kadırga ve 8 kalyetesi olduğunu söylemektedir.[35] Yüzyılın sonuna doğru burada hâlâ 20 civarında büyük çektiri bulunmaktadır. 1587'de Trablusgarb beylerbeyi Avlonya'ya gitmek için limanı 22 kalyete (*galere*) ve birçok fusta ile terk etmiştir.[36]

1551 yılında Osmanlılar tarafından fethedilen Trablus'a yerleşmeden önce Cerbe ve Mehdiye'de konuşlanarak Isfakıs Körfezi'nde korsanlık yapan Turgud Reis'in donanmasıyla ilgili de bazı rakamlara sahibiz. İspanya arşivlerindeki 1547 tarihli bir belge Turgud'un 24 gemiyle Messina Körfezi'nde belirmesinden bahsedecektir.[37] İki sene sonra ele geçirilen bir korsan fustasının mürettebatından alınan habere göre Turgud'un filosu 3'ü kadırga olmak üzere 28 gemiden (*navíos*) oluşmaktadır.[38] Ertesi sene bu kez yanına sadece 13 gemi almıştır;[39] demek ki tedirgin olmak için daha az neden vardır. 1562'de Turgud'un casuslarından biri Sicilya'da yakalanınca bülbül gibi ötmüştür. Ava giderken avlanan Kandiyeli Constantino'ya göre 1562 ilkbaharında denize açılmaya hazırlanan Turgud'un filosu 14'ü kendisine ait olan 20–21 kalyeteden oluşmaktadır.[40]

Nihayet 1574 yılında üçüncü ve son kez Osmanlıların eline geçen Tunus'taki korsanlık faaliyetleri ise Benzert üzerinden yürümektedir; zira çok sığ ve taşlık bir gölle Akdeniz'e bağlanan Tunus'un limanı çektiriler için pek elverişli değildir.[41] Malta şövalyelerinin 1587 tarihli raporu burada 8 kadırga ve kalyete (*vascelli grossi di remo*) ve birçok pergende bulunduğunu belirtmektedir.[42]

Korsan filolarının tamamı için çağdaş tanıklar tahmin yürütmekten çekinmemektedir. Andrea Doria'nın varisi Gianandrea Doria'nın

34 ASF, *AMP*, fil. 3079, fol. 381 (10 Temmuz 1564).

35 Bailo Barbarigo Daniele'nin Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, VI. cilt, 34.

36 BNCF, *Magliabechiano*, classe XXIV, codice 15, s. 81 (9 Mayıs 1587).

37 AGS, *E* 1118, fol. 76 (20 Temmuz 1547).

38 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 53 (22 Nisan 1549).

39 Sola, *Los que van y vienen*, 80.

40 AGS *E* 1127, fol. 103-104. Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları* (İstanbul: Kronik, 2017), 82-7.

41 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 466.

42 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 455.

1562'te tahmini 60'tır.[43] Venedik balyosu 1564'te 77 gemiden bahsetmektedir;[44] aynı yıla ait bir Marsilya avviso'su Cezayir'deki 50 gemiye, Trablus'taki 30, Annaba'daki 16 ve Bâdîs'teki 4 taneyi katmaktadır ve 100 rakamına ulaşmaktadır.[45] Korsanlarımızın 1565'te Malta Kuşatması'na 50 kadırga ve 22 kalyete ile katıldıklarını biliyoruz.[46] Kadırgaların bu kadar yüksek sayıda olmasından bunların içinde büyük kalyetelerin de bulunduğu sonucunu çıkarabiliriz. Her hâlükârda Guilmartin'den aldığımız ve Kuzey Afrika'dan gelen gemileri kapsayan bu rakama, Çanakkale Boğazı'ndan sonra donanmaya katılan 10–20 kalyete ve fustayı da ekleyebiliriz.[47] Ancak sadece birbirine yakın tarihlerden gelen birkaç rakam üzerinden tam bir sayı vermek doğru olmaz; toplam çektiri mevcudu İnebahtı Muharebesi, 1574'te Tunus'un fethedilmesi, 1581'de Osmanlı–Habsburg ateşkesinin imzalanması gibi birçok olaydan etkilenmek durumundadır. Yine de fazla ileri gitmeden şu kadarını söyleyebiliriz: Korsanlarımız toplamda aşağı yukarı 80–100 arasında kadırga ve kalyeteyi bir araya getirebilmektedir. Bu, İnebahtı'ya katılan Habsburg ya da Venedik filosuna denk bir rakamdır.[48] Aynı dönemde Fransa'nın Akdeniz filosunun üç dört kadırgadan oluştuğunu hatırlayalım. Ancak yine de soluklanıp fazla ileri gitmemek gerekmektedir; zira Akdeniz'de önemli olan gemi sayısı değil, tercübeli mürettebat ve ateş gücü yüksek top ve tüfeklerdir. Korsanlarımızın bu açılardan merkezî devletlerin donanmalarıyla yarışamayacakları açıktır.

43 Rafael Vargas-Hidalgo (yay. haz.), *Guerra y diplomacia en el Mediterráneo : correspondencia inedita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria: ilustrada con cartas de Carlos V, Don Juan de Austria, Juana de Austria, Andrea Doria, Juan Andrea Doria, virreyes, generales, embajadores y espías* (Madrid: Ediciones Polifemo, 2002), 397-8; Williams, Empire and Holy War, 116.

44 Barbarigo Daniele'nin relazionesi, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, VI. cilt, 34.

45 Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 205.

46 Guilmartin, *Gunpowders and Galleys*, 198.

47 Marqués de Pidal ve D. Miguel Salvá (yay. haz.), *Colección de documentos inéditos para la historia de España, tomo XXIX: Correspondencia de Felipe II con Don García de Toledo y otros, de los años 1566 y 1566, sobre los preparativos terrestres y marítimos para defender la Goleta, Malta y otros puntos contra la armada del turco* (Madrid: La Viuda de Calero, 1856), 372.

48 Rakamlar için bkz. Barbero, *Lepanto*, 623-634.

Onyedinci Yüzyıl ve Yelkenliler

Onyedinci yüzyılda yelkenlilerin gelişi korsan filolarının kompozisyonunu nasıl değiştirmiştir? Değişen savaş teknolojisinin merkezî devletleri güçlendirdiği mutlak hükümdarların çağı onyedinci yüzyılda, korsan filolarımızı dönemin ateş gücü yüksek devasa gemilerden oluşan İngiliz, Hollanda ve Fransa donanmalarıyla karşılaştırdığımızda nasıl sonuçlarla karşılaşmaktayız?

Tablo 5. Onyedinci Yüzyılda Cezayir Filosu[49]

Yıl	Uzun (Çektiri Tipi Gemiler)	Yuvarlak (Yelkenli) Gemiler
1616[50]		80 yelkenli
1616[51]		200–400 ton ağırlığında 40 yelkenli, kapıdane 500 ton
1618[52]		En ufağında 18–20 top bulunan 100 kadar yelkenli
1619[53]	4 kadırga	72 yelkenli
1621[54]	300 asker taşıyan 7 kadırga	Toplam 6.000 mürettebatlı 100 yelkenli
1623[55]		20–50 top taşıyan 70 yelkenli
1623[56]		İyi silahlanmış ve mürettebatı tam 85 korsan gemisi
1623[57]	Korsanlığa çıkan 61 gemi	

49 Dipnot verilmediği durumlarda ilerleyen sayfalardaki tablolara referans verilmektedir.

50 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 160.

51 Gosse, *History of Piracy*, 53.

52 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 207.

53 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 161.

54 H. D. de Grammont, "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle. Deuxième partie: La mission de Sanson Napollon (1628-1633)," *Revue africaine 23 (1879)*, 136-137.

55 Thomas Roe'nun İstanbul'dan yazdığı 25 Ocak 1623 (1622 m.v.) tarihli mektup, Roe, *The Negotiations*, 205. Roe'yu kullandığını söyleyen Braudel 70 yerine 75 rakamını vermektedir. Akdeniz tarihinin bu duayeni ayrıca birkaç yüz esquiften söz etmektedir. Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 207.

56 M. Chaix'nin Cezayir'den Marsilya'ya yolladığı 16 Ocak 1621 tarihli mektup, De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 97.

57 Merouche, Süleyman Çavuş tarafından yazılan 10 Kasım 1623 tarihli bir mektuptan bahsetmektedir; *La course: mythes et réalité*, 161. Ancak dipnotta belirtilen yerde (De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 97 vd.) böyle bir mektup yoktur.

1625[58]	6–8 pergende	100 kadar yelkenli
1625	Dört beş kişinin kürek çektiği, pruvada tek top taşıyan 25 oturaklı 6 kalyete[59]	100 yelkenli, 60 tanesi 24–30 toplu, diğerleri tarata ve polaka (her biri 150–200 arkebüzcü taşıyor)[60]
1629[61]	30 korsan gemisi	
1630[62]	3 kadırga	35–40 yelkenli
1631[63]	1–2 kadırga	46 yelkenli
1631[64]		Her türden 90 yelkenli
1634[65]		30 yelkenli
1634	2'si 24, 2'si 23 oturaklı 4 kalyete (*galeres*), 15 oturaklı 1 pergende, 5–6 oturaklı 8 fırkata[66]	25, 35 ve 40 toplu 70 yelkenli gemi ("*tant de navires & polacres que grandes barques*")[67]
1637[68]		En büyüğü 40 toplu 80 yelkenli
1639[69]		20–25 yelkenli
1641[70]	4 kadırga	65 yelkenli

58 Miguel Angel de Bunes Ibarra, "Bases y logística del corso barbarisco," La expulsión de los moriscos y la actividad *de los corsarios norteafricanos: XLI Jornadas de Historia Marítima, ciclo de conferencias-octubre 2010* (Madrid: Ministerio de Defensa, 2011), 99.

59 Sacerdoti (yay. haz.), "*Africa overo Barbaria*", 56.

60 Sacerdoti (yay. haz.), "*Africa overo Barbaria*", 59.

61 M. Sanson Napollon'un Cezayir'den Marsilya'ya yolladığı 4 Temmuz 1629 tarihli mektup, De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 302.

62 De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 315.

63 AN, Marine B7/49, dokümanın künyesi tam verilmemiş; Merouche, La cour*se: mythes et realite*, 161.

64 Knight, *A Relation of Seaven Yeares, 45; Mero*uche, *La course: mythes et realite*, 160.

65 Knight, *A Relation of Seaven Yeares, 45; Mero*uche, *La course: mythes et realite*, 160.

66 Dan, *Histoire de Barbarie*, 307.

67 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315.

68 Knight, *A Relation of Seaven Yeares, 45*; *Merouche, La course: mythes et realite*, 160.

69 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 33.

70 Emanuel D'Aranda, Relation de la captivite et liberte du *Sieur Emanuel Aranda, jadis esclave à Alger ou se trouvent plusieurs particularites de l'Afrique, dignes de remarque* (Bruxelles: Jean Mommart, 1662), 102.

1659[71]		30–50 toplu, 300–400 mürettebatlı 22–23 yelkenli
1660[72]		42 yelkenli
1662[73]	6'sı inşa aşamasında 9 kadırga	3'ü kızaktan yeni indirilmiş, 4'ü inşa aşamasında 22 fırkata
1662		Toplam 492 toplu 15 yelkenli (7'si 36, 4'ü 34, 1'i 32, 2'si 26, 1'i 20 toplu) ve 1 tane 6–7 toplu ufak yelkenli
1666[74]	Birkaç kadırga	30 savaş gemisi
1675[75]		En büyüğü 50 top taşıyan, çoğunluğu 10–12 toplu 30 savaş gemisi
1676[76]		17 yelkenli (2 tane 50, 5 tane 40, 1 tane 38, 2 tane 36, 3 tane 34, 3 tane 30, 1 tane 21 toplu) ve sayısı belirtilmemiş 10–20 toplu ufak yelkenli
1676	7 pergende, 3 kadırga	952 toplu 7.790 mürettebatlı 33 yelkenli
1681[77]	22 oturaklı 2 kalyete (galeres)	14–36 toplu 19 gemi (toplam 562 top, 6.290 denizci)
1686[78]	3 kadırga, 7 barko (*barques*) ve 11 pergende	14–40 toplu 23 kalyon (*vaisseaux*) ve fırkateyn (toplam 680 top, 7.600 denizci)
1686[79]	11 pergende	21 büyük yelkenli (*navires*), birkaç ufak gemi (*petits bateaux*), 7 balıkçı gemisi (*chaloupes*) ve 15 ticaret gemisi
1686[80]	3 kadırga, 11 pergende	25 yelkenli (1 tane 40 topa ve 20 eynek topuna (*pierriere*) sahip 2 ambarlı amiral gemisi, 2 tane 45 toplu 2 ambarlı gemi, 12 tane 30 top ve 10 eynek topu olan 2 ambarlı gemi, 10 tane 14–20 tane top ve bir o kadar da eynek topuna sahip tek ambarlı gemi) 7 barko, 15–16 ufak gemi

71 Dapper, *Description de l'Afrique,* 177.

72 Merouche, *La course: mythes et realite,* 162.

73 Dapper, *Description de l'Afrique,* 177.

74 BNF, *Melanges Colbert* 5, "Memoire sur le royaume d'Alger" (1666) fol. 50r; k. Merouche, *La course: mythes et realite,* 162.

75 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux,* V. cilt, 264.

76 Panzac, *Barbary Corsairs,* 41.

77 Sieur Hayet'nin 27 Fevrier 1681'de Colbert'e sunduğu "etat des forces maritimes de la ville et royaume d'Alger" başlıklı rapor, A.M.A.E., Paris, *Memoires et documents, Alg*er, 12, fol. 197; Fontenay, "Le corso dans l'economie portuaire," 288-9.

78 A.M.A.E., Paris, *Memoires et documents, Alger,* 12, fol. 197; Merouche, La *course: mythes et realite, 33; Fontena*y, "Le corso dans l'economie portuaire," 289.

79 Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne,* 64.

80 Merouche, *La course: mythes et realite,* 163. Merouche toplam yelkenli gemi rakamını 26 olarak vermektedir; ancak gemilerin toplanması sonucu çıkan rakam 25'tir.

1686	3 kadırga ya da mezzagalera ve 12 kürekli fırkata	21 yelkenli (toplam top sayısı: 520) ve Tersane'de bekleyen 8 yelkenli (toplam top sayısı: 216)
1687[81]	3 kadırga, 6 pergende	32 yelkenli (1 tane 64, 1 tane 48, 1 tane 46, 1 tane 40 toplu, 10 tane 26–32 toplu, 1 tane 18, 1 tane 12, 1 tane 10 toplu) 26–30 toplu 4 gemi yapım aşamasında 6 barko ve tarata
1688[82]		14 yelkenli (toplam top sayısı: 492) ve 10, 12, 18 topluk 3 fırkateyn
1688[83]	3 kadırga, 7 pergende	36–64 toplu 19 yelkenli, 5 barko
1688	3 kadırga, 1 mezzagalera ve birçok ufak çektiri (*row boats*)	Toplam 458 toplu 14 büyük yelkenli, 9 küçük yelkenli, şantiyede bekleyen 70 toplu bir yelkenli
1688[84]	3 kadırga, 2 mezzagalera ve 7 pergende	Toplam 580 toplu 15 büyük yelkenli, toplam 60 toplu 4 küçük yelkenli, Tersane'de 3'ü 60 toplu, toplam 276 toplu 6 yelkenli, 5 barko
1690	2 kadırga ve birçok ufak çektiri (*rowe boates*)	14 büyük yelkenli (toplam top sayısı: 445 toplu), 3 karaka, 2 şehtiye, kızakta 1 tane 70, 1 tane 36, 1 tane 26 toplu 3 yelkenli
1692[85]	6 kalyete, 20 pergende	28 savaş gemisi
1692[86]	3 kadırga, 6 kalyete, 20 pergende	45 savaş gemisi
1694	1'i inşa hâlinde 2 kadırga, birçok fırkata	12 yelkenli (toplam top sayısı: 370), 2'si karavela olmak üzere 12 şer toplu 3 ufak yelkenli, kızakta 4 yelkenli (1'i 40, 1'i 30, 1'i 28, 1'i 24 toplu)
1698	Hâlihazırda 1 kadırga, 1 diğer kadırga inşa hâlinde, 1'inin kerestesi hazır, birçok fırkata	15 büyük yelkenli (toplam top sayısı: 492), 6 küçük yelkenli, kızakta 3 yelkenli

81 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 163.

82 A.M.A.E., Paris, *Mémoires et documents, Alger*, 12, fol. 248-9; Fontenay, "Le corso dans l'économie portuaire," 289.

83 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 163.

84 Pherotée de la Croix, *Relation universelle de l'Afrique ancienne et moderne où l'on voit ce qu'il ya de remarquable, tant dans la Terre ferme que dans les Iles, avec ce que le Roy a fait de memorable contre les Corsaires de Barbarie, & c.* (Lyon: Thomas Amaulry, 1688), II. cilt, 186-8.

85 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 163.

86 AN, Marine B7/49, Ocak 1662; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 95.

1710	Kızakta 1 kadırga	15 büyük (20–50 top), 2 küçük yelkenli, kızakta 3 yelkenli
1712	26 oturaklı 1 kadırga	30–58 toplu, 300–650 mürettebatlı 11 yelkenli, 2 tane 24 toplu, 4 tane 10 küsur toplu yelkenli, kızakta 50 toplu 4 yelkenli
1713		2'si kızakta, 1'i inşa hâlinde toplam 14 tane 30–60 toplu büyük yelkenli, 1 tane 26 toplu, 1'i inşa hâlinde 2 tane 20 toplu ve 3 tane 10 küsur toplu yelkenli
1724[87]		32–52 toplu 12 büyük yelkenli, 4 tane 20 küsur toplu, 7 tane 10 küsur toplu yelkenli

Tablo 5'te de görüldüğü gibi Cezayir'de yelkenlilerin istilası hemen tamamlanmıştır. Tamamen yok olmasalar da kadırgaların sayıları tek haneye düşmüştür. Cebelitarık Boğazı'na daha uzak olan Tunus'ta ise çektiriler daha şanslı gözükmektedir. Aşağıdaki tablolarda da görülebileceği gibi Tunus'ta Cezayir'e göre daha az yelkenli bulunmasına rağmen çektirilerin sayısı bazen 10'un üstüne çıkmaktadır. Venediklilerin 1638 yılında Ali Bicinin komutasındaki Cezayir kadırgalarını Avlonya Limanı'nda sıkıştırıp yakmasından sonra korsanlarımızın kadırga kullanmayı bıraktığı şeklindeki iddianın da[88] doğru olmadığı gözükmektedir; yüzyılın ikinci yarısında hem Cezayir'de hem de Tunus'ta hâlâ kadırgalara rastlamaktayız. Trablusgarb'da ise 1660'larda artık kadırgalar yavaş yavaş yerlerini kalyete ve pergendelere bırakmıştır. Ancak yine tek tük arz-ı endam ettikleri olmaktadır. Anonim Fransızca el yazmamız Girit Savaşı'na çağrılmasınlar diye son ikisinin Osman Paşa tarafından parçalarına ayrıldığını yazsa da,[89] dört sene sonra Trablus filosunda 22 oturaklı bir mezzagalera'ya rastlıyoruz.

Değinmemiz gereken bir başka önemli nokta da korsanlığın altın çağının onaltıncı yüzyılın ilk yarısında kalmış olmasıdır. Fernand Braudel'in 1580–1620 aralığını belki bir onbeş yirmi yıl ileri çekmek mümkündür;[90] ama şu kesindir ki onyedinci yüzyılın ikinci yarısında Cezayir donanmasındaki gemi sayısında hatırı sayılır bir düşüş görülmektedir. Kuzey tersane ve tophanelerinin işinde gittikçe ehlileşmesiyle birlikte, zenginleşen ve merkezîleşen Avrupa devletleriyle geri kalmış ekonomilerini anlık

87 Aşağıdaki tablolara bkz.

88 De Grammont, "La mission de Sanson Le Page," 435.

89 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 52v.

90 Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 205.

yağmalarla ayakta tutmaya çalışan fırsatçı korsanlarımız arasındaki askerî dengenin bozulduğunu Fransa, Hollanda ve İngiltere donanmalarının ardı ardına korsan limanlarını bombalamasından da rahatlıkla anlayabiliriz.[91] Kuzey'in iktisadî üstünlüğüne askerî üstünlüğünü de eklemesi korsanlığın önlenemez bir düşüşe geçmesi demekti.

Colin Heywood'un İngiliz arşivlerinde yaptığı titiz çalışmalar sayesinde onyedinci yüzyılın son çeyreğindeki Cezayir filolarını detaylı bir şekilde inceleme olanağına sahibiz. Gemileri bazen reisleri, bazen top ve mürettebat sayısı ve bazen de pupalarındaki şekillerle listeleyen bu rakamlara hep beraber göz atalım.

Tablo 6. 1662'de Cezayir Filosu		
	İsim	**Top**
1	Le pot à fleur (Saksı), Kapudanın gemisi	36
2	Le dragon à sept tetes (Yedi Kafalı Ejderha)	36
3	Le poivrier (Biber)	36
4	Le Neptune (Neptün–Poseidon)	36
5	La fontaine (Çeşme)	34
6	Le griffon	36
7	Le dragon vert (Yeşil Ejderha)	36
8	Le soleil (Güneş)	34
9	Le cheval blanc (Beyaz At)	34
10	Les sept etoiles (Yedi Yıldız)	34
11	Le croissant (Hilal)	32
12	L'arbre aux lions (Aslanlı Ağaç)	20
13	Le roi Louis (Fransa Kralı Louis, Fransızların elinden alınmış)	26
14	Le charite (Sadaka, Hollandalıların elinden alınmış)	26
15	Le perroquet (Papağan, İngilizler tarafından yakılmış)	6-7
16	L'olivier (Zeytin Ağacı, yakın bir zamanda Cezayir'de yapıldı)	36
	Toplam Top Sayısı	498-9
Kaynak: Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 107-8.		

91 Mağrib'in Avrupa devletleri ile ilişkileri için bkz. Fisher, *Barbary Legend*, 169-287; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger (1518-1830), tome II: Face a l'Europe* (Alger: Bibliotheque Nationale d'Algerie, 1996); Jean Peter, *Les barbaresques sous Louis XIV: Le duel entre Alger et la marine du Roi (1681-1698)* (Paris: Economica, 1997); van Krieken, *Corsaires et marchands*.

Tablo 7. Şubat 1676'da Cezayir Filosu					
	Gemi Adı[92]	**Reis**	**Top**	**Mürette-bat**	**Pupadaki Şekil**
1	Marigold	Ali Reis	40	350	Kadife Çiçeği
2	Lyon		40	350	Kızıl Aslan
3	Citron Tree	*Segiere?*	40	350	Limon (Citron) Ağacı
4	Moon	Receb Reis	40	350	Hilal
5	Samson	Asaf Reis	40	300	Samson
6	Seaven Stars	Bufon Reis	40	250	Yedi Yıldız
7	Fountaine	*Bigber?* Hoca	35	250	Çeşme
8	Lemon Tree	Ali Reis	35	250	Limon Ağacı
9	Two Lyons	Bayram Reis	36	250	İki Aslan
10	Musketto	Hasan Reis	34	250	. *Hamba Cursi?*
11	Pine Tree	*Moh. Porset?*	30	250	Çam Ağacı
12	Sun	Cornetta	28	200	Mavi Güneş (Blew Sun)
13	Three Roses	Mustafa *Ciliti?*	24	200	Üç Gül
14	Yellow Rose	*Toualli?* Hoca	26	200	Sarı Gül
15	Sun	*Fortase?*	24	200	Altın Gül ve Güneş
16	Halfe Moone	*Bexsterne?*	24	200	Hilal
17	Flower Pot	Kanaryalı Musa Reis	40	300	Altın Çiçek
18	Green Rose	Cenevizli Musa Reis	30	250	Yeşil Gül
19	White Rose	Kara Ali Reis	20	200	Beyaz Gül
20	Starre	Rum Musa Reis	30	250	Yıldız

92 İlk listede Türkçe'ye çevirdiğim gemi isimlerini burada orijinal hâliyle bırakmamın iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, bunlar Osmanlılar tarafından kullanılan isimler değildir. Avrupalı gözlemciler bunları yapıldıkları yere ya da pupalarındaki şekillere göre adlandırmaktadır. Karş. Guy Turbet-Delof, "Noms de navires algeriens au XVIIe siecle," Revue Internationale *d'Onomastique* XXII (1970): 212-9. İkinci olarak, zaten gemiye ismini veren pupadaki şekillerin tarifi aynı tabloda Türkçe'ye çevrilmiştir. Wolf, The Barbary Coast, *138; Belhamissi, Histoire de la marine algerienne,* 56; a.g.y., *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 107; cf. Heywood, "What's in a Name?," 105-107. Bu, pupadaki şekillerin detaylarının da verildiği Tablo 7, 8, 9, 10 ve 11'de açıkça görülmektedir. Aşağıdaki listelerde de Altın Güneş, Beyaz At, Kırmızı Gül, İnci gibi pupa şekillerinden gelen ve *la petite caravelle angloise* ya da *la caravelle genoise* gibi geminin orijinine işaret eden isimlere rastlayabiliriz.

21	Sun&Pearle	*Ysasar*? Reis	20	200	Güneş ve İnci
22	Three Pigeons	Ömer Reis	16	150	Üç Güvercin
23	Pearle	Esad Reis	16	150	İnci
24	Two Stags	*Moht. Ravatia*?	20	200	İki Tay
25	Greate Pearle	*Odinadre*? Reis	24	200	Kocaman İnci (*Greate Pearle*)
26	Little Lyon	Musa Reis	15	150	Küçük Aslan
27	Rose&Pigeon	Bostancı	16	250	Gül ve Güvercin
28	Pearle&3 Roses	Tagarim	8	80	İnci ve 3 Gül
29	İsimsiz bir şehtiye	*Oshap* Reis	8	80	Şehtiye
30	İsimsiz bir şehtiye	*Regis*? Reis	8	80	Şehtiye
31	Dragon	Cezayir dayısının oğlu M.ª Reis	50	400	Ejderha
32	Dragon	Cezayir dayısının oğlu M.ª Reis	50	400	Ejderha
33	Olive Tree	Paşa'nın Gemisi	50	400	Zeytin Ağacı
Toplam Top ve Mürettebat Sayısı			957	7.940	Ayrıca 7 pergende ve 3 kadırga
Ayrıca 7 pergende ve 3 kadırga			Listenin yapılışından sonra üç gemi daha inşa edilmiştir.		
Kaynak: Colin Heywood, "What's in a Name?: Some Algerine Fleet Lists (1686-1714) from British Libraries and Archives," *Maghreb Review* XXXI/1-2 (2006), 115-117.					

Tablo 8. 16 Ekim 1686'da Cezayir Filosu				
BÜYÜK YELKENLİLER				
	Reis	**Top**	**Eynek Topu (*Pierriere*)**	**Pupadaki Şekil**
1	Kanaryalı Ali Reis, Kapudan	48	30	Altın
2	Fettah Reis, Paşa'nın gemisi	46	30	Beyaz At
3	Hamid Reis	44	.2.	Beyaz At
4	Hacı Abdullah	32	.4.	Altın Aslan
5	Hamid Oruç (*Arroche*) Reis	32	.6.	Güneş
6	Mustafa Reis ya da Genç Kanaryalı	32	.6.	Gül
7	Mehmed Reis	32	.2.	Gül Çiçeği
8	Bostancı Mehmed Reis	32	.2.	Limon Ağacı

9	Ali Reis, *Alius ye Dantsirker*	38	.2.	Antilop'un Sırtında Hurma Ağacı
10	Ali Reis *Buffon*	26	.4.	Yedi Yıldız
11	Abdurrahman (*Abdeaman*) Reis	26	.6.	Portakal Ağacı
12	Mustafa Reis	24	4	Hilalin İçinde Gül
13	Kara Ali Reis	26	.6.	Bağçe
Toplam Top Sayısı		438		
KÜÇÜK YELKENLİLER				
14	Süleyman Reis[93]	18	.6.	Portakal Ağacı
15	Mustafa Reis	14	12	Sade Pupa
16	Kel Ali Reis	11	.1.	Portakal Ağacı
16	Mustafa Reis	14	12	Düz Yeşil Pupa
17	Eyüb (*Joub*) Reis	8	4	Aslan
18	Abdullah	5	6	Portekiz topu
ŞEHTİYELER				
19	*Pharis* Reis	6	14	
20	Hamid Reis	6	14	
Toplam Top Sayısı		520		
KADIRGALAR				
21-23	3 kadırga ya da mezzagalera			
24-35	12 kürekli fırkata			
TERSANE'DEKİ GEMİLER				
36 38	46 toplu 2 yelkenli			
39-41	26 toplu 3 yelkenli			
42	18 toplu 1 yelkenli			
43-44	14 toplu 2 karavela			
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 117-8.				

93 Yanına caravel ya da ufak fırkateyn diye not düşülmüştür.

Tablo 9. Ocak 1688'de Cezayir Filosu				
	Reis	**Pupadaki Şekil**	**Top**	**Eynek Topu (*Pedrero*)**
1	Hamid Reis, Paşa'nın Yeni Gemisi	Portakal Ağacı	64	30
2	Fettah Reis, Paşa'nın Eski Gemisi	Portakal Ağacı	46	30
3	Kara Mustafa	Hilal ve Gül	40	-
4	Laz Mustafa	Zelanda'nın Arması	32	6
5	Mustafa Reis, Genç Kanaryalı	Gül	32	6
6	Ali Reis *Buffon*	7 Yıldız	26	4
7	Abdurrahman Hoca	Portakal Ağacı	26	6
8	Kara Ali	Bağçe	26	12
9	Samson Memi Reis	Limon Ağacı	26	2
10	Bostancı	Limon Ağacı	32	2
11	Karavela ya da ufak fırkateyn			
12	Kel Halil Reis	Gül Ağacı	19	
13	Mustafa Reis	Sade Pupa	12	10
14	Eyüb Reis	Aslan	8	4
15	Hüseyin Reis	Mavi Kıçta Yıldızlar	8	20
16	Ayvaz Reis	Aziz Yakub (*St. Iago*)	4	18
17	Hüseyin Reis	2 Melek	4	17
18	Veli Reis	Aziz Louis (Fransa Kralı IX. Louis)	4	24
19 22	24-30 toplu 4 yelkenli	Depoda		
23	Karavela		10	
Toplam Top Sayısı			419	
3 kadırga, 1 mezzagalera ve birçok ufak çektiri (*row boats*)				
70 topluk bir yelkenli için malzeme hazır				
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 119-120.				

Tablo 10. 1688'de Sefere Çıkan Cezayir Filosu			
	Reis	**Pupadaki Şekil**	**Top**
1	Paşa'nın gemisi	Limon Bağçesi (*Belcon*)	64
2	Kara Mustafa	Hilal Kakmalı Bağçe (*Belcon*)	56
3	Fettah Reis	Altın Kaplama Limon Ağacı	44
4	*Hodq Betolar*	Altın Kaplama Aslan	40
5	Sanson Reis	Limon Ağacı	36
6	*Lansmustapha* Reis	Limon Ağacı	36
7	Buffon	7 Yıldız	36
8	Genç Kanaryalı	Gül	34
9	Kara Ali	Bağçe (*Belcon*)	34
10	Mustafa (*Massau*) Reis	Belirtilmemiş	34
11	Bostancı	Limon Ağacı	34
12	İbrahim Hoca	Portakal Ağacı	30
13	Kel Hızır (*Haceer*)	Ayçiçeği ve 2 Servi	18
14	Receb Reis	Aslan	16
15	Mustafa Reis	Sade Pupa	16
16	Bin Curnu (*Journoux*)	Belirtilmemiş	34
17	*Jagarin*	İnci	34
18	*Bausiac*	2 Antilop	34
19	*Abdate* Reis	Sade Pupa	10
Toplam Top Sayısı			640
Ayrıca 3 kadırga, 2 mezzagalera, 5 barko ve 7 pergende			
TERSANE'DEKİ GEMİLER			
20	Dayı'nın gemisi		60
21	Yaşlı Kanaryalı		60
22	Abdurrahman *Buye*		60
23	Mehmed Hoca		36
24	*Dalet Chamby*		30
25	Abdurrahman *Coroli* (Kuloğlu?)		30
Kaynak: *Mercure Gallant*, Şubat 1688, 188-192. De la Croix, *Relation universelle*, II. cilt, 186-188.			

Tablo 11. Mayıs 1690'da Cezayir Filosu				
	Reis	**Pupadaki Şekil**	**Top**	**Eynek Topu (*Pedrero*)**
BÜYÜK YELKENLİLER				
1	Kara Mustafa, Kapudan	Hilal ve Gül	44	24
2	Ali Reis Buffon, Patrona Bey[94] (*Vice Admiral*)	7 Yıldız	32	4
3	Samson Memi Reis, Riyale Bey[95] (*Rear Admiral*)	Limon Ağacı	32	4
4	Tatar Mehmed Reis	Altın Limon Ağacı	56	30
5	Ali Reis Danzik	Hurma Ağacı ve 2 Antilop	32	2
6	Nasuh Reis	Bağçe (*Belconia*)	31	-
7	Mehmed Reis	Altın Gül	30	4
8	Mehmed Reis bin *Trussus*?	Beyaz At	28	-
9	Laz Mustafa	Zelanda'nın Arması	28	4
10	Süleyman Reis	Limon Ağacı	28	2
11	Kara Ali	Bağçe	28	2
12	Mehmed Reis bin *Asheat* Tagerine (müdeccel)	İnci	26	-
13	Dilber Ahmed	Bağçe (*Belconia*)	26	2
14	Topal Hasan Reis		24	-
KARAVELA VE UFAK FIRKATEYNLER				
15	*Bocco*? Celebi	Aslan	12	19
16	Mustafa Reis	Servi Ağacı	12	12
17	Kel Halil	Gül Ağacı	14	8
ŞEHTİYELER				
18	Veli Reis	Kara Pupa	10	10
19	Mehmed Reis	Kızıl Pupa	4	16
Toplam Top Sayısı			497	
KIZAKTA				
20 22	1 tane 70, 1 tane 36 ve 1 tane 26 toplu yelkenli			
2 kadırga ve birçok ufak çektiri (*rowe boates*)				
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 121-2.				

94 Patrona: Osmanlı donanmasında ikinci amiral.

95 Riyale: Osmanlı donanmasında üçüncü amiral.

Tablo 12. Eylül 1694'te Cezayir Filosu						
	Reis	**Dinî ve Etnik Köken**	**Kıç Aynalığındaki Şekil**	**Top**	**Eynek Topu (*Pedrero*)**	**İnşa Edildiği Yer**
1	Kapudan Gemisi, reisi atanmamış		Altın Kaplama Portakal Ağacı	60	40	Cezayir
2	Mehmed Reis bin *Tresouce*	Kuloğlu	Beyaz At	34	8	Cezayir
3	Hamid Reis	Müdeccel (*Tagarine*)	İnci	24	3	Cezayir
4	Hoca Abdurrahman Reis	Türk oğlu Türk	Altın Portakal Ağacı	32	4	Cezayir
5	Ali Reis	Danzigli mühtedi oğlu	2 Antilop	28	2	Cezayir
6	Ali Reis	Kuloğlu	Yaldızlı Hilal İçinde Gül	40	20	Cezayir
7	Mustafa Reis	Türk oğlu Türk	Hilal	32	-	Cezayir
8	Mehmed Reis	Tatar	Oyma Limon ve Üzüm	24	1	Cezayir
9	Kara Hasan	Türk oğlu Türk	Güneş	22	6	Cezayir
10	Mehmed Reis	Portekizli mühtedi	Limon Ağacı	30	-	Cezayir
11	Mehmed Reis	Kuloğlu	2 Antilop	22	-	Cezayir
12	Mustafa Reis	Türk oğlu Türk	Hilal	22	-	Cezayir
13	Hoca Mehmed Reis	Türk oğlu Türk	Altın Hilal	12	4	Cezayir
14	Bekir Reis	Türk oğlu Türk	Ufak karavela	12	4	Hollanda
15	Arbee?		Ufak karavela	12	-	Hollanda
Toplam Top Sayısı				406		
KIZAKTA						
16 19	1'i 40, 1'i 30, 1'i 28, 1'i 24 toplu 4 yelkenli					
Altı ay içinde 3 yelkenli hazır edilecek			1'i inşa hâlinde 2 kadırga, birçok fırkata			
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 122-3.						

Tablo 13: Nisan 1698'de Cezayir Filosu					
	Reis	**Dinî ve Etnik Köken**	**Kıç Aynalığındaki Şekil**	**Top**	**Eynek Topu (*Pedrero*)**
1	Mustafa Reis, Kapudan	Türk oğlu Türk	Altın Kaplama Portakal Ağacı	60	
2	Memi Reis	Fransız mühtedi	Limon Ağacı	36	-
3	Mustafa Reis	Türk oğlu Türk	Hilal	32	-
4	Mustafa Reis	Türk oğlu Türk	Altın Gül	40	6
5	Abdurrahman Reis	Türk oğlu Türk	Altın Portakal Ağacı	32	4
6	Bekir Reis	Türk oğlu Türk	İnci	28	6
7	Halil Reis	Türk oğlu Türk	Gül	28	4
8	Ali Reis	Kuloğlu	2 Antilop	30	2
9	Mehmed Reis	Kuloğlu	Altın Kaplama Gül	32	-
10	Mehmed Reis	Kuloğlu	2 Antilop	24	2
11	Mustafa Reis	Venedikli mühtedi	2 Oyma At	36	6
12	Hüseyin Reis	Türk oğlu Türk	Gül	24	2
13	Mehmed Reis	Müdeccel (*Tangareene*)	İnci	24	2
14	Mustafa Reis	Kuloğlu	Altın Gül	36	-
15	Hasan Reis	Kuloğlu	Kırmızı Gül	30	-
Toplam Top Sayısı				492	
16	Bekir Reis	Rum mühtedi	Hollandalıların elinden alınan ufak bir karavela	12	4
17	Mehmed Reis	Venedikli mühtedi	Altın Kaplama Hilal	14	6
18	Mehmed Reis	Kuloğlu	Portekizlilerin elinden alınmış	14	6
19	Mehmed Reis	Trabluslu	Venediklilerin elinden alınmış	18	-
20	Mehmed Reis	Portekiz mühtedi	Karavela	22	-
21	Seydî Reis		Şehtiye		
Toplam Top Sayısı				572	
KIZAKTA					
	3 yelkenli, 1 kadırga, 1 diğer kadırga inşa hâlinde, 1'inin kerestesi hazır, birçok fırkata				
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 123-4.					

Tablo 14: Ağustos 1710'da Cezayir Filosu				
	Reis	**Kıç Aynalığındaki Şekil**	**Top**	**Mürettebat**
1	Ali Reis, Kapudan	Hisar	54	650
2	Mehmed Reis	Altın Güneş	40	450
3	*Maneta*? Reis	Hurma Ağacının İki Tarafında Birer Antilop	40	400
4	Mustafa Reis	2 Aslan	30	300
5	Bekir Reis	Portakal Ağacı	44	500
6	Mehmed Reis	Hollandalıların Elinden Alınan Bir Gemi	24	180
7	Hasan Reis	İnci	36	375
8	Bekir Reis	2 Aslan	36	375
9	Mehmed Reis	Bir Çeşmenin İki Tarafında Birer Antilop	30	300
10	Mehmed Reis	Hilal	30	300
11	Mehmed Reis	Portakal Ağacı	30	300
12	Mehmed Reis	Altın At	40	460
13	İbra(hi)m Reis	İnci	34	450
14	Mustafa Reis	Sade Pupa	28	350
15	Hamid Reis	Sade Pupa	20	200
16	Ali Reis	2 Papağan	14	160
17	Hüsam (*Usam*) Reis	Portekizlilerin Elinden Alınan İngiliz Gemisi	18	180
Toplam Top ve Mürettebat Sayısı			548	5.930
Kızakta 3 yelkenli ve 1 kadırga				
3 yelkenlinin kerestesi hazır				
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 124-5.				

Tablo 15: Temmuz 1712'de Cezayir Filosu					
	Reis	**Dinî ve Etnik Kökeni**	**Kış Aynalığındaki Şekil**	**Top**	**Mürettebat**
1	Mahmud Reis	Türk oğlu Türk	Hisar	58	650
2	Mehmed Reis	Türk oğlu Türk	Altın Güneş	40	450
3	Maneta Reis	Belirtilmemiş	Hurma Ağacının İki Tarafında Birer Antilop	34	300
4	Mustafa Reis	Belirtilmemiş	Kraliçe'nin Arması	34	300
5	Bekir Reis	Türk oğlu Türk	Portakal Ağacı	44	500
6	Mehmed Reis	Belirtilmemiş	Hollandalıların Elinden Alınmış Bir Gemi	24	180
7	Pîrî Reis	Türk oğlu Türk	Inci	36	375
8	Bekir Reis	Türk oğlu Türk	Beyaz Aslan	36	375
9	Mehmed Reis	Kuloğlu	Bir Çeşmenin İki Tarafında Birer Antilop	30	300
10	Yusuf Reis	Belirtilmemiş	Gül	36	350
11	İbra(hi)m Reis	Belirtilmemiş	2 Aslan	36	450
12	Mehmed Reis	Belirtilmemiş	Altın Yıldız	36	460
13	Ramazan Reis	Hollandalı mühtedi	2 Papağan	14	160
14	Mustafa Reis *Caratero*?	Kuloğlu	Portekizlilerin Elinden Alınmış Fransız Gemisi	18	180
15	Hamid Reis	Mühtedi	Cenova gemisi	12	-
16	Musli Reis	Kuloğlu	Cenovalıların Elinden Alınmış Bir İngiliz Gemisi	12	-
Toplam Top Sayısı				500	5.330 (5.030)[96]
26 oturaklı 1 kadırga					
Kızakta 50 topluk 4 yelkenli					
3 yelkenlinin kerestesi hazır					
Kaynak: Heywood, "What's in a Name?," 125.					

96 12 toplu 2 ufak yelkenli için mürettebat 150 olarak kabul edilmiştir.

Tablo 16. 1724 Yılında Cezayir Filosu						
	Gemi İsmi	**Reis**	**Top Sayısı**	**Kalibre**	**İnşa Edildiği Yer**	**İnşa Yılı**
1	La Fontaine	Bekir Reis, Kapudan	52	12.8&6	Cezayir	1722
2	Le Grand Oranger	Mehmed Reis b. Mustafa Hoca	50	12.8&6	Cezayir	1722
3	Les Grandes Gazelles	Hacı Alı Reis, lakabı Danzik	40	12.8&6	Cezayir	1721
4	Le Soleil d'or	Mehmed Reis, lakabı Karasakal	44	12.8&6	Cezayir	1717
5	Le Tournesol	Mustafa Reis b. Sipahi	44	12.8&6	Cezayir	1713
6	Le Cheval blanc	Süleyman Reis, lakabı Portakal	44	12.8&6	Cezayir	1717
7	La Rose rouge	Hoca Bekir Reis	38	8.6&4	Cezayir	1714
8	Le Lyon blanc	Çakma[k?]cı (*Chakmaegi*) Mustafa Reis	38	8.6&4	Cezayir	1719
9	La Perle	Hasan Reis	32	8.6&4	Cezayir	1708
10	La Fortune	Ahmed Reis	32	8.6&4	Cezayir	1719
11	La demie-Lune	Panteleriali Süleyman Reis	32	8.6&4	Cezayir	1706
12	Les petites Gazelles	Mehmed Reis, lakabı *Cazas*	32	8.6&4	Cezayir	1706
13	Le Lievre (*sic*)	Hüseyin Reis	26	8.6&4	Hollanda	
14	La Caravelle Genoise	Halil Reis, lakabı Sevilyalı	26	6&4	İtalya	
15	La Galere	Mahmud Reis	22	6&4	Hollanda	
16	La Poste de Neptune	Mustafa Reis, lakabı Şerif	22	6&4	İngiltere	
17	La Galere de Porto-à-Porto	Mehmed *Gayatou*	16	6&4	Hollanda	
18	La Caravelle Angloise	Şeref Reis, lakabı Kaid	16	6&4	İngiltere	
19	La Marie	Abdülkadir Reis	14	6&4	Hollanda	
20	La Rose d'or	Mustafa Reis, lakabı *Caratero*	10	6&4	İtalya	
21	La Ville de Mataron	Nurullah Reis	14	6&4	Katalunya	
22	La petite Caravelle Angloise	*Nems?* Reis	12	4	İngiltere	
23	La Polacre	Hacı Musa Reis	14	6&4	İtalya	
24	La Gabarre	Osman Reis	10	4	Portekiz	
Toplam Top Sayısı			680			

Kaynak: Laugier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger, avec l'etat present de son gouvernement, de ses forces de terre & de mer, de ses revenus, police, justice politique & commerce* (Amsterdam: Henri du Sauzet, 1725), 264-5.

Tunus'taki yelkenli gemiler hakkında ne yazık ki daha az malumata sahibiz. Tunus filosunun Cezayir filosuna nazaran daha az yelkenli taşıdığı hemen göze çarpmaktadır. Korsanlığın zirve yıllarında 10-20 civarında yelkenliye yine 6-7 büyük ve 5-10 ufak çektiri eşlik etmektedir. Cebelitarık Boğazı'ndan uzak olan Tunus'taki korsanların okyanuslardan ziyade Akdeniz sularında avlandığı düşünüldüğünde, yelkenlerin az sayıda olması ve kadırgaların yelkenlilere oranının daha yüksek olması pek de anormal gelmemektedir. Yüzyılın ikinci yarısından gelen tek rakam burada da filoların zamanla ufaldığını göstermektedir.

Tablo 17. Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda Tunus Filosu		
Yıl	**Uzun (Çektiri Tipi Gemiler)**	**Yuvarlak (Yelkenli) Gemiler**
1587[97]	8 büyük kalyete (*vaselli grossi de remo*)	
1608[98]	24-26 kürekli 6 kadırga, 16-19 kürekli 4-5 fusta ve pergende	Her biri 30 top taşıyan 1500-2000 *salma*'lık[99] 24 savaş kalyonu, 6-9 top taşıyan 6 putaç
1610[100]	İyi donanmış 6 kadırga, 15-18 kürekli 3 fırkata	300 tonluk 12 yelkenli gemi, 4-5 putaç (*pataches*)
1615[101]	6 büyük kalyete (*galere*), 4-5 fusta ve pergende	6 yuvarlak gemi, 24 savaş kalyonu
1617[102]	Benzert: 9 kalyete ve belirtilmemiş sayıda pergende	Benzert: 3-4 kalyon
1621[103]		20-36 top taşıyan 23 iyi donanımlı yelkenli
1625[104]	7 kadırga, 10-12 pergende	
1637	5 kadırga[105]	14 polaka[106]

97 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 455.

98 Sebag, *Tunis au XVIIe siecle*, 96.

99 Aşağı yukarı çeyrek tona denk gelen ağırlık ölçü birimi.

100 Georges Foucques, *Memoires portant plusieurs advertissements presentés au roy* (Paris: 1609); Tekrar basım: Pierre Grandchamp (yay. haz.), *La France en Tunisie* (Tunis: Imprimerie rapide), III. cilt, 391.

101 Maffrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 32.

102 AGS, E 1890, fol. 277 (Ekim 1617).

103 Roe, *The Negotiations*, 205.

104 Sacerdoti (yay. haz.), "Africa *overo Barbaria*", 62-3.

105 Dan, *Histoire de Barbarie*, 307.

106 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315.

1666[107]	3 kadırga	6-7 yelkenli gemi (*vaisseaux*), birçok barko, pergende (*brigantins*) ve diğer ufak tekneler (*autres petits batiments*)
1691[108]	16 oturaklı 3 pergende (*galiote*)	11 yelkenli, birkaç barko

Trablusgarb için de pek detaylı rakamlara sahip değiliz. Pierre Dan'a göre eskiden bu limanda 25 gemi bulunmaktadır; ancak 1635'te geriye sadece 7-8 tane kalmıştır.[110] Dan bu 25 geminin yelkenli mi çektiri mi olup olmadığını belirtmemiştir; ancak aynı yerde Trablusluların korsanların eskiden sadece fırkata ve pergende kullandığını, fakat 1618'de yelkenliye geçtiğini belirtmesi, hepsi olmasa da bu gemilerinin büyük çoğunluğunun çektiri olduğunu düşündürtüyor. Zaten 1677 tarihli anonim Fransız el yazmasında Trablus gibi orta ölçekte bir limanda en fazla 10 yelkenli gemi olabileceği belirtilmektedir. Aynı kaynak bu gemilerden 6'sının Trablusgarb'da yapıldığını ve bunlara 36-40 top koyulabileceğini de eklemektedir.[111] Bunlar, İngiliz Konsolosu Thomas Baker'ın verdiği bilgiler kullanılarak hazırlanmış Tablo 18'de detayları verilen gemi listesiyle de örtüşmektedir.

Her ne kadar çeşitleri belirtilmese de bu gemilerin büyük çoğunluğunun fırkateyn, sönbeki ya da putaç olduğu kanaatindeyim. Zira yukarıda adı geçen dört sene önce kaleme alınmış anonim el yazması bu gemilerin yanlarında portatif kürekler taşıdıklarını yazmaktadır.[112]

Tablo 18. 2 Ağustos 1679'da Trablusgarb'daki Korsan Gemileri

	İsmi	İnşa Edildiği Yer	Kıç Aynalığındaki Şekil	Top	Pirinç Toplar[112]	Müretteḥat
1	The Admiral	Trablusgarb	Beyaz Hilal	42	16	350
2	The Vice Admiral	Trablusgarb	Beyaz Hilal	42	14	360
3	The Reere Admiral	Trablusgarb	Beyaz Ejderha	38	12	300

107 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, IV. cilt, 58.

108 AN, Marine B7/49 (1692); Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 99.

109 "*Brasse bases.*"

110 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315.

111 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 51v-52r.

112 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56v.

4	The Sunne	Trablusgarb	Beyaza Boyanmış Güneş	40	12	340
5	The Flying Horse	Trablusgarb	Uçan Beyaz At	38	12	320
6	The Tamberlain	Cenova	Altın Şahin	22	10	250
7	The Neptune	Provence	Altın Kaplama Neptün	18	8	220
8	The Soules in Purgatory	Venedik	Araf	16	8	200
9	The Marry Magdalen	Cenova	Magdalenalı Meryem	22	10	220
10	The Dolphin	Malta	Altın Yunus	6	8	110
11	The Palme	Provence		6	8	110
12	İsimsiz bir şehtiye	Provence	Mavi	6	12	80
	22 oturaklı mezzagalera	Trablusgarb	Siyah	1	20	150
Toplam Top ve Mürettebat Sayısı				297	150	3.010
Kaynak: Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 106.						

Son olarak Sela filosuna gelelim. Rakamlara geçmeden önce buradaki gemilerin diğer korsan limanlarındaki gemilere göre daha hafif olduğunun altını çizmeliyiz. Pierre Dan'a göre 1635'te Sela korsanları sadece karaka, pinko ve karavela kullanmaktadır.[113] Coindreau'nun verdiği rakamlar da bunu doğrulamaktadır. 1637 senesinde İngiliz Amiral Rainsborough bunların 20'si 12-20 toplu olmak üzere toplam 40-50 gemisi olduğunu söylemektedir. Bir sene sonra 12-24 ufak kolonbara (*berches*) taşıyan 24 gemi Sela'dan korsanlığa çıkmıştır.[114] Hafif gemilerin tercih edilmesinin tek nedeni limanın girişinin Bou Regreg Nehri yüzünden sığ olması ve buraya girmek isteyen gemilerin derin kanallar bulmakta zorlanması değildir. Ayrıca Akdeniz limanlarının aksine burası Amerika ile Avrupa arasında gemilerin gidip geldiği güzergâhlara yakındır.[115]

Yüzyılın ikinci yarısında filonun gittikçe ufaldığını görüyoruz; artık tek haneli rakamları telaffuz etmek gerekmektedir. De Vries'in İştati

113 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315.

114 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 112.

115 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 40, 96.

Ceneral'e yazdığına göre 1656'da sadece 6 gemi vardır ve tek fluyt[116] haricinde bunlar işe yaramaz gemilerdir. 1669'da en büyüğü 24 toplu ve 300 mürettebatlı bir fırkateyn olan 9 gemi,[117] 1687'de en büyüğü 18 top ve 250 tayfa taşıyan 8–10 gemi,[118] 1692'de 18–20 toplu ve 100–120 tayfalık 13 fırkateyn[119] ve 1697 ve 1698'de korsanlığa çıkan 6 gemi[120] pek de etkileyici bir filoya tekabül etmemektedir.

Ateş Gücü

Onyedinci yüzyıl boyunca gemi teknelerinin daha sağlam yapılması yelkenli gemilere konan top sayısını arttırmıştır; yüzyılın sonunda "birinci sınıf" (*first-rate*) tabir edilen üç ambarlı İngiliz saffiharb kalyonları 100 topa kadar çıkacaktır.[121] Korsan gemileri birer savaş gemisinden çok akın gemisi (*raiding craft*) olarak anlaşılmalıdır; zira muharebeden kaçınmayı tercih eden ve hıza büyük önem veren korsanların bir ticaret gemisini ele geçirecek ateş gücünden fazlasına ihtiyacı yoktur. Wolf bunların 40 topu nadiren geçtiğini belirtmektedir.[122] Hakikaten 1670 yılında İngiliz ve Hollandalılarla kapışan 7 Cezayir gemisinde de 32–40 arasında top bulunmaktadır.[123]

Yukarıdaki tablolarda belirtilen top sayıları da bunu doğrulamaktadır. 1676'da 40 topu geçen 2 gemi de Cezayir dayısının oğluna aittir ve tıpa tıp aynı özelliklere sahip gemilerin aslında aynı gemiler olması yüksek ihtimaldir; bunlar yanlışlıkla iki kere yazılmış olmalıdır. On sene sonra 44, 46 ve 48 toplu 3 yelkenlinin dışındaki gemilerde top

116 Fluyt: Onyedinci yüzyılda Hollandalıların tercih ettiği 24 metre uzunluğunda, üç direkli ve tam armalı ticaret gemisi. Sadece yük taşımak için dizayn edilen bu 200-300 tonluk gemiler mürettebatlarına göre yüksek taşıma kapasitesine sahiptir. Bu da Hollandalı tüccarların rakiplerine nazaran daha ucuza mal taşımasına imkân vermiştir. Fluyt'ların bir avantajı da armuda benzer kesitleri sayesinde karinalarının sığ olması, yani limanlara ve hatta nehirlere kolayca girebilmeleriydi.

117 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 112.

118 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 202.

119 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 208.

120 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 210.

121 Brian Lavery, "The Ship of the Line," *The Line of Battle: The Sailing Warship 1650-1840*, yay. haz. Robert Gardiner (New Jersey: Conway Maritime Press, 1992), 25.

122 Wolf, *The Barbary Coast*, 139.

123 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 157.

sayısı genelde 20-30 arasındadır. İki sene sonra 1 tane 64 toplu gemiye rastlasak da bu paşanın gemisidir ve 40 topun üstünde sadece 3 yelkenlisi bulunan bir filoda ancak kuralı bozamayan istisnayı teşkil edebilir. 1690–1724 arasında da durum değişmemiş, 50-60 top taşıyan 1 ya da 2 yelkenli dışında diğer gemilerdeki top sayısı 30-40 aralığında kalmıştır.

Bu büyük gemilerin sayılarının az olması korsanlar tarafından üretilmeyip akınlarda ele geçirildiğini akla getirmemelidir. Yine yukarıdaki 1694 ve 1722 yılları için verilen tablolarda açıkça görülebileceği gibi, Cezayir filosundaki 30-60 topluk bütün büyük gemiler bizzat yerel tersanelerde inşa edilmiştir.

Tablo 19.
Onyedinci Yüzyılın İkinci Yarısında Büyük Yelkenli Gemilerdeki Top Sayıları[124]

Yıl	Yer	Gemi Sayısı	Top Sayısı	Gemi Başına Düşen Top
1662	Cezayir	15	492	32.8
1676	Cezayir	17	626	36.8
1676	Cezayir	26	870	33.4
1679	Trablusgarb	7	244	34.9
1686	Cezayir	13	438	33.6
1688	Cezayir	14	492	35.1
1688	Cezayir	14	458	32.7
1688	Cezayir	10	350	35.0
1688	Cezayir	15	580	38.6
1690	Cezayir	14	445	31.8
1694	Cezayir	12	370	30.8
1698	Cezayir	15	492	32.8
1710	Cezayir	15	516	34.4
1712	Cezayir	12	444	37
1713	Cezayir	17	692	40.7
1724	Cezayir	16	574	34.1

124 Değerlendirmeden yirmi topun altındaki küçük yelkenliler ve kızaktaki büyük yelkenliler hariç tutulmuştur. Ufak yelkenlilerin toplarını da hesaba katan ve buradaki yıllardan dokuzunu kapsayan bir tablo için bkz. Heywood, "What's in a Name?," 108.

Kadırgalardan söz ederken korsan filolarının merkezî devletlerin donanmalarından pek de aşağı kalmadıklarından dem vurmuştuk. Ne yazık ki aynı şey makasın iyice açıldığı 1600'ler için doğru değildir. Onyedinci yüzyılda gemi ve ateşli silah teknolojisindeki değişimler ve bunun paralel bir sonucu olarak merkezî devletin finans ve lojistik olanaklarının artması bu dengenin korsanlar aleyhine kalıcı bir şekilde bozulmasına yol açmıştır. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte sıklıkla Akdeniz'e inen İngiltere ve Hollanda ve özellikle XIV. Louis döneminde korsanlığa savaş açan Fransa donanmasının gazilerimizi her yerde sıkıştırması ve korsan limanlarını defalarca bombalaması bu sürecin bir sonucudur. 1689'da 173 gemi ve 6.930 top, 1697'de 323 gemi ve 9.912 toplu İngiliz donanmasıyla karşılaştırdığımızda toplamda 500-1.000 topa sahip 30-40 yelkenliden oluşan Cezayir filosunun çaresiz kalacağı aşikârdır.[125]

Korsanlarımız bir okyanus gücü olmayan Osmanlılarla dahi yarışamamıştır. Yukarıdaki ortalamaları Tersane-i Amire kayıtlarındaki rakamlarla karşılaştırdığımızda, Osmanlı donanmasındaki hattıharb kalyonlarının ateş gücünün korsanlarımızınkinden çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Hicrî 1120'de (1708–1709) donanmadaki 27 kalyonun 1.473 topu vardır; bu da gemi başına 54.5 top demektir.[126] 114 toplu kapudaneyi saymazsak saffıharb kalyonların büyük çoğunluğu 50-60 arasında top taşımaktadır. Merkezî devlet donanmalarıyla kafa kafaya muharebelere girmek ve Memalik-i Mahruse'nin kıyılarını kuzeylilerin büyük savaş gemilerinden kollamak durumunda kalan donanma kalyonlarının 30-40 toplu korsan kalyonlarından daha fazla top taşımaları aslında doğaldır. Cengâverlikten çok fos kabadayılık yapan korsanlarımızın taktik öncelikleri emperyal donanmalarınkinden farklıdır; bunlar çatışmak yerine korkutmak ve kandırmayı hedefledikleri için 30-40 topun iş görmemesi için hiçbir neden yoktur.

Akına Çıkan Filolar

Son olarak belirtilmesi gereken bir başka nokta da toplam gemi sayısı ile akına çıkan filoları birbirinden ayırmak gerektiğidir. Yedinci

125 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 163.

126 BOA, *Başmuhasebe Kalemi Defterleri, Tersane Emaneti* 14612, s. 6-7; Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 334-6.

Bölüm'de de göreceğimiz gibi her korsan limanının coğrafî konumuna göre değişen farklı avlanma sahaları bulunmaktadır. Limandaki gemiler sefer zamanı gelince gruplar hâlinde bu sahalara dağılırlardı. Kısacası tüm filo beraber hareket etmez, ancak farklı limanlardan gelen gemiler aynı avlanma sahasında birlikte faaliyet gösterirdi. Mesela Tunus ile Trablus korsanları bazen Cezayirlileri de aralarına alarak Adriyatik'te ortak operasyonlara girişirken Cezayir ve Tunus limanlarından çıkan korsanlar Batı Akdeniz'de, Cezayir ve Sela'dan çıkanlar ise okyanusta beraber seyrüsefer etmekteydi.

Bu filoların gücünü ölçeceksek en iyisi en başa dönelim: Henüz Osmanlı hizmetine girmeden önce korsanlarımız Kuzey Afrika'da kaç parçalık filolarla akına çıkmaktaydılar? Bu soruya cevap vermek istiyorsak olaylardan sonra yazılmış eserlere başvurmak zorundayız. 1580'lerden seslenen Sosa'ya göre 1510'larda Hızır ve Oruç'un filosu 12-16 çektiri arasında değişmekteydi.[127] Yüzyılın ortalarına doğru kaleme alınmış *Gazavât*'ın Barbaros'un 1520'lerdeki filosu için verdiği rakamlar ise tutarsız gözükmektedir; hem 28 oturaklı gemilerden bahsetmekte hem de 9 rakamını gereğinden fazla tekrarlamaktadır. 1525 yılı için verdiği 35 rakamı ise abartılıdır.[128] Yine 1530 ya da 1531 yılı için verdiği Barbaros'a ait 24-29 oturaklı 35 tekne ve Kurdoğlu Muslihiddin'in 3'ü 28'er oturaklı 5 kadırgası da olası rakamlar olarak alınmamalıdır.[129] İstanbul tersanelerinin imkânlarıyla bile böyle büyük ve hantal gemiler inşa etmemeye özen gösteren korsanlarımızın hafiflik ve çevikliğe önem verdiği ortadadır; ayrıca bu kadar büyük gemilerin işletim masrafları da korsan akınlarını ekonomik olarak manasız bir hâle getirecektir. Her hâlükârda *Gazavât*'ın bunları pek umursamadığı, askerî planları ve kâr–zarar hesaplarını propagandanın gereği olan şatafata kurban ettiği ortadadır.

Rakamlarla devam edelim. Sosa'ya göre 1529'da Rodrigo de Portuondo'yu ağır bir mağlubiyete uğratan Aydın Reis'in filosu 14 kalyeteden oluşmaktadır.[130] İmparatoriçe'nin kocası Şarlken'e yazdığı 16 Kasım 1529

127 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 224, 226, 228.

128 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 189a, 189b, 193b-195a, 204a, 213a; s. 141,143-4, 148, 153.

129 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 260a-260b, s. 177.

130 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 251.

tarihli bir mektup ise daha yüksek rakamlar vermektedir: 11 kadırga ve 30'dan fazla ufak gemi.[131] Yenilgiyi hafifletmek isteyen Habsburg yetkilileri rakamları mı şişirmiştir? Yoksa Sosa'nın kaynağı Cezayirliler zaferlerini daha da yüceltmek isterken filolarını ufak mı göstermektedir? Bilemiyoruz, belki her iki tahmin de kısmen doğrudur.

Korsanlarımız Cezayir'i tam anlamıyla kontrol altına aldıktan ve İstanbul'la daha sıkı bir ittifağa giriştikten sonra akına çıkan filolarını büyütmüşe benzemektedir. Aynı dönemde tüm donanmalarda gemi adedinin arttığını da unutmayalım. Pergendeleri de sayarsak 1553'te Mayorka'yı yağmalayan Salih Reis'in yanında 40 kadar çektiri vardır.[132] Ancak bu gemilerin hepsi Cezayir'den gelmemiş olsa gerek; Batı Akdeniz sularında dehşet saçan Osmanlı donanmasıyla beraber seyrüsefer eden korsanların hepsinin bir yağma harekâtı için Salih Reis komutasına verilmesi daha olasıdır. 1559 ve 1561'de Endülüs kıyılarında 14 çektirilik iki filo göze çarpmaktadır. 1561'de bir başka rapor Portekiz'deki Algarve açıklarındaki 17 gemiden bahsetmektedir.[133]

Cerbe gibi büyük bir zaferin ardından dört yıl sessiz kalan Osmanlı donanmasının bıraktığı boşluğu korsanlar doldurmuşa benzemektedir.[134] 1560'ların ilk yıllarında akına çıkan filolar âdeta ufak bir donanma gibidir. 1561'de Turgud 35 gemiyle Napoli'yi abluka altına almış bulunmaktadır. 1563'te ise korsanlar her zaman her yerdedir. Turgud 28 gemiyle Sicilya kıyılarında volta atadursun, Mayıs ayında 12 korsan gemisi Halkü'l-Vad açıklarında görülmüştür. Ağustos'ta Cenova ve Savona arasındaki 9 gemiye karşılık Eylül ayında Korsika sularında 13 gemi rapor edilmiştir. Yine aynı sıralarda Kalabriya sularındaki 32 gemi bir süre sonra Napoli açıklarında belirecektir. Eylül'de Pozzuoli açıklarından geçen 8 ve Ischia Adası'ndaki Sant'Angelo'ya saldıran 25 çektiri sezonun son sürprizleri olmuşlardır. 1564 yılı da Hıristiyanlar için rahat geçmemiştir. Elba Adası'nda bir rapora göre 42, bir rapora göre 45 gemilik bir filo vardır.

131 Arıkan ve Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri*, 203.

132 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 302.

133 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 203.

134 Buradan sonraki rakamlar Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 203-4'ten alınmıştır.

Harita 3. Napoli kıyıları

Madrid'deki Fransız Büyükelçisi Fourquevaux'ya göre Arşidük Ernst'i Barselona'ya götürecek İtalyan kadırgalarının yolunu gözleyen 40 gemilik bir Cezayir filosu 1569'da Languedoc ve Provence kıyılarındadır.[135] Bir ay sonra 25 gemi bu sefer Sicilya kıyılarında görülmüştür.[136] 1578'te 15 kadırga ve kalyete ile Cezayir'i terk eden Uluc Hasan'ın yanına 7 büyük çektiri ve 4 pergende daha katılacaktır.[137] Sosa'nın 1581 yılı akınları için verdiği rakam 14 iken, 1582 için 22, 1586 içinse 11'dir.[138] 1565'te kış vakti Adriyatik'te beliren ve hatta 2 Malta kadırgasını kovalayan Turgud'un yanında 18 fusta vardır.[139] 1580'de seyrüsefer mevsimi başlar başlamaz yine Adriyatik'te beliren korsan filosuyla ilgili dedikodu gazetesinin verdiği rakam 40 ise de[140] bu rakam ya abartılıdır ya da küçük çektirileri de içermektedir. 1588 Nisan'ında yine Adriyatik'te 12 kalyetelik bir filodan bahsedilmektedir;[141] Ağustos'taki rakam da hemen hemen aynıdır: 11.[142]

Korsanlığa sadece Cezayir ya da Tunus kapudanının komuta ettiği devlet filoları çıkmaz. Resmî bir görevi olmasa da etrafına yeterince taraftar toplayabilen reisler de esaslı filolara komutanlık yapabilmektedir. Örneğin Arnavud Murad Reis'in 1578–1582 arasında 8–9 gemiyle gerçekleştirdiği ve gazilerimizin ganaimle tıka basa doyum olduğu başarılı akınları Sosa detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Yazarın bu tarihlerde Cezayir'de esir olmasının rakamların güvenirliliğini arttırdığını unutmayalım.[143]

Onyedinci yüzyılda da kadırgaların sayısı zaten artık tek hanelere dayanmış bulunmaktadır; dolayısıyla artık küçük korsanlığa mahkûm olan çektiri filolarının küçülmesi doğaldır. 1613'te önce İspanya'yı, sonra Sicilya'yı yağmalayan korsan filosu 5'i Benzert, 2'si Cezayir'den gelen 7 kadırgadan oluşmaktadır.[144] Her ne kadar İngiliz kürekçi Francis Knight

135 L'Abbé Douais (yay. haz.), *Depeches de M. de Fourquevaux ambassadeur du Roi Charles IX en Espagne, 1565-1572* (Paris: Ernest Leroux, 1896), II. cilt, 69 (7 Nisan 1569).

136 Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 204.

137 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 383.

138 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 395, 397, 404.

139 Muhtemelen burada kastedilen kalyetelerdir. ASF, *AMP*, fil. 2977, fol. 94 (21 Mart 1565).

140 ASF, *AMP*, fil. 3083, fol. 39 (8 Nisan 1580).

141 BNCF, *Magliabechiano*, xxiv, codice 16, fol. 76 (23 Nisan 1588).

142 BNCF, *Magliabechiano*, xxiv, codice 16, fol. 150v (13 Ağustos 1588).

143 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 382, 394-7.

144 De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 138.

onyedinci yüzyıl akınlarındaki kadırgaların sayısının 9'u geçmeyeceğini söylese de, burada yapısal bir kısıtlamadan söz etmek mümkün değildir. Zaten 1638'de Ali Bicinin'in 12 çektiriyle denize çıktığını, ancak birinin batıp sekizinin Venediklilerin eline geçtiğini söyleyen de bizzat kendisidir.[145]

Peki yelkenlilerde durum nedir? İngiliz Elçisi Thomas Roe 1620 Aralık'ında Zante açıklarında 24 Tunus yelkenlisine rastlamıştır.[146] Dan'a göre 1634 yılının Ağustos ayında 28 yelkenliden oluşan bir filo avlanmak için batıya gitmiş, sekiz gün sonra 8 yelkenliden oluşan bir başka donanma ise dümeni doğuya kırmıştır.[147] Bunlar Akdeniz için verilen rakamlardır; okyanuslara çıkan donanmaların bundan daha ufak olduğunu görüyoruz. 1625 yılında Dunkerquelü korsanlardan kaçıp Hollanda'ya sığınan Küçük Murad Reis'in yanında 3 gemi bulunmaktaydı.[148] 1631'de İrlanda'nın Baltimore Limanı'na saldırdığında da yanında sadece 2 gemi vardır.[149] Bundan dört yıl önce İzlanda'ya iki ayrı noktadan yapılan saldırı 1 Sela ve 3 Cezayir yelkenlisini içermektedir.[150] Yüzyılın ikinci yarısında da rakamlar benzer aralıklardadır. 1670'te İngiliz ve Hollanda gemileriyle çarpışan Cezayir filosu 7 yelkenliden oluşmaktadır.[151] Akdeniz'dekilerin aksine okyanustaki yelkenli filolarının daha az gemiye sahip olmalarına şaşırmamak gerekir; zira ticaret yollarının ve düşman sahillerinin belirli bir bölgede yoğunlaştığı Bahr-ı Sefid'in aksine okyanuslarda geniş avlanma sahaları bulunmaktadır. Bu da gemilerin dağılmasını gerektirmektedir.

145 Metin 1639 dese de bu olay 1638 yılında gerçekleşmiştir. Knight, *A Relation of Seaven Yeares*, 45.

146 Roe, *The Negotiations*, 11.

147 Dan, *Histoire de Barbarie*, 315.

148 De Vries, *Historie van Barbaryen*, II. cilt, 64-5; Lunsford, *Piracy and Privateering*, 143-4.

149 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 115.

150 Karl Smári Hreinsson ve Adam Nichols (çev. ve yay. haz), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson: The Story of the Barbary Corsair Raid on Iceland in 1627* (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2016), xxiv. Bu akını yapanın Küçük Murad Reis olduğu yönündeki bilgi yanlıştır. Pierre Dan yine Murad isimli Alman bir mühtediden bahsetmektedir. Dan, *Histoire de Barbarie*, 303. Zaten İzlanda'da esas vurgunu yapan da Küçük Murad Reis'in üs edindiği Sela'nın değil, Cezayir'in yelkenlileridir.

151 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 157.

ÜÇÜNCÜ KISIM

GEMİDE

BEŞİNCİ BÖLÜM

MÜRETTEBAT

Gemilere ve filolarımıza değindikten sonra sıra bir savaş gemisindeki mürettebatı incelemeye ve görevlerini açıklamaya geldi. Mürettebatı dört ayrı grupta incelemek mümkündür. İlki başında reis ya da kaptanın geldiği subaylar, ikincisi geminin seyrüseferi ile ilgilenen denizciler, üçüncüsü ayrı bir emir komuta zincirine sahip askerler ve eğer çektiri tipi bir gemiden bahsediyorsak, dördüncü bir grup olarak da büyük bir kısmı kölelerden oluşan kürekçiler. Şimdi bu dört grubu teker teker inceleyelim.

Reis ve Subayları

Korsan reislerinin etnik ve coğrafî kökeniyle ilgili detaylı bir incelemeyi zaten Birinci Bölüm'de yapmış ve herkesin büyük gemilere reis olamayacağını belirtmiştik. Şüphesiz bu imtiyazlı göreve gelmenin tek standardı Türk ya da mühtedi olmak veyahut belirli bir coğrafyadan gelmek değildi. Onbirinci Bölüm'de daha kapsamlı bir şekilde gösterileceği gibi basit eşkıyalar olmayan korsanların belirli kurallara ve uluslararası anlaşmalara riayet etmesi beklenirdi. Her ne kadar birçok istisnası olsa da istedikleri düşmana saldıramazlardı. Ayrıca kendilerinden tayfalarına düzgün muamele etmeleri, ganimeti kayıt altına aldırıp adaletli bir şekilde dağıtmaları ve seyrüsefer sırasında cesaret ve kararlılıkla hareket etmeleri beklenirdi.

Bu yüzden tecrübeli reislerden oluşan bir konseyin sınavına girip bir nevî lisans almadan korsanlığa çıkamazlardı.[1] Şüphesiz bu tip bir

1 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 44-5; Devoulx, "La marine de la regence," 388-9.

sınav korsan filolarının yavaş yavaş devlet tekeline geçmesiyle ilintilidir. Onaltıncı ve onyedinci yüzyılın ilk yarısında böyle bir sınav olup olmadığı konusunda elimizde bir veri yok. Kendi gemisine sahip birinin bunlarla uğraşmak istemeyeceği düşünülebilir; ancak yine de tayfa toplayabilmek, limanda yükünü boşaltabilmek, ele geçirdiği köle ve malları satabilmek ve yerel şantiye, tophane ve depolardan istifa edebilmek için diğer meslektaşları tarafından "Taifetü'r-rü'esâ"ya kabul edilmesi ve bu statünün siyasî iktidar tarafından da onaylanması şarttır. Limanın kapudanı riyasetinde toplanan bu reisler konseyinden onayı alanlar herkesin hazır olduğu bir törenle devlete ait gemilerden birine atanırdı. Venture du Paradis yeni atanan reisin Cezayir dayısının huzurunda Fatiha Suresi'ni kıraat ettikten sonra gemisine gidip bayrak açtığını ve beş top atışı yaptığını anlatmaktadır. Diğer reislere de top atışıyla karşılık vererek yeni meslektaşlarını aralarına kabul etmek kalmaktaydı.[2]

Bu konsey atama yapabildiği gibi akınlarda başarısız olan veyahut laf dinlemeyen bir reisi görevden de alabilmekteydi; bazı durumlarda reisin daha ufak bir gemiye atandığı da olmaktaydı.[3] Bu şekilde Taife'deki pozisyonunu kaybeden veya yaşlılık nedeniyle emekliye ayrılan reisler Avrupa konsoloslarının yanında tercüman olarak görev yapar ve limana gelen Avrupa gemilerinden lenger hakkı (*droit d'anchorage*) alırlardı. Ayrıca geçimlerini Avrupalı tüccar gemilerine Mağrib'in tehlikeli kıyılarında kılavuzluk yaparak da sağlayabilirlerdi.[4] Bazen emekli reislerin "zevkleri için" de olsa diğer meslektaşlarının gemilerinde korsanlığa çıktığını biliyoruz. 1681'de İngilizlerin eline geçen Ali Hoca'nın gemisindeki eski Cezayir kapudanı İbrahim Reis gibiler savaşta askerlere moral verme bağlamında önemli bir rol de oynayabilmektedir.[5] Kurallara uymayan veya işini iyi yapmayan bir reisin başına gelebilecek en

2 Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 73.

3 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 128.

4 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siècle*, 45.

5 *An Exact and Faithful Account of the late BLOODY ENGAGEMENT BETWEEN Captain Booth, Commander of the Adventure, AND HODGE ALLII Captain of the Two Lions and Crown of Algier, otherwise called The great Genoese, a Ship of 40 Guns, 327 Turks and Moors, and 88 Christian Slaves on Board. On the 16th. and 17th. of September, 1681, as it was communicated from the said Captain to his Friend Cadiz: And thence by Letter, of the 18 th. of October, New-Stile, communicated to his Friend, In LONDON* başlıklı kitapçık.

kötü şey kuşkusuz zorunlu emeklilik değildi. Cezayir dayısını kızdıran birçok reis inatçılıklarını hayatlarıyla ödeyecekti.[6] Daha şanslı olanlar da vardı: Saldırdıkları Fransız gemisi tarafından geri püskürtülen iki Cezayir pergendesinin reisleri 1688 yılında falakayla yırtmışlardı.[7]

Resim 15. Cezayirli "Deniz Eşkıyaları"ndan Bir Reis.
Ein schiff Capitan von den Algierischen See-Räubern.

Her ne kadar seyrüseferle ilgili kararları reis almaktaysa da otoritesini gemideki askerlerin komutanıyla paylaşmak durumundaydı. Korsan gemilerinde denizcilerin başı reis iken, yeniçerilerin komutası bir odabaşı ya da bölükbaşına kalmaktaydı. Reisle odabaşı arasındaki ilişkiyi belirleyen, reisin prestiji, armatörün tercihi ve bir limanda yeniçerilerle reisler arasındaki güç dengesi gibi birçok faktör vardı. Beylerbeyliklerini

6 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 128-131.

7 BNF, *GF* 1688, s. 237-8 (Livorno, 21 Nisan 1688).

domine eden onaltıncı yüzyıl korsanlarımızın ya da Ali Bicinin ve Küçük Murad Reis gibi onyedinci yüzyılın muktedir reislerinin yeniçerilerden emir almadığını farz edebiliriz.

Ancak, Du Chastelet des Boys'nın kürek çektiği geminin reisi Yusuf'un, karada pek saygı göstermediği odabaşını denizde dinlemek zorunda olduğunu biliyoruz; çünkü geminin armatörleri böyle istemişti.[8] Pierre Dan ve D'Arvieux de reisin odabaşı ya da bölükbaşına bağlı olduğunu belirtmektedir; reis sadece seyrüseferle ilgilenir ve mürettebat üzerinde herhangi bir gücü yoktur.[9] Bazı reislerin köle olduğunu da ekleyelim;[10] böyle durumlarda da armatörler komutayı bölükbaşına emanet ediyor olmalıdır. Son olarak, bazen yeniçerilerin şikâyetleri üzerine reislerin cezalandırıldığı olmuştur. Pasaportları şaibeli gemileri serbest bıraktığı ve bazı gemileri kovalamadığı için yeniçeriler ve ağaları tarafından Cezayir dayısına şikâyet edilen Mezemorta Hüseyin gibi daha sonra dayılığa ve hatta kapudan-ı deryalığa kadar yükselecek bir reis bile falakada 500 sopa yiyecek ve alelacele tekrar sefere çıkmaya zorlanacaktır.[11]

Aslında yetki kime ait olursa olsun mutlak değildi. Dar bir alanda günlerce seyrüsefer etme zorunluluğu katı bir hiyerarşinin önüne geçmiş olsa gerek ki, bazı önemli kararların beraber alındığına şahit oluyoruz. Daha çok Karayip korsanlarına yakıştırılan demokratik gemi ortamı[12] aslında Osmanlı gemilerinde de mevcuttu. Oruç Reis'in Papa II. Iulius'un iki kadırgasına saldırmak istemeyen adamlarını ikna etmek için kürekleri denize attırdığını biliyoruz.[13] Bir sonraki yüzyıldan başka bir örnekte, Emanuel d'Aranda'nın seyahat ettiği İngiliz gemisine gece yarısı saldıran iki korsan gemisinin subay ve askerleri gemiden gelen top atışından ürkmüş ve burunlarının dibindeki avı kaçırmak pahasına da olsa gece savaşmayı reddetmişlerdir.[14] Akın verimsiz geçmişse yeni-

8 Du Chastelet des Boys, "L'odyssée," 106.

9 Dan, *Histoire de Barbarie*, 298; Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 265-6.

10 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 147-8.

11 Laugier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger, avec l'état present de son gouvernement, de ses forces de terre & de mer, de ses revenus, police, justice politique & commerce* (Amsterdam: Henri du Sauzet, 1725), 268.

12 Peter T. Leeson, *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2009), 2. Bölüm.

13 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 216.

14 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 304-310.

çerilerin artık itimat etmedikleri reisleri limana dönmeye zorlayabildiğini de biliyoruz.[15]

Gemide reise yardım eden subaylar da bulunmaktaydı. Bunların başında yardımcı reisler gelmekteydi. Bunlardan "saat reisi" deneni aynı *officiers du quart* gibi dört saatlik aralıklarla gemiye kaptanlık ederdi.[16] Ayrıca bunlar harita ve pusula kullanımında da uzmanlaşmışlardı.[17] Geri dönmeyip akınlarına devam etmek isteyen reisler ele geçirdikleri gemileri yardımcı reisleri vasıtasıyla limana geri gönderirlerdi.[18] Onsekizinci yüzyılda bununla görevli reise Arapçada "re'îsü't-terâ'ik" ya da "re'îsü'l-felârîk" denirdi.[19] Son olarak gemideki filikayı kullanmakla görevli bir de sandal reisi bulunmaktaydı.[20]

Şimdi yardımcı reisler dışındaki diğer subaylara gelelim. Her gemide reisin emirlerini tayfalara iletecek bir çavuş bulunurdu; tayfadan esas sorumlu olan bu kişiydi. Hoca gemide hem kâtip hem de kadı görevini ifa ederdi. Elde edilen ganimetleri detaylı bir şekilde kayıt altına alması lazımdı ki, limana dönüşte hem bunlar âdil bir şekilde paylaşılabilsin hem de devlet kendi üstüne düşen payı eksiksiz alabilsin. Ayrıca tek tek ismini, maaşını ve görevini yazarak tayfaları kayıt altına almak da onun göreviydi. Kaçanların isim ve eşkâllerini, ölenlerin mal ve vasiyetlerini deftere not düşerdi. Son olarak geminin rotasını ve hava durumunu seyir defterine işleyen de hocaydı. Bazen imamlık yaptığı da olurdu; ancak ayrı birinin imam olduğu örneklere de rastlamaktayız. Dinin inanç kadar bir sosyal disiplin mekanizması olduğu da göz önüne alınırsa, ibadetin gemide düzenin ve tayfa arasında uyumun sağlanması açısından önemi bir kez daha anlaşılır. Ayrıca imamlardan çatışma ya da fırtına gibi durumlarda dualarla mürettebata moral vermesinin beklenmesi de herhâlde kimseye sürpriz olmayacaktır. İnsanlar belirsizlik ve tehlikeler karşısında hep Hakk Teâlâ'ya sığınmamış mıdır?

Başcerrah yaraların sarılması ya da dağlanması, hastalıkların tedavisi ve kol bacak kesme, kurşun çıkarma, yaraları temizleme, diş çekme gibi basit tıbbî operasyonları yerine getirirdi. Bıçkı (*scie*), çengel, iğne, neşter,

15 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 43.

16 Merouche, *La course: mythes et realite*, 156.

17 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53r.

18 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 46.

19 Panzac, *Barbary Corsairs*, 67'de "raïs-etterik" ve "raïs al-flarîq" diye yazılmıştır.

20 Devoulx, "La marine de la regence," 387; Panzac, *Barbary Corsairs*, 67.

şırınga gibi aletler ve pudra, bal, tüy, şeker, erik kurusu ve çeşitli otlarla mürettebatı tedavi etmeye çalışan cerrahların teorik bir eğitimi olmadığını ve mektepli değil, alaylı olduğunu belirtelim. Kölelerin disiplininden sorumlu vardiyan savaş yaklaştığı zaman ayağında pranga olmayan denizci köleleri zincirlemekle de yükümlüydü. Gemideki erzak ve mühimmat ihtiyacını karşılamaktan sorumlu birkaç vekilü'l-harcın yanı sıra, erzakı mürettebat arasında üleştirmekle sorumlu bir de ambarcı bulunmaktaydı. Gemideki baruttan ise hazineci mesuldü; ahşap gemiler kolay ateş aldığı için bu oldukça hassas bir görevdir. Ayrıca gemideki topçu, dümenci, kalafatçı ve marangozların hepsinin başında birer baştopçu, başdümenci, başkalafatçı ve başmarangoz vardı.[21]

Subayların statüsü diğer denizcilere göre oldukça yüksekti. Cezayir'deki denizcilerin hep Türk ya da kuloğlu olduğunu (onaltıncı ve onyedinci yüzyıllar için mühtediler de buraya eklenmelidir), müdeccellerin kesinlikle subay olamayacaklarını ve çağrılmadıkça kaptan köşküne çıkamadıklarını söylerken Laugier de Tassy'nin altını çizmek istediği bu statü farkıydı.[22] Yine onyedinci yüzyıla ait anonim Fransız kaynağımızın ambarcının önemsiz bir görevli olduğunu söyledikten sonra bu görevin hep bir müdeccele verildiğini eklemesi de bundandır.[23]

Denizciler

Mercek altına alacağımız üçüncü grubumuz gemi tipine göre sayıları değişen denizciler ya da Osmanlıların deyimiyle azeblerdir.[24] Seyrüsefer esnasında yırtılan yelkenleri tamir etmek ve gemi karadayken bunların emniyetli bir şekilde depolanmasını sağlamak yelkencilerin göreviydi. Hava şartlarına göre yelkenleri değiştirmek ise halatçılara düşmekteydi. Büyük ve yekpare üçgen yelkenler bulunduran üstü açık çektirilerde bu çok meşakkatli bir işe dönüşebilirdi; kadırgaların boyu büyüdükçe

21 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53r-54v; Devoulx, "La marine de la regence," 387-8; Bono, *I corsari barbareschi*, 106; Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 77-8; Panzac, *Barbary Corsairs*, 67; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 134.

22 De Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 269.

23 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53v.

24 Askerî görevler de üstlenen deniz azebleri için bkz. İdris Bostan, "Azeb," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV. cilt, 312-3.

yelkenlerin ebadı da büyüdüğünden halatçıların derdi artıyordu.[25] Kâtib Çelebi'nin sadece trinkete yelkeni için 20 halatçı gerektiğini söylemesi boşuna olmasa gerek.[26] Ancak idare edilmesi daha kolay olan kabasortayla giden yelkenlilerin yayılması ve tam armalı gemilerde bir direğe çok sayıda ufak yelken takılabilmesi bunların işini kolaylaştırmış olmalı; zaten bu tip halat donanımının yaygınlaşmasının nedeni de bunları kullanmanın kolaylığıdır.

Marangoz ya da neccarlar başta yelken direkleri olmak üzere geminin kırılan yerlerini onarmaktan ve kıyıya inip doğru ağaçlardan kereste elde etmekten sorumluydu. Geminin dümenini tutan dümenciler aynı zamanda harita ve pusula ile geminin mevki ve rotasının tayin edilmesinde de önemli rol oynar ve reislere yardımcı olurlardı. Kürekli gemilerde ayrıca pârû-tıraşlar[27] da bulunmaktaydı.[28] Bunlar dengesi bozulan ya da yer yer hasar gören kürekleri tamir etmekle kalmaz, kırılmaya yüz tutanlara demir bilezik takar ve kullanılamayacak hâle gelenleri yedek küreklerle değiştirirlerdi. Kürek palalarını çok dışbükey (*convex*) şeklinde ya da düz buldukları takdirde, kürekçiler hemen pârû-tıraşları çağırıp bunları onarmalarını isterlerdi.[29] Son olarak, hızını kaybetmemesi ve su almaması için gemilerin düzenli olarak yağlanıp kalafatlanması ise kalafatçıların mesuliyetiydi. Kâtib Çelebi'ye göre 35 denizcili, 25 oturaklı bir Osmanlı kadırgasında kalafatçı, neccar ve pârû-tıraşlardan ikişer tane bulunurdu.[30]

Gemideki denizcilerin hepsi Müslümanlardan oluşmuyordu. Akdeniz'deki kronik denizci sıkıntısından bahsetmiştik; bu açığı kapatmak için Mağrib korsanlarının kendi memleketlerinde aradığını bulamayan Hıristiyan denizcilere yöneldiğini biliyoruz. Onaltıncı yüzyılda mühtedileri aralarına almalarının esas nedeni budur; onyedinci yüzyılın ilk yarısında ihtida etmeyen Hıristiyan denizcileri bile kullanmaktan çekinmediklerini de İkinci Bölüm'de belirtmiştik. Bu gemilerde ayrıca

25 Lane, *Venetian Ships and Shipbuilders*, 22-3, 39; Lionel Casso, "Merchant Galleys," *The Age of the Galley*, 26.

26 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 145.

27 Farsça kürek (*pâru*) ve yontan (*teraşiden*: yontmak) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan bu kelime kürek yapıcılar için kullanılmıştır.

28 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 145.

29 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 195-6.

30 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 145.

Hıristiyan esirler de denizcilik yapardı ki bunlara "'üserâ-yı marinar" denmekteydi.[31] Osmanlıların da marangoz ve kalafatçı gibi ustalık isteyen işlerde Hıristiyanları kullandığını belirtelim; Tersane-yi Amire bunlarla doludur. Diğer esirlerin aksine Osmanlılar bunları fidye ile serbest bırakmakta ayak diremişlerdir; bırakmak durumunda kaldıklarında da fahiş fiyatlar talep edeceklerdir. İşinin ustası köleler evlenip aile kurmaya özendirilmiş ve Tersane'nin yakınlarında kendilerine ayrılan ve adını Kapudan-ı Derya Uluc Ali'nin memleketinden alan *Nuova Calabria* (bugünkü Kasımpaşa) isimli bir köye yerleştirilmişlerdir. [32]

Askerler

Korsan mürettebatının belki de en önemli kısmını askerler oluşturmaktaydı. Hafif olması için büyük kasara, gereksiz süsleme ve ağır toplardan arındırılan korsan çektirilerinde çok sayıda asker mevcuttur; zira korsanlıkta amaç muharebedeki gibi düşman gemisini batırmak değil, rampa edip ele geçirmekti. 1620'lerde Cezayir kadırgalarına 140 yeniçeri konduğunu Salvago'dan biliyoruz.[33] Bu rakamı merkezî devletlerin kadırgalarıyla karşılaştırdığımızda korsan gemilerinin Batı Akdeniz'deki kadırgalar gibi ağzına kadar askerle dolu olduğunu görebiliriz. Bahriye tarihinin duayeni Alberto Guglielmotti'ye göre yüzyılın başında kadırgalarda 50 asker bulunmaktadır.[34] Hakikaten çağdaş tanıklıklar da bunu doğrulamaktadır. Yüzyılın ortalarında İspanyol esir Pedro da Osmanlı kadırgalarında 50 asker bulunduğunu yazmaktadır.[35] 1560 yılında yazan Balyos Marino Cavalli'ye göre Donanma-yı Hümayun'daki kadırgalar ya 40 yeniçeri ya da 60 sipahi taşımaktadır.[36] Don Juan de Zamaguerra'nın 1574 tarihli raporu beş kişinin kürek çektiği 24 oturaklı Osmanlı galeazza'larında bile 100 asker olduğunu belirtmektedir.[37] İki yıl sonra Antonio Tiepolo eğer kuşatmaya katılacaksa Osmanlı kadırgalarına 50 yeniçerinin

31 Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 382.

32 Balyos Paolo Contarini'nin 1583'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 222.

33 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 56.

34 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, 109.

35 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 51.

36 Balyos Marino Cavalli'nin 1560'ta Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, III. cilt, 294.

37 De la Primaudaie, "Documents inedits sur l'histoire," 464.

konduğunu belirtmektedir; aksi takdirde sipahiler tercih edilmektedir.[38] İnebahtı öncesinde Habsburg donanmasıyla buluşmak için Messina'ya gelen Venedik gemilerinde de ancak 40 *scapoli* bulunmaktadır.[39]

Görüldüğü gibi Doğu Akdeniz'de kadırgalar az asker taşımaktadır; zaten bunların kürekçi sayısı da hantal Batı Akdeniz kadırgalarındakilerden daha azdır. Don Juan'ın İnebahtı Muharebesi'ne katılan kadırgalar için belirlediği minimum asker sayısı 150'dir; bazı Napoli kadırgalarında 180'e varan rakamlar telaffuz edilmektedir.[40] Osmanlı kadırgalarında hiçbir zaman bu rakamlara ulaşılamamıştır; dalya demek için bile 1590'ların beklenmesi gerekecektir.[41]

Kürekçilerin bulunmadığı ve daha yüksek taşıma kapasitesine sahip yelkenlilerdeki asker sayısı daha da fazladır. 1625'te Cezayir yelkenlileri 150–200 arbebüzcü taşımaktadır.[42] 1655'teki bir kalyonda 15 müdeccel ve 40 esire karşılık 300 Müslüman vardır; bunların büyük çoğunluğu asker olmalıdır.[43] 1670 Trablus'unda yelkenlilerdeki 350 mürettebatın sadece 50'sinin denizci olduğunu biliyoruz;[44] kalanların 10–20 kadarı subay, diğerleri ise askerdir. 1676'da Cezayir filosundaki 34 gemide toplam 7.940 mürettebat vardır; bu gemilerin 4'er tanesi 400 ve 350 mürettebatlı, 9'ar tanesi 200 ve 250 mürettebatlı iken 2'sinin mürettebatı da 200 kişiden oluşmaktadır.[45] 1679'da yine Trablus'ta 12 yelkenli toplam 2.860 kişilik mürettebata sahiptir.[46] Onsekizinci yüzyıla gelindiğinde gemilerin büyümesiyle mürettebatlar daha da şişmişe benzemektedir. 1710 yılındaki Cezayir filosu incelendiğinde otuzbeş sene önce 300–350 kişilik mürettebata sahip olan 40 toplu gemilerin mürettebatının 450'ye kadar çıktığı görülmektedir. Kaptan gemisi 650 kişi taşımaktayken, 1'er tane 500, 460 ve 400 kişilik gemiye

38 Balyos Antonio Tiepolo'nun 1576'da Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, VI. cilt, 149.

39 Referans kaybolmuştur.

40 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 255.

41 Balyos Matteo Zane'nin 1594'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 404.

42 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 59.

43 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 215.

44 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53r.

45 Heywood, "What's in a Name?," 115-117.

46 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 106.

karşılık 2 gemi 450 mürettebat ihtiva etmektedir; 17 geminin toplam mürettebat sayısı 5.930'dur.[47]

Bu askerler ilk başta gönüllü levendlerden oluşmaktaydı. Sürekli artan nüfusuyla savaşlara, eşkıyalığa ve dilenciliğe insan kusan onaltıncı yüzyıl Akdeniz'inde şansını denizde aramak isteyen maceracılar hiç de az değildi. Barbaros kardeşlerin Cezayir'e yerleşmesinin ardından burada kurulan Yeniçeri Ocağı ilk başta bir kara kuvveti olarak kullanılmaktaydı. Bazı yazarların devşirme Osmanlı yeniçerileriyle karıştırdığı[48] bu ocağın kuruluş mantığı (gerektiğinde merkezkaç çıkar gruplarını ezecek halka yabancı bir askerî birlik tesis etmek) İstanbul yeniçerilerininkiyle aynı olsa da, bunlar Hıristiyan kökenli kul ya da köle değildi ve yeniçerilere benzer bir eğitimden geçmiyorlardı.

İlk başta kara harekâtlarında, hisar görevlerinde ve güneydeki kabilelerden vergi toplayan "mahalle" ordusunda kullanılan bu birlikler zamanla gözünü korsanlığa da dikmiştir. İlk zamanlarda levendler yeniçerilerin korsan gemilerinde askerlik yapmasına karşı çıkmakta ve korsanlığın kârlarını kendilerine saklamayı amaçlamaktadır. Yeniçeriler ulufelerin tadını çıkarıyorken kendileri sadece yağma ile yetinmek zorunda değiller midir? Yeniçeriler ise sadece yağmadan pay istememekte, aynı zamanda levendlerimizden Berberî kabilelerinden vergi toplamak ve hinterlandda asayişi sağlamak gibi zorlu görevlerde kendilerine yardım etmelerini şart koşmaktaydılar. Sonunda iki grup arasında 1568'de zorunlu bir uzlaşma olacaktır: Yeniçeriler korsan gemilerine asker olma hakkını kazanırken levendlerimize de yeniçeri olma hakkı verilmiştir.[49] Bu tarihten sonra yeniçeriler genelde kalyete ve kadırga gibi büyük çektirilerle akınlara çıkarken gönüllü maceracılar fusta, pergende ve fırkatalarda hem kürekçi hem de asker olarak yer almaya mahkûm kalmışlardır. Hatta Cezayir yeniçerilerinin arasında izbandut adı verilen 1.000 mühtediden oluşan korsanlıkta uzmanlaşmış ortalar oluşacaktır.[50]

47 Heywood, "What's in a Name?," 124-5.

48 Bir örnek vermek gerekirse: Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 120.

49 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 315, 344-5; Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 68; Pierre Dan, *Histoire de Barbarie*, 304.

50 Mouloud Gaid, *L'Algerie sous les Turcs* (Tunis: Maison Tunisienne de l'Edition, 1974), 94; Asma Moalla, *The Regency of Tunis and the Ottoman Porte, 1777-1814: Army and Government of a North-African Ottoman* Eyâlet *at the End of the Eighteenth Century* (London: Routledge Curzon, 2004), 14.

Resim 16. Cezayir Yeniçerisi.

Ancak, kendilerine karada ihtiyaç olduğunda yeniçerilerimizin akınlara çıkması yine de yasaklanmaktadır. 1590 yılında dört kalyete düzen Haydar Paşa bu tip bir yasak yüzünden gemisine koyacak asker bulamayacak ve reisler sefinelerini yerel Araplardan, dükkânlardaki çıraklardan (*mozos de tiendas*) ve fırkata levendlerinden doldurmak zorunda kalacaklardır.[51] Yelkenlilerin gelişiyle artan asker ihtiyacı levendlerin tekrar bü-

51 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 414.

yük korsanlığa atılmasını mümkün kılmıştır. Yeniçeriler kalyetelerdeki tekellerini korurken, korsan burtunlarında yerel maceracılarla beraber yer almakta bir sakınca görmemişlerdir.[52]

Denizci ve subayların, hatta efendileri tarafından kiralanan kölelerin aksine bu gönüllü askerlere herhangi bir ücret ödenmezdi. Aynı erken dönem Osmanlı akıncıları gibi bunlar ganimetten aldıkları payla idare etmek durumundaydı. Belirli miktar parayı biriktirdiklerinde arkadaşlarıyla bir araya gelip korsan gemisi donatmak herhâlde en büyük hayalleriydi. Akına çıkacak bir geminin kaptanı seren direğine yeşil bir bayrak dikerdi. Gönüllü yazılmak isteyenler geminin karşı tarafına dikilmiş yeşil bir flama ile kaplı ufak bir direğin (*un mâtereau orné d'une banderole de la même couleur)* yanına gidip kayıt olurdu.[53] Korsan gemileri genelde her sene iki kez akına çıkardı. İlk seferden döndükten sekiz on gün sonra top atılıp bir kez daha flama dikilir ve ganimetleriyle evlerine ya da odalarına giden askerlerden isteyenler bir kez daha gemiye yazılabilirdi. Korsanlığın zirve yıllarında bunların sayısı gereğinden fazla olurdu ve yarısı evlerine geri gönderilirdi.[54]

Dönemin savaş aletlerine uygun bir şekilde yeniçerilerimiz yay, yatağan, hançer ya da arkebüz gibi silahlar taşırlardı.[55] Bunların ateşli silahlarla aralarının iyi olduğunu ve usta nişancı olduklarını hatırlatalım. Seyrüsefer sırasında hançer ve yatağanlarını yanında bulunduran yeniçerilerin okları ve arkebüzleri özel bölmelerde tutulur ve sadece muharebe anında kendilerine dağıtılırdı.[56] Gemideki topçular ise yeniçeri değil, genelde mühtediydi.[57] Topçuluktan anlamayan yeniçerilerin denizcilikte de pek mahir olmadığını ekleyelim. 1622'de ele geçirilen *Bristol* adlı İngiliz gemisindeki esirler yanlarına mühtedi korsanları da çekip gemiyi çaktırmadan İngiltere'ye götürdüklerinde ruhları duymayacaktır.[58] Kuzey yıldızının yerini bile bilmeden denize açıldıkları için cesaretlerini takdir etmemek mümkün müdür?

52 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 61.

53 De Grammont, "La course," 21.

54 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 265.

55 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 60.

56 De Grammont, "La course," 19; Wolf, *The Barbary Coast*, 145.

57 Dan, *Histoire de Barbarie*, 301.

58 Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 113, 118.

Kürekçiler

Her ne kadar sona bıraktıysak da kürekçilerin çektiriler için önemi yadsınamaz. Bir Venedik atasözünün de dediği gibi, "kürekçisiz bir kadırga cansız bir vücut gibidir."[59] Mürettebatın %75'ini oluşturdukları yetmiyormuş gibi,[60] en önemli masraf kalemi de bunlardır. Kadırgaları kürekçilerle donatmak masrafı üç katına çıkarmak demektir. Bir örnek vermek gerekirse 1616 yılında Osuna Dükü'nün üç kadırgasının inşa maliyeti 38.723 ekü iken, bunlardaki 660 kölenin maliyeti 85.800 ekü'dür.[61]

Sorun sadece bunlara ödeme yapmak değildir; doğru insanı bulmak da merkezî hükümetlerin üstesinden gelemediği bir problemdir. Denizle daha önce haşır neşir olmamış, onun zorluklarına alışmamış tecrübesiz insanları kullanmak akıl kârı değildir. Ölüm oranlarının %50'yi bulduğu zor seyrüsefer şartlarına dayanamadıkları gibi, acemi kürekçiler senkronize bir şekilde kürek çekememektedir. İspanyol Pedro'nun da belirttiği gibi bir kişinin ipe un sermesi küreklerin birbirine çarpmasına ve geminin dengesinin bozulmasına yol açacaktır,[62] ki hafif kalyetelerin denge problemi daha çoktur. Aynı zamanda, Olimpiyat Şampiyonu Steven Redgrave'e göre diğerleriyle aynı anda suya girmeyen bir kürek tekneyi sadece yavaşlatmaktadır.[63] Ritim tutamayan kürekçilerin kazalara yol açtıklarını ve birbirinin hayatını tehlikeye attığını da ekleyelim. Örneğin 1671'de bir Fransız kadırgasında kürekçilerin hatasına vardiyanın acemiliği de eklenince ortaya çıkan kazada dört kişi hayatını kaybetmiş ve beş kişi de sakat kalmıştır.[64] Son olarak, her kadırganın iki yanında onar kürekçi serenleri ayakta tutan halatları idare etmekle görevlendirilirdi. Bunlar emirler doğrultusunda halatları gevşetip gerecek ve demir kancalara bağlayacaktı. Gerek bu kancaların geminin küpeştesinde olması gerekse kürek çekme alanının

59 Luca lo Basso, *Uomini da remo: galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna* (Milano: Selene Edizioni, 2003), 64.

60 Lo Basso, *Uomini da remo*, 13.

61 Maurice Aymard, "Chiourmes et galères dans la Méditerranée du XVIe siecle," *Histoire economique du monde mediterranéen, 1450-1650 (Melanges en l'honneur de Fernand Braudel)* (Paris: Privat, 1972), 60.

62 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 52.

63 Williams, *Empire and Holy War*, 83, 99.

64 Paul W. Bamford, *Fighting Ships and Prisons: The Mediterranean Galleys of France in the Age of Louis XIV* (Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1973), 221.

diğerlerine göre az olması nedeniyle bu iş küpeşte tarafındaki kürekçiye verilirdi.[65]

Onaltıncı yüzyıldan önce kürekçiler hür insanlardan oluşmaktaydı. Ancak onaltıncı yüzyılla beraber her oturağa daha fazla kürekçi konması, kadırgaların kürekçi sayısının ve filolardaki kadırga sayısının artması, denizci halkı zaten kısıtlı olan Akdeniz'in karşılamakta sıkıntı çektiği büyük bir kürekçi talebi yarattı. Buna paralel olarak her kişinin bir kürek çektiği alla sensile sisteminden üç dört kürekçinin tek bir küreği çektiği a scaloccio sistemine geçilmesi [bkz. Üçüncü Bölüm] tecrübesiz insanların kürekçi olarak kullanılabilmesinin önünü açmıştı. Korsanlığın da dinamosu olan bu gelişmeler kölelerin küreğe konmasının önünü açtı.

Osmanlı kadırgalarında hür insanlar da kürek çekmekteydi. Avarız sistemi dâhilinde toplanan köylülere, onyedinci yüzyıldan itibaren kendi rızalarıyla kürek çeken maaşlı hodgirifteler de eklenecekti;[66] bu sonuncular İtalyanların *buonavoglia* ve bundan mülhem İspanyolların da *buenas boyas* dediği kürekçilerle aynı statüye sahiptir. Bu hür kürekçilerin hepsi Müslüman da değildir. Her ne kadar Osmanlı kadırgalarında şarap olmamasından şikâyet etseler de, Venediklilerin *mariol* dediği Giritli, Kefalonyalı, Zanteli ve Korfulu Rumların da Galata'nın meyhanelerinde pineklemekten sıkılıp kürekçi maaşına tamah ettiğini ve Osmanlıların da bunlara iyi davranıp güzel maaş verdiğini (*benissimo trattati e pagati, grossa paga*) biliyoruz.[67]

Osmanlı kadırgalarında bu hür insanların sayısı köleleri geride bırakırken, durum korsan kadırgalarında tam tersidir. Bu noktada korsan kadırgalarındaki kölelerin hür kürekçilere oranının Osmanlı kadırgalarındakilere oranla daha az olduğunu söyleyen Angus Kostam ve Salvatore Bono'ya katılmadığımızı belirtelim.[68] Zira her ne kadar Bono'nun

65 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 187.

66 İdris Bostan, "Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini Meselesi ve 958 (1551) Tarihli Kürekçi Defterleri," *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, yay. haz. İdris Bostan (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 68. Bir başka kürek toplama biçimi için bkz. Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler," *Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 12 (1982): 204-248.

67 Balyos Antonio Barbarigo'nun 1558'de ve Balyosluk Sekreteri Marcantonio Donini'nin 1562'de Venedik Senatosu'na sunduğu relazione'ler, Alberi, *Le relazioni*, IX. cilt, 152, 192-3.

68 Konstam, *Renaissance War Galley*, 45; Salvatore Bono, *Schiavi: una storia mediterranea (XVI-XIX secolo)* (Bologna: Il Mulino, 2016), 212.

da belirttiği gibi esirlerini fidye ile serbest bırakmaya pek meraklı olsalar da, hâlâ korsanlarımızın elinde yeterli köle bulunmaktaydı. Zaten bulunmasaydı bunları fidye ile serbest bırakmak yerine kadırgalarda kullanırlardı; çünkü geniş bir imparatorluğun insan kaynaklarına sahip olmayan korsanlarımız binlerce hür Müslümanı işinden gücünden etmenin yaratacağı ekonomik sıkıntıları kaldıramazdı.[69]

Daha Barbaros döneminde korsan gemilerinde köle kullanıldığını ve isyan etmemeleri için bunların sıkı sıkıya zincire vurulduklarını biliyoruz.[70] Yine 1552 baharına hazırlanan Turgud ve yoldaşlarının 8 kadırgaya yetecek 1.200 köleye sahip olduğunu söyleyen Balyos Bernardo Navagero, kalan 7'sinin kürekçi ihtiyacının da Yedikule ve diğer zindanlardaki kölelerden ve mücrimlerden (*della torre di schiavi e di questi altri luoghi di schiavi&mal fattori*) karşılanacağını söylemektedir.[71] Guilmartin'e göre 1561 yılında yakalanan 4 korsan kalyetesinden çıkan Hıristiyan esir sayısının 18 oturaklı 4 kalyetenin kürekçi sayısına eşit olması da bize bunlarda tamamen köle kullanıldığını göstermektedir.[72] Her ne kadar korsan kalyetelerinin illâ 18 oturaklı olmadığının altını çizip biraz ağırdan almayı salık versek de, 23-24 oturaklı bir kalyete söz konusu olduğunda dahi bu rakam kürekçilerin %65'inden çoğunun köle olduğunu göstermektedir. Cenovalı Leonardo Spinola'nın 1590 yılında ele geçirdiği Hamza Reis komutasındaki Benzert kapudanesinde de durum farklı değildir; bundan tam tamına 220 Hıristiyan köle kurtarılmıştır.[73]

Köle kürekçilerin profesyonelleşmiş hür kürekçilerden daha az randıman verdiği doğrudur; ancak bu durumu abartmamak gerekir. İlk olarak, artan kürekçi ihtiyacı merkezî devletleri bile tecrübesiz kürekçilere mahkûm etmiştir. İkinci olarak, çevikliğin hayatî önem taşıdığı bir ortamda korsanlarımızın kendilerini acemi kürekçilerin eline bırakması beklenemez. Zaten sürekli akınlara çıktıkları için bu konuda merkezî hükümetlere göre daha avantajlıdırlar. Yakaladıkları gemilerden ve yağmaladıkları sahil kasabalarından ellerine mebzul miktarda denizle haşır neşir olmuş insan geçmektedir. Korsanlarımız bunları kesinlikle

69 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 131.

70 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 246b, s. 170.

71 ASV, *APC*, fil. 5, c. 282r (30 December 1551).

72 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 130-1.

73 AGS, *E* 1092, fol. 34 (19 Temmuz 1590); *E* 1422, fol. 110 (25 Temmuz 1590); Williams, *Empire and Holy War*, 79.

fidye ile serbest bırakmamaktadır; güçlü köleler el üstünde tutulmakta ve efendiler arasında yüksek fiyatlarla el değiştirmektedir.[74] Bunların arasından kürek çekmeye alışık olmayanları da ya fidyeyle serbest bırakacaklar ya karada kullanacaklar ya da bir Venedik balyosluk sekreterinin şikâyet ettiği gibi götürüp Anadolu'da satacaklardır.[75]

Korsanlarımızın gemilerindeki kölelerin Osmanlı kadırgalarındakinden farklı olarak Batı Akdeniz kökenli olduğunu da ekleyelim. Michel Fontenay'nin 2.483 köle üzerinden yaptığı hesaplamalar bu anlamda çığır açıcıdır. Ele geçirilen Osmanlı kadırgalarında bulunan bu kölelerden 2.120'sinin memleketi bilinmektedir; bunların dağılımını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 20.
Malta Şövalyelerinin Eline Düşen Osmanlı Kadırgalarındaki Köle Kürekçilerin Coğrafi Dağılımı

Memleket	Sayı	Yüzde
Rus (Ukraynalı)	1.093	51.5
Leh	194	9.1
İtalyan	182	8.5
Macar	143	6.7
Moskof	119	5.6
Rum	106	5
Fransız	92	4.3
Alman	60	2.8
İspanyol	51	2.4
Sicilya	43	2
Napoli	26	1.2
Felemenk	11	0.5
Toplam	2.120	99.6

Kaynak: Michel Fontenay, "Chiourmes turques au XVIIe siecle," *Le genti del mare Mediterraneo*, yay. haz. Rosalba Ragosta, (Napoli: Lucio Pironti Editore, 1981), 889.

74 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 49.

75 Sekreter Marcantonio Donini'nin 1562'de Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz), *Le relazioni*, IX. cilt, 194.

Görüldüğü gibi kuzeyli Slav köleler %66.2 gibi yüksek oranlara ulaşırken, Akdeniz kıyılarından alınan İtalyan, İspanyol, Fransız, Rum, Napolili ve Sicilyalı kölelerin toplamı ancak %23.4'te kalmaktadır. Bu Slavların yarısının Rus diye adlandırılan Ukraynalılardan oluşması Tatar akınlarının İstanbul esir pazarı için önemini bir kez daha göstermektedir.

Oysa 1590 yılında Maltalıların eline geçen Trablus beylerbeyinin kadırgası ise bambaşka bir tablo çizmektedir. Gemiden çıkan 263 Hıristiyandan 165'i ülkesine dönmek için tarîkattan pasaport istemiş ve 1'i hariç hepsi memleketlerinin kaydını bırakmak durumunda kalmıştır. Bu 164 kişinin yarısı İtalyan'ken (77 kişi, %46.9), yine çeyreği İspanyol'dur (40 kişi, %24.3). 7'si Nice'den 17 Fransız'ı, Sicilya, Korsika ve Malta'dan gelen 8 kişi izlemektedir; kısacası mürettebatın %86.5'i (142 kişi) Batı Akdenizli'dir. Doğudan gelenlerin de çoğunluğu Akdeniz kıyılarından gelmemektedir. Rum ve Balkan slavları 16 kişiyle (%9.8) ile temsil edilirken Anadolu'dan sadece 1 kişi vardır. İlk grupta %70'leri aşan Rus ve Macarların oranı ise %3'e (5 kişi) inmiştir.[76]

Tabii korsanların hür kürekçiler kullandığı da olmaktadır. 1581'de 12 ekü alan bu kürekçilerin Türk veya mühtedi olanlarına "buenas boyas" denmektedir; müdecceller için kullanılan tabir ise *bagarin*'dir.[77] Ayrıca özellikle mürettebat sayısının sınırlı olduğu fusta, pergende, fırkata gibi ufak çektirilerde hür kürekçilerin kullanılması mecburîdir; bunlar hem kürek çekmekte hem de olası bir muharebe durumunda savaşmaktadır.[78] Bu ufak gemilerde her an isyana hazır köle kürekçilerin önemli bir güvenlik problemi yaratacağı da açıktır. 1561 yılında ele geçirilen 4 kalyetede 280 Türk'e karşı 280 Hıristiyan köle bulunmaktayken, 21 pergendeden 365 Türk'e karşılık sadece 10 Hıristiyan çıkmıştır.[79]

Kölelerin Yaşam Şartları

Şüphesiz gemideki en ağır şartlarla kürekçiler mücadele etmektedir; aylarca sınırlı bir alanda pislik içinde yaşamak, "sepetteki sardinyalar gibi"

76 Aymard, "Chiourmes et galères," 60.

77 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 82.

78 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 92.

79 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 130-1.

(*como sardinas en cesto*)[80] uyumak ve saatlerce kürek çekmek ölüme âdeta davetiye çıkarmaktır. Cervantes boşuna kadırgada on yıl kürek çekmenin "medenî bir ölüm" (*muerte civil*) olduğunu söylememektedir.[81]

Ancak belki de ölümün medenîsine fit olmak gerekmektedir. 1599 tarihli raporunda Nicolò Donà, küreğe mahkûm edilenlerin %60'ının öldüğünü belirtmektedir.[82] Günümüz tarihçilerinin araştırmaları Venedikli amiralin abartmadığını göstermektedir. Thomson'a göre İspanyol kadırgalarındaki mücrim kürekçilerin yarısı cezalarını öteki tarafta tamamlamaktadır;[83] Phillip Williams da %50 oranını kabul etmektedir.[84] 1640–1748 yılları arasındaki 60.000 Fransız kürekçisini inceleyen André Zysberg de iki kişiden birinin dört kolluya bindiğini ya da daha münasip bir ifadeyle denizin dibini boyladığını tekrarlamaktadır; üstelik bunların üçte ikisi ilk üç senede hayatını kaybedecektir. Bu ölülerden sadece %2'sinin muharebede öldüğünü de eklersek,[85] hakikaten onaltıncı yüzyıldaki bir atasözünün de öngördüğü gibi kadırgada yaşamın nasıl bir "cehennem" olduğunu daha iyi anlatmış oluruz.[86]

Bu yüksek ölüm oranlarının seçme kürekçilerde daha az olduğunu belirtelim. Gemilerden ve sahil kasabalarından alınan ve içlerindeki acemi ve işe yaramazlar itina ile ayıklanan kölelerimizin mücrim forsalardan daha dayanıklı çıkacağı kesindir. Ayrıca korsan operasyonlarının 40–50 günü geçmemesi buradaki ölüm oranlarını azaltmış olmalıdır.

80 Kadırgadaki zorluklardan dem vuran *Suma de la vida infernal de galera* adlı anonim bir İspanyolca şiir. Benedetto Croce, "La vita infernale delle galere," *Quaderni della Critica* 10 (Mart 1948), 86.

81 Miguel de Cervantes Saavedra, *Vida y hechos del ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha* (Amsterdam: Arkstee y Merkus, 1755), II. cilt, 8.

82 Tenenti, *Piracy and Decline in Venice*, 113. Ayrıca s. 113-116 arasına detaylı bkz.

83 I. A. A. Thomson, "A Map of Crime in Sixteenth-Century Spain," *War and Society in Habsburg Spain* (Aldershot: Variorum,1992), 261; ilk kez *The Economic History Review* 21/2 (1968): 244-267'de yayınlamıştır.

84 Williams, *Empire and Holy War*, 81.

85 Andre Zysberg, "Les galeres de France sous le règne de Louis XIV. Essai de comptabilite globale," *Les marines de guerre europeennes (XVIe–XVIIIe siecles)*, yay. haz. Martine Acerra, José Merino ve Jean Meyer (Paris: Presses de l'Universite de Paris–Sorbonne, 1985), 403–36; a.g.y., *Les galeriens: vies et destins de 60000 forçats sur les galeres de France, 1600-1748* (Paris: Editions du Seuil, 1987), 348-50.

86 Williams, *Empire and Holy War*, 75. İspanyol köle Pedro ise "*infierno abreviado*" ifadesini kullanmaktadır. De Villalón, *Viaje de Turquia*, 52.

Son olarak, bazı milletlerin denizde kürek çekmeye daha müsait olduğunu belirtelim. Pantera'yı dinlersek Hıristiyan gemilerinde kürek çekenlerin arasında en iyileri müdeccellerdir. Ne onlar kadar iyi kürek çekebilen ne de yorgunluğa dayanabilen Türkler ise daha uysaldır (*più mansueti & più docili*). Ama en kötüleri melankoliye kapılıp ölen zencilerdir.[87] Salvago da Müslüman kadırgalarında kürek çeken Hıristiyanları benzer bir şekilde kategorize etmektedir. Korsanlarımızın gemilerinde Fransız, İngiliz ve Felemenk gibi nazik ve güçsüz (*gracili e deboli*) milletlerden kürekçi bulunmadığını belirtmektedir; bunlar tecrübeli ve zorluklara dayanıklı olan (*esperimentati più toleranti*) İspanyol ve İtalyanlardan seçilmektedir.[88]

Kadırgada kürek çekmenin zorluklarına dayanıp ölmeyenler, bir tomruğa zincirlenmiş bir şekilde aynı oturakta aylar boyunca yaşamak durumundaydı.[89] "Burada ne bacaklarınızı esnetmek için oturaklar, ne yaslanmak için pencereler, ne yemek yemek için masalar, ne de oturmak için sandalyeler var" diyen Antonio Guevera, kürekçinin tek dostunun oturak ve mantosu olduğunu belirtmektedir.[90] İspanyol Pedro'ya göre bir oturakta üç kişi uyumaktadır, hem de birbirine bağlı ayaklarını hiç kaldırmadan.[91] Daha yaratıcı çıkan Jerónimo Gracián yeniçerilerin tüfeklerinin (*escopetas*) üstüne yatmış ve yastık olarak da barut varillerinden birini kullanmıştır.[92] Oturağın altında bulunan ufak su fıçılarından su içmek mümkünken[93] yemek masası olarak dizlerden başka bir şey yoktur. Tabak olarak da her oturakta bulunan "çok büyük" ahşap bir kâse ve testiyi ortaklaşa kullanmak zorundadırlar. Pedro bir keresinde

87 Pantera, *L'Armata Navale*, 131.

88 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 75.

89 Bazen köle olmamalarına rağmen Müslüman kürekçiler de tomruğa zincirlenirdi. Bu da kaçmalarına engel olmak için alınan bir önlemdi ve ancak yakında firar edilebilecek Müslüman memleketlerin olduğu Doğu Akdeniz'de uygulanırdı. Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 165.

90 "...*que no aya en ella escano a do se echar, banco a do reposar, ventana a do se arrimar, mesa a do comer, ni silla a do se assentar.*" Antonio de Guevera, *Libro de los inventores del arte del marear, y de muchos trabajos que se passan en las galeras* (Pamplona: Thomas Porralis, 1579), fol. 24r-25v.

91 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 42.

92 Gracian, *Tratado de la redención de cautivos*, 91.

93 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 140.

15 Malta şövalyesiyle tek bir kâseyi paylaşmak durumunda kaldığını belirtmekte ve daha da ileri gitmektedir. Gündüz et yemek ve çorba ve su içmek için kullandıkları bu yegâne kâseden gece küçük abdestlerini gidermek için istifade etmektedirler.[94]

Her ne kadar Pedro can havliyle kürek çekerken midesinin bulanmadığını belirtse de burada bir ironi olduğu açıktır; zaten geceleri bulantısının olduğunu kabul etmektedir.[95] Her hâlükârda kürekçilerin tek derdi yorulmak değildir. Kadırgaların üstü açık olduğu için kızgın güneş ve yağmurdan da etkilenmektedirler. Sıcak havalarda kürek çekileceği zaman kürekçilerin gömlekleri çıkartılır ve ancak rüzgâr çıkıp yelkene geçilmesiyle tekrar giyinmelerine izin verilirdi.[96] Aslında bunların üstleri bir tente ile örtülürdü; ancak yelken kullanıldığında, havanın rüzgârlı olduğunda ya da gece vakti gökyüzünden yön tayin edilmesi gerektiğinde bu tente kaldırılmaktadır. Osmanlıların kullanmış olabileceği bir başka yöntem de kürekler kanada alındığında üstüne bir tente örtülerek güverteye gölge sağlamaktır. *Kitab-ı Bahriye*'deki haritalarda levarimo[97] hâlinde resmedilen gemilerin yukarı bakan küreklerinin üstündeki çizgiye getirilebilecek açıklamalardan biri budur.[98] Tek düşmanın kızgın güneş olmadığını ekleyerek bu paragrafı sonlandıralım. Deniz sakinken kürekçilerin oturakları denizden 1 metre ve pisliğin dışarı aktığı frengi deliğinden sadece 70 santimetre yukarıdadır. Sürekli tuzlu suya maruz kaldıkları için derileri de tahriş olmaktadır.[99]

Ayaklarından bir tomruğa bağlı olan kölelerimizin ellerinde de kelepçeler olduğuna dair tanıklar vardır.[100] Heberer'e göre bu ancak Hıristiyan sularındayken uygulanan ek bir önlemdir.[101] Bu da geminin batması ya da alabora olması durumunda kürekçilerin kendilerini

94 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 53.

95 De Villalon, *Viaje de Turquia*, 53.

96 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 139.

97 İt. *levare*: kaldırmak ve *remo*: kürek kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan ve kürek kaldırmak anlamına gelen terim.

98 Okay Sütçüoğlu'nun Pîrî Reis'in *Kitab-ı Bahriye*'sindeki haritalar üzerine hazırladığı ve yakında basılacak kitaptan.

99 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 195.

100 Gracián, *Tratado de la redención de cautivos*, 31.

101 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 165.

kurtarma şansı olmaması demektir.[102] Ancak bu sadece kürekçilerin başına gelen bir şey değildir. 1626 yılında Hıristiyanlar Hasan Kalfa'nın kalyonunu batırdığında güverte altına hapsedilen 36 köle denizci dışarı çıkmayı başaramamışlardır; üstüne üstlük gemiyi yağmalamaya dalan 60 kadar Hıristiyan asker de bu denizcilerle birlikte denizin dibini boylayacaktır.[103] Ayrıca fırtına gibi durumlarda bazen kölelerin başlarının çaresine bakabilmesi için ayaklarının çözüldüğü de olmaktadır.[104]

Olası bir düşman saldırısında korsanların tabanları yağlamaya karar vermesi durumunda kadırgada kürek çeken Hıristiyan köleleri büyük bir ikilem beklemektedir. Küreklerini ne kadar hızlı çekerlerse özgürlükten o kadar uzaklaşmaktadırlar. Kadırgaların depara kalkması gereken bu gibi durumlarda sırtlarına inen seri kırbaçlar ve ellerinde kılıç kendilerini azarlayıp tehdit eden askerler fikirlerini değiştirmiş olmalı;[105] ancak aksi durumda bile kendilerini uzun bir muharebenin ortasında ok ve kurşunlara ekspoze bir hâlde bulmaları işten bile değildir. Ayrıca yağmaya dalan Hıristiyan askerlerin bunları da öldürdüğü olmaktadır. Mesela bir Osmanlı kadırgasında küreğe konan koskoca Bar Piskoposu Giovanni Bruni'nin, "Ben bir piskoposum, ben Hıristiyanım!" diye bağırmasına aldırış etmeyen ve İnebahtı Muharebesi'nde din adamını yeğeniyle birlikte öldüren İspanyol askerlerinden başkası değildir. Yağma hırsıyla gözleri dönmüş bu açgözlü katillerin kürekteki birçok din kardeşinin daha canına kıyıp soyduğu bizzat papa tarafından Nardò piskoposuna yaptırılan bir soruşturmada ortaya çıkmamış mıdır?[106]

Kadırganın su stokunun kısıtlı olduğu düşünüldüğünde, sıcak havalarda kürekçilerin neden öldüğünü açıklamak kolaylaşır; ancak Pierre Dan'ın bu ölümlerden kötü muameleyi sorumlu tutmadığının da altını çizmek gerekir.[107] Zaten 1630 yılının Temmuz ayında fırtı-

102 Joaõ Carvalho Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam que os turco queymàraõ à Vista da barra de Lisboa; varios successos das pessoas, que nella cativàraõ. E descripçaõ nova da cidade de Argel, & de seu governo; & cousas muy noteveis acontecidas nestes ultimos annos de 1621 atè 1626* (Lisboa: Officina de Antonio Alveres, 1627), 91.

103 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627*, 83.

104 Galán, *Relación del cautiverio y libertad*, 127.

105 Dan, *Histoire de Barbarie*, 309.

106 Noel Malcolm, *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World* (London: Allen Lane, 2015), 167-8.

107 Dan, *Histoire de Barbarie*, 309.

nadan kaçıp onüç gün boyunca sığındıkları ıssız adada ne bir ırmak ne de kaynak bulabilen dört Cezayir kalyetesinde tuzlu veya sirkeli su içmek zorunda kalıp ölen sadece 45 köle değildir. 14 Türk de hayatını kaybetmiştir; hasta olan birçoğu da cabası.[108] Kürekçilerimizin yer yer sırtlarına kırbacı yedikleri doğru olsa da, bu her zaman olan bir şey değildir. Hıristiyan okuyucularda merhamet yaratmak amacıyla yazılmış eserlerin işin bu kısmını abarttığını gözden kaçırmamalıyız.[109]

Gabriel Gómez de Losada'nın dinî motiflerle dolu metninde aktardıkları güzel bir örnek teşkil etmektedir. Losada'ya göre kürekçiler azıcık bir yemekle bütün gün kürek çekmek zorundaydı ve birçoğunun susuzluktan ölmesine ses çıkarılmamaktaydı. Müslümanların iki elleriyle sürekli kırbaç ve sopaya asılması sonucu sadece sırtları yara olmakla kalmıyor; aynı zamanda kafaları açılıyor, dişleri çekiliyor ve kemikleri un ufak oluyordu.[110] Bu ifadelerin abartılı olduğu açıktır. Bir kere sürekli kürek çekmediklerini biliyoruz; Üçüncü Bölüm'de de belirttiğimiz gibi Leonardo Doná'nın Venedik ile İstanbul arasındaki seyahatinde kürekten çok yelken kullanılmıştır.[111] İspanyol Pedro'nun yelkenler açıldığı zaman örgü ören ve bu şekilde zengin olan kürekçilerden bahsetmesi de bunların habire kürek çekmediğini göstermektedir.[112] Yine Heberer de dikkatli okunduğu takdirde görülecektir ki, her ne kadar fırtına ya da ters rüzgâr gibi durumlarda canları çıksa da, rüzgârla seyredildiği zaman kürekçilerimiz ancak ufak tefek işlerle uğraşmakta ve dinlenebilmektedir.

Ayrıca örgü örmelerine ve hatta tüfekleri yatak, barut varillerini yastık yapmalarına izin verildiğine göre kölelere çok da kötü davranılmamış olsa gerek. Her ne kadar *bazı* Batılı kaynaklar kendilerini kana susamış gaddarlar olarak resmetse de, korsanlarımız o kadar da acımasız değildir. Aksi takdirde kıyı çıkarmalarında ellerine geçen yaşlı ve işe yaramaz esirleri niye öldürmeyip de evlerine geri göndersinler?[113] Yine İzlanda'dan aldıkları esirlerden biri doğurunca kundak yapsın diye

108 Dan, *Histoire de Barbarie*, 409-10.

109 García-Arenal ve Bunes Ibarra, *Los espanoles y el Norte de Africa*, 232-3.

110 Gómez de Losada, *Escuela de trabajos*, 83, 85.

111 Fasano-Guarini, "Comment naviguent les galeres," 284.

112 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 52-3.

113 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 119; Hreinsson ve Nichols (yay. haz.), *The Travels of Reverend Ólafur Egilsson*, 17.

ona gömleklerini verecek kadar da düşünceli olabilmektedirler.[114] Son olarak zaten ölüm oranının yüksek olduğu bir gemide köle gibi değerli bir şeyi hor kullanmanın hiçbir mantığı yoktur. Akdeniz'de denize alışkın kürekçi bulmanın zorluğu ve bunların büyük çoğunluğunun gemi reisine değil de kıyıdaki halka ait olduğu hatırlanırsa, kölelere keyfî bir biçimde eziyet edilmediği sonucu çıkar.

Son olarak, kölelere kötü davrananlar insaf sahibi diğerlerinden ters tepkiler alabilmektedir. Örneğin geminin yavaş gitmesinden şikâyet eden Heberer'in sahibi İskenderiye sancakbeyi kürekçilerin kırbaçlanmasını emrettiğinde geminin reisi buna karşı çıkacak ve kürekçilerin kırbaca değil, ekmeğe ihtiyaç duyduklarını ve zaten tüm güçleriyle kürek çektiklerini söyleme cesaretini gösterecektir. Bu ters cevap karşısında küplere binen zalim sancakbeyi emrini yineleyip eğer kürek çekemeyen varsa denize atmasını söyleyince, reis büyük bir metanetle köleleri savunmaya devam edecek ve bunlara insan gibi davranılması gerektiğinde ısrar edecektir. Beğenmediği takdirde sancakbeyi kendisine başka bir reis bulabilir!

Kölelere yapılan kötü muamele karşısında gösterilen bu sert tepki bize hem gemideki insancıl ilişkilerin boyutunu hem de karadaki hiyerarşilerin güvertede nasıl gevşediğini göstermektedir. Zira inatçı reisimiz elindeki sopasını (*seinen Stecken*) yere atarak istifa etmekle kalmamış, aynı zamanda bir sancakbeyine açık bir şekilde karşı gelmiştir. Ancak cesareti işe yarayacaktır; haklı olmanın gücü başkadır. Gemideki askerlerin de kölelerin tarafını tutması sancakbeyinin geri adım atmasına ve öfkesini dizginlemesine yol açacak, böylece köleler de biraz rahat nefes alabileceklerdir.[115]

Tabii ki bütün bunlardan kürekçilerin hiç kırbaçlanmadıkları ya da kötü muameleye maruz kalmadıkları anlamı çıkartılmamalı ve ifrattan tefrite savrulmamalıdır. Gemideki sert disipline aykırı bir şey yaptıklarında ya da bir alarm durumunda tüm kürekçilerin hızlanması istendiğinde vardiyanlar acımasızlaşmakta bir dakika tereddüt etmeyecektir. Bu anlarda kırbaç yaralarını tuz ve sirke ile ovmaktan başka yapacak bir şey yoktur.[116]

---

114 Hreinsson ve Nichols (çev. ve yay. haz.), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*, 22.

115 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 179-80.

116 Kadırgadaki zorluklardan dem vuran *Suma de la vida infernal de galera* isimli anonim şiir. Croce, "La vita infernale delle galere," 87; Jean Marteilhe, *Memoires d'un Protestant condamne aux galeres de France pour cause de religion* (Paris: Michel Levy Freres, 1865, ilk baskı, Rotterdam: J. D. Beman & Fils, 1757), 124, 266.

Kürekçilerin bu sefaleti sadece Müslüman gemilerine özgü bir şey değildir. André Zysberg'in de gösterdiği gibi onyedinci yüzyılda Fransız kadırgalarındaki durum da bundan pek farklı değildi.[117] Zaten farklı da olamazdı; yazın sıcağında günlerce karaya değmeden çok kısıtlı bir alanı paylaşmak zorunda kalan mürettebatın hâline imrenmemiz için hiçbir neden yok. Ancak birçok kişinin para karşılığında kürek çekmeyi kabul etmesinden, karadaki şartların da çok mükemmel olmadığını ve salgın hastalıklar, savaşlar, kıtlık, kuraklık ve diğer doğal afetleri arkasına alan Azrail'in hemen her yerde olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

İsyan

Mürettebatın yarısından çoğunu oluşturan esir kürekçilerin bir güvenlik sorunu yarattığı da aşikârdır. Bunlar karada bile zırt pırt isyan etmektedir. 1531, 1559, 1662, 1753 ve 1763 yıllarında Cezayir zindanlarındaki binlerce köle ayaklanmıştır.[118] Demek ki gemide de rahat durmalarını beklemek hayalperestlik olacaktır. Mürettebatın çoğunluğunu oluşturan köleler tomruklara prangalanıp birbirlerine zincirlenmekle kalmaz; yanlarında bıçak, çivi, iğne ve eğe gibi delici ve kesici aletler getirmesinler diye gemiye binmeden bunların üstü de aranırdı. Ancak Heberer'in yanında bir demir eğesi sokabilmesinden bu aramaların her zaman dikkatli bir şekilde yapılmadığı anlaşılmaktadır.[119]

Bütün bu önlemlere rağmen en ufak bir dalgınlığın pahalıya patladığı ve isyan eden kölelerin efendilerine galip gelip gemiyi ele geçirdikleri örnekler çoktur. Rollerin değiştiği ve tahtalıköyü boylamadılarsa efendilerin köle olduğu böyle bir tehlikeye karşı bizi uyaran *Gazavât*, Hayreddin Paşa'nın bu konuda ne kadar hassas olduğuna dikkat çekmektedir. Her ne kadar ambarlarda "iki yakalı iskele sancak kelepcekli dahî lâleli tomruklar var idi, bank arasında dahı bordoya perçinnenmiş zencirleri var idi" ise de, "kim bülür oğullar su uyur düşman uyumaz, gâfil nabâş" fehvasını şiar edinen kurt denizci, gazilerine sürekli elde silah nöbet beklettirmekteydi.[120] Olası bir savaş durumunda ya da Hıristiyan kıyılarına yaklaşıldığında sadece kürekçilere değil, denizci kölelere dahi pranga vurulurdu.[121]

117 Zysberg, *Les galériens*, passim.

118 De Grammont, "L'esclavage," 40.

119 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 164.

120 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 246b, s. 170.

121 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 531; Dan, *Histoire de Barbarie*, 302.

Ancak yine de dikkatsizlik ağır basmakta, tekrar hürriyetlerini elde etmek için her an fırsat kollayan uyanık köleler isyan edip gemileri ele geçirmektedir. Mesela 1645 yılında Hanya Limanı'ndan asker ve mühimmat taşıyan 26 toplu bir Osmanlı yelkenlisi fırtına nedeniyle beraber seyrettiği diğer 19 gemiden ayrı düşünce işler karışmıştır. Aslında suçu fırtınaya değil, âlem (*grand chère*) yapıp kölelerin prangalarını takmayı unutan Müslüman mürettebata atmak gerekmektedir. Efendilerinin yatmasını bekleyip isyan eden 24 köle; reis ve 6-7 kişiyi öldürüp geri kalan 25 kişiyi de zincire vurmuş ve Cenova'nın yolunu tutmuştur.[122] Gemiyi içindeki Müslümanlarla birlikte Cumhuriyet'e bağışlayan asi esirlerimizin mükâfatı ise 50 ekü değerinde bir altın kolye olacaktır.[123] Bir başka örnekte bizzat Karaca Ali'nin kadırgasında isyan eden 300 Hıristiyan kafasından bıçakladıkları (*cortellata in testa*) ünlü korsanı neredeyse öldüreceklerdi; talihsiz gazimiz canını ancak filikayla kaçarak kurtarabilmişti. Esirler ise yanlarında 50.000 dukalık malla Ekim aylarında Lecce'ye varacaklardı.[124] Bunlar istisnaî kahramanlık öyküleri değil, denizde binlercesi yaşanan sakarlıklardır.

Askerler ve denizciler karaya çıktığında gemide kalan kürekçilerin vardiyanların üstesinden gelip gemiyi kaçırdığı birçok örneğe rastlamak da mümkündür. Bir kez denize açıldıktan sonra geriye dua etmek ve rüzgâra güvenmek kalıyordu. Bu şekilde İstanbul'dan kaçmak ve Çanakkale Boğazı gibi dar yerlerden yakalanmadan geçmek bile mümkündü. Simancas arşivlerinin Napoli ve Sicilya kısımlarında gemilerini kaçırıp İtalyan limanlarına sığınan kölelerin sorgu kayıtlarına rastlanabilir. Bunların çokluğu insana *Kitab-ı Bahriye*deki kanada alınmış küreklerin üstündeki çizgilerin, kürekçiler kullanamasın diye küreklerin birbirine bağlanmasına işaret olabileceğini de düşündürtüyor.[125]

İsyan ihtimalini azaltmak için gemideki köle sayısını sınırlandırmak yoluna gidildiği de olurdu. Kürekli gemilerde kölelerin azınlıkta kalması diye bir olasılık yoktu; ancak 300 mürettebatlı yelkenlilerde denizci kölelerin sayısının 50 ile sınırlandığını söyleyen bir kaynak mevcuttur.[126] Akın sırasında ele geçirilen esirlerle kölelerin sayısı artarken, bazı mürettebat da

122 BNF, *GF* 1645, s. 1131 (9 Kasım 1645).

123 BNF, *GF* 1645, s. 1177 (28 Kasım 1645).

124 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 42 (24 Ekim 1575), 338 (29 Ekim 1575).

125 Sütçüoğlu'nun yakında basılacak kitabından.

126 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53r.

ganimet olarak alınan gemileri Cezayir'e kadar götürmekle görevlendirildiğinden mürettebattaki hür–köle dengesi bozulmaktaydı.[127] Bazı reislerin bunun farkında olduğunu ve olası bir isyandan korkup yakaladıkları esirleri serbest bıraktığını biliyoruz.[128]

Bazen memleketlerine dönmeyi arzulayan mühtedilerin köle kürekçilerle ittifak edip gemideki Müslüman yeniçerileri etkisiz hâle getirdikleri de olurdu. Bu tip durumlarda yanlarına olabildiğince az Müslüman almaya dikkat eden mühtediler bir gece vakti kürekçileri serbest bırakıp yeniçerileri derdest ediyor ve gemiyi ele geçiriyorlardı. Böylece hem vatanlarına kavuşuyor hem de bu kahramanlıkları sayesinde döndüklerinde Engizisyon ile başları belaya girmiyordu.[129] Kalplerinden Hz. İsa'yı hiç ayırmadıklarına elleri kolları bağlı yeniçerilerden daha iyi kanıt olabilir miydi?

Kürekçilerin olmadığı gemilerde de isyan riski vardı. Denizcilerin çoğunun mühtedi olması denizden anlamayan Müslüman yeniçerilerin kendilerini bir anda bir Hıristiyan limanında bulmasına yol açabilirdi. Keza Portekiz sularında avını bekleyen bir korsan gemisinin kılavuzu Nicolas Ianché, rüzgârın elverişli olduğu bir gece yarısı kendisi gibi esir olan dümenci ile anlaşıp geminin ambarında uyuyan yeniçerilere fark ettirmeden geminin rotasını Lizbon'a çevirecektir. Güneş doğmaya yüz tutunca planına güvertedeki diğer sekiz denizciyi de dâhil eden Ianché, yeniçerileri ambara kilitlemeyi ve tüm Portekiz halkının kıyıdan izlediği bir mücadeleden sonra da gemiyi ele geçirmeyi başarmıştır. Korsanlarımızın gemileriyle birlikte satıldıklarını eklememize herhâlde gerek yoktur.[130] 1634 ya da 1635 yılında geçen benzer bir hikâyede İngiliz kılavuz John Dunton kendisi gibi köle olan reis ve topçuları ayartmıştır. İngiltere açıklarında yakaladıkları balıkçı teknesindeki dokuz mürettebatın da kendilerine katılmasıyla isyan eden komplocularımız gemideki Müslümanları alt edip Wight Adası'na sığınacaklardır.[131] Bu tip örneklerden çıkarmamız gereken sonuç Hıristiyan kölelerin pusula ve dümene yaklaşmasını yasaklayan Selalıların aslında pek de paranoyak olmadıklarıdır.[132]

127 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 100.

128 Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 101.

129 De Grammont, "L'esclavage," 37.

130 Dan, *Histoire de Barbarie*, 427-8.

131 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 147-8.

132 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 67.

ALTINCI BÖLÜM

GEMİDE YAŞAM

Gemilerin teknik özelliklerini ve mürettebatını inceledikten sonra şimdi sıra güvertedeki yaşam koşullarını incelemeye geldi. Uzun bir süre kısıtlı bir alanı paylaşmak zorunda kalan insanlar hangi şartlarda seyahat etmekteydi? İlerleyen sayfalarda tayfalarımızın ne yiyip içtikleri, nasıl ve ne kadar ibadet ettikleri, tuvalet ve cinsellik gibi ihtiyaçlarını nasıl giderdikleri sorularını cevaplamaya ve mücadele etmek zorunda oldukları kötü hijyenik şartlar ve sağlık sorunlarına ışık tutmaya çalışacağız.

Şüphesiz örneklerimizin büyük çoğunluğu aslında kadırgalardan gelmektedir. Zira elimizdeki kaynakların önemli bir kısmı esir anlatılarıdır ve her ne kadar yelkenli gemilerde de denizci vasfıyla esir bulunsa da, bunların sayısı kadırgadaki yüzlerce kürekçiyle kıyaslanamaz. Ayrıca kıymete binen bu denizcilerin fidyeyle kurtarılması yahut kaçıp kurtulmaları son derece zor olduğu için, özgürlüğüne kavuşup başlarından geçenleri yazabilenler sayısal olarak çok azdır. Bir taraftan da az sayıdaki bu anlatıların intikam hissiyle ya da kamuoyunun duygularını sömürmek için yazıldığını akıldan çıkarmamak ve bunları son derece dikkatli kullanmak gerektiği açıktır.

Yemek

İlk olarak kadırgalarda ne tip yemekler tüketildiğine bakalım. Ambarları ufak olan ve kürekçi kullandıkları için çok sayıda adam taşıyan kadırgaların sürekli su, kereste ve erzak ikmali yaptığından bahsetmiştik. 4-5 metreye 25-30 metrelik bir alanda 1.5 ay boyunca seyahat etmek zorunda kalan yüzlerce kişinin beslenmesi operasyonların çapı, süresi ve niteliğini belirleyen önemli kriterlerden biri olarak karşımıza

çıkmaktadır. Onsekizinci yüzyılda Fransız subaylarının hararetli tartışmalarından da anlaşılabileceği gibi,[1] özellikle kürekli gemilerde forsaların yüksek kalorili bir diyete ihtiyaç duydukları aşikârdır.

Kadırgalardaki yemeklerin kötülüğü üzerine birçok şey söylenmiş bulunmaktadır; yediklerinin az, pis, bayat ve kurtlu olduğundan bahsetmeyen esir yok gibidir.[2] Ancak bunlar abartılı ifadelerdir ve esir anlatılarında sık rastlanan "zalim Türk" ve "mazlum Hıristiyan" motifleri (*trope*) dâhilinde değerlendirilmelidir. Her ne kadar kadırgadaki yiyeceklerin bir ziyafet olduğu iddia edilemezse de, köleler dâhil herkesin iyi beslenmesinin zorunlu olduğu ortadadır. Bu minvalde kölelerle denizci ve askerlerin günlük yiyecekleri arasında pek bir fark olmadığını belirtmemiz lazım.[3] Diego Galán'ın mağarada geçirdiği kırk gün boyunca bir damla bile şarap içemediğinden ve üç gün hariç hiç et yiyemediğinden yakınması da bize bunu göstermektedir.[4]

Kadırgalarda karbonhidrat ihtiyacı peksimetle giderilirdi. Diş geçirmesi ne kadar zor olsa da dayanıklı olmaları bu sert katıkları vazgeçilmez kılmaktaydı; bozulmasın diye iki kere pişirilen bu ekmekler Furttenbach'a göre 6–8 ay, hatta nadiren de olsa bir yıl bozulmadan durabilmekteydi.[5] De la Croix, Osmanlı kadırgalarında 635 gram peksimetin yanı sıra, kürekçilerin günde bir kez de sebze çorbası içtiğini aktarmaktadır.[6] Tavernier'e göre ise kişi başına düşen peksimetin ağırlığı 735 gramdır, yani Fransa kadırgalarındaki 900 gramdan ve Malta kadırgalarındaki 1 kilodan biraz daha az.[7] Peksimete alternatif olarak tayfalara pirinç ve kuskus verildiği de olmaktaydı.[8]

1 Bamford, *Fighting Ships and Prisons*, 204-5.

2 Gracián, *Tratado de la redencion de cautivos*, 30, 91. Kadırgadaki zorluklardan dem vuran *Suma de la vida infernal de galera* adlı anonim İspanyolca şiir için bkz. Croce, "La vita infernale delle galere," 86.

3 "*Sus raciones tienen en las de los cristianos.*" De Villalón, *Viaje de Turquia*, 55.

4 Galán, *Relacion del cautiverio*, 203.

5 Josephum Furttenbach, *Architectura Navalis: Das ist von dem Schiffgebäw, auff dem Meer und Seekusten zu gebrauchen* (Ulm: Jonam Saurn, 1629), 15.

6 Fontenay, "Chiourmes turques au XVIIe siècle," 898.

7 Fontenay, "Chiourmes turques au XVIIe siècle," 898. 1665–1670 arasında Fransız kadırgalarında kürekçilere 2 funtluk, yani 980 gramlık peksimet verilirken bu oran 1685'te 26 onza, yani 790 grama düşürülmüştür. Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 192-3.

8 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 69.

Peksimetin yanında tereyağı ve peynir gibi süt ürünleri, zeytinyağı, çeşitli sebze ve yeşillikler, zeytin, soğan ve sarımsak verilirdi. Sulandırılıp içilen ve iskorbüte iyi gelen sirke, şaraba bir alternatif olmanın yanı sıra sert peksimetin çiğnenmesini de kolaylaştırmaktaydı. Şeker ihtiyacının karşılanması içinse incir ve kuru üzüm tercih edilirdi. Mercimek ve bezelye başta olmak üzere bakliyatın sıklıkla kullanıldığını da biliyoruz.[9] Pedro'ya göre Osmanlı kadırgalarındakiler kendilerine dağıtılan yarımşar kâse (*escudilla*) sirke, zeytinyağı ve mercimek ya da pirinçle bir ay yetinmek zorundaydılar.[10] Balyos Marin Cavalli Osmanlı kadırgalarında susuzluğu ve su içenlerin hastalanma ihtimalini arttırdığı için meyve ve salam (*salumi*) yenmediğini aktarmaktadır;[11] burada kastedilen taze meyve olmalıdır. Ancak yine de bu açıklamayı ihtiyatla karşıladığımı ve onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında kadırgada ete kimsenin hayır diyeceğini zannetmediğimi de not düşmeliyim.

Tabii bulabilirse... Protein için et tüketilmesi zorunluydu; ancak onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında bu artık imkânsızlaşmıştı. Akdeniz nüfusunun artışı hububat tüketimini arttırıp otlakları ve dolayısıyla et üretimini azaltmıştı; bu da etin fiyatını yükseltmiş ve dolayısıyla gittikçe daha da kalabalıklaşan kadırgalara et bulmayı zorlaştırmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında İspanyol kadırgalarında et tamamen ortadan kalkacaktı.[12] Kürekçilerin performansını ve dolayısıyla kadırgaların operasyon çapını düşüren et sıkıntısına ne yazık ki Osmanlılar da çare bulamamışa benzemektedir; Pedro, sultanın kadırgalarında kölelere sadece Paskalya zamanında, yani ancak senede en fazla iki kez et verildiğini ifade etmektedir.[13] Daha dayanıklı olmaları için etler tuzlanıp kurutulurdu; zaten buğdayı bile peksimet hâline getiren denizcilerden farklı bir şey beklemek mantıksız olur. Bu etler pek de leziz olmasa gerek; Salvago Osmanlı korsanlarının tuzlanmış et sevmediğini

9 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 83; Dan, *Histoire de Barbarie*, 298; Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 267; Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 97; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 69; Croce, "La vita infernale delle galere."

10 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 42.

11 Balyos Marino Cavalli'nin Venedik Senatosu'na sunduğu 1560 tarihli relazione, Albèri, *Le relazioni*, III. cilt, 294.

12 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 284-5.

13 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 42.

söylemektedir.[14] Etin fümelendiği de olmaktaydı. Fümelenmiş bu etler uzun uzun kesilir ve aromatize edilmiş yağın içinde haşlanır ve çömleklerde bekletilirdi.[15] Kadırgalardaki oturaklardan birinin sökülüp boşaltılan alana ocak konması etin pişirilmesini de mümkün kılmaktaydı. Kırmızı etin yanı sıra beyaz et yendiği de olurdu. Kadırgalarda yumurtalarından da yararlanabilecek bir tavuk kümesi de vardı.[16] Aynı zamanda Avrupa kadırgalarında bazen sardalye ve ton balığı gibi deniz ürünlerinin tüketildiğini bilsek de,[17] Türklerin pek balık tüketmediklerini de hesaba katmalıyız.[18]

Yukarıdaki yiyeceklerden ancak daha önceden miktarı belirlenmiş bir kısmı reis ya da armatörler tarafından bedava olarak dağıtılırdı. Bunlar genelde peksimet, zeytinyağı, tereyağı ve sirke gibi ana ihtiyaç malzemeleri olurdu; bazı durumlarda zeytin ve kuru üzüm dağıtıldığını da biliyoruz. Parası olanlar yanlarında getirdikleri ya da yolculuk sırasında satın aldıkları yiyecekleri tüketmekte serbestti.[19]

14 Sacerdoti, *"Africa overo Barbaria"*, 73.

15 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 69.

16 Galan, *Relación del cautiverio*, 127.

17 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, I. cilt, 112.

18 Robert Mantran, *İstanbul dans la seconde moitie du XVIIe siecle* (Paris: Librairie Adrien Maisonneuve, 1962), 199-200; Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 16-7; Marianna Yerasimos, *500 Yıllık Osmanlı Mutfağı* (İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 3. baskı, 2005), 161-6. Ayrıca bkz. Okay Sütçüoğlu, "Mağribi Türk Korsanların ve Forsaların İaşe Sistematiğine Dair Tespitler," *Uluslararası Fethinin 500. Yılında Cezayir ve Barbaros Hayreddin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu*, TTK-Celal Bayar Üniversitesi, 1-3 Aralık 2016, Manisa. Henüz basılmamış eserini benimle paylaştığı için Okay Sütçüoğlu'ya teşekkür ederim. Türklerin balığa ve özellikle kabuklu deniz ürünlerine mesafeli yaklaştıklarını belirten birçok çağdaş kaynak da bulunmaktadır. H. Wratislaw, *Adventures of Baron Wenceslas Wratislaw of Mitrowitz* (London: Bell and Daldy, 1862), 150. Son olarak Türklerin balık yememesine Pedro'nun bulduğu enteresan açıklamayı da aktaralım. İspanyol esire göre Türkler şarap yerine habire su içtikleri için balıkların vücutlarında dirileceklerini sanmaktadır. De Villalón, *Viaje de Turquia*, 294.

19 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 83; Sacerdoti, *"Africa overo Barbaria"*, 56; Des Boys, "L'odyssee," 105; Saint Gervais, *Memoires historiques qui concernent le gouvernement de l'ancien & du nouveau royaume de Tunis avec des reflexions sur la conduite d'un consul, & un detail du commerce* (Paris: Chez Ganeau, fils et Henry 1786), 303; Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 42.

İçmek

Kadırgalarda en büyük problem suydu. Fransız kadırgalarında suyun 50 litrelik 60 kiloluk varillerde saklandığını daha önce belirtmiştik.[20] Bunlar ise en fazla bir iki hafta yettiğinden sürekli karaya çıkıp su ikmali yapılması gerekmekteydi. Birkaç kadırga için su kaynağı bulmak problem olmasa da, daha kalabalık filolar için dikkatli bir planlama şarttı. Ayrıca varillerin içinde sabit duran suyun bozulmasını engellemek için bir şeyler yapmak gerekliydi. Suyun kaynatılması bozulma başladıktan sonra bile işe yarayan en etkili yöntemlerden biriydi;[21] ancak bu miktarda suyu kaynatmanın zorluğu da ortadadır. Suya kızgın demir batırmak, varile konmadan önce suya ekmek içi koymak, varile söğüt (*giunchi*) ya da çakıl koymak alınan önlemlerden sadece bazılarıydı.[22]

Susuz kalındığında denizcilerimiz kendi idrarlarını içmek (*ihren eigenen Harn*)[23] ya da deniz suyunu bir şekilde damıtıp tüketmek zorunda kalırlardı. Deniz suyunun tuzunu ve acısını gidermek için imbikten geçirmek ve böylece "ağır" kısmı "hafif" kısımdan ayırmak mümkündü. Pantera'ya göre bu işlemin sonunda ortaya saf, hafif ve tatlı bir su çıkmaktaydı, ki dünyada bundan daha sağlıklı ve mükemmel su bulmak mümkün değildi.[24] Ancak bu metodu uygulayabilmek için çok hazırlıklı olmak gerekmektedir. Ve bir bahriye tarihçisinin ilk öğrenmesi gereken şey hiç kimsenin hazırlıklı olmadığı ve Akdeniz'de oda sıcaklığının nadiren sağlandığıdır. Teorinin pratiğe evrilmediği durumlarda deniz suyuna şeker karıştırmak gibi yaratıcı metotlara da başvurulabiliyordu, ancak maalesef bu da pek işe yaramayacaktır.[25] İlk olarak, şeker katmak aşırı tuzlu Akdeniz suyunun yaratacağı harareti azaltmaz ve ancak tat problemini çözebilirdi, ki on gün susuz kalan atların bile bu suyu içmeyi reddetmesi bunda da pek başarılı olunamadığını göstermektedir. İkinci olarak, o dönemde şekerin oldukça lüks bir meta olduğunu ve gemilerde pek bulunmadığını da unutmayalım.

---

20 Bondio, Burlet ve Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 194.

21 Ercole, *Le galee mediterranee*, 70.

22 Ercole, *Le galee mediterranee*, 69-70; Bono, "'Fare l'acquata,'" 591.

23 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 87.

24 Pantera, *L'Armata navale*, 274.

25 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 87.

Nehir sularından daha az bakteri taşımanın yanı sıra, kalorisi yüksek ve uyarıcı niteliğe sahip olduğu düşünülen şarabın[26] Osmanlı kadırgalarında kullanılmadığını, gerek Pedro'nun ifadelerinden[27] gerekse bu gemilerde şarap olmamasından son derece şikâyetçi olan Rum kürekçilerden biliyoruz.[28] Mısır Kapudanı Seydî Ali Reis'in, kadırgalarındaki bazı askerlerin niye sarhoş olup fesada düştüklerini anlatırken yerel târî ağacının budaklarından güneş ısısıyla akan alkollü sıvıdan içtiklerini belirtmesi, donanma gemilerinde kesinlikle alkol bulundurulmadığına başka bir kanıttır.[29]

Ancak her ne kadar Salvago ve Ólafur Egilsson bize korsanların şarap içmediklerini söylese de,[30] serhadde durum biraz daha karışığa benzemektedir. Selalı korsanların şarap ve etil alkol (*eau-de-vie*)[31] tükettiklerini biliyoruz.[32] Evliya Çelebi'ye göre Adriyatik'te avlanan "gâzîyân-ı mücâhidân fırkateci yiğitleri"nin merkezi Ayamavra'nın da "meyhâneleri gâyet çokdur kim cümle kal'a levendâtları şeb u rûz davul ve zurna ile meyhânelerde ayş u işretler edüp bir sâz [u] söz ve hây hûy hengâmedir."[33] De la Croix da Cezayir gemilerinde vardiyanbaşının kölelerin gemilere şarap ve rakı yüklemelerine ses çıkarmadığını yazmaktadır.[34] Üstelik bunlar gazilerimizin gemilerini içkiyle kirletmekle kalmamakta, şeytana uyan Müslüman ve mühtedilere güvertede alkol de satmaktadır.[35] Du Chastelet des Boys'nın efendisi Odabaşı Bayram gibileri daha da tedarikli çıkacak ve rakısını yanında taşıyacaktır.[36] Zaten Ramazan'da

26 Bamford, *Fighting Ships and Prisons*, 206.

27 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 54.

28 Albèri, *Le relazioni*, IX. cilt, 192-3.

29 Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l-Memâlik: İnceleme–Metin–İndeks*, yay. haz. Mehmet Kiremit (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 93.

30 Sacerdoti, *"Africa overo Barbaria"*, 73. Hreinsson ve Nichols (çev. ve yay. haz.), *Travels of Reverend Ólafur Egilsson*, 21.

31 Etil alkol için kullanılan ve *acqua vitae* (hayat suyu) da denen bu ifade, zamanla brendi, viski ve rakı gibi damıtılmış içkiler için kullanılmaya başlanmıştır. Zaten viskinin İskoç Galcesi'ndeki etimolojik kökeni de (*uisce* (su) + *bethu* (hayat): *uisgea beatha*) hayat suyu anlamına gelmektedir.

32 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 69.

33 Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8. Kitap, 282.

34 Fontenay, "Chiourmes turques," 898.

35 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53r.

36 Des Boys, "L'odyssée," 105.

Müslümanlara yasak olan şeylerden bahsederken Thomas Hees şarap ve tütün içmekten bahsetmekte değil midir? Üstüne üstlük açık açık bu yasakların meyhaneleri (*tavernes*) kapsadığını da belirtmektedir.[37] Şehir halkının da alkol tükettiği yönünde bir başka kanıt da Emanuel d'Aranda'dan gelmektedir. Fransız esir Tunus esir zindanlarındaki meyhanelere gelenlerin genelde Müslüman korsan ve askerler olduğunu ve bunların içip dağıtmakla *(s'amusent à la boire)* kalmayıp "iğrenç günahlar" *(des pechez inabominables)* işlediklerini de aktarmaktadır.[38]

Şişede durduğu gibi durmadığından içki disiplini bozmakta ve bazen çok canlar yakmaktadır. Mesela yukarıda bahsettiğimiz târî ağacının budaklarından akan sıvıyı içip sarhoş olan Seydî Ali Reis'in askerleri serdarlarını öldürmeye yelteneceklerdi. Suikastleri son anda önlenebilse de, başka bir "yarar yiğit" ölecek ve hepsinden de önemlisi yabancı topraklarda bu sarhoşları cezalandırmak istemeyen Seydî, suçluların cezasını çekmesinde ısrarcı olan kızgın askerler karşısında geri adım atıp bunların hakkından gelmek zorunda kalacaktır.[39] 1636 yılında 14 Tunus kadırgası Palermo yakınlarına çıkarma yaptığında, korsanlardan bazıları bir mahzende buldukları şaraba kalite kontrol yapmaya kalkmış ve kıskıvrak yakalanmışlardı.[40] Bundan kırk sene sonra, bir Fransız karavelasının peşine düşen Müslüman Cezayir reisinin zom olması *(en complet état d'ivresse)* başını belaya sokmuşa benzemektedir. Rampalama yapmak isterken pruvasını kırmakla kalmamış, geminin kasarasından yapılan top ateşi karşısında sefinesini zor kurtarmıştır.[41]

İçki isyanlara ve firarlara da kapıyı aralamaktadır. 1645'te bir Cezayir yelkenlisindeki Türkler içkili bir âlemden sonra ayaklarını prangalamayı unutunca köleler gemiyi ele geçirip efendileri esir, ayakları baş edecektir.[42] Buna benzer başka bir ihmal de bizzat İstanbul'da, Heberer'in de kürek çektiği kadırgada gerçekleşmiştir. Tophane'de lenger-endaz[43] kadırgasından kaçmak isteyen Pomeranyalı bir kürek-

37 Bousquet ve Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees," 102.

38 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 18.

39 Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 93.

40 Bono, *I corsari barbareschi*, 165-6.

41 Bousquet ve Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees," 123.

42 BNF, *GF* 1645, s. 1131 (9 Kasım 1645), s. 1177 (28 Kasım 1645).

43 Fars. *endahten*: atmak ve *lenger*: çapa kelimeleri bir araya getirilerek türetilmiş ve "demir atmak" anlamına gelen ifade.

çi, Galata'dan satın aldırdığı şarapla hem vardiyanı hem de nöbetçileri sarhoş edecek, bunlar uykuya daldıktan sonra da eğe ile zincirlerini kesip denize atlayacaktır. Karaya çıktığında yakalanacağını anlayınca kulaklarını ve burnunu kaybetmemek için gerisin geri dönmüş ve kendisini tekrar zincire vurmuştur; Allah'tan hâlâ mışıl mışıl uyuyan vardiyan ve nöbetçiler hiçbir şeyi fark etmemiştir.[44]

Bu tip ihmallerde bir ceza verilmesi şarttır. Her ne kadar pruvayı kıran, tüm tayfayı ve gemiyi tehlikeye atan ve limana ganaimsiz dönen Cezayirli reisin ne ceza aldığını bilmesek de, 1751'de birbirine giren Ali ve İbrahim reislerin başına gelenleri biliyoruz. Beraber akına çıkan bu iki reis seyir esnasında birbirlerine ziyafet çekmeyi âdet hâline getirmişlerdir. Bu ziyafetlerden birinde içkiyi biraz fazla kaçırınca kapışacak ve dönünce reisliklerini kaybedeceklerdir.[45]

Onsekizinci yüzyılda Fransız kadırgalarında kürek çeken Jean Marteilhe'in yaptığı Asyalı Türk–Afrikalı Türk ayrımı belki burada bize yol gösterebilir. Asyalı, yani Anadolu ve Balkanlar'dan gelen Türkleri öve öve bitiremeyen bu Huguenot[46] kürekçiye göre tüm ahlaksızlıklar Afrikalı, yani Mağribli Türklerden kaynaklanmaktadır. Dinine bağlı, iyi kalpli ve ahlaklı insanlar olan Doğu Akdeniz Türkleri ne şaraba ne de domuza ellerini sürerken Kuzey Afrikalılardan her şey beklenebilir; zaten bunlarla doğudan gelen Türkler de fazla muhatap olmamaktadır.[47] Marteilhe'in Kuzey Afrikalı Türklerden kastı acaba mühtediler midir, yoksa dedikleri tüm Müslümanları kapsamakta mıdır? Yanıt veremediğimiz bu sorunun cevabı önemlidir; zira eğer kasıt mühtedilerse, Calvin'e sırtını dönmemek, inancını feda etmemek için kadırgalarda küreklere düşen bu dindar Protestanın pek de objektif bir kaynak olmayacağı düşünülebilir. Eğer söz konusu olan hem Müslüman oğlu Müslümanlar hem de mühtedilerse, o zaman Batı Akdeniz'de serhadde yakışır bir rahatlık olduğunu düşünebiliriz.

Mühtediler söz konusu olduğunda, Hıristiyan doğan bu insanların Müslümanlar için tabu olan yiyecekleri ihtidalarından sonra da tüketmekte pek sakınca görmemeleri bir yere kadar anlaşılabilir. Tabii

44 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 176-7.

45 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 128.

46 Fransız Kalvenisti.

47 Marteilhe, *Memoires d'un Protestant*, 256-258.

ki bu, Müslüman oğlu Müslüman birinin de bunları tüketemeyeceği anlamına gelmez; ancak elimizde bu yönde fazla kanıt olmadığını da belirtmek gerekir. Yukarıdaki ifadenin yanı sıra, John Ward'un gemisindeki Müslüman yeniçerilerin *Charity* isimli gemiyi yağmalarken hem şarabın hem de domuz etinin başına üşüştükleri şeklinde bir bilgiye de sahibiz;[48] ancak ikincil kaynaktan aldığım bu bilginin esas kaynağını saptayamadığımı itiraf etmeliyim. Kişisel kanaatim daha fazla kanıta ulaşana kadar iki örnek üzerinden kesin bir yargıya varmamak gerektiğidir. Özellikle, korsanlarımızın işlediği tüm günahları, yaptığı tüm ahlaksızlıkları detaylı bir şekilde anlatan kaynaklarımızın hemen hemen hiç domuz yendiğinden bahsetmemesi ve bundan bahseden elimizdeki tek birincil kaynağın da hemen hiç detay vermeden sadece bir kelimeyle yetinmesi temkini salık vermektedir.

Hastalık, Hijyen ve Tuvalet

Kötü hijyen koşulları altında uzun süre kapalı bir mekânda bir arada bulunmak zorunda olan tayfalarımız sıklıkla ateşlenmekte ve zatürre ve grip başta olmak üzere çeşitli hastalıklarla boğuşmaktaydı; yaraların iltihap kapması da sık görülen bir durumdu.[49] Cicel'den Marsilya'ya giden bir gemide meyve yediği için dizanteri olan Le Moin hayatını kaybetmiş ve denizin dibini boylamıştır.[50] Yine deniz tutması da en azından denize alışık olmayan Diego Galán gibilerin başının dönmesine, ateşinin çıkmasına ve kusmasına neden olabilmektedir.[51] Veba başta olmak üzere salgın hastalıklar da kıyı kıyı dolaşan korsanlarımızın kaçabileceği bir şey değildi. Kaçmak bir yana, korsanların vebanın değişik coğrafyalara yayılmasında önemli bir rol oynadıkları bile öne sürülmüştür.[52]

Kalabalık korsan gemilerinde virüs ve mikropların yayılmasını önlemek için yapılabilecek tek şey ölülerin hemen denize atılması[53] ve

48 Bak, *John Ward*, 103.

49 Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 94.

50 Des Boys, "L'odyssee," 135; De Villalón, *Viaje de Turquia*, 53.

51 Galan, *Relación del cautiverio*, 29.

52 Jean-Noel Biraben, *Les hommes et la peste en France et dans les pays europeens* (Paris: Mouton, 1975-1976), I. cilt, 106, 108; Nükhet Varlık, *Plague and Empire in the Early Mediterranean World: The Ottoman Experience, 1347-1600* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 162, 180.

53 Galan, *Relación del cautiverio*, 146.

hatta hastaların karaya bırakılması, yani ölüme terk edilmesidir.[54] Özellikle savaşların ardından cesetlerden hemen kurtulma telaşı bazen ölü sanılan yaralı ve baygınların da denizin dibini boylamasına yol açmaktadır. En azından Fransız kadırgalarında durum böyleydi.[55] Ancak, daha sakin anlarda ölülerin gömülmesine izin verildiği de olmaktadır. Mesela Heberer'in kürek çektiği ticaret gemisinde ölen kürekçiler genelde denize atılmaktaydı, ancak yine de köleler İskenderiye'ye vardıkları gün ölen bir Malta şövalyesini gömme iznini koparmayı başarmışlardı.[56]

Gemilerdeki böcek ve farelerin yarattığı hijyenik sıkıntıları da unutmamak gerekir. Farelerle mücadele etmek bir yere kadar mümkündür; Osmanlıların bunun için gemilerde gelincik (*wiselein*) ya da kedi taşıdığını biliyoruz.[57] Ancak böceklerle başa çıkmak daha zor olsa gerek; kadırgadaki yaşamı cehenneme benzeten anonim şiirimiz boşu boşuna pire, bit ve tahtakurusunu vücudun üç düşmanı ilan etmemektedir.[58] Kürek çekerken terleyen forsaların üstünde de hemen karıncalar bitmektedir. Göğüslerindeki karıncaların kendisini yiyip kanlanıp canlanmalarına ve Kurtuba derisi çizmelerini istila etmelerine çok bozulan Pedro'ya göre bunları öldürmenin faydası yoktur; en iyisi kafayı çevirip bakmamaktır.[59]

Bütün gün güneşin altında kürek çeken forsaların ipe bağladıkları bir kovayla terli gömleklerini denize sarkıtıp tuzlu suyun içinde beklettiklerini biliyoruz. Ancak "yıkamaktan çok ıslatıp kurutmak" anlamına gelen bu faaliyetin pek de bir etkisi yoktu, zira yağlı (*gruesa*) deniz suyu ne gömleğe nüfus edebilmekte ne de onu temizleyebilmekteydi.[60]

Mevzu tuvalet ihtiyacını gidermeye gelince de durum daha iç açıcı değildi. Tayfalar geminin ucuna gidip büyük abdestlerini yapabilirken, ayaklarından tomruğa bağlı yüzlerce kürekçi lazımlık kullanarak oturdukları yerde işlerini halletmek durumundaydı.[61] Pedro'ya göre sabah içinde yemek yedikleri kâseyi akşam küçük abdestleri için kullanmaları

54 Bak, *John Ward*, 19.

55 Marteilhe, *Memoires d'un Protestant*, 192.

56 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 150, 154.

57 Salomon Schweigger, *Ein newe Reiss Beschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem* (Nürnberg: Verlegung Wolffgang Endters, 1639), 101.

58 Croce, "La vita infernale delle galere," 87.

59 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 42.

60 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 43.

61 Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 229-230.

dahi gerekmektedir.[62] Gracián'ın döneminde, yani bir yüzyıl sonra ise kölelerin güneş batarken pruva kasarasına çıkmalarına ve burada "doğanın yükünü boşaltmalarına" (*expeler la carga de naturaleza*) izin verilmektedir.[63] Gemide biriken pislikler sintinede (*sentina*) toplanır ve ne kadar her gün boşaltılsa da, insan evladının üretebildiği bu "en leş kokuya" tahammül etmek (*pessimus foetor ex ea exhalat, magis quam ex quacunque latrina humanorum stercorum*) imkânsız bir hâl alırdı.[64] Yine kadırgaların bazen batırılıp temizlendiği de olmaktaydı.[65]

Denizcilerin bir başka baş belası ise kaslarda gerginlik, eklemlerde ağrı, zayıflama, hâlsizlik, diş etlerinde çekilme, alyuvarların azalması, deride tahriş ve psikolojik dengesizlik gibi semptomlara sahip ölümcül bir hastalık olan iskorbüttü. Daha ta Haçlı Seferleri zamanında tespit edilen bu hastalığın askorbik asit, yani C vitamini eksikliğinden kaynaklandığı onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar anlaşılamadığından, kuzeyli tayfalarda ölüm oranı çok yüksekti. Örneğin Britanya donanmasında iskorbüte verilen kayıplar muharebede ölenlerin çok çok üstündeydi. Ancak Akdeniz diyetindeki şarap, sirke, zeytin ve turşu gibi besinler Bahr-ı Sefid milletlerini bu illetten koruyacaktı; İspanyolların iskorbüte "Hollanda hastalığı" demesi boşuna değildi. Mesela taş kadırgalarında kürek çeken Michael Heberer, peksimeti sirke ve zeytinyağına (*Baumöl*) batırmanın en bitkin insanı bile dirilttiğini bizzat gözlemlemiştir.[66] Zaten etkilerini ikinci ayda göstermeye başlayan bir hastalığın genelde 40-50 gün süren korsan akınlarında etkili olması da beklenemezdi.

Gemideki ölümler sadece hastalıktan kaynaklanmamaktaydı. Hollanda gemilerinde ölenler arasında denize düşenlerin olduğunu biliyoruz;[67] korsanlarımızın gemilerinde de özellikle askerler arasında yüzme bilmeyenler vardı. Mesela saldırdığı Hollanda gemisinin güvertesinde

62 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 53.

63 Gracián, *Tratado de la redención*, 91.

64 Frater Felix Faber, *Evagatorium in Terræ Sanctæ, Arabiæ et Egypti Peregrinationem*, yay. haz. Cunradus Dietericus Hassler (Stuttgardia: Sumtibus Societatis Litteriæ Stuttgardiensis, 1843), I. cilt, 121; Aubrey Stewart'ın İngilizce çevirisi için bkz. *Felix Fabri (circa 1480-1483 A.D.)* (London: Palestine Pilgrim's Text Society, 1896), I. cilt, 130; Casso, "Merchant Galleys," 126.

65 Sütçüoğlu, "Sualtı Arkeolojisi," 229-230.

66 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 191.

67 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 30.

Ali Bicinin'in bırakıp gittiği yeniçerilerden yüzme bilenler denize atlarken diğerleri mecburen teslim olmuştu.[68]

Geminin alabora olması durumunda ayakları prangalı kürekçilerin boğulup gittiğini, sıcak havalarda susuzluktan ölenlerin olduğunu, bunların sadece köle kürekçilerden teşekkül etmediğini ve aralarında Müslümanların da olduğunu bir önceki bölümde belirtmiştik. Burada eklenebilecek tek şey, sefalete ve yorgunluğa dayanamayan kürekçilerin intihar ettiklerinden bahseden kaynakların mevcut olduğudur. Ancak esir anlatılarının provokatif ve abartılı doğası göz önüne alındığında, bu tip iddiaların doğruluğundan şüphe duymamak ya da gerçekse bile bu intiharlara ne kadar sık rastlandığını sorgulamamak elde değildir. [69]

Fırtına esnasında kürekçilerin "kadanaları bozulur," yani zincirleri çözülürken, denizci ve askerler de çırılçıplak soyunup varil veya tulum adı verilen, muhtemelen sığır derisinden bir can simidi takarlardı.[70] Dağ gibi dalgalarıyla okyanus fırtınalarının Akdeniz'dekilerden çok daha korkunç olduğu, Seydî Ali Reis gibi tecrübeli bir denizcinin bile korkudan kölelerini azad etmesi ve Mekke fukarasına 100 flori nezretmesinden, yani adamasından bellidir.[71]

Yine de Akdeniz'in fırtınalarını küçümsememek gerekir. Bunların yarattığı panik anına güzel bir örnek Diego Galán'ın yaşadıklarıdır. Fırtınaya yakalanan kadırganın direkleri rüzgârda teker teker kırılırken, kısa bir sürede yükselen koca dalgalar da pruvadan pupaya her yerde hasar oluşturmakta ve delikleri kalafat tutmamaktadır. Güverte üstündeki varil ve halatlar denize savrulmuşken filika, ocak, tavuk kümesi, dümen ve küreklerin yarısı kadırganın tepesine savrulmuştur. Gemiyi sabitlemek için altı çapanın beşi denize fırlatılmış, acil durumlar için ise sadece altıncı çapa saklanmıştır; o da muhtemelen çok değerli olduğundan. Herkesin başının çaresine baktığı böyle bir ortamda salavat getirmeden önce kölelerin ayaklarını çözmeyi de ihmal etmemişlerdir. Belki de bu insaflı hareketin hatrına Leukothea bir kez daha Odysseus'un yardımına koşmuş ve Poseidon'un oyununu bozmuştur.

68 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 181.

69 García-Arenal ve Bunes Ibarra, *Los españoles y el Norte de Africa*, 232.

70 Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 87; Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 99.

71 Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 84. Reisimiz Akdeniz fırtınalarının Bahr-ı Muhit, yani Hind Okyanusu'ndakilerin yanında zerre gibi kaldığını yazmaktadır.

Kayalıklara savrulup batacakları düşüncesiyle herkes birbirine sarılıp ağlarken korsanlarımızın şansı yaver gidecek ve başka bir kadırgayla çarpışarak durmaları ve demir atmaları mümkün olabilecektir.[72]

Tabii bunca tehlikeye rağmen uzun yıllar yaşayan ve emekli olan korsanlar da bulunmaktaydı. Mesela 1638'de Venediklilerin elinde büyük bir bozguna uğrayan ve gemilerini kaybeden Ali Bicinin'in Avlonya'da kölelerinin başında bıraktığı kayınpederi ve riyalesi Murad adlı Korsikalı mühtedi, Francis Knight'a göre tam tamına 104 yaşındaydı.[73] *Gazette de France* 1665 yılında Halku'l-Vad açıklarında Fransız donanmasından *L'Etoile* adlı geminin saldırısına uğrayan 50 toplu ve 600 mürettebatlı Cezayir sancak gemisinin kapudanı Portekiz mühtedisi Berber Hasan'ın 105 yaşında olduğunu iddia etmektedir.[74] Bu rakamların gerçekleri yansıtmama ihtimali bulunmaktadır. Yıllarca denizin ve askerliğin cefasını çekmiş korsanlarımızın erken yaşlandığını biliyoruz; yetmişine gelmeden Hakk'a yürüyen[75] Uluc Ali'nin yaşını herkes seksenin üstünde zannetmemiş midir? Ancak yine de önümüzde neredeyse doksan yaşına kadar denizlerden kopamamış Andrea Doria gibi örnekler de vardır; demek ki her şey mümkündür.

Mahbûb Dost-Cân Levendler

Şimdi sıra uzun süre ufacık bir gemide beraber vakit geçiren yüzlerce korsan, denizci ve yeniçerimizin cinsel hayatına geldi. Eveleyip gevelemeden baklayı ağzımızdan çıkaralım: Tamamen erkeklerden oluşan bir ortamda, aylar süren cinsel yokluk karşısında zaman zaman hemcinslerine meyledenler olmuş mudur?

Hıristiyan gemilerinde eşcinselliğin yaygın olduğu çok defa söylenegelmiştir.[76] Venedik yasalarındaki bir boşluk, gemisi denizde seyir

72 Galán, *Relación del cautiverio*, 127-8.

73 Knight, *A Relation of Seaven Yeares*, 26.

74 BNF, *GF* 1665, s. 396 (30 Nisan 1665).

75 Emilio Sola'nın saptamasına göre Kalabriyalı korsan 1518'den önce doğmuş olamaz. Sola, *Uchali*, 53-4.

76 Atlantik korsanları için bkz. Richard Burg, *Sodomy and the Pirate Tradition: English Sea Rovers in the Seventeenth-Century Caribbean* (New York: New York University Press, 1995); Çin korsanları için bkz. Dian Murray, "The Practice of Homosexuality among the Pirates of Late Eighteenth-and Early Nineteenth-Century China," *Bandits at Sea*, 244-252.

hâlindeyken eşcinsel ilişkiye girmesi durumunda tayfanın hukuken sorumlu tutulmaması anlamına gelmektedir; ta ki Onlar Konseyi 1420 yılında bu açığı kapatana kadar.[77] Heberer ve arkadaşlarının susuzluk ve ters rüzgârlarla boğuşup ölüm kalım savaşı verdikleri bir ortamda, iki kişi bu "sodomi dedikleri korkunç, erkekliğe yakışmayan ve utanç verici günahı" (*das grauseme unmenschliche und abschawliche laster die Sodomiam, vorzunemen*) işlemekten geri durmamışlardı.[78] Fransız kadırgalarında da sodomi sıradan ve teoride olmasa da pratikte göz ardı edilen bir olaydır. O kadar ki Nicolas Arnoul aslında yapması gereken yapıp eşcinsellikten mahkûm birini idam ettiğinde, XIV. Louis'nin mağrur bakanı Colbert'den ağır bir fırça yiyecektir: "Size şunu hatırlatmak mecburiyetindeyim: Bu türden vakalarla, özellikle de karada gerçekleşmişlerse, olabildiğince az uğraşın (*instruire*). Nitekim kadırga eminliği (*l'intendance des galeres*) yetkisinin bu türden suçlara kadar uzandığı da pek söylenemez."[79] Yine Marsilya Tersanesi'nde çalışan forsaların sahipsiz kalıp dilenciliğe, yetimhaneye ya da fahişeliğe terk edilmiş erkek çocuklarını kendilerine oğlan (*giton*) olarak tuttuklarını biliyoruz. *Passe-gavette* adı verilen bu gençler kadırgalara zincirli forsalarımızın getir-götür işlerini de yapmaktaydı.[80] Korsan kadırgalarında da durum farklı değildi. Tüm subayların Cuma namazı kılmak için karaya çıkmasından istifade edip köleleri ayaklandıran ve Osmanlı sancak gemisini ele geçirip Malta'ya getirmeyi başaran Pietro Zelalich hakkında Engizisyon'a yapılan şikâyetler, meşhur korsanımızın hizmetlisinin kaba etini elediğini ve hatta öptüğünü belirtmektedir.[81]

Peki Osmanlı korsanları söz konusu olduğunda durum nedir? Bunların kadırgasında kürek çeken Portekizli köle Mascarenhas, korsanların ele geçirdikleri esirleri cinsel ilişkiye girmesinler diye nasıl kadın ve erkek diye ayırdıklarından ve gemileri gece fenerlerle aydınlattıklarından bahsetmektedir; zira bunlar her türlü zinayı (*qualquer peccado da*

77 ASV, *CX, Deliberazioni miste,* reg. 10 c. 29v (1420); k. Guido Ruggiero, *The Boundaries of Eros: Sex, Crime, and Sexuality in Renaissance Venice* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1985), 134-5.

78 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 85-6.

79 Zysberg, *Les galeriens*, 161.

80 Zysberg, *Les galeriens*, 162.

81 Gauci, *In the Name of the Prince*, 68; The Archives of the Metropolitan Cathedral in Mdina, *Panzavecchia, volume I,* AIM, Case 265, fol. 226v.

carne) büyük bir günah saymakta ve zina yapılan geminin batacağına inanmaktadır.[82] Başka tanıklara baktığımızda, Mascarenhas'ın ifadesinin azınlıkta kaldığını görüyoruz. Diğer Avrupalı gözlemciler hiç de böyle hassasiyetlerden bahsetmemektedir. Ama bundan da önemlisi Osmanlıca eserlerde dahi açık açık levendler arasındaki eşcinsellikten bahsedilebilmektedir, hem de bizzat korsanların kaleme aldırdıkları *Gazavât*'ta bile.

Avrupa kaynaklarından başlayalım. İlk olarak, Sandoval gibilerin Barbaros'un iki türlü de şehvetli (*lujurioso en dos maneras*) olduğu şeklindeki açıklamalarını[83] fazla klişe bulup hemen reddetmemizde hiçbir sakınca bulunmamaktadır; çünkü görgü tanığı olmayan vakanüvis keşişimizin kafasındaki stereotipik Müslüman imajını burada tekrarlamaya gerek yok. Yine Trablus'taki İngiliz Konsolosu Thomas Baker'ın otuzaltı yeniçeri tarafından tecavüze uğrayan birinden[84] ya da sodomiyi reddettiği için önce kaba etine 500 falaka yiyen ve en sonunda bu ahlaksız teklife rıza gösterdikten sonra da kale duvarından atılıp bacakları kırılan bir Müslümandan[85] bahsetmesini kale almama lüksüne sahibiz. Bu fantastik hikâyelerin en azından detaylarının sahihliğinden şüphelenmek kılı kırk yarmak olmayacaktır.

Ancak bütün tanıklarımız bu kadar kolay ekarte edilemez. Mesela onaltıncı yüzyıl Cezayir'i üzerine en kapsamlı eseri meydana getiren Portekizli tutsak Antonio Sosa'ya göre, levend ve reislerin güzel ve bakımlı kadınlar gibi giydirdikleri oğlanları (*garzones*) bulunmaktadır. Portekizli'nin "sakallı kadınlar" (*mujeres barbadas*) dediği bu oğlanlar en pahalı kumaşlardan elbiseler ve zarif ayakkabılar giyer, altın ve gümüş takılar takarlardı. Sosa korsanların en güzel oğlana sahip olmak için birbirleriyle kıyasıya yarıştıklarını, hatta bunları en şık kıyafetleriyle şehirde dolaşmaya yolladıklarını da eklemektedir.[86]

Sosa'yı Hıristiyan okuyucuların ağzına bal çalmakla ve aslında stereotiplerinden çok memnun olan Sandoval'dan pek de farklı olmamakla

82 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 25-6.

83 Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V*, libro XXVI, XXI, II. cilt, 383.

84 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 161 (30 Haziran 1683).

85 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 133 (15 Ekim 1681).

86 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 88-9.

suçlayabiliriz; bir insanın görgü tanığı olması tarafsız ve âdil olmasını gerektirmez. Peki 1622 yılında Kanarya Adaları'nda Engizisyon'un eline düşen Juan Roldegas adlı mühtedinin ifadesini nasıl ekarte edeceğiz? Mühtedimiz sorgucularına adaya gelmeden önce ele geçirdiği Hollanda gemilerinden birini Cezayir ve Hollanda arasındaki barış nedeniyle bırakmak zorunda kaldığından bahsetmiştir. Gemiyi bırakmıştır bırakmasına ama, genç çocuklardan birini kendisinin *bardaje*'si (erkek cariye) olsun diye de tutmuştur?[87] İrtidadını açıklamaya ve paçayı en hafif cezayla kurtarmaya çalışması gereken Roldegas'ın eşcinselliğini ifşa edip başına başka bir bela açması elimizdeki ifadenin uydurma ya da manipülasyon olmadığının en güzel kanıtıdır.

Kaynaklarımız sadece bunlar olsaydı kesin bir hükme varmaktan belki yine de imtina edebilirdik. Ancak Osmanlı kaynakları da açık açık korsanlar arasında eşcinsel ilişki yaşandığını söylemektedir. Mesela çağdaş kaynakların sürekli oğlan sevgisinden dem vurdukları[88] Uluc Hasan ile eski hamisi Kapudan-ı Derya Uluc Ali'nin arasının bir oğlan yüzünden bozulduğunu sadece Venedik değil,[89] Osmanlı kaynakları da yazmaktadır. Dönemin en önemli kaynaklarından Selanikî'ye göre Uluc Ali eski kölesi Hasan'ın ya da müverrihin ifadesiyle "kendünün Hasan Paşa'sınun sevgili Ali nâm tavaşî itdirdüği oğlanın ayardub yanına alub günde yüz akçe ulûfe ile fenarlu gemi ta'yîn idüb hiç nesneden mübâlât itmez"di. Bunun üzerine Hasan, Uluc Ali'yle köprüleri atacak ve eski efendisini sultana "istihlâl-ı ma'siyyet ider zâlim ü bî-dîndür deyü," yani itaatsizliği helal sayan dinsiz bir zalimdir diye şikâyet edecekti. Kapudan-ı deryamız, yaptığına kızan ve kendisini öldürtmek isteyen III. Murad'ın

87 Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 87.

88 Garcés, *Cervantes in Algiers*, 113-4. Bu kaynaklardan esinlenen Rosa Rossi, onca kaçma girişimine rağmen Uluc Hasan'ın Cervantes'i cezalandırmayışının arkasında eşcinsel bir ilişki aramışsa da (Rosa Rossi, *Escuchar a Cervantes: un ensayo biográfico* (Valladolid: Ámbito, 1988), Emilio Sola ve Jose F. de la Pena bu spekülasyonun bir kaynağa dayanmadığını göstermişlerdir. Cervantes'in eserlerinden böyle bir çıkarım yapmaksa, bu dâhinin komedi ve edebiyat gördüğü yerde ancak dehşet ve günah gören radikal Karşı Reformasyon zihniyetini tekrar üreten kolaycı ve tarihdışı bir icatla mümkündür (*"sencilla fabulación ahistorica poco elaborada o demasiado a la ligera"*). *Cervantes y la Berbería: Cervantes, mundo turco-berberisco y servicios secretos en la epoca de Felipe II* (Madrid: Fondo de Cultura Economica, 1995), 259-275.

89 ASV, *SDC*, fil. 16, c. 207v (14 Ekim 1582); Balyos Paolo Contarini'nin Venedik Senatosu'na sunduğu 1583 tarihli relazione, Alberi, *Le relazioni*, IX. cilt, 224.

gönlünü ise bu oğlanın Hasan'ın hazinedârı olduğunu ve onu alıkoymakla bir zamanlar kethüdası olan Hasan'ın kendisinden çaldığı altınları nereye defnettiğini bulmayı amaçladığını söyleyerek alacaktır. "Pâdişâh-ı gerdûn-bestat hazretlerinün mâla meylini bilüb" hareket eden Uluc Ali böylece kelleyi kurtarmıştır; Defterdar İbrahim Efendi'nin hamam külhanının altından çıkardığı altınlara el konup Hazine-yi Enderun'a, yani devletin değil, padişahın şahsî hazinesine götürülecektir.[90]

Yine onaltıncı yüzyılın sonundan başka bir müverrih Mustafa Âli, aynı Uluc Ali'ye Ege Denizi'nde haramîlik yapıp halka zarar veren "levend-i muhakkar"ların cezalandırılmasını salık verirken, bunların "sâde-rû oğulcukları" "'amel-i kavm-i Lûtla isti'mâl" ettiklerinden, yani toy çocuklardan aynı Lut kavminin yaptığı gibi faydalandıklarından şikâyet etmektedir.[91] Burada cezalandıracak olanın Uluc Ali olması kastın korsanlarımızdan ziyade haramî levendler, yani piratlar olduğunu göstermektedir; ancak bunları birbirinden kesin bir şekilde ayırmak gerçekten mümkün müdür? Dünün rezilinin bugünün veziri olabildiği, meşruiyet ile gayrimeşruluğun birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmadığı bir dünyada korsanlıkla piratlık arasında gidip gelmeyen yoktur. Bir ulema ve Osmanlı çelebisi olan Âli'nin denizcilerin Lut kavmine özenmesini tasvip etmediği ortadadır; ancak yine de gerçekleri belirtmekten çekinmemiş ve ilmî disiplin açısından birçok günümüz tarihçisinin önüne geçmiştir.[92]

Nusret Gedik'in ortaya çıkardığı, Mustafa Âli ve Selanikî'den daha da ilginç bir kaynak Uluc Ali'nin oğlanlara meylinden ve hatta beğendiklerine gemi verip reis yaptığından bahseden bir hicviyedir. Muhtemelen kendisi de denizci olan şairimiz, "Bir güzel kancalasa kim ola karpuz kıçlu/Kapudân eylerdi ana takardı feneri" demekle kalmamakta;[93] daha da avamlaşarak, "Kanda bir kıçı ile kozkoparan buldı ise/G.t.ne bir feneri dakdı kapudan itdi" diyerek kapudan-ı deryayı

90 Selânikî, *Tarih-i Selânikî*, I. cilt, vr. 99a, s. 172.

91 Şeker (yay. haz.), *Mevâidün-Nefâis fî-Kavâidi'l-Mecâlis*, vr. 59, s. 290.

92 Onaltıncı yüzyılın gelişmelerine ayak uyduramayan ve bir türlü aradığını bulamayan bu çok renkli Osmanlı entelektüeli için bkz. Cornell Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600)* (Princeton, Princeton University Press, 1986). Tarihçiliği için öz. Dokuzuncu Bölüm. Çelebiden kastımı anlamak için bkz. Robert Dankoff, *An Ottoman Mentality: The World of Evliya Çelebi* (Leiden: Brill, 2006), 115-6.

93 Gedik, "Kılıç Ali Paşa Hicviyyesi," 157.

ağır bir dille eleştirmektedir.[94] Uluc Ali'nin yukarıda bahsi geçen tavaşî Ali'ye de bir kadırga verip 100 akçe ile reis tayin ettiğini de eklemeden geçmeyelim.

Son örneğimiz, faaliyetlerini gazâ olarak lanse ederek adamlarını Osmanlı elit kültürünün entelektüel ve kültürel eğilimleri doğrultusunda konumlandırmak amacıyla, Barbaros Hayreddin'in kendi çevresinden bir korsana yazdırdığı *Gazavât*'ından gelmektedir. 1532 yılında daha kapudan-ı derya olmamış Hayreddin ile reislerinden Deli Mehmed arasında geçen diyaloğa kulak verelim. Barselona taraflarına giden Mehmed Reis limana bir Ceneviz taratasıyla dönünce Hayreddin alicenaplık göstererek kendi payından vazgeçecek ve ganimeti reis ve tayfalar arasında paylaştıracaktır. Otuzbeş esirin arasındaki "mahbûblukda bî-nazîr" olan "Ceneviz oğlanı" da kendi payına düşünce, zaten "mahbûb[95] dost-cân" olan Mehmed Reis sevincinden Hayreddin'in "üç kere elin ayağın bûs" etmekten kendini alamamıştır. Bunun üzerine "gâyet zarîf-cân," yani espritüel olan Hayreddin, reisine "yâ oğlum, ben sana getürdüğün ganîmetün yarı malın bağışladum, bu kadar elüm ayagum bûs eylemedün. Şimdi ne hoş elüm ayağum bûs eylemeğe iş nedür?" diyerek latife etmekten kendini alamamıştır.[96]

Şüphesiz iki yüzyıllık bir zaman diliminde karşımıza çıkan bu birkaç örnekten bu tip olaylara sıklıkla rastlandığı sonucu çıkarılmamalıdır. Dikkat çekmek istediğimiz bir başka nokta da, Selanikî gibi kroniklerin yanı sıra denizciler arasında hikâye olarak sesli okunup dinlenen *Gazavât* gibi Osmanlıca kaynaklarda açık açık konuşulmaları, bu mevzuların o dönemin insanları arasında tabu olmadığını göstermektedir. Zaten Evliya Çelebi'nin insanı yüzyıllar sonra kahkahalara boğan hikâyeleri de bunun en güzel kanıtı değil midir?[97] Ancak günümüz tarihçileri Osmanlılar kadar rahat davranamamaktadır. Obskürantist reflekslerle bu tip şeylerin

94 Gedik, "Kılıç Ali Paşa Hicviyyesi," 158.

95 Mahbûb "sevgili" anlamına gelmektedir ve erkekler için de kullanılmaktadır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 28. baskı, 2008), 565.

96 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 280b-281b, s. 187.

97 Güzel bir misal, "âlem-i sabâvetinden ter ü tazeliğinde yef'allen"lere ya da Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "if'âl bâbına çekilmiş" "mef'ûl"lere su vermeyen bir çeşmenin önünde foyalarının meydana çıkmasından korkup eli ayağına dolaşan bir avuç Osmanlı çelebisinin hikâyesidir. Dankoff vd., *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, III. cilt, 228-9.

üstünü örtmekte ve cahil gördükleri milleti yanıltmakta hiçbir beis görmemektedirler. Mesela *Gazavât*'ı Latin harflerine sadeleştirerek aktaran ve yanlış bir şekilde Barbaros Hayreddin Paşa'nın "hatıraları" diye lanse eden Ertuğrul Düzdağ hiçbir açıklama yapmadan yukarıdaki hikâyeyi çıkarmış, kısacası gözünü bile kırpmadan eseri tahrif etmiştir.[98]

Suç ve Ceza

Gemide disiplinin sağlanması, seyrüsefer ve akınların güvenliği ve etkinliği açısından en önemli mevzulardan biriydi. Alçak güverteli kadırgalarda kürekçilerin işlerini belirli bir disiplin içinde yapmaları çok önemliydi. Bunlar ritmi tutturamadığı ve küreklerini aynı anda suya sokmadıkları takdirde kadırganın hızı olumsuz etkilenmekteydi. Ya da bir kürekçinin fazla asılmaması geminin dengesini bozabilirdi. Sayıları bazen bir, bazen iki olan vardiyanlar boyunlarındaki düdüklerle kürekçilere ritim verir; kürekçiler de eğer sırtlarında kırbacın acısını hissetmek istemiyorlarsa zincirlerini şakırdatırcasına[99] küreklere asılırlardı.[100] Aynı şekilde, küreklerin arasındaki mankalarda oturan askerlerin kadırgaların dengesinin bozulmaması için hiç kıpırdamaması da mühimdi.[101]

Kavga, husumet, yaralama gibi olayların önlenmesi tayfa arasındaki sosyal ilişkilerin sıkı bir şekilde denetlenmesini gerektirmekteydi. Mesela Hollanda gemilerinde denizcilerin yanlarında bıçak getirmesi yasaktı.[102] Yine ganimet malıyla doyum oldukları bir seferden sonra herkesin eve zengin dönmesinde yarar gören bir Malta reisi, gemide kâğıt oynamayı yasaklayacaktı ama korsanlar kendilerine başka bir oyun uydurmuş ve reisi pes etmeye zorlamışlardı.[103] Gemide sigara ve tütün tüketimi serbestti.[104] Trabluslu korsanlar yemekten sonra sigara tüttürmek ve kahve

98 Ertuğrul Düzdağ, *Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları* (İstanbul: Işık Yayınları, 2. baskı, 2004), 319-320.

99 Schweigger'e göre vardiyanlar ellerinde kırbaç "*tira la canaglia cane*," yani "zincirlerine asılın köpekler" diye bağırır. *Schweigger, Ein newe Reiss Beschreibung,* 101.

100 De Villalón, *Viaje de Turquia*, 52.

101 De Grammont, "La course," 19; Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 76; Haedo, *Topografía*, I. cilt, 82.

102 Lunsford, *Piracy and Privateering,* 13.

103 Contreras, *Les aventures*, 26-7.

104 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 73; Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 97; a.g.y., *Marine et marins d'Alger,* I. cilt, 167.

içmekle kalmaz, ellerinde gitar şarkılar söyler ve aldıkları ganimetten ve "bazı güzel oğlan ve kadınlardan" bahsederlerdi.[105]

Sert bir disiplin anlayışı acımasız cezaları da beraberinde getiriyordu. Gemilerde kırbaçlanmak veyahut falakaya yatırılmak vukuat-ı adiyedendi. Hollanda gemilerinde daha ağır bir ceza olarak denizcilerin ellerinin arkadan seren cundasına bağlanıp aşağı bırakıldığını ve böylece omuzlarının çıkmasının ve belki de kemiklerinin kırılmasının sağlandığını biliyoruz. İdama denk gelebilecek bir ceza da kuzeylilerin *keel-hauling* dediği şeydi. Direğe bağlanan suçlunun geminin altından geçirilen bir ip vasıtasıyla geminin tabanına sürtülmesi ve buraya yapışan midye gibi sert maddeler tarafından vücudunun parçalanması sağlanırdı.[106] Bu acımasız cezanın korsanlarımız tarafından uygulandığına dair elimizde kanıt olmadığına değinmeden geçmeyelim.

Şüphesiz en ağır cezalar isyan çıkarmaya çalışanlara verilirdi. Yelken direğinin tepesine kolundan ya da bacağından asılan mücrime aşağıdan ok atarak öldürmek Osmanlıların favori idam yöntemlerindendi.[107] 1598 yılında Cigala komutasındaki Osmanlı donanması Kotron civarındayken denize atlayıp memleketine dönmeye çalışan bir Napolili köleye yapılan tam da buydu.[108] De Grammont korsanların başvurdukları diğer cezaları şöyle sıralamaktadır. Bazen mücrim kafasına kadar kuma gömülüp uzaktan atılan çakıltaşlarıyla öldürülürdü. Karada atlarla yapıldığı gibi, iplerle ayrı yönlere giden gemilere bağlanan mücrimin vücudunun parçalanması da sık başvurulan bir metottu. Uluc Hasan'ı öldürmek için komplo kuran Uluc Ali'nin yedi mühtedisinin ikisi direkten sallandırılıp oklarla öldürüldüyse, bir diğeri de ayrı yöne giden kadırgalar tarafından dört parçaya ayrılmıştı.[109]

Yine De Grammont'a göre korsanlarımızın favori cezası Fransızların *ganche*, Osmanlıların çengel dedikleri şeydi. Yere düşmesin diye ayağına ip bağlanan mücrim, ucu yukarı bakan çengellerin bulunduğu bir duvardan defalarca aşağı atılır; böylece yavaş yavaş vücudu paramparça

105 Paolo Toschi, "Usanze e superstizioni dei corsari tripolini," *Mediterranea* II (1950), 226.

106 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 13-4.

107 De Grammont, "L'esclavage," 42.

108 Galan, *Relación del cautiverio*, 179.

109 Diğer dördü affedilmiştir. Haedo, *Topografía*, I. cilt, 376.

olur ve kan kaybından ölürdü.[110] Her ne kadar bu cezanın Cezayir'de uygulandığını biliyorsak da, denizde tatbik edildiğine dair elimizde bir kanıt olmadığını hatırlatmak isterim; zaten gemi direğinin bu iş için pek uygun olmadığı da ortadadır. En azından Fransız kadırgalarında tatbik edildiğini bildiğimiz bir başka ceza da mücrimin corsia köprüsünde koşması ve bu esnada kürekçilerin oturaklarını temizledikleri tahta sopalarla kendisine vurmasıydı.[111]

Görüldüğü gibi Poseidon'un sert mizacı denizcilere de yansımış ve onları acımasız yapmıştır. Ancak, Batı kaynaklarının abartılı ve tek yanlı değerlendirmeleri yine de bizi aldatmamalıdır. *Argousin*'lerin[112] kırbaç ve falakaya sıklıkla başvurduğu, kaçmaya çalışan köle ve mücrim kürekçilerin suratlarının dağlandığı ya da kulak ve burunlarının kesildiği[113] Fransız kadırgalarında yaşam çok mu güllük gülistanlıktır? Kaldı ki modernite öncesi dönemde ölüm ve şiddetin hayatın her yerinde olduğunu unutmayalım. Salgın hastalıklar, soğuk kışlar ve kötü beslenme hem hayatı kısaltmakta hem de ölümü hayatın merkezine oturtmaktadır; 1348 yılından itibaren Avrupa'yı kasıp kavuran ve yüzyıldan fazla sürecek bir nüfus gerilemesine yol açan Kara Veba'nın yarattığı umutsuzluğun da etkisiyle Avrupa şehirlerinde ölümü alaya alan geçitler (*danse maccabre*)[114] yapıldıysa, bu biraz da Azrail'in bugünkü bir yabancı değil, tanıdık bir yüz, âdeta sevimsiz bir komşu olduğunun altını çizmek için değil midir?

Ayrıca şiddet ve savaş insanların kaçabileceği bir şey değildir. Bunlarla başa çıkmaya çalışan cezalar mücrimi hapishane gibi kurumlarda makbul bir vatandaş hâline getirmeyi amaçlamamaktadır; zaten çok az suçlunun ele geçirilebildiği bir dönemin hukuk anlayışı "ibret-i âlem" yaratarak insanları korkutmak ve suçtan caydırmaktır. Kurunun yanında bazen yaşın da yandığı modernite öncesini günümüz tüketim toplumunun alışkanlıklarıyla anlamamızın mümkün olmadığını tekrar hatırlatıp aslında denizdeki cezaların karadakilerden çok da ağır olmadığını söyleyerek bu kısmı noktalayalım.

110 De Grammont, "L'esclavage," 42.

111 Bamford, *Fighting Ships and Prisons*, 211.

112 Fransız kadırgalarında vardiyanlara verilen isim.

113 Bamford, *Fighting Ships and Prisons*, 266.

114 Burada kastımız Camille Saint-Saëns'in şaheseri değil, Ortaçağ'ın sonuna doğru yaygınlaşan ve insanlara ölümün her yerde olduğunu anlatmaya çalışan alegorik geçit törenleridir.

Dil

Birçok milletten insanın bir araya geldiği korsan gemileri tam anlamıyla bir Babil Kulesi'ydi.[115] 1640'ta Emanuel d'Aranda'yı esir eden gemide Türkçe, Arapça, İspanyolca, Fransızca, Felemenkçe ve İngilizcenin yanı sıra Roman dillerinden kelimelerin bir araya getirilmesinden oluşan ve fiil çekmeden konuşulan *sabir* ya da *lingua franca*[116] adı verilen melez dil de konuşulmaktaydı.[117] Michel Fontenay'nin ilginç bir iddiası da Osmanlı kadırgalarında bulunan önemli sayıdaki Slav kürekçiler arasında da Slavcanın değişik lehçelerini bir araya getiren başka bir *lingua franca* konuşulduğu ve bunun muhtemelen Osmanlı hareminden neşet ettiğidir.[118] Yine D'Aranda'ya göre Cezayir'de Ali Bicinin'in zindanındaki 550 esir 22 değişik lisan konuşmaktaydı.[119] Donanma kadırgalarında da durum pek farklı değildi. Michel Fontenay, Hıristiyanların eline geçen Menefşe sancakbeyinin gemisinde tam 14 dil konuşulduğunu belirtmektedir: Kürekçilerin %30'u Rumca, %29'u Macarca, %28'i değişik Slav lehçe ve dilleri ve %6'sı İtalyanca konuşmaktadır. %7 ise beş başka dile dağılmış durumdadır.[120]

Böyle bir ortamda Müslümanların Hıristiyan dilleri öğrenmesine kimse şaşırmasa gerek. Arnavud Murad Reis'in akıcı Fransızca konuştuğunu, Fransız Elçisi Salignac'ın suçlamalarına veziriazamın sarayında Fransızca cevap vermesinden biliyoruz.[121] Yine Oruç Rodos'ta Rumca konuşabilmektedir; ancak annesinin Rum olduğu düşünülürse bunun anadili olması daha olasıdır.

Korsanlarımızın birçok yabancı dil konuşabilmesi kendilerine kıyı akınlarında ve istihbarat operasyonlarında oldukça yardımcı olmaktadır. Mesela 1566 yılında gemileri S. Angelo ve Ankona arasında bir yerde batınca karaya çıkan Mağrib korsanları İspanyol gibi giyinip Roma, Napoli ve Ankona'da dolaşmışlardır. Kiraladıkları pergendede rehavete

115 Dan, *Histoire de Barbarie*, 339.

116 Bu melez dil üzerine yazılmış en kapsamlı çalışma Jocelyn Dakhlia'nınkidir. *Lingua Franca: histoire d'une langue métisse en Méditerranée* (Arles: Actes Sud, 2008).

117 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 8.

118 Fontenay, "Chiourmes turques," 899.

119 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 21.

120 Fontenay, "Chiourmes turques," 899.

121 Merouche, *La course: mythes et realité*, 181.

kapılıp aralarında Türkçe konuşmasalar muhtemelen hiç yakalanmayacaklardır.[122] Aralarında Türkçe konuşmalarından bunların en azından bir kısmının İtalyan mühtedisi olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Yine aynı yıl bu kez Balkanlar'da, Şebenik'te İspanyol kılığına girmiş ve İspanyolca konuşan Müslümanlara rastlanmıştır.[123]

Korsanlarımızın arasında konuştuğu Osmanlıcanın Batı Akdeniz dillerinden fazlasıyla etkilendiğini de belirtelim. Bu dili en iyi *Gazavât-ı Hayreddîn Paşa*'da görmek mümkündür. Muhtemelen içindeki meclislere dağılmış hikâyeler korsanlar arasında sesli okunmakta ve deniz gazileri ethosunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Saray kültürünü değil de denizcinin kendi kültürünü yansıtan bu eserdeki Osmanlıca, normal bir Osmanlı'nın anlamayacağı birçok yabancı kelime ile süslüdür.[124]

Din, İbadet ve Bâtıl İnançlar

Son olarak sıra korsan gemilerindeki ibadet ve ritüellere geldi. Negatif popüler imajlarının aksine denizcilerin ibadetlerini yerine getirmesine hem Hıristiyan hem de Müslüman gemilerinde azamî dikkat gösterilirdi.[125] Zira iman; savaş ve fırtına gibi zor zamanlarda motive edici bir faktör olarak karşımıza çıkarken, toplu yapılan ibadetler de bir sosyal disiplin aygıtı işlevi görmekteydi. Anonim Fransız el yazmamız Trablus gemilerinde hocanın her günbatımında güverteye topladığı tayfaya imamlık yaptığını ve üç kum saati süresince namaz kılındığını söylemektedir. Daha sonra hoca, "Hıristiyanların bölünmesi ve Hıristiyanlığın yok olması" ve Trablus dayısı ve padişahın şanı (*prosperite*) için yüksek sesle dua etmekteydi. Bu duaların bir kısmı da şüphesiz kazasız belasız bir seyir ve bol ganaim isteğine ayrılmıştır. Yine aynı el yazması bize yeniçerilerin sıcağa rağmen denizde çoğunlukla oruç tuttuklarından ve tütün dahi kullanmadıklarından bahsetmektedir.[126] Herhangi

122 ASF, *AMP*, fil. 2978, fol. 1 (2 Şubat 1566).

123 ASF, *AMP*, fil. 2978, fol. 88.

124 Metinde Osmanlıcaya yabancı, Akdeniz'in *lingua franca*'sına ait ifadelere sıklıkla rastlandığından daha önce bahsetmiştik; bu ifadeler için bkz. İkinci Bölüm.

125 Mesela Hollandalı denizciler günde iki kez hep beraber dua etmek zorundaydı. Lunsford, *Piracy and Privateering*, 13.

126 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55r.

bir saldırı durumunda ise gazilerimiz yaz kış demeden soyunup gusül abdesti alır[127] ve kendi dinî âdetleriyle paralellik kurmadan duramayan Hıristiyan gözlemcilerimizin deyimiyle "günahlarından arınırdı."[128] Gerçekte ise korsanlarımız belki de son namazlarını kılmakta ve birazdan nûş eyleyecekleri şehâdet şerbetine hazırlanmaktaydı. Yine uzun süre vurgun yapılamadığında abdest alınıp namaz kılındığını biliyoruz.[129] Son olarak, zor durumda kalındığında ve herkesin başının çaresine bakması gerektiğinde bütün seçenekler devreye sokulmuş ve diğer dinlerin erenlerine de duacı olunmuştur. Yoksa fırtına bir türlü dinmediğinde ve iş şansa kaldığında, Hıristiyanlara dönüp kendi dinlerinde dua etmelerini ve Meryem Ana, Aya Nikola ya da herhangi bir başka azize yakararak şu fırtınayı dindirmesini istemelerini söylemenin manası nedir?[130]

Antik Çağ'dan beri denizde seyrin tehlikeleri denizcilerin yüreklerine korku salmış ve tanrılara sığınma ihtiyacını doğurmuştur. Bu yüzden denizdeki birçok tepede hâlâ Poseidon, Zeus Soter, Apollo, Athena, Hermes, Castor, Pollux, Aşil ve annesi Tanrıça Thetis'e adanmış tapınaklar bulmak mümkündür.[131] Tek tanrılı dinlerin paganlığın yerini almasıyla denizdeki Athena kültü Doğu Akdeniz'de Aya Nikola kültüne dönüşürken, tepelerde Poseidon ve Zeus Soter tapınaklarının yerini bu azizin şapelleri alacaktı. Daha önce Maltalı korsan Pietro Zelalich'in denizde ganimet bulamaması üzerine hayal kırıklığına uğrayıp Aya Nikola'ya nasıl sövdüğünden ve yere attığı ikonasına bastonuyla vurduğundan bahsetmiştik. Denizciler arasında bu azize olan inanç modern zamanlara kadar etkisini kaybetmemişe benzemektedir; yirminci yüzyılın ilk yarısında meşhur coğrafyacı Semple bize Ortodoks balıkçı

127 "*...se mettants presque tous nuds, soit en est, soit en hyver, il se font verser plusieurs seaux d'eau sur la teste & sur le reste du corps.*" Dan, *Histoire de Barbarie*, 325. "*...despouillez tous nuds, se lauerent sur les bords du nauire, depuis le haut de la teste, iusques-a la plante des pieds, puis firent leur oraison.*" De Breves, *Relation des Voyages*, 297.

128 "*...ils se purifient & qu'ils reçoivent une abollition general de tous leurs crimes,*" Dan, *Histoire de Barbarie*, 325; "*...purgez de leurs pechez,*" a.g.e., 327; "*...purifie & remet l'ame en estat de grace,*" De Breves, *Relation des Voyages*, 297.

129 Dan, *Histoire de Barbarie*, 325.

130 Dan, *Histoire de Barbarie*, 325.

131 Ellen Churchill Semple, *The Geography of the Mediterranean Region. Its Relation to Ancient History* (London: Constable & Co. Ltd., 1932), 612. Daha fazlası için bkz. XXI. Bölüm.

gemilerinin direklerinde, altında yanan bir mumla birlikte bu azizin ikonasının olduğunu söylemektedir.[132] Batı Akdeniz'de ise Aya Nikola kültü tutmayacak, Meryem Ana hem Hıristiyanların hem de Müslümanların koruyucusu olarak karşımıza çıkacaktır.[133] Lampedusa Adası'nda her iki dine mensup korsanların adaklarını bıraktıkları sunaktaki birikmiş paranın her sene Sicilya'da Meryem Ana'ya adanmış bir kiliseye bağışlanması da bununla ilişkili olmalıdır [bkz. İkinci Bölüm].

Ancak Müslüman korsanların denizde medet umduğu tek azize Meryem Ana değildir. Mağrib'in meşhur evliyaları şu murabıtlar hem yaşarken hem de öldükten sonra korsanlar tarafından büyük saygı görmüştür. Cezayir korsanlarının limandan ayrılmadan önce Seyyidî Butika'nın mezarına gittiğini ve limandan çıkarken bir top atışıyla 1541'de şehri kurtardığına inandıkları[134] bu veliyi selamladıklarını biliyoruz. Seydî Butika'nın yanı sıra onbeşinci yüzyılda yaşamış meşhur fakîh Seyyidî Abdurrahman ibn Mahlûf al Sa'âlibî[135] ve Seyyidî Alî el-Abbasî de korsanların özel ihtimam gösterdiği murabıtlardı.[136] Yine Babü'l-Vad'ın önünden geçerken burada yatan Seyyidî Ferc'in[137] de tek el top atışıyla selamlandığını biliyoruz.

Korsanlarımız bu murabıtlara yaptıkları maddî bağış karşılığında, aşağıda da görüleceği gibi, zor durumda kaldıklarında (*extrême necessite*) kurban edecekleri bir koyun alacaklardır.[138] Esir düşmüş korsanlara yardım ettiğine inanıldığından onsekizinci yüzyılın sonunda hayatını kaybeden Tunuslu Seyyîde Agûla'ya *gayyâbetü'l-esîr* dendiğini ve

132 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 624.

133 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 624.

134 Dan, *Histoire de Barbarie*, 106; Jón Jónsson'un 1630'da İzlanda'daki ailesine yazdığı mektup; Hreinsson and ve Nichols, *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*, 127-8.

135 Cezayir'de bu murabıtın adıyla ma'rûf imaret ve buradaki kitabeler için bkz. Mehmet Tütüncü, *Cezayir'de Osmanlı İzleri (1516-1830): 314 Yıllık Osmanlı Hâkimiyetinde Cezayir'den Kitabeler, Eserler, Meşhurlar* (İstanbul: Çamlıca, 2013), 150-6. Ayrıca bkz. Georges Marçais, "Sidi 'Abd er-Rahmân, patron d'Alger, et son tombeau," *Mélanges d'histoire et d'archéologie de l'Occident musulman, Tome I-Articles et conférences de Georges Marçais*, (Alger: Imprimerie Officielle, 1941), 195-204.

136 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 42-3, 93-4; Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 160.

137 Her ne kadar Cezayir'de bu isimde bir sahil kasabası olsa da, bu velinin kim olduğunu saptama imkânımız olmadı.

138 Dan, *Histoire de Barbarie*, 298-9; Bono, *I corsari barbareschi*, 96.

kendisine esareti temsilen bıçak ve zincir adandığını da biliyoruz. Bir başka Tunuslu kadın veli Seyyîde el-Mennûbîyye de Hıristiyanların eline düşen Müslüman esirlerin koruyucusu olarak kabul edilirdi.[139]

Cezayir dışındaki limanlarda da murabıtların korsanlar tarafından saygı gördüğünü belirtmeliyiz. Mesela Trablusgarb'da da limandan ayrılmadan önce Cezayir'dekine benzer bir ayin yapılırdı. Sefere çıkılacağı gün şafak vakti tüm reisler yanlarında adamlarıyla birlikte atlarına biner ve hep beraber duasını almak için Tacura yakınlarındaki murabıtlardan birinin yanına giderlerdi. Gazâya çıkacaklarını söyleyince murabıt da mu'cizât-ı Muhammedîyye ile inşâllah u te'âlâ fırsat ve nusretin ehl-i İslam'ın olacağını ve guzât-ı zafer-karînin ganaimle doyum olacaklarını (*bons butins*) temin ederdi. Daha sonra ziyaretçilerine süt ve hurma ikram eden murabıt, reislerimize gemilerinin fenerlerine asmaları için palmiye ya da zeytin dalı verirdi. Paolo Toschi'ye göre süt "arınma"yı sembolize ederken hurma da gazilerimize güç verecekti.[140] Daha sonra murabıt ve reisler bu yatırda yatan önceki murabıtların mezarlarının yakınında hep beraber namaz kılarlardı. Yatırdan dönerken direkt gemilere gidilir ve kimsenin şehre gitmesine izin verilmezdi; zira murabıtın duasını alıp günahlarından arınan (*purifie*) reislerin eşleriyle birlikte olmasının (*caresser*) akınlarda uğursuzluk getireceğine inanılırdı.[141]

Bir benzer ziyaret de Becaye'deki Seyyidî Muhammed Tuvallî'ye yapılmaktadır. Amcası Kemal Reis ile bu veliyi ziyaret eden Pîrî Reis, 120 yaşına kadar yaşadığına inanılan bu ulu kişinin kendilerine iki tane dişbudak ağacından değnek verdiğini aktarmaktadır.[142] Monastır'ın 8 mil doğusundaki Tavşan Kafesi Adaları (*Isole delle Conigliere*) adı verilen kurak iki kaya parçasındaki[143] murabıtlara zeytinyağı adandığını ve korsanlarımızın buradaki caminin (*Meschitta detta Sitibrali*) mucizelerine inandığını da ekleyelim.[144] Yine Pîrî Reis'teki bir hikâyede başka bir evliya karşımıza "koruyucu melek" rolünde çıkmaktadır. Monastır Kalesi'nin kuzey tarafında olan uzun taşın aslında Bû Ali isimli

139 Panzac, *Barbary Corsairs*, 24-5.

140 Toschi, "Usanze e superstizioni," 226.

141 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 53v.

142 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 480.

143 Luigi Lamberti, *Portolano del mare mediterraneo* (Livorno: Andrea Nanni, 1844), 230.

144 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 450.

bir velinin taş ettiği bir kâfir kadırgası olduğunu söyleyen Pîrî, yerel Araplardan rüzgâr sert estiğinde taşın üzerinden silisire avazının hâlâ işitildiğini duymuştur.[145] Aslan gibi kükreyen ve Lion Körfezi'ne ismini veren mistral[146] gibi bölgenin sert rüzgârları da çıkardıkları ıslık sesleriyle yerel halkın kafasını karıştırmış olmalı.

Gazilerimiz seferdeyken kendilerini karada dualarla destekleyen murabıtlarımızın koyun, zeytinyağı gibi tılsımlar karşılığında korsanlardan aldıkları hediyelerle yetinmediklerini ve nasıl ganimetten direkt pay aldıklarını Onuncu Bölüm'de daha detaylı bir şekilde anlatacağız. Şimdilik onsekizinci yüzyıl Cezayir'inde bu paranın dayının sarayında tutulduğunu ve her Mevlid Kandili'nde Hüccetü'l-Kebîr adı verilen bir memur eşliğinde yerine teslim edildiğini eklemekle yetinelim.[147] Gözleri yollarda, elleri göklerde gazilerimizi bekleyen sadece bu murabıtlar değildi kuşkusuz. Cezayir'in kadınları *Babaloy* kapısından çıkıp şehrin dışında yaktıkları ateşte buhur (*encens*) ve mürrüsafi (*myrrhe*) tüttürürlerdi. Daha sonra da bir horozun kafasını kesip kanını ateşe akıtır ve tüylerini rüzgâra savururlardı. Parçalara ayırdıkları tavuğu ise rüzgârın tüm yönlerine savurmakta ve en güzel kısmını (*meilleure partie*) da denize atmaktaydılar.[148] Hikâyeyi aktaran Pierre Dan bu kadınları kocalarının sağ salim ve bol ganaimle dönmesi için şeytanla ittifak yapmakla suçladıysa, aslında bunun nedeni Triniter keşişinin bu ayinde pagan izleri görmesidir. Her hâlükârda animizm izleri taşıyan bir şekilde doğanın güçlerine, yani rüzgâra ve denize savrulan adaklar ve kurban edilen hayvanlar aşağıda bahsi geçen diğer ritüellerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Aynı paganların tepelerdeki mabetlerini selamlaması ya da Aya Nikola şapellerini gören Ortodoksların adak olarak denize nan u ekmek atması gibi,[149] korsanlar da kıyıdaki murabıtları selamlamadan durmazlardı. Ters akıntıların geçişi zorlaştırdığı ve düşman gemilerinin

145 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 496.

146 Zannedildiği gibi Lion Körfezi'nin isminin Lyon şehrinden gelmediğini aklımızdan hiç çıkarmayalım. Diderot ve D'Alembert, *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonne des sciences, des arts et des metiers*, VII. cilt (Paris: Briasson, David, Le Breton, Durand, 1757), 733; Pryor, *Geography, Technology, and War*, 19.

147 Albert Devoulx, *Tachrifat: Recueil de notes historiques sur l'administration de l'ancienne regence d'Alger* (Alger, 1852), 47–48; Panzac, *Barbary Corsairs*, 22-3.

148 Dan, *Histoire de Barbarie*, 329-330.

149 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 624.

pusuya yatma ihtimalini arttıracak şekilde dar olan (5 fersah) Cebelitarık Boğazı'nı geçerken korsanlarımız hem seyrüsefer koşullarından hem de olası bir İspanyol pususundan çekinmekteydi.[150] Endişelerini Boğaz'ın Mağrib kıyısındaki tepelerden birinde yatan bir murabıtın ruhuna dua ederek gidermeye çalışıyorlardı. Adak olarak içi mum ve zeytinyağı dolu bir çömleği denize atmakta[151] ve her topun üstüne 10-12'şer olmak üzere 500'den fazla mum (*candeinhas de cera*) yakıp hep beraber dua etmekteydiler.[152] Kartaca Burnu'nu geçerken de tepedeki murabıtın topla selamlandığını biliyoruz.[153]

Fırtına ya da savaş çıktığında veya yelkenli gemilerin rüzgârsız kalması gibi durumlarda uygulanan bir başka ritüel de limanın murabıtının verdiği bir koyunu boğazını kesmeden ortadan ikiye bölmekti. Zavallı koyunun bağırsak ve kafası güverteye atıldıktan sonra vücudunun üst kısmı geminin sağından, alt kısmı ise solundan denize savrulurdu. Korsanlarımızın "garip surat ifadeleri" (*d'estranges grimaces*), "kafa sallamalar ve karman çorman laflar söyleyerek" (*tournemens de teste, de fingeries & de paroles confusément prononcées*) tamamladıkları bu ayinin amacı geminin dengesini bulmasını sağlamaktı. Fırtına dinmediği takdirde bir koyun daha keserler ve bazen böylece 10-12 koyun kestikleri olurdu.[154] Portekizli esir Mascarenhas'ın anlattığına göre, Cezayir Limanı'na girilirken de bir koyun ikiye bölünür ve kafa kısmı İspanya'ya, kıç kısmı ise limana doğru atılırdı.[155] Hakikaten 1626 yılında filosuna saldıran Hıristiyan armadası karşısında tutunamayacağını anlayıp kaçmaya karar verdiğinde Rum mühtedisi reisimiz Hasan Kalfa, rüzgâr çıkması için bir koyunu dörde bölüp dört bir tarafa savurmayı ihmal

150 Hreinsson ve Nichols (yay. haz.), *The Travels of Reverend Ólafur Egilsson*, 25.

151 Dan, *Histoire de Barbarie*, 312; D'Aranda, *Relation de la captivité*, 9; Paul Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts: An English Slave in 17th-century Algiers and Mecca. A critical edition, with biographical introduction and notes, of Joseph Pitt of Exeter's A Faithful Account of the Religion and Manners of the Mahometans, 1731* (London: Arabian Publishing, 2012), 125.

152 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 10; Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 107-108. Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 53.

153 Saint Gervais, *Memoires historiques*, 305.

154 Dan, *Histoire de Barbarie*, 322; Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts*, 126.

155 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 53.

etmeyecektir; ancak Aeolus bu adağı kabul etmemiştir.[156] Belki de anonim Fransız kaynağımızı dinlemeli ve rüzgâr çıkması için genç denizcilerin çanaklıkta soyunmalarını, Arapça birtakım laflar (muhtemelen dua) etmelerini ve deniz suyuna batırdıkları (*se battre avec des linges qu'on a trompez dans l'eau de la mer*) çamaşırlarıyla kendilerine vurmalarını sağlamalıydı.[157]

Yine fırtınaya karşı uygulanan bir başka ritüel de içi en iyi cinsten zeytinyağı dolu iki büyük çömleğin ağzını etrafa dağılmasın diye mühürleyip namaz kılmaktı. Dan'a göre el ve gözlerini göklere dikmiş bir şekilde dizlerinin üstünde dua eden korsanlarımız kafalarını önce sağa çevirip buradaki koruyucu meleklerinden (*bon Ange*) yardım ister, daha sonra da soldaki kötü meleğin (*mauvais Ange*) etrafındaki havayı içlerine çekerlerdi; yani aslında topluca namaz kılarlardı. Bunun hemen ardından geminin hocası iki sürahi zeytinyağı alıp her birini geminin bir yanına atmak suretiyle namazı tamamlardı. Müslümanların bu âdeti fırtınaların zeytinyağı ile sakinleştirilebileceğini söyleyen Aristo'dan aldığı iddia edilse de, başka bir kaynak Trablus korsanlarının bunu Lampedusa Adası'ndaki bir murabıt için yaptığını söylemektedir.[158] Daha sonra geminin her tarafında bazen sayısı 500'ü bulan mum ve meşale (*chandeles&flambeaux/chandeles de cire/wax candles*) yakılır, bunlar yandığı sürece de el ele tutuşarak dua edilirdi. Bu uzun dua sırasında kimsenin başka bir mum yakmasına veya tütün içmesine izin verilmezdi; hatta böyle ulvî bir ibadeti kirleteceği düşüncesiyle tuvalete gitmek bile yasaklanmıştı.[159]

Başları sıkıştığında korsanlarımızın gerçekleştirdiği bir başka ritüel de ölü bir murabıt için mumlar ve ağıtlar yakmak ve bu sırada topladıkları parayı bir mendilin içine koyup mendili de geminin sancak gizine bağlamaktı. Bu para limana dönünceye kadar orada kalır ve dönüşte murabıtın yatırına adak olarak bırakılırdı. Sonunda da ya fakirlere dağıtılır ya da yatırın mum, yağ veya güzel kokularla güzelleştirilmesine

156 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627*, 78-9.

157 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55v.

158 Dan, *Histoire de Barbarie*, 323-324; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55r-55v.

159 Dan, *Histoire de Barbarie*, 322-5; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55v.

harcanırdı.[160] Buna çok benzeyen başka bir âdet de gemideki koyunlardan birini murabıta adak olarak kurban etmek ve fırtınanın dinmesi durumunda hayvanın derisini ya da muadili bedelde bir hediyeyi murabıtın yatırına bağışlamaktı.[161] Bir başka ayin de hocanın Kurandan bazı ayetler okuyarak ateşte kızdırılmış büyük bir çiviyle Müslüman-Hıristiyan herkesin ayağının altına bir haç çizmesiydi. Böylece "insanların hidayete erdirdiği şu kutsal tahta" ile, yani Hıristiyanların hacı ile dalga geçilmekteydi. [162] Kızgın ateşin denizde Hıristiyanlardan gelebilecek tehlikeyi ya da cehennem azabını sembolize ettiği de düşünülebilir.

Hıristiyanlarla Müslümanları karşı karşıya getiren bir başka ritüel de Cahiliye Dönemi Arapları arasında yaygın bir âdet olan[163] ve Batılıların *belomantia* dediği okla fal bakmaktır. Buna göre köleler ambara kapatıldıktan sonra reis, hoca ve geminin diğer subayları kaptan köşkünde buluşurlar. Bir masanın etrafındaki iki kişinin eline biri Müslümanları, bir diğeri ise Hıristiyanları temsil eden ve hocanın dua okuyarak üstüne bazı ayet-i kerimeler yazdığı iki ok verilmektedir. Yine Kuran ve dualar eşliğinde (*paroles magiques/après quelques conjurations et paroles de l'Alcoran*) bu okların, kendilerini tutan kişileri hareket ettirmek suretiyle gerçekleştirdikleri mücadelesi başlar. Eğer bu mücadeleden Müslümanların oku galip çıkarsa bu iyiye işarettir. Tersi durumdaysa korsanlarımız bunu uğursuzluk olarak algılamakta ve mağlup oluruz korkusuyla karşılaştıkları Hıristiyan gemilere saldırmadan

160 Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts*, 126.

161 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55v.

162 "...*en dérision de ce bois sacré, ou s'est faite la Redemption des humaines.*" Dan, *Histoire de Barbarie*, 326.

163 J. D. Bate, "The Oracle of Hubal," *Indian Antiquary* XII (1883): 1-6; Toufic Fahd, *La divination arabe. Etudes religieuses, sociologiques et folkloriques sur le milieu natif de l'Islam* (Leiden: E. J. Brill, 1966), 180-188; a.g.y., "Une pratique cleromantique a la Ka'ba preislamique," *Semetica* VIII (1958): 55-79; Peter Magee, "A Proposed Function for Late Prehistoric Incised Arrowheads in Southeastern Arabia," *Isimu: Revista sobre Oriente Próximo y Egipto en la antigüedad* 2 (1999): 353-363. Samuel Iwry belomansinin M. O. birinci ve ikinci milenyumlarda Fenikeliler arasında yaygın olduğunu iddia etse de ("New evidence for belomancy in ancient Palestine and Phoenicia," *Journal of the American Oriental Society* 81/1 (1961): 27-34) bu görüşleri Benjamin Sass tarafından çürütülmüştür: "Inscribed Babylonian Arrowheads of the Turn of the Second Millennium BC and their Phoenician Counterparts," *Ugarit-Forschungen* 21 (1989), 355.

yollarına devam etmeyi tercih etmektedir.[164] Anonim Fransız kroniğimiz bu yöntemin Girit Savaşı sırasında Osmanlı kalyonları tarafından kullanıldığını da iddia etmektedir.[165]

Denizin ve seyrüseferin belirsizliklerine karşı geliştirilmiş bir başka bâtıl âdet de önemli kararları Tyche'ye bırakmaktaydı. Elinde hep bir dümenle karşımıza çıkan ve fırtına kelimesinin de isim babası olan (Lat. *fortūna*) bu tanrıçanın ne istediğini anlamak için birkaç değişik yöntem kullanılmaktaydı. Yukarıda da gördüğümüz gibi bunlardan biri fal bakmaktı. Koskoca bir donanmayı Hind Okyanusu'nda batırdıktan sonra karadan İstanbul'a dönen ünlü Osmanlı denizcisi Seydî Ali Reis'in bu metodu kullandığını ve "Kelâm-ı Kadîm ve Furkân-ı 'Azîmden tefe'ül" ettiğini, yani Kuran-ı Kerim'den fal baktığını biliyoruz.[166] Ancak belirtmek gerekir ki Seydî burada fal bakarak hangi yoldan gideceğine karar vermeye çalışmamaktadır; amacı denizin sakin olup olmayacağını öngörebilmektir. Zaten Kâtib Çelebi'nin "deryâ ilminde ve felekiyyâtda" (astronomi) maharetini övdüğü ve "mezbûrdan sonra tersâne ocağına ânın misli gelmemişdir" sözleriyle göklere çıkardığı, atadan denizci[167] Seydî'den de başka türlüsü beklenemezdi![168]

Venedikli tercüman Salvago da açık açık "fal" ifadesini kullanmakta ("*fal denominano*") ve korsanları kabala ve remile[169] (*cabala et geomantia*) başvurmakla suçlamaktadır. Buna göre geminin hocası her gün horoskoba bakıp tahminler yapmakta ve geminin kaderini tayin etmektedir.[170] Korsanlarımızın yıldızlara ithaf ettiği önem 25 Şubat'tan sonra yedi gün boyunca ışıldayan ve Sosa'nın "Asom" dediği yıldızdan ya önce ya da

164 Dan, *Histoire de Barbarie*, 329.

165 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 55v.

166 Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 87.

167 Seydî hem anne hem de baba tarafından dedelerinin Darü's-Sına-yı Amire'de, yani Tersane'de İstanbul'un fethinden beri kethüdalık yaptıklarını belirtmektedir. Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 75.

168 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 97.

169 Ar. *remil:* Toprak. Kuma şekiller çizip yorumlayarak fal bakmak. İlmü'r-remil ya da ilmü'l-hutut olarak da bilinir. Osmanlıcada "remil atmak" ya da "remil dökmek" ifadeleri genel bir anlamda fal bakmak ya da gaipten haber vermek manasında kullanılır. Bkz. Ilyas Çelebi, "Remil," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV. cilt, 555-6.

170 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 64-5.

sonra büyük bir fırtına olacağına inanmalarından da bellidir. Bu inanışa göre belirtilen zaman zarfında denizin altında bronz bir gemi seyretmekte ve gördüğü gemilerin kaybolmasına ve içindekilerin tamamen ölmesine yol açmaktadır. Denizciler için bu felaketten kurtulmanın tek yolu ise o kendilerini görmeden bronz gemiyi görmeyi başarmaktır.[171]

Fal kitabına bakılırken hangi sayfanın çevrilmesine karar verilmesi için zar atıldığı da olurdu.[172] Bazen bu zarların kendi üstünde de bazı işaretler bulunmaktaydı. Mesela onyedinci yüzyılın ikinci yarısında Trablus korsanları en az beş yıl bekletilmiş incir ağacından yapılan bir parmak uzunluğundaki tahta parçasının (*pezzetto*) altı yüzünün her birine geminin değişik yelkenlerinin baş harfini yazarlardı. Fırtına ya da düşman saldırısı durumunda reis (ya da bir filo söz konusu ise kapudan) ve geminin hocası kaptan köşkünde bu tahta parçasını zar niyetine atardı. Sonra da hoca Kuran-ı Kerim'den bir ayet okur ve bu ayetteki harflerin dizilişine (*disposition des lettres*) göre az ya da çok sayıda yelken açarlardı. Bütün bunlardan önce reis gusül abdesti almayı ihmal etmezdi. Son olarak, ritüel esnasında gemide hastalar dâhil herkesin ayakta olması ve kimsenin yatmaması gerektiğine inanılırdı; ayrıca abdest bozacak herhangi bir şey yapılmaz ve hatta güverteye bile dokunulmazdı.[173]

Hasan Kalfa'nın kalyonunda esir üç Kapuşen keşişinin anlattığına göre, 1626 yılında kendisine yaklaşan Hıristiyan filosunu gördüğünde bu mühtedi reis kimseye göstermeden hemen fal kitabından (*livre de nigromancie*) bir sayfa açmış ve buradaki şekillerden yapması gerekeni öğrenmeye çalışmıştır: Kaçmalı mı, yoksa kalıp savaşmalı mıdır? Daha sonra bu kitabın üstüne koyduğu iki ok veya kılıçla baktığı fal kendisine büyük bir mücadele olacağını ama hem kendisinin hem de gemisinin kurtulacağını söylemiştir. Ancak ne yazık ki fal doğru çıkmayacak ve reisimiz bâtıl inancının bedelini denizin dibini boylayarak ödeyecektir.[174]

171 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 85-6.

172 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 84.

173 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 55r.

174 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627*, 76-7.

DÖRDÜNCÜ KISIM

COĞRAFYA

YEDİNCİ BÖLÜM

KORSANLIĞIN COĞRAFYASI

Korsan akınlarının operasyonel detaylarını mercek altına alacağımız bu faslın ilk bölümüne Akdeniz coğrafyasının korsanlığı nasıl şekillendirdiğini inceleyerek başlayacağız. Akdeniz'in topoğrafik ve iklimsel şartları seyrüseferi ve dolayısıyla korsanlığı nasıl etkilemekteydi? Korsanlarımız hangi bölgelerde daha çok av bulmaktaydı? İktisadî, siyasî ve askerî faktörler gibi topoğrafyayı da bazı limanları korsanlığa iten faktörler arasında sayabilir miyiz? Bu soruları cevapladıktan sonra da Kuzey Afrika'daki limanların tek tek korsanlığa yatkınlığını inceleyeceğiz.

Bahr-ı Sefid'in Topoğrafyası ve Korsanlık

Korsanlığın Akdeniz topoğrafyası ile ilişkisini bize en iyi gösteren şüphesiz John H. Pryor'dur. Ortaçağ Akdeniz'inin bu duayen ismine göre hâkim rüzgâr ve akıntı yönleriyle topoğrafik özellikler Akdeniz'deki seyrüsefer rotalarını (*trunk routes*) kuzeye sıkıştırmıştır. Kuzey–kuzeybatı yönünde esen hâkim rüzgârlar güney kıyılarında gemileri kıyıya savurmakta ve Mağrib kıyılarının resifleri[1] denizcilerin korkulu rüyası olmaktadır. Bu şartlar altında ticaret gemileri genelde şu bölgelerde yoğunlaşmıştır: 1. Ligurya Denizi'nde Cenova, Elba, Korsika ve Hyères adaları arasındaki bölge; 2. Balear Adaları'nın etrafındaki sular ve güneybatısındaki İspanya sahillerine doğru olan kısım; 3. Sardinya'nın güneybatısındaki San Pietro ve Sant'Antioco adalarının etrafındaki bölge; 4. Lipari Adaları ve Messina Boğazı'nın kuzeyi; 5. Otranto Boğazı ve Mora'nın güneyde Modon'a kadar inen batı kıyıları; 6. Rodos–Alanya

1 Denizin yüzeyine çıkmış kaya, kum ya da mercan. "Topuk" da denen bu tümsekler gemilerin karaya oturmasına yol açabilmekteydi.

arası; 7. Mağosa, Trablus, Beyrut ve Limasol arasındaki dörtgen ve 8. Midilli'nin kuzeyi ile Çanakkale Boğazı arasındaki kısım.[2]

Ticaret gemileri bu rotaları takip ederken pusuya yatmakta pek mahir korsanlarımız da kendi amaçlarına en uygun bölgeleri saptamakta gecikmeyeceklerdir: 1. Sicilya'nın doğu kıyısı ve İyonya Denizi; 2. Sicilya'nın kuzey kıyısı ve Tiren Denizi'nin kuzeyde Napoli Körfezi'ne kadar giden güney kısmı; 3. Ligurya Denizi'nde Elba, Korsika ve Cenova'nın arasındaki bölge; 4. Fransa'nın güneyindeki Lion Körfezi; 5. Sardinya'nın güneybatı sahilleri; 6. Balear Adaları ve 7. Cebelitarık Körfezi.[3] Görüldüğü gibi bunlar ya ticaretin yoğunlaştığı alanlar ya geçiş bölgeleri ya da rahatça vurgun yapılabilecek savunmasız kıyılardır.

Şüphesiz coğrafî konumları limanların avlanma sahalarını direkt belirlemektedir. Okyanusa daha yakın olan Cezayir'den çıkan filolar Balear Adaları ve Cebelitarık başta olmak üzere İspanya kıyılarıyla Sardinya ve Korsika'nın batı sahillerini tercih ederken; Tunus limanlarında konuşlanmış korsanlara da Sicilya, Korsika ve İtalya kıyılarıyla Girit'in kuzey ve güneyindeki sular kalmaktaydı. En doğudaki korsan limanı Trablusgarb'dan ise Sicilya'nın doğusu, İyonya ve Tiren Denizi ve Girit ile Kuzey Afrika arasındaki bölgelere gidilirdi. Adriyatik'te faaliyet göstermek isteyen korsanlar ise Avlonya, Draç ve Ülgün gibi Balkan limanlarını tercih etmekteydi. Ancak yine de bu işbölümünü çok abartmamak ve değişik limanlarda üslenmiş korsanların birçok kez beraber sefere çıktığını ve bir korsanın bir sene bir limanda, ertesi sene başka bir limanda iş tuttuğunu unutmamak gerekmektedir.

Mağrib'deki korsan limanları bazen Avrupa kıyılarına birbirlerine olduklarından daha yakın olabilmektedir. Mesela Cezayir'in Mayorka Adası ile arası 300, Septe Boğazı'yla 780 kilometre iken Tunus ile mesafesi 750 kilometredir.[4] Benzert–Trablus arası 750 kilometre civarındayken bu limanın Korsika'yla arası 200, Sicilya'yla 250, Balear Adaları'yla ise 650-700 kilometredir. Adriyatik'teki Osmanlı limanlarının İtalya kıyılarına mesafesi de oldukça azdır: Avlonya–Otranto aşağı yukarı 100 kilometre,[5] Draç–Bari arası ise 215 kilometredir; oysa bu limanların kı-

2 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 99.

3 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 194.

4 Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 45.

5 Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 358.

yı seyrüseferi hesaplandığında Tunus'a uzaklığı 1.100-1.200, İstanbul'a uzaklığı ise 1.500-1.600 kilometre arasındadır.

Akdeniz limanları arasında Cebelitarık'a en yakın liman olan Cezayir'in okyanustaki operasyonlarda başı çekmesine de şaşırmamak gerek. 1599 yılında Plymouth'tan ondört günde Cezayir'e varan Thomas Dallam'ın İstanbul'a varmasının dört ay sürmesi bize Cezayir'in Memalik-i Mahruse'den ziyade Atlantis Denizi'ne bağlı olduğunu göstermektedir.[6] Seyrüsefer rotalarının kuzeyde yoğunlaşmasının güneydeki limanlardan harekâta çıkan korsanların işini zorlaştırdığını da hatırlatalım. Ortaçağ'da Müslüman korsanlığı bitiren de aslında kuzeydeki üslerin Hıristiyanlara kaybedilmesi olmuştur. Ancak aşağıda da anlatılacağı gibi bu kitabın kahramanları kuzeyde belirli ikmal noktaları bulundurarak bu sorunu bir yere kadar çözmeyi başaracaklardır.

Tabii bu genel faktörlerin yanı sıra yerel faktörleri ve devletlerin aldığı askerî tedbirleri de hesaba katmak gerekmektedir. Mesela korsanlarımızın İtalya'nın orta kısımlarına dadanmasının nedeni coğrafî olduğu kadar iktisadî ve askerîdir de. İlk olarak, bu bölge savunmasızdır. Adriyatik'e Venedik Körfezi adını verecek kadar bu denizi sahiplenen San Marko Cumhuriyeti'nin İtalyan kıyılarında hiçbir üssü yoktur. Venedik donanmasına ev sahipliği yapan ve Adriyatik'in anahtarı olarak nitelendirebileceğimiz Korfu Adası oldukça güneyde kalmaktadır. Dalmaçya kıyılarındaki üsler ise çok küçüktür ve buradaki kadırgalar korunak bulmanın zor olduğu İtalya kıyılarında devriye gezememektedir. İtalya sahillerinde de idareciler korsanlığa karşı ziyadesiyle atıp tutmakta, ancak iş pamuk elleri cebe atmaya gelince ıslık çalarak uzaklaşmaktadır. Esir düşen köylüler ve aksayan ticaret ne Habsburgların ne de Papa veya Ferrara Dükü'nün pek de umrundadır; aksi takdirde korsanları mürekkeple yenmeye çalışmazlardı. Bütün bunlara Emilia, Marche, Abruzzo ve Pulya kıyılarında faaliyet gösteren sayısız ufak ticaret gemisi de eklenince buralar fusta gibi ufak ama seri korsan gemilerinin favori avlanma sahası olmakta gecikmeyecektir.[7]

Korsanların ve sigortacıların müverrihi Alberto Tenenti'nin 1592–1606 arasında Osmanlı korsanlarına yem olan Venedik gemilerini

6 Fisher, *Barbary Legend*, 134.

7 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 21.

gösteren haritasına baktığımızda,[8] korsanlarımızın Malta'nın doğusundaki faaliyetlerinin üç yerde yoğunlaştığını görmekteyiz: 1. Sicilya'nın doğu kıyılarında; 2. Apulya ve Avlonya'nın güneyinden Modon'a, oradan da Girit'e kadar uzanan sularda; 3. Ege Adaları ve İzmir sahillerinde. Ama yine de korsan fustalarının Adriyatik'in derinlerine kadar indiklerini ve Venedik yakınlarına kadar gelmeyi başardıklarını unutmayalım. 1583'te biri Magnavacca (Chioggia) yakınlarında görülmüştür; bir sene sonra 2 fusta Ravenna açıklarında birçok ufak gemiye saldırmıştır. 1585'te korsanlar bir kez daha Adriyatik'in en kuzey noktasındadır; Avlonya'dan çıkan 11 fustadan 1'i Grado sularında 3 Venedik kadırgasına yem olmuştur; birkaç ay sonra bu davetsiz misafirleri ağırlamak zorunda kalan bu sefer Caorle olacaktır.[9]

Yerel seyrüsefer şartları da ticaret gemilerini belirli bölgelere mecbur etmekte ve bazen de saklanmalarını kolaylaştırarak korsanların pusu kurmasına izin vermekteydi. Mesela İtalya'dan Balkanlar'a geçmek için en kısa ve uygun yol gemilerin Otranto Boğazı'ndan direkt İyon Adaları'na geçmesiydi, yani Pulya rotasıydı.[10] Osmanlı korsanlarının Adriyatik'te ana üssünün Otranto Burnu'nun hemen karşısındaki Avlonya olmasına şaşırmamak gerek. Yine Mora'nın güneyindeki Barak Reis Adası (Sapienza) da Modon Burnu'nu dönenleri avlamak için ideal bir noktaydı. Batı Akdeniz'de ise Saint-Pierre bir başka pusu noktasıyken, Almería Körfezi'ne girmek isteyen gemileri gözüne kestirenler de Gata Burnu'nda beklerlerdi.[11]

Korsanları yakalamak isteyen filolar da uygun bir yere pusu kurmak zorundaydı; zira hızlı korsanlara yetişmek çok zordu. Büyük ve kalabalık kadırgaların bunları yakalayabilmesi için önce görmesi, ardından yelkenlerini açana kadar küreklere asılıp bu gemileri gözden kaybetmemeleri gerekmekteydi; zaten bir kere yelkenleri açınca rüzgârı arkalarına alan büyük kadırgaların korsan gemilerini yakalaması kolaylaşmaktaydı. Allah'tan bu pek sık görülen bir şey değildi de avantaj korsanlarda kalmaktaydı. Bunlar genelde ya kürekçilerin yorgun olduğu

8 Alberto Tenenti, *Naufrages, corsaires et assurances maritimes à Venise, 1592-1609* (Paris: S.E.V.P.E.N., 1959), Levha 2.

9 Tenenti, *Naufrages, corsaires et assurances maritimes*, 30-1.

10 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 57, 59.

11 Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 58.

zamanlarda ya da Denia Burnu veya Bonifacio Burnu gibi pusu noktalarından yapılan ani saldırılar karşısında zor duruma düşmekteydi. Elba Adası ile Piombino arasındaki Piombino Boğazı da muhteşem bir pusu alanıydı; 1552 yılında Osmanlı donanmasının başındaki Turgud Reis'in Andrea Doria'yı pusuya düşürdüğü ve yirmi saatlik bir takibin ardından yedi kadırgasını ele geçirdiği yer de burasıydı.[12]

Marr Granda ya da Atlantis'in Denizi

Sıra geldi korsanlarımızın *Marr Granda* dedikleri Atlas Okyanusu'na. Daha önceki bölümlerden alçak güverteli kadırganın okyanus sularında seyrüsefer etmeye uygun olmadığını ve Atlantis'in Denizi'nde var olmak isteyenlerin yelkenli gemileri kullanmayı öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştik. Ancak Akdeniz çektirilerinin onikinci yüzyıla kadar yenmeyi başaramadığı Cebelitarık'ın ters akıntılarına ve kuzey rüzgârlarının azdırdığı dalgalı sularına rağmen, kadırga döneminde dahi korsanlarımızın Herkül'ün sütunlarının ötesine geçtiğini hatırlatmalıyız.

Peki Cezayir korsanlarından bunu ilk kim başarmıştır? Mağrib'in Vivaldi kardeşleri kimdir? Madrid'deki Fransız Elçisi Fourquevax'nun 1567 yılında aktardığı dedikodular 50 kalyetelik bir Cezayir donanmasının Cebelitarık'ı geçtiği şeklindedir.[13] Bu dedikoduların doğruyu yansıtıp yansıtmadığını bilmiyoruz; ancak rakamın abartılı olduğu açıktır. Eylül 1569'da Sela'dan Kalfa[14] Reis'in 10 kadırgasıyla Kanarya Adaları'na yaptığı ve 200 esir aldığı akın da[15] Sela okyanus kıyısında olduğundan kapsam dışında kalmalıdır. Cebelitarık'ı geçtiğine kesin emin olduğumuz ilk Osmanlı korsanı Arnavud Murad Reis, 1586 yılında Kanarya Adaları'na kadar ulaşıp Lanzarote'ye saldıracak ve adanın markisinin kızı ve karısının da aralarında bulunduğu sayısız insanı esir edecektir.[16]

Yelkenli gemilerin yaygınlaşması ve Akdeniz'i istila etmesiyle korsanlarımızın limanlarını Hollanda, İngiltere ve Fransa'dan gelen kuzeyli meslektaşlarına nasıl açtıklarını zaten göstermiştik. Bunlar Cezayir

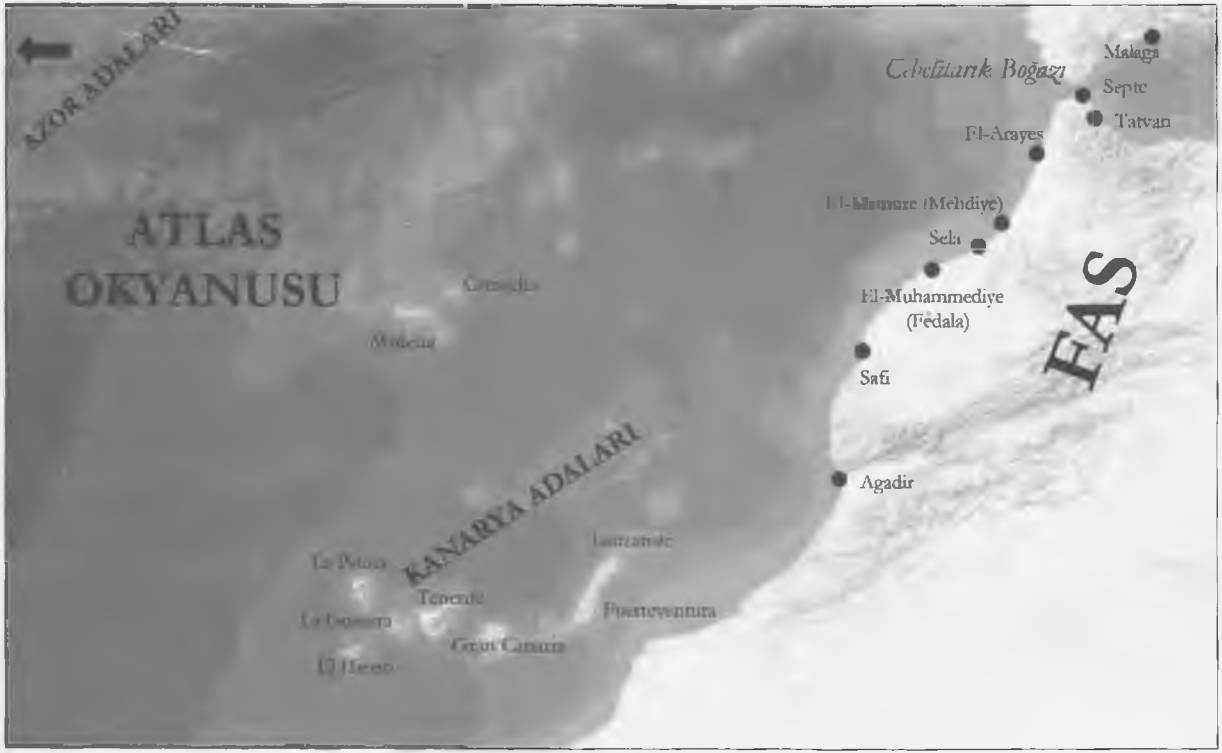
12 Williams, *Empire and Holy War*, 106-7.

13 M. l'Abbé Douais (yay. haz.), *Depeches de M. de Fourquevaux*, I. cilt, 187.

14 Kaynak reisin sadece lakabını vermekte ve esas ismini belirtmemektedir.

15 Lemnouar Merouche, *La course: mythes et realité*, 178.

16 Francisco Velasco Hernández, "La razzia del corsario Morato Arráez en la costa murciana en Agosto de 1602," *Mvrgetana* 125 (2011), 85.

Harita 4. Fas Kıyıları

Limanı'nın yanı sıra zaten okyanusa kıyısı olan Sela Limanı'na da konuşlanmış ve 500–600 mil çapındaki bir bölgede korsanlık yapmaya başlamıştır. Bu limanı üs belleyen korsanlar, havaların tam düzelmediği Nisan'da çıktıkları ilk seferde karaya fazla yaklaşmadan St. Vincent Burnu etrafında devriye gezer ve Berlingues Adaları'nı geçmezlerdi. Mayıs'ın gelmesiyle birlikte önce İspanya ve Portekiz kıyılarını yağmalayabilirlerdi. Bazıları Finistère Burnu ve Ortegal tarafına geçerken bazıları da Galicia ve Asturias vilayetlerindeki kuzey limanlarından çıkan gemileri avlamak için doğuya gidip Peñas Burnu'na yönelirlerdi. Kuzeye gidenler ise Finistère ve Azorlar arasında avlanmaktaydı.[17] Yelkenli gemilerin yanı sıra çektiri tipi gemilerin de Sela'dan korsanlığa çıktığını görüyoruz. Hâliyle bunların faaliyet gösterdiği alan daha dardı; Cebelitarık ve Portekiz kıyılarının ötesine geçemez, Roca ile Sainte Marie Burnu arasında kalırlardı. Ufak yelkenliler de aynı şekilde İspanyol ve Portekiz sahillerine mahkûmdu. Daha kuzeye çıkıp Bordeaux, Bayonne, La Rochelle, Nantes, Havre ve Dieppe'deki tüccarları kovalamak büyüklere kalıyordu. Her ne kadar savaş gemilerinin koruduğu bu gemiler karşısında şansları az da olsa, bu korsanların en cesurları Brezilya'dan gelecek filoyu beklerdi.[18]

Cezayir korsanlarının da Cebelitarık'ı geçtikten sonra güneye yöneldiklerini ve ta Senegal'in karşısındaki Capo Verde'yi üs edindiklerini biliyoruz. Bunlar 1617 yılında Madeira Adaları'nı vuracak ve 1.200 kölenin yanı sıra kilise çanlarını bile alacaklardı.[19] 1620'li yılların ardından korsanlarımız artık Manş tarafında volta atmaya başlamıştı bile. Hollandalı korsanlarımızın defalarca memleketlerine uğradıklarını daha önce belirtmiştik. 1619, 1620 ve 1621 yıllarında İngiliz sularında 400'den fazla gemi aldıklarını ve Plymouth ve Bristol gibi işlek limanların etrafından ayrılmadıklarını da biliyoruz.[20] 1625 yılında Sela'dan çıkan otuz yelkenli İngiltere kıyılarını basacak, bir sene sonra aynı korsanlar Galler tarafına gidip burada beş gemi ele geçireceklerdir.[21]

17 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 128.

18 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 128.

19 G. N. Clark, "The Barbary Corsairs in the Seventeenth Century," *Cambridge Historical Journal* 8/1 (1944), 32; Garcia-Arenal ve Bunes Ibarra, *Los españoles y el Norte de Africa*, 202.

20 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 174.

21 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 132.

Harita 5. Britanya ve Alçak Ülkeler

İngiltere ve İrlanda arasında ticaret yapan gemileri vurmak için Servern Nehri'nin ağzında bekledikleri ve Saint-George Kanalı'nda devriye gezdikleri de olurdu.[22] 1631 yılında Galler ile İrlanda'nın birbirine en çok yaklaştığı yer olan bu kanalda günlerce volta atınca iki ada arasındaki iletişim ve ulaşımı büyük sekteye uğratacaklardı.[23]

1627'de İzlanda'ya,[24] 1629'da Faroe Adaları'na[25] ve 1631'de İrlanda'nın Baltimore Limanı'na[26] yapılan baskınların yanı sıra, Avrupa ile Terreneuve arasında gidip gelen morina avcılarını İngiltere'nin en güneybatısındaki Cornwall Burnu, onun karşısındaki Scilly Adaları ya da İspanya'nın en kuzeybatı ucu Finistère Burnu'nda bekleyen birçok korsan bulunmaktaydı. Haydi birkaç örnekle detaya boğulalım: 1624 yılında 53 denizci daha morina avlamaya fırsat bulamadan, limandan ayrılır ayrılmaz Finistère açıklarında yakalanmışlardı. 1632'de Julien Gadfre isimli bir başka balıkçı Manş'a girdikten sonra bu sefer morinalarıyla birlikte korsanların eline geçmişti.[27] Bazı korsanlar işi abartıp Terreneuve ve Akadya kıyılarında kendini göstermekten, yani ta Kanada'ya kadar gitmekten kendilerini alamayacaktı.[28] 1625'te 40 gemi ve 132 denizci ellerine geçmemiş miydi?[29]

Son kez şaha kalktıkları 1640 ve 1650'lerde de korsanlarımızın bu bölgede kendilerini gösterdiklerini görmekteyiz. 1645'te 7 korsan *carrafe*'i[30] Cornwall sahillerindeki Foy adlı bir yerden 240 esir ve çok ganaim (*un grand butin*) alacaktı.[31] 1650 yılında Plymouth'un önünde, 1654'te de Severn'in ağzında ticaret gemileri korsanlarımızın ağına düşmüştü.[32]

---

22 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 132.

23 Garcia-Arenal ve Bunes Ibarra, *Los espanoles y el Norte de Africa*, 202.

24 Lewis, "Corsairs in Iceland"; Hreinsson ve Nichols (çev. ve yay. haz.), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*.

25 Carl F. Wandel, *Danmark og Barbareskerne: 1746-1845* (Copenhagen: Jacob Lund, 1919), 1.

26 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 101-129.

27 Bennassar ve Bennassar, *Les chrétiens d'Allah*, 169.

28 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 133.

29 Dan, *Histoire de Barbarie*, 276; Clark, "The Barbary Corsairs," 32; Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 169.

30 Kelime karakaya benzese de bu dönemde karavela olması daha muhtemeldir.

31 BNF, *GF* 1645, s. 851.

32 BNF, *GF* 1650, s. 1133; *GF* 1654, s. 99 ve 171.

Ancak yavaş yavaş işler zorlaşmaya başlayacaktı. Otuz Yıl Savaşları'nın ve İngiltere ve Fransa'daki iç karışıklıkların sona ermesiyle birlikte merkezî hükümetler de toparlanmış ve hem donanmalarına hem de okyanus aşırı kolonilerine yatırım yapma imkânı bulmuşlardı. Bu iki faktöre 1650'lerden itibaren yükselişe geçen Hıristiyan piratlığına karşı alınan önlemler de eklenince gazilerimizin okyanuslarda işinin zorlaşması normaldi. Baltimore ve İzlanda baskınları gibi cüretkâr harekâtların tekrarlanması artık söz konusu değilse de, korsanlarımız okyanusun engin sularında yine de can sıkmaya devam edecek ve artan üçgen ticaretten payını almak için ellerinden geleni yapacaklardır. 1688 yılında İştati Ceneral'de Manş Denizi'ndeki gazilerimize karşı 9.000 denizci ve yedi ya da sekiz fırkateynden oluşan bir kuvvet oluşturulması konuşulmaktadır.[33] 12.000 liralık mâliyetin yarısını Amirallik, yarısını ise eyaletlerin ödemesi öngörülmektedir. Yine aynı dönemde Londra, korsanlarımıza karşı altı savaş gemisi hazırlamaktadır.[34] Demek ki onyedinci yüzyılın ikinci yarısında bile bu sulardan tamamen çekilmemişlerdir.

Bazen de şayialar kapasiteleri abartmaktadır. Kanarya Adaları civarında birkaç ufak yelkenliden mürekkep bir korsan filosunu mağlup eden *buccaneer*'lar zaferin tadını çıkaramayacaktır. Korsanlarımızın intikam için Amerika ve Antil sularına geleceği yönündeki dedikodulardan korkup münasip hediyelerle meslektaşlarını işi uzatmamaya ikna etmeye çalışmışlardır.[35] Yine onyedinci yüzyılın sonunda Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası (*Verenigde Oost-Indische Compagnie*) Güney Yarımküre'deki Angola ile Venezuela'nın kuzeyindeki Curaçao arasındaki ticaret yollarının Kuzey Afrika korsanlarının insafına kaldığından endişelenmektedir.[36]

Akdeniz: *Mare Piraticum*

İklim ve topoğrafyası Bahr-ı Sefid'i korsanlık için ideal hâle getirmekteydi. İlk olarak, tektonik bir çökme sonucu oluştuğu için Akdeniz kıyıları girdili çıktılıydı. Bu da korsanların saklanabileceği birçok koy, ada ve ufak limanın denizin her tarafına serpilmesi demekti. Ege

33 BNF, *GF* 1686, s. 332 (Lahey, 30 Haziran 1686).

34 BNF, *GF* 1686, s. 394 (Londra, 22 Temmuz 1686).

35 Ilter, *Şimali Afrika'da Türkler*, 1. cilt, 177.

36 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 122.

Harita 6. Norveç Denizi

Denizi, Balear Adaları ve Dalmaçya kıyılarının korsanların gözbebeği olması boşuna mıydı? Girit'in Küba ve Jamaika gibi korsanlık için ideal sahillere sahip olduğunu da bizzat meşhur coğrafyacı Semple bize söylemektedir.[37] Dalgaların yokluğu ve sahillerin kum olması, havaların güzel olduğu aylarda çektirilerin karaya çekilip kalafatlanmasını da mümkün kılmaktaydı.[38] Yine kum sahiller korsanların çıkarma yapıp kıyı köylerine saldırmasını da kolaylaştırıyordu.

Ve sıtmaya rağmen hâlâ bu kıyı köylerinden Akdeniz'de bolca bulunmaktaydı. Zira kıyının hemen ardından yükselen dağlar kara ulaşımını zorlaştırmış ve deniz ulaşımına hayatî bir önem atfedilmesine yol açmıştı. Buna tarım alanlarının az olması da eklenince nüfus denize yakın ufak deltalara ve kıyı ceplerine hapsolmuştu.[39] Bu noktada ek olarak Horden ve Purcell'in coğrafyayla tarihi başarıyla bir araya getirdikleri şaheserlerinde Akdeniz tarihsel ünitesinin alâmet-i fârikası olarak kabul ettikleri "bağlantılılık" (*connectivity*) kavramını hatırlamakta yarar var. Akdeniz'in bölük pörçük topoğrafyasının oluşturduğu ve iklim şartları ve ürünleri açısından birbirine hiç benzemeyen, ancak Akdeniz'in düzensiz yağışlarının dayattığı "hususî bir risk rejimi" (*a distinctive regime of risk*) ile başa çıkmak için birbirine muhtaç olan sayısız mikroekolojinin arasında yaz–kış (evet kış!) devam eden ve kâtiplerin ve dolayısıyla aceleci tarihçilerin sürekli gözünden kaçan şu ufak çaplı kıyı ticareti de ihmal edilmemelidir;[40] nasıl pek fazla gürültü çıkarmayan ufak çaplı korsanlık hafife alınmamalıysa.

Topoğrafik şartların kıyıdaki belirli bölgeleri korsan yatağı hâline getirdiğini de hatırlatalım. Tecrit edilmiş koy ve vadiler tarafından parçalanmış dağlık kıyılarda alüvyonlu toprağın az olmasının yanı sıra merkezî hükümetler de etkisizdi. Rekoltenin azlığı nedeniyle sınırlı kalan nüfus ticarete yönelik yerel üretimin gelişmesini önlediğinden güvenlik problemine fakirlik de eklenmişti.[41] Dalmaçya, Kuzey Afrika ve Ege Ada-

37 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 646.

38 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 79.

39 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 640.

40 Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*. Braudel'i revize eden bu devasa çalışmanın ana argümanı özet bir şekilde Peregrine Horden ve Nicholas Purcell, "The Mediterranean and the New Thalassology," *American Historical Review* 111/3 (Haziran 2006), 732-733'te bulunabilir.

41 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 642.

ları gibi üretim seviyesi düşük yerlerde eşkıyalığın denize taşması işte bu yüzden kaçınılmazdır.

Dağlardaki ağaçların gemi yapımı için önemli olduğunu belirtelim; ancak yüzyıllar boyu süren deforestasyon sonrasında onaltıncı yüzyılda artık Akdeniz'de kereste sıkıntısı olduğunu ve özellikle güney sınırı Sahara olan Kuzey Afrika'da bu sıkıntının daha da fazlalaştığını unutmayalım. Zaten Onikinci Bölüm'de daha da detaylı bir şekilde anlatacağımız gibi, kereste sıkıntısı korsanlarımızın Osmanlılara el açmasının en önemli nedenlerinden de biriydi. Dağların korsanlığa sağladığı bir yarar daha vardı. Her ne kadar son dönemde dağların ulaşımı ve ticareti engelleyici bir faktör olarak değerlendirilmesine karşı çıkanlar olsa da,[42] bu yükseltilerin kıyı ile hinterland arasındaki iletişimi aksattığı yine de yadsınamaz. Dağlardan ya da kuru iklimden dolayı hinterlandı zaten gelişmeyen yerlerin üretim ve ticaret yapma şansı ortadan kalkmıştır. Ama zaten korsanlık da ticaretin daha az etkin bir türevi, tüccarlığa gücü yetmeyen limanların bir avuntusu değil midir? (bkz. Dokuzuncu Bölüm).

Altı çizilmesi gereken bir başka nokta da hâkim kuzey rüzgârlarının ticareti belirli rotalara sıkıştırması ve seyrüsefer şartlarının bazı geçiş noktalarını vazgeçilmez kılması sonucunda Akdeniz korsanlarının avlarına rastlamasının oldukça kolaylaşmasıdır. Bunlar Atlas Okyanusu'nun engin sularında İspanyol kalyonlarını kovalayan İngiliz ve Hollandalı meslektaşlarından çok daha şanslıydılar.

Akdeniz'in girdili çıktılı topoğrafyasının bir başka sonucu olan sayısız irili ufaklı adanın da korsanlar için önemi büyüktür. Thucydides ada halklarının korsanlığa "müptela" olduğundan bahsetmektedir.[43] Hakikaten de gazilerimizin çoğu tarım arazisi nedretinin denize sürdüğü çaresiz adalılar değil midir?[44] Venediklilerin Korfu'dan kovduğu birçok suçlunun hemen korsanlığa yönelmesi ya da Barbaros kardeşlerin Midillili olması tesadüf değildir. İhracata yönelik üzüm ve şeker gibi bir metası olduğunda gelişmiş ekonomiler tarafından hemen kolonileştirilen, olmadığında da ticaret yapma imkânından mahrum kalan Akdeniz adalarının fakir halkını, burnunun dibinden geçen göke, barça

42 Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*, 80-2.

43 Thucydides, *History of the Peloponnesian War, Books I-II*, çev. C. F. Smith (London: William Heinemann Ltd., 1919), I.VIII, s. 13.

44 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 644.

ve marçilyanaların[45] şişman tüccarlarına azıcık vergi kestiği için kim suçlayabilir?

Adalar aynı zamanda iyi de birer sığınaktır. Alçak güverteleri ve dengesiz Latin yelkenleriyle sert rüzgârlara karşı savunmasız kadırgalar başları sıkışınca hemen bu adaları siper edineceklerdir. Fırtına ve boraların olmadığı zamanlarda da ufak ambarları nedeniyle düzenli yapmak zorunda oldukları su ikmalini, askerlerin kol gezdiği anakara yerine merkezî devletin kontrolünden uzak ücra adalarda gerçekleştirmeyi tercih ederlerdi. Kalafatlama ve yağlamanın yanı sıra yelken ve diğer tamiratın yapılması ve hastaların karaya çıkarılması açısından da bu ücra adalar uygun noktalardı. İkmal ve tamirat esnasında tedbir elden bırakılmaz ve yakınlardaki tepelere gelip gideni gözlemek için denizciler yerleştirilirdi.[46]

Aniyet (Ios), Milos, Bara (Paros) ve Küçük Bara (Antiparos) gibi Ege Adaları'nı üs edinen Hıristiyan korsanlar kışın burada gemilerini kalafatlayıp yağlayacak, bahar gelince de denize çıkıp Sisam (Samos) ve Ahikarya (Ikaria) arasındaki boğazda pusuya yatacaklardı. Temmuz civarlarında ise Kıbrıs, Mısır ve Suriye sularına geçmekteydiler. Osmanlılar Aniye Adası'ndaki ufak çaptaki Hıristiyan korsanlıktan o kadar bezmiştir ki, buraya "Küçük Malta" adını takacaklardır.[47] Bu adalar hem sığınak hem de alışveriş yapılabilecek pazarlar sağlamaktaydı; o kadar ki buradaki Fransız tüccarlardan barut, Rum reayadan ise peksimet alan *St. Helena* dokuz yıl, Portekiz bandıralı bir başkası ise ondokuz yıl geri dönmeden korsanlık yapabilmişti.[48]

Katolik korsanları bu bölgeden temizlemek isteyen Osmanlılar suçu Venedik'e yıkıp Girit'e saldırdıysa da, yirmidört yıl süren savaş tam tersi bir etki yapacaktı. Adanın fethi ve savaşın sona ermesi de dertlere derman olmamış, artık düzeni tek başına sağlamak zorunda olan Osmanlı

45 *Marciliana* (İt.): Kalyona göre daha büyük ve yuvarlak pruvalara sahip olan, 600-720 ton taşıma kapasiteli, altı kare ve bir Latin yelkeni taşıyan iki ambarlı ticaret gemisi.

46 Gauci, *In the Name of the Prince*, 134, 136.

47 Louis Sicking, "Islands, Pirates, Privateers and the Ottoman Empire in the Early Modern Mediterranean," *Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History*, yay. haz. Dejanirah Couto vd. (Istanbul: Piri Reis University Publications, 2014), 239-252.

48 Robert Bargrave, *The Travel Diary of Robert Bargrave, 1647–1656*, yay. haz. Michael G. Brennan (London: Hakluyt Society, 1999), 10; White, *Piracy and Law*, 64.

donanması korsanlarla başa çıkamamıştı.[49] Müslüman tüccarlar ve görev yerlerine gitmek için deniz yolunu kullanan devlet adamları Memalik-i Mahruse'nin tam ortasındaki bu "*no man's land*"den geçerken Avrupa gemilerini kullanmak zorunda kalmaktaydılar. Ege Adaları'nın kadıları korsan korkusundan[50] ancak halkın kendilerine kefil olmayı kabul etmesi durumunda görev yerlerine gidip davalara bakarken, bazıları da kendilerini korsanlara teslim etmesin diye yerli halkla takışmamaya özen göstermekteydi.[51] Bu Osmanlıların herhâlde hepsi Kikladlar'a *archipelagus turbatus* adını veren Benjamin Slot'u alkışlardı.

Ege Denizi adaların önemini anlatmak için ideal bir mekândır; ancak batıdan da sayısız örnek vermek mümkündür. Özellikle anakaralardan uzakta, Akdeniz'in tam ortasında yer alan Lampedusa, Linosa ve Pantelleria gibi cezireler ikmal ve tamire ihtiyacı olan korsan gemilerinin uğrak yeri olmuşlardı. Pantelleria'nın ta antik zamanlardan beri Kartaca ve Sicilya arasında gidip gelen gemilerin ikmal noktası olduğunu biliyoruz.[52] Lampedusa'nın nasıl her iki dinden gemilerin adak adadığı bir yer hâline geldiğinden daha önce bahsetmiştik. Gelen geçen

49 Benjamin Slot, *Archipelagus Turbatus: Les Cylades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500–1718* (Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1982), 193-5.

50 Görevine giden birçok kadı Hıristiyan korsanların eline düşecekti. Bu kadıların esir zindanlarındaki hukukî faaliyetleri için bkz. White, *Piracy and Law*, 2. Bölüm. Esir düşen kadılardan Macunzade Mustafa isimli biri başından geçenleri anlatan bir eser bırakmıştır. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları," *Tarih Dergisi* 5 (1953): 77-84. Osmanlıca metin için bkz. Fahir İz, "Macunzade Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esiri-i Malta," *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (1970): 69-122; Latin harflerine aktarılmış versiyon için bkz. Mâcuncuzâde Mustafa Efendi, *Malta Esirleri: Ser-Güzeşt-i Esîrî-i Malta*, yay. haz. (İstanbul: Kitabevi, 1996). Eserin bir Almanca tercümesi de bulunmaktadır. Walter Schmücker, "Die Maltesischen Gefangenschaftserinnerungen eines türkischen Kadi vor 1599," *Archivum Ottomanicum* II (1970): 191-251.

51 Joseph Pitton de Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du roi contenant L'Histoire Ancienne & modern de plusieurs isles de l'Archipel, de Constantinople, des côtes de la Mer Noire, de l'Armenie, de la Georgie, des frontieres de Perse & de l'Asie Mineure* (Amsterdam: La compagnie, 1714), IV. Mektup, I. cilt, s. 56 ["*il n'a ni valet ni servante, & il n'oseroit parler haut, de peur que les habitans ne le fissent enlever par quelque corsaire de Malte*"] ve 10. Mektup, I. cilt, s. 174; White, *Piracy and Law*, 92-3.

52 Semple, *The Geography of the Mediterranean*, 589.

Harita 7. Ege Denizi

gemileri saptayabilmesi açısından bu adaların istihbarî fonksiyonu da vardı.[53] Bunlar bazen korsanları merkezî devletin yetkililerine ispiyonlamakta, bazen de korsanlara ticaret gemilerinin yeri hakkında bilgi vermekteydi.[54]

Kış için kendilerine üs arayan korsanlar için de adalar biçilmiş kaftandı. Barbaros kardeşlerin 1510'larda Batı Akdeniz'de koca bir barça ele geçirdikten sonra kışı geçirmek için memleketi Midilli'ye geldiklerini biliyoruz.[55] Kemal Reis'in bir kışı Kerkene Adaları ile Isfakıs arasındaki sığ bölgede geçirdiğini ise yeğeni Pîrî Reis'ten öğreniyoruz.[56] Ege Adaları'na dadanıp hem ticaret yapıp hem de hac yollarını tehdit eden şu utanmaz Malta korsanlarının da Bara, Küçük Bara, Aniyet ve Milos gibi adalarda kışlamaya bayıldığından bahsetmiştik.

Sapienza, Çuha, Rodos, Sakız, Fourni ve Anadolu kıyılarındaki Psara, Bahr-ı Sefid'in tam ortasında sahte bir mütevazılıkla salınan kayaların ve tavşanların adası Malta ve Cezayir'in hemen karşısındaki Balear Adaları gibi faal ticaret yolları üzerindeki adalar, kabotaj denizi Akdeniz'de kıyıdan seyretmek durumunda olan gemileri avlamak isteyen korsanların saklanabileceği alanlar da sunmaktaydı. Ticaret yolları üzerindeki Korfu ve Elba gibi diğerleri korsan yatağı olmadıysa bunun nedeni merkezî devletlerin buraları askerî ya da iktisadî üs olarak kullanmasından başka bir şey değildi.

Son olarak, hükümetlerin adalardaki etkisi genelde az olduğundan korsanlar buralarda ele geçirdikleri malları kolayca satabilmekte ya da aralarında paylaşabilmekteydi. Mesela 1582 yılında 22 kalyete ile sefere çıkan Uluc Hasan Paşa, Sardinya'da aldığı 700 esir için önerilen parayı beğenmediğinde Asinara Adası'na gidecek ve hem gemilerini kalafatlayacak hem de esirleri reisleri arasında bölüştürecektir.[57] Dört yıl sonra Ahmed Paşa komutasındaki 11 kalyetelik Cezayir filosu Roma sahillerinde Andrea Doria'dan kaçınca Korsika sahillerinin yolunu tutacak ve

53 Emrah Safa Gürkan, "Between Connectivity and Isolation: Insularity and Information Flow in Sixteenth-Century Mediterranean," *War, State and Society in the Ionian Sea (Late 14th–Early 19th Century)*, yay. haz. Gerassimos D. Pagratis (Athens: Herodotos Editions, 2018), 27-58.

54 Gauci, *In the Name of the Prince*, 136.

55 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 57b, s. 74.

56 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 500.

57 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 398.

Harita 8. Bonifacio Boğazı

Faringola adlı bir köyden aldığı 240 esiri Bonifacio Boğazı'nın keşişlemesinde bulunan Budelli Adası'nda (*Isla de Rosa*) paylaşacaktır.[58]

Ortaçağ'daki Müslüman meslektaşlarının aksine korsanlarımız denizin güneyine sıkışmış ve yağmalayacakları kıyıların ve kuzeyden geçen ticaret yollarının uzağında kalmışlardı. Kadırganın lojistik sıkıntıları da hesaba katıldığında bu durum korsanlarımızın ileri harekât noktası olarak kullanabilecekleri üslere ihtiyaç duyması demekti.[59] Cezayir'den Balear Adaları'na (300 kilometre) ya da Cebelitarık'a (800 mil), Tunus'tan Sicilya (200 mil), Sardinya (400 mil) ve Tiren Denizi'nin güneyine (600 mil) ve Trablus'tan Sicilya'nın doğu kıyılarına (800 mil) yapılan akınlar su ikmali yapılmadan gerçekleştirilebilirdi. Ancak bu durumda bile 400 milden uzak bölgelerde korsan kalyetelerine akın için pek fazla zaman kalmamaktaydı. Daha uzak mesafeler de vardı: Trablus ve Tunus'tan İyon Denizi'ne ve Otranto Kanalı'na gitmek 1.100 mil yol tepmek demekti. Tunus ve Cezayir'den Lion Körfezi'ne gidip gelmek de 1.000 mil. Trablus'tan Tiren Denizi'ne gidiş ise 1.200 mildi; kalyeteler sulanamazsa Ligurya Denizi'ne ulaşmak lojistik olarak imkânsızdı.[60]

Bu tip uzun harekâtlara çıkan donanmaların ikmal yapması ve gerektiğinde kötü havadan kaçabilmesi için üs vazifesi görecek limanlara ihtiyaç vardı. Osmanlıların Malta gibi Akdeniz'in ortasındaki bir kaya parçası için bu kadar çaba harcalamalarının nedeni de işte tam bu lojistik gereklilikti. Doğu Akdeniz'de akınlara çıkan Tunus burtunlarının fırtınadan ya da düşmandan saklandıkları yerlerin arasında İskenderiye ve Dimyat'ın yanı sıra Sakız, Rodos ve Kıbrıs gibi adaların bulunması bir tesadüf değildi.[61]

Batı'nın askerî üstünlüğüne karşı ancak vur-kaç taktiği yapan ve savunmasız ve bakımsız kıyı hisarlarını almaktan öteye stratejik hedeflere cüret edemeyen korsanlarımızın Osmanlı donanmasının desteği olmadan Malta veya Elba gibi askerî noktaları fethetmeleri, kazara fethetseler bile uzun süre ellerinde tutmaları mümkün değildi. Pîrî Reis Türk ve Arap gemilerinin Minorka'da "sulandıklarını" söylemekteyse de,[62] yüzyıl ilerledikçe artan İspanyol savunma sistemi bunu oldukça zorlaştıracaktı.

58 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 406.

59 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 99-101.

60 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 195.

61 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 64.

62 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 404.

Ancak Formentara, San Pietro, Sant'Antioco, Lipari Adaları, Lampedusa, Asinara ve Roberto Rosselini'nin meşhur ve de fakir Stromboli'si gibi Akdeniz'in birçok yerine dağılmış ufak ve ıssız adalar korsanlarımızın işini zaten görmekteydi. Antonio Sosa'ya göre Cezayir korsanları fırtınadan sığınmak ve yakaladıkları gemileri aralarında pay etmek için yedi bölgeye sığınmaktaydı. Batıya doğru gidenler El-Arayeş, Sela ve Tatvan'a, yani Fas kıyılarına yönelirken İspanya'ya akın yapanlar soluğu Formentara Adası'nda almaktaydı. Doğuya gidenler ise Sardinya'nın güneybatısındaki San Pietro Adası'na, Korsika'daki Bonifacio'nun ağzına ya da Sicilya ve Kalabriya yakınlarındaki Lipari ve Stromboli (*Estrongolo*) adalarına giderlerdi. Buralarda korunaklı limanlar ve mebzul miktarda ağaç ve su bulunurdu.[63] Hakikaten 1593 yılında Cezayir filosu San Pietro Adası'na gelecek ve tüm Mağrib'de kalyete yapmayı bilen tek usta olan Marco isimli bir Venedikli'nin de aralarında bulunduğu üç Hıristiyanı ağaç kesmek için karaya çıkaracaktı. Ancak ufukta dört Floransa kadırgasının peyda olması her şeyi altüst edecekti. Fırsatın kokusunu alan Marco ve arkadaşları yanlarına verilen üç mühtediye Allah'a emanet olmalarını söylemiş ve ellerindeki baltaların ikna kabiliyeti sayesinde özgürlüklerine kavuşmuşlardı.[64]

1582'de doğru düzgün vurgun yapamayan reislerine kızıp Cezayir filosunun başına geçen paragöz beylerbeyi Uluc Hasan da önce San Pietro ve Sant'Antioco adalarında bulunan koylarda saklanıp Iglesias adlı köyü yağmalamak isteyecek, ancak pusuyu fark eden köylülerin silahlanması üzerine kuzeye, Oristano kıyılarına yönelip 40 kilometre içerideki Polidonia adlı köyü yağmalayıp 700 esir alacaktı. Buradan da 10 mil kuzeydeki Mal de Ventre Adası'na geçip fidye bayrağını açmış ve Sardinyalılara akrabalarını kurtarmak için bir şans tanımıştı. Kendisine önerilen 25 bin dukayı beğenmeyince kızgın bir şekilde kuzeye yönelecek ve Asinara Adası'nda gemilerini kalafatlatıp 700 köleyi reisleri arasında paylaştıracaktı.[65]

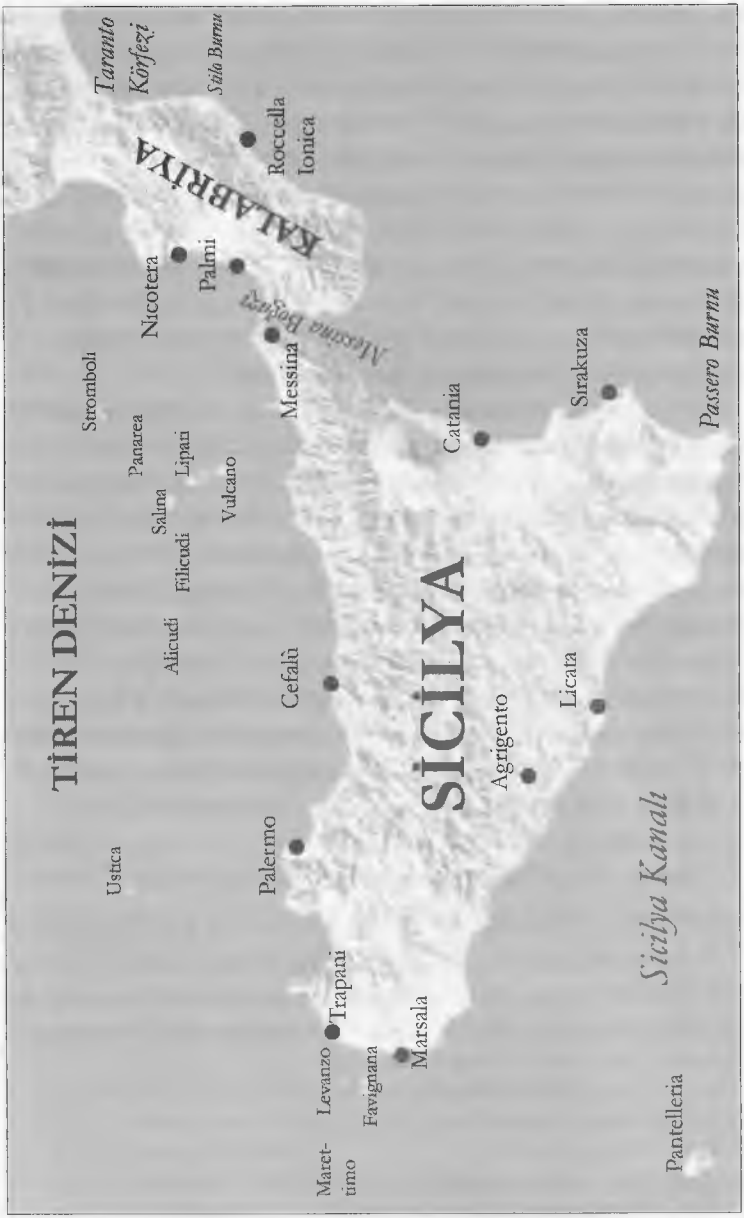
Sosa'nın aymazlıkla suçladığı Hıristiyan kadırgalarından[66] ve merkezî hükümetin asker ve memurlarından uzak bu ufak ve ıssız adalar,

63 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 85.

64 Gracián, *Tratado de la redención de cautivos*, 93-4.

65 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 397-8.

66 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 85.

Harita 9. Sicilya ve Kalabriya

insanların ve devletlerin coğrafya karşısındaki çaresizliğini bir kez daha haykırmakta ve korsanların günlerce ve hatta haftalarca kullandıkları üsler hâline gelmekteydiler. 1586'da 11 kalyete ile Cezayir'den akına çıkan Ahmed Paşa kendisine ikmal noktası olarak Sicilya'nın kuzeyindeki Ustica Adası'nı seçecekti.[67] Yine ıssız Sant'Antioco Adası korsanların kafalarına göre kullandıkları bir üstü; Sardinya Kral Naibi Giovanni Andrea Doria korsanların işini zorlaştırmak için 1638'de buraya insan yerleştirmek ve bir de hisar yapmak istediyse de proje itmam edilemeyecekti.[68] Son olarak, her ne kadar ada olmasalar da, Palermo'nun doğusundaki *Acqua dei Corsari* (Korsan suyu) ve Ortona'nın dışındaki *Fosso dei Saraceni* (Arap kuyusu) gibi fonksiyonları isimlerinden anlaşılan ikmal noktalarının olduğuna da dikkat çekelim.[69]

Gelelim Atlas Okyanusu'na. Yelkenli gemilerin "sulanma" gibi bir ihtiyaçları yoktu; ancak bunlar da düşmandan kaçmak, fırtınadan korunmak ve bazen de Amerika'dan gelen avlarını beklemek için üslere ihtiyaç duymaktaydı. Selalıların İspanyol ve Portekiz kıyılarına yaptıkları akınlarda Vigo Körfezi'nin hemen ağzındaki Bayona ve A Coruña'nın batısındaki Sisargas Adaları'nı kullandıklarını[70] ve Cezayirlilerin de oldukça güneye inerek Senegal'in karşısındaki Cape Verde'yi kendilerine üs edindiklerini biliyoruz.[71] Korsanlarımız daha kuzeye çıkmaktan ve işi Bristol'ün ağzında bulunan Lundy Adası'nı 1625 yılında fethetmeye kadar götürmekten de çekinmemişlerdi. İngilizlerin burnunun dibindeki bu adayı yıllarca ellerinde tutmakla kalmayacak, burayı azımsanamayacak bir meblağ karşısında İngiliz korsanlara satacaklardı.[72]

Mağrib: Bir Korsan Sahili mi?

Belki Akdeniz'in korsanlığa yatkınlığı kadar sık dile getirilmeyen, ancak coğrafî determinizmin tartışmaya değer bir başka ürünü de Kuzey Afrika sahillerinin tipik bir korsan sahili olduğu argümanıdır. Tunus'un hinterlandını saymazsak Atlas Dağları ve Sahara'nın Kuzey Afrika'sında

67 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 404.

68 Bono, *I corsari barbareschi*, 169.

69 Bono, "'Fare l'acquata'," 601.

70 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 130.

71 Clark, "The Barbary Corsairs," 23.

72 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 173-4.

verimli topraklar azdı; Cezayir, Vahran, Mostaganem ve Annaba hep ufak alüvyon deltalarıydı. Bu kurak coğrafyada dağ ve çölde bedevi Arapların kontrol altına alınamaması da eklenince limanların hinterlandla bağı kesilmişti.[73] Trablus'tan kara yoluyla Sirenayka'ya (Barka) üç haftada gidilirken, Fizan'a yapılacak bir yolculuk iki ay sürmekteydi. Buna karşılık kadırgaya binip kürekçileri kırbaçlayıp kuzeydeki Malta Adası'na gitmek ise sadece üç güne mâl olmaktaydı.[74] İklim ve coğrafya tarafından hinterlandla bağı kesilen bu fakir limanların hemen biraz ötelerinden geçen zengin tüccar gemilerine sulanmasından doğal ne olabilirdi ki?

Kuzey Afrika'nın sığ ve tehlikeli suları da az su çeken korsan gemileri için idealdi.[75] Kıyıdan millerce öteye taşan ada ve resiflerle yerel kılavuz almadan baş etmenin zorlukları bir yana, Mağrib sahillerindeki sayısız dere, sığ liman ve lagünlerde merkezî devletlerin çok su çeken kadırgalarının ve yelkenli savaş gemilerinin hafif korsan gemilerini takip etmesi imkânsızdı. Cerbe'nin etrafındaki sular güzel bir örnektir. Pîrî Reis açık açık "[k]enara karîb bilmeyen gemiler varamaz" demekte ve bu yüzden de buradaki Müslümanların Hıristiyan gemilerinden çekinmediklerini yazmaktadır.[76] 1551 yılında Turgud Reis 80 santimetreye kadar sığlaşan al-Kantara Kanalı'ndan ancak denizin en yüksek olduğu dolunayda, o da yelken ve oturaklarını söktüğü kalyetesini denizin altından yüzdürerek geçebilecek ve Andrea Doria'nın burnunun dibinden kaçarak ikinci bir esaretten kurtulacaktır.[77]

Yine Kerkene Adaları'nın 5-6 mil uzağında ancak iki kulaç derinliğe ulaşan deniz bu adalarla Isfakıs arasında iyice sığlaşmakta ve medcezirlerin etkisiyle bazen tümden çekilmektedir.[78] Aniden bastıran sert rüzgârlar da yerel iklim şartlarını bilmeyen donanmaların zor durumda

73 Semple, *The Geography of the Mediterranean Region*, 653.

74 Konstam, *The Barbary Pirates*, 23.

75 Pryor, *Geography, Technology, and War*, 21. Pîrî Reis'in Mağrib limanlarından bahsettiği yerlere göz atıldığında doğuya gittikçe artan bir şekilde "sığlık," "puyukluk" ve "dökündülük" gibi ifadelere sıkça rastlamak mümkündür. Bu sularda temkinli olmak ve "iskandil müdâm elden gitmemek gerek"tir. Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 504.

76 Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 503.

77 Charles Monchicourt, "Episodes de la carrière tunisienne de Dragut," *Revue Tunisienne* XXV (1918): 263-273.

78 Pîrî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 500.

kalması demektir. Cezayir önlerine kadar gelen Habsburg donanmasını birçok kez bozguna uğratan velilerden çok şu hadid ve şedid boralar değil midir? Her ne kadar kuzeyden esen hâkim rüzgârlar Güney Akdeniz'de seyrüseferi zorlaştırsa da, korsan gemilerinin güvenebileceği Mehdiye, Tunus, Benzert, Garü'l-Melh, Annaba, Cicel, Becaye, Şerşel, Mersü'l-Kebir gibi doğal limanların yanı sıra Cezayir gibi yapay limanlar da vardı.[79] Şimdi biraz bunlardan bahsedelim.

Akdeniz'de Osmanlılara ait en batıdaki korsan limanı Şerşel'di. Bundan daha batıda olan Melile ve Vahran'ın limanı Mersü'l-Kebir İspanyolların elindeydi. Barbaros'un fethettiği Mostaganem ise İspanyol saldırılarına direnmenin ötesinde liman olarak önemli bir rol oynamamıştı. Daha önce Şerşel'in ufak çektirilerle akınlar yapan müdeccel Cezayir korsanlarının merkezi olduğunu söylemiştik. Onaltıncı yüzyıldan bir kaynak buraya beş kadırga sığdığını belirtmektedir.[80] Bu limandan Balear Adaları başta olmak üzere İspanya kıyılarına yirmi saatten az bir sürede ulaşıldığını da ekleyelim. 1531'de Andrea Doria komutasındaki bir Habsburg donanmasının buraya saldırmasına yol açan işte bu stratejik önemdir. Hayreddin'in Cezayir'deki ilk yıllarında kendisine meydan okuyan korsanlardan Kara Hasan'ın yerleşmeyi seçtiği liman da yine Şerşel'di. Olayı aktaran Sosa'ya göre bu geniş limanı az bir eforla güvenli hâle getirmek oldukça kolaydı; Hayreddin ilk fırsatta 1531'de buraya bir mendirek yapacaktı. Ayrıca iş Mağrib'e gelince oldukça cimri olan doğa Şerşel'e torpil geçmiştir; Kara Hasan gemi yapımına uygun kereste ve yiyecek sıkıntısı da çekmeyecekti.[81] Korsanlarımızın burada peksimet imal ettiğini de belirtelim.[82]

Sosa'ya göre 20 fersah, Pîrî Reis'e göre 40 mil, modern ölçülerle ise 90 kilometre kadar doğuda ise sadece Mağrib'deki değil, belki de dünyadaki korsan limanlarının en önemlisi Cezayir bulunmaktadır. Tarihsel önemine rağmen Cezayir'in iyi bir liman olmadığını hatırlatmalıyız. Denizciler genelde doğudaki Becaye ve batıdaki Mersü'l-Kebir Limanı'nı tercih ederlerdi. Bunun bir nedeni sonbahar ve kışın sertleşen kuzey rüzgârlarına karşı Cezayir Limanı'nın korumasız olmasıdır; bu rüzgârlar

79 Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, 18-21.

80 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 460.

81 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 229-230, 258.

82 Jurien de la Gravière, *Doria et Barberousse* (Paris: Librairie Plon, 1886), 197.

Harita 10. Cezayir ve İspanya Kıyıları

bazen koca bir donanmayı yok edebilmekteydi. En sık tekrarlanan örneği verelim: 1541'de bizzat Şarlken'in katıldığı Cezayir Kuşatması kuzey boralarının ortalığı darma duman etmesiyle sonuçlanacak ve Hıristiyanların Sezar'ı neredeyse yaratıcısına kavuşacaktı.

İkinci bir neden ise limanın sığ ve resiflerle dolu oluşuydu. Az su çeken çektiriler bile buraya girememekte ve 1 mil batıda bulunan bir ırmağın ağzındaki Babü'l-Vad sahillerini kullanmak zorunda kalmaktaydı,[83] ki bu da bir limanın sağlayabileceği konfordan uzak bir şekilde yüklerin elle boşaltılması demekti. Ticaret gemileri ise rüzgârın insafına kalmak pahasına doğudaki Bab 'Azzun'un dışında bulunan ve Sosa'nın Palma dediği yerde demir atmaktaydı.[84]

Şehrin karşısındaki alçak adacıkta bulunan İspanyol hisarı (*Peñon*) limanı daha da kullanışsız hâle getirmişti. Bu hisarla Cezayirliler "her gün cenk ederler"di.[85] 1516'da Barbaros kardeşlerin adaya çağrılmasının nedenlerinden biri de bu hisarı ele geçirecekleri beklentisiydi. Her ne kadar hisarı ele geçiremedilerse de, korsanlarımız kanlı bir darbeyle şehri ele geçirmeyi bilmişti. 1518'de Oruç'un şehit olmasıyla kendini güçsüz hisseden Hayreddin 1520'de Cezayir'den çekilecek ve ancak 1525'te, bu sefer güçlenmiş bir şekilde geri dönecekti. 1529'da Portuondo komutasındaki Habsburg donanmasını darma duman eden Aydın Reis'ten sonra küffara ikinci bir darbeyi de Peñon'u ele geçiren Hayreddin indirecekti.[86] Bu fethin stratejik önemi çok büyüktü. Artık burnunun dibindeki İspanyol hisarından kurtulan geleceğin kapudan-ı deryası, hemen bu hisarı yıktırıp malzemesinden 300 fite (100 metre) 6–7 fit boyutlarında[87] bir mendirek yaptıracak ve hisarın üzerinde yükseldiği adacığı anakaraya bağlayacaktı. Böylece hem kuzeyden esen sert rüzgârlara ve bunların kışkırttığı hain dalgalara karşı tedbir alınmış hem de liman biraz daha derinleştirilmişti.[88]

83 Merouche, *La course: mythes et réalité*, 116.

84 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 255.

85 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 479.

86 Emrah Safa Gürkan, "Ottoman Corsairs in the Western Mediterranean and Their Place in the Ottoman-Habsburg Rivalry, 1505-1535" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, 2006).

87 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 258; Dan, *Histoire de Barbarie*, 90.

88 Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 46.

Resim 17. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Cezayir.
Korsanları cezalandırmak için 1684 yılında yelken açan altı gemilik Hollanda filosunun amirali Lambert eline geçirdiği 125 deniz eşkıyasını [Zee Roovers] Cezayir önünde gemi direklerine asıyor; daha sonra da sırt sırta bağlayıp denize atacak. Simon de Vries, *Historie van Barbaryen,* çev. G. v. Broekhuizen (Amsterdam: Jan ten Hoorn, 1684).

Limanı daha da güvenli hâle getirmek için Barbaros'tan sonra da eklemeler yapılacaktı; ancak doğa bir yere kadar düzeltilebilirdi. Limana az su çeken kürekli çektiriler girebilse de, onyedinci yüzyılın başında yelkenli gemiler hâlâ surların dibinde demir atmak ve *tramontana*'ların (yıldız) korkusuyla yüklerini boşaltmak durumundaydılar. Allah'tan su berraktı da kıyıya yanaşmak problem olmamaktaydı.[89] Ayrıca mendirek, gemileri kuzey rüzgârlarından bir yere kadar koruyabilmekteydi. 1592'deki fırtına bunun büyük bir kısmını yıkmış ve limandaki birçok gemiyi batırmıştı.[90] 1618 Kasım'ında, yine 25 korsan gemisi 500 Türk'le beraber denizin dibini boylayacaktı.[91]

Resim 18. Rüzgârlar.

Peki bunca dezavantaja rağmen nasıl olmuştu da Cezayir dünyanın en önemli korsan limanlarından biri hâline gelmişti? Cevap coğrafî konumdadır. Re'sü't-Tib (*Cape Bon*) ile Cebelitarık'ın ortasında yer alan

89 De Breves, *Relation des Voyages*, 357.

90 Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 46.

91 Williams, *Empire and Holy War in the Mediterranean*, 209. Yine 25 rakamını veren Peder Dan olayın 1519'da geçtiğini belirtmektedir. Dan, *Histoire de Barbarie*, 90.

bu liman Balear Adaları'na sadece 300 kilometre mesafededir.[92] Batıya giden gemiler okyanusa çıkabilmekte; doğuya gitmek isteyenler ise Sardinya, Korsika ve Sicilya'nın batısını yağmalayıp Tiren Denizi'nde dehşet saçabilmektedir. Bu suların İspanya, Napoli, Sicilya ve Milan'ı elinde tutan Habsburg İmparatorluğu'nun kalbi ve Batı Akdeniz'in ticaret yollarının tam da kesiştiği yer olduğunu hatırlarsak Cezayir'in elverişli konumunu daha da rahat anlarız.

Cezayir'in 40 deniz mili doğusundaki Delles'in limanı yoktur; buradan Becaye'ye kadar olan 50 millik kıyı şeridi de kum resifleri (*seccagne*) nedeniyle seyrüsefer için oldukça tehlikelidir.[93] Becaye ise Cebelitarık ile Benzert arasındaki en güzel limandır; hem kış hem de yaz büyük donanmalara ev sahipliği yapabilmektedir.[94] Savary de Bréves'e göre Mağrib'e sahip olmak isteyen, korsanları buradan kovalamalıdır.[95] Hakikaten de Habsburgların bu bölgedeki en son terk ettikleri hisar Becaye'dir. 1555'te Salih Reis'e sadece yirmiiki gün direnebilen garnizonun[96] komutanı Alonso Peralta'ya İspanya'da kesilen fatura ise ağır olacaktır. Presidio'larda kararı firara tebdil etmenin bedeli haysiyetsiz bir idamdır.[97]

Becaye'nin 30 mil doğusundaki Cicel de elverişli bir limandır. Onbeşinci yüzyılda Pisalıların, daha sonra Hayreddin ve Oruç kovalayana kadar da Cenovalıların elinde kalan bu liman, 1520'de Cezayir'i terk etmek zorunda kalan Hayreddin'in yeni üssü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cezalandırıcı harekâtların işe yaramadığı anlaşılıp korsanları durdurmak için Cezayir kıyılarında temelli bir üs bulunmasına karar verildiğinde, XIV. Louis'nin subayları Becaye'den Annaba'ya, Stora'dan Skikda'ya birçok opsiyonu gözden geçirecek ve en nihayet Amiral Beaufort Dükü'nün de ısrarıyla Cicel'de karar kılacaktır. Bu tercihin nedeni limanın kadırgalar için uygun olması ve hinterlandının bereketli olmasından başka bir şey değildir. Ancak, 1664 yılında gerçekleştirilen harekât başarısızlıkla sonuçlanmıştır.[98]

92 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 34.
93 Monchicourt, "Lanfreducci & Bosio," 460.
94 Monchicourt, "Lanfreducci & Bosio," 459.
95 De Bréves, *Relation des Voyages*, 357.
96 Williams, *Empire and Holy War*, 214.
97 Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 251-2.
98 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, II. cilt, 44.

Cicel'in 40 mil doğusunda, bir ırmağın kumların altından denize aktığı bir yerde bulunan El-Kul, rüzgârlara maruz kalmayı göze alan yedi kadırgaya ev sahipliği yapabilmekteydi.[99] 60 mil doğuda ise Annaba bulunmaktaydı. Her ne kadar Pîrî, hisarın altına demir atan gemilerin gündoğusu ve poyrazdan başka rüzgârdan etkilenmeyeceklerini ve limana 100 gemi sığabileceğini belirtmekteyse de,[100] Malta şövalyeleri Lanfreducci ve Bosio aynı fikirde değildir. Bunlara göre yıldız–poyraz ve gündoğusu–poyrazdan kaçınmak sadece kuzeydeki burnun arkasına sığınarak mümkündü; buraya da ancak 6-7 kadırga sığabilmekteydi.[101] Pîrî'nin, amcası Kemal Reis'le hisarın 2 mil güneybatısındaki "su"da iki kere kışladığından bahsettiğini de ekleyelim.[102] Annaba'nın askerî olarak da pek bir önemi olmadığını unutmamalıyız. Habsburgların hisarlarını bırakıp buradan çekilmeleri boşuna olmasa gerek.[103]

Şimdi Cezayir'e bağlı limanları geride bırakıp Tunus Beylerbeyliği'ne göz atalım. Burada karşımıza ilk olarak oldukça korunaklı bir liman olan Benzert çıkmaktadır. Şehrin hemen güneyinde bulunan ve çektirilerin girebildiği Benzert Gölü rüzgârlardan korunaklıdır. Gölün girişindeki ırmağın batısında ise Benzert Kalesi bulunmaktadır.[104] Bu ırmağın taşıdığı kumların girişi kapatmasını engellemek için suyun altına bir de duvar yapılmıştır. Bazen ırmaktan geçip gölün sakin sularına ulaşmak isteyen çektirilerin yüklerini boşaltması gerekmektedir, ne kadar ufak olurlarsa olsun.[105]

Girişi sığ bir ırmak olduğu için bu liman yelkenlilere uygun değildir. Bunlar ilk başta daha güneydeki Susa ve Halkü'l-Vad limanlarını kullanmaktaydılar. Ancak Susa'nın rüzgârlara açık olması ve Halkü'l-Vad Hisarı'nın lenger-endaz gemileri koruyamayışı, onyedinci yüzyılda Tunus Dayısı Cenevizli Usta Murad'ı Benzert'in 15 mil doğusundaki Garü'l-Melh'e (*Porto-Farina*) bir hisar yaptırarak bu limanı kullanıma açmaya itmiştir. Bir başka deyişle 1573'te Tunus'u üçüncü kez fethettikten sonra İspanyolların aklına geleni hayata geçirmesini

99 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 458-9.

100 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 486.

101 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 457.

102 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 485.

103 Williams, *Empire and Holy War*, 214.

104 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 488.

105 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 455.

Resim 19. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Tunus.
De Vries, *Historie van Barbaryen*.

bilmiştir. Buraya ufak bir yerleşim kurmakla kalmamış, yerleşenlere para önermeyi de ihmal etmemiştir. Bu fırsatı değerlendiren ve Garü'l-Melh'i şenlendiren müdecceller olacaktır. Pîrî Reis'in, "eyü limandur" ve "yufka sulu yerlerdür" dediği[106] bu geniş ve korunaklı liman hem yelkenlileri hem de kadırgaları barındırabilmektedir. Tunus'a Susa ve Benzert'ten daha yakın olduğu gibi, buradan açık denizlere çıkmak da daha kolaydır. Su kaynakları bol olan bu liman sulanmak ve pusu kurmak isteyen korsanların gözdesi olacaktır.[107]

Batı Akdeniz'in tahıl ambarı Sicilya'dan sadece 120 mil uzakta olan Tunus ve Tunus Gölü'nün kuzeydoğusundaki ağzında bulunan Halkü'l-Vad'ın stratejik önemi yadsınamaz. Meşhur şair ve komutan Garcilaso de la Vega'ya göre Sicilya'dan 80-100 mil mesafede bulunan bu yerler korsanların eline bırakılamayacak kadar değerlidir; zira buradan Sicilya'da herhangi bir yere yaz kış saldırmak mümkündür.[108] Halkü'l-Vad Hisarı'nın kıyı seyrüseferini kontrol etmekteki işlevi de ihmal edilmemelidir.[109] Zaten Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında beş kez el değiştirmesi ve Akdeniz'in en büyük komutanlarının ilgisine mazhar olması (1534-Barbaros, 1535-Şarlken, 1569-Uluc Ali, 1573-Don Juan ve 1574-Koca Sinan Paşa) Tunus'un stratejik öneminin en güzel kanıtıdır.

1574'te Don García de Toledo'nun Don Juan'a yazdığına göre, kum üzerine inşa edilmiş alçak duvarlı hisarıyla Halkü'l-Vad'ın su ve kereste dâhil hemen hiçbir şeyi yoktur. Limanı pek derin olmamakla birlikte hisara da ancak belirli sayıda asker konabilmektedir. 1573'teki ikinci İspanyol fethinden sonra Don Juan'ın inşa ettirdiği hisarın durumu daha da içler acısıdır; taze suyu yoktur ve iki tarafından düşmanın top atışına açıktır.[110] Hisarın bir yıl sonra düşmesi Toledo'nun endişelerini haklı çıkarmışa benzemektedir. Ancak hinterlanda da sahip olan Osmanlıların, sürekli dışarıdan ikmal edilmek durumunda olan İspanyol presidio'larıyla aynı problemlerden muzdarip olması beklenemez. Yine de limanın eksikliklerine dikkat çekmek gerekmektedir. Meltemler hisara yaklaşmayı

106 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 488.

107 Pignon, "Osta Moratto," 353-355.

108 AGS, *E* 1017, fol. 66-7 (30 Eylül 1534); Jose Maria del Moral, *El Virrey de Napoles Don Pedro de Toledo y la Guerra contra el Turco* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciónes Cientificas, 1966), 171.

109 Braudel, *La Mediterranee*, I. cilt, 96.

110 Williams, *Empire and Holy War*, 216.

Harita 11. Sicilya Kanalı

çektiriler için bile zorlaştırmaktadır. Liman çok sığ olduğundan ancak az yük taşıyan ufak gemiler buraya girebilmektedir.[111]

Halku'l-Vad'ın düşman saldırılarına karşı savunmasız olduğu burada yatan gemilerin birçok kez Hıristiyan donanmalarına yem olmasından bellidir. 1609'da Tunus Körfezi'ne giren İspanyol filosu burada demir atmış 22 korsan gemisini yakmayı başarmıştır.[112] 1612'de Santa Cruz komutasındaki Napoli ve Sicilya kadırgaları Halku'l-Vad Limanı'nda 9 korsan gemisini yakacak, üstüne gidip bir de Benzert'i yağmalayacaklardır.[113] 1617'de Sicilya kadırgaları yine aynı limanda 10 büyük yelkenliyi (*grossi vascelli*) batırmayı başarmıştır.[114] 1640'ta bu sefer 6 Malta kadırgası Tunus Körfezi'ne girecek ve Halku'l-Vad önünde lenger-endaz korsan gemilerini ve hatta Avrupalı tüccar gemilerini yok edecektir.[115]

Re'sü't-Tib'i dönüp güneydeki Hamamet Körfezi'ne geldiğimizde burada Susa Limanı'nı görürüz. Garü'l-Melh'den önce yelkenlilerin burada konuşlandığını söylemiştik. 50 kadırgaya ev sahipliği yapabilen limanda onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında 15-18 fırkata bulunmaktadır. Limanın iki ağzından güneydoğuda olanı dört kadırganın aynı anda geçebileceği kadar büyüktür; kuzeydekinden ise ancak bir kadırga geçebilir. Burada eskiden bir mendirek varsa da, bu onaltıncı yüzyılda artık yıkılmıştır. Bu da gemilerin iki ağızda demirlemeleri ve kuzeydoğu ve doğu rüzgârlarına karşı savunmasız kalmaları anlamına gelmektedir. Ancak yine de Lanfreducci ve Bosio'nun raporuna göre Tunus ile Trablus arasındaki bu "çok güzel limanı" eski güzel günlerine döndürmek hiç de zor değildir.[116] Bu herhâlde gerçekleşmiş olacak ki, 1620 yılında Napoli, Sicilya, Papalık, Floransa, Malta ve Savoy kadırgalarından oluşan bir Hıristiyan donanması buraya karşı başarısız bir harekât düzenlemiştir.[117]

Biraz güneyde yer alan Monastır, poyraz ve gündoğusu rüzgârlarına maruz kalan ve en fazla üç kadırgaya ev sahipliği yapabilen vasat bir limandır. Monastır'ın karşısında bulunan ve bir önceki bölümde adını andığımız Tavşan Adaları korsanların yelken indirip (*disarborar*) pusuya

111 Williams, *Empire and Holy War*, 210-1.

112 Sebag, *Tunis au XVIIe siecle*, 110-110.

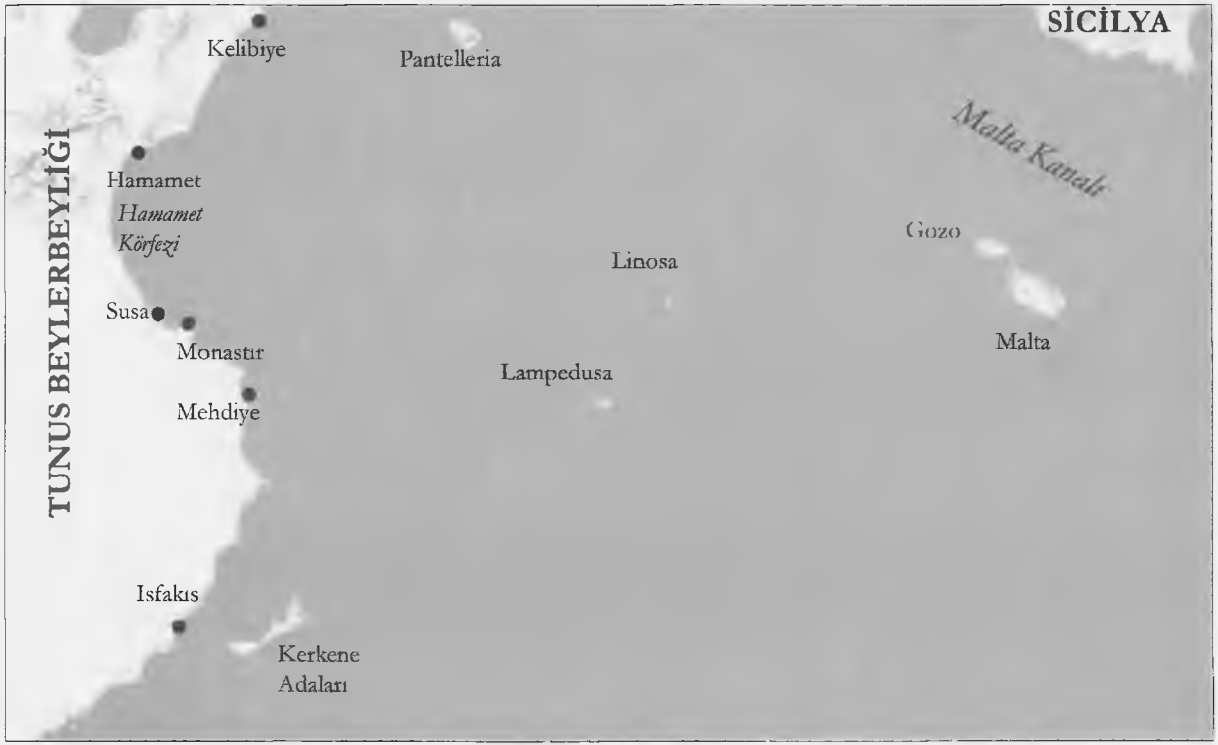
113 Bono, *I corsari barbareschi*, 41.

114 Bono, *I corsari barbareschi*, 42.

115 Sebag, *Tunis au XVIIe siecle*, 110-111.

116 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 450-1.

117 Bono, *I corsari barbareschi*, 130.

Harita 12. Tunus Sahilleri

yattıkları bir mevkiydi.[118] Biraz daha güneyde yer alan Mehdiye ise bir ara Turgud Reis'in ana üssü olduğuna göre kötü bir liman olmamalıdır. Pîrî Reis burayı İstanbul'daki Kadırga Limanı'na benzetmektedir.[119] Her ne kadar Lanfreducci ve Bosio güvenli limanı olmadığını söyleseler de, Phillip Williams burasının kolaylıkla tahkim edilebilecek geniş bir liman olduğunda ve Halkü'l-Vad'a on basacağında ısrarcıdır.[120]

Mehdiye'nin hemen güneyindeki Isfakıs'ın ve bunun hemen karşısındaki Kerkene Adaları'nın problemi sularının sığ olmasıdır. Bu ikisi arasındaki sulardan yelkenliler geçemez. Çektiriler ise kıyıyı takip etmemek ve denizin ortasından gitmek durumundadır; bunu yaparlarsa çok su çekenler ("su söker gemi") bile rahatça seyrüsefer edebilir. Kerkene Adaları gemileri rüzgâr ve fırtınalardan korumaktadır. Kemal Reis'le Pîrî'nin bir kışı Isfakıs ile Kerkene Adaları'nın arasında geçirdiğinden bahsetmiştik. Ancak buranın etrafındaki sular da oldukça sığdır; 5–6 mil açıkta bile derinlik ancak iki kulaçtır. Üstüne üstlük her altı saatte bir medcezir olmaktadır. Yerli kılavuz almadan resiflerle dolu sularda seyretmek ("bölük bölük sığlu puyuklu yerlerdür") ve adalara varmak çok tehlikelidir.[121]

Kabes Körfezi'nin bittiği yerde ise karşımıza Cerbe Adası çıkmaktadır. Doğu Akdeniz'den batıya göçen korsanlarımızın genelde ilk durakları hep burası olmaktadır. Barbaros kardeşlerin ilk yılları burada geçmiştir; daha sonra Sinan Reis de 1520'lerde kendi gazileriyle buraya yerleşmiştir. İstanbul ile olan ateşkesi bozmak pahasına Mehdiye'den kovdukları Turgud'un buraya gelmesi Habsburgları kızdırmış ve 1551 ve 1560 yıllarında buraya harekât düzenlemeye itmiştir. 1551'de Turgud'un nasıl bir hile ile Doria'nın burnunun dibinden kaçtığını yukarıda anlatmıştık. 1560'ta Habsburglar Cerbe'yi ele geçirdiklerinde de Turgud'un kaçıp İstanbul'a haber uçurduğunu fark edemeyecek ve fethettikleri kale önünde zaman kaybetmekten çekinmeyeceklerdi. Turgud'un ısrarıyla alelacele hazırlanan Osmanlı donanması ufukta belirdiğinde ise bu ihmalin faturası belli olmuştu. Karada hazırlıksız yakalanan birliklerin panik hâli Osmanlılara kolay ve de "ferah" bir zafer kazandıracaktı.

118 Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 450.

119 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 499.

120 Williams, *Empire and Holy War*, 214.

121 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 500.

Her ne kadar resifler olsa da, Cerbe'nin hemen güneyindeki Bugrara Körfezi korunaklı bir liman sağlamaktaydı. Ancak buraya girmek bir sorundur. Doğu ve batı yönündeki kanallarda su çok sığdır; anakaradan adaya taşlar dökülerek bir yol yapılması bile mümkün olmuştur. Dolayısıyla buraya ancak çektiriler girebilmektedir. Adanın etrafındaki sular da aynı şekilde sığdır ve "kenara karîb bilmeyen kimseler varamaz." Hurma ağaçlarını görür görmez iskandili eline alan yelkenli gemiler, adanın 5 mil uzağında demir atmak zorundadırlar. Bu suların oldukça değişken bir medcezir rejiminin olduğunu da belirtelim.[122]

Resim 20. Onyedinci Yüzyılın Son Çeyreğinde Trablusgarb. De Vries, *Historie van Barbaryen.*

122 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 503; Williams, *Empire and Holy War*, 215.

Şarlken'in 1530 yılında Malta ile birlikte Saint Jean şövalyelerine bıraktığı, Osmanlıların ise 1551'de fethettiği Trablusgarb en doğudaki korsan limanıdır. Kuzey ve kuzeydoğu rüzgârlarına maruz kalan limanın yay şeklinde burnunun hemen karşısında üç adacık bulunmaktadır. Birbirlerine neredeyse yapışık bu üç ada güvenli bir liman ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burna en yakın olan "topraklu" ada ile yanındaki taşlık ada arasından kadırga geçebilmektedir. Ama hava kötüyse bu biraz tehlikeli bir hâl aldığından müdebbir reisler üçüncü adacığın etrafından dolaşmayı tercih etmektedir. İlk adada bir de hisar bulunmaktadır. Hisardan sonra şehre doğru bir mendirek limana 10 kadırga sığabilmesini sağlamaktadır. Girişindeki resifleri saymazsak liman yelkenli gemilerin girebilmesine el verecek kadar derindir.[123]

Harita 13. Trablusgarb Sahilleri

123 Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 507; Monchicourt (yay. haz.), "Lanfreducci & Bosio," 461.

Sıra Cebelitarık'ın ötesindeki korsan limanlarına geldi. Aslında Fas kıyıları resiflerle ve kaygan kumlarla dolu olduğu için buralarda lenger atmak oldukça zor olmaktaydı. Bir kez Spartel Burnu'nu geçtikten sonra güneybatıdan esen rüzgârlar, güçlü dalgalar ve bu dalgalar ve gelgitlerin derinliği sürekli değiştirmesi sonucu limanların ağzında oluşan kumlu çamurlu setler (*barre*) limanlara yanaşmayı zorlaştırmaktaydı. Bu da Avrupa üzerindeki tüm psikolojik etkisine rağmen başta Sela olmak üzere Fas kıyılarında konuşlanan korsanlığın hep mütevazı kalması demekti. Her ne kadar Yeni ve Eski Dünya arasında gidip gelen gemileri ağına düşürebilecek stratejik bir noktada olsa da Sela'nın limanı oldukça sığdı. Deniz sürekli çekilmekte ve limana yaklaşmak için gerekli derin kanalları bulmayı zorlaştırmaktaydı.[124] Bu da Sela gemilerinin diğer korsanlarınkinden ufak ve hafif yapılması anlamına gelmekteydi.[125] El-Mamure, el-Arayeş ve Tatvan gibi Fas'taki diğer limanlar da benzer özelliklere sahipti.[126]

Görüldüğü gibi Mağrib topoğrafyası aslında seyrüsefere pek uygun değildir. Gemileri sürekli karaya savurma ihtimali olan hâkim kuzey rüzgârları, kıyıda seyrüseferi engelleyen sığlık ve resifleri ve nirengi noktası olmayı reddeden alçak kıyıları denizcilerin işini zaten zorlaştırmaktaydı. Bunlara bir de korunaklı liman sayısının az olması ve birçok limanın hinterlandının susuz ve verimsiz araziden oluşması eklenince ortaya pek de parlak bir tablo çıkmamaktaydı. Zaten aynı şartlar hem üretimi hem de ticareti sekteye uğratıp bu kıyıları korsanlığa mahkûm etmemiş miydi? İzlanda'ya kadar giden korsanlarımızı büyük bir ticaret filosu kurmaktan alıkoyan ve tersanelerini faal tutabilmek için sürekli İstanbul'a ve Marsilya'ya el açmak zorunda bırakan da bu zorluklardı.

124 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 40, 59, 170.

125 Lane-Poole, *The Barbary Corsairs* (London: T. Fisher Unwin, 1890), 188-9.

126 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 41.

BEŞİNCİ KISIM

SAVAŞ

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ, HİLE VE FİRAR: AKINLARIN ANALİZİ

Korsanları, gemileri ve Akdeniz'in topoğrafyasını detaylı bir şekilde inceledik. Şimdi sıra akınların üzerinde durmaya geldi. Bir gemiyle karşılaştığında korsanlarımızın önündeki opsiyonlar nelerdi? Niyetlerine ulaşmak için hangi kandırmacalara, olası bir muharebe esnasında hangi yöntemlere başvurmaktaydılar? Karşılarına başka korsanlar veya savaş gemileri çıktığında ne yapmaktaydılar? Ticaret gemilerinin durdurulması, teftiş edilmesi ve ganimete el konması esnasında hangi kurallara uyulmaktaydı? Filo hâlinde yapılan akınlarda gemiler nasıl haberleşmekteydi? Karaya yapılan akınlarda ne tip metotlar uygulanmaktaydı? Gazilerimiz hedeflerini neye göre seçmekteydi? Akınlarında hangi hususlara dikkat ederlerdi?

Gemileri Teftiş

Önce silahları bırakalım ve barışçıl metotlardan bahsedelim. Bir Hıristiyan gemisine rastladıklarında korsanlarımızın önünde birkaç seçenek bulunmaktaydı. Geminin savaş gemisi değil de bir tüccar gemisi olduğuna kanaat getirdiklerinde hangi millete ait olduğuna bakar ve ona göre hareket ederlerdi. Eğer uluslararası anlaşmalarla korunan dost bir devlete ait ise bu gemiye saldırmaları en azından teoride söz konusu değildi. Pratikte kuralları ihlal ettiklerinde başlarına neler geldiğini Onbirinci Bölüm'de oldukça detaylı bir şekilde anlatacağız. Şimdilik korsanları basit deniz eşkıyalarından ayıran şeyin Antik Çağlardan gelen âdet ve kurallara uymak ve Yeniçağ ile birlikte gittikçe kompleksleşen bir uluslararası hukuka tâbi olmak olduğunu hatırlatalım.

Dost gemilere saldıramazlardı saldırmasına ama, geminin kaptanını sorgulama ve güverteye adam çıkarıp yolcu ve malların kayıtlarını inceleme hakkına sahiptiler. Tüccar gemisi ancak bu prosedürleri harfi harfine takip ettiği zaman uluslararası hukukun kendisine sağladığı korumadan yararlanabilirdi. Bayrak taşımaması, teftişi reddetmesi ya da ilk ateşi açması durumunda dönemin Frenkçesiyle *bonne prise*, yani meşru ganimet olurdu. İlk ateşi açsın da meşru ganimet olsun diye gazilerimizin düşman bayrağı çekerek tüccar gemilerini kışkırttığı da olmaktaydı.[1] Ticaret gemilerinin kara sularında seyrettiği devletin savaş gemilerine topla selam vermesi de zorunluydu. Bunu yapmayan *Angel* adındaki İngiliz kalyonuna Venedikliler tarafından Strivali açıklarında el konduğunu biliyoruz.[2]

Tuzağa düşmemek ve haklarını korumak isteyenler bir korsan gemisi görünce yelkenlerini indirmek ve teftişe rıza göstermek zorundaydı. Önce kaptanı gemilerine çağırıp sorguya çeken korsanlar geminin pasaportunu limanlarındaki konsolostan aldıkları örnekle eşleştirir ve böylece hakikaten geminin bayrağını taşıdığı millete ait olup olmadığını anlarlardı. Geminin dost bir düşmana ait olduğunun kesinleşmesi, teftişin bitmesi ve herkesin rahat bir nefes alması anlamına gelmemekteydi. Korsanlarımız daha güverteye çıkıp yolcuları ve malları sorgulayacaklardı; çünkü her ne kadar gemi dost bir millete ait olsa da, eğer içinde düşman milletlere ait mal ve yolcu varsa bunlar meşru ganimet sayılırdı. Elimizdeki örneklerden birinde teftiş heyetinin onbeş kişiden oluştuğunu ekleyelim.[3] Bu heyet bir yandan yolcuların ismini ve ambardaki malları tek tek kayıtlarla karşılaştırır, öte yandan da bayrak ve yabancı dilde yazı gibi bunların aslında düşmana ait olduğunu kanıtlayacak işaretler arardı. Böyle bir işaretle karşılaşıldığında mevzubahis olan yolcuysa esir edilir, malsa el konurdu. Enteresan bir kural ise el konan malların karşılığında korsanlarımızın navlunu[4] ödemek zorunda oluşuydu. Böylece yükünü teslim edemeyen gemi kaptanının limana dönünce mal sahiplerine iade etmek durumunda olduğu taşıma parasını da korsanlar üstlenmiş olurdu.[5]

1 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 47.

2 Fisher, *Barbary Legend*, 136.

3 Du Chastelet des Boys, "L'odyssee," 110.

4 Taşıma ücreti.

5 Greene, *Catholic Pirates*, 187.

Bazen teftiş sırasında enteresan keşifler yapıldığı da vâkiydi. Mesela 1796'da Maltalı Giuseppe Scolaro'nun durdurduğu kırlangıçta[6] önce üzerinde Osmanlı bayrağı olan mallara rastlanmış, aramaya devam edilince de birçok top, tüfek ve barut fıçısı bulunmuştu. Demek ki bu aslında bir tüccar gemisi değildi. En sonunda geminin Murad Bey adlı bir Müslümana ait olduğu ortaya çıkacak ve hemen el konacaktı.[7]

Yük, yolcu ve gemi arasında yapılan bu hukukî ayrımın birçok suistimalin önünü açmasına kimse şaşırmamalıdır. Elleri boş dönmek istemeyen korsanlarımızın tayfaya ve yolculara işkence etmek suretiyle gemide düşman tebaası yolcu ya da bunlara ait mal olup olmadığını öğrenmeye çalıştığı, hatta onları yalan ifade vermeye ve böylece ganimeti meşru kılmaya zorladığı da olmaktaydı. Avrupa kaynaklarından gelen elimizdeki örneklerin hepsinde korsanların haksız olduğunu düşünmek yanlış olur; ancak yine de bu örnekler teftiş sırasında korsanlarla yolcu ve tüccarlar arasındaki gerilimi göstermesi açısından önemlidir.[8]

Giovanni Battista Salvago'ya göre korsanlar pahada hafif yükler söz konusu olduğunda hukuka riayet etmekte, ancak ganimet gözlerini kamaştırdığında hak hukuk dinlememektedir. Falaka ve kırbaç gibi türlü işkencelerle miçolara (*mozzi*) gemideki malların düşmana ait olduğunu ya da tüccar gemisinin daha önce Müslümanlara karşı korsanlık yaptığını söyletmeye çalışmak çok sık başvurdukları bir metottur. Bir kişinin bile acıya dayanamayıp itiraf etmesi yeterli olacaktır. Geriye geride iz bırakmamak için gemiyi batırmak ve tayfaları boğmak kalmaktadır. Salvago'nun bu haydutların Cezayir ya da Tunus'ta yerleşemeyen ufak çaplı korsanlar (*corsari bassi*) olduğunu söylemesinden bu tip suistimallerin genel bir uygulama olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür.[9]

6 Şebeğin ufağı ya da pinkonun hızlısı diyebileceğimiz, iki ya da üç direğe ve 8-10 küreğe sahip gemi.

7 Gauci, *In the Name of the Prince*, 152.

8 Klişelerle dolu bir teftiş hikâyesi için bkz. Purchas, "Relations of the Christianitie of Africa," 279. Bu tip abartılar sadece karşı dinden korsanlar için yapılmıyordu. 1716'da Venedik'in Napoli'deki konsolosu Giacomo Cappello da Malta şövalyelerini ağır bir şekilde suçlayacaktı. Buna göre Maltalılar Ortodoks denizcileri çuvallara koyup suya atmakta ve zavallıların kafalarını birbirine bağlayıp kafatasları kırılıp beyinlerinin pekmezi akıncaya kadar sıkmaktaydılar. Giacomo Cappello, *Descrittone di Malta*, yay. haz. Victor-Mallia Milanes (Malta: Bugelli, 1988), 95; Greene, *Catholic Pirates*, 120.

9 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 74-5.

Ama bu ince hukukî farkları rahmet denizine balıklama dalmış günahsız denizci ve tüccarlara anlatmak zor olsa gerek.

Benzer metotlara Hıristiyanların da başvurduğunu belirtelim. Maltalıların kaptan, dümenci ve kâtipleri ya da Yahudi olduğundan şüphelendikleri yolcuları yelken direklerine asıp ayaklarına top bağladıklarını, dövüp kollarını kırdıklarını ve kafalarına hançerle vurup yaraladıklarını biliyoruz.[10] Messina'dan çıkmış iki korsan gemisi Anadolu kıyılarında yakaladıkları *Giustiniana* isimli Venedik gemisinin kayıt defterindeki Hıristiyan isimlerinin sahte olduğunu iddia edecek ve işkenceyle tayfaya malların Müslüman ve Yahudilere ait olduğunu söyletip istediklerini alacaklardı.[11] Bu tip aşırılıklar Akdeniz'e özgü değildir; Hollandalı korsanların da halatla kafa sıkıp göz patlatmak, çeneye sopayla vurmak ve parmak aralarını yakmak gibi fantastik işkence metotları bulduğunun altını çizelim.[12]

Burada dikkat etmemiz gereken bir nokta malın kime ait olduğunun tek kriter olmamasıdır. Korsanlarımız kuralları işlerine geldiği gibi yorumlamaktan ve düşman gemilerindeki dost mallara göz dikmekten geri durmamaktadırlar. 1747 yılında Cezayirliler, İsveç hükümeti tarafından kendilerine yollanan haraca bile Napoli gemisinde taşındığı için el koyacak ve utanmadan haracın bu sefer dost bir gemiyle tekrar gönderilmesini isteyeceklerdi.[13] Bu aslında tam bir çifte standarttır; eğer kriter buradaki gibi geminin kime ait olduğuysa dost devletlerin ambarlarındaki düşman mallarına neden el koyulmaktadır?

Yükün boşaltılacağı liman da kriter olabilmekteydi. Bir ülkenin savaş hâlinde olduğu başka bir ülkenin limanlarına giden tüm gemilere el koyma hakkı bulunduğu şeklinde Ortaçağlardan gelen bir anlayış da bulunmaktaydı;[14] bu ancak 1650'lerde değişmeye başlayacaktı. Mesela Hasan Kalfa 1626'da durdurduğu Hollanda gemisinin kaptan ve

10 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 50-1, 53-4.

11 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 48-9.

12 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 47.

13 De Grammont, "La course," 38.

14 C. G. Roelofsen, "Grotius and State Practice of His Day: Some Remarks on the Place of *De Jure Belli ac Pacis* within the Context of Seventeenth-Century 'Christendom' and the Role of Contemporary Precedents in Grotius' Works," *Grotiana* 10 (1989), 16; Lunsford, *Piracy and Privateering*, 187.

tayfalarını serbest bıraktığı hâlde, Napoli Limanı'na taşıdığı buğdaya el koymaktan geri durmayacaktı.[15]

Hile Hurda

Korsanlar avlarını yakalamak için gemilerinin hafifliği ve çevikliği kadar kamufle olma kabiliyetlerine ve bazı hilelere de güvenirlerdi. Akdeniz'in topoğrafyasının denizde iz sürmeyi zorlaştırması[16] tüccar gemilerinin çoğu zaman kendilerine yaklaşan korsanları son ana kadar saptayamaması demekti. Özellikle karanlıktan yararlanma konusunda ustalaşan korsanlarımız fenerlerini söndürmekle kalmaz;[17] bazen gemi ve yelkenlerini siyaha boyar,[18] bazen de üstünü yeşil dallarla örtüp denizde bir kaya ya da resif topuğu görünümü yaratırlardı.[19]

Yedinci Bölüm'de de belirttiğimiz gibi ticaretin belirli bir güzergâha sıkıştığı Akdeniz'de bir de girdili çıktılı bir topoğrafya olması korsanların pusu kurmasını oldukça kolaylaştırmıştı. Bir adanın, burnun ya da tepenin arkasında sabırla avlarını bekleyenlerin yüzünün gülmesi işten bile değildi.[20] Mesela 1561 yılında Lipari Adası'nın arkasında saklanan Turgud, önden iki kadırgasını göndererek Messina'dan Napoli'ye giden Sicilya kadırgalarını tuzağa çekecek ve 4-5 kadırgayı batırıp aralarında Catania Piskoposu Nicolò Caracciolo'nun da olduğu esirlerle Trablus'a dönecekti.[21] Yine 1516 yılının bir sabahı aniden belirip Kurdoğlu Muslihiddin'in Benzert Limanı'ndaki 30 çektirisini faka bastırmasından önceki geceyi, Ceneviz filosu 45 mil kuzeybatıdaki Galitta Adası'nın arkasında saklanarak geçirmişti.[22]

15 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627* (Paris: Chez Jean & Estienne Richer, s.f.), 76.

16 Williams, *Empire and Holy War*, 104.

17 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siècle*, 43; Williams, *Empire and Holy War*, 104.

18 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 186.

19 Stephan Gerlach, *Tagebuch* (Frankfurt am Main: Heinrich Friesen, 1674), 197; Türkçesi için bkz. Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, çev. Türkis Noyan ve yay. haz. Kemal Beydilli (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), I. cilt, 317; Sütçüoğlu, "Osmanlı Kadırgaları," 262.

20 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 42.

21 Iacomo Bosio, *Dell'istoria della sacra religione et ill.^ma militia di San Giovanni Gierosolimitano* (Roma: Stamperia Apostolica Vaticana, 1594), III. cilt, 447.

22 Ancak disiplini sağlayamadıkları için savunmasız yakaladıkları korsan filosunu yok etmeyi başaramadan çekilmek zorunda kalacaklardı. Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, 150.

Issız koylar da bir başka pusu mekânıydı. 1575 yılında Cervantes'i esir alan korsanlar Marsilya'nın 25 mil batısındaki Camargue'den çıkıp gelmişlerdi; bataklıkları sayesinde karadan müdahale edilemeyen bir koy olduğu için burası korsanların favori pusu mekânlarından biriydi.[23] Üç yıl sonra Arnavud Murad Reis "korsanların âdeti üzere" (*al modo de cosarios*) sekiz kalyetesiyle günlerce koylarda bekledikten sonra iki Sicilya kadırgasını avlamayı başaracaktı; Sicilya serdarı (*Presidente y Capitan General*) ancak Capri Adası'nda karaya kaçıp kapudanesini kürekçileriyle beraber korsanlara bırakarak esaretten kurtulabilmişti.[24]

Tüccar gemilerini kandırmak için dost milletlerin bayraklarının çekilmesi de o kadar sık kullanılan bir metottu ki,[25] Joseph Pitts'e göre en iyisi hiçbir gemiye yaklaşmamaktı.[26] Gazilerimizin sefinelerinde her milletten bayrak bulunması âdettendi.[27] Bazen bu taktik liman önünde bile işe yarayabiliyordu. Mesela 1680'de Kanaryalı (*Canari*) Reis[28] Fransız bayrağıyla Livorno'nun önünde belirince, limanın reisinin yeğeni, karantina memuru ve Fransız konsolosunun gönderdiği iki Fransız kayıkla gemiye gelme hatasına düşmüştü. Korsanımıza da kısa günün kârı deyip altı denizciyle kayığa el koymak ve iki Fransız'ı iade etmek kalmıştı.[29] Duruma göre başka korsan limanlarının bayraklarının çekildiği de olurdu.[30] Korsanların teftiş için güverteye gelmeleri durumunda pek bir işe yaramasa da, sahte bayrak kullanmak korsanlardan kaçmak isteyen tüccar gemilerinin de sıklıkla başvurduğu bir yöntemdi.[31]

23 Konstam, *The Barbary Pirates*, 60.

24 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 381-2.

25 Dan, *Histoire de Barbarie*, 299; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56v; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 146; Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 126-7; Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 391; Panzac, *Barbary Corsairs*, 65.

26 Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts*, 117.

27 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 60-1.

28 Kaynakta reisimizin ilk adı verilmemiştir. Dördüncü Bölüm'de 1676 yılı için verilen tabloda Kanaryalı Musa'ya, 1686 yılı için verilen tabloda ise Kanaryalı Ali ve Mustafa'ya rast geliyoruz.

29 BNF, *GF* 1680, s. 325 (Livorno, 18 Haziran 1680).

30 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 46.

31 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 145; Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 101; Greene, *Catholic Pirates and Greek Merchants*, 194-5.

Harita 14. Lion Körfezi

Şüphe çekmeden avlarına yaklaşmak emeliyle korsanlarımızın kılık değiştirdiği de olurdu. Tunus'u kuşatan Şarlken'in elinden son anda kurtulup soluğu Katalan kıyılarında alınca Barbaros Hayreddin, imparatorun sancaklarını çekecek ve levendlerini Hıristiyan askeri kılığına sokacaktı. Kimse alarm vermeyince Mahón Limanı'na rahatça girip buradaki Portekiz nefini avlamakla kalmamış, karaya indirdiği asker ve toplarla Minorka'yı da bir güzel yağmalamıştır.[32] 1627'de fırtına tarafından sürüklendiği Grindavik'in limanında gördüğü Danimarka gemisine balina avcısıymış gibi yaklaşan korsanlar da avlarını kolayca ele geçirmişlerdi.[33] Yine yakaladıkları dört tekneye balıkçı kılığında 12 Müslüman koyup yanlarındaki kadırgalara Hıristiyan bayrağı çeken gazilerimiz Cotron civarında kıyıya çıktıklarında bunlardan şüphelenmeyenler bu hatalarının bedelini hürriyetleriyle ödeyeceklerdi.[34]

Balıkçı ya da asker kılığına girmekten daha kompleks hileler de vardı. Mora'daki Prodano Limanı'na giren *Soderina e Memma* adlı Venedik gemisini gözüne kestiren İspanyol korsanlar Ceneviz bayrağı çekmekle kalmayacak, fırtınada hasar görmüş ve filikalarını kaybetmiş numarası da yapacaktı. Zokayı yutan Venedikliler sandallarla en iyi denizcilerini İspanyol korsanlarının güvertesine yollamış, acımasız korsanlar da bunları ölümle tehdit edip gemilerini teslim etmeye zorlamıştı. Yeni gemi ve esirleriyle Palermo'nun yolunu tuttuklarında yüzlerinde gururla karışık bir tebessüm olsa gerek![35] Elba açıklarında gördüğü iki Hıristiyan kadırgasına saldırıp bunlardan birini ele geçiren Turgud, bir diğer kadırgaya saldırmak istediğinde enteresan bir hileye başvuracaktır. Tutsak düşenlerin kıyafetlerini kendi tayfasına giydirip bunları ele geçirdiği Hıristiyan kadırgasına bindirecek, tebdil-i kıyafet gaziler de Turgud'un kalyetesini aktarmaya alarak diğer kadırgaya yem atacaklardı. Arkasında Turgud'un gemisini çeken ekürisinin korsanları dize getirdiğini düşünen ve avcıyı avla karıştıran diğer kadırga hiçbir şeyden şüphelenmeden yaklaşınca da hilekâr korsanlarımızın ağına balıklama atlamış olacaktı.[36]

32 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 266.

33 Lewis, "Corsairs in Iceland," 142.

34 Galan, *Relación del cautiverio*, 68.

35 ASV, *Miscellanea Codici*, 80, Nicolo Contarini, *Historie*, II, VI, f. 32v-33; Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 167, dn. 28.

36 Morgan, *A Complete History of Algiers*, 225.

Bazen gemilerin sayısını ve gücünü az ya da çok göstermek de gerekebilirdi. Sayıları az ve kalibreli ufak toplarını yelkenlinin tek bir tarafına dizerek tüccar gemilerini korkutmaya çalıştıkları vâkiydi.[37] Kadırgaların sayısını az gösterip düşmanı üstüne çekmek için yelken direklerinin demonte edildiği de olurdu. Cenevizliler Meloria Muharebesi'nde (1284) Pisalıları böyle alt etmişti; arkada yedek kuvvet olarak bırakılan 30 adet direksiz çektiri ya dikkat çekmemiş ya da ikmal tekneleri zannedilmişti.[38] 1594'te iki Floransa kadırgasına rastladığında Arnavud Murad Reis kalyetelerinden ikisini yelkenleri mayna edilmiş, yani indirilmiş bir şekilde diğer ikisinin arkasına saklamıştı. Kadırgaların yaklaşmasıyla da direkler tekrar monte edilip kalyeteler saklandıkları yerden çıkarılacaktı.[39]

Benzer hileler bazen de korsanları aldatmak için kullanılırdı. Korsan akınlarından bıkan Hıristiyan asilzadelerin dikkat çekmemek için fırkataları ve ufak ticaret gemilerini tercih ettiğini biliyoruz. Böylece yakalandıkları zaman korsanların gözüne çarpmadan az bir fidye ile esaretten kurtulmayı amaçlamaktadırlar. Bu durumu fark eden İstanbul'un müdahale etmesi bunun sık karşılaşılan bir durum olduğuna işaret etmektedir.[40]

Kaçak güreşen korsanları kasıtlı olarak yanlış şayialar yayarak mindere çekmek mümkündü. Mesela 1704'te Hollandalı Amiral Almonde karşısına çıkan balıkçıya para vererek Ostend Limanı'na gitmesini ve oradaki Fransız kadırgalarının amiraline Hind Okyanusu'ndan gelen ağzına kadar mal yüklü beş tüccar yelkenlisine rastladığını söylemesini isteyecekti. İştahı kabaran ve altı kadırgasıyla limandan çıkan Fransız amiral karşısında gördüğünde dahi Almonde'un gemilerinin tüccar gemisi olmadığını anlamayacaktı; zira bunların süslemeleri örtülmüş, lombar kapakları kapatılmış ve gabya yelkenleri indirilmişti. Açgözlü kadırgaları çok su çeken yelkenlilerin giremeyeceği resifli sulardan çıkarmak ve gemilerinin menziline sokmak isteyen Almonde bir oyun daha oynayacak ve yelkenlerini açarak kaçma numarası yapacaktı. Geminin arkasından suya sarkıttığı gomina halatı (*gros câble en double*)

37 Fontenay, "Le *corso* dans l'economie portuaire," 346.

38 Rodgers, *Naval Warfare under Oars,* 131-2.

39 Haedo, *Topografia,* I. cilt, 420.

40 BOA, *MD* LXX, nos. 414 (19 Cemaziyelahir 1001/M. 23 Mart 1593) ve 415.

sayesinde yelkenlerinin hızını da kesecek ve kadırgaların yaklaşmasına imkân verecekti. Fransızlar tam bordalama mesafesine gelince amirallerinin tek işaretiyle maskelerini düşüren ve kadırgaları kuşatan Hollanda savaş gemileri o ana kadar saklamayı başardıkları toplarla kadırgalara ölüm saçacaktı. Ağır hasar alan Fransızlar kendilerini can havliyle resifli sulara atacaklardı.[41]

Korsanlarımızın dezenformasyona kurban gittiği bir olay da 1566'da gerçekleşmiştir. 18 oturaklı bir kalyete ile Kalabriya'daki Stilo Burnu'na çıkarma yapan ve sayısız esir alan Cerbin/Cerbeli Hasan (*Zerbinassam*) riyasetindeki korsanlarımız, işleri bittiğinde fidye bayrağını çekip halkla pazarlığa oturmuşlardı. Pazarlıklar sürerken, esir düşen babasını kurtarmak için acilen para bulması gereken biri o sırada oralarda avlanan Badolato Baronu Gaspare Toraldo'ya koşmuş; yardım etmeyi kabul eden Baron'un da aklına bir hile gelmişti. Gençten babasını kurtarırken reise Badolato sularında zeytinyağı yüklü bir geminin beklediğini söylemesini isteyecekti. Hikâyeye inanan reis gece gelip kalyetesini sahile çıkardığında kurnaz baronumuz adamlarıyla saklandığı yerden çıkacak ve 23 korsanı öldürüp aralarında Hasan'ın da bulunduğu 30'un üstünde esir alacaktı.[42]

Saldırı

Meşru ganimet sayabilecekleri bir gemiyi gözüne kestiren korsanlarımızın ilk yaptığı iş onları teslim olmaya ikna etmeye çalışmak olurdu. Her ne kadar kaynaklar bize korsanlarla tüccar gemileri arasındaki savaşlardan bahsetse de aslında bu tip çatışmalar oldukça azdı.[43] Korsanlar konvoy hâlinde giden ya da kendini savunabilecek durumda olan tüccar gemilerine çok darda değillerse pek ilişmezlerdi. Zira Osmanlı vakanüvisleri ne yazarsa yazsın, kimsenin şehâdet şerbetini nuş eylemek için acelesi yoktu; herkes olabildiğince çabuk bir şekilde kolay avları ağına düşürmenin ve ganaimle doyum olmanın peşindeydi. Zaten tüccar gemileri de nadiren karşı koyabilecek güçte olurdu. Topların masrafı ve kapladıkları yer, korsanlarımızın favori hedefi Malta gemilerinin bile doğru düzgün

41 Marteilhe, *Memoires d'un Protestant*, 139-143.

42 Tomaso Costo, "Della giunta overo terza parte del compendio dell'istoria del regno di Napoli," *Del compendio dell'istoria del regno di Napoli, Prima Parte*, yay. haz. Tomaso Costo (Venetia: Barezzo Barezzi, 1596), vr. 10v-11r.

43 Panzac, *Barbary Corsairs*, 94.

korunamaması demekti.[44] İngiliz ve Hollandalıların daha çok top taşıyan gemileri de az sayıda tayfa ile yola çıktıklarından karşılarına çıkan korsan filoları karşısında pek bir şey yapamamaktaydı.[45] Tüccar gemilerinin konvoy hâlinde dolaşmakta ve birbirlerine yardım etmekte pek ısrarcı olmamaları[46] korsanların işini daha da kolaylaştırmaktaydı.

Olası bir karşılaşmada ya tüccar gemileri korsanlardan daha hızlı olmalıydı ya da tayfa ve yolcuların karaya çıkıp gemiyi feda etmeleri lazımdı, zira bir de esir düşmenin ne âlemi vardı? Ancak kaçmak da öyle kolay değildi. Tüccar gemilerinin yük taşımak için dizayn edildikleri düşünüldüğünde çevik korsan gemilerinden kaçmakta zorlanmaları normal karşılanmalıdır. Yelkenleri suyla ıslatıp daha fazla rüzgâr doldurmalarını sağlamak[47] gibi metotlar kullanıldığı zaman bile yarışı çoğu kez korsanlar kazanmaktadır. Kıymetli mallarını hain korsanlara yâr etmek istemeyenlerin kaçtıktan sonra gemilerini batırdıkları[48] ya da ateşe verdikleri de olurdu.[49] Bazen de korsanların kendilerini kovalamasını engellemek amacıyla filikaya atlamadan önce geminin dümenini bağlar ve başka bir yöne gitmeye devam etmesini sağlarlardı.[50] Fakat karaya kaçmanın da riskleri vardı. 1657 Mayıs'ında Thevenot'nun da bindiği Müslüman gemisinin kaptanı uzaktan kendisine yaklaşan içi Hıristiyan dolu filikayı görünce karadaki Arapların yanına gitmiş, ancak bu çapulcular kaptanı soymakta hiç zaman kaybetmemişlerdi. Bu da geri kalanların Maltalılarla kıyıda kendilerine, *"taalla, korsan min Malta!"* diye bağıran Araplar arasında kalmaları demekti. [51]

Korsanlar birden fazla gemiyi kovaladıkları durumlarda geride kalanları yakalamakla yetinir, kovalamakta fazla ısrarcı olmazlardı. Korsika açıklarında 6 gemilik filosuyla kovaladığı 10 Hıristiyan gemisinden en geride kalan barçayı yakalamakla yetinen Barbaros Hayreddin, abisi Oruç'un neden diğer gemileri bıraktığını sorması üzerine, "selef-i

44 Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 54.

45 Panzac, *Barbary Corsairs*, 27.

46 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 46.

47 Du Chastelet des Boys, "L'odyssee," 55.

48 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 353-4.

49 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56r.

50 Murâdi, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 36a, s. 63.

51 Jean de Thevenot, *Voyages de M'. de Thevenot en Europe, Asie&Afrique* (Amsterdam: Michel Charles Le Cene, 1727), II. cilt, 660-1.

mâzîden mürûr eden gâziler"in, yani eski korsanların "kaçanı çok koğucu olma, ihtimâldür zarar edersin" dediklerini iletmiştir. Oruç Reis'in kardeşine korktuğu için mi sadece bir gemiye saldırmakla yetindiğini sorması, *Gazavât*'ın korsan gemilerinde sesli okunan meclislerden oluşan bir eser olduğu hesaba katıldığında ayrı bir anlam kazanır. İster gerçek ister uydurma olsun, buradaki hikâye aslında atik ve tedbirsiz korsanlara bir uyarı niteliğindedir.[52] Yirmi yıl sonra Hayreddin kendi tavsiyesini tutmuşa benzemektedir. Preveze Deniz Muharebesi'nde düzensiz bir şekilde geri çekilen Andrea Doria'nın arkada bıraktığı yelkenlileri avlamakla yetinecek ve esaslı bir kovalamaya girişmeyecektir.[53]

Gemilerde top kullanımının yaygınlaşması tüccar gemilerine karşı korsanlara üstünlük sağlamaktaydı.[54] Bu aslında topun askerî bir avantaj sağlamasıyla alakalı değildi; zaten onyedinci yüzyılın ikinci yarısından önce bunların önemini de fazla abartmamak gerekmektedir. İlk olarak, çektiri tipi gemilerde ancak sınırlı sayıda ve kalibrede top bulunmaktaydı. Yelkenlilerde ise yüksek güverte isabet oranını düşürmekteydi; dalgalı havalarda alt güvertedeki topların kullanılamadığını da aklımızdan çıkarmayalım.[55] Korsan gemilerinde topun artmasının esas etkisi psikolojikti; çok az tüccar ve denizci kafalarının üstünden uçan gülleler ve gemiyi tutuşturan humbaralara göğüs germeye dünden razıydı. Üstüne üstlük tüccar gemileri çoğu zaman çok az top taşımaktaydı ve bunların da hepsi çalışır durumda değildi. Mesela D'Aranda'nın bindiği İngiliz gemisinde dört top vardı ve bunlardan sadece biri atış yapabiliyordu.[56]

Korsan gemisine rastlandığında yolcularla kaptanın ne yapılacağı konusunda birbirine düştüğü de olurdu. Yolcular canlarını kurtarmak için karaya çıkmak isterken gemisinin derdindeki kaptan şansını zorlamak isterdi.[57] Gemiyi koruma isteği bazen tarafları tam tersi pozisyonlara da sürükleyebilirdi. Germain Moüette'in 1670 yılında Amerika'ya gitmek üzere bindiği geminin kaptanı Cezayirli olduğunu iddia eden ve patentesini görmek isteyen korsanların isteğine olumlu yaklaşınca, yolcular dün karşılaştıkları Hollanda gemisinin uyarısını hatırlatıp

52 Murâdi, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 41b, s. 70.

53 Guilmartin, *Gunpowders and Galleys*, 64-8.

54 Unger, *The Ship in the Medieval Economy*, 260.

55 BNF, *GF* 1684, s. 22-23 (Toulon, 5 Ocak 1684).

56 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 5.

57 Galan, *Relación del cautiverio*, 251.

bunların korsan olduğunu söyleyecektir. Ancak gemisini tehlikeye atmak istemeyen kaptan bu yerinde tavsiyeyi dinlemeyecek ve patentesini göstermek için yanında altı denizciyle birlikte korsan gemisine gidecektir. Karşısındakilerin korsan olduğunu anlayınca aslında aptal değil, hain olduğunu gösterecek ve esaretten kurtulmak için yolcularını feda ederken gözünü bile kırpmayacaktır. Kılavuza bir not yazıp filikayla gelen korsanların saklı mal olup olmadığını kontrol edeceğini ve bu yüzden gemiye alınmalarını emredecek, bunlar da bir kez güverteye çıktı mı yolcuları kolayca derdest edecektir.[58]

Teslim olma teklifi genelde gemidekiyle aynı milletten bir köle üzerinden iletilirdi.[59] İtalyanca indirmek (*mainar*) fiilinden lingua franca'ya geçen[60] *amaina* ya da *maina*[61] ifadesiyle yapılan teslim olma çağrısını kabul edenler mayıstrayı (*aveller la grande rade sur le tillac*) ve pupadaki bayrağı indirmek zorundaydılar. Mendil göstermek de başka bir metottu.[62] 1639'da teslim olmak isteyen ancak bunu nasıl yapacağını bilmeyen İspanyolları korsanların gazabından şapkalarının üstünden salladıkları mendiller kurtarmıştı.[63]

Korsanlar avlarını teslime teşvik etmek için psikolojik faktörleri de kullanırlardı. Çoğu zaman abartılı bir şekilde bunlara atfedilen şiddetin

58 Germain Moüette, *Relation de la captivitè du S' Moüette dans les royaumes de Fez et de Maroc où il a demeurè pendant onze ans. Où l'on void les persecutions qui y sont arrivées aux Chrètiens captifs, sous les regnes de Mouley Archy, & de Mouley Semein son successeur regnant aujourd'hui, & les travaux ordinaires ausquels on les occupe. Avec un traite du commerce, & de la maniere que les negotians s'y doivent comporter: Ensemble les termes principaux de la Langue qui esta la plus en usage dans le Pais* (Paris, Jean Cochart, 1683), 6-9.

59 D'Aranda, *Relation de la captivitè*, 6.

60 Henry & Renée Kahane ve Andreas Tietze, *The Lingua Franca in the Levant: Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin* (Urbana: University of Illinois Press, 1958), 279.

61 D'Aranda, *Relation de la captivitè*, 366. Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 18'de iyi savaş manasındaki "*boa guerra*," Sanudo, *I diarii*, I. cilt, 728 (14 Temmuz 1497)'de ise "*calla, amaina*" ifadesi geçmektedir; *calare* de *mainare* gibi "indirmek" anlamına gelmektedir. *Gazavât-ı Hayreddin*'de de "mayna sinyor" ifadesine defaatle rastlanabilir. Denizcilik jargonunda yelken indirmeye "mayna etme" dendiğini de ekleyelim.

62 Du Chastelet des Boys, "L'odyssée," 110.

63 D'Aranda, *Relation de la captivitè*, 366.

Resim 21. Cezayir'de kölelere yapıldığı iddia edilen işkenceler. De Vries, *Historie van Barbaryen*. Bu abartılı tasvirlerin Avrupa kamuoyunda yarattığı psikolojik etkiyi hesaba katınız.

Resim 22. Cezayir'de kölelere yapıldığı iddia edilen işkenceler. De Vries, *Historie van Barbaryen.*

şuursuzca değil, belirli bir strateji çerçevesinde tatbik edildiğini unutmayalım ve modern insanın kibriyle ekmeğini taştan çıkaranları irrasyonel caniler olarak görme hatasına düşmeyelim. Atlantik ve Güney Çin Denizi'ndeki korsanlar şiddet ve işkenceyi rasyonel bir şekilde kullanıyorsa,[64] gazilerimizin bunlardan farklı davranması için hiçbir neden yoktur. Bu noktada kaynaklarımızın aktardığı klişe vahşet hikâyelerini eleştirel bir gözle okumamız gerektiğinin tekrar altını çizelim; bunlar Hıristiyan okuyucu kitlesinin beklentilerini karşılamayı ve acıma hissini pompalayarak fidye için zekat toplamayı hedeflemektedir. Korsanlarımızın şiddet uyguladığı doğrudur, ancak bu seçmece bir şiddettir ve psikolojik bir amaca hizmet etmektedir: Düşmanı korkutarak ya da Leeson'ın deyimiyle bir "korsan markası" yaratarak teslim olmasını sağlamak ve aynı onüçüncü yüzyılın Moğolları gibi avlarına karşı psikolojik avantaj elde etmektir.

Korsanların rampa yaparken attığı ürkütücü çığlıklar (*hurlemens espouventables*) düşmanın cesaretini kırmakta (*abattre le courage*) bire birdir.[65] Salvago'ya göre korsan gemilerindeki arkebüzcüler mermilerine çeşitli jest ve savaş çığlıklarıyla (*colla mosta e colla schiamazzo*) eşlik etmekteydiler.[66] Salvago'nun schiamazzo'su Fransız kaynaklarında *chamade* olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüzlerce kürekçi kölenin bağırış ve çığlıklarının tüccar gemisindekileri nasıl ürküttüğünü bu kadırgalarda yıllarca inim inim inleyen Jean Marteilhe'in kaleminden okuyoruz. Dehşet içinde ambarlara saklananlar sayesinde aslında kendisini rahatlıkla savunabilecek 54 toplu bir gemi hiç savaşılmadan ele geçirilebilmiştir.[67] Donanma-yı Hümayun'a ait gemilerde savaştan önce gülbanklar çekildiğini biliyoruz;[68] yabancı gözlemcilerimizin ne olduğunu anlayamadığı bu jest ve çığlıklar da aynı şekilde gülbank olsa gerek.

Direnmeyi seçen gemilere John Ward'un uyguladığı bir manipülasyon yöntemi hakikaten takdire şayandır. Mürettebatındaki İngiliz esirlere gemilerini teslim etmemekte direnen İngiliz tüccarlarına prangalarını

64 Leeson, *The Invisible Hook*, Beşinci Bölüm; Michael Pearson, "'Tremendous Damage' or 'Mere Pinpricks': The Costs of Piracy," *Journal of Early Modern History* 16 (2012), 467.

65 Dan, *Histoire de Barbarie*, 348.

66 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 60.

67 Marteilhe, *Mémoires d'un Protestant*, 137-8.

68 Seydi Ali, *Mir'âtü'l-Memâlik*, 80.

göstermelerini ve direnmemelerini, zira direnirlerse kendileri gibi esir alınacaklarını ve bunun ölümden bile kötü olduğunu söyleten usta korsan, gemiyi ele geçirdikten sonra kurbanlarının mallarını iç etmeyi de ihmal etmemişti. Yeniçerilerin kendilerini soyabileceğini, o yüzden de kişisel eşyalarını onları için saklayabileceklerini söyleyen Ward'un Hıristiyan tayfası çiçeği burnunda tutsakları kandırmakta oldukça mahirdi.[69]

Bütün bunlara rağmen direnmeyi seçen gemilere teslim olurlarsa esir edilmeyecekleri ve sadece gemideki mallara el konacağı sözü verildiği de olurdu.[70] Buna kanan kaptanları kötü bir sürpriz beklediğini tahmin etmek için müneccim olmaya gerek yok; ancak kaptan inatçı çıksa bile, bu vaadin tayfa ve yolcularla kaptan arasında fitne çıkarması da olasıydı. Bütün bunlara rağmen sonuna kadar direnenler ise korsanların gazabına uğrar ve ibret-i âlem olsun diye kötü muamele görürlerdi. Barışçıl yollarla kolay bir şekilde ele geçirebilecekleri bir gemide yoldaşlarını kaybeden Trablus korsanlarının, "*Cane, Giudeo traditor, perque non mainar, perche combater?*" ("Köpek, hain Yahudi, niye yelkenleri indirmemek, niye savaşmak?") şeklinde sözlerle direnenlere ateş püskürmesi[71] gibi olaylara sık rastlanmaktadır.

Gazilerimiz ele geçirecekleri gemilerin zarar görmesini istemezlerdi. Bu yüzden de top atışlarıyla yelkenleri hedef alırlar ya da daha teknik bir ifadeyle geminin armasını budarlar ve sonra hareketsiz kalan gemiyi rampalarlardı. Hayreddin'in bizzat topçularına verdiği talimat açıktı: "Sakınun barçaları gark itmek niyyetinen tob atmayasız, hemân yukarı atasız, zîrâ içinde olan şeyler bize lâzımdur."[72] Hayreddin'in hitap ettiği topçular bir hisardan ateş etmektedir; ancak bu yöntem özellikle yüksek güvertesinden dolayı hedefi tutturma problemi çeken yelkenli gemilerde de idealdir.[73] Bunlarda "katil" de denen ve taş parçaları atan kısa menzilli ufak ağızlı eynek ya da saçma topları kullanılırdı. Böylece tek bir gülle yerine yelkenleri yırtabilecek çeşitli metallerden ve yanıcı maddelerden oluşan mikras,[74] makas gülle (*cross-bar*), palankete[75] ve zincir (*chain*) ata-

69 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 101.

70 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56v.

71 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 57r.

72 Murâdi, *Gazavât*, vr. 238a, s. 166.

73 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 92.

74 Ortası eklemli bir çubukla birbirine bağlı iki yarım gülle.

75 Birbirine zincirle bağlı iki gülle.

rak geminin arması budanırdı. 1626 yılında Hasan Kalfa'nın en hızlı gemisiyle bütün gece kovaladığı Venedik yelkenlisini ancak direk, yelken ve halatlarına zarar vererek yavaşlatabildiğini biliyoruz.[76] Yine gazilerimizin yavaşlatmak istedikleri gemilere çengel attıkları ya da önlerine boş bir kayık koyarak teknesinde delik oluşturmaya çalıştıkları da vâkiydi.[77] Hurda çivi (*langrel*), peşrev ve üst ambar ve güvertedeki hafif toplar mürettebatı öldürme fonksiyonuna sahip antipersonel silahlar iken, pa-yı hınzır (domuz ayağı, *firepikes*),[78] yağlı paçavra (*carridges*) ve harraka[79] düşman gemisini ateşe vermek için kullanılmaktaydı.[80]

Korsanların tayfayı hedef aldığı da olurdu. 1607 yılında John Ward'un Venedik gemisi *Reniera e Soderina*'ya yaptığı buydu. İki gemisiyle yaklaşmış ve attığı oniki gülle ile hem yelkenleri hem de güvertedekileri vurmayı başarmıştı. Güvertedeki herkes panik içinde ambarlara ve pruvaya sığınmış ve korsanlara direnmeyi çoktan akıllarından çıkarmıştı. Kendilerini cesaretlendirmeye çalışan gafil reise ise, marangozun başını çektiği tayfa belki de artık gemiyi yönetmemesi gerektiğini söyleyecekti.[81]

Bütün bunlara rağmen korsanların yakalayamadıkları ya da çetin bir savunmaya girişen gemileri batırmak için başvurdukları bazı yöntemler de vardı. Salvago'ya ellerinde gemileri yakmak için formülü gizli bir madde olduğundan bahsetmişlerdi: Lavanta yağına (*olio di spigo*) bandırılmış bir kumaş parçasını topla atarak düşman gemisini ateşe verebilmekteydiler. Bu yöntemin kullanıldığını hiç duymadığını belirten Salvago'ya göre daha sık kullanılan başka bir metot, katrana bandırılmış bir kumaş parçasını bir sırığa bağlayıp rampa esnasında düşman gemisine uzatmaktı; arkebüz mermisinden çekinen düşmanın söndürmeyi başaramadığı ateşin tüm gemiye yayılması artık an meselesiydi.[82] Mascarenhas'ın gemisi de

76 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627* (Paris: Chez Jean & Estienne Richer, s.f.), 74.

77 Clifford R. Backman, "Piracy," *A Companion to Mediterranean History*, yay. haz. Peregrine Horden and Sharon Kinoshita (Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014), 179.

78 Yangın çıkartıcı bir mühimmat türü.

79 Güllelere ateş alsın diye sürülen sıvı madde. Güllelerin bazen ısıtılıp akkor hâlinde atıldığı da olurdu (*red hot shot/boulet rouge*).

80 Kirsch, *The Great Ships of the Armada Era*, 59; Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 83-4; Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 354-5.

81 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 77-8.

82 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 60.

benzer bir taktiğe kurban gitmişti. Korsanlarımız teslim olmayı reddeden Hıristiyan kapudanesini hat hâlinde top ateşine tuttuktan sonra, Habîbî Reis geminin pupasına yaklaşarak muslin kumaşından yapılmış sarığını kafasından çıkarmış ve keten yağı (*olio de linhaça*), sülfür (*enxofre*) ve barutla karıştırılmış etil alkol (*agua ardente*)[83] muhteva eden bir şişeyi sarığın içinde kırmıştı. Tutuşturduğu sarığı yağmurdan korunmak için örtülen katranlı kumaşa (*pano alcatroado*) okla attığında ise yapacak fazla bir şey kalmamıştı, çünkü bu karışımı sadece sirke ile söndürmek mümkündü. Ateşi söndüremeyen ve Müslüman gemilerine sığınmak zorunda kalan Hıristiyanların tek tesellisi karmaşada Habîbî Reis'in gemisinin batması ve yanan gemilerden korsanlara hiçbir şey nasip olmamasıydı; hatta açgözlülüklerini yenemeyip geminin ambarına inen bazıları da cayır cayır yanmıştı.[84] Geminin içindekileri kurtarmaya giden filikalar da pek bir şey alamayınca elde sadece gemilerine aldıkları Hıristiyanlar kalmıştı. Top atışları yüzünden batan başka bir gemide de denize düşenlerin kurtarılıp esir edildiğini de biliyoruz.[85]

Bu iki örnekte de görüldüğü gibi gemiyi batırmanın pek bir manası yoktu. Gemiyi batırmadan ele geçirmek için de rampalamak şarttı. Çektirilerde hafif yukarı bakan pruva burnu, çarpışma anında gemiyi kilitleyip rampa etmeyi kolaylaştıran ve askerlerin düşman gemisine geçmesini sağlayan bir platform işlevi görürdü. Su hattının üstündeki bu burunlar ilk Antik Yunan triremelerindeki gibi mahmuz işlevi görmezdi.[86] Yükseltilmiş bir platform olan pruva kasarasında çağa ve donanmaya göre değişen adet ve teçhizatta (ok, arkebüz, tüfek) askerler kilitleme anında karşı gemiye geçmek için hazır beklerlerdi. Yelkenli gemilerde ise gemiler birbirlerine çengel gibi aletlerle bağlanıp oldukça yakın mesafeden top atarken, arkebüzcü ve tüfekçiler de karşı güverteye ölüm saçmaya çalışırlardı. Salvago'ya göre Osmanlı arkebüzcüleri güverte üzerinde iki sıra oluştururken, subayları da bunların çekilmesini önlemek için elde kılıç arkalarında dururdu. Arkebüzcülerin ne siperlikleri ne de göğüs ve kollarını kapatan

83 *Acqua vitae* ya da *eau-de-vie* olarak da kullanılan bu ifadeyle brendi, viski ve rakı gibi damıtılmış içkilerin kastedildiğini Altıncı Bölüm'de belirtmiştik.

84 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 18.

85 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 376.

86 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 59.

zırhları vardı.[87] İşte bu cehennem gibi ortamda, kılıç, yatağan ve hançer taşıyan askerler de düşman güvertesini ele geçirmek için itişe kakışa kanlı bir mücadeleye girişirlerdi.

Savaş çıkmadan önce Hıristiyan esirlerin el ve ayaklarına zincir ve pranga vurulması şarttı.[88] Özellikle yüzlerce köle bulunduran korsan çektirilerinde bunların isyan etme ihtimali büyük bir güvenlik sıkıntısı doğurmaktaydı. Daha sonra asker ve korsanlar gusül abdesti alıp (*despouillez tous nuds, se lauerent sur les bords du nauire, depuis le haut de la teste, iusques à la plante des pieds*) namaz kılarak gazâ ve şehâdete hazırlanırlardı.[89] Adamlarına cesaret aşılamak için reisin motivasyon konuşması yapması da âdettendi.[90] Korsanlarımızın her zaman o kadar cesur olmadıklarını, güçlü gemilere saldırma emri aldıkları zaman reislerine itiraz ettiklerini de belirtelim. Oruç Reis'in Papa II. Iulius'un iki kadırgasına saldırmak istemeyen adamlarını ikna etmek için kürekleri denize attırdığını biliyoruz.[91]

Direniş

Nadiren de olsa tüccar gemilerinin direndiği olurdu; ancak bu birçok yoldaşını tuzlu sulara kaybeden korsanların gazabına uğramak anlamına gelebilirdi. John Ward'un *Charity*'sine direnen Fransız gemisinin kaptanı (*master*) geminin seren ucuna asılacak ve diğer 48 kişi ise dizlerinin üstünde hayatları için yalvarmak zorunda kalacaklardı.[92] Selalı bir reis 1691'de sabun yüklü bir Fransız pinkosunun teslim olmayı reddeden kaptanına 200 değnek vurdurmuş ve zavallıya yirmi gün boyunca ekmek ve kokmuş sudan başka bir şey verilmemesini emretmişti.[93]

Korsanların yanlış topa girdiği ve direnişin sonuç verdiği örnekler de bulunmaktadır. 1617'nin Ocak ayında Cagliari'nin güneyinde, Pula Burnu'nun 3 fersah doğusunda saldırıya uğrayan 280 tonluk İngiliz burtunu *Dolphin*'in 36 mürettebatı, 19 büyük topu ve 9 antipersonel

87 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 60.

88 ASV, *SDC*, fil. 20, c. 514r (29 Ocak 1584). Dan bize bunların dörder dörder zincirlendiğini belirtmektedir. Dan, *Histoire de Barbarie*, 302.

89 De Brèves, *Relation des Voyages*, 291.

90 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 408-9.

91 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 216.

92 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 55.

93 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 87.

"katil"i 200-250 mürettebatlı ve 22-35 toplu beş Cezayir yelkenlisiyle başa çıkmaya yetmeyebilirdi. Ancak tek kollu bir İngiliz mühtedisi olan korsan filosunun kapudanı Robert Walsingham'ın taarruz emri vermesiyle başlayan muharebe hiç de beklendiği gibi gitmeyecekti. Karşılıklı top atışlarının ardından korsanlar bir taraftan rampa yaparken öteki taraftan da gemideki yüke ulaşmak için yüksek pupanın kaplamalarını sökmeye başlamışlardı. Bu sırada pupanın altındaki kamaralardan birine yerleştirilmiş "katil"ler etrafa ölüm saçıp bunları geri çekilmeye zorlamıştı; ancak bu sefer de pupa kısmındaki tüfekçilerin ateşine maruz kalmışlardı. Gemiyi batırmak istemeyen korsanlarımız yelkenlere zincir atarken Dolphin kimsenin gözünün yaşına bakmamakta ve Walsingham'ın gemisini top gülleleriyle dövmekteydi.

İngiliz kapudan nihayet avını bırakıp çekilmek zorunda kaldığında bu sefer diğer iki korsan gemisi yanaşıp Dolphin'i aralarına alacaktı. Güvertede saatlerce süren muharebenin sonunda buradaki askerler de zar zor geri püskürtülebilmişti. Kalan iki korsan gemisi de şanslarını öğleden sonra deneyeceklerdi. Top atışları birini hemen çekilmeye zorlayacak, diğerinden ise yeniçeriler *amaina amaina* naraları ve ellerinde humbaralarla güverteye çıkıp Dolphin'i ateşe vermeyi başaracaklardı. İronik bir şekilde tüccarlarımızı korsanların elinden kurtaran tam da bu ateş olmuştu. Yanmaya başlayan geminin sulara gömülmesinden korkan reis adamlarını geri çağıracak, bu sırada ateşi kontrol altına almayı başaran Dolphin de Sardinya sahillerine doğru ağır aksak ilerleyerek olay yerinden uzaklaşacaktı. Dokuz yaralı ve yedi ölü ile felaketi aslında ucuz atlatmıştı.[94]

36 mürettebatlı ufak bir burtunun beş kalyona karşı koyamayacağı ve olayı aktaran *A Fight at Sea, Famously Fought by the Dolphin of London* adlı eserin savunmayı biraz abarttığı düşünülebilir. Ancak elimizde daha bâriz örnekler de bulunmaktadır. İzmir'in 60 mil açığında 25 toplu bir Trablus gemisine denk gelen 1.800 kentallık *Marie Bonnaventure* adlı polakanın kaptanı Louys Croiset 14 adamı ve 8 orta büyüklükteki topuyla *(six perriers de fõte, & deux moyennes pieces de fer)* cesurca direnmeye karar verdiğinde, halattan köprülerle güverteye çıkan 90 Müslümanı zor anlar beklemektedir. Küpeştelerin arkasına saklanan askerlerin tüfek atışlarına ve top güllelerine dayanamayan korsanlar dört saatlik bir mücadelenin sonunda çekilmek zorunda kalırken tüccarlarımız tek

94 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 90-5.

bir ölü vermemişti. Önce gemilerini yağlamak için Midilli'ye gidecek, ardından da halk tarafından coşkuyla karşılanacakları Marsilya'ya yelken açacaklardı. Gemideki malların sahipleri, diğerlerini teşvik etmek için korsanlara karşı cengâverce çarpışan mürettebata ödül vermeyi de ihmal etmemişti.[95]

Bir sonraki örneğimiz 1639 yılından: Gündüz atlattığını sandığı iki korsan gemisi gece bir anda burnunun dibinde bitince, Emanuel d'Aranda'nın seyahat ettiği İngiliz gemisi ustaca bir planla saldırıyı püskürtmeyi başarmıştı. Kaptan top lombarlarını ve fenerleri kapattıracak ve topçularına sessizce tahtaya üç kere vurmasını beklemelerini emredecekti. Korsanların rampa etmesiyle bir anda ateşlenen toplar ortalığı mahşer yerine çevirirken trampet sesleri de şaşkın korsanların yüreklerine öyle bir korku salacaktı ki, reislerine gece yarısı savaşmayacaklarını söyleyeceklerdi. Adamlarına söz dinletemeyen ve gece saldırısından vazgeçen reis, gündüz gözüyle gördüğü İngiliz gemisinin büyüklüğünden çekininceye sessiz sedasız yoluna gitmeyi tercih edecekti.[96]

İki yıl sonra Ali Bicinin komutasında gazâya çıkan altı kadırga ve iki pergendenin karşısına çıkan 40 mürettebatlı 28 toplu bir Hollanda yelkenlisi, padişahın başı üzerine yemin eden reisimizin kendilerini en yakın Hıristiyan toprağına bırakma sözüne inanmayacak ve teslim olmayı reddedecekti. Bunun üzerine başlayan muharebede Ali altı kadırgasını hilal formasyonunda Hollanda gemisinin kıç tarafına sürerken Hollandalılar toplarından taş gülleler atmaktaydı. Ardından uygun rüzgârı yakalayan yelkenlinin bir anda orsa boca etmesi[97] kadırgaların düzeninin bozulmasına ve birbirlerine çarpmalarına yol açmıştı. Bu sırada Ali Bicinin'in kadırgası yelkenliyi yakalamış ve yakmaya çalışmıştı; ancak yüksek güverteli yelkenliden gelen tüfek atışları ağır kayıplara yol açacaktı. Topların tam kadırganın hizasında olması Ali Reis'i güverteye çıkanları arkada bırakmak pahasına da olsa geri çekilmeye zorlayacaktı; ağır ateş altında yapılan bu ricatın faturası onbeş dakikada 200 ölü olmuştu. Gözü kara Hollandalı kaptanımızın güvertede kalanları öldürtmesi de cabasıydı.[98]

95 Dan, *Histoire de Barbarie*, 300.

96 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 304-310.

97 Öteki tarafa dönmesi.

98 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 178-181.

29 Ocak 1650'de *Saint Jean-Baptiste* isimli Hamburglu bir tüccar gemisine saldıran 300 mürettebatlı ve 30 toplu Cezayir yelkenlisini nâhoş bir sürpriz beklemekteydi: Güvertedeki 22 Malta şövalyesi. Bu tecrübeli askerler yanlarındaki denizcilerle beş saat savaşıp korsanların tam yedi saldırısını püskürtmeyi başaracaktı. Son saldırıda bazı korsanlar kendilerini daha rahat savunmak için pupa kasarasına çekilince bir varil barutla hepsini havaya uçurmayı da ihmal etmemişlerdi.[99]

Gazette de France'daki bir başka habere göre, 24 Mart 1660'ta Hyères Adaları açıklarında yedi Cezayir gemisine karşı sekiz saat mücadele eden iki Fransız yelkenlisi 400 Müslüman askerini geri püskürtmeyi başarmıştı.[100] 25 Haziran 1681'de 160 tonluk 12 toplu ve 16 mürettebatlı bir Hollanda gemisi 38 toplu bir korsan gemisine karşı kendisini başarıyla savunacak, 300 korsanın 14'ünü öldürüp bir o kadarını da yaralayacaktı.[101] 1691 yılında 20 toplu bir Portekiz yelkenlisi Lizbon'a 60 fersah mesafede 18 toplu bir Sela gemisi tarafından saldırıya uğramış, ancak üç rampa denemesini de başarıyla püskürtmeyi başarmıştır. Korsanların 18-20 ölüsüne karşılık 45 kişilik Portekiz mürettebatının da 7'si ölmüş, 14'ü yaralanmıştı.[102]

Yağmalamak

Teslim olan ya da çatışarak ele geçirilen gemilerin yağmalanmasında sert bir disiplin gözetilirdi. Bu sadece ganaimin kayıt altına alınıp eşit bir şekilde dağıtılması ve gerekli baç ve vergilerin ödenmesi için elzem değildi; bir çatışma sırasında askerin yağmaya dalması işleri bir anda karıştırabilirdi. Filika ile teslim olan gemiye gelen askerler denizci ve yolcuların üstlerinden çıkan malları ve erzakı (*provisions des bouches*) istedikleri gibi yağmalayabilirlerdi. Reise ise kaptanın kamarasından çıkanlar kalırdı. İki kasara arasındaki, güverte altındaki ve kamaralardaki mallara kimsenin ilişmemesini sağlamak ve bunları kayıt altına almak ise gemideki hocanın göreviydi.[103] Kaptan ve ambarcıdan geminin yükü hakkında bilgi alındığı da olurdu.[104]

99 BNF, *GF* 1650, s. 588-592.

100 BNF, *GF* 1660, s. 320 (30 Mart 1660).

101 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 142.

102 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 152.

103 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 57r-57v.

104 De Grammont, "L'esclavage," 6.

Esir düşeceklerine kanaat getirdikleri anda zengin olduklarının anlaşılmasını istemeyen yolcular üstlerini başlarını yırtmaya ve değerli eşyalarını saklamaya çalışırlardı. Du Chastelet des Boys bunun nasıl yapıldığı hakkında enteresan bilgiler vermektedir. Gümüşü saklamakla kimse uğraşmasa da, pahada ağır, yükte hafif altını korsanlardan kaçırmak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Kimi altından bilezikler yapar, saldırı esnasında göğsüne sokar ve altının parlaklığını gömleklerinin kollarıyla örterdi (*obscurcir son éclat à l'ombre d'une manche de chemise, et aveugler la clairvoyance des corsaires*). Diğerleri altını ayakkabılarının en derin yerine sokar ve utancın korsanları buraları aramaktan men edeceğini umarlardı. Altından kemer yaptıran ve şapkalarının altına zulalayanların yanı sıra, *pistole*[105] ve ekü[106] gibi kolayca katlanan ve çiğnenebilen altın paraları yutanlar da vardı.[107] Mascarenhas ise saçlarına ve eteğinin (*saya*) altına mücevher saklayan kadınlardan bahsetmektedir.[108] Her ne kadar denizde değil de zor bela kendilerini attıkları İskenderiye kıyılarında esir düşseler de, Heberer'in yoldaşı Malta şövalyeleri de uzun saçlarının içine katranla yapıştırdıkları (*mit Bech hinden in der Anckel in das Haar eingekleibt*) para ve mücevherleri (*kleinodien*) saklamayı başarmış gözükmektedirler.[109]

Enteresan bir örnek vermek gerekirse, XIV. Louis'nin muktedir bakanı Colbert'in kral için madalyon toplasın diye İtalya, Sicilya ve Yunanistan'a yolladığı Monsieur Vaillant'ın hikâyesini anlatmak gerekir. Önce Cezayirli korsanların eline düşen Vaillant, zar zor kurtulduğu esaret hayatından sonra eve dönerken bu sefer de karşısına Selalı bir korsan gemisi çıkmıştır. İlk tecrübesi ona kölelikte paranın ne kadar önemli olacağını göstermiş olmalı ki, o panikle krala götürdüğü yirmi madalyonu yutmuştur. Ancak rüzgârın çıkmasıyla gemisi korsanları ekmeyi başaracak, Vaillant da soluğu gemideki doktorun yanında alacaktır. Ne müshil ne de kusturucu ilaçlar madalyonları gün ışığına

105 3 ekü ya da 10 Tours lirasına denk gelen çiftli İspanyol *escudo*'larının ya da bununla aynı değerdeki diğer altın sikkelerin Fransa'daki ismi.

106 Fr. *écu*. Altın sikke. Onaltıncı yüzyılda ılıkanın %90'ına eşittir. Potosi madenlerinden bol miktarda gümüşün gelmesiyle gümüş eküler (*écu d'argent*) de basılmaya başlamıştır.

107 Du Chastelet des Boys, "L'odyssée," 57-9.

108 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 24.

109 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 101. İlerleyen sayfalarda Heberer'in Pomeranyalı bir arkadaşının 2 dukayı şapkasına diktiğini de görüyoruz, a.g.e., s. 176.

çıkarınca Lyon'daki hekim arkadaşı Monsieur Dufour'a gidecek, şaşkın doktorun 150–200 gram ağırlığındaki madalyonları nasıl yemeyi başardığını sorması üzerine de, "Benim yerimde olsaydınız esaretin tatsızlıklarını hafifletmek için madalyonları değil, geminin kendisini bile yerdiniz," diyerek cevap verecekti ("*Si vous aviez été en ma place, vous auriez peut-être avalé, non seulement les médailles, mais la barque même, s'il avait été possible, pour adoucir les amertumes de la captivité*").[110]

Fransız yolculardan Sieur de Cahaignes'in denediği başka bir taktik de parasını eski bir kitabın sırtına saklamak ya da çok sıkışırsa gemiye çıkanlar arasında Fransız bir mühtedi ya da esir bulup buna vermekti. Hemşehrisinin payını alıp parayı iade etmeyi reddetmesi pek olası değildi, zira Cahaignes'in reise gitmesi durumunda ganimet sakladığı suçlamasıyla ağır cezalara çarptırılabilirdi.[111]

Bu tedbirler bir yere kadar başarılı olmuşa benzemektedir; Pananti'ye göre korsanlar nadiren elbiselerin altına bakmaktadır.[112] Yine de esarette paranın ne kadar hayatî olduğunu kavrayamayan bazı yolcular böyle çetrefilli işlere girmezlerdi; zira ilk dertleri kendilerine biçilen fidye bedelinin yüksek olmasını önlemek amacıyla zengin olduklarını saklamak olurdu. Üstlerindeki paraları, kıymetli taşlarla ve dantellerle bezenmiş elbiseleri, altın kaplama kılıçları, işlemeli kılıç kayışlarını, çizme, mendil, kutu (*estuy*), tesbih, saat ve mektupları, kısacası zengin olduklarına işaret eden her şeyi denize atar, hatta şayet önemli ailelerden geliyorlarsa isimlerini değiştirirlerdi.[113]

Osmanlıların eline düşen Malta şövalyelerinin bir daha fidye ile kurtarılma şansları çok azdı. Aynı şeyi Hıristiyanların eline düşen Osmanlı korsanları için de söyleyebiliriz; zira her iki taraf da başlarına musallat olabilecekleri para karşılığında bırakmak istemezdi. Savaşta esir düşenlerin

110 H. D. de Grammont, "Un académicien captif à Alger (1674-1675)," *Revue Africaine* 26 (1882), 387-389.

111 Du Chastelet des Boys, "L'odyssée ou diversié d'aventures," 58.

112 Filippo Pananti, *Narrative of a Residence in Algiers; Comprising a Geographical and Historical Account of the Regency; Biographical Sketches of the Dey and His Ministers; Anecdotes of the Late War; Observations on the Relations of the Barbary States with the Christian Powers; and the Necessity and Importance of Their Complete Subjugation* (London: Henry Colburn, 1818), 355.

113 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 8; Du Chastelet des Boys, "L'odyssée ou diversié d'aventures," 58.

yapabileceği fazla bir şey yoktu. Ancak Benzert'e sürüklenen bir Fransız gemisi gibi başka ülkelerin bayrağıyla seyrüsefer eden ticaret gemilerinde seyahat edenlerin olası bir teftişte kimliğini saklaması hem kendisi hem de o geminin kaptanı için elzemdi. Hakikaten de teftişe gelen askerler biraz da para koparmak için güvertede şövalye olup olmadığını soracaktı. Kaptanın ısrarlı inkârına yanında üstünde haç olan elbisesini getirmeyen şövalyemizin temkinliliği eklenince badire ucuz atlatılmıştı.[114]

Yolcuların bu huyunu bilen korsanlar gerçekleri öğrenmek için bir dedektif gibi çalışırdı. Hele de güvertede zengin bir yolcuya ait bir eşyaya rastlarlarsa bunun kime ait olduğunu bulmak için ellerinden geleni artlarına koymazlardı.[115] Dostane bir şekilde yolcuların yanına yaklaşıp havadan sudan konuşarak ağızdan laf almaya çalışmak sık kullanılan bir metottu. Hemşehrilerinden biri önce esaretin ağına düşmüş bu zavallıların güvenini kazanır, sonra da çaktırmadan paralarını nereye sakladığını, ailesinin ne kadar fidye ödeyebileceğini, hangi mesleği icra ettiğini saptamaya çalışırdı. Bazen, "Boşa uğraşma, Tanrı büyüktür, dünya böyledir, talihin yaver giderse evine dönersin" (*No pillar fantasia; Dios grande, mundo cosi, cosi, si venira ventura ira a casa tua*) tarzı laflarla esirleri teskin etmeye çalıştıkları da olurdu.[116]

Dahası korsanlarımız tatlı dilin sökmediği yerde şiddete başvurmaktan çekinecek tipler değildi. Paraları nereye sakladıklarını söylemeyen ya da ailelerinin servetiyle ilgili açıklamaları kendilerini tatmin etmeyen yolcuları, "it, köpek, çıfıt, hain, bizden gerçeği saklarsın ha?" tarzı hakaretler eşliğinde falakaya yatırıp bir güzel ıslattıkları çoktu. Bu esirlerin meslekleri de önemliydi; zira dümenci, kılavuz, cerrah, gemi mimarı gibi meslekleri icra edenlerin fidyesi de yüksek olurdu.[117]

Fidyenin belirlenmesi için esas kontrol karada yapılırdı. Esir pazarının müşterileri köleleri itinayla tetkik ederdi. Çalışmadan alıkoyacak herhangi bir hastalık ya da yaralarının olup olmadığına bakıldığı gibi, gut olup olmadıklarını anlamak için bunlar ileri geri yürütülür ve zıplayıp hoplatılırdı. Dişlerde herhangi bir hastalık olmaması da özellikle kadırgada verilen peksimeti yiyebilmeleri açısından çok önemliydi. Esirlerin

114 Heberer, *Aegyptiaca servitus*, 68.

115 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 51.

116 Dan, *Histoire de Barbarie*, 339.

117 Dan, *Histoire de Barbarie*, 390.

gözleri de incelenir ve iyi huylu mu, kötü huylu mu olduğunu anlamak için tip ve fizyonomileri tetkik edilirdi. Ellerin narinliğinden toplumsal statüsünü anlamaya çalıştıkları gibi, avuç içlerinden fal bakmaya ve tutsaklarının ne kadar yaşayacağını ve kaçıp kaçmayacağını anlamaya gayret ederlerdi.[118] Kölelerin sorgusu satıldıktan sonra dahi bitmemekteydi; yalan söylediklerini ve az bir fidye ile yırtmaya çalıştıklarını düşünen ve kölelerini habire falakaya yatıran sahipler de az değildi.[119]

Hakikaten de rahat bir esaret hayatı sürmek isteyenler yakalanır yakalanmaz gut, ishal ve envaî çeşit hastalıktan yakınmaya başlarlardı. Bazıları talihin kendilerini fakir bıraktığından dem vururken bazıları korsanları uğursuz olduğuna inandırmaya çalışacaktı. Bu ifadelere inanıldığı takdirde esirlerin hastanede tedavi edildiği ve hatta serbest bırakıldığı olmaktaydı. Sakat ya da deli taklidi yapıp işten komple kaytarmak da mümkündü. Örneğin elinde baston yarı kambur taklidiyle efendisini topal olduğuna inandıran Toulonlu Pierre Tafil Tunus'taki iki yıllık esaretini oldukça rahat geçirecekti.[120]

Esirlere karşı duyulan bu güvensizlik bazen istenmeyen sonuçlar da vermekteydi. Mesela korsanlarımız zengin bir asilzade, önemli bir piskopos ve hatta II. Felipe'nin kuzeni olduğundan şüphelendikleri Cervantes için astronomik bir fidye isteyince, ele avuca gelmez dâhinin esareti tam beş yıl sürecekti. Hem de dört kaçış denemesine rağmen![121] Nihayetinde mürekkep yalamak başka, tabanları yağlamak başkaydı.

Sözlü ve yazılı kültürün empoze ettiği stereotipik Türk ve korsan imajının da etkisiyle, esaretin pençesine düşeceklerini anladıklarında yolcuların dehşete kapıldığı kesindir. Mesela genç Joseph Pitts korsanların kendisini yiyeceğini sanmıştır.[122] Aslında her ne kadar iyi muamele gördüklerini söyleyemesek de, korsanlığın iktisadî boyutu düşünüldüğünde tutsaklara manasız bir şiddet uygulamanın mantığı olmadığı ortadadır. Mesela kadın tutsaklara karşı herhangi bir tacizin ağır şekilde cezalandırıldığını biliyoruz.[123] Tam da bu saygı Pananti'nin yolculara tutsak düşmeleri hâlinde değerli eşyalarını kadınların üzerine

118 Dan, *Histoire de Barbarie*, 393.

119 Dan, *Histoire de Barbarie*, 398.

120 Dan, *Histoire de Barbarie*, 387-9.

121 Garces, *Cervantes in Algiers*, 39-40.

122 Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts*, 116.

123 Grandchamp, "Une mission delicate," 473.

saklamalarını tavsiye etmesine yol açmaktadır; çünkü Müslüman korsanlar kadınları kutsal kabul etmekte ve onlara dokunmamaktadır.[124] Hakikaten de Mascarenhas da gemisindeki kadınların üstünü arayan gazilerimizin oldukça saygılı davrandığını belirtmektedir.[125]

Tutsaklara edilen muamelenin ekonomik endişeler tarafından belirlendiğinin en güzel örneği, 1639 yılında Napoli'ye giden İspanyol askerlerini taşırken korsanlara yakalanan Hamburglu geminin başına gelenlerdir. Zorla askere alınan askerler kaptan ve komutan (*alfer*) karadayken isyan edip Hamburglu tayfayı tutsak almışlardı. Buraya kadar her şey normaldir; ancak festival bundan sonra başlayacaktır. Ele geçirdikleri gemi korsanlara denk gelince ne yapacaklarına karar veremeyen ve topları kullanmayı bilemeyen bu beceriksiz asiler tayfadan yardım istemeye koşmuş, ancak kızgın Protestanlar kendilerine "hayvan gibi davranan" Katoliklere yardım etmektense esir düşmeyi yeğlemişlerdi. Gemi ele geçirildiğinde geminin cerrahı yaralıları tedavi edecekti etmesine ama, ölüleri, ölümcül şekilde yaralananları (*desesperez)* ve köleliğe uygun olmayanları (*les intuiles a la esclavage*), kısacası para etmeyenleri denize attırmayı da ihmal etmeyecekti.[126]

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi para etmeyenlerin canı pek de değerli değildi. Ancak köleliğe uygun olanları da gemi limana dönene kadar zorlu bir yolculuk beklediğini belirtelim. Eğer kürekçi ihtiyacı varsa tutsakların dayanıklıları küreğe koyulurdu. Aksi takdirde karanlık bir ambarda pislik ve koku içinde birbirine zincirlenmiş şekilde, kısacası *Gazavât*'ın deyimiyle "balık istifi"[127] gibi haftalarca ve hatta bazen aylarca yolculuk etmek zorundaydılar.[128] Bu ambarlarda bir ay geçirmek zorunda olan talihsiz Pitts'e göre güvertenin altındaki dar alanda ayağa kalmak imkânsızdı ve tutsaklara sadece 5–6 kaşık sirke, yarım kaşık yağ, birkaç zeytin, kara bir peksimet ve sudan başka hiçbir şey verilmezdi.[129]

124 Pananti, *Narrative of a Residence in Algiers*, 355; Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 64-5.

125 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 24.

126 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 366.

127 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 51a, s. 71.

128 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 88.

129 Auchterlonie (yay. haz.), *Encountering Islam, Joseph Pitts*, 118.

Kararı Firara Tebdil Etmek

Korsanların önündeki bir başka seçenek de kaçmaktı. Düşman bir devlete ait savaş gemileri ya da Hıristiyan korsan gemileriyle karşılaştıklarında genelde kararı firara tebdil etmekteydiler. Ganimet almak mümkün olmadığına göre gemileri ve askerleri riske atmanın bir anlamı yoktu.

Güçlü savaş gemileri için hafif ve kolay hızlanan korsan gemilerini yakalamak oldukça zordu. Mesela ağır ve en boy oranı yüksek savaş kadırgaları kürekle seyrederken kalyetelerle rekabet edememekteydi; bunların korsanları yakalaması ancak rüzgârlı havalarda yelken açmalarıyla mümkündü. Ancak burada da yelken açana kadar korsan kalyetelerini kürekle kovalamak ve gözden kaçırmamak gerekmekteydi. Ağır çektirilerin kürekle gittiklerinde dezavantajlı durumda olduklarını bilen korsanlar ise takip edildiklerinde hemen gemilerini rüzgâra karşı sürer ve büyük gemiler yelkenlerini açana kadar arayı olabildiğince açmaya çalışırlardı. Yelkenle yapılan kovalamacalarda ise rüzgârın dalgalandırdığı deniz alçak güverteli ve ince kalyeteleri yavaşlatmaktaydı.[130] Ayrıca bu kovalamaca uzun süre küreklerle sürdürülemezdi, korsan gemisi de yelken açmaya mecbur kalacak ve rüzgârı arkasına almak için geri döndüğünde ise takipçisiyle burun buruna gelecekti.[131]

Mesela 8 Haziran 1606'da Santa Cruz Markisi'nin komutasındaki Napoli kadırgaları üç korsan kalyetesini kürekle dokuz saat takip edecek ve aradaki farkı 13 mil kapatmayı bilecekti. Kürekle korsan gemilerine yetiştiğine göre ya Santa Cruz'un kadırgaları tecrübeli kürekçilerle tıka basa doluydu (İsp. *reforzado*) ya da sefer esnasında korsanlarımızın kürekçileri azalmıştı. Her hâlükârda, akşam olmadan kalyetelere yetişemeyeceğini anlayan Santa Cruz, havanın kararmasına iki saat kala bir karar vermek zorunda kalmıştı. Taranto Körfezi tarafından esmeye başlayan rüzgâra karşı giden iki kalyeteyi bırakacak ve rüzgârı arkasına alan üçüncüsünü kovalamaya başlayacaktı; böylece yelkenlerini kullanmak zorunda kalan ve rüzgârın dalgalandırdığı denizde sıkıntı yaşayan kalyeteyi yakalamayı başaracaktı.[132]

130 Yelken kullanımlarının kadırgaların gövdesi ve yapısal bütünlüğüyle suyun kaldırma kuvveti üzerindeki etkisi için bkz. Francisco Felipe Olesa Muñido, *La galera en navegación y el combate* (Madrid: Junta ejecutiva del IV centenario de la batalla de Lepanto, 1971), I. cilt, 188-207.

131 Williams, *Empire and Holy War*, 103, 106-107.

132 AGS, *E* 1103, fol. 109 (9 Temmuz 1606); Williams, *Empire and Holy War*, 102.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi havanın kararması korsanların paçayı kurtarması demekti. Bunun için fener söndürmeleri yeterliydi; ancak Giovanni Gera gibi zeki kaptanların aklına daha parlak fikirler de geldiği olurdu. Kırlangıcı ile Girit açıklarında bir Osmanlı filikateynine rast gelen Gera, güvertede tahtadan üçgen bir çerçeve inşa ettirmiş ve tepesine bir fener takmıştı. Hava kararınca kendi gemisinin fenerini söndürmekle kalmayacak, çerçevedeki feneri denizin üstüne tutmak suretiyle Osmanlıları yanlış yöne göndermeyi ve dolayısıyla kaçmayı başaracaktı.[133]

Savaş kadırgalarından kaçan korsanların uyguladığı bir başka taktik ise kötü havalarda kalyetelerini açık denizlere sürmek ve amirallerin kadırgalarını riske etmeyeceğini ummaktı. Habsburg donanmasında kadırgalarını para karşılığı devlete kiralayan Doria gibi amirallerin bulunması işleri kolaylaştırmaktaydı; bunlar sermayelerini riske etmekte her zaman isteksiz davranmaktaydı. 1590'da Gianandrea Doria sekiz kalyetelik filosunu tam 70 mil boyunca kovaladığında Arnavud Memi'nin yatırım yaptığı işte tam da bu isteksizlikti. Hakikaten de filosundaki diğer dokuz geminin kapudane ve patronasından geride kaldığını gören Doria kıyıdan 40 mil uzaklaşmayı pek de akıllıca bulmayacaktı.[134] Yine benzer bir olay Bonifacio Boğazı'nın 5 mil yakınlarında rastladığı bir korsan filosunu iki saat kovalayıp aradaki mesafeyi 4 mil kapatan Santa Cruz Markisi'nin başına gelecekti; rüzgârın denizi dalgalandırması markiyi adanın emin sularına dönmeye ikna etmişti bile.[135]

Kürekçilerin yorgun olduğu ya da savaş kadırgalarının Denia Burnu, Piombino Kanalı ya da Bonifacio Burnu gibi yerlerde pusuya yattığı durumlarda, hızlı korsan gemileri bu kovalamacaları genelde kaybetmekteydi.[136] 1675'te Tunuslular, içindeki 117 Müslüman ve 260 Hıristiyan esirle beraber Floransanlılara sancak gemilerini Piombino Boğazı'nda kaptıracaklardı.[137] Yine 1540'ta Turgud, ganimeti paylaştırmak için sığındığı ıssız bir koyda Habsburgların tuzağına düşecekti. Korsika'nın batı sahillerindeki Girolata Körfezi'nde olduğunu öğrenen Giannettino

133 Gauci, *In the Name of the Prince*, 59-60.

134 AGS, *Guerra Antigua*, 289, fol. 232 (28 Ekim 1590); Williams, *Empire and Holy War*, 105.

135 AGS E 1104, fol. 80 (4 Temmuz 1589); Williams, *Empire and Holy War*, 106.

136 Williams, *Empire and Holy War*, 106-107.

137 Gino Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano nella storia della marina italiana* (1562-1859) (Pisa: Nistri-Lischi, 1960), 230-1.

Harita 15. Korsika

Doria körfeze Giorgio Doria komutasında altı kadırga ve ufak bir fırkatadan oluşan bir kuvvet gönderecek, düşmanı gözüne kestiren Turgud da ganimeti korumak için arkada iki çektiri bırakıp Giorgio'nun karşısına dikilecekti. Giorgio kaçmaya başlayınca iştahla avının peşine düşen Turgud bir pusuya çekildiğini ve avcıyken av olduğunu, rüzgârı arkasına alarak kendisine yaklaşan Giannettino'nun onbeş kadırgasını gördüğünde, yani artık iş işten geçtiğinde fark edecekti. Kaçmak için dönse de yelkenlerini rüzgârla doldurmuş savaş kadırgalarını kalyeteleriyle atlatması imkânsızdı. Kaçamayacağını anlayıp bir kez daha pruvasını Giannettino'nun kadırgalarına döndürdüğünde ise bir eynek topu kadırgasını batıracak ve usta korsanı üç yıllık bir esarete mahkûm edecekti.[138]

Korsan filolarının yakalandığı ve bozguna uğratıldığı daha birçok örneğe sahibiz. Sadece Floransalı korsanlar Santo Stefano şövalyelerinin maceralarına göz atmak bile yeterli olacaktır. 1603 Mart'ında dört kadırgalık Floransa filosu Toskana sularında Murad Reis'e ait bir gemi ele geçirmiştir. Ertesi sene şövalyelerin kadırgası Ahmed Reis'e ait bir kalyeteyi yakalamıştır. 1605 yılında bu kez ellerine düşenler ise tüccar gemileridir.[139] 1616 Nisan'ında altı kadırgalık Floransa filosu ile Genç (*Giovane*) Murad Reis komutasında İstanbul'dan demir alan ve Cezayir'e yeni beylerbeyini götüren altı kadırga arasında Eğriboz yakınlarında gerçekleşen mücadelede sancak gemisi ve patrona Hıristiyanların eline düşecektir. Gemilerle birlikte Murad Reis ve Portekizli mühtedi Mustafa Memi Reis gibi iki tecrübeli korsanın yanı sıra, en azından olayı aktaran kaynaklardan birine göre Cezayir'e götürülen beylerbeyi de Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Ayrıca 216 Müslüman esir düşmüş, 418 Hıristiyan hürriyetine kavuşmuş ve 200.000 ekülük ganimet ele geçirilmiştir.[140]

1617'de dört Floransa kadırgası Korsika sularında 125 askerli, 10 toplu, 360 tonluk (1.500 salme) bir Tunus burtunu ve 94 askerli, 10 toplu, 192 tonluk (800 salme) bir putaçla karşılaşmış ve 18 Floransalının ve 60 Müslümanın hayatını kaybettiği kanlı bir muharebeden sonra bunları ele geçirip 161 esir almayı ve dört Hıristiyanı serbest bırakmayı başarmıştır[141] (bkz. Resim 23, 24, 25, 26). İki sene sonra Eğriboz'un

138 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 88-90.

139 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 132-6.

140 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 169-172 ve Zeyl No. 27. Mustafa Memi bu tarihte artık hayatta olmayan Arnavud Murad Reis'in kâtibidir (*segretario*).

141 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 175-6.

Resim 23. Venedik arşivlerinden alınan bu çizimde 1617'de 4 Floransalı San Stefano kadırgasının (C) 360 tonluk bir Tunus burtununa (A) saldırdığını görüyoruz. Yine Tunus'a ait olan bir putaç (B) ise uzaklarda kalmış. Ardı ardına sıralanan yelkenlilerin aksine yan yana giden çektirilerin yaklaşırken prova toplarını ateşlediklerini, burtunun ise yanlardaki toplarla kendisini savunduğunu anlamak mümkün.

kuzeybatısındaki Skopelos Adası'nın yakınlarında bu sefer Cezayir donanmasının sancak gemisi ele geçirilecekti. Mustafa Paşa ile birlikte 60 Müslüman ölmüş, 122'si esir düşmüş ve 212 Hıristiyan kurtarılmıştı; üstüne üstlük tüm bunlar Floransalılara sadece 6 kişiye mâl olmuştu.[142] 26 Haziran 1620'de Lampedusa yakınlarında altı Floransa kadırgasıyla dört Benzert kalyetesinin arasındaki muharebe kalyetelerden üçünün top atışına dayanamayıp çekilmesi ve korsanlarımızın sancak gemisini kaderiyle baş başa bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Altmış yaşında saygın bir reis olan Benzert kapudanı da dâhil birçok Müslüman şehit olacak, 118 kişi esir düşecek ve 250 Hıristiyan da serbest kalacaktı.[143]

1624 yılı da Santo Stefano şövalyeleri için verimli geçmişe benzemektedir. 16 Mayıs'ta San Pietro Adası yakınlarında Cezayirli korsan İzmirli Ahmed'in 26 toplu kalyonu batırılmış ve 70 köle alınıp 44 Hıristiyan serbest bırakılmıştır. Ekim ayında yine aynı sularda, bu kez Napoli ve Papalık kadırgalarının da dâhil olduğu bir filo Hasan Kalfa'nın altı yelkenliden oluşan donanmasını mağlup edecek ve Hasan'ın 46 toplu kalyonunu ve 2 putaçını batırıp daha önce korsanların eline düşen üç Hıristiyan tüccar gemisini ele geçirecekti. 300 korsanın tutsaklığa merhaba dediği bu menfur günde 38 Hıristiyan esirin ise talihi dönmüştü. Son olarak, Papalık Elçisi Kardinal Barberini'yi Barselona'ya götüren Santo Stefano kadırgaları burada 30 toplu bir başka korsan kalyonunu ele geçirmeye ve 170 kişiyi esir almaya muvaffak olmuşlardı.[144]

1628 yılında Sardinya kıyılarında, Molara ve Tavolara adaları arasında Santo Stefano şövalyeleri ile beş Benzert kalyetesi karşı karşıya gelmişti. Su ikmali yaparken yakalanan Müslümanlar Floransalıları görünce apar topar salpa etmeye[145] çalışacak, ancak rahmetli Tunus Dayısı

142 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 183-4.

143 ASF, *Settimanni Francesco,* Memorie fiorentine riguardanti Cosimo 2° Medici Granduca di Toscana 4° (26 Haziran 1620); Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 188-9 ve Zeyl No. 40.

144 Burada bahsedilen Hasan Kalafat, 1626 yılında benzer bir muharebede hayatını kaybeden Hasan la aynı kişi olmamalıdır. ASF, *Archivio Stefaniano*, n. 3040: "Filza seconda di Convento e Navigatione," 113 nolu dosya: *Imprese di mare fatte dalle galere dell'Ill.ma e Sacra Religione di S.to Stefano del Ser.mo Gran Duca di Toscana sotto la carica dell'Ill.mo S.re Giulio Barbolani Conte di Montauto del Con.o di guerra e della Cameria di S. M.a Ces.a Generale*; Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 196-7.

145 İt. *salpare*. Demir almak.

Resim 24. Floransa kadırgaları (E) köşeye sıkıştırdıkları burtuna (D) rampalamaya çabalarken, uzaklarda kalan Tunus putacı (I) da yardıma gelmeye çalışmaktadır.

Kara Osman'ın oğlu komutasındaki sancak gemisi ve Yusuf Reis komutasındaki patrona açık denize ulaşamadan yakalanacaktı. 98 Müslüman hayatını kaybederken 306 yeniçeri düşmanın eline düşmüş, 512 Hıristiyanın ise duaları nihayet kabul olmuştu. Patronanın zaten birkaç yıl önce Maltalılardan ele geçirildiğini eklersek, muharebeyi hep şövalyelerin kazanmadığını da hatırlatmış oluruz.[146]

1634 yılına Sardinya sularında Cezayirli *Mamur* Reis'i yakalayarak başlayan şövalyelerimiz, Ekim ayında Yunanistan'ın Saron Körfezi'nin ağzında 600 ton (2.500 salme) ağırlığında bir Trablus kalyonunu yakalayacaktır. Ahmed Reis komutasındaki 3 ambarlı, 36 toplu kalyondan çıkan 143 Müslüman esir edilirken 10 Hıristiyan esir de serbest bırakılmıştır.[147] 1620'lerde Boğaz'ın dibine kadar sokulmayı başaran arsız şövalyelerimiz, 1635'te Tunus yakınlarına sokulmaktan da çekinmeyecek ve irili ufaklı 17 gemiden oluşan bir filoyla Zembra Adası yakınlarında yapılan muharebede gazilerimizin gemilerinden üçü karaya oturacak, beşi batacak ve sekizi de Hıristiyanların eline düşecektir.[148]

Görüldüğü gibi ava giderken avlanmak oldukça olağan bir durumdur. Bu listeyi onyedinci yüzyılın ikinci yarısına taşımak mümkündür, ancak mevzuyu uzatmanın, okuyucuyu sonsuz örnekle boğmanın fazla da bir manası yoktur.

Şimdi de kaçamayacağını anlayan korsanların gemilerini feda ettikleri örneklere göz atalım. Burada sadece 1787 yılında Maltalı korsanların eline geçmesin diye barut mahzenini ateşe verip gemisini havaya uçuran Trabluslu reis gibi çılgın korsanlardan değil,[149] gemilerini arkada bırakıp karaya kaçmaya çalışanlardan da bahsediyoruz.[150] Ancak yağmalamak için geldikleri kıyıların misafirperverliğinden şüphe duymaları için birçok nedenin bulunduğunu unutmamak gerek. 8 Kasım 1519'da Anabolu Körfezi'nde üç Venedik kalyetesinin kovaladığı iki Türk fustasından biri kaçamamış, Termissi'de karaya çıkan tayfa ise

146 ASF, *Carte Strozziane*, fil. 146 (Prima Serie), c. 252r-252v; Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 199.

147 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 202 ve Zeyl 44, ASP, *Archivio Stefaniano*, Zibaldone, fil. 20, no. 472, inserto 432.

148 Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, 203 ve Zeyl 45.

149 Gauci, *In the Name of the Prince*, 147.

150 Alberto Tenenti, "I corsari nel mediterraneo agli inizi del cinquecento," *Rivista storica italiana* 72/2 (1960), 282-3.

Resim 25. Putacın (L) yetişmesi üzerine kadırgalardan ikisi (L ve H) burtundan ayrılıp ikinci bir cephe açıyor.

Arnavutlar tarafından lime lime edilmiştir. Hayatta kalan ve Venediklilerin eline düşen üç korsanın da biri idam edilecek, ikisi de hapsedilmek üzere Anabolu'ya gönderilecektir.[151] Sanuto'nun Enricchi adını verdiği namlı Osmanlı korsanının 1501 Aralık'ında batan gemisinden karaya çıkanlar Milos Adası'nın halkı tarafından öldürülecekti.[152] Demek ki düşman sularında karaya sığınanlar iyice saklanmak durumundadır. Hakikaten de 2 Haziran 1540'ta Turgud Reis'in tuzağa düştüğü savaşa katılmayan ve ganimeti korumak için Girolata Körfezi'nde kalan Memi Reis liderliğindeki korsanları saklandıkları ormandan çıkarmak tam iki haftalık bir insan avının ardından mümkün olacaktır.[153]

Hıristiyan korsanlarına karadayken yakalanmak şüphesiz seçeneklerin en kötüsüdür. Donanmanın da katıldığı bir kuşatma esnasında bir anda beliren düşman donanmasının nasıl bir bozguna yol açabileceğini Cerbe Muharebesi'nden biliyoruz. Bu muharebede Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının ufukta görünmesiyle kıyıda paniğe kapılan Hıristiyan askerleri gemilere akın ederek tam bir karmaşaya yol açmış ve Osmanlılara kolay bir zaferi hediye etmişlerdir. Benzeri bir durumda yakalandıkları takdirde korsanların durumu bu kadar vahim olmamaktaydı. Bunların kalyeteleri az su çektiği için kıyıya daha fazla yaklaşabilmekteydi. Aynı zamanda korsanlar top kullanmadıkları için bunların geri yüklenmesiyle de uğraşılmamaktaydı. Tek yapılması gereken tayfanın ivedilikle kıyıya yakın bir yerde lenger atmış kalyeteye ulaşıp düşmanın karşısına çıkmakla tabanları yağlamak arasında bir tercih yapmaktı. Yine de korsanlarımız baskın basanın olduğunda geride arkadaşlarını bırakmaktan çekinmeyeceklerdi. Ekim 1593'te üç kalyete ve altı pergendeyle San Pietro Adası'na sığınan Tunuslu korsanlar uzaktan gelen dört Floransa kadırgasını görünce hemen gemilerine dönecek ve avlanmak için uzaklaşan 30 yoldaşlarını terk edeceklerdi.[154] *Gazavât* meclislerinin dillerden düşmeyen "yâr u kafadarlık" çoğu zaman lafta kalmaktaydı.

151 Sanudo, *I diarii*, XXVIII. cilt, süt. 130; Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, 98.

152 Sanudo, *I diarii*, IV. cilt, süt. 205. Bu kayıtta Mello Ricchi diye geçen, ancak başka yerlerde Enricchi olarak anılan bu enteresan korsanın faaliyetleri için bkz. Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık."

153 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 90-91.

154 Gracián, *Tratado de la redencion*, 94.

Resim 26. Solda ele geçirilen ve römorka alınan putaç görülürken, patrona kadırgası (M) hala direnen burtuna saldırmak için geri dönüyor. Denize düşüp çırpınanların çizilmesi muharebenin kızıştığına delalet.

Korsan Korsana

Eğer bir donanmanın parçası olarak hareket etmiyorlarsa ve merkezî hükümetin görevlileri enselerinde boza pişirmiyorsa, korsanlar genelde birbirine pek ilişmezdi. *Gazette de France*da korsanlar arasındaki çatışmaları konu alan haberler ya ufak hasarlara ya da çatışmadan kaçınmaya işaret etmektedir.[155] Korsanlarımız Hıristiyan meslektaşlarını kovalamamak için 1672 Ağustos'unda işi kapudan-ı deryanın emirlerine karşı gelmeye kadar getirmişlerdir.[156] Savunmasız tüccar gemilerine kabadayılık yapıp cepleri kolay yollu doldurmak varken kanlı bir savaşa girmenin manası nedir? Hele hele ortada pek bir ganimet de yokken! Bir Provans atasözü, "Korsanın korsandan yağmalayacağı ancak varildir" ("*De cossari à cossari non si gassaho que barilh*") demekte değil midir?[157]

Korsan gemilerinin birbirlerine girdiği ve çok kanlı geçen muharebelerin bazılarını yakından inceleyelim. 1595 yılında üç kalyetesiyle akına çıkan Arnavud Murad Reis neredeyse Malta şövalyelerine esir düşecekti. Passero Burnu civarında Sirakuzadan gelen beş Malta kadırgasıyla karşılaşan Murad gece karanlığında kaçmaya çalışmış; ancak dinç ve tecrübeli kürekçilere sahip olan Malta kapudanesi, Murad Reis'in kalyetesini yakalamayı başarmıştı. Geminin pupasına gelen yeniçeriler bazı şövalye ve topçuları öldürmeye muvaffak olunca kalyete kapudaneden yakasını kurtaracaktı. Bu sırada Murad Reis kendisine yetişen Malta patronasını da başarıyla püskürtmüş ve hemen sıvışmıştı.[158]

Büyük filolarla sefere çıkıldığı durumlarda ise çatışma kısa sürmekteydi. Cezayir Beylerbeyi Uluc Ali, Sicilya'nın güneyindeki Licata Limanı'ndan Malta'ya giden dört Saint Jean kadırgasını yakalamayı başarınca kadırgalardan üçü kaçacak, ancak biri cengâver çıkıp savaşmayı tercih

155 BNF, *GF* 1672, s. 209, 212, 307, 391, 866; *GF* 1674, s. 270; *GF* 1675, s. 959, *GF* 1676, s. 888. *Gallica*da bu yıllara ait gazetelerin ancak bazı sayfalarına erişilebildiği için Guy Turbet-Delof'un, *La presse periodique*, 45-6'da verdiği kaynakları kontrol etme imkânım olmadı.

156 BNF, *GF* 1672, s. 866 (9 Ağustos 1672).

157 Wolfgang Kaiser ve Guillaume Calafat, "Violence, Protection and Commerce: Corsairing and *ars piratica* in the Early Modern Mediterranean," *Persistent Piracy: Maritime Violence and State-Formation in Global Historical Perspective*, yay. haz. Stefan Eklöf Amirell ve Leos Müller (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014), 72.

158 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 422-3.

edecekti. Bu cesur şövalyeler Uluç'un 23 kalyetesi ve bir baştardesi olduğunu hesaba katmamış olsa gerek; zaten başlarına üşüşen sekiz kalyete ile en fazla iki saat mücadele edebilecek ve çaresiz teslim olacaklardı.[159]

Özellikle İstanbul'la yakın ilişkiler kurdukları ve derya beylikleri ve hassa reisliklerine getirildikleri dönemlerde, korsanlarımız Hıristiyan rakiplerini imparatorluk donanmasıyla beraber sıkıştırmaktaydı. 1609 yılında o dönem Mora sancakbeyi olan ve yıllar sonra Naima'nın "korsân-ı 'atîk" olarak andığı Arnavud Murad Reis'in şanlı kariyerine yakışır bir nokta koyan muharebe buna güzel bir örnektir. Osmanlıların "Kara Cehennem" olarak andığı Malta kalyonunun da aralarında bulunduğu 10 Malta gemisinin 6'sı ele geçirilmiş ve 25'i korsan 500 esir, 160 top ve 2.000 tüfek "makbûz-ı kabza-yı igtinâm" olmuştu.[160]

1625 yılında Usta Murad komutasındaki altı Benzert kadırgasıyla beş Malta kadırgası arasında Siraküz önlerinde gerçekleşen ve 1.5 saat süren muharebenin sonucunda iki Malta kadırgası korsanlarımızın eline geçecekti.[161] Tunuslular 700'den fazla kayıp verirken çatışma şövalyelere 350 ölü ve aynı miktarda yaralıya patlamıştı.[162] Üç sene sonra altı Santo Stefano gemisiyle beş Benzert kadırgası arasındaki muharebeyi bu kez Hıristiyanlar kazanacak ve 500 din kardeşini korsan kalyetelerinde kürek çekmekten kurtaracaklardı.[163] Aynı seyrüsefer yılının sonlarına doğru, Ekim ayının son gününde bu sefer Malta şövalyelerine ait altı kadırga Sicilya Kanalı'nda Yusuf Dayı'ya ait iki kadırga ile bir saati aşan bir süre top düellosuna girişecek ve ardından gemileri rampalamayı başaracaktı. Bütün gün süren çarpışma oldukça kanlı geçmişti: 83 Müslüman şehit olurken 217'si de esir düşmüştü ve bu esirlerin 45'i yaralıydı. Malta tarafında ise 5'i şövalye olmak üzere 35 ölü ve 85 yaralı bulunmaktaydı.[164] Bu rakamların Saint Jean Tarîkatı'nın vakanüvisi

159 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 354.

160 Merouche, *La course: mythes et realite*, 183; Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, yay. haz. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), II. cilt, 377-8.

161 Jean Pignon, "Osta Moratto," 344; a.g.y., "La milice des janissaires de Tunis," 324.

162 Bortolameo dal Pozzo Veronese, *Historia della sacra religione militare di S. Giovanni Gerosolimitano. Detta di Malta, Parte Prima. Dall'Anno 1571 final 1636* (Verona: Giovanni Berno, 1703), 741.

163 Dal Pozzo, *Historia, Parte Prima*, 769.

164 Dal Pozzo, *Historia, Parte Prima*, 769-770.

Bortolameo dal Pozzo tarafından Maltalılar lehine manipüle edilmiş olabileceğini ve kimin daha çok kayıp verdiğinden ziyade muharebelerin ne kadar kanlı geçtiklerine işaret etmeleri bakımından önemli olduklarını bir kez daha hatırlatalım.

Bazen çarpışmalar karada da gerçekleşebilmekteydi. 1605'te gündoğusu ve keşişlemenin Tunus Körfezi'nin girişindeki Zembra Adası tarafına attığı üç Malta kadırgası fırtınada hasar alınca şövalyeler top ve mühimmat ile adaya çıkmak zorunda kalmıştı. Çok yakındaki Benzert'te konuşlanmış gazilerimizin böyle bir fırsatı kaçırması beklenemezdi. Ağır kayıp verseler de tepelerine üşüşen korsanları püskürtmeyi başaran şövalyeler birkaç gün sonra resiflerin 5–6 mil ötesinde demir atan bir Sicilya gemisinin yolladığı filikayla adadan kaçacaktı. Ancak bu çok da kolay bir operasyon değildi; dalgalarla ve rüzgârlarla boğuşarak korsanların burnunun dibinden şövalye ve askerleri kurtarabilmişlerdi, ancak yine de bazıları yaralı birçok kişi arkada kalmış ve esir düşmüştü.[165]

Filo Hâlinde Akınlar

Bazen ikili üçlü gruplar hâlinde faaliyet gösteren korsanlarımızın toplu hâlde akınlara çıktığı da olurdu. Özellikle Cezayir ve Tunus kapudanları kalabalık filolarla kapsamlı askerî harekâtlara girişir, bazen esaslı çıkarmalar yaparlardı. Bu filoları oluşturan gemilerin tipleri ve sayıları hakkında Dördüncü Bölüm'de detaylı bilgi vermiştik. Bu kısımda ise operasyonel detaylar üzerinde duracağız.

İlk olarak filoların boyutu ne olursa olsun çektiri filolarının akınlarının iki buçuk aydan fazla sürmediğini ve genelde 40-50 günle sınırlı kaldığını belirtelim. Bu süre kadırgaların boyunun büyümediği ve kürekçi sayısının artmadığı onaltıncı yüzyılda daha da kısıtlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela *Gazavât,* Barbaros Hayreddin'in seferleri için 29 ve 33 gün gibi rakamlar vermekte[166] ve Tunus'tan çıktıktan 50–60 gün sonra erzaklarının bitmeye yüz tuttuğunu belirtmektedir.[167] Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında Sosa'nın kaydettiği seferler ise biraz daha uzundur. Örneğin Uluc Hasan Paşa komutasında Haziran'da Cezayir'den ayrılan 22 kalyetelik filo Ağustos ortasında dönmüş ve iki buçuk ay denizde

165 De Breves, *Relation des Voyages*, 292-3.

166 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 60a-60b, 62a-62b, s. 75, 76.

167 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 46b, s. 68.

kalmıştır. Dört yıl sonra Ahmed Paşa komutasında 11 kadırgalık bir başka filonun seferi de Hazirandan Ağustos'a üç ay sürmüştür.[168]

Her hâlükârda korsan gemilerimiz en geç üç ay sonra ganimet bulamasalar bile limana dönmek ve kalyetelerini yağlayıp kalafatlamak zorundadır. Yeterli ganimet buldukları takdirde daha önce döndükleri de olurdu; zira kadırgaların sınırlı yük taşıma kapasitesi onları yüklerini hemen boşaltmaya zorlamaktaydı. Ele geçirdikleri gemileri filolarına katmaları ya da o dönemin deyimiyle "aktarma" olarak almaları durumunda bile bir noktada limanın yolunu tutmak zorunda kalırlardı. Kalafat ve yağlama sırasında askerler ve denizciler terhis edilir, köle kürekçiler de dinlendirilirdi. Sonbaharda ikinci kez sefere çıkılacağı zaman gemiye yeşil bayrak çekilir ve sefere adam yazılırdı. Bu iki ana seferin dışında kış mevsiminde ya da Nisan veya Mayıs ayında çıkılan ilk toplu seferden önce ufak çaplı korsanların tek başlarına ya da ufak gruplar hâlinde sefere çıkıp şanslarını denediğini de biliyoruz.[169]

Bazı durumlarda üç kez akına çıkıldığı da olurdu. Mesela 1637 yılında Francis Knight'ın kürek çektiği sekiz kadırgalık bir filo Tiren ve Ligurya denizlerinde akınlar yapıp 29 gün sonra limana dönmüştü. Korsanlarımız 23 Ağustos'ta bir kez daha demir alıp İspanya kıyılarına gidecek ve burada aldıkları ganimeti Tatvan'da boşaltacaklardı. Daha sonra tekrar İspanya kıyılarına dadanmış ve 30 günlük bir seferin ardından Cezayir'e dönmüşlerdi. Aynı sene altı kadırgalık daha ufak bir filo ile çıkılan bir üçüncü sefer ise ilk ikisi kadar başarılı olmayacaktı.[170] Yine nadiren de olsa korsanlarımızın uzun süre limanlarından uzak kaldıkları olmaktaydı. Mesela 1681'de Fransızlardan kaçan Trablus donanması 271 gün suda kalacaktı.[171] Doğu Akdeniz'e gitmeleri durumunda Osmanlı limanlarını rahatça kullanabildikleri için aylar boyu dönmedikleri de oluyordu.

168 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 400, 404-6.

169 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 263, 265; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, 154; Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 47; Saint Gervais, *Memoires historiques*, 303; Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 130; Maffrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 38; Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 55; Bondio, Burlet v Zysberg, "Oar Mechanics and Oar Power," 204.

170 Knight, *A Relation of Seaven Yeares Slaverie*, 9-10.

171 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 149.

Kısacası bu çektiri filolarının harekâtları devlet donanmalarınki ile karşılaştırıldığında oldukça kısa sürmekteydi. Yelkenlilerin operasyonları şüphesiz kadırgalardan daha uzundu, ancak bunların da üç dört aydan fazla limandan ayrıldığı örneklere rastlamak zordur. İki ay ile iki yıl arasında değişen zamanlarda limanlarından uzak kalan Hollanda korsanları ile karşılaştırdığımızda aradaki fark daha da bâriz bir hâl alır.[172] Ancak Osmanlı korsanlarının av sahaları İzlanda'nın ötesine geçmediğinden bu fark aslında doğaldı.

Çektiri donanmalarının çıktığı seferlerin kısa sürmesinin getirdiği iki büyük avantajdan ilki az yük taşıyan kalyetelerin daha hızlı hareket edebilmesi ve böylelikle avlarını kolayca yakalayabilmesiydi. İkinci olarak, denizde az kalınması köle kürekçilerin ölüm oranını düşürmüş olmalıdır. Kürek çekenlerden bir kısmının efendileri tarafından kiralanmış köleler olduğu düşünülürse bu önlemin önemi daha rahat anlaşılacaktır.

Yelkenli ve çektiri filolarının sefere çıkma zamanının da birbirinden farklı olduğunu ekleyelim. Sakin sular için dizayn edilmiş ve alçak güvertesi nedeniyle denge problemi had safhada olan korsan kalyeteleri Nisan ile Ekim arasında faaliyet göstermeyi tercih ederlerdi. Rüzgâra ihtiyacı olan ve denizcilik vasfı daha yüksek olan yelkenli gemiler ise çektirilerin aksine sonbahar ve kış aylarında denize açılmaktaydı.[173] Mesela İngiliz mühtediler Ramazan (Henry Chandeler) ve John Goodale 7 Ocak'ta sefere çıkmışlardı.[174]

Ancak yine de kış aylarının çektirileri tamamen denizlerden uzaklaştırdığı düşünülmemeli. 1569 ile 1598 yıllarında yürürlükte olan bir yasanın Venedik ticaret gemilerine 15 Kasım ile 20 Ocak arasında denize çıkmayı yasaklaması denize çıkamayanların korsanlar değil, ticaret gemilerini korumakla mükellef Venedik kadırgaları olduğunu göstermektedir.[175] Savaş kadırgalarının ortadan kaybolması korsanların kışın daha rahat faaliyet göstermeleri demektir; bazıları dalgaları Malta, Floransa ve Napoli kadırgalarına tercih etmişe benzemektedir.[176] Son olarak, bazen kıtlık insanı risk almaya zorlamaktadır. Mesela Barbaros

172 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 29.

173 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 125, 128; Bono, *I corsari barbareschi*, 142.

174 Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 105.

175 Bono, *I corsari barbareschi*, 89.

176 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 73.

12 kalyetesiyle 1 Aralık 1515'te Cicel'den çıkıp Sardinya ve Sicilya taraflarına gittiyse bunun nedeni limandaki zahire kıtlığıdır. Gazilerine kapılarını açan liman halkını doyurma görevini ciddiye alan cengâver korsanımız zahire dolu üç gemi yakalar yakalamaz geri dönecektir.[177]

Akdeniz'de seyrüsefer eden gemilerin ve özellikle alçak güverteli çektirilerin hesaba katması gereken en önemli faktörlerden biri de hava şartlarıydı, hele hele seyrüsefer mevsiminin dışında yapılan akınlarda. Örneğin Arnavud Murad'ın Ocak 1578'de sekiz kalyeteyle yaptığı akın fırtına nedeniyle kısa kesilmiş ve Garü'l-Melh'de iki ay mahpus kalan inatçı korsan ve arkadaşları Tunus beylerbeyinin yolladığı erzaka muhtaç kalmışlardı. Mart ayında Kalabriya'ya doğru yola çıkacak ama burada da koylarda saklanmaktan öteye gidemeyeceklerdi.[178] Yaz aylarında çıkan fırtınalar doğal olarak daha kısa sürmekteydi. 1630 yılında İspanya kıyılarını yağmalarken fırtınaya yakalanan dört Cezayir kadırgası, *Les Trois Isles* adlı adada sadece onüç gün geçirmek zorunda kalmışlardı. Ancak bu kadarı bile tatlı suyun bitmesine yetmişti; çorak ve kurak bir adada geçirilen yağmursuz bir fırtına, kölelere tuzlu su içirilmesi ve suyun tadının sirke ile düzeltilmesi demektir. 45 köleyle 14 Müslümanın ölmesi ve çok sayıda kişinin hastalanması bize öngörülemeyen fırtınaların ne gibi sıkıntılar doğurabileceğini göstermektedir.[179]

Fırtınalar ve ters rüzgârlar askerî harekâtların ve muharebelerin sonucunu da belirleyebiliyordu. Mesela 1586'da 7'si mükemmel donatılmış (*reforzada*) 9 kadırgadan oluşan Hıristiyan filosunun amirali, Formentera yakınlarında yakaladığı 5 korsan kalyetesine fırtınaya rağmen saldırmayı seçince sonuç tam bir felaket olacaktı. Hıristiyan kadırgalarından üçü paramparça olup batarken bir diğeri karaya oturacak ve korsanların yağmasına maruz kalacaktı. Korsan gemilerinden de ikisi batarken diğer üçü karaya asker çıkarıp batan gemilerden kıyıya vuran malları ve sahile yüzenleri avlamayı bilmişti. Bu kadırgaların İtalya'ya para taşıdıkları ve korsanları yakalamaya çok hevesli ahmak Hıristiyan amiralinin paraları savaşmayacak kadırgalara aktarmayı ihmal ettiği hesaba katıldığında, vurgunun boyutu üzerine daha rahat fikir yürütülebilir.[180]

177 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 226.

178 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 381.

179 Dan, *Histoire de Barbarie*, 409-410.

180 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 415-6.

Bazen ani rüzgâr değişiklikleri de başa iş açmaktadır. Nisan 1569'da Cenova'dan Granada'ya gitmeye çalışan İspanyol donanmasının aniden bastıran mistral, yani karayel karşısında nasıl çaresiz kaldığını ve kadırgaların büyük bir kısmının nasıl Sardinya ve Sicilya kıyılarına sürüklendiğini Fernand Braudel'in şaheserinde harita üzerinde görmek mümkündür.[181] Kırkbeş sene sonra kaprisli rüzgârlar bu sefer Fransızları alt edecektir. Korsan gemilerinin Halku'l-Vad Limanı'nda biriktiğini haber alan Sieur de Beaulieu, yelkenlerini mistralle doldurur doldurmaz soluğu Mağrib kıyılarında alacak; ancak daha sonra terse dönen rüzgâr yüzünden iki gemisiyle Sardinya'ya sürüklenecektir.[182] Rüzgârların korsanların planlarını bozduğu da olmaktadır. 1526'da Tiren Denizi'nde *libeccio* (lodos) yerini *scirocco*'ya (şuluk, keşişleme) bırakınca Barbaros bir anda kendisini Hıristiyan donanmasıyla burun buruna bulmuştur.[183] 1544'te Salerno ve Amalfi'yi Barbaros'un gazabından kurtaran da rüzgârın bir anda lodostan mistrale dönmesidir.[184]

Tek başına korsanlığa çıkmanın faydalı olmadığını, en azından ufak gruplar hâlinde hareket etmenin tüccar gemilerini sıkıştırmak için gerekli manevra kabiliyetini ve avını korkutup teslim olmaya zorlamak için gerekli ateş ve insan gücünü sağladığını belirtmeliyiz. Rakamlar da bu savı doğrulamaktadır. 1680'de Trablusgarb Limanı'na getirilen 17 geminin 11'ini ikili üçlü gruplar hâlinde akına çıkan korsanlar yakalamıştır. Bunların getirdiklerinin toplam ganimetin %88'ini oluşturduğunu da ekleyelim. Ancak yine de bu filolar her zaman başarılı olamamakta ve av bulamamaları hâlinde büyük bir insan gücü israfına yol açmaktadır. Mesela 1679'da beş, Ekim 1682'de üç ve Aralık 1682'de üç gemilik filolar hep limana elleri boş dönecektir.[185] Son olarak, korsan filosu küçük olan Trablusgarb'da ikili üçlü şekilde oluşan filoların Cezayir gibi daha faal limanlarda yerini beşli altılı gruplara bıraktığını da belirtelim.[186]

Kalabalık filolar ateş güçlerini daha iyi kullanmak ve manevra alanlarını genişletmek için çeşitli taktikler kullanırdı. Bunlardan okuyucuya

181 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 231, harita 21.

182 Dan, *Histoire de Barbarie*, 192.

183 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, I. cilt, 277.

184 AGS, *E* 1035, fol. 23 (28 Temmuz 1546) ve 55 (13 Temmuz 1544); Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 79.

185 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 48-9.

186 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 43.

en tanıdık geleni şüphesiz çektiri gemilerinde kullanılan "hilal taktiği" idi. 1641'de 28 toplu ve 40 mürettebatlı bir Hollanda ticaret gemisine 6 kadırga ve 2 pergende ile saldıran Ali Bicinin'in kullandığı bu taktikte,[187] kadırgalar hilal şeklinde düşman geminin pupasına doğru kürek çeker ve böylece avlarını her açıdan top ateşine tutmuş olurlardı.[188] Yine olası bir kovalamaca anında filonun en hızlı gemisi diğerleriyle arayı açar ve avını yakalayıp yavaşlatmaya çalışırdı. Çektiri filolarında en hızlı gemiler genelde kapudanın sancak gemileri olurdu. Bunlar her ne kadar büyük olsa da fazla top taşımadıkları için ağır değillerdi. Ayrıca tecrübeli kürekçilerle mükemmel bir şekilde donatıldıkları için maksimum hızlara ulaşabilmekteydiler.

1582'de Arnavud Murad Reis'in dokuz kalyeteyle gerçekleştirdiği sefer bize kalabalık filoların değişik operasyon tiplerini nasıl bir araya getirebildiğini göstermektedir. Cezayir'den çıkıp İspanya kıyılarına giden ancak hiçbir vurgun yapamadan Cebelitarık'a ulaşan Murad, İber Yarımadası'nın güneybatı ucundaki São Vicente Burnu'nda bir İspanyol kalyonu yakalayıp bunu Tenes Limanı'na bırakmıştır. Yükünü boşalttıktan sonra bir kez daha İspanya kıyılarına giden Arnavud reisimize İspanyol kürekçilerden biri özgürlüğüne karşılık Alicante'nin 30 fersah kuzeydoğusundaki memleketini yağmalamasına yardım etmeyi teklif edecektir. Bu kara harekâtından 500 esir kaldıran gazilerimiz daha Haziran ayında bir kez daha limana dönmüştür; bu sefer tercihleri Cezayir'dir.

Bu sırada Murad Reis dışındaki korsanların yağmanın ilk raundundan eli boş dönmesine sinirlenen Cezayir Beylerbeyi Uluc Hasan Paşa, bizzat kendi komuta edeceği 23 kalyetelik bir filoyla ikinci bir sefer düzenlemeye karar vermiştir. Venedikli paşamız önce San Pietro ve Sant'Antioco adalarında bulunan koylarda saklanıp Iglesias adlı köyü yağmalamak isteyecek, ancak pusuyu fark eden köylülerin silahlanması üzerine kuzeye Oristano kıyılarına yönelip 40 kilometre içerideki Polidonia'dan 700 esir alacaktır. Buraya kendisini götürenin yine özgürlüğü için hemşehrilerini satmakta beis görmeyen Sardinyalı bir kürekçi olduğunu da ekleyelim. Buradan 10 mil kuzeydeki Mal di Ventre Adası'na geçip fidye bayrağını açmış ve Sardinyalılara akrabalarını kurtarmak için son bir şans tanımıştır. Ancak kendisine önerilen

187 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 179-180.

188 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 376.

25 bin dukayı beğenmeyince kızgın bir şekilde kuzeye yönelecek ve Asinara Adası'nda gemilerini kalafatlatıp 700 köleyi reisleri arasında paylaştıracaktır. Ardından bu sefer Korsikalı bir esirin kılavuzluğunda ilerleyen korsan filomuz Monticello'nun yolunu tutacak ve gece yapılan baskında 400 kişi ele geçirilecektir. Buradan da Cenova'nın 7 fersah doğusundaki Sori'ye baskın verilmiş ve pencerelerden atılan taşlarla ölen dört Müslümana karşılık 130 kişi esir edilmiştir.

Harita 16. Sardinya

Korsanlarımız için artık bölgeyi terk etme zamanı gelmiştir; Gianandrea Doria'nın komutasındaki 17 kadırganın İspanya'dan Cenova'ya varması Provence kıyılarının artık tehlikeli olması demektir. Fakat Hasan'ın gözü karadır. Sicilya Kral Naibi Marc'antonio Colonna'nın 12 kadırga ile İspanya'ya döndüğü haberini alır almaz Lepanto fatihinin

izini sürmeye koyulacaktır. Barselona'nın kuzeyinde ve Perpignan'ın güneyinde kalan Cadaqués isimli köye yaptığı çıkarmada eline geçen beş Hıristiyanın Colonna'nın Palamós'ta olduğunu söylemesi üzerine bu tarafa yönelmiş, ancak gece karanlığında farkında olmadan daha güneydeki Sant Feliu de Guíxols'a kadar gidip Colonna'nın kadırgaları sandığı şehtiyelere saldırmıştı. Gerçek ortaya çıkınca avını kaçırdığını kabul etmekten başka çaresi kalmayan Venedikli beylerbeyimiz yine de rahat durmayacak ve Barselona'nın 8 fersah kuzeyindeki Pineda da Mar'ı yağmalayıp 50 esir alacaktır.

Bu arada korsanlarımızın şanını bütün İspanya kıyısı duymuş ve herkes silaha sarılmıştır; bu, kolay vurgunların son bulması demektir. Hiçbir harekâta girişmeden güneye yönelen Hasan, Alicante yakınlarındaki Althea Nehri'nin ağzına çıkarma yapacak ve dört ay önce kendisine mektup yazan müdeccellerden 2.000'ini kadırgalarına doldurup Cezayir'e doğru yelken açacaktı. Bu sırada yolda rastladığı Pulya'dan Cadiz'e zahire taşıyan 120 tonluk (5U salme) bir Ragusa gemisini ele geçirmeyi de ihmal etmemiştir. Ancak gemiye el koyup Cezayir'e götürmek yerine, kaptana üç ay sonrasına tarihlenen 9.000 ekülük bir senet karşılığında hem zahireyi hem de kendisiyle birlikte kılavuz ve kâtibin özgürlüğünü satın alma imkânı tanımayı tercih etmiştir.[189]

Yukarıdaki detaylı örnekte de görüldüğü gibi tek bir seferde korsanlarımız tüccar gemilerine saldırmış, ele geçirdikleri ganimeti başka bir limana boşaltmış, rotasını haber aldıkları bir filoyu ağlarına düşürmek için pusuya yatmış, birçok sahil kasabası ve köyünü yağmalamış, müdeccelleri İspanya'dan Cezayir'e taşımış, fidye bayrağı çekerek yerel halkla pazarlık yapmış, güvenli bir yerde yakaladıkları köleleri paylaşmış ve ele geçirdikleri bir ticaret gemisini senet karşılığında serbest bırakmışlardır.

Bazen değişik limanlardan gelen gemilerin birlikte sefere çıktığı da vâkiydi. Haziran 1624'te Ali Memi komutasındaki 6 Cezayir ve Usta Murad komutasındaki 7 Tunus kalyetesinden oluşan müttefik korsan filomuz Adriyatik sularında fırtına gibi esecekti. Nova (Hersek Novi) Hisarı'nın karşısında demirleyip Venediklilere ait Perast'ı yağmalamak için kale dizdarından Kotor Körfezi'ne geçiş izni istemiş ve kesenin ağzını açmayı ihmal etmeyince bu izni koparmayı başarmışlardı. Ertesi

189 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 396-401.

gün şafak vaktinde başlayan saldırıda 450 kişi tutsak edilmiş, sayısız ganimet ele geçirilmiş ve bir kez daha korsanlar ve rüşvete alışmış yerel idarecilerin işbirliğiyle Venedik'le İstanbul arasında bir diplomatik krizin fitili ateşlenmişti.

Tabii bu, gazilerimizin pek umrunda değildi. Ganimeti toparladıktan sonra rotalarını güneye kırıp Budva'ya saldırmayı deneyecek, ancak garnizonun iyi teçhizatlı olmasından çekinerek çıkarma yapmadan Draç'a doğru devam edeceklerdi. Limandaki tıka basa dolu üç Ragusa ve iki Perast gemisini soyduktan sonra Venedik'e ait olan Bara (Paros) ve Küçük Bara (Antiparos) adalarını yağmalamış ve buradan aldıkları esirlerle bir başka Osmanlı limanı olan Preveze'ye sığınmışlardı. Yerel halk ve idarecilerin mal ve esirlerinden hemen kurtulmak isteyen korsan gemilerini coşkuyla karşıladığını söylememize sanırım gerek yok! Usta Murad Preveze'de karşılaştığı ve kadırgasıyla Ayamavra muhafazasına kalan Hasan Mariol'u da kendisine katılmaya davet edecekti. Tiaki Adası'na yapılan akında gazilerimizin 13 kalyetesine Hasan Mariol ve kardeşi Anabolu Sancakbeyi Ahmed'in yanı sıra dört fusta ile Ayamavra korsanları da katılacaktı. 2.000 levendle hem doğudan hem de batıdan çıkarma yapılmış ve yağma tam başlamıştı ki, adanın güneyinde beliren bazı gemiler korsanlarımızı geri çekilmeye ve Sant'Elia Burnu'nun arkasına saklanmaya zorlamıştı. Bu akıllıca alınmış bir karara benzemektedir; çünkü ufukta gözüken 8 kadırga ve 2 mavnadan oluşan güçlü bir Venedik donanmasıdır. Yakaladıkları korsanların kafasını kesmekle meşhur[190] Venediklilerden korktularsa gazilerimizi kimse suçlayamaz; ancak korkunun da ecele faydası yoktur. Venedik donanması Sant'Elia Burnu'nu geçince ifşa olacaklarını anlayan korsanlarımız saklandıkları yerden çıkıp formasyonlarını bozmadan doğuya kaçmaya başlayacaklardır. Venedikli Amiral Antonio Pisani de korsanlarımızı top atışı ile yavaşlatıp yakalamaya çalışmaktadır.

Reislerimiz stratejilerini gemilerine göre belirlemişlerdir. Hızlı kalyetelere komutanlık edenler açık denize açılmayı tercih ederken, uzun süreli bir kovalamacada Venedik kadırgalarının hızıyla yarışamayacak fustalar kıyıyı takip etmek durumunda kalmışlardı; yakalanacaklarını anladıklarında ise çareyi Bara'nın kuzeyinde karaya çıkmakta bulacaklardı. Pisani'nin fustalara yetiştiğini gören kalyeteler bir ara dönüp

190 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 76.

Venedik donanmasına yaklaşmayı denedilerse de, mavnaların yüksek pruva kasaralarından gelen isabetli top atışları Venedik mavnası görünce arazi olmanın gerekliliğini bir kez daha hatırlatmıştı. Kalyeteler kaçmaya devam ederken Pisani önce fustaları ele geçirmiş, ardından da takibi sürdürmüştü; ancak avını hava kararmadan önce yakalayamadığı için vazgeçecek ve Tiaki'ye geri dönecekti. Korsanlarımız ise önce Ducato Burnu'nda demir atacak, oradan da ganimetlerle Kuzey Afrika'nın yolunu tutacaklardı. Geride kalan arkadaşlarına gelince... Ellerine düşen on Müslümanın kafasını kesen Venedikliler fustalardan kaçıp adaya sığınan Ayamavralıları ada halkından almayı başaramamışlardı. Venedikli amirale müteşekkir olabilirlerdi; ancak âdeta gökten zembille inmiş denizcileri esir olarak satmak varken saflığın âlemi yoktu.[191]

Bazen ayrı hareket eden filolar sonradan birleşirken beraber yola çıkanların ayrıldığı da olmaktaydı. Bunlar ya yollarına kendileri devam eder ya da karşılarına çıkanlarla yeni ittifaklara giderlerdi. 1550'de Mehdiye Kuşatması sırasında Hıristiyanların ilgisini dağıtmak için Tiren Denizi'nde akınlar yapan ve Cenova Körfezi'nde Rapallo'yu yağmalayan Turgud Reis'in filosundan ayrılan Hamid (*Cametto*), Boğaç (*Bagascia*)[192] ve Polat (*Bolatto*) adlı üç korsanın hikâyesi güzel bir misaldir. Üç kafadar iki fusta ve bir pergendeleriyle önce Napoli kıyılarında Kral Naibi Pedro de Toledo'nun oğlu García'ya yolladığı şarapları taşıyan büyük bir ticaret gemisini ele geçirmiş ve gemiyi Cerbe'ye yolladıktan sonra Napoli'nin batısında, Ponza ve Ischia adaları arasındaki Ventotene Adası'nda ganimeti paylaşmışlardı. Beş gün burada kaldıktan sonra tekrar İtalya kıyılarına, Circeo'ya doğru yelken açacakken çıkan fırtına gazilerimizi on gün boyunca Ponza Adası'na hapsedecekti. Fırtına dinip tekrar denize açılmak mümkün olduğunda, Gaeta'dan Roma'ya giden ve içinde hacıların da bulunduğu yirmi yolculu bir taratayı ele geçirip ganimeti Polat Reis ile birlikte Tunus'a göndermişlerdi. Yoluna devam eden diğer iki fusta Tiber Nehri'nin ağzında pusu kuracak, ancak kıyıdaki kulelerin kendilerini fark etmeleri üzerine uzaklaşmak durumunda kalacaktı. Yine de Civitavecchia'dan gelen bir gemiyi gözlerine kestirmişlerdi. Her ne kadar kaptan ve tayfa karaya çıkıp Ostia'ya

191 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, I-V.

192 Bu kelime aynı zamanda "kaldırım yosması" anlamına da gelmektedir; ancak burada Türkçe bir ismin İtalyanca yazılışı söz konusu olmalıdır.

sığınmayı becerse de, kısa bir kovalamacadan sonra gemi ellerine geçecekti. Malları yağmalayıp gemiyi denizin ortasında bırakacaklardı.

Bu noktada Hamid ile Boğaç arasında izlenen taktik üzerinden bir tartışma çıkmıştı. Hamid'e göre gemiyi açığa sürüklemek yerine kıyıya doğru iten Boğaç tayfanın kaçmasına sebep olmuştu. Küfürler ve mermiler havada uçuşunca Boğaç peksimetinin yokluğunu bahane edip Mağrib'e dönmeye karar vermişti bile. Ya da en azından ortağına söylediği buydu; zira Kuzey Afrika'ya dönmek yerine Elba Adası'na gidecek ve ancak buradaki muhafız kadırgalarla girdiği çatışmada ağır hasar alınca geri dönmeye razı olacaktı. Önce Annaba'ya, ardından da Cezayir'e gidip mallarını satmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Bu sırada Hamid ise iki gün Roma sahillerinde kaldıktan sonra Talamone'de Turgud'un filosundan ayrılan dört kalyetelik başka bir gruba rastlayacaktı. Öpüşüp koklaşıp başlarından geçenleri ve diğer haberleri birbirleriyle paylaştıktan sonra, Corso Burnu'na kadar dört gün beraber seyrüsefer edecek, ardından da ayrılacaklardı. Kalyeteler İspanya sahillerine giderken Hamid fustasıyla Korsika ve Sardinya kıyılarında kısmetini kovalamaya karar vermişti. Bundan sonra olanlar tek bir fustanın operasyon gücünün sınırlarını göstermesi bakımından da manidardır. Hamid'in gazileri karşılarına çıkan ilk adada bir papaz ele geçirirken Sardinya'ya ulaştıklarında kıyıda yüzen iki çocuğu esir almışlardı. Ardından kıyı boyunca geceleri karaya 10–12 kişi çıkarıp ufak yağma operasyonları yapacak ve taşıyabildikleri her şeye salça olacaklardır. Ancak piyade ve atlılarıyla Sardinyalılar hazırlıklıdır; Hamid'i şansını fazla zorlamadan akını bitirmeye ve mallarını satmak için Benzert'e dönmeye kolayca ikna edeceklerdir.[193]

Bayraklar, İşaretler ve Haberleşme

Peki korsan gemileri birbirleriyle nasıl haberleşmekteydi? Gemiden gemiye seslenmek ilk akla gelen metottu. Venture du Paradis gibi korsanların işaretten bîhaber olduğunu yineleyen Albert Devoulx'ya göre onsekizinci yüzyılın azılı korsanı Hamidu Reis de gemileriyle çıplak sesle anlaşmaktadır.[194] Bu noktada bir şerh düşmek ve her iki kaynağımızın da korsanların faaliyetlerinin azaldığı ve Avrupa donanmalarıyla aralarındaki dengenin aleyhte bir şekilde bozulduğu onsekizinci yüzyıldan

193 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 218-220.

194 Devoulx, *Le Raïs Hamidou*, 119.

geldiğini hatırlatmak durumundaydım. Her ne kadar sesle haberleşmek mümkün olsa da, fırtına ve muharebe esnasında bunun yetersiz kalacağı aşikârdır; özellikle onaltı ve onyedinci yüzyıllarda birçoğu Avrupa kökenli olan denizciler bayrak ve flamalarla haberleşmeyi biliyor olmalıdır.

Diğer tanıklıklar da bu şerhe arka çıkmaktadır. Bir korsan gemisi ufukta başka bir gemi gördüğünde bunun hangi millete ait olduğunu o ülkenin bayrağı vasıtasıyla filosundaki diğer gemilere belirtirdi. Saldırı, geri çekilme, kıyıya kırma ya da açık denizlere doğru uzaklaşma gibi kararlar ve bunlara bağlı manevralar da bayraklar vasıtasıyla iletilirdi. Bazı durumlarda ateş yakmak suretiyle haberleşildiği de olurdu. Gemilerden biri limanın murabıtlarından, yani evliyalarından birinin isminin yazılı olduğu bayrağı çekerse diğer tüm gemiler onun etrafında toplanırdı. Gece karanlığında ise fenerlerle haberleşilirdi.[195] Bayraklar ve fenerler aynı zamanda gemilerin birbirlerini takip edebilmeleri ve formasyonlarını koruyabilmeleri için de elzemdi. Du Paradis gündüz işaretlerle haberleşmeyi bilmeyen ve gece de yerlerinin belli olmasından korktukları için fener yakamayan Cezayir korsanlarının nasıl ilk rüzgârda birbirlerini kaybettiklerinden bahsetmektedir.[196]

Bazen de haberleşmeler gemiler ve karadaki liman ve hisarlar arasında olurdu. Mesela Sela Limanı Avrupalı savaş gemileri tarafından bloke edildiğinde yüklerini boşaltmak için 40 kilometre güneydeki El-Muhammediye'ye (Fedala) yönelmek zorunda kalan korsanlar, limanda savaş gemisi olup olmadığını karadan yapılan duman, ateş ve diğer işaretler vasıtasıyla öğrenirdi.[197]

Burada yeri gelmişken konudan biraz sapmak pahasına da olsa birbirini tanımayan gemilerin nasıl haberleştikleri üzerinde de durmak isteriz. Önce bayrakların renklerine göre anlamlarını açıklayalım. Beyaz bayrak barışçıl niyeti ve müzakere etme isteğini sembolize etmekteydi. Teslim olmak isteyen gemiler kadar ele geçirdiği tutsakların fidyesini hemen orada tahsil etmek isteyen korsanlar tarafından da kullanılırdı.[198] Saldırı-

195 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 5; Albert Devoulx, *Le livre des signaux de la flotte algerienne* (Alger, 1868), 13; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 111.

196 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 43.

197 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 131.

198 ASF, AMP, fil. 3084, fol. 305v (9 Mayıs 1587); H. D. de Grammont, "Études algeriennes. La course, l'esclavage et la redemption à Alger. Troisième partie: La redemption," *Revue Historique* 27/1 (1885), 25; Fontenay, *La Méditerranée entre la Croix et le Croissant*, 366.

nın bittiğini ve akrabalarını esaretten ucuz bir fiyata hemen kurtarmak isteyenlerin fidye pazarlıkları için güverteye gelebileceklerini belirten bu bayrak bir kez çekildi mi kıyıda hararetli bir koşuşturma başlar ve herkes belirtilen zamanda (genelde 24–48 saat arası) akrabalarını kurtarabilmek için borç para veya kefil arardı.[199] Karşılarına çıkan gemileri teftiş etmek ya da bunları teslim olmaya davet etmek amacıyla yollanan filikalar da beyaz bayrak taşırlardı.[200]

Kırmızı bayrak ise savaş anlamına gelmekteydi; Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Fransız filosuna ateş açmadan,[201] Floransa korsanlarının 1628'de üç ambarlı Trablus kalyonuna hücum etmeden,[202] Fransız donanmasının komutanı Sieur de Manty'nin 1637'de Cezayir'e saldırmadan[203] ya da Hasan Kalfa'nın acı bir sona yürümeden önce direklerinden sallandırdıkları bayrağın rengi hep buydu.[204] Ancak bu bayrak açılmadan önce gemiler birbirleriyle haberleşmek için duman ve boş top atışlarından faydalanırdı. Mesela Hasan Kalfa'nın gemilerinin dost mu, düşman mı olduğunu anlamak isteyen Floransa kadırgaları önce iki üç kere duman işareti (*fumade*) yapacak ve bunu güllesiz bir top atışı takip edecektir. Boş atış bir uyarı niteliğinde algılanmalıdır.[205] Boş atışa dolu top atışıyla karşılık verilmesi bir savaş ilanıdır.

Korsanlarla Avrupalı gemiler arasında anlaşmak için kullanılan daha enteresan yöntemler de vardır. Mesela bir İngiliz gemisi tarafından takip edildikleri takdirde Cezayirli korsanlar, pupadaki Cezayir bayrağını bir İngiliz bayrağı ile birlikte grandi direğine çeker ve iki güllesiz top atışı yapardı. Eğer karşıdaki gemi de aynı şekilde mukabele ederse bu onun İngiliz gemisi olduğu anlamına gelirdi. Daha sonra Cezayir gemisi yine boş bir top atışı yapar ve İngiliz gemisinden de karşılık gelirdi. Eğer bu kovalamaca bir gece vakti gerçekleşirse bayrak yerine fener dikilir ve tek el boş top atışı yapılırdı.[206]

199 Fidye yöntemleri ve aracıları için bkz. Kaiser (yay. haz.) *Le commerce des captifs*'deki makaleler.

200 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 178.

201 Merouche, *La course: mythes et realite*, 204.

202 ASP, *Archivio Stefaniano*, Zibaldone, fol. 20; no. 472, inserto 432.

203 Dan, *Histoire de Barbarie*, 128.

204 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627*, 78.

205 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 36.

206 Devoulx, *Le livre des signaux*, 13; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 111.

Denizciler birbirlerini üç el top atışıyla selamlardı; bu aynı zamanda bir saygı ya da şükran hissini de ifade edebilirdi. John Ward tarafından yağmalandıktan altı gün sonra bu sefer de diğer bir azılı korsan Siemen Danseker'e denk gelen *Charity*'nin kaptanının Hollandalı korsanın gemisine dokunmamasına verdiği karşılık buydu.[207] Yine Cezayir Limanı'na giren Avrupalı gemiler de selam babında top atışı yapardı. Mesela Thomas Hees'in de içinde bulunduğu filo demir attıktan sonra gemilerden biri beyaz bayrak çekerken diğerleri kendi ülkelerinin bayrağını tercih etmişti. Ardından gemilerden biri 7, diğer üçü ise 5 top atışı yapacaktı.[208] Aynı şekilde Divan tarafından reis seçilen biri de gemisine gidip bayrak açtıktan sonra 5 top atışı yapar ve karşılık olarak diğer reisler de aynen kendisine cevap verirlerdi.[209] Akına çıkmadan bir gün önce yapılan bir top atışıyla sefere yazılmak isteyenlere haber verilirdi.[210] Cezayir'de limandan ayrılırken önce dayının sarayının önünden geçerken, sonra da Babü'l-Vad'ın önünde şehrin evliyalarından Seyyidî Ferc'i selamlamak üzere yine tek el top atışı yapılırdı.[211]

Peki korsanlarımızın bayrakları nasıldı? Cezayirlilerin hilal ve yıldızlardan oluşan yeşil renkte bir bayrak kullandığını biliyoruz.[212] Du Chastelet des Boys hilal, güneş, yıldızlar, çatılmış kılıç (*d'epées croisées*) ve Arapça yazılardan (*d'ecritures inconnues*) bezenmiş her renkten bayraktan bahsederken reislerin kullandığı değişik sancaklardan söz ediyor olmalıdır.[213] Mesela Turgud Reis'e teslim olan Monastır'ın hisarına çekilen bayrağın beyaz ve renkli kumaş üstüne mavi bir hilalden (*una vandera colorada y blanca con una media luna azul*) meydana geldiğini biliyoruz.[214] Fevzi Kurtoğlu'nun *Turgut Paşa* adlı kitabında da Turgud'un sancağı kırmızı beyazın üstüne mavi bir hilal şeklinde

207 Anthony Nixon, *Newes from sea, of two notorious pyrats Ward the Englishman, and Danseker the Dutchman With a true relation of all or the most piraces [sic] by them committed vnto the sixt of Aprill. 1609* (London: Edward Allde, 1609), sayfa numarası yok.

208 Bousquet ve Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees," 92.

209 Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 73.

210 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 267.

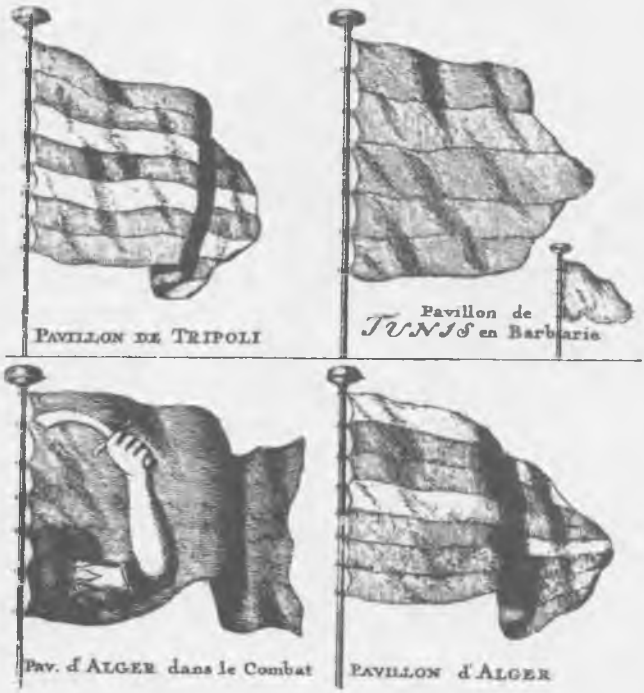
211 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 42.

212 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 6, 363; De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," s. 9, dn. 1; Wolf, *The Barbary Coast*, 114.

213 Du Chastelet des Boys, "L'odyssée," 55.

214 Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V*, Libro XXX, XIX, II. cilt, s. 479.

çizilmiştir.[215] Hollandalı mühtedi Küçük Murad Reis'in kırmızı hilalli bir sancak kullanması, ancak Hollanda ile savaş hâlinde olan İspanyollara ait gemilere saldırırken Oranje Hanedanı'nın bayrağını çekmesi de enteresan bir detay olarak karşımıza çıkmaktadır.[216] Hollanda gemileriyle Mağrib korsanları arasında 1681 yılında gerçekleşen bir muharebeyi konu alan tabloda [bkz. Renkli Resim 9] ise karşımıza iki korsan bayrağı çıkmaktadır. Bunlardan solda olan kırmızısında yanyana üç hilal bulunurken, enine yeşil, beyaz ve turuncu çizgilere sahip bir ötekisinin sol üst köşesinde bugünkü dizilişiyle Üç Hilal'i görmek mümkündür. Yine 1737 yılında yayınlanan ve milletlerin kullandığı bayrakları gösteren bir kitapta Cezayir, Tunus ve Trablus'a atfedilen birçok değişik

Resim 27. Trablus, Tunus ve Cezayir Bayrakları. Sol alttaki pazulu bayrak muharebe esnasında kullanılmaktadır. Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannieres*, 87.

215 Fevzi Kurtoğlu, *Turgut Paşa* (İstanbul: Sedat Matbaası, 1935), 453.

216 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 76.

bayrağın bulunduğunu hatırlatalım [bkz. Resim 27, 28, 29, 30, 31).[217] Ne yazık ki elimizdeki siyah beyaz kopyadan bunların renklerini seçmek mümkün olmasa da, enine çizgiler, çatılmış kılıç, sarıklı bir korsan kafası, kuru kafa, yatağan tutan pazılı bir kol, V şeklinde iki uçlu bir kılıç gibi hilalin dışında öğelerin de kullanıldığını görebiliyoruz.

Korsan sancaklarını Avrupa bayraklarından ayıran bir özellik de bunların bu mürekkep damlası manası yok kare olmaması ve uçlarının üçgen şeklinde (*pointu*) olmasıdır.[218] Hakikaten 1737 tarihli kitabımızdaki bayrakların bir kısmının böyle olduğu gözükmektedir. Korsanlarımızın seyrüsefer esnasında bayrak kullanmadıkları da olurdu; yani D'Aranda'nın da belirttiği gibi bayraksız bir geminin korsanlara ait olduğunu anlamak için dâhi olmaya gerek yoktu.[219] Karşılarına çıkan gemiye göre değişik bayraklar çekmeyi âdet edinmiş korsanlarımızın direklerinde sürekli bayrak bulundurmalarının manası yoktu. İster Garb Ocakları'ndan birinin, ister Avrupa devletlerinden birinin bayrağını çeksinler, bu bayrağın sahibiyle savaş hâlinde olan devletlerin donanmalarının hışmına uğramak durumunda

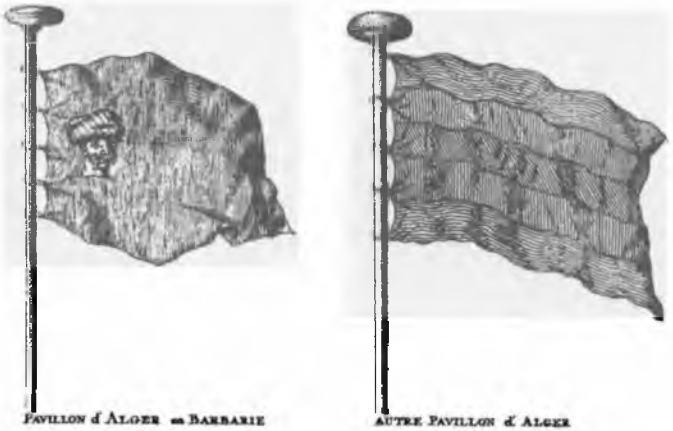

Resim 28 ve 29. Kuru Kafa ve Pazulu Korsan Bayrağı ve Sela Bayrağı. Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannieres*, 89.

217 Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannières que la plûpart des nations arborent en mer, comme font ceux d'Angleterre, d'Ecosse & d'Irlande, des Provinces-Unies, des Pays-Bas, de l'Espagne, du Portugal, de l'Italie, de France, du Dannemarc, de la Suede, de la Pologne, de Prusse, d'Allemagne, de Moscovie, de Turquie, de Barbarie, & des Indes Orientales & c.* (Haye: Jacques van den Kieboom, 1737), 85-89.

218 Du Chastelet des Boys, "L'odyssee," 55.

219 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 4.

Resim 30. Cezayir Bayrakları.
Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannières*, 87.

Resim 31. Tunus ve Sela Bayrakları.
Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannières*, 88.

kalabilirlerdi. Bunun yerine rakiplerinden önce davranıp onlar kendilerini görmeden direklerine münasip bir bayrak çekmeyi tercih etmiş olmalılar.

Limana giren korsan gemileri ele geçirdikleri gemilerin bayrak ve flandralarını direklerine çekerek halka yaptıkları vurgunu ilan eder, şan ve şöhretlerini arttırmaya çalışırlardı.[220] Eli boş dönmeyen korsanların halka güzel bir ziyafet çektikleri,[221] vurgun mallarıyla pazarların bir anda ucuz mal ve esirle dolacağı ve zahire sıkıntısının bir anda son bulacağı düşünülürse, korsan gemilerinin limana ihtişamlı bir şekilde dönmesinin yerel halkın gözünde nasıl bir meşruiyet sağladığını tahmin etmek güç değildir. Rengârenk düşman gemileri direkte süzülürken gazilerimiz muzaffer bir şekilde limana top atışları ve mehterle girer ve Hakk Teâlâ'nın kendilerine "doyumluk verdiğini" cümle âleme ilan ederlerdi.[222] Karşılığında da limandan top atışı ile karşılık verilirdi.[223] Talihin yüzlerine gülmemesi ve vurgun yapamamaları durumunda korsanlarımız limana sadece tek top atışıyla sessiz sedasız girerlerdi.[224] Sefer esnasında reisini kaybeden gemiler ise bayrak çekmezlerdi.[225]

Kara Akınları

Şimdi sıra geldi *Gazavât*'ın kara gazâlığı[226] dediği sahil bölgelerine yapılan akınlara. Akdeniz kıyılarında karşılaşılan direniş ve savunma önlemlerine göre iç bölgelerdeki köy ve kasabaları da hedef alan baskınlar özellikle köle tedarikinde önemli bir rol oynamaktaydı. Aslında bu tip harekâtlar yelkenlilerden çok çektiriler için idealdi. Az su çektikleri ve kürekle manevra yapabildikleri için kolayca kıyıya yanaşabilen bu gemilerin güvertelerinin alçak oluşu, kimseye görünmeden çıkarma yapabilmelerine ve avlarını gafil avlamalarına imkân sağlamaktadır. Zaten onyedinci yüzyıl ilerledikçe bu tip operasyonların azalmasının[227]

220 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 54v.

221 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 88; Dan, *Histoire de Barbarie*, 312-3; Du Chastelet des Boys, "L'odyssee," 112; Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 392.

222 Dan, *Histoire de Barbarie*, 313; Du Chastelet des Boys, "L'odyssee," 112; Du Paradis, *Alger au XVIIIe siècle*, 42-3.

223 Wolf, *The Barbary Coast*, 144.

224 Dan, *Histoire de Barbarie*, 312.

225 D'Aranda, *Relation de la captivité*, 182; Devoulx, *Le Raïs Hamidou*, 42.

226 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 46b, s. 68.

227 Sebag, *Tunis au XVIIe siècle*, 102.

bir nedeni merkezî devletlerin sahil güvenliği için aldığı önlemlerse,[228] bir diğer nedeni de yelkenlilerin yaygınlaşmasıdır. Mesela yüzyılın son çeyreğinde Trablus bu işten komple elini eteğini çekmişe benzemektedir.[229] Yüksek güvertesi ve direkleriyle çok uzaklardan görülebilen bu gemiler aynı zamanda çok su çektikleri sahile de pek yaklaşamamaktadır. 1631'deki Baltimore Baskını'nda olduğu gibi bir burun, tepe veya adanın arkasına saklanmak ve çıkarmayı bir filikayla gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar, ki bu her zaman mümkün olan bir şey değildir.

Verimli bir akının anahtarı hedefi iyi seçmektir. Kıyıya adam çıkarıp istihbarat yaptıklarını belirttiğimiz korsanların denizciler arasında yaygın bir alet olan dürbün[230] vasıtasıyla kıyıyı tarassut ettiklerini öngörebiliriz. Ancak yine de kalabalık, zengin ve savunmasız bir yerleşim bulmak ve buna en verimli şekilde saldırabilmek için kılık değiştirerek kıyıya çıkmak şarttı. Gemilerin nereye saklanacağı, nereden çıkarma yapmanın uygun olacağı, yerleşime hangi noktadan yaklaşılması gerektiği, halkın hangi taraftan kaçmaya çalışacağı ve nasıl bir direnişle karşılaşılacağı gibi soruların cevabını bulmak için kıyıda istihbarat yapmak ve yerel halkla iletişim kurmak elzemdir; bu da ancak yerel dil ve kültürü iyi bilenlerin yapabileceği bir iştir.

Bu noktada korsanlarımızın önemli bir kısmının Avrupa'dan göçmüş olması muazzam bir avantaj sağlamaktaydı. İspanya'dan kovulan müdeccellerin Mağrib'de korsanlığa soyunup kendi köylerini yağmalayarak bir nevî intikamlarını aldığından daha önce bahsetmiştik. Birinci Bölüm'de bu müdeccelleri yerel İspanyollardan ayırmanın ne kadar zor olduğuna da değinmiştik. Bunlar pergendelerini kayaların arasına ya da kumların altına saklayarak çok iyi bildikleri Aragon ve Endülüs kıyılarında hızlı vurgunlar yapmakla kalmamakta, aynı zamanda İspanyol baskısıyla Hıristiyan olmuş eski din kardeşlerinden yardım da almaktaydı.[231] Örneğin 1595'te Teulada'da kıyıdan 2 fersah içeri girip Antonio Vallès'i öldürdüler ve ailesini esir aldılarsa, bunun esas sorumlusu eskiden beri Vallès ile aralarında husumet olan iki müdeccel korsandan

228 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 45.

229 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 56v.

230 Sarı Abdullah Efendi, *Gazânâme-i Halîl Paşa*, vr. 214b, s. 318; Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, III. cilt, 515.

231 Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, 10.

başkası değildir.[232] İspanya'da yaşayan müdeccellerin kendilerini zorla Hıristiyan yapan kâfir Habsburglara karşı Kuzey Afrika'daki din kardeşleriyle ittifak yapması herhâlde kimseyi şaşırtmayacaktır. Bunlar korsanlarımıza yataklık eder, kılavuzluk ve casusluk yapar, siyasî veya iktisadî baskılar arttığında da kalyeteleriyle Darü'l-İslam'a kaçarlardı. 1565 yılında mürtedlerin azılı takipçisi Engizisyon bazı müdeccelleri Hıristiyanları yakalayıp Kuzey Afrika'da köle olarak satmakla bile suçlamıştı. Ancak bu suçlamaların kaynağı muhtemelen Madrid'deki Fransız elçisi Fourquevaux'nun öne sürdüğü gibi korkulardan kaynaklanan yersiz şüphelerdir.[233]

Söz konusu mühtediler olduğunda da durum pek farklı değildir; bunları yerel halktan ayırmak imkânsızdır. Dil ve aksan bilmenin korsanlarımızın işini nasıl kolaylaştırdığını bir örnekle açıklayalım. 1595 yılında görev süresini tamamlayıp İstanbul'a dönen Cezayir Beylerbeyi Haydar Paşa'ya eşlik eden kadırgalar Güney İtalya'daki Crotone yakınlarında kalafatlanırken kıyıları gözetlemekle görevli bir atlı tepeden belirivermişti. Kadırgalardaki Hıristiyan bayraklarına aldanan süvarimiz korsanlarımıza İspanyolca kıyının emin olup olmadığını soracak, Malagalı reislerden birinin kendisini aynı dilde teskin etmesi üzerine de mutlu mesut Crotone'nin yolunu tutacaktı. İleride balıkçı kılığına girmiş başka Cezayir korsanlarına rastladığında da hiçbir şeyden şüphelenmeden yanlarına gidecek ve kendisini birazdan esir alacak korsanlara Crotone kıyılarının ne kadar emin olduğundan bahsedecekti. Demek ki bunların arasında da İspanyolca konuşanlar vardı. Davetleri üzerine balıkçı teknesine bindiğinde ise artık iş işten geçmiş olacak ve tongaya bir kez bastıktan sonra çocuk gibi ağlamak ve yalvarmak para etmeyecekti.[234]

Yörenin dilini ve kültürünü bilen mühtedilerimiz aynı zamanda tarassut operasyonları için de idealdi. Bir örnek vermek gerekirse, Tatvan'a gidip Müslüman olan Amaro Díaz üstüne sinen çerağ-ı İslam kokusunu sezemeyen din kardeşlerinin 2.500'ünün hürriyetine mâl olmuştu. Fırkatasıyla Granada ve Malaga sahillerine giden İspanyol mühtedimiz ya Fransisken keşişi ya da dilenci kılığına girerek (ki bu ikisini birbirinden ayırmak çok da kolay değildir!) korsan akınları için arazide gözlem yapmaktadır.[235]

232 Friedman, *Spanish Captives*, 12.

233 L'Abbe Douais (yay. haz.), *Dépeches de M. de Fourquevaux*, I. cilt, 12-13.

234 Diego Galan, *Relación del cautiverio y libertad*, 68-9.

235 Ignacio Bauer Landauer, *Relaciones de Africa (Marruecos)* (Madrid: Editorial Ibero-Africa-Americana, 1923), II. cilt, 49-52; Anaya Hernández, *Moros en la costa*, 120, dn. 119'da verilen sayfa numarası (s. 103) yanlıştır.

Müdecceller gibi mühtedilerde de ganimet isteğinin intikam hissiyle pekiştiği olmaktadır. Kızını baştan çıkaran derebeyinden intikam almak için Tunus'a gidip Müslüman olan kayıkçı Giovanni Andrea Capria'nın hikâyesi buna güzel bir örnektir. Aralarına katıldığı gazileri 1638'de memleketi Nicotera'ya götüren Capria, korsanlar limanı yağmalarken derebeyini aramış, ancak bulamayınca kabak kızı Giovanella'nın başına patlamıştır. Namus belasına biricik kızını hançerleyen bu ahmak balıkçı üstüne üstlük bir de korsanları geri püskürtmeyi başaran Hıristiyanların eline düşecek ve hayatını korsanların elinden alınmış bir kalyetenin direğinde sonlandıracaktır.[236] 1798 tarihli başka bir örnekte, karısının kendisini aldattığından şüphelenen Capraialı bir denizci Tunus'a gidecek ve korsanları topoğrafyasını çok iyi bildiği San Pietro Adası'nı yağmalamaya ikna edecekti.[237]

İnsana Allah'ını Kitab'ını reddettiren sadece namus meselesi değildi. Kendisini dolandırıp sakalını yolan Cirellalı tüccarlardan intikam almak için Benzert'te Müslüman olan ve yedi kadırgalık bir korsan filosunu Cirella'nın üstüne salıp 76 kişinin esir düşmesine yol açan Romalı bir tüccar,[238] istediği kızı vermediler diye 1637 yılında sekiz korsan kalyetesini Ligurya kıyılarına getiren bir âşık,[239] yıllar önce kendisine hakaret eden Leonardo Gagliardo'dan intikam almak için korsanları gece vakti Catanzaro'dan birkaç kilometre içerideki Staletti köyüne getiren onuruna düşkün, kindar bir mühtedi intikam hırsıyla irtidaddan dahi çekinmeyen bir sürü örnekten sadece birkaçı olmalıdır. Bu sonuncusunun teşvikiyle 1644 yılında gerçekleşen baskından ne esir alamayan korsanlarımız ne de intikamın soğuk yemeğinden tadamayan hain mühtedimiz memnun kalmış olsa gerek ki, ertesi yıl bu sefer 30 gemilik daha kalabalık bir donanma gelecek, ancak birkaç sayfa sonra daha detaylı bir şekilde görebileceğiniz gibi yine esir de intikam da alınamayacaktı.[240]

Bazı baskınlarda mühtedilerin iç çatışmalarının su yüzüne çıktığı da olurdu. Eğer bir edebî motif değilse her yerde karşımıza çıkan şu kilise ve diğer Hıristiyan sembolleri hedef alan mühtedi şiddetini birkaç

236 Bono, *I corsari barbareschi*, 159-160.

237 Bono, *I corsari barbareschi*, 180-183.

238 Gustavo Valente, *Calabria, calabresi e turcheschi nei secoli della pirateria (1400-1800)* (Roma: Edizioni Frama's, 1973), 167-8.

239 Bono, *I corsari barbareschi*, 174.

240 Amato, *Memoriche historiche*, 229-230.

açıdan yorumlamak mümkündür. Davis'e göre bu ritüel "yağma" bir psikolojik savaşın parçasıdır ve korsanların direkt cehennemden geldiği inancını pekiştirmekte kullanılır.[241] Bu yorumu çok da doyurucu bulmadığımı belirtmeliyim. Klişe motiflerle dolu seyahatname ve esir anlatısı gibi yazılı eserlerde karşımıza çıkan bu şeytanî korsan imajı, köylerinden birçok kişinin Akdeniz'in karşı yakasına geçtiğinden haberdar olan halk tarafından ne dereceye kadar kabul görmüş olabilir ki? Önceki yüzyıllardan Morgan ise Hıristiyan sembollerine saldırarak mühtedilerin yeni din kardeşlerine kendilerini ispatlamak istediklerini iddia etmektedir.[242] Bu daha mantıklı bir argümandır; ancak şahsî kanaatim Müslüman gazilerin bile aşırı bulduğu bu saygısızlık ve şiddetin mühtedilerin geçmişleri karşısında yaşadıkları bir vicdan muhasebesinin istemsiz bir dışavurumu olduğudur.[243] Ayrıca mühtediler bu tip bir şiddet gösterisiyle arkalarında bırakmak zorunda oldukları bir hayatla ve artık parçası olmadıkları bir cemaatle son bağlarını bir ritüel çerçevesinde koparmaktaydılar.

Korsanlarımızın yolda yakaladıkları esirlerden de çevredeki potansiyel hedefler hakkında bilgi aldığı olurdu. Kendilerini kurtarmak için hemşehrilerini ateşe atmaktan çekinmeyen çoktu. 1534 yılında Barbaros'u Montecristo'dan hemen kuzeydeki Elba'ya yönlendiren Deli Yusuf'un bir kölesiydi; özgürlük ve para söz konusu olduğunda hemşehrilerini niye düşünmeliydi ki?[244] Yukarıda da belirttiğimiz benzer bir örnekte, 1582 yılında Cezayir filosu İspanya kıyılarına geldiğinde kürekçilerden biri serbest bırakılması karşılığında Alicante'nin 30 fersah kuzeydoğusundaki memleketinin yağmalanmasına yardım etmeyi teklif etmişti. Aynı sene çıkılan ikinci seferde Uluc Hasan'ı Polidonia

241 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 42.

242 Morgan, *A Complete History of Algiers*, 505.

243 Uluc Hasan Paşa'nın hemşehrisi Venedik balyosu ile yaptığı görüşmelere odaklanarak, iki dünya arasında kalmış ve şartların dayatmasıyla Müslüman olmuş mühtedilerin iç çatışmalarını mercek altına alan bir çalışma için bkz. Gürkan, "His Bailo's *Kapudan*."

244 Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V*, II. cilt, 140. Gazilerimizi kolay ele geçirilebilecek yerlere yönlendiren casus ve kılavuzlara oldukça cömert davranıldığı da olurdu. Örneğin 1624'te korsanlarımızı Perast'a götüren Novalı Ali'nin kölelerden onüçünü aldığını biliyoruz. Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 96.

adlı kasabaya götüren de Sardinyalı bir kürekçiydi. Son olarak Korsikalı bir başka köle de geri kalmamış ve memleketi Monticello'yu ateşe atmıştı.[245] Onyedinci yüzyıldan bir başka örnekte Tiber Nehri'nin ağzında korsanlara yakalanan bir fırkata kaptanı yeni efendilerini hemen Sperlonga'ya götürecekti.[246]

1631 yılında Küçük Murad Reis'i Baltimore'a yönlendirenler de bu haysiyetsiz tutsaklardı. Önce İngiltere'nin en güneybatısındaki Cornwall sularında ele geçirdiği gemideki esirlerden Fawlett adında biri reisimize Cork yöresindeki mağaraları ve limanları bildiğini ve kendisine kılavuzluk yapabileceğini belirtecekti. Teklifi kabul eden Murad, Fawlett'a özgürlüğünü vâdetmişti; büyük bir vurgun için küçük bir fedakârlık![247] Hedef önce Kinsale'di; ancak İrlanda'nın güneyinde uskumru avlayan Hackett adlı bir balıkçının burasının iyi savunulduğunu söylemesi ve daha kolay bir hedef olan Baltimore'a kadar kılavuzluk yapmayı teklif etmesi planların güncellenmesine yol açmıştı.[248] Fakat hedef değişse de kılavuz değişmeyecekti; birkaç saat sonra Baltimore önlerine ulaşıldığında çıkarmanın kılavuzluğunu hâlâ Fawlett yapmaktaydı.[249] Çıkarmaya Hackett de katılmıştı ve bu ona pahalıya patlayacaktı. Sekiz ay sonra İngilizlerin eline düştüğünde bunun bedelini darağacında ödeyecekti.[250]

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bazen ihanetin bedelini ödemek gerekmekteydi. Bazen de sözler tutulmazdı; din kardeşlerini satmaktan çekinmeyen birine kim niye dürüstlük borçluydu ki? Santo Stefano şövalyeleri kendilerini Hayfa yakınlarındaki Castel Pelegrino adlı köye götüren ve 50 kişinin esir düşmesine ve birçoğunun ölmesine yol açan Müslüman muhbire verdiği sözü tutmayacak ve bir esir bir esirdir deyip kendisini Livorno'ya götürecektir. Muhbirin korsanlara Meryem Ana ve Aziz Fransis ikonalarının önünde yemin ettirmesi pek bir işe yaramamışa benzemektedir![251]

Korsan çıkarmalarında sessizlik o kadar önemliydi ki, günümüz Sicilya diyalektinde "Türkler tarafından tutulmak" (*pigliato dai turchi*)

245 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 396-401.

246 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 94-5.

247 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 134.

248 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 134-7.

249 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 134.

250 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 104.

251 De Thevenot, Voyages, II. cilt, 719-720 ve 728-9; White, *Piracy and Law*, 68.

Harita 17. Toskana Kıyıları

hazırlıksız yakalanmak anlamına gelmektedir.[252] İşe uyanması durumunda halk yardım çağırabilir, askerî hazırlıklar yapabilir ya da en azından dağlara kaçabilirdi. Bunu engellemek için ilk olarak geminin uzaktan görülmemesine dikkat edilmeliydi. Zaten İtalya ve İspanya kıyılarını boydan boya saran gözetleme kuleleri korsanların işini zorlaştırmak için her dâim hazırdı. Çektirileri sahile çekmek veya kum ve çalı çırpıyla saklamak mümkün olsa da, yüksek güverteleri ve direkleriyle yelkenliler uzaktan hemen kendini belli etmekteydi. Mesela Halil Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Brindisi Kalesi'ne gece yarısı sessizce yaklaşmak istediğinde yelkenliler hemen fark edilmişti. Bu yüzden bunları bir ada, tepe ya da burnun arkasına saklamak ve çıkarmayı filikalara doldurulan askerlerle yapmak gerekmekteydi. Uzaklardan sessizce yaklaşmak çok uzun zaman aldığından operasyon hava kararır kararmaz başlar ve gün ağarana kadar hedefe ulaşılmaya çalışılırdı. İzlanda ve Baltimore baskınlarında olduğu gibi ses çıkarmasın diye filikaların küreklerinin çuvala sarıldığı da vâkiydi.[253] Yine sessiz kalmaları ve kimseyi uyarmaya yeltenmemeleri için, boyunlarında asılı duran (*pendurado ao pescoço)* bir mantar parçası (*hum pedaço de cortiça na boca)* kölelerin ağzına sokulurdu.[254]

Korsanlarımız fark edilmeden yaklaşabilir ve karada herhangi bir askerî hazırlık yapılmasını önlerlerse, karşı tarafın çok mukabele etme şansı yoktu. 1582'de Monticello köyünde olduğu gibi taş atarak[255] ya da evlerdeki eşya ve silahlara sarılarak en fazla birkaç korsan öldürülebilirdi fakat bütün bir çıkarma gücünü püskürtmek için bundan daha fazlası lazımdı. Kaldı ki korsanlarımız avlarına sessizce yaklaştıktan sonra bizzat çıkarmayı da oldukça temkinli ve disiplinli bir şekilde idare ederlerdi. İlk işleri yerleşimdeki asker ve silahları etkisiz hâle getirmek ve yatağında mışıl mışıl uyuyan halkı kimse uyarmasın diye kilise çanının ipini kesmekti.[256] Daha sonra bir insan avı başlardı. Evlerin kapıları ya kırılarak ya da küsküyle açılır ve çığlık çığlığa ortalıkta koşuşan insanlar

252 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 39. Benzer bir ifade olan, "Türkler tarafından yakalanmış gibi hissetmek" (*sentirsi preso dai turchi*) ise paniğe kapılmak anlamına gelmektedir.

253 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 117; Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 137.

254 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 95.

255 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 398.

256 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 38.

teker teker yakalanıp mahkeme veya belediye gibi kamusal bir binada toplanırdı. Erken davranan ya da karambolden yararlananlar kaçmaya yeltenirdi. Akdeniz'de sahillerin hemen arkasında uzanan dik yükseltiler başarı oranını arttırmaktaydı; ganaimle kendinden geçmiş korsanların yokuş yukarı koşmaya pek de gönüllü olmadıklarını tahmin edebiliriz.

Bütün bu operasyonun beş altı saat içinde sona ermesi idealdi; ne de olsa hızlı korsanlarımız bir kontratak takımıydı. Oyalandıkları takdirde yakındaki yerleşimlerden yardım gelmesi kaçınılmazdı. Yukarıda da adı geçen Giovanni Capria'nın Nicotera'ya getirdiği korsanları püskürten 5 kilometre içerideki Motta Filocastro'dan gelen yardımdı.[257] Aşağıdaki diğer örneklerin bazılarında da elini çabuk tutmayan korsanların nasıl başlarını belaya soktuğunu göreceğiz.

Korsan akınları sadece sahil yöreleriyle sınırlı değildi. Kıyıların iyi savunulmadığı ya da korsanların güçlü bir donanmayla geldikleri durumlarda içerilere kadar sızdıkları olurdu. Yine pergende gibi kıyıda saklanması kolay ufak çektirilerle korsanlık yapan ve zaten o yöreden olan mühtediler için yakalanmadan kilometrelerce içeri girmek aslında fazla riskli değildi. Bu tip penetrasyonları biraz da korsan akınlarından bıkan halkın içerilere yerleşmesi zorunlu kılmaktaydı. Katedilen mesafeler etkileyiciydi. 1566 yılında Francavilla'da karaya çıkan 6.000 kişilik bir korsan ekibi kimseyi bulamayınca kıyıda 60 mil içeri girip Serracapriola'ya kadar gidecek ve 1.300 dönümlük (500 milkare) bir alanda, terk edilmiş şehir ve köyleri direniş görmeden yağmalayacaktı.[258] 1582 yılında Uluc Hasan Paşa'nın Oristano'ya çıkarttığı 1.500 tüfekçi yakaladıkları Hıristiyan esirin kılavuzluğunda 40 mil kadar içeri girip Polidonia köyünden 700 esir almayı başaracaklardı.[259] 1613'te gazilerimiz bu sefer Malaga'dan 30 kilometre içerideki Casabermeja'ya kadar ulaşacaklardı.[260] Thucydides'in kaçış rotalarının kesilmesinden korkan korsanların 10 milden daha fazla içeri girmeyeceğini söylediği düşünülürse,[261] yukarıdaki örneklerden 2.000 yılda gazilerin işi ne kadar geliştirdiği açıkça görülür.

257 Bono, *I corsari barbareschi*, 159-160.

258 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 35.

259 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 397.

260 Friedman, *Spanish Captives*, 21.

261 Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, I.VII, s. 12.

Korsanlardan korunmak için İspanya ve İtalya kıyıları boylu boyunca kulelerle donatılmıştı. Bunların görevi kıyıları olası bir korsan atağından savunmak kadar korsan filolarının güzergâhı ve gücü hakkında diğer bölgeleri bilgilendirerek gerekli hazırlıkların yapılmasını mümkün kılmaktı. Sadece Güney İtalya'da 5.000 kule bulunduğu tahmin edilmektedir.[262] Onaltıncı yüzyılda Napoli Krallığı'ndakilerin sayısı 339'dur.[263] Sicilya'da ise 137 kule olduğu düşünülürse her 8–9 kilometreye bir kule düşmektedir.[264] Ancak bunların çoğu işler durumda olmasa gerek; hep iflasın eşiğinde olan ve değişen askerî teknolojinin masrafları altında inim inim inleyen Habsburg idaresi bunları ihmal etmekte ve korsanların işini kolaylaştırmaktadır. Her ne kadar İtalya ve İspanya'daki örnekleri kadar detaylı çalışılmasa da, benzer bir sistemin Dalmaçya kıyılarında da bulunduğu yönünde bazı işaretler bulunmaktadır. Mesela Draç korsanları limandan her ayrıldığında Rodone Burnu'ndan duman işaretleriyle Ülgün'ün uyarıldığını biliyoruz.[265]

Korsanların bazen gözlerini kararttıkları ve istihkâmlara saldırdıkları da olurdu. Açılı hatları sayesinde her yöne top atıp düşmana açıktan yaklaşma imkânı bırakmayan ve Batılıların *trace italienne* dedikleri yıldız tabyaların yaygınlaşmasıyla bu iş gittikçe zorlaşacaktı; ancak bakımsız Ortaçağ kalelerinin korsanlara yem olduğu birçok örnek bulunmaktadır. Ele geçirdikleri kaleleri bazen Barbaros'un Minorka'da yaptığı gibi hemen yıkarken[266] donanmalarının güçlü olduğu bazı durumlarda da belirli bir süre tutup bir merkez olarak kullandıkları ve buradan çevreye yağma birlikleri gönderdikleri de olurdu.[267]

Her ne kadar top sayıları yelkenlilere göre az olsa da, çektirilerin hisarlara saldırmak için ideal olduğunu tekrarlayalım. Az su çektikleri için kıyıya istedikleri kadar sokulabilmekteydiler. Aynı zamanda güverteleri alçak olduğu ve pruva kasarasındaki toplar geminin karinasına[268] yelkenlilerdeki gibi 90 değil, 180 derece açıyla yerleştirildiğinden top

262 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 32.

263 Gustavo Valente, *Le torri costiere della Calabria* (Cosenza: Tipografia-Linotypia Eredi Serafino,1960), 22; Bono, *I corsari barbareschi*, 204.

264 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 32.

265 Malcolm, *Agents of Empire*, 18.

266 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, 88.

267 Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 66.

268 Geminin omurgası.

atışı sırasında sarsıntı minimuma inmekte ve hedefi tutturmak kolaylaşmaktaydı. Ayrıca küreğin sağladığı manevra kabiliyeti sayesinde hisarın toplarının kendilerini vuramayacağı kör bir noktaya yanaştıkları takdirde güllelerle defalarca dövdükleri surları yıkmayı başarabilirlerdi. Yelkenliler ise karaya oturma riskine girmeden ne hedefe yaklaşabilir ne de sürekli yelkenler vasıtasıyla dönüp durmadan sabit kalıp aynı hedefi defalarca vurmayı başarabilirdi.[269]

Son olarak korsanların sık sık faka bastığının da altını çizelim. Alicante'nin 30 kilometre kuzeydoğusundaki Villajoyosa adındaki sahil kasabası âdeta Akdeniz'in Erquy'u olarak karşımıza çıkmakta ve korsanlara kök söktürmektedir. 1534 yılında 13 oturaklı bir fırkata yakalamış, 1546'da ise altı korsan kalyetesinin Cabo Negro'ya (Re'sü l-Esved) yaptığı çıkarmayı boşa çıkarmayı başarmışlardır. Ertesi yıl 18 oturaklı kalyetesiyle Ilyas (*Leliz*) Reis, bir sonraki yıl ise 14 oturaklı çektirisiyle Ömer ve 19 oturaklı kalyetesiyle Arpat Reis ellerine düşecektir. Ancak daha büyük saldırılara göğüs germeleri ne yazık ki mümkün olmayacaktır. 29 Temmuz 1538'de (sic) Salih Reis'in 27 kalyete ve fusta ile gerçekleştirdiği kuşatma kral naibinin hisarı terk edip çekilmesiyle başarıya ulaşacak ve gazilerimiz yerleşimi yağmalayıp istihkâmlarını yıkmayı başaracaklardır. Gerçek hayatta Asterikslere yer yoktur![270]

Canının ve malının derdine düşmüş halk bazen en namlı korsanlara bile kök söktürebilmektedir. 22 Temmuz 1550'de Turgud'un saldırısını püskürten ve 400 adamına kıyan Sardinyalılar[271] ya da 1576'daki üç topla saldıran 2.000 korsanı bozguna uğratmakla kalmayıp 200 tanesine de şehâdet şerbetini nuş eylettiren 150 sakinli Tresibacce[272] gibi birçok örnek bulunabilir. Bazen her şeyin bittiği anda gelen bir kontratağın maçı çevirdiği de olmaktadır. Haziran 1629'da Agropoli'ye saldıran korsanlar, Didaco Pandullo adında bir ahmağın surlara açtığı kaçak pencereden şehre girmeyi başarmışsa da, iç hisara kaçan halk buradan direnecek ve dışarıdan destek gelince de korsanları geri püskürtmeyi başaracaktır.[273]

269 Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 93-4.

270 Garcia Martınez, *Bandolerismo, piratería y control de moriscos*, 22.

271 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, 213.

272 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 68-9.

273 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 84.

Rehavet kötü sonuçlar doğurabilmektedir. 1549'da 40 kalyetelik bir donanmayla Kalabriya'nın Palmi şehrini yağmaladıktan sonra kereste ve su ihtiyacını karşılamak için Sant'Elia'da demir atan Turgud, sıcaktan bunalan adamlarının bir pınarın yanında mola vermelerine izin verince olan olmuştur. Korsanların zeytin ağaçlarının gölgesinde gevşeyip uykuya dalmasını fırsat bilen Palmililer, geçen günkü saldırının hırsını çıkarırcasına saldırınca herkes gafil avlanmıştır. Çok az kişi kaçabilmiştir; Turgud bunların arasında olmasını bir kayanın üstünde kıstırılınca düşmanlarını korkutmak için kendisini Turgud Reis diye lanse eden başka bir korsana borçludur. Ne kadar korkunç olursa olsun Turgud'un ismi düzenbaz korsanımızı kurtarmaya yetmemişe benzemektedir. Sahte Turgud'un kafasının bir mızrağın ucunda günlerce Palmi sokaklarında dolaştırılması da herhâlde kimseyi şaşırtmayacaktır, ancak korsanımızın Hakk'a yürüdüğü kayanın adının "Turgud Kayası" (*Pietra del Drago*) olarak kalması köylülerin belki de gerçekle bir türlü yüzleşemediklerine işarettir.[274]

Bir diğer örneğimiz 1636 yılındandır. Palermo yakınlarındaki köyleri yağmalayan korsanlar o sırada Santa Rosalia'da dinî geçit yapmakla meşgul Palermoluların hemen silahlanıp gelmesiyle şaşkına döneceklerdir. Kaçabilenler kadırgalarına kaçmış, ancak yağmaladıkları şarap mahzenlerinde kalite kontrolü yapmadan duramayan birçoğu kıskıvrak yakalanmıştır.[275] Ağustos 1605'te Tunus'a 50 kilometre mesafedeki Hamamet'e (*Mahomette*) saldıran 10 kadırgalık Sicilya ve Malta filoları ilk başta limanı boş bulmuştu. Fakat halkın dağlara kaçmasından istifade şehri yağmalayan 1.400 askerin şansı bir anda dönecek ve 80-100 kadar Arap süvarisi tarafından ağır bir mağlubiyete uğrayacaktı. Bir anda beliren bu süvarilerin amacı aslında saldırı değil, düşman kampını tarassut etmekti. Ancak kampın korumasız olduğunu fark edince hücuma geçmişlerdi. Yağmaya dalmış Hıristiyanlar panik içinde ganimet ve silahlarını bırakıp kadırgalara kaçmaya çalışacak ama donanmanın arkada kayık ya da filika bırakmadan açığa çekilmesiyle Poseidon'un kucağına atlamakla tu'me-yi şimşir olmak arasında bir tercih yapmak durumunda kalacaklardı. Canını kurtarabilen sadece 200 kişi olmuştu.[276]

274 Valente, *Calabria, calabresi e turcheschi*, 157-8.

275 Bono, *I corsari barbareschi*, 165-6.

276 De Breves, *Relation des Voyages*, 349-351.

Yine de korsanlarımızı ilk direnişte paniğe kapılan disiplinsiz yağmacılar olarak görmemek gerekir. 1645 yılında Catanzaro'da olanlar zorda kaldıkları zaman nasıl disiplin içinde hareket ettiklerine ve akıllı stratejiler üretebildiklerine güzel bir misaldir. Saldırıyı önceden haber alan Catanzaro halkı aynı bir sene önce olduğu gibi dağlara kaçıp evlerini olmasa da özgürlüklerini ve kıymetli eşyalarını kurtarmasını bilmişti. Korsanların Montauro ve Gasparina gibi çevre köyleri de yağmalamaya girişmesi ve oyalanması valinin (*preside*) 400 atlı ile yardıma gelinesini mümkün kılmıştı. Ancak korsanlarımız da çetin ceviz çıkmıştır; yeni yağmaladıkları Staletti'den bayır aşağı inerken süvarilerin yaklaştığını görmüş ve zeytin ağaçlarının arasında pusuya yatıp beklemeye koyulmuşlardır. Bu sırada kendilerini korumaya alan kadırgalar da top atışına başlamıştır. Valinin niyeti yürüyüşe devam etmek iken, tecrübeli yardımcısı top ateşi altında yürümenin tehlikesine ve sık ağaçların bulunduğu arazide düşmanın pusu kurmuş olabileceğine dikkat çekerek komutanına kuvvetlerini ekspoze etmemesini söylemişti. Valinin emriyle yaptığı tarassut hakikaten de korsanlarımızın pusuya yattığını ortaya çıkaracaktır. Hıristiyanlar oldukça zor bir durumdadır. Top ateşi altında duramamakta, ancak ağaçların arasında bekleyen korsanlara da saldıramamaktadırlar. Gazilerimizin Squillace'ye gitmek isteyeceğini hesaplayan vali buraya giden yolu tutmayı seçecektir. Ancak korsanların öncelikleri düşünüldüğünde bu noktadan sonra kayıp vermek pahasına hâlâ akına devam etmeyecekleri bârizdir. Acaba vali bunu hakikaten düşünememiş midir? Yoksa kroniğimiz işi sağlama almaya çalışan valinin geri çekilmesini başka saiklerle izaha mı çalışmaktadır? Bu soruların cevabını bilemiyoruz; bildiğimiz tek şey korsanlarımızın oldukça az kayıp vererek kadırgalarına geri çekilmeyi başardığı. 3.000 kişiden sadece 7 kişi gemilere binememiştir, onlar da ele geçirdikleri büyükbaş hayvanları sürüklemeye çalıştıkları için.[277]

277 Amato, *Memoriche historiche*, 229-230. Bu 3.000 rakamının abartılı olduğunu belirtelim.

ALTINCI KISIM

İKTİSAT

DOKUZUNCU BÖLÜM

KORSANLIĞIN EKONOMİSİ

Bu bölümde korsanlığı iktisadî yönden incelemeye çalışacağız. Korsanlıkla Coğrafî Keşifler sonrası her geçen gün yaygınlaşan ve genişleyen uluslararası ticaret arasındaki ilişkiyi irdeledikten sonra, insanları korsanlığa iten toplumsal ve ekonomik faktörleri mercek altına alacağız. Son olarak da korsanlığın yekûndaki ekonomik bilançosunu çıkarmak için yağma ekonomisinin korsan limanlarına katkısını ve korsan saldırılarının Avrupa'da bıraktığı sosyal ve ekonomik hasarı analiz etmeye çalışacağız.

Korsanlık, Ekonomik Marjinalizasyon ve Eşkıyalık

Faal limanları, kompleksleşen finans kurumları ve becerikli ancak açgözlü tüccarlarıyla her geçen gün zenginleşen Avrupa'ya geri kalmış ekonomileriyle kafa tutmaya çalışan korsanlarımızı ekonomik marjinalizasyonun eşkıyalığa ittiği toplumsal unsurlara benzetmek mümkündür. Fakirlik ve çaresizlik içinde eşkıyalığa yönelen Hobsbawm'un ilkel asileri gibi[1] korsanlarımız da İç Deniz'in ekonomik sıkıntılarının ve nüfus baskısının bir sonucuydu. Zor şartlarda hayatta kalma mücadelesi veren, ezici bir sosyal düzenin mağduru topraksız köylülerden dağa çıkmayanlar şansını denizde deneyecek ve Mağrib'i Akdeniz'in Vahşi

1 E. J. Hobsbawm, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the Nineteenth and Twentieth Centuries* (Manchester: Manchester University Press, 1959), 1-29. Bu kavramın bir eleştirisi için bkz. Anton Blok, "The Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered," *Comparative Studies in Society and History* 14/4 (Eylül 1972): 494-503. Eşkıyalığı çok yönlü bir fenomen olarak gösteren bir başka inceleme için bkz. Paul Sant Cassia, "Banditry, Myth, and Terror in Cyprus and Other Mediterranean Societies," *Comparative Studies in Society and History* 35/4 (Ekim 1993): 773-795.

Batı'sı yapacaklardı. Onaltıncı yüzyılda gazilerimizin büyük çoğunluğunun ekonomik şartların kötü ve üretim imkânlarının kısıtlı olduğu Sicilya, Sardinya, Korsika, Balear Adaları, Arnavutluk ve Güneybatı Anadolu (Menteşe, Teke) gibi bölgelerden gelmesi tesadüf değildir. Memleketlerinden kovulan müdecceller için de korsanlıktan güzel intikam vesilesi yoktu. Bunlardan Selada korsanlığa yönelen bazılarının zaten memleketlerinde de eşkıyalık yapmakta olduğunu hatırlayalım. Peki ya Kuzey Afrika sahillerine yayılmış İspanyol hisarlarında fakr u zaruret içinde sürünen ve çareyi sonunda en yakın Müslüman limanında atasının dininden vazgeçmekte ve bir korsan gemisinde şeytanın bacağını kırmaya çalışmakta bulan askerlere ne demeli?[2] Demek ki fakirlikten bir başka çıkış yolu olan askerlik de her zaman istenen sonucu vermemekteydi.

İtalyan tarihçi A. Riggio'nun, "tam anlamıyla bir sınıf mücadelesi" ifadesindeki gibi basitleştirmelerin korsanlık gibi karmaşık bir fenomeni açıklamada yetersiz kalacağı aşikâr olsa da, yine de olayın sosyo-ekonomik boyutuna dikkat çekmesi açısından bu tip kavramsallaştırmalar önemlidir.[3] Tarihî kompleksiteye bir mühendis mantığıyla yaklaşan ve olayı oda sıcaklığındaki dikotomilere indirgeyen Riggio'nun makalesinde iyiler ve kötüler, zalimler ve mazlumlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır: Kalabriyalı köylüler yeni bir geleceğe doğru yelken açmak için kıyılarda korsan gemilerini beklerken gözetleme kulelerinin süvarileri yaklaşan korsanları görünce halkı uyarmamakta, İspanyol aristokrasisine karşı köylüleri silahlandıran yerel din adamları Müslümanlarla işbirliği yapmaktan çekinmemektedir.[4] Fernand Braudel de korsanların sık sık "katıksız eşkıyalığa" (*pur brigandage*)[5] başvurduğundan ve ne millet ne de inanç tanıdığından dem vurmaktadır. Fransız tarihçiye göre korsanlık ve eşkıyalık kardeş gibidir ve her yönden birbirine benzemektedir.[6] Thucydides'in piratlıkla

2 Kuzey Afrika'daki İspanyol garnizonlarının içinde yaşadıkları sefalet için bkz. Beatriz Alonso Acero, *Oran Mazalquivir, 1589-1639: Una sociedad española en la frontera de Berbería* (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, 2000), 129-164.

3 Bono, *I corsari barbareschi*, 7.

4 Achille Riggio, "Gli stati barbareschi e la Calabria (1535-1816)," *Il Ponte* VI (1950), 1043-6.

5 Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 192.

6 Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 83.

eşkıyalık için aynı kelimeyi (ληστεια) kullanması da herhâlde hiç kimseyi şaşırtmayacaktır.[7]

Korsanlık ve eşkıyalık arasında benzerlik kuran sadece modern tarihçiler değildir. Divan-ı Hümayun tarafından İlbasan sancakbeyi ve Draç kadısına gönderilen bir hükümde, fırkatasıyla Venedik'e giden Müslüman tüccarlara dadanan Ahmed açıkça "Celalî"ye benzetilmiştir.[8] Şüphesiz burada bir korsandan (*corsaire*) çok bu kitapta deniz eşkıyası diye çevirdiğimiz ve kavramsal sınırlarını eşkıyalık parametrelerine hapsettiğimiz bir pirat söz konusudur; ancak yine de benzerlik açıklayıcıdır. Osmanlıcada bunlara zaten *haramî* levend denmektedir; korsanlar ise daha çok levend terimi ile karşılanır. Ancak levend kelimesinin aynı zamanda eşkıya anlamına da geldiği düşünülürse,[9] Osmanlıların belirli kurallar etrafında hareket eden, bir ölçüye kadar devletlerine entegre ettikleri ve hatta gazi dedikleri Müslüman korsanlarla eşkıyalar arasında benzerlik kurmada pek de gönülsüz davranmadıkları ortaya çıkacaktır.

Ekonomik marjinalizasyonun korsanlığa ittiği yalnızca toplumsal sınıflar değildir. Ticaret merkezleri arasında da belirli bir ekonomik hiyerarşi oturmuş ve Coğrafî Keşifler'in ateşini harladığı kapitalizmin periferileştirdiği[10] limanlara dünya sisteminde korsanlıktan başka bir

7 Jeffrey Yeakel, "The Strategy and Tactics of Piratical Attacks in Thucydides" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Florida, 2009), 10 vd.

8 BOA, *MD* LXXVI, no. 371; Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, s. 25, dn. 11.

9 Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013); Laiou, "The levends of the Sea," 237.

10 Dünya kapitalist sisteminin doğuşu ve ekonomi dünyalar arasında merkez-çevre hiyerarşisi kapsamında oluşan işbölümü için bkz. Immanuel Wallerstein, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis," *Comparative Studies in Society and History* 16/4 (September 1974): 387-415; a.g.y., *The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (New York & London: Academic Press, 1974); a.g.y., *The Modern World-System, II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750* (New York: Academic Press, 1980); Fernand Braudel, *Civilisation materielle, economie et capitalisme, XVe-XVIIIe siecle, tome 3: Le temps du monde* (Paris: Collin, 1979), ilk üç bölüm. Bu teoriyi Avrupa merkezli bulan eleştiriler için bkz. Andre Gunder Frank, *ReOrient: Global Economy in the Asian Age* (Berkeley: University of California Press, 1998) ve Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy* (Princeton: Princeton University Press, 2000). Akdeniz'in

rol kalmamıştı.[11] Daha önce de bahsettiğimiz gibi, kuzeyden geçen ana ticaret yollarının uzağında kalmaları uluslararası alanda talep görecek fazla ürünü olmayan bu limanları[12] zaten Akdeniz ticareti içinde dahi ikinci plana itmişti. Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Batı Avrupa ekonomisi Coğrafî Keşifler'in ve merkantilist politikaların etkisiyle zenginleşirken gelişmemiş sanayileri, basit mâlî kurumları ve güçsüz ticaret filolarıyla Mağrib limanları rekabet şanslarını iyice yitirmişlerdi. Buna Hıristiyan limanlarının Mağrib gemilerini dışlayan stratejisi ve Müslüman tüccarların Avrupa limanlarında karşılaştıkları düşmanlık ve engellemeler da eklenince[13] Kuzey Afrikalılar uluslararası ticaretten tümüyle dışlanacaktı. Onsekizinci yüzyılda artık mallarını Fransız gemileriyle taşımak durumunda kalmışlardı.[14] Bu çıkmazdan kurtulmak ve ticaretten payını almak ancak silah zoruyla mümkündü. Avrupalılarla rekabet edememelerinin kendilerini korsanlığa ittiğini bizzat gazilerimiz kabul edecekti. Fransız Elçisi Savary de Brèves'e kafa tutup ahidnamelere mugayır bir şekilde ele geçirdiği Fransız mallarını vermemekte direnen Benzert Kapudanı Mehmed, beylerbeyi ve dayıya Fransız kralından korkmaya gerek olmadığını, çünkü Fransızların kendilerinden alabileceği hiçbir şey olmadığını söyleyecektir. Zira Tunus'un ne ticaret

dünya ekonomisinde marjinalleşmesi için bkz. Faruk Tabak, *The Waning of the Mediterranean, 1550-1870: A Geohistorical Approach* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008).

11 Gonçal Artur López Nadal, "El corsarismo en el Mediterráneo (1516-1830)," *Cuadernos Monográficos del Instituto de Historia y Cultura Naval* 46 (2004), 26.

12 Michel Fontenay, "Los fenomenos corsarios en la "periferización" del Mediterraneo en el siglo XVII," *Desigualdad y Dependencia: La periferización del Mediterráneo occidental (S. XII-XIX), 14-16 de Mayo de 1984* (Murcia: Universidad de Murcia, 1986), 116-121; a.g.y., "Le *corso* dans l'économie portuaire," 317.

13 Emerit, "L'essai d'une marine marchande."; Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 56; Wolfgang Kaiser, "Asymétries méditerranées. Présence et circulation de marchands entre Alger, Tunis et Marseille," *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1. Une intégration invisible*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Bernard Vincent (Paris: Albin Michel, 2011), 417-442.

14 Jean Mathiex, "Sur la marine marchande barbaresques au XVIIIe siècle," *Annales: economies, societes, civilisations* 13/1 (1958): 87-93; Kaiser, "Asymétries méditerranées," 417-442. Benzer bir argüman Adriyatik'te faaliyet gösteren Osmanlı korsanları için de öne sürülebilir. Kuzeylilerin istilası, Coğrafî Keşifler sonucu değişen ticaret yolları ve kuzeydeki Split Limanı'nın yükselişi gibi faktörler Avlonya'yı korsanlığa itmiştir. White, *Piracy and Law*, 51.

gemileri vardı ne de bütün kasaba ve köylerinin toplamı Provence'da yağmaladıkları bir kasaba kadar etmekteydi.[15]

Her geçen gün karmaşıklaşan gemi yapım tekniklerinin ve hızlanan merkezî devlet oluşum sürecinin gerektirdiği finansal, idarî ve lojistik gereklilikler[16] bu ekonomik marjinalizasyonun siyasî sonuçlar doğurmasına yol açacak ve onaltıncı yüzyılın çaresiz Avrupa devletlerinin onyedinci yüzyıl boyunca Kuzey Afrika limanlarını rahatlıkla bombalamasına yol açacaktır. Uluslararası ticaretin yoğunluğu daha önce sessiz bir işbirliği ile tahammül edilen korsanlığın ortadan kaldırılmasını gerektirdiğinde ise bir anda her şey değişecek ve korsanlığın sonu ivedilikle getirilecekti.

Kısacası korsanlık hem Avrupa toplumunda hem de dünya ekonomik sisteminde ekonomik olarak marjinalize olmuş çaresiz aktörlerin bir son dakika atağı, 40 metreden umutsuzca çekilmiş bir 90. dakika şutu olarak nitelendirilebilir. Fontenay'ye göre her zaman az gelişmişlerin işi olan korsanlık bazı Akdenizlilerin ticaretin dolaşımına bağlı kalmak için tutunduğu bir araçtı (*un moyen pour certains Méditerranéens de rester branchés sur le circuit des echanges*).[17] Burada suç sadece Cezayir'in, Malta'nın ya da Livorno'nun değildir. Onyedinci yüzyılda Akdeniz'de kuzeylilerin belirmesiyle ticarî üstünlüklerini kaybeden ve düşüşe geçen Venedik, Barselona, Cenova gibi Akdeniz limanlarının ve Mağrib'in korsanlığını adam, silah ve mal ile sürekli destekleyen, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" fehvasınca korsanları tolere eden kuzey devletlerinin işbirliği olmasa, bu fakir Mağrib limanları tek başına korsanlığı ondokuzuncu yüzyıla kadar taşıyamazdı.[18]

Kuzeyle güney arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı âdeta bir elektrik akımı yaratmış ve korsanların ana ticaret rotalarının bulunduğu kuzey sularında pusuya yatmaya ve nüfus fazlası veren Avrupa sahillerini basıp köle kaldırmaya itmiştir. Hıristiyan korsanlığının Müslüman korsanlığına göre zayıf kalması aslında biraz da bu ekonomik farktan kaynaklanmaktadır; siyasî ve diplomatik etkisi ne olursa olsun Avrupa

15 De Brèves, *Relation des Voyages*, 337.

16 Askerî Devrim ile modern merkezî devletin ortaya çıkışı arasındaki ilişkiyi oldukça detaylı inceleyen bir çalışma için bkz. Jan Glete, *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500-1660* (London and New York: Routledge, 2002).

17 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 281.

18 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 281-2.

limanlarında konuşlanmış korsanlığın ekonomik etkisi Osmanlı korsanlarınınkiyle karşılaştırılamaz. 1600-1620 ya da 1660-1680 yılları arasında tüm Akdeniz'deki Hıristiyan korsanları 40 gemiyi geçmezken Cezayir, Tunus, Trablus ve Sela'dan 100-120 gemi korsanlığa çıkmaktadır; buna Avlonya, Ayamavra ve Ülgün gibi Adriyatik limanlarını da eklediğimizde aradaki fark daha da açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.[19]

Parazit mi, Müşevvik mi?

Korsanlığı parazitvarî bir iktisadî faaliyet olarak görmek mümkün müdür? Pek üzerinde durmadan bu soruya olumlu cevap verenler çoktur. Mesela dar vizyonlu bahriye tarihçisi Guglielmotti, bunları sürüleriyle otlakların dibine darı eken Afrikalı Berberîlere benzemektedir.[20] Yine hem çağdaş kaynaklarda hem de Osmanlı korsanları üzerine yazılmış genel monografilerde korsanlarımız ticaretin ve zenginliğin baş düşmanı olarak lanse edilmiş ve refahı arttıran modern ekonominin tam karşısında konumlandırılmışlardır.

İlk başta kulağa hoş gelen her indirgemeci dikotomi gibi bu da tarihî kompleksiteyi kavramaktan uzak, basit bir anakronizmdir. Millî devlet paradigmasıyla beraber modern tarihçiliğin en problemli metodolojik arızası olan tarihi sürekli bir gelişme ve ilerleme olarak algılama eğilimi, sanayi öncesi toplumunun alternatif çözümlerini göz ardı etmekte ve hâlâ pozitivist dikotomileri umarsızca kafamıza vurmaktadır. Oysa ticaretle korsanlık arasında simbiyotik bir ilişki olduğunu Salvatore Bono, Mirella Mafrici, Chris Pennell ve Wolfgang Kaiser gibi duayen tarihçiler defalarca belirtmişlerdir.[21]

Korsanlığın iktisadî yönüne eğilen Gonçal López Nadal daha da ileri gitmekte ve korsanlığı alternatif bir ticaret yöntemi olarak görmektedir. Katalan tarihçiye göre limanlar arasında tüccarların ve şirketlerin yaptığı normal ticaret uygulamadaki sistemlerden sadece biridir: Başka ülkelere ait gemilerle yapılan ticaret, korsanlık ve kaçakçılık alıcı ve satıcıya en ucuz ve kolay mal sağlamak için ortaya çıkmış üç alternatif sistemdir. Savaş ya da ekonomik kriz zamanlarında korsanlıktan daha

19 Fontenay, *La Méditerranée entre la Croix et le Croissant*, 330.

20 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, 72.

21 Bono, *I corsari barbareschi*, 8; Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 21; Pennell (yay. haz.), *Piracy and Diplomacy*, 46; Kaiser, "Asymetries mediterranees," 422.

yararlı bir yöntem yoktur. Fontenay'nin korsanlığı kriz zamanında başvurulan son bir çare olarak yorumlamasına katılan Nadal, mevzunun sadece Venedik, Barselona, Cenova, Marsilya, Valensiya gibi birinci sınıf limanlarla mücadele edemeyen ikinci sınıf ekonomik aktörlerin oyunda kalma mücadelesi olmadığının altını da çizmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken bir başka nokta da limanların beslenmesinde korsanlığın oynadığı roldür.[22] Gazilerimizin getirdiği buğday olmasaydı Mağrib limanları açlıktan ölmez miydi?

Kısacası Batı ile Doğu Akdeniz arasındaki fiziksel, ekonomik ve kültürel farkların ilişkileri azaltmayıp bilakis arttırdığını ve paradoksal şekilde bir bütünlük oluşturduğunu söyleyen Braudel'in mantığını korsanlığa uyarlamak da mümkündür.[23] Burada da voltaj ne kadar yüksekse akım da o kadar yüksektir. Yağma ekonomisi ve korsanlığın yol açtığı yer değiştirmeler fakir Mağrib limanlarını zengin kuzey limanlarına bağlamakla kalmamakta; eşkıyalığa bir alternatif yaratarak kuzeyin nüfus fazlasına, hem de Küçük Buz Çağı diye adlandırılan iklim değişikliklerinin işleri daha da karıştırdığı dönemde uygun bir çözüm bulmaktadır. Korsanlık kadar kölelik de bölücü değil, birleştirici bir unsurdur. Aşağıda daha da detaylı anlatacağımız gibi fidye ağları Avrupa ve Mağrib kıyılarını birbirine ekonomik, siyasal ve kültürel olarak bağlayacaktır.

Peregrine Horden ve Nicholas Purcell, Guglielmotti'nin benzetmesini boşa çıkarmak istercesine korsanlarla göçebeleri aynı kefeye koymuş ve korsanlıkla göçebeliğin "yerleşik dünyanın değerlerinin tehlikeli bir ters yüz edilmesi" olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Modern tarihçi yerleşik dünyanın önyargılarından kurtulmalı ve her iki faaliyetin de ticaret dünyasının bir parçası olduğunun farkına varmalıdır. Korsanlık pazar ekonomisinin gelişmediği bir iktisadî ortamda başka bir yeniden dağılım sisteminden başka bir şey değildir. Ayrıca ne göçebelik ne de korsanlık ömür boyu süren bir meşgaledir. Bir gün tüccar, bir gün korsan, bir sene yerleşik, bir sene göçebe olan çoktur. Kısacası, "[k]orsanlık kabotajın başka yollarla devamıdır."[24] Demek ki korsanlığı tüccarların giremedikleri pazarlara, dâhil olamadıkları ticaret yollarına müdâhil olma

22 Gonçal López Nadal, "Corsairing as a Commercial System: The Edges of Legitimate Trade," *Bandits at Sea*, 127-9; a.g.y., "El corsarismo en el Mediterráneo," 25-7.

23 Braudel, *La Méditerranée*, I. cilt, 125-6.

24 Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*, 157-8.

uğraşı olarak görebiliriz;[25] onaltıncı yüzyılda Çinli bir yetkili "tüccarlar ve deniz eşkıyaları aynı adamlar: Pazarlar açıkken deniz eşkıyaları tüccar olur, kapalıyken tüccarlar deniz eşkıyası" dememiş midir?[26] Bu yolla malların daha rasyonel bir şekilde dağıldığı da bir gerçektir.

Özellikle korsanlığın bir yan ürünü olan köleliğin ticareti kolaylaştırdığının altını çizelim. Fidye aracılarının Hıristiyanları esaretten kurtarmak için kurdukları güven ve kredi ağları ticarî ilişkileri ve para transferlerini kolaylaştırırken, esirler, bunların aileleri ve aracılar arasındaki yazışmalar Akdeniz'in iki yakası arasında sürekli bir iletişim de sağlamaktaydı.[27] Casuslarımızın birçoğunun bu esirler arasından çıkması herhâlde bir rastlantı olamazdı.[28] Son olarak hemşehrilerini ve dindaşlarını esaretten kurtarmak bahanesi tüccarlara papanın kâfirle ticaret yasağını delmeye yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda bunları Müslüman limanlarda olası kötü muamelelerden de korudu. Rafael Benitez'in fidye pazarlıklarını ticareti teşvik eden (*lubricante para el tráfico*) bir şey olarak görmesi boşa olmasa gerek.[29]

Burada söz konusu olan sadece insan da dâhil ticarî metaların Akdeniz'de yeniden dağılması değildir; korsanlık sistemleri arasında bir iletişim de sağlamıştır. Şiddetin bir uyarıcı (*stimulus*) oluşturduğunu ve korsanlığın Akdeniz'de bir denetleme mekanizması ve hukukî yeniliklere yol açtığını iddia eden[30] Wolfgang Kaiser ve Guillaume Calafat bir başka makalede çerçeveyi mükemmel bir şekilde çizmektedir. Korsanlık ve uzantısı fidye ağları sayesinde dolaşıma giren tüccar mektupları

25 Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*, 158.

26 Robert Antony, *Pirates in the Age of Sail* (New York, 2007), 35-6. Michael Pearson, "'Tremendous Damage,'" 467.

27 Daniel Bernardo Hershenzon, "Early Modern Spain and the Creation of the Mediterranean: Captivity, Commerce and Knowledge" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan, 2011), 3. Bölüm.

28 Gürkan, "Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown University, 2012); özellikle Beşinci Kısım. Ayrıca bkz. a.g.y., *Sultanın Casusları*, passim.

29 Rafael Benitez, "La tramitación del pago de rescates a través del reino de Valencia: El último plazo del rescate del Cervantes," *Le commerce des captifs: Les intermediaires dans l'echange et le rachat des prisonniers en Mediterranée, XV-XVIII siècle*, yay. haz. Wolfgang Kaiser (Rome: École française de Rome, 2008), 217.

30 Kaiser ve Calafat, "Violence, Protection and Commerce," 71.

ve noter, kadı, kâtip ve dinî otoriteler önünde imzalanan sözleşmeler tek tip bir hukuk alanı yaratmak yerine, yerel kural ve âdetlerin herkes tarafından bilinmesine ve değişik hukuk sistemlerinin uygulama ve standartlarının geçişkenleşmesine yol açmıştır.[31]

Korsanların parazitlere benzetilmesinin açıklayıcı olabileceği tek durum aynı parazitlerin konaklarını yok etmemesi gibi korsanların da ticareti baltalamak istememeleridir.[32] Korsanların çıkarı ticaretin ortadan kalkması değil, bilakis artmasıdır; 1604 yılında İngiliz korsanların faaliyetleri tatlı Girit malvasiasının ithalini sekteye uğratınca, fırsattan istifade Girit'e gidip mal alan ve hemşehrilerinin susuzluğunu gideren bizzat korsanların kendisi olmuştur.[33] Korsanlıkla ticaret arasındaki bu simbiyotik ilişki en güzel bunların hacmi arasındaki doğru orantıdan anlaşılabilir. Korsanlığın olduğu yerde ticaret vardır, ta ki ticaretin hacmi ve kârlılığı tüccar gemilerini korumaya ve korsanları denizlerden söküp atmaya yetecek derecede artana dek.[34]

Korsan limanları ticaretten pay almakta da oldukça heveslidir. Bir limanın ticaret merkezi olmadan korsan yatağı olamayacağını Pierre Dan daha onyedinci yüzyılda fark etmiştir. "Yarı vahşi ve aşırı fakir" Arap ve Berberîlerin rağbet etmediği ganimet mallarını satacak Avrupalı tüccarlar olmadıktan sonra korsanlık neye yarardı ki?[35] Bu yüzden Cezayir başta olmak üzere tüm korsan limanları her milletten tüccara açıktır; bunlar Salvago'nun deyimiyle birer *scal*[*a*] *franc*[*a*], yani serbest limandır.[36] Korsanlığın Kuzey Afrika limanlarının normal şartlarda uluslararası ticarete katılamamasından kaynaklandığının bir başka kanıtı da ondokuzuncu yüzyıl başında Napolyon Bonaparte Kıta

31 Wolfgang Kaiser ve Guillaume Calafat, "The Economy of Ransoming: A Form of Cross-Cultural Trade between Southern Europe and the Maghreb (Sixteenth to Eighteenth Centuries)," *Religion and Trade: Cross-Cultural Exchanges in World History, 1000-1900*, yay. haz. Francesca Trivellato, Leor Halevi, Catia Antunes (Oxford: Oxford University Press, 2014), 123, 130.

32 J. L. Anderson, "Piracy and World History: An Economic Perspective on Maritime Predation," *Journal of World History* 6/2 (1995), 182.

33 Backman, "Piracy," 180.

34 Anderson, "Piracy and World History," 182.

35 Ciro Manca, *Il modello di sviluppo economico delle città marittime barbaresche dopo Lepanto* (Napoli: Gianni Editore, 1982), 89'da Pierre Dan'ın 432. sayfasına verilen referans. Ancak sayfa numaralarında karışıklık olmalıdır.

36 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 81.

Avrupa'sını ithalata kapatınca Tunus'un fırsattan istifade edip korsanlığı bırakması ve Batılı tüccarların yerini almak üzere hemen ticarete atılmasıdır.[37] Benzer bir şekilde onyedinci yüzyılda korsanlığa yatırım yapmakta bir sakınca görmeyen Maltalı armatörler bir sonraki yüzyılda tamamen ticarete yönelecek ve gittikçe kârlılığı azalan korsanlığı Saint Jean Tarîkatı'nın tekeline bırakmakta tereddüt etmeyeceklerdir.[38] Onsekizinci yüzyılda Malta ve Tunus gibi normalde birbirinin gırtlağına sarılması gereken iki korsan limanı arasında aktif ticarî ilişkilerin olmasını başka nasıl açıklayabiliriz?[39]

Zaten bir gün balıkçı, ertesi gün tüccar ve sıkışırsa kaçakçı ve korsan olan çoktur. Joshua White'ın da dediği gibi mesele korsanın kim ya da ne olduğu değil, birinin ne zaman korsan olduğudur.[40] Barbaros kardeşler bile korsanlığa başlamadan önce ticaretle meşgul değil midir?[41] 1599'da İngiliz elçisini ve kraliçenin yolladığı hediyeleri İstanbul'a getiren gemi yol üstünde korsanlık yapmaktan ve aralarında Osmanlı tebaasının da bulunduğu birçok kişiyi esir almaktan çekinmemiştir.[42] Birinci Bölüm'de bahsettiğimiz Julian Perez'i de unutmayalım. Endülüs'ün en zengin tüccarı olan ve tehcir edildikten sonra Cezayir'e gelip esir ticaretine atılan bu zengin müdeccel iki gemi donatıp bizzat korsanlığa atılacaktır.[43] Son olarak, ticaretle korsanlığın sadece Akdeniz'de değil, başka coğrafyalarda da hep iç içe geçtiğini ekleyelim.[44]

Elçi taşıyan kaptanların bile kendine hâkim olmadığı bir ortamda ticaret ile korsanlığın aynı seferde birbirine karışması herhâlde kimseyi dumur etmeyecektir. Mesela Santo Stefano şövalyelerinin 1628'de ele

37 Fontenay, *La Mediterranee entre la Croix et le Croissant*, 339.

38 Carmel Vassallo, *Corsairing to Commerce: Maltese Merchants in XVIIIth-Century Spain* (La Valette: Malta University Publishers, 1997); Kaiser ve Calafat, "Violence, Protection and Commerce," 77.

39 Lucette Valensi, "Les relations commerciales entre la regence de Tunis et Malte au XVIIIeme siecle," *Cahiers de Tunisie* XI (1963): 71-83.

40 White, *Piracy and Law*, 34.

41 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 5a-5b; Nicolas Vatin, "Comment êtes-vous apparus, toi et ton frere?": Notes sur les origines des freres Barberousse," *Studia Islamica, nouvelle édition* 1 (2011), 107.

42 White, *Piracy and Law*, 34.

43 AMN, *Colección Navarrete*, V, fol. 158, dök. 31; k. Friedman, *Spanish Captives*, 24; Hernández, *Moros en la costa*, 135-6.

44 Anthony, *Like Froth Floating on the Sea*, 11.

geçirdiği üç ambarlı 600 tonluk (2.500 *salme*) kalyon aslında Trablusgarb Hisarı'nın dizdarı (*castellano*) tarafından ticarî amaçlarla Doğu Akdeniz'e gönderilmiştir. Ancak dizdarımız sonradan fikir değiştirecek ve haber yollayıp kalyonun reisine Osmanlı topraklarından levend yazıp geri gelmesini emredecektir. Selanik ve Sakız'da 140 levend bulan reisimiz Kuşadası'nda İstanbul'un yasağıyla karşılaşacak ve dönerken de Floransalılara yem olacaktır.[45] Bu birçok Kuzey Afrika gemisinin benimsediği bir metot olmalıdır. Korsanlık için adam toplamak gerektiğinde Memalik-i Mahruse'ye eli boş gitmenin bir manası yoktur, malları boşalttıktan ve kârları cep ettikten sonra reayadan asker yazmadan geri dönmenin de. Başka bir örnekte 1796 yılında Maltalı kaptan Giuseppe Scolaro'nun durdurduğu kırlangıç, tamamı Hıristiyan tayfasıyla ilk bakışta nizamî bir gemi izlenimi vermektedir; ancak dikkatli bir arama sonucunda gemide Osmanlı bayrağının yanı sıra top, tabanca, barut gibi savaş malzemeleri çıkınca bunun Murad Bey adlı birine ait bir korsan gemisi olduğu ortaya çıkacaktır.[46] Yine onsekizinci yüzyılın başında Laguier de Tassy gemideki yolculara ganimetten pay verildiğinden bahsetmektedir;[47] normal korsan gemisinde yolcu olmayacağına göre burada bahsedilen, düşman gemisi gördüğünde korsanlığa başvurmaktan çekinmeyen bir ticaret gemisidir.

Hıristiyanlardan da benzer örnekler bulmak mümkündür. 1639 yılında bir grup Cenovalı tüccarın kurduğu *Compagnia di Nostra Signora di Libertà* adlı şirket tarafından ham ipek yüklemek için Sicilya'ya gönderilen kadırga, şirketin batmasından bir şekilde kârı olan İspanyol bürokratların engellemeleri ile karşılaşmıştır. Başka bir limana gitmenin de manası yoktur; çünkü taşıma kapasitesi düşük bir kadırgayla yapılan ticaretin kârlı olması ancak yükte hafif pahada ağır bir meta ile mümkündür. Geriye korsanlığa girişmek ve Doğu Akdeniz'de Müslüman gemileri kovalamaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır.[48]

Korsan gemileri ticaret dışında yolcu taşıma ve gemilere koruma sağlama gibi başka yan faaliyetlerle de meşgul olurlardı. Mesela Tunus'tan çıkan burtunların İstanbul ile Kahire arasında hacıları taşıyıp buradan

45 ASP, *Archivio Stefaniano*, Zibaldone, fil. 20, no. 472, inserto 432; k. Guarnieri, *I Cavalieri di Santo Stefano*, Zeyl 44.

46 NAV, *Verbali*, 1796 Scolaro; k. Gauci, *In the Name of the Prince*, 152.

47 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 270.

48 Thomas Kirk, "The Implications of Ceremony at Sea: Some Examples from the Republic of Genoa (16th and 17th Centuries)," *The Great Circle* 18/1 (1996), 3.

pirinç, sebze ve Hind kumaşları yükleyerek döndüğünü[49] ve Cezayir korsanlarının akından dönerken yerleri elverdiği ölçüde gemilerine müdeccel doldurup İspanya'dan Kuzey Afrika'ya getirdiğini biliyoruz.[50] Ayrıca tüccar gemilerini korudukları da olmuştur. 1676 yılında Marsilya'nın kefere armatörleri ticaret gemilerini Samson Memi ve Mezemorta Hüseyin'e emanet etmemişler midir?[51] Son olarak, işlerini kaybeden ya da emekli olan reisler karşımıza Avrupa tüccar gemilerine kılavuzluk ederken de çıkmaktadır.[52]

Korsanlarımızın Avrupa ticaretine verdiği zararı rakamlara dökmek mümkündür. Mesele bunları anlamlandırmaktadır. 1560-1565 arasında Fransızlar 11 büyük yelkenli gemi (*nef*) ve sayısız ufak gemi kaybetmişlerdir; toplam zarar 300-400 bin ekü arasında hesaplanmaktadır.[53] Paul Masson 1606-1612 arasındaki zararı 3 milyon Tour lirası (*livre tournois*) olarak tahmin ederken,[54] Jean-Baptiste Gramaye'nin 1608–1618 için verdiği rakam (1612 ve 1615 yılları için rakam yoktur) 9 yılda 251 gemi ve 7.035 esirdir.[55] Marsilya arşivlerinden bir belge 1616'nın sadece ilk sekiz ayında 1.800.000 ekü kayba işaret etmektedir;[56] aynı arşivlerden başka bir belgeye göre Cezayirliler 1613-1621 arasında 936 gemi ele geçirmişlerdir ve bunun 253'ü Fransızlara aittir.[57] Pierre Dan

49 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 64.

50 Kemal Reis'in Ispanya'yı terk etmek isteyen müdeccelleri gemilerine taşımakla bizzat II. Bayezid tarafından görevlendirildiğini biliyoruz. Onaltıncı yüzyılda da bu müdeccellerle işbirliği içinde İspanya sahillerini yağmalayan korsanlarımız din kardeşlerini gemilerine almaya devam edecektir. Haedo, *Topografía*, I. cilt, 398.

51 Guy Turbet-Delof, *L'Afrique barbaresque dans la litterature française* (Geneve: Droz, 1973), 182.

52 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siècle*, 45.

53 Géraud Poumarède, "La France et les barbaresques: police des mers et relations internationales en Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles)," *Revue d'histoire maritime 4: Rivalité maritimes européennes (XVIe-XIXe siècles)* (2005), 119.

54 Paul Masson, *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIe siècle* (Paris: Hachette, 1896), 30.

55 Ben Mansour (yay. haz.), *Journal de Jean-Baptiste Gramaye*, 178.

56 Ondokuzuncu yüzyılda yazan De Grammont, "La course," adlı makalesinin 26. sayfasında belgeyi, ACCM, *AA*, art. 462 olarak kaydetmektedir. Ne yazık ki biraz geç fark ettiğim bu belgenin orijinalini kontrol etmeye zamanım olmadı.

57 Lettre de M. Guillerny à M. de Peyresc, conseiller du Roy en la Cour du Parlement, à Aix (Marseille, 18 Ekim 1623); De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 137-8. Fransız: 193, Languedoc ve Provence: 60.

Ekim 1628-Ağustos 1634 arasında Fransızların zararı için 80 gemi ve 4.752.000 ekü rakamını vermektedir.[58] Marsilya arşivlerinden başka bir belgeye göre 1652-1664 arasında korsanlara kaptırılan 108 gemi 8.295.000 liraya mâl olmuştur.[59]

İngilizlerde de durum pek farklı değildir. 1628 tarihli bir belge, İngilizlerin 1609–1616 arasında 466 gemi kaybettiğini belirtmektedir.[60] Bir önceki paragrafta bahsedilen 936 geminin sadece 60'ının İngilizlere ait olması bize bu rakamın abartılı olduğunu göstermektedir; ama yine de Marsilya menşeli bu belgenin okyanustaki kayıpları göz ardı etmiş olma ihtimali de vardır. Rakamları abartmaya meyyal armatörler 1636 yılında krala verdikleri arz-ı hâlde; son birkaç yıl içinde korsanlara 87 gemi kaptırdıklarını, zararlarının 96.700 sterlin olduğunu ve 1.160 İngiliz'in esaret altında inim inim inlediğini belirtmektedirler.[61] Bu arz-ı hâli takip eden yılda Cezayirliler, İtalya ve İspanya kıyılarından 1.000 kişiyi tutsak etmekle kalmayacak; 1638'de ağzına kadar değerli mal ve adamla dolu 20'den fazla İngiliz gemisi yağmalayacaklardır.[62] 1640 yılında İngilizlerin toplam zararı 70 gemi ve 1.200 denizcidir; Adrian Tinniswood'a göre bu 1629–1638 arasındaki zararın tamamına eşittir.[63] Yüzyılın ikinci yarısında da rakamlar düşmediyse, bu bombalamaların pek de bir işe yaramadığına işarettir. 1677–1682 arasında Cezayirliler 157 gemi ve 3.000 denizci ele geçirip 300.000 pound ya da 1.5 milyon ekü zarara yol açmışlardır.[64]

58 Dan, *Histoire de Barbarie*, 320.

59 ACCM, *Affaires Militaires*, E 80; Gonçal Lopez Nadal, *El corsarisme mallorqui: un comerç forçat* (Palma: Conselleria d'educacio i cultura, 1986), 140'taki 4 numaralı ve a.g.y., "El corsarismo en el Mediterráneo," 33'teki 3 numaralı tablolar; belgenin dökümü için Nadal, *El corsarisme mallorqui*, bkz. s. 504-509'daki 9 numaralı zeyl.

60 Merouche, *La course: mythes et realite*, 214.

61 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 151-2.

62 Chevalier du Parc-Martel'in Bordeaux Başpiskoposu'na yazdığı mektup. Henri d'Escoubleau de Sourdis, *Correspondance de Henri d'Escoubleau de Sourdis: augmentee des ordres, instructions, et lettres de Louis XIII et du Cardinal de Richelieu a M. de Sourdis concernant les operations des flottes françaises de 1636 a 1642, et accompagnee d'un texte historique, de notes, et d'une introduction sur l'état de la Marine en France sous le ministere du Cardinal de Richelieu, Tome Seconde*, yay. haz. Eugene Sue (Paris: Crapelet, 1839), 411; Merouche, *La course: mythes et realite*, 221.

63 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 190.

64 Merouche, *La course: mythes et realite*, 233.

Hollandalılarla ilgili de birkaç rakam verelim. Yine yukarıda bahsi geçen 963 geminin 447'si, yani neredeyse yarısı Birleşik Eyaletler'e aittir. Bu mektuptan daha güvenilir verilere dayanarak yapılan hesaplamalara göre 1616–1627 yıllarında 216 Hollanda gemisi Cezayirlilerin eline düşmüştür; bunların 82'si 1620 yılında yakalanmıştır.[65] Aynı senenin 17 Mart ile 13 Kasım arasında kalan sekiz aylık kısmında Cezayir, Tunus ve Sela bazlı korsanlarımızın yakaladığı 174 geminin 76'sı Hollandalı olduğuna göre,[66] bu sene Alçak Ülkeler için pek iyi geçmemişe benzemektedir.

Hem çağdaş kaynakları hem de bunları koşulsuzca takip eden bazı modern eserleri domine eden gazâ, cihad ve haçlı naraları Hıristiyan denizciliğine verilen zararın illâ da Müslüman korsanlardan kaynaklanmadığını bize unutturmamalıdır. Marsilya arşivlerindeki belgelerden yapılan hesaplamalarda 1688–1703 arasında Akdeniz'de korsanlara yem olan Fransız gemilerinin büyük çoğunluğunun Hıristiyanların eline düştüğü açıkça görülmektedir.[67] 379 geminin sadece 46'sı, yani %12'si Müslüman korsanların eline düşmüştür: Cezayir (22), Trablus (15), Tunus (3), Türkiye (Osmanlı toprakları kastediliyor, 3), Eğriboz (1), Sela (1). Bütün Müslüman korsanlığının toplamı İngiltere (89) ve Hollanda (70) gibi tek bir devletin ya da Mayorka (54) gibi tek bir adanınkinden daha azdır. Şüphesiz Dokuz Yıl Savaşları'nın olduğu bir dönemden bahsettiğimiz için Hıristiyan korsanların vurgunlarının yoğunlaştığı doğrudur; ancak bu 1'e 7 gibi bir farkı açıklamaya yetmeyecektir. Yine tabloda okyanuslardaki korsanlığın ön plana çıktığı da iddia edilebilir; ancak bu doğru değildir. Elimizdeki vurgunların 218'i (%58) Akdenizlilere ve 160'ı (%42) kuzeylilere aittir. Kaldı ki durum bu olmasaydı bile pek bir şey fark etmeyecekti; çünkü gazilerimiz diğer Akdeniz limanlarının da gerisinde kalmışa benzemektedir: Mayorka (54), Trapani (15), Napoli (14), Finale (14), İbiza (12), Septe (6), Barselona (6) vs.

Yukarıda verdiğimiz rakamları ham hâlleriyle kullanmak ve ortalama zararları kesinleştirmek pek de mümkün değildir. Esirler, din

65 Krieken, *Corsaires et marchands*, 24.

66 Klaas Heeringa, *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen handel* (s'Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1910), I. cilt, 822-831; Daniel Panzac, *La marine ottomane: De l'apogee à la chute de l'Empire, 1572-1923* (Paris: CNRS, 2009), 134.

67 ACCM, *Affaires Militaires*, E 97, k. Nadal, *El corsarisme mallorquí: un comerç forçat*, 184.

adamları, tüccarlar, esir akrabaları, fidyeciler ve yerel yöneticiler gibi korsan zulmünü abartmaktan çıkarı olan subjektif tanıklar tarafından aktarılan bazı rakamlar abartılıdır. Ayrıca farklı para birimleri ve sürekli değişen iktisadî şartlara bir de elimizde bütçeler ve genel ticaret hacimleriyle ilgili sağlıklı rakamlar olmaması eklenince durum içinden daha da çıkılmaz hâl almıştır.

Buna rağmen rakamların Avrupa ekonomisine ya da uluslararası ticarete darbe vurmaktan oldukça uzak olduğu daha ilk bakışta anlaşılabilir. Godfrey Fisher'a göre Selalıların 1624–1625 ve Cezayirlilerin 1631 yılında yaptığı harekâtlar kuzey kıyılarında büyük paniğe yol açtıysa bunun nedeni bu korsan harekâtlarının yıkıcılığı ya da yasadışılığı değil, yeniliğidir (*novelty*); zaten bu harekâtlar İngiltere ticaretine ufak bir zarar vermekten öteye de gidemezdi.[68]

Fisher'a Fontenay de katılmaktadır. Yukarıda 1652–1664 için verdiğimiz 8.2 milyon liranın abartılı olduğunu düşünen Fransız müverrih, bunun yarısı olan 4 milyonu esas alarak yıllık 300.000 lira gibi bir ortalamaya ulaşmış ve bunu Dunkerque korsanlarının yarattığı hasarla karşılaştırmıştır. Fark inkâr edilemeyecek kadar çoktur; Dunkerquelülerin yalnızca İngiliz ve Hollandalılara verdiği zarar yıllık 2.5 milyon liraya denk gelmektedir.[69]

Sadece Müslüman korsanlar özelinde olmamak koşuluyla, korsanlığın yol açtığı hasarları en detaylı şekilde inceleyen Alberto Tenenti'nin hesaplamalarına göre, 1592–1609 yılları arasında korsanların eline 250-300 Venedik gemisi düşmüştü. Aynı dönemde batan gemilerin sayısının 360 olduğu düşünülürse, bu vurgunun çok da büyük olmadığı görülecektir.[70] Tenenti'nin onsekiz sene için verdiği 250-300 rakamı ile Braudel'in Venedik Limanı'na her sene giren gemiler için verdiği 700-800 rakamları bir arada kullanıldığında, gemilerin sadece %2'sinin korsanlara yem olduğu ortaya çıkmaktadır.[71] Marsilya'dan çıkan gemi sayısını korsanların eline düşen Fransız gemilerininkine bölen Panzac da benzer rakamlara ulaşmıştır: 1610'lu yıllar için %2.6 ve 1630'lar için %2.7.[72]

68 Fisher, *Barbary Legend*, 138.

69 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 310.

70 Alberto Tenenti, *Naufrages, corsaires et assurances maritimes*, 27.

71 Pearson, "'Tremendous Damage,'" 466.

72 Panzac, *La marine ottomane*, 135.

Fakat korsanlık ticareti sekteye uğratamadıysa da pahalılaştırmıştır. Böyle ufak yüzdeler bile maliyetleri yukarı çekmeye ve kârlılıkları düşürmeye yetmiştir; sigorta oranları iki kattan fazla artmış ve bazı durumlarda malın değerinin yarısına ulaşmıştır.[73] Yolculuk, koruma gemileri ve liman vergileri gibi diğer masraflar da hesaba katıldığında bu, malın fiyatının üstüne %85 koymak demektir.[74] Söz konusu tablo karşısında Venedikli yatırımcıya denize ve ticarete sırtını dönmekten[75] ve burjuvaziye "ihanet" etmekten başka seçenek kalmamıştır.[76]

Ticaret el değiştirse de devam etmektedir; demek ki korsanlığın belirli bir bölgeyi çok riskli hâle getirebileceğini, ancak ticaretin ritminde ve ağlarında değişikliğe yol açamayacağını söyleyenler haklı çıkmıştır.[77] Kaldı ki korsanlık Venedik özelinde en önemli rolü oynamamıştır. Kitabının başlığının İngilizceye yanlış yönlendirici bir şekilde çevirisi[78] bize Tenenti'nin korsanlığı San Marko Cumhuriyeti'nin gerilemesinin "temel neden"lerinden biri saymadığını unutturmamalıdır. Korsanlık sadece Coğrafî Keşifler ve Osmanlı'nın yükselişi gibi diğer "seküler" gelişmelerin negatif etkilerini arttırmaktadır.[79]

Tabii bir de işin sosyal boyutu vardır. Özellikle kıyılara yapılan adımlar önemli demoğrafik sonuçlar doğurma kapasitesine sahiptir. Robert C. Davis Avrupa'dan Mağrib'e giden 1.250.000 köleden bahsetmektedir.[80] Bu ne kadar abartılı bir rakam olursa olsun,[81] yine de durumun vahameti ortadadır. Topraksız köylülerin bol olduğu ve nüfusun fazla verdiği bir ortamda bu kayıpların ekonominin genelinde bir iş gücü sıkıntısı yaratması pek mümkün gözükmemektedir. Ancak yerel altüst oluşlar göz

73 Korsanlar sigorta oranlarını sadece Akdeniz'de arttırmamıştır. Sela'da da %40'lık bir artış görülmektedir. Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 196.

74 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 108.

75 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 101-9.

76 Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, 71.

77 Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*, 157.

78 Orijinal kitabın ismi *Venezia e i corsari, 1580-1615* iken İngilizce baskıya *decline* (gerileme) kelimesi eklenmiştir. Pearson, "'Tremendous Damage' or 'Mere Pinpricks'," 466.

79 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 109. Kitabın İngilizce çevirisinin başlığının yanıltıcı olduğunu belirten Pearson'a hak vermemek mümkün değildir.

80 Robert C. Davis, "Counting European Slaves on the Barbary Coast," *Past and Present* 172 (2001): 87-124.

81 Panzac'ın 1574-1644 arası için verdiği rakam 180.000'dir. *La marine ottomane*, 138.

ardı edilemez. Mirella Mafrici'nin aktardığı rakamlar felaketin boyutunu gözler önüne sermektedir. Barbaros'un 3.000 kişiyi köle ettiği San Lucido (Kalabriya) 1538 ile 1583 arasında 300 haneden[82] 60 haneye (%80) gerilemiştir. Yine aynı şekilde Vieste 1554'ten 1561'e 485 haneden 139'a (%70) düşerken, Manfredonia'da 1595'te 700 hane varken 1683'te artık 387 hane (%44) kalmıştır ve bunların 82'si fakr u zaruret içindedir.[83] Devlet müdahale etmeye kalktığında aciz kalmakta veya çılgın zorla iskan projelerine kafayı yormaktadır. Tunus'tan son anda kaçan Barbaros intikamını almak için Mahón'u yağmalayınca Şarlken Minorka halkının tamamını Mayorka'ya taşımayı ciddi şekilde düşünmüştür.[84] Ancak tüm bunlar boş laftan ibarettir ve kimse korsanlarımızın önünde duramamaktadır. 1566 yazında Francavilla'ya çıkarma yapan 6.000 kişilik bir korsan kuvveti kıyıdan 100 kilometre aşağı inebilecek ve 1.300 dönümlük bir alandaki köy ve kasabaların boşalmasına yol açacaktır.[85]

Korsanlığın Bölge Ekonomisine Katkısı

Her ne kadar Mağrib limanları hep korsanlıkla anılageldiyse de, bu faaliyetin limanların ekonomisine ne kadar katkı yaptığı sorusu dikkatli bir şekilde cevaplanmalıdır. Ganimet hakikaten bu limanlara hayat veren bir iktisadî faaliyet miydi, yoksa olaya dışarıdan bakan çağdaş kaynaklar ve bunları takip eden indirgemeciliğe çok meraklı modern tarihçiler korsanlığın getirisini abartmışlar mıydı?

Yine rakamlarla başlayalım. Önce çağdaş tanıklıklar: Pierre Dan'a göre Cezayirliler 25-30 senede 600 gemi alıp 20 milyon liralık vurgun yapmışlardı.[86] Bu, yılda ortalama 40 gemi ve 800.000 lira demektir. Bu rakamlar çok şaşırtıcı olmamalıdır; sadece Dan'ın Cezayir'deki ilk üç ayında limana 40 gemi getirilmiştir ve bazen günde dört beş gemi geldiği olmaktadır.[87] Gramaye'nin dokuz yıllık hasılat için verdiği 251 gemi ve 7.035 esirin yıllık ortalaması 28 gemi ve 781 esirdir. 1619'un sefer mevsiminde ele geçirilenler de (9 Mayıs-26 Ekim) bu ortalamalarla

82 *Fuoco*: Ortalama beş kişilik aile.

83 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 95-6.

84 Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 141.

85 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 35.

86 Dan, *Histoire de Barbarie*, 317.

87 Dan, *Histoire de Barbarie*, 9, 14.

uyumludur: 25 gemi ve 578 esir.[88] Venedikli tercüman Giovanni Battista Salvago 1625'te Cezayir ve Tunus'un akınlardan yılda 25.000 riyal kazandıklarını söyleyecektir.[89]

Bunlar yukarıda bahsi geçen 1613-1621 yılları için verilen 936 rakamının abartılı olduğuna işaret etse de,[90] Panzac'ın hesaplamaları o kadar da acele etmememiz gerektiğini göstermektedir. 1613-1621 arasında korsanların eline düşen 447 Hollandalı ve 253 Fransız gemisine, 1616-1620 arasındaki İngiliz kayıplarının ortalamasından hesapla 240 ekleyen ve ganimetin limana dönmeden elden çıkarıldığı durumlar için %25 de kaçak payı bırakan Fransız tarihçinin vardığı 1.170 rakamı yıllık 140-150 gemilik bir ortalamaya tekabül etmektedir. Sadece Cezayir korsanlarını içeren bu rakama Tunus ve Trabluslular için bir 50 gemi daha eklediğimizde ise senelik ortalama 200'e çıkmaktadır.[91] Üstelik bunların içinde İspanyol ve İtalyan gemileri yoktur!

Tabii bu gemi ve esir sayılarından korsanların eline geçen toplam ganimeti hesaplamak mümkün değildir. Gemilerin türü, büyüklüğü ve top adetlerini bilemediğimiz gibi esir fiyatları için de bir ortalama almak imkânsızdır; çünkü içlerinde ne kadar fidye ödeyebilecek zengin bulunduğunu bilemiyoruz. Son olarak, ele geçirilen malların değerleri de yükün cinsine ve hacmine ya da miktarına göre değişecektir. Demek ki bize, başkalarının verdiği rakamları aktarmak kalmaktadır.

Bunlar korsanlığın zirvede olduğu yıllar için verilen rakamlardır. Ancak yüzyılın ikinci yarısında da hasılatlar pek düşmüşe benzememektedir, tabii gemi sayıları tek gösterge olarak alındığı takdirde. Daha önce de belirttiğimiz gibi Marsilya arşivleri bize 1652-1664 yılları arasında Fransızların toplam zararının 108 gemi ve 8.295.000 lira olduğunu söylemektedir.[92] Kaynakların abartı huyunu göz önüne alarak

88 Abd el-Hadi ben Mansour (yay. haz.), *Alger, XVIe-XVIIe siecles. Journal de Jean-Baptiste Gramaye, eveque d'Afrique* (Paris: Le Cerf, 1998), 178 vdv.

89 Alberto Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 72.

90 Lettre de M. Guillerny à M. de Peyresc, conseiller du Roy en la Cour du Parlement, à Aix (Marseille, 18 Ekim 1623); De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 137-8.

91 Panzac, *La marine ottomane*, 133-4.

92 ACCM, *Affaires Militaires,* E 80; k. Gonçal Lopez Nadal, *El corsarisme mallorqui*, 140'taki 4 numaralı ve a.g.y., "El corsarismo en el Mediterráneo," 33'teki 3 numaralı tablolar.

bu rakamı 4 milyona indiren Michel Fontenay'nin aklındaki ortalama 300.000 liradır; iktisat tarihçisi de olsa Fransız müverrih küsuratları sevmemektedir. Bu rakamın 206.000 lirası Cezayir'e, 57.000'i Tunus'a, kalan 33.000'i ise Trablus'a aittir. Ancak bu sadece Fransızlardan alınanlardır. Diğer milletlerin zararlarını da eklemek ve toplam rakama ulaşmak için bu rakamı üçle çarpmayı önermektedir. Bunlara bir de esirlerden gelen para eklendiğinde yıllık 530.000 lira rakamına ulaşılabilir (Cezayir 350.000, Tunus 100.000, Trablus 80.000). Bu noktada kayıp rakamlarının korsanların hanesine gelir olarak yazılamayacağını belirtmeliyiz. Muharebeler sırasında yaşanan kayıplar için %5-10 arasında bir marj bırakmak gerekirken malı hemen elden çıkarmak isteyen korsanlarımızın maliyetin altında satışlar yaptığını da gözden kaçırmamak gerekir.[93]

Şüphesiz bu hesaplama çok üstünkörüdür, ancak yine de az çok bir ortalama vermektedir. Fontenay'nin tarihlerinden bir on sene sonrası için Albert Devoulx'nun Cezayir'deki resmî kayıtlardan yaptığı hesaplamalar ise şöyledir:

Tablo 21. 1674-1678 Arasında Cezayir'e Gelen Ganimet

Yıl	Gemi Sayısı	Toplam Ganimet (Ekü)	Gemi Başına Ortalama (Ekü)
1674	37	79.207,44	2.084
1675	83	279.211,50	3.352
1676	58	83.010	1.431
1678	12	8.127	677
Toplam	191	448.556	2.348

Devoulx, *Le registre des prises maritimes*, 9-10.
Merouche tarafından eküye çevrilen rakamlar baz alınmıştır.

Ancak Lemnouar Merouche'a göre bunlar eksik rakamlardır.[94] Başka türlü aşağıda verilen rakamları açıklamamız mümkün değildir. Fransız Konsolosu Le Vacher'ye göre 1675'te limana 1.500 köle

93 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 303-6.

94 Merouche, *La course: mythes et réalite*, 232.

getirilmiştir.[95] Mart 1675'te Merseder[96] keşişlerinin yazdığı mektupta 600 İspanyol'un fidyesine 136.000 ekü verildiği düşünülürse,[97] 1675'te getirilen esirlerden alınacak fidyenin 340.000 ekü civarında olması gerekmektedir, ki bu tabloda verilen toplam rakamı tek başına aşmaktadır. Hees'ün 1675'in sadece Kasım ve Aralık ayları için verdiği 11 gemi ve 327 esir rakamları da aynı şekilde tablodaki toplamın eksik olduğuna işaret etmektedir.[98]

Aynı yıllarda İngiliz konsolosunun Trablus için verdiği rakamlar bunlardan çok daha düşüktür ama Trablus zaten Cezayir ve Tunus'a göre daha mütevazı bir limandır.

Tablo 22. 1679-1684 Arasında Trablusgarb'a Gelen Ganimet

Yıl	Gemi Sayısı	Gemiden Gelen Ganimet ($)	Köle Sayısı	Köleden Gelen Ganimet ($)	Toplam Ganimet ($)
11/04/1679 10/04/1680	5	119.600	152	300x152: 45.600	165.200
11/04/1680 10/04/1681	18	359.900	341	200x341: 68.200	428.100
11/04/1681 09/04/1682	11	177.000	275	200x275: 27.500	204.500
10/04/1682 09/04/1683	13	101.300	140	200x140: 28.000	129.300
10/04/1683 09/04/1684	16	81.800	79	300x79: 23.700	105.500
Toplam	63	839.600	987	193.000	1.032.600

Pennel (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 119, 128, 156, 166-7, 189-90.

95 Lettre du P. Le Vacher à MM. Les Echevins de Marseille (21 Şubat 1676); H. D. de Grammont, "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siecle: Quatrieme partie: Les consuls lazaristes&le chevalier d'Arvieux (1646-1688)," *Revue Africaine* 29 (1885), 83.

96 Lat. *Ordo Beatae Mariae de Mercede Redemptionis Captivorum* adıyla 1218'de Barselona'da kurulan ve Hıristiyan tutsakları esaretten kurtarmak üzerine uzmanlaşan tarîkata bağlı keşişler. Türkçe'de bir karşılığı olmadığı için Fr. *mercedaire*'den türettiğimiz bu kelimeyi kullandık.

97 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 194.

98 Bousquet ve Bousquet-Mirandolle, "Thomas Hees."

Kısacası elimizdeki rakamlardan pek de bir şey söylemek mümkün değildir. İlk olarak, sorunun cevabı limandan limana değişecek ve Tunus gibi müreffeh ve ticaret yollarının kesiştiği bölgelere yakın olan limanlarda az, Trablus gibi hinterlandı olmayan ve üstüne üstlük sapa bölgelerde kalan fakir limanlarda fazla olacaktır. Tek bir liman üzerine olan bilgilerimizin de ne kadar tam olduğu meçhuldür. Ayrıca eksiksiz olsalar dahi rakamlarımız sadece getirileri göstermektedir; yatırım sırasında yapılan masrafları ve denizlerde gerçekleşen kayıpları yansıtmamaktadır. Dolayısıyla rakamsal ve kesin bir kâr-zarar analizi yapmak imkânsızdır.[99]

Her ne kadar onsekizinci yüzyılın başlangıcından olsalar da, Laguier de Tassy'nin verdiği rakamlar korsanlık gelirlerinin toplam gelir içindeki oranını ölçmeye yardımcı olmaktadır. 1720'lerde 772.400 kuruş (*piastre*) olan gelirlerin 100.000'i ganimetten ve 50.000'i fidyelerden gelmektedir. Bu fidyelerin vergileriyle beraber toplam ganimet rakamı 322.000'e gelebilmektedir, ki bu da toplamın %41.6'sı demektir.[100] Ancak modern dönemin iktisat tarihçilerinin arşivlerdeki araştırmaları bu rakamın iyimserliğini ortaya koymaktadır. Fontenay ve Merouche, Akdeniz'in en büyük iki korsan limanı olan Cezayir ve Malta'da korsanlığın en önemli gelir kaynağı olmadığında ısrarcıdır.[101]

Yağma, gelirleri çeşitlendirme anlamında önemli olabilir. Mesela özellikle savaş zamanında Avrupa'daki topraklarından topladıkları rantlardan mahrum olan Maltalılar için bu önemli bir ayrıntıdır.[102] Aynı zamanda ele geçirilen ganimetin tekrardan Avrupa limanlarında satılması ve esir edilen tutsakların fidye ile serbest bırakılması, fakir ve geri kalmış liman ekonomilerinin nakit edinmesine, ticaretin artmasına ve buralarda bir tüccar sınıfının doğmasına önemli katkıda bulunmuştur.[103] Marsilya tüccarlarının Müslümanları limandan kovmak için attığı taklalar ve ondokuzuncu yüzyılın başında Napolyon'un ambargosundan yararlanmak

99 Panzac, *Barbary Corsairs*, 121.

100 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 298-9.

101 Michel Fontenay, "Corsaires de la foi ou rentiers du sol? Les chevaliers de Malte dans le «corso» mediterraneen au XVIIe siecle," *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 35/3 (Eylül-Ekim 1988): 361-384; a.g.y., "Le *corso* dans l'économie portuaire,"; a.g.y., "Retours sur le *corso*: Course ou piraterie?," *La Méditerranée entre la Croix et le Croissant*, 7; Merouche, *La course: mythes et realité*.

102 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 27.

103 Panzac, *Barbary Corsairs*, 132.

isteyen Tunusluların korsanlığı bırakıp hemen meşru ticarete yönelmeleri bize bu sınıfın hiç de hor görülmemesi gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca Güney Akdeniz limanları ve çevresinde yerel sanayinin pek gelişmemiş olduğu da hesaba katılmalıdır. Yağma yerel olarak üretilmeyen birçok malın bu limanlara ulaşmasını sağlamıştır.[104] Büyük korsan limanlarından sadece Tunus'un hinterlandı üretime müsaittir; zaten Tunuslular da fırsatını her bulduklarında ticarete atılmışlardır. Ancak Cezayir ve özellikle Trablus için durum bu kadar da parlak değildir. Bunlar her an tetikte olmak ve fırsat kollamak durumundadır.

Korsanlarımızın limanlara sağladığı belki de en hayatî ürün zahiredir. Vatikan arşivlerinden bir doküman boşuna, korsanlık olmasa "bunların çoğunun yiyecek bir şeyi yok," dememektedir.[105] Akdeniz'in düzensiz yağış koşullarına buğdayın iklim koşullarına hassaslığı da eklenince ortaya çıkan kırılgan rekolteler, İç Deniz'de sürekli bir buğday ticaretini zorunlu kılmış ve bu da güçlü ve zengin limanların lehine bir yeniden dağıtım oluşturmuştur.[106] Parası yetmeyenlerin silaha sarılıp buğday yüklü barça ve marçilyanalara musallat olmasından daha doğal bir şey yoktur. 1591 yılında Malta'daki kıtlığa çözüm bulmak için denize açılan şövalyelerimizin aklında artık kutsal bir savaş yoktur; dost düşman kimi bulsalar saldırmaya hazırdırlar.[107] Zahire sıkıntısı çekildiğinde koskoca Venedik donanması bile Sicilya'dan Ragusa'ya giden buğday gemilerine el koymakta tereddüt etmeyecektir.[108] Sorulması gereken soru şudur: Parasını ödeyince zorla alıkoymanın eşkıyalık olmadığını söyleyebilir miyiz?

Böyle bir ortamda korsanlarımızın da boş durması şaşırtıcı olurdu. 1515 yılında Cicel'den çıkıp 12 kalyeteyle Sardinya ve Sicilya sularına ulaşan Hayreddin 3 zahire gemisi alır almaz limana geri dönecektir.[109] 1520'de 5 kalyetelik ufak bir donanmayla gittiği Sardinya kıyılarında karşısına çıkan 16 buğday gemisinin 5'ini tutup diğerlerini batıracak

104 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 20.

105 ASVat, *Fondo del Gonfalone*, Mazzo G, fol. 223v; k. Manca, *Il modello di sviluppo economico*, 42.

106 Braudel, *La Mediterranee*, I. cilt, 218-224; özellikle 222-3; Horden ve Purcell, *The Corrupting Sea*.

107 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 106-7.

108 Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 114.

109 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 226.

ve yine vakit kaybetmeden Cicel'e dönecektir. Aynı yıl Aydın Reis de Valensiya kıyılarında 2 buğday gemisi ele geçirmiştir.[110] 1534 yılında İbrahim Paşa'nın daveti üzerine donanmasıyla İstanbul'a giderken karşısına çıkan 13 buğday gemisinin 8'ini ele geçirecek, ancak bunların boş olduğunu öğrenince esirlerle yetinmek zorunda kalacaktır.[111] Ele geçirseydi buğdayı Cezayir'e mi gönderirdi, yoksa Dersaadet halkının gönlünü çalmak ve yeni patronlarına maharetini göstermek için mi kullanırdı bilmiyoruz. Ancak sultanın davetine icabet ederken bile bu gemileri boş geçmemesi Akdeniz'de buğdayın ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Akdeniz'i kasıp kavurduğu yıllarda Turgud'u da ilkbaharda denize açılan zahire gemilerinin peşinde görmekteyiz. 1546 yılında 16 çektirisiyle yakaladığı 4'ünü hemen o zamanki üssü Cerbe'ye gönderecektir.[112] Böylece halk gözündeki itibarını da pekiştirmiştir; bundan daha müteşekkirâne bir misafirlik olabilir mi? İki yıl sonra ağına Sicilya'dan çıkan bir başka zahire düşecektir.[113] 1549 Mayıs'ında 28 çektirilik bir donanmayla Turgud'u Palermo'nun kuzeyindeki Ustica Adası civarında görüyorsak, bu Terminis ve Castellamar'dan çıkan buğday gemilerinin peşinde olduğu içindir.[114] 1553'te yine Cerbe'den 16 kalyeteyle çıkan korsanlarımızın yakaladığı iki gemiden biri buğday doludur.[115] 1554 Temmuz'unda Taranto'dan Napoli'ye zahire götüren Jacobo Bruno adlı kaptan 10 korsan çektirisiyle karşılaşınca çareyi topuklamakta ve gemisini arkada bırakıp Spartivento Burnu'nda karaya çıkmakta bulmuştu.[116] Dört yıl sonra daha nam salmamış bir korsan olan Uluc Ali Gozo Adası'nı yağmalamakla kalmayacak, dört gün içinde üçü hububat yüklü beş gemiyi ele geçirmeyi de başaracaktı. Bu başarılı operasyonla Kalabriyalı gazimiz hem burnunun dibindeki gemilere sahip çıkamayan rakibi

110 Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V*, libro III, XXII, I. cilt, 99-100. Sandoval tarih olarak 1518 yılını vermektedir; ancak Hayreddin'in Cezayir'i terk edip Cicel'i üs edinmek zorunda kaldığı yıl 1520'dir.

111 Sandoval, *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V*, libro XXI, II, II. cilt, 140.

112 AGS, *E*, 1117, fol. 140 (18 Mayıs 1546).

113 Sola, *Los que van y vienen*, 75.

114 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 44.

115 AGS, *E*, 1121, fol. 126 (30 Nisan 1553).

116 AGS, *E*, 1122, fol. 111.

Malta şövalyelerine açıkça meydan okumuş hem de birkaç günlük buğdayı kalmış Trablus halkını açlıktan kurtarmıştır.[117]

Gazilerimiz gemi yapımı ve donanımı için gerekli olan malzemeleri de yerel olarak üretememektedir. Mühimme Defterleri'ndeki kayıtlardan da görüleceği ve Onikinci Bölüm'de daha geniş bir şekilde değinileceği gibi, bu ihtiyaçların bir kısmı doğudaki Osmanlı topraklarından karşılanabilmektedir; ancak özellikle yelkenli gemiler söz konusu olduğunda Marsilya başta olmak üzere Avrupa limanlarının suç ortaklığına ihtiyaç duyulduğu da aşikârdır.[118] Bu suç ortaklığını mümkün kılan şey gazilerimizin yağmalarıdır. Burada sadece ele geçirilen gemilerden ve bunlardan çıkan malzemelerden bahsetmiyoruz; gazilerimizin yağmada ele geçirdiği diğer mallar ve akınların siyasî önemi Avrupa devletlerini korsan başkentleriyle ortaklık yapmaya ve normalde memnu meta (*merces prohibitae*)[119] sayılması gereken malzemeleri sağlamaya ikna etmişe benzemektedir.

Korsanlık toplumun büyük bir kesiminin katılımıyla gerçekleştirilen bir iktisadî faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Armatöründen yeniçerisine, gönüllüsünden denizcisine, tüccarından gemi ustasına, köle sahibinden fidye aracısına, tercümanından kâtibine her meslekten insan için iş imkânı yaratmaktadır. Spesifik bir örnek vermek gerekirse 37 kişilik ufak bir çektiriyle Doğu Akdeniz sularında üç ay süren bir Malta akını 68'i gemiye hissedar olarak girmiş toplam 150 kişiye ekonomik fayda sağlamaktadır.[120] Genel rakamlara da sahibiz. Sosa'nın verdiği 36 kalyetedeki 5.000 kişi ve 20–25 fırkata ve pergendedeki 600 kişiye 2.500 Müslüman kürekçi ve 1.500 askeri de eklersek neredeyse 10.000 rakamına ulaşırız; bu da nüfusun neredeyse dörtte birine denk gelmektedir.[121] Bu rakamların, Akdeniz korsanlığının en büyük limanı olan Cezayir'in altın çağı için geçerli olduğunu unutmayalım. Ancak Fontenay'nin Malta için

117 AGS, *E* 1124, fol. 135 (25 Ağustos 1558).

118 Daha önce de belirttiğimiz gibi, Akdeniz'de yaygınlaştıkları ilk zamanlarda Osmanlı korsanları yelkenli gemileri kendileri yapamamakta ve yakaladıklarıyla idare etmek zorunda kalmaktaydılar.

119 Gábor Agoston, "*Merces prohibitae:* The Anglo–Ottoman Trade in War Materials and the Dependency Theory," *Oriente Moderno, Nuova serie* 81: *The Ottomans and the Sea*, yay. haz. Kate Fleet (2001): 177-192.

120 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 313.

121 Bunes Ibarra, "Bases y logistica del corso barbarisco," 99.

bulduğu oranlar da pek düşük sayılmaz. 1590 için %10'dan fazla, 1632 için %15-20 ve yüzyılın ikinci yarısı için %25.[122]

Tam da bu ekonomik katkılar nedeniyle korsanlar yerel halkın tam desteğine sahip gözükmektedir. Doğudan gelen bu korsanlara limanlarını açtılarsa bunun nedeni sadece İspanyollardan kurtulmak istemeleri değil, yeni ticaret imkânlarından ve Akdeniz'in kuzeyinde fink atan buğday gemilerinden pay almaya heveslenmeleridir. Hayreddin'in Cezayir'den kovuluşunun ardından derya gazâsının "battal" kaldığı ve gazilerimizin beş sene sonra tam 35 gemiyle geri dönünce halk tarafından sevgiyle karşılandığı şeklindeki bilgiyi ihtiyatla karşılamamız gerekebilir;[123] nihayetinde *Gazavât* bizzat Hayreddin tarafından kaleme aldırılmış bir propaganda metnidir. Ancak yerel halkı hep korsanlıktan dışladıkları hâlde büyük isyanlarla karşılaşmamalarından gazilerimizin bunların desteğini aldığı sonucuna varmak yanlış olmaz. Hıristiyan cephesinde de durum pek farklı değildir. Fransız donanmasının işgal tehdidine rağmen geri adım atmayan ve korsanları koruyan Mayorka ahalisinin sadakati şüphesiz korsanlık da olmasa ne yapacaklarını bilmemelerindendir.[124]

122 Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 283-5. Görünen odur ki Osmanlı korsanlarının düşüşe geçtiği bu ikinci devre Maltalıların altın çağı olmuştur.

123 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 200a, 213b, s. 146, 153.

124 López Nadal, "Corsairing as a Commercial System," 130.

ONUNCU BÖLÜM

GANAİMİ PAYLAŞMAK

Peki korsanlığın getirdikleri kimlerin ceplerini doldurmaktaydı? Bu sektörden hangi toplumsal gruplar para kazanmaktaydı? Ele geçirilen ganimet hangi kaidelere göre paylaşılmaktaydı? Devletin, armatörlerin ve bizzat korsanların aldıkları pay neye göre belirlenmekteydi? Ne kadarı limana gelmekte, bu gelen miktarın ne kadarı vergi olarak devlet kasasına girmekte, ne kadarı ise yatırımcılara kalmaktaydı? Ganimet nasıl ve nerede elden çıkartılmaktaydı? Kullanılan gemi tipleri ve akınların çeşidine göre ele geçirilen köle, gemi ve ticarî malların dağılımı nasıl değişmekteydi?

Yatırım Yapmak

İlk olarak yatırımcılar. Geminin bakımı ve donanımıyla kürekçi, denizci, asker ve erzak temini için gerekli parayı sağlayan finansörlerimiz arasında en başta reisleri görmemiz kimseyi şaşırtmayacaktır; bunlar akınlarda kendini ispatlayıp gerekli sermayeyi topladıklarında artık gemilerini kendi başlarına donatmakta ve böylece ganimeti kimseyle paylaşmamaktadır. Ancak bu her zaman mümkün değildir. Çoğu kez gerekli para limanların sermaye sahiplerinden bulunmak zorundadır. Geminin donatımını sağlayan "armatörler" (*armare*: silahlandırmak) geminin erzak, silah ve teçhizat masraflarını üstlenir ve karşılığında vergiler çıktıktan sonra ganimetten %50 ile %25 arasında değişen bir pay alırlardı.[1] Hıristiyan limanlarında olduğu gibi[2] bunların sigortacılıktan para kazandığını gösteren herhangi bir emare yoksa da, bu

1 Dan, *Histoire de Barbarie*, 298.

2 López Nadal, "Corsairing as a Commercial System," 131.

Müslüman limanlarında sigorta pratikleri hakkında pek bir bilgi sahibi olmamamızdan kaynaklanmaktadır.

Peki kimdir bu armatörler? Hangi sosyal sınıf ve meslek gruplarından gelmektedirler? Aslında korsanlık toplumun herhangi bir kesiminin domine edebildiği bir aktivite olmamıştır; belki de toplam ekonomik katkısı sınırlı olan korsanlığın bu limanlara hayat verdiği şeklindeki algının nedeni de birçok kişinin korsanlığa yatırım yapmasıdır. Paralarını korsanlığa yatıran ve şansını Akdeniz'in tuzlu sularında arayanlar arasında tüccarlar, esnaflar, yeniçeriler, dayı, bey ve diğer üst düzey yöneticiler ve bunların akrabaları, emekli korsanlar, kuloğulları,[3] gayrimüslimler ve hatta kadınları görmek mümkündür.[4] Mesela Salvago'nun saydığı Cezayir armatörleri şunlardır: Kapudan Süleyman Bey, Ambarcı İbrahim Reis, Seydî Mehmed Kuloğlu, Ali Çelebi Bicinin, İstanbullu (*Constantinopolitano*) Kurt Çelebi. Tunus için ise Korsikalı mühtedi Murad Bey,[5] bir zamanlar kendisi de büyük bir armatör olan eski dayı Kara Osman'ın iki oğlu Seydî Süleyman ve Seydî Mehmed ve Ali Tabir adlı bir müdeccelin adını vermektedir.[6] Görüldüğü gibi bu kısa listede bile denizcilerden askerlere, mühtedilerden müdeccellere, kuloğullarından şehrin önde gelen âyanına varan bir çeşitlilik mevcuttur. Söz konusu olan ticaret olsaydı da üç aşağı beş yukarı aynı isimleri sayacaktık ama zaten korsanlığı da ticaretin başka bir formu olarak tanımlamamış mıydık?

Korsan limanları yönetenlerin korsanlıktan pay almakta hevesli olduklarını unutmayalım. Tunus'un iki dayısı Kara Osman (1595–1610) ve Yusuf'un (1610–1637) bir sürü gemi donattıklarını biliyoruz. Osman'ın 2 kadırgası, 6 büyük yelkenlisi ve 2 putaçı varken,[7] Yusuf'un 7 büyük yelkenlisi bulunmaktadır.[8] Doğu Akdeniz'de durum pek farklı

3 Babaları yeniçeri olan, ancak kendilerinin devlet yönetiminde yer alması yasaklanmış bir sınıf.

4 Cezayirli kadınların korsanlığa ortak olmak için mücevherlerini bile sattıklarını biliyoruz; De Grammont, "Les deux cannons de Simon Dansa," 14. Kadınların yatırımcı olarak korsanlığa katıldığı tek yer Mağrib değildir; Malta ve Senj limanlarında da armatörlerin arasında kadınları görmek mümkündür. Wendy Bracewell, "Women among the Uskoks of Senj: Literary Images and Reality," *Bandits at Sea*, 330; Gauci, *In the Name of the Prince*, 47.

5 Tunus'ta Muradî Hanedanı'nı kuracak olan komutan. Bkz. Onikinci Bölüm.

6 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 45.

7 Foucques, *Memoires portant plusieurs advertissements*, 389.

8 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 45.

değildir; Venedik baylosunun sürekli şikâyet ettiği Avlonya, Eğriboz gibi Osmanlı limanlarının yöneticileri sürekli korsanlarla iş tuttuysa herhâlde bunu babalarının hayrına yapmamışlardır.[9] Şehzade Korkud'un Manisa'da vali olduğu yıllarda Kara Durmuş, Kurdoğlu Muslihiddin, Oruç ve Hızır gibi korsanlara bizzat hamilik yaptığını ve hatta şeriata göre ganaimin nasıl dağıtılması gerektiği üzerine bir risale yazdığını da unutmayalım.[10] Gazânın şeriata uygun olabilmesi için ganimetlerin limana getirilmeden satılmamasının, paylaşımın bir imam (yani hükümdar) eşliğinde yapılmasının ve hükümdarın payı olan beşte birlik humsun ödenmesinin şart olduğunu savunan bu metnin yazarının bir şehzade olması, hanedanın bile korsanlığın ekonomik yönüne kayıtsız kalmadığını göstermektedir. Ama zaten köle pazarlarının en yağlı müşterisi de Âl-i Osman değil midir?

Yukarıda sayılanlar gözlemcilerimizin dikkatini çeken para babası büyük armatörlerdir; ufak çapta yatırım yapan ve bir geminin donanımının ancak belli bir kısmını karşılayıp hisse alan daha ufak yatırımcılar da vardır. Monsieur Ancelme'in Cezayir'den Marsilya'ya yazdığı mektupta bahsettiği, mücevherlerini satarak gemilere yatırım yapan kadınlar bunlardan olmalıdır.[11] Ayrıca korsanlıktan gelen kârların azalması ve risklerin artması, onyedinci yüzyılın sonuna doğru devletten nemalanan askerî kesimin yatırımlardaki payının düşmesi anlamına gelmektedir. 1680'lere doğru XIV. Louis'ye sunulan bir rapora göre Cezayir'deki büyük armatörler artık Endülüslü müdecceller ve Cerbelilerdir.[12]

Böyle bir sistemde sıfırdan başlayıp işi büyütmek kolaydır. Korsanlığa atılmak isteyenler ellerine azıcık para geçer geçmez bir ortaklık kurar ve hem kürekçi hem de asker olarak görev yaptıkları ufak bir pergende donatırlardı. Daha sonra ganaimle doyum oldukça daha büyük gemiler

9 Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem,* 87.

10 Nabil al-Tikriti, "Hall ishkāl al-afkār: an Ottoman Royal's Sharī'a Argument for Imperial Control over Sea Ghāzi Plunder," *La frontiere méditerranéenne du XVe au XVIIe siecle. Echanges, circulations, affrontements*, yay. haz. Albrecht Fuess ve Bernard Heyberger (Turnhout: Brepols, 2013), 126-142.

11 Mösyö Ancelme'in 16 Aralık 1617'de Cezayir'den Marsilya'ya yazdığı mektup, ACCM, *AA* 507; k. De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 14. Malta'da da kadın armatörlerin olduğunu biliyoruz. Gauci, *In the Name of the Prince*, 47.

12 AMAF, *Memoires et Documents*, *Alger* 12, fol. 183; k. Fontenay, "Le *corso* dans l'économie portuaire," 315.

alır ve bunları "mükemmel donatarak" işlerini büyütürlerdi. Bu korsanların başarılı akınlarla arttırdıkları sadece sermayeleri değil, aynı zamanda itibarlarıdır; namlı bir korsan gemi donatmak için dışarıdan krediye ihtiyaç duyduğunda para bulmakta sıkıntı çekmeyecektir.

Birçok meşhur korsan bu şekilde sıfırdan yükselmiştir. Kürek çeken bir köle iken ihtida edip "Akdeniz rüyası"nın en önemli ürünü olarak karşımıza çıkan Uluc Ali'nin Kalabriya'dan Mağrib'e, oradan da İstanbul'a uzanan öyküsünü detaylarıyla bilsek de[13] korsanlığa nasıl başladığını pek bilmiyoruz. Ancak en az onun kadar mahir bir korsan olan Arnavud Murad hakkında bazı bilgilere sahibiz. Oniki yaşında köle olarak Cezayir'e getirilen Murad, Karaca Ali adlı namlı bir korsana satılmıştır. Ali bir noktada Murad'ı azad edecektir; ancak bu Murad'la ilişkisinin kesilmesi demek değildir. Yetiştirmesine 19 oturaklı bir kalyete verip kendisiyle beraber korsanlığa çıkmasını isteyecektir. Karaca Ali ile Murad beraber birçok akına çıkacak ve ceplerini dolduracaktır; ancak bu birliktelik Murad'ın Malta Seferi sırasında Donanma-yı Hümayun'a katılmaktan imtina edip denizlerde korsanlık yapmayı kârsız bir kuşatmaya yeğlemesiyle bozulacaktır. Mevzu sadece itaatsizlik değildir; aynı zamanda Pianosa Adası civarında bir kayaya çarpan kalyetesi de batmıştır. Allah'tan içindeki mal ve köleleri, hatta kürek ve yelkenleri bile kurtarmak ve adada kırk gün mahsur kaldıktan sonra buraya uğrayan dört korsan kalyetesiyle birlikte Cezayir'e dönmek mümkün olmuştur.

Dönüşte efendisinin öfkesiyle karşılaşıp tüm köleleri elinden alınan Murad, itaatsizliğinin bedelini ağır ödemiştir. Artık kendisini koruyan biri yoktur; korsanlığa devam etmek istiyorsa bunu kendi imkânlarıyla yapmak zorundadır. İvedilikle 15 oturaklı bir fusta (*galeota*) donatıp İspanya kıyılarına gidecek ve bir hafta sonra 3 pergende ve 140 Hıristiyan esirle dönecektir. Böylece hem ihtiyacı olan paraya kavuşmuş hem de kazandığı itibarla efendisinin gönlünü kazanmayı ve kalyetesini geri almayı başarmıştır. Murad artık kendi hesabına korsanlığa çıkmaktadır; İnebahtı'dan sonra efendisi Karaca Ali'nin İstanbul'a gitmesi üzerine artık tam anlamıyla özgürdür. Hızla şanına şan katacak ve Cezayir kapudanlığına ve Mora sancakbeyliğine kadar yükselecektir.[14]

13 Sola, *Uchali*.

14 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 380-2, 394-7, 402-3, 407-11, 414, 417, 419-23.

Bennassarların bir sınıf atlama tramplenine benzettikleri[15] korsanlık Uluc Ali ve Murad gibi sıfırdan gelip yükselen birçok girişimci üretmiş olmalıdır. Ancak hamiler bulmak ve belli korsanlara kapulanıp hem gerekli meziyetleri edinmek hem de siyasî, ticarî ve finansal bağlar kurmak da mümkündür. Korsanlar denizcilikten anlayan kölelerini ihtida etmeye özendirirler ve yukarıda Karaca Ali'nin Murad'a yaptığı gibi bunlara gemi, köle ve sermaye vererek bir nevî büyük şirketlerin üst düzey yöneticilerini hissedar yapması gibi kendi korsanlık faaliyetlerinin bir paydaşı hâline getirirlerdi. Bir efendinin kölesine özgürlüğünü vermesi onunla arasındaki ilişkinin kesilmesi demek değildi; değişen sadece ilişkinin tarafları arasındaki hukukî statüydü. Efendi ile köle arasındaki patronaj ilişkisi devam ederdi; köle eski efendisine kapulanır ve kaderini ona bağlardı. Uluc Ali'nin Turgud Reis'in; Uluc Hasan ve daha nicelerinin ise Uluc Ali'nin kapusundan çıktığını unutmayalım. Daha önce İkinci Bölüm'de onyedinci yüzyılın ilk çeyreğinde Cezayir'deki Hollandalı reisler arasında da böyle bir patronaj olduğundan ve Küçük Murad Reis'in Süleyman Reis'in kapısından çıktığından bahsetmiştik. Yine meşhur korsan Ali Bicinin'in âdeta bir korsan okulu olan kapusunda Murad, Mustafa, Hasan ve Saim reisler gibi birçok önemli korsanın yetiştiğini de ekleyelim.[16]

Ganimeti Elden Çıkarmak

Korsanlarımız için ganimeti limana taşımak her zaman ekonomik değildi. Malla yüklü gemiler yavaşladığından korsanlık yapmak zorlaşmakta ve birçok kez seferin kısa kesilmesine yol açmaktaydı. Ayrıca iktisadî olarak geri kalmış ve talebin düşük olduğu korsan limanlarının bir anda malla dolması fiyatların düşmesi demekti. Demek ki malları Kuzey Afrika yerine zengin Avrupa limanlarında satmak daha kârlıydı. Manş Denizi'nde ele geçirdiği Hollanda gemilerinden çıkan malları Londra'da boşaltmasına izin verilmediği için Meşhur Kanaryalı Ali[17]

15 Bennassar ve Bennassar, *Les chretiens d'Allah*, 246: "en iyi siyasî ve sosyal yükselme trampleni" (*le meilleur tremplin de l'ascension politique et sociale*); s. 372: "yoksunların sınıf atlama trampleni" (*tremplin de la promotion sociales des humbles*).

16 Merouche, *La course: mythes et realite*, 188.

17 Gazete "*Le Canarien fameux Corsaire d'Alger*" demekle yetinmiş ve korsanımızın ismini vermemiştir. 1686 yılında Cezayir'de bulunan reislerin listesine bakıldığında Kanaryalı lakabına sahip iki korsan karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Cezayir

Reis'in ortalığı birbirine katması ve bu muamelenin kapitülasyonların 10. maddesine mugayır olduğunu söylemesi de sırf bundandı.[18] Bu kadar malı ta Cebelitarık'ın ötesine götürmenin ne manası vardı? Zaten Cezayir'de bunları satın alacak tüccarlar da hemen soluğu Hıristiyan limanlarında almayacak mıydı?[19] Bu sadece Osmanlı korsanlarının yaptığı bir şey değildi. Bir Müslüman karamürseli ele geçiren 14 oturaklı bir brikin de gemiden çıkan zahireyi hemen orada, hem de oldukça düşük bir fiyata Rumlara sattığını bilmekteyiz.[20]

Esirleri Mağrib'e götürmenin ve yıllarca beslemenin de ekonomik bir mantığı yoktu. Yelkenli gemilere geçişle kürekçiye olan ihtiyaç azaldığından bunlar artık fidyelik kölelerdi. Bu yüzden Kuzey Afrika'ya götürülmeleri bunları başka işlerde kullanmaktan pek de yarar sağlamayan korsanlar için ekstra masraf yaratmakla kalmamakta, bu kölelerin fidye ile kurtarılması ihtimalini de azaltmaktaydı. Tabii kölelerin yerinde elden çıkartılması durumunda payından olacak olanlar da vardı. Ele geçirilen namdar Hıristiyan beylerinin kendisine gönderilmesinde ısrarcı olan İstanbul'un, reislerin bunları "ucuz baha" ile satmasına itiraz ettiğini biliyoruz.[21]

Tutsaklarını hemen elden çıkarmak isteyen gazilerimiz akından sonra beyaz bayrak çeker ve güvertede tutsak olan Hıristiyanların akrabalarına sevdiklerini kurtarmaları için 24 ya da 48 saatlik bir süre verirlerdi. Turgud'un 1548'de Procida açıklarında[22] ve 1558'de Reggio Calabria'da[23] reislerinin isimlerini bilmediğimiz üç kalyetenin Cabo Falcón'da,[24] Arnavud Murad'ın 1585 yılında Lanzarote'de[25] çektiği hep

kapudanı da olan Ali, diğeri ise "genç" unvanlı Mustafa'dır. Heywood, "What's in a Name?," 117-8. "Fameux" ifadesinden burada söz konusu olanın Ali olduğu sonucuna vardım.

18 BNF, *GF* 1686, s. 381 (Londres, 11 Temmuz 1686).

19 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 269.

20 ASVat, *AA. Arm.* I- XVIII, 2347, Malta 3, fol. 115; k. Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 96-7.

21 BOA, *MD* LXX, nos. 414, 415 (14 Cemaziyevvel 1001/18 Mart 1593).

22 Jurien de la Graviere, *Les corsaires barbaresques et la marine de Soliman le Grand* (Paris: Librairie Plon, 1887), 155.

23 Valente, *Calabria, calabresi e turcheschi*, 170.

24 Bono, *I corsari barbareschi*, 146.

25 Haedo, *Topografia*, 1. cilt, 402.

Batılıların *bandera de rescate/bandera di riscatto* veya *bandera de seguro* dedikleri bu beyaz bayraktı.

Para ekonomisinin pek gelişmediği bu kıyılarda bu kadar kısa süre içerisinde yüklü miktarda para bulmak isteyen köylülere tefecilere gitmekten ya da varını yoğunu elden çıkarmaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu. Bu da fidye paralarının normal değerlerin çok altında kalması demekti; ama yine de köleleri Mağrib'e götürmekten iyiydi, özellikle bunlar için yapacak bir şey bulunamadığında. Kadırgalarda yeterli kürekçi varsa ya da yelkenli gemilerin yaygınlaşıp kürekçi ihtiyacının azaldığı onyedinci yüzyılda, bu köleleri elde tutmak azalan bir verimi (*diminishing returns*) davet etmek demekti. Her iki durumda da bu köleleri şehirde ufak tefek işlere koşmanın ve Hıristiyan keşişleri ya da fidye tacirleri gelsin de bunları kurtarsın diye beklemenin ekonomik bir mantığı yoktu.

Fidye ücretlerinin düşük olması, İspanyolcası *alafia* olan bu görüşmelerin bazen çok çetin geçtiğini bize unutturmamalı. 1582 yılında Uluc Hasan'ın kendisine önerilen 25 bin dukayı beğenmediğinden ve çekip gittiğinden daha önce bahsetmiştik.[26] 1602'de Cartagena kıyılarında Arnavud Murad'la yapılan pazarlıklar da pek müsbet bir sonuç vermemişti. Kendileri için istenen 1.000 duka çok bulunduğundan, iki subaşı (*regidor*) kaderleriyle baş başa bırakılacak ve gazilerimizin elinden ancak beş kişi kurtarılacaktı.[27] Bazen parada anlaşılamadığı durumlarda ödeme aynî şekilde de kabul edilmekteydi. Mesela Osmanlı donanmasıyla yağmaladığı Lipari Adası'ndan 9.000[28] kişiyi tutsak alan Barbaros Hayreddin, Messinalıların kendisine önerdiği 15.000 dukayı az bulacaktır. Bir kaynağa göre bir o kadar daha istemiş ve ayrıca 8.000 kental de peksimet talep etmiştir. İkmal merkezlerinin çok uzağında kalabalık bir donanmayla harekât yapan biri için akıllıca bir seçim! Bir başka kaynak ise sadece peksimetten bahsetmekte ve karşılığında kurt korsanımızın yaşlı ve sakatlarla kilise ve manastırlardan alınan kutsal eşyaları (*le cose sagre ed ecclesiastiche e le persone vecchie et decrepite*) iade

26 Haedo, *Topografia* I. cilt, 397-8.

27 Velasco Hernández, "La razzia del corsario Morato Arráez," 96.

28 9.000 rakamının abartılı olduğu kanaatindeyim. Hem Lipari gibi küçük bir adadan bu kadar çok esir alınması zordur hem de 9.000 kişi için önerilen 15.000 duka komik bir rakamdır. Ada halkının Barbaros'a köle başına 1.66 duka önerecek kadar cesur olduğuna emin değilim.

etmeyi taahhüt ettiğini iletmektedir. Her hâlükârda peksimetin de hürriyet satın alabildiği ortadadır.[29]

Ele geçirilen tutsakların hemen yerinde fidyeyle serbest bırakılması Doğu Akdeniz'de de uygulanan bir metottu.[30] Nicolas Vatin'in Topkapı arşivlerinde bulduğu 1519 tarihli bir mektup, o sıralarda hâlâ Rodos'ta konuşlanan Saint Jean şövalyelerine "mahbûs olub gerü kendüyi satun alub gemilerden çıkan Müslümanlardan" bahsetmektedir.[31]

Esirleri hemen iki adım ötedeki Rodos'a götürmeye üşenen şövalyelerimizin onları Malta'ya götürmekte daha isteksiz davranması da aslında oldukça normaldir. Bazen sadece esirler değil, mal ve gemilerin de fidye ile iade edildiği olmaktadır. Mesela 1778 yılında Guglielmo Lorenzi Dimyat'tan Yafa ve Akka'ya giden iki gemiyi ele geçirdiğinde, gemilerdeki pirincin sahibi Türk tüccar kendisine Yafa'ya gidildiği takdirde mallarının fidyesini ortaklarından temin edebileceğini söyleyecektir. Lorenzi tüccarın dediğini yapıp limana gidecek ve tüccarın ortaklarına yazdığı mektupları teslim etmesi için gemilerin reislerinden birinin karaya çıkmasına izin verecektir. Ancak 24 saat sonra eline tayfa ve mallar için talep ettiği (yolcuların fiyata dâhil olmadığını hatırlatalım) 6.000 taler[32] yerine biri Fransız konsolosu, biri İngiliz yardımcı konsolosu ve bir diğeri Yafalı Hıristiyan pederler tarafından kaleme alınan üç ayrı mektup geçecekti: Mektuplar istenen miktarın teslim edilemeyeceğini belirtiyor ve Lorenzi'den hemen bu kıyılardan uzaklaşmasını rica ediyordu.

29 Mirella Mafrici, "Carlo V e i turchi nel Mediterraneo," *L'Italia di Carlo V: guerra, religione e politica nel primo cinquecento: Atti del convegno internazionale di studi, Roma, 5-7 Aprile 2001,* yay. haz. Francesca Cantù ve Maria Antonietta Visceglia (Roma: Viella, 2003), s. 654, dn. 36; Angelo Raffa, "L'ultima impresa di hayreddin (Barbarossa). La guerra marittima turco-franco-spagnola del 1543-4," *Aspetti ed attualità del potere marittimo in Mediterraneo nei secoli XII-XVI*, yay. haz. P. Alberini (Roma: Ufficio storico della marina militare, 1999), 413.

30 Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, 112.

31 TSMA, E 6637; belgenin orijinali ve Fransızca tercümesi için bkz. Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, Zeyl 20.

32 İlk 1518 yılında Bohemya'da basılan thaler, zamanla Avrupa'daki birçok gümüş sikkeye verilen bir addır. Burada kastedilen Hollandalıların kullandığı ve doların da isim babası olan *daalders* ya da üstündeki aslandan gelen adıyla *leeuwendaalder* olmalıdır.

Parasını alamayan, üstüne üstlük bir de karaya yolladığı reisi kaybeden Lorenzi yoluna devam etmek üzereyken tüccar bu kez de onu Beyrut'a gitmeye ikna edecekti. Limana Fransız bayrağıyla giren Maltalı kaptanımız burada bizzat sancakbeyiyle yüz yüze (*portatosi il governatore di d.° luogo abbiamo parlato per il ricattito*) pazarlık edecekti. Ancak kendisine tüm yolcu, tayfa ve mallar için önerilen 15.000 kuruşu (*piastre*) beğenmeyip geri dönecekti. 8'i yolda ölecek 15'i kadın 98 köleyi iki ay daha beslemekten başka çaresi kalmamıştı.[33]

Bazen ganimet paylaşımı da limana dönmeden yapılırdı. Pierre Dan'ın Ekim 1628-Ağustos 1634 arasında Fransızların uğradığı kayıp için 80 gemi ve 4.752.000 ekü rakamını vermesi, ancak Cezayirlilerin son 25-30 senede yaptığı hasılat için 600 küsur gemi ve 20 milyon lira, yani 5 milyon eküden bahsetmesi ele geçirilen gemilerin çoğunun limana getirilmediğine işarettir.[34] Ama direkt kanıtlar da mevcuttur: 1540'ta Hıristiyanların eline düştüğünde Turgud, Korsika'nın batısındaki Girolata Körfezi'nde ganimeti paylaştırmakla meşguldür.[35] 1582 yılında Uluc Hasan Paşa'nın Asinara Adası'na çekilip burada hem gemileri karina ettiğini hem de ele geçirilen 700 esiri gemiler arasında paylaştırdığını daha önce belirtmiştik.[36] Dört sene sonra Roma ve Korsika kıyılarını yağmaladıktan sonra Isla de Rosa'da ganimeti üleştiren bu sefer Ahmed Paşa olacaktı.[37] Filo hâlinde çıkılan bu tip akınlardan sonra yapılan ganimet paylaşımlarında her gemi tonajına göre bir hisse alırdı;[38] ancak bu net kural kavgaların çıkmadığı anlamına gelmemekteydi. Başlarında bir kapudanın bulunmadığı ve birbirine denk reisler arasında yapılan paylaşımlarda bazen kavga çıktığı ve ortaklığın tatsız bir şekilde son bulduğu da olmaktaydı.[39]

33 NAV, *Verbale*, "Rendita delli schiavi, ed effetti di preda condotti da Cap.no Guglielmo Lorenzi col suo sciabecco nom.to Il S.mo Crocefisso e le anime s.te del Purgat.rio. 1778," 27 Temmuz 1778 tarihli relazione. Belgeyi benimle paylaşan Liam Gauci'ye teşekkürü borç bilirim.

34 Dan, *Histoire de Barbarie*, 317; Manca, *Il modello di sviluppo economico*, 65.

35 Guglielmotti, *La guerra dei pirati*, II. cilt, 89.

36 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 398.

37 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 406.

38 Anonymous, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 34v.

39 Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 107.

Peki ele geçirilen ticaret gemilerine ne olmaktaydı? Dönemin teknolojisine, ele geçirilen geminin durum ve değerine ve limanın ihtiyaçlarına göre geminin tutulup tutulmayacağına karar verilirdi. Kuzey Afrika'daki akut kereste eksikliği nedeniyle gemiler aslında oldukça değerliydi; ele geçirilen kadırgaları parçalayıp daha ince kalyetelere çevirdiklerinden Üçüncü Bölüm'de bahsetmiştik. Yine korsan limanlarındaki tersanelerin Avrupa'dakilerden oldukça geri olması, özellikle yelkenli gemilerin çağında büyük farklar yaratmaktadır. Dördüncü Bölüm'de de belirttiğimiz gibi, gemilerin artan sayıda taşımaya başladıkları toplar ve hatta yelkenli gemilerin kendisinin imalatında sıkıntılar yaşanmaktadır. Her ne kadar onyedinci yüzyılın ikinci yarısıyla yelkenli gemiler yapılmaya başladıysa da, bu sorunu ancak kısmen çözecektir; 1679'da Trablus'taki 13 yelkenliden 7'sinin orijini yabancıdır ve buradaki İngiliz konsolosunun raporlarına göre 1677–1679 arasında filoya eklenen gemilerden sadece biri yerel üretimdir.[40]

Eğer elde tutmak istenirse ticaret gemilerini ya "aktarma" olarak römorka almak ya da bu gemiye "aktarmacı," yani tayfa koyup limana geri göndermek gerekmekteydi.[41] Bu da filoyu yavaşlatmakla denizci kaybetmek arasında bir seçim yapmak demekti. Üstüne üstlük asker konmadan sadece denizcilerle geri gönderilen aktarma Hıristiyan savaş gemileri ve korsanlarının da insafına bırakılmış demektir. 1683 sonbaharında 30 denizci ile limana dönen bir aktarma Atlas Okyanusu'nda Chevalier de Lery'nin radarına yakalanacak ve hararetli bir kovalamadan sonra Cap Spartel ile Arzille yakınlarında batacaktı; Allah'tan aktarmacılar kıyıya yüzebilmiş de canlarını kurtarabilmişlerdir.[42] Bazen geri gönderilen aktarmaya yakalanan kadın ve çocukların konduğu da olurdu;[43] bunların akının geri kalanında gemide bir işlevi olmaması ve ambarda yaşamanın zorluklarına katlanamayacakları göz önüne alınmış olmalıdır. Erkekler için ise böyle endişeler yoktu; bunlar eğer ihtiyaç varsa küreğe konur, yoksa geminin ambarına kapatılırdı.

Bazen daha güçlüyse korsanların ele geçirdikleri gemiyle yollarına devam ettikleri de olurdu. 1790'da Pellerizzo Limanı'nda ele geçirdiği

40 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 49, 106.

41 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 27a, 34b, s. 58, 62.

42 BNF, *GF* 1684, s. 22 (Toulon, 5 Ocak 1684).

43 Knight, *A Relation of Seaven Yeares*, 10.

Rum kırlangıcının cazibesine dayanamayan Maltalı Lorenzo Stafrag'ın yaptığı tam da buydu; tüm mal ve mühimmatını kırlangıca taşıdıktan sonra kendi kalyetesini ateşe verip Malta'ya dönecekti.[44] Yine Tunus'tan ayrılırken riyaset ettiği *Soderina* battığında John Ward ele geçirdiği aktarmalardan birinin başındadır.[45] Son olarak, gemileri batırmadan önce soyup soğana çevirmek âdettendi. Burada sadece geminin içindeki mallardan değil; yelken, barut, top gibi askerî malzemelerden de bahsediyoruz.[46]

Korsanların gazabından haraç ödeyerek kurtulmak mümkündü. Osmanlıların savunmakta aciz kaldıkları Ege Adaları, Malta korsanlarıyla onsekizinci yüzyılda böyle bir anlaşmaya varmışlardı.[47] Aynı şekilde Barbaros Hayreddin komutasındaki Osmanlı donanması 1543 yılında Ligurya kıyılarında belirdiğinde Cenovalıların para vererek ve Turgud Reis'i bırakarak topraklarını korsan saldırılarından koruduğunu biliyoruz. On sene sonra Korsika'daki Bonifacio da yağmadan kurtulmak için 100.000 ekü vermiştir.[48]

Aynı yola gemiler de başvurabilirdi. 1582 yılında Uluc Hasan'ın ele geçirdiği Ragusa gemisinin kaptanı hem gemisini hem taşıdığı zahireyi hem de kendisiyle beraber dümenci ve kâtibin hürriyetini 9.000 eküye kurtarmayı başaracaktı.[49] Burada iki nokta üzerinde durmak gerekmektedir. İlk olarak, aslında korsanlarımızın ahidnamelerle korunan Ragusa gemisine saldırmamaları gerekmekteydi. Ancak gemi Habsburglara bağlı iki liman arasında zahire taşıdığı için durum biraz karmaşıklaşmaktaydı. Dolayısıyla üzerinde anlaşılan paranın bir uzlaşma olduğunu söyleyebiliriz. Ragusalı kaptan yıllarca sürecek, pahalıya patlayacak ve başarısız olma şansı da bulunan diplomatik girişimlerle uğraşmak zorunda kalmazken korsanlar da İstanbul'un sızlanmalarından ve ele geçirdikleri malları elden çıkarma zahmetinden kurtulmuş olacaklardı. Dikkat edilmesi gereken ikinci bir husus da bu paranın hemen orada el değiştirmediği ve üç ay sonrasına senet yapıldığıydı. Gazilerimizle

44 NAM, *Tribunale Armamenti, A.O.*, file 22, case 12; k. Gauci, *In the Name of the Prince*, 152-4.

45 Bak, *Barbary Pirate*, 143-4.

46 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 102-3; Haedo, *Topografía*, I. cilt, 408.

47 Fontenay, *La Méditerranee entre la Croix et le Croissant*, 369.

48 Sola, *Los que van y vienen*, 119.

49 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 400.

avlarının arasında gelişmiş ödeme ve güven ağlarının daha onaltıncı yüzyılda oluştuğuna bundan daha açık bir kanıt bulunabilir miydi?

Başka örnekler de vermek mümkündür. Gazilerimizin sözünün eri olduğunu düşünen D'Aranda ve arkadaşları, kendilerini esir almayıp Hıristiyan kıyılarına kadar taşımaları için gazilerimize 32.000 *pataçon*[50] teklif etmek istemişlerdir; ancak ne yazık ki kaptanları oralı olmayıp herkesin başını yakmıştır.[51] Bazen parayla yolcularını koruyan kaptanlar da vardır. Pietro Zelalich'in eline düşen Hıristiyan taratalarındaki Müslüman yolcular ve malları için kaptanlardan biri 4.600 piastre ödemiştir.[52] Yolcuların Osmanlı sarayından olduğu düşünülürse bu çok kötü bir yatırım olmasa gerek.

Son olarak, korsanların burun kıvırıp almadıklarına gelelim. Gazilerimizin işe koşamayacakları, satamayacakları ve muhtemelen limana dönüş yolunu kaldıramayacak kişileri esir almayıp bıraktıkları birçok örnek vardır. 1627'de İzlanda'da sakat biri[53] ve dört sene sonra Baltimore'da iki yaşlının[54] gitmesine izin verilmiştir. Yine hangi şartlar altında ele geçirilmiş olurlarsa olsun, fidye ticareti üzerine uzmanlaşmış Triniter ve Mersederyen keşişlerini[55] ya da elinde beratı olan tüccar ve diplomatları esir almak da kesinlikle yasaktır.

Kara akınlarında insanları salmak mümkünse de denizde işler değişmekteydi; esir alınmayacaksa gemilerinden olanlara ne olacaktı? 1637 tarihli bir rapordan Selalıların bunları ya denize attığını ya da ilk gördükleri adada bıraktıklarını biliyoruz.[56] Çeyrek milyon pound değerinde gümüş yüklü İngiliz bandıralı *Rebecca*'yı ele geçiren korsanlar

50 Onyedinci yüzyılın başında Alçak Ülkeler'in kral naipleri Arşidük Albert ve Arşidüşes Isabella tarafından basılan gümüş sikke. *Patacon* ya da *patagon* şeklinde de yazılır.

51 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 7.

52 Gauci, *In the Name of the Prince*, 121.

53 Hreinsson ve Nichols (yay. haz. ve çev.), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*, 17.

54 Barnaby, "The Sack of Baltimore," 119.

55 Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 154.

56 Bordeaux Başpiskoposu D'Escoubleau de Sourdis'nin 17 Temmuz 1636'da Fransız donanmasıyla Cebelitarık Boğazı'ndan geçerken kaleme aldığı "De ce qui s'est passé al passage de l'armée du Roi en Levant, depuis ces jours jusques au dernier Septembre en suivant" başlıklı rapor. D'Escoubleau de Sourdis, *Correspondance*, I. cilt, 45. Coindreau, *Les corsaires de Salé*, 152, dn. 2'de verilen cilt ve sayfa numarası yanlıştır.

vurgunlarından öyle bir mutluluk duymuşlardı ki, tüm esirleri serbest bırakıp bir filikaya koymuşlardı.[57] Bir çatışma sonrasında ele geçirilen gemidekileri tedavi etmek için hekim yollansa da nihayetinde yaralılar da ölüler ve köleliğe uygun olmayanlar da denizin dibini boylamaktaydı;[58] çok sayıda yaralıyı gemiye almanın ne iktisat ne seyrüsefer ne de sağlık açısından bir mantığı vardı. Maltalılar da daha insaflı değildi; bunların eline düşen Hıristiyan yolcuların kaderi de çoğu kez ya ıssız bir ada ya da ufak bir filika olmaktaydı.[59]

Ganimeti Paylaşmak

Gelelim ele geçirilen ganimetin yatırımcılar ve katılımcılara hangi usullere göre pay edildiğine.

İlk belirtilmesi gereken nokta, aynı kara savaşlarında olduğu gibi bir gemi ele geçirildiğinde de bazı malların askerler tarafından yağmalanmasına göz yumulduğuydu. Denizcilerin üstünden çıkanlar, kamaradaki mallar, yemekler ve yelkenli gemiler arasında iki güverte arasında kalan ve *karapartal*[60] denen bu mallar gemi kâtibi tarafından defter edilmez ve kaptanın elinde kalır ya da o dönemin ifadesiyle "alan alanun olmak üzere musarrah" olurdu.[61] Bunun bir nevî bir yerleşimin fethinden sonra tanınan üç günlük yağma hakkı gibi askere daha azimli savaşması için bir inisiyatif sunmayı amaçladığı teslim olan gemilerde karapartal olmamasından da bellidir.[62] Yine askeri teşvik etmek için yakalanan gemiyi ilk görene ve güverteye ilk atlayana da para ve esir gibi ödüller verildiği olurdu.[63] Son olarak, kaptan kamarasındakilerin karapartala dâhil olmadığını ve direkt korsan gemisinin reisine kaldığını da ekleyelim.

Daha sonra güvertenin altında kalan geminin yükü hocanın kâtibi tarafından tek tek kayda alınırdı ki, dönüşte gerekli vergiler ödensin ve yatırımcıların payı âdil bir şekilde kendilerine verilebilsin. Ele geçirilen

57 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 190.

58 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 366.

59 Greene, *Catholic Pirates and Greek Merchants*, 119.

60 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 24a, 96b, s. 56, 94. Yabancı kaynaklarda *caraporta* şeklinde de geçmektedir.

61 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 57r-57v.

62 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 48.

63 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 57; Bono, *Corsari Barbareschi*, 112-3; Mafrici, *Mezzogiorno*, 44.

ganimetten nakdî, aynî ya da köle olarak üç grup pay almaktaydı. Bunlardan ilki devletti; her ne kadar adına "pençik"[64] (Fars. beşte bir) dense de,[65] bunların aldığı pay genelde %10 ile %14 arasında değişmekteydi.[66] Yine bu limanları yöneten beylerbeyi, dayı veya beylerin 1/8 ile 1/5 arasında değişen oranlarda esirlerden paylarını aldıklarını ve ilk seçme hakkının da kendilerine ait olduğunu da belirtelim.[67]

Devlete ait olan vergilerin oranı ve bunu kimin alacağı güç dengelerine göre değişmekteydi. Sosa'ya göre Uluc Hasan 1/7 olan pençiği bir anda 1/5'e çıkarmayı başarmıştı. Üstüne üstlük fidye için ayrılan kölelere el koyduğu yetmemiş gibi, limanı kullanmak isteyen tüm korsan gemilerine kendisini de yatırımcı almalarını şart koşacaktı. Son olarak, zahire sıkıntısının çekildiği bir dönemde piyasadaki tüm zahireyi satın alıp iki katı fiyatına ekmek satmıştı. Aynı karaborsacılığı tereyağı, zeytinyağı, bal ve sebzeler için de yapınca halk çileden çıkacak ve bu açgözlü Venedikliyi görevden alması için sultana bir heyet gönderecekti.[68]

Ama bu, her zamanki açgözlü Uluc Hasan'dı ve yaptıkları uzun ömürlü olabilecek bir dayatma değildi. Yine Sela'da pençik %20'ye kadar çıktıysa bunun nedeni limanın özgürlüğünü kaybetmesi ve Fas sultanının eline geçmesiydi. Sultan armatörlüğe de soyunduğunda payı %60'lara kadar çıkmıştı; üstüne üstlük 1678 yılından itibaren tüm köleler de 50 ekü gibi cüzî bir miktar karşılığında ona kalacaktı.[69]

Bu istisnaî durumlar haricinde, korsanların payına göz dikmek riskli bir işti ve bu, Dersaadet'e yollanacak bir heyetten daha fazlası anlamına gelebilirdi. Cezayir'de dayılar dönemini başlatan 1659'daki isyan, görevden alınacağını anlayan ve İstanbul'a göndermeyi

64 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 24a, s. 57.

65 Şer'en bu payın adı "hums"dur.

66 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 33a, s. 61; Haedo, *Topografía*, I. cilt, 377; Dan, *Histoire de Barbarie*, 303; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 58r; Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 262; Hreinsson ve Nichols (çev. ve yay. haz.), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*, 27; Rawlins, "The Famous and Wonderful Recovery," 102; Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 27.

67 Hreinsson ve Nichols (çev. ve yay. haz.), *The Travels of Reverend Olafur Egilsson*, 27; Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 266; Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 272; Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 78.

68 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 377-8, 385.

69 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 70.

düşündüğü parayı bulamayan Beylerbeyi İbrahim Paşa'nın buradan korsanlara yollanan paraya sulanması yüzünden çıkmıştı. Aslında paşa pek de haksız sayılmazdı. Girit Savaşı'na katılmak için donanmaya katılan gaziler korsanlık yapmadığı için kendi payını alamamıştı; demek ki sultanın yaptığı ödemede kendi hakkı da vardı. Ancak bu makul gözüken istek korsanları kızdırmıştı; paşayı hapsedip öldürmekle tehdit edecek ve beylerbeylerinin devrini kapatacaklardı.[70] Trablus'ta da durum farklı değildir. Ganimeti âdil bir şekilde dağıtmadığı için Trablus'ta Osman Paşa'ya karşı 1652 ve 1672'de iki kere isyan çıkacaktır.[71] Bu isyanların neticesinde 1673'e kadar ele geçirilen kölelerin tamamı paşaya kalıyorken bu tarihten sonra devreye dayı girecekti; artık esirlerin ancak yarısı ona kalıyor, diğer yarısı ise bedestende satılıp ele geçirilen miktar tayfa hisselerine ekleniyordu.[72]

Yine ele geçirilen gemilerin nasıl paylaşılacağı konusunda oturmuş bir kural yoktu. 1510'lu yıllarda Oruç Reis'in Tunus sultanına ele geçirdiği geminin "nısf-ı kıymetini," yani değerinin yarısını verdiğini biliyoruz.[73] Ancak bu yüksek oran sultanın gemilere armatör olduğuna delalet de olabilir. Her hâlükârda, Kuzey Afrika limanlarındaki akut kereste ve gemi malzemesi sıkıntısı hükümetleri ele geçirilen gemilere el koymaya itmektedir. Ancak bu, uygulamada imkânsız bir şeydi; hiçbir çıkarı olmazsa korsanlarımız ele geçirdikleri gemilere tayfa koyup limana kadar getirmekle niye uğraşsındı?[74] 1640'tan sonra kurallar gevşetilecek ve gemilerin de diğer mallar gibi paylaşılması prensibi getirilecekti.[75]

Kalan para yatırımcılar ile katılımcılar arasında bölünmeden önce verilmesi gereken "bac" diyebileceğimiz ufak vergiler de mevcuttu. Liman hakkı olarak %1 verilirken, limanın murabıtlarına da aynı miktarda bir bağış yapılması âdettendi.[76] Din adamlarına bağış yapan ve kaderi manipüle etmeye çalışan sadece gazilerimiz değildi. 1583'te çıkan bir

70 De Grammont, "Les consuls lazaristes & le chevalier d'Arvieux," 283-4.

71 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 57v-58r.

72 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 60v.

73 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 61a, s. 75.

74 De Grammont, "La redemption," 24-5; Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 74.

75 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 273; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 139.

76 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 304.

yasayla Malta'ya dönen her korsan gemisi Valetta'daki rahibelere ganimetten %5 vermek zorundaydı; ayrıca gemiler limanı terk etmeden 3 eküye kendilerini kutsatmak zorundaydılar.[77] Bir meşruiyet aracı olarak kullandıkları "kutsal savaş" algısını ayakta tutmak için pek de fazla olmayan bu bedelleri nazlanmadan vermiş olmalılar. Hem bu murabıtların ve rahibelerin duaları olmasa apansız bastıran fırtınalardan ve Poseidon'un üç dişli yabasından paçayı nasıl kurtarırlar?

Bu baclar ve devletin payı ödendikten sonra kalanlar armatör ve yatırımcılar arasında bölünürdü. Eğer yakalanan gemi bir ticaret gemisi ise paylaşım iki grup arasında eşit yapılırdı. Bir savaş gemisinin söz konusu olduğu durumlarda ise armatörlerin payı 3/4 iken tayfalara sadece 1/4 düşmekteydi.[78] Tayfanın payının böyle azaltılması savaş gemisinden çıkan top, tüfek ve barut gibi aletlerin ticarî metadan daha çok kâr getirdiğinin bir işareti olsa gerek. Yatırımcılar yatırdıkları sermaye oranında prim alırken, tayfa arasındaki dağılım bunların "istihkâk ve isti'dâdına göre" değişen hisseler (*parte*) üzerinden yapılırdı. *Gazâname-i Halîl Paşa*, bu paylaşımın âdil yapılmasının önemini şu sözlerle hatırlatmaktadır:

> "gûzat-ı müslimîne tenbîh ü te'kîd olundı ki, herkes ele getürdüği gazâ mâlını *ketm ü ihfâ ve şer'-i şerîf icâb itdüği hakk-ı taksîmden rücû' ve ibâ itmeyüb*, kendüler ile darb u harbde refîk olan gâzîlerden nicesinin pençesi vâsıl-ı emvâl-i nâ-mütenâhî ve ba'zısının dest-i hisse-i ganîmetden bi'l-külliye tehî olmak münâsib görülmeyüb, herkes kalîl ü kesîr oldığı ne ise meydâna getürüb, *muhamminân-ı sâhib-vukûf ve muhâsibân-ı hazâkat-mevsûf huzûrunda*, her birinin kıymeti ma'lûm ve mikdârı mefhûm oldıkdan sonra, *her şahsun istihkâk ve isti'dâdına göre hisse ve nasîbi virile*."[79]

Aynı gazavâtname, beytülmale hums çıkarıldıktan, yani şeriata göre devlete düşen pay ayrıldıktan sonra herkesin hakkının eksiksiz teslim edildiğini yine şu ifadelerle belirtmektedir:

---

77 Gauci, *In the Name of the Prince*, 121. *Gazavât*'a göre, Tunus sultanı kendilerinden %2 liman hakkı istemişti. Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 33a, s. 61.

78 Mafrici, *Mezzogiorno e pirateria*, 43-4.

79 Sarı Abdullah, *Gazâname-i Halîl Paşa*, vr. 221b-222a, s. 325.

"ibtidâ cânib-i beytü'l-mâle humsı ifrâz, badehu ednâ vü a'lânın mâ-beynleri tefrîk u imtiyâz olunub, herkes mâl-i ganîmetden hissedâr u behre-yâb ve her birisi emvâl ü esbâb-ı bî-hisâbdan vâsıl-ı hadd-i nisâb olub, ol gazâda bulunanların sagîr ü kebîrinden hiç ahad mahrûm ve cem' olunan mâldan bir zerre mahfî ve mektûm kalmayub, *hakk-ı taksim* kemâ hüve-hakkuhu icrâ ve herkesin hissesi bi't-temâm kendüsine teslîm ü edâ olundı."[80]

Bir korsan gemisi limana döndüğünde hemen liman yetkilileri gelip ganimeti kayda geçirirdi; onsekizinci yüzyılda bu işle hüccetü'l-ganaim *(khodjet el'enaim)* ve hüccetü'l-pençik *(bandjek)* uğraşırdı.[81] Bunlar alınan köle ve gemilerin sayısını ve malların değerini dayıya rapor ederken, limanda bulunan Avrupa konsolosları da esir zindanlarına götürülen kölelerin arasında kendi vatandaşlarının olup olmadığını kontrol ederlerdi. Esirler arasından payını aldıktan sonra dayı bir de gemiye bir kâtip yollar ve bu kâtip geminin kâtibiyle birlikte ganimetin değerini hesaplardı. Buradan da dayının payına düşen çıktıktan sonra mallar ya hisselere bölüp dağıtılır ya da bu çok komplike bir hâl alıyorsa bezestanda satılır ve elde edilen para hissedarlar arasında üleştirilirdi.[82]

Burada bir noktayı belirtmek gerekmektedir. Bir anda oluşan arz fazlasından dolayı fiyatların düşmesi iki bakımdan önemlidir. İlk olarak, bu düşüş korsanlığın faydasının zararından çok daha az olması sonucunu doğurmaktadır ya da başka bir ifadeyle Avrupalıların kayıpları korsanların kârı demek değildir. İkinci olarak, eli güçlü olan ve mallarını satmadan bekleyen kazanmaktadır. Bunun genelde paraya muhtaç gazilerimiz değil de dayı olması kimseyi şaşırtmamalıdır.[83]

Peki katılımcıların istihkak ve istidadlarına göre hisseler nasıl değişiklik göstermekteydi? Zamana ve mekâna göre sürekli değişiklik gösteren hisse dağılımlarını çağdaş kaynaklardan sıralamaktan başka elimizden bir şey gelmemektedir; paylaşımında kavga edeceğimiz bir ganimet olmadığı sürece, bu rakamların vereceği genel fikrin tarihseverleri tatmin edeceğini umuyoruz. Giovanni Battista Salvago'ya göre tayfaya

80 Sarı Abdullah, *Gazâname-i Halîl Paşa*, vr. 222a, s. 325.

81 Devoulx kelimeyi hoca gibi anlamışsa da, sondaki te yüzünden bu mümkün değildir. *Le registre des prises maritimes*, 3.

82 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 271-3.

83 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 58r.

kalan 300 hisseden subaylar 4, hoca 6, dümenci 8 ve levend ve yeniçeriler 1.5 hisse alırlardı.[84] Pierre Dan da benzer rakamlar vermektedir: Reis 10, 12 ya da 15 hisse alabilirken kılavuz, dümenci, bölükbaşı, odabaşı, baştopçu, kılavuz, dümenci ve hekim 3; marangoz (*maître de hache*), kalafatçı, denizci, topçu ve yeniçeriler 2; gönüllüler 1 hisse almaktaydı.[85] Görüldüğü gibi reisin aldığı pay geminin tipine göre değişebilmektedir; onsekizinci yüzyılda korvet ve fırkateyn reisleri 32 ile 45 hisse arasında pay alırken, sönbeki kullananların 25-28, brik ve polaka reislerinin 20-25 ve gulet[86] komuta edenlerin 16-18 hisse aldığını biliyoruz.[87] Dan'dan çok sonra yazan D'Arvieux'ya göre reis 40, bölükbaşı 30, subaylar 10, askerler 5, köleler ise 2 ya da 3 hisse almaktaydı.[88] Son olarak, on sekizinci yüzyılın başındaki paylaşımda reis ve subayların payı düşmüşe benzemektedir. Reis, ikinci reis, hoca, baştopçu, vekilharç 3 hisse alırken 3 sa'at reisi, 3 topçu ve 8 marangozun payına 2'şer hisse düşmekteydi. Asker ve denizcilerin aldığı pay ise maharet ve tecrübelerine göre 1.5 ile 3 hisse arasında değişebilmekteydi.[89]

Eğer herhangi bir vurgun yapılmazsa sefere katılan askerler eli boş dönerlerdi; armatörler sadece bunların yiyeceklerini karşılamak durumundaydılar.[90] Bu, askerlerin savaşa istekli olmaları sonucunu doğurduğu gibi, kabiliyetli reislerin gemisine daha rahat asker yazabilmesi anlamına gelmekteydi.

Köle ya da hür olması birinin aldığı hissenin düşmesi anlamına gelmezdi. Büyük çoğunluğu köle olan kürekçi ve denizcilerin paylarını sahipleri alır ve kölelerine sadece bir miktar bahşiş bırakırlardı.[91] Devlete ait olan kölelerin payı da hazineye gitmekteydi. Burada da kölelerin alabildiği sadece bir miktar bahşişti. Bu üç beş kuruşu da herkes alamazdı; Trablus'ta dayının denizci kölelerden sadece hekim, kalafatçı ve

84 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 59, 62.

85 Dan, *Histoire de Barbarie*, 304.

86 Ing. *schooner*. Uskuna da denir. İki direğinde seren yelkeni olmayıp sadece yan yelken bulunduran (sübye armalı) uzun ince yelkenli. Sığ sularda seyredebildiği ve çevik olduğu için korsanların favori gemilerindendir.

87 Panzac, *Barbary Corsairs*, 123.

88 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 270.

89 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 269.

90 Dan, *Histoire de Barbarie*, 304-5.

91 Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, 88.

vekilharca bahşiş verdiğini belirtelim.[92] Varsa gemideki yolculara bile hisse verildiği olmaktaydı;[93] ama bu sadece bir ticaret gemisinin korsanlığa sulandığı durumlarda olabilecek istisnaî bir hadise olmalıdır. *Gazavât* ele geçirilen küffar gemisinden kurtarılan Müslüman kölelere de ganimetten pay verildiğini iddia etmektedir;[94] ancak bu iddia doğruysa bile bunun genel bir uygulamayı yansıttığından açıkçası şüpheliyim.

Sefer sırasında esir düşenlerin payı ise devlete kalırdı. Salvago Cezayir'de bu esirlere beylerbeyinin hukuken ölü muamelesi yaptığını söylemektedir; üstüne üstlük ganimetten gelen paylarına, maaşlarına ve hatta tüm mallarına el koymuştur. Aynı Salvago'ya göre Tunus'ta ise durum farklıdır. Burada maaşlarını ve mallarını kurtarabilmektedirler; üstüne üstlük serbest kaldıklarında kendilerine devlet kasasından 50 sekizlik İspanyol riyaline[95] kadar yardım yapılmaktadır.[96]

Peki ganimetten alınan paylar yeterli miydi? *Gazavât* bize gazilerimizin 1510 başlarında yaptıkları bir seferden kişi başına 195.5 altın aldıklarından bahsetmektedir. Biri şeker, ikisi çuha, biri seren kerestesi ve tel katran ve bir diğeri de barut ve taş gülle yüklü 5 barçadaki ganimet paylaşıldığında bir kişiye 7.5 kantar şeker, 12 pasta çuha ve 125 top ıslah bez kumaş düştüğü belirtilmiştir; barut, gülle ve seren kerestesi gibi malzemeler de devlete kalmış olsa gerek. Otuzüç gün süren bu akında Formentera'nın yağmalandığını ve buralarda ele geçirilen 200–300 kölenin kadırgalar arasında dağıtıldığını da ekleyelim. Yine *Gazavât* başka bir akının sonunda kişi başına 185 altın, 17 zira iyi kalite Venedik çuhası, 225 zira fino bez, 8.5 kantar dimür ve ikişer çift tüfek

92 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 58r.

93 Laguier de Tassy, *Histoire du royaume d'Alger*, 270.

94 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 192b, s. 142.

95 Isp. *Real de a ocho.* Onaltı ve onyedinci yüzyılda tüm dünyaya yayılan sekizlik gümüş İspanyol sikkesi. Sonraki yüzyıllarda riyal tüm yabancı paralar için kullanılan jenerik bir isme dönüşmüştür. Ömerül Faruk Bölükbaşı, "Riyal," *Türkiye Diyanet Vakfı Islam Ansiklopedisi*, Ek-2, 430-2. Salvago bir riyalin 52 *aspro* ettiğini de yazmaktadır. Bu kelime genelde akçe için kullanılsa da Tunus'ta ve Mağrib'in genelinde bu sikkenin pek yaygın olmamasından, kastedilenin nasrî adı verilen gümüş sikke olduğu kanaatindeyim; zaten onyedinci yüzyılın başında 1 riyalin 52 nasrîye sabitlendiğini biliyoruz. Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 110.

96 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 67.

ve tabanca düştüğünü söylemektedir.[97] Ancak bunlar ya abartılı ya da istisnaî rakamlar olsa gerek; hele hele çektiri tipi gemiler söz konusu olduğunda ortalamaların daha düşük olması kimseyi hayal kırıklığına uğratmamalıdır. Yelkenli gemilerde kişi başına daha fazla pay düşmesinin[98] nedeni, kürekçiye ihtiyaç duymayan bu gemilerde daha az tayfa olması ve yelkenli kullanan korsanların daha fazla yük taşıyan yelkenli ticaret gemilerine saldırmasıdır.

Her ne kadar korsanlığın artık iyiden iyiye düşüşe geçtiği onsekizinci yüzyılın rakamlarını kullansa da, Daniel Panzac'ın hisselerden gelen gelirlerin pek de yüksek olmadığına dikkat çektiğini not edelim. Ancak bizzat Panzac'ın kullandığı terekelere bakıldığında korsanlığın o zaman bile askerlikten daha kârlı bir meslek olduğu anlaşılabilir. Mesela korsanlığa çıkan yeniçeriler karada görev yapanlardan iki kat; denizciler de korsanlığa çıkan yeniçerilerden dört, karadakilerden sekiz kat daha zengindir. Akına çıkan denizciler ve yeniçerilerin terekeleri arasındaki 1'e 4 oranının nedeni denizcilerin ganimetten iki kat fazla hisse (3'e 1.5) alması ve yeniçerilere göre daha sık korsanlık yapmaları olmalıdır. Son olarak, reisler de yeniçeri ağası dışındaki subaylardan (bölükbaşı, odabaşı, vs.) daha fazla miras bırakmıştır. Kısacası korsanlığa çıkanlar çıkmayanlardan daha zengindir.[99] Demek ki en kötü döneminde bile korsanlığın hâlâ bir cazibesi vardır.

Başarılı geçen bir kariyeri emeklilikle taçlandırmak da mümkündü. 1679 yılında sefere çıkan Trablus filosunun kapudanı Menefşeli Ali bütün mal ve parasıyla Girit'in Herakleion Limanı'nda kalmış ve geri dönmemiştir. Ancak bu pek de gönüllü bir emeklilik sayılmazdı. Trablus dayısına karşı giriştiği darbe girişiminin başarısız olması ve dayıların habire devrildiği Trablus'ta siyasî istikrarın hemen hiç kalmaması da bu kararda rol oynamış olmalıdır.[100] Voliyi vurur vurmaz köşesine çekilenler de vardır. Yıllarca basit bir er olarak korsanlığa çıkan ve 200 patagonu zar zor bir araya getiren bir Türk askeri artık kendi hesabına korsanlık yapmaya karar verip güvertesiz ufak bir tekne edindiğinde, aslında hayatının en önemli kararını aldığının henüz farkında değildir.

97 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 57b, 63a, 192a-192b, s. 73, 76, 142-3.

98 Pignon, "La milice des janisasaires de Tunis," 316.

99 Panzac, *Barbary Corsairs*, 125-9.

100 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 261.

Kendisine katılan 16 askerle birlikte 1639'da İspanya kıyılarına giden gazilerimizin aslında büyük bir vurgunda gözleri yoktur. Ancak şans yüzlerine gülecek, Cadiz tüccarlarının gizlice bir İngiliz gemisine yükleyip İspanya'dan kaçırmayı planladıkları 60 gümüş külçeyi ele geçireceklerdi. Düne kadar züğürtlükten ağzı kokan askerimizin payına armatör olarak 30.000 patagon düşmüştür. Artık bir üst ligde oynayabilir; ancak şansını zorlamanın bir manası var mıdır? Kendisine reislik teklif edenlere ise 200 patagonu bir araya getirmek için yıllarca hayatını tehlikeye attığını ve bundan sonra kalan günlerini karada rahatça geçirmek istediğini söyleyecek ve zengin bir müdeccelle evlenerek korsanlık sahnesini terk edecektir.[101] Mario Puzo'nun John Hamley'sinin yapamadığını yapan ve fişleri zamanında bozduran bu tedbirli korsana şapka çıkarmamak mümkün müdür?

İlk seferde köşeyi dönen reislere bir başka örnek de 1656'da hamallıktan korsanlığa geçiş yapan Kara Ökkeş'tir. Arkadaşlarıyla beraber eski bir gemi bulup çıktığı ilk seferinde birkaç gün içinde *Notre-Dame-de-la-Garde* isimli Marsilya menşeli bir gemiyi ele geçirmeyi ve ganimeti 400.000 eküye çıkarmayı başaracaktı.[102]

Şimdi madalyonun öteki yüzünü de ihmal etmeyelim ve balıkçılarına hep cimri davranan Akdeniz'in iyi avcıyla kötü avcıyı, yani tek bir gemi yakalayamadan onüç sefere çıkan Mustafa Kadı gibilerle her çıktığı seferden ganimetle dönen Şaban Reis gibilerini itinayla ayırdığını unutmayalım.[103] Bazen tüm bir filo boşu boşuna akın yapmış durumuna düşebilmektedir. 1605 yılında gerisin geri Benzert Limanı'na dönen Tunus filosunun başına gelen budur.[104] Şüphesiz bunlar istisnaî örnekler değildir. 1679 ile 1685 arasında Trablus Limanı'na dönen toplam 120 geminin %16'sı eli boş dönmüşken,[105] onsekizinci yüzyıl başlarındaki İspanya Veraset Savaşları sırasında 276 Zelandalı korsan kaptanın 91'inin (%33) elleri boş kalmıştır.[106]

101 D'Aranda, *Relation de la captivite*, 263-6.

102 BNF, *GF* 1660, s. 56, 1222, 1661; De Grammont, "La course," 29.

103 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 49; Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 266.

104 De Breves, *Relation des Voyages*, 335; Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie*, vr. 56v-57r.

105 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 32.

106 Lunsford, *Piracy and Privateering*, 15.

Başarısızlık tayfa karşısında zor duruma düşmek demektir; reislerine güvenlerini kaybetmiş yoldaşların gemiyi zorla limana döndürmeleri[107] ve şanslarını başka bir gemide denemeleri mümkündür. Buradan çıkarılacak bir sonuç Mustafa Kadı'nın askerlerinin çok sabırlı olduğu ise bir diğeri de genelde Atlantik korsanlarına atfedilen[108] güverte demokrasisinin denizde seyrüsefer eden herkes için kaçınılmaz olduğudur.

İhmalden kaynaklanan kayıplar halkta büyük tepkilere yol açabilmekteydi. 1607'de *Soderina,* Girit açıklarında fırtınaya yakalanınca çürümüş keresteleri pes edecek ve bu 70 toplu devasa kalyon 350 Müslüman ve 50 Hıristiyanla denizin dibini boylayacaktı. Geminin reisi meşhur korsan John Ward ele geçirdiği aktarmalardan birinin başına geçtiği için paçayı kurtarmıştır; ancak Tunus'a dönünce ölenlerin akrabalarının sert tepkisiyle karşılaşacak ve kalabalığın öfkesi arasında bir müddet köşkünde kuşatılmış olarak kalacaktır.[109]

---

107 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 43.

108 Captain Charles Johnson, *A general history of the robberies and murders of the most notorious pyrates: and also their policies, discipline and government, from their first rise and settlement in the island of Providence, in 1717, to the present Year 1724. With the remarkable actions and adventures of the two female pyrates, Mary Read and Anne Bonny. To which is prefix'd an account of the famous Captain Avery and his Companions; with the Manner of his Death in England. The Whole digested into the following Chapters; Chap. I. Of Captain Avery. II. The Rise of Pyrates. III. Of Captain Martel. IV. Of Captain Bonnet. V. Of Captain Thatch. VI. Of Captain Vane. VII. Of Captain Rackam. VIII. Of Captain England. IX. Of Captain Davis. X. Of Captain Roberts. XI. Of Captain Worley. XII. Of Captain Lowther. XIII. Of Captain Low. XIV. Of Captain Evans. And their several Crews. To which is added A short Abstract of the Statute and Civil Law, in, Relation to Pyracy* (London: Printed for Ch. Rivington, 1724); Clarence H. Haring, *The Buccaneers in the West Indies in the XVII Century* (New York: E. P. Dutton and Company, 1910); Peter Kemp ve Christopher Lloyd, *Brethren of the Coast: Buccaneers of the South* (New York: St. Martin's Press, 1960); Carl ve Roberta Bridenbaugh, *No Peace Beyond the Line: The English in the Caribbean, 1624-1690* (New York: Oxford University Press, 1972); J. S. Bromley, "Outlaws at Sea, 1660-1720: Liberty, Equality, and Fraternity among the Caribbean Freebooters," *History from Below: Studies in Popular Protest and Popular Ideology in Honour of George Rude*, yay. haz. Frederick Krantz (Montreal: Concordia University, 1985), 301-20; makalenin tekrar baskısı için bkz. *Bandits at Sea*, 169-194; Marcus Rediker, *The Many-Headed Hydra: Sailors, Slaves, Commoners, and the Hidden History of the Revolutionary Atlantic* (Boston: Beacon Press, 2000), 5. Bölüm; a.g.y., *Villains of All Nations: Atlantic Pirates in the Golden Age* (London ve New York: Verso, 2012), 4. Bölüm.

109 Bak, *Barbary Pirate*, 143-4.

Ganimetin Muhasebesi

Bölümümüzün bu son bahsinde ele geçirilen ganimetlerden elde edilen hasılatı incelemeye çalışacağız. İlk olarak, insan ganimetini, yani köleleri ele geçirilen mallarla kıyaslayalım. Çektirilerin hâkim olduğu onaltıncı yüzyılda aynı zamanda iş gücü olarak da kullanılan, ancak yelkenlilerin yaygınlaşmasıyla yavaş yavaş bir fidye metasına dönüşen köleler daha ziyade kıyı bölgelerinde ele geçirilmektedir; çünkü kıyının hep yakın olduğu Akdeniz'de tüccarlar ve yolcular korsanlardan kaçamasalar bile en azından kendilerini kıyıya atmayı başarmaktadır. Marsilya arşivlerindeki bir rapora göre 1620 yılında ele geçirilen 15 Fransız gemisinin 6'sından köle alınamazken, geri kalanlardan da toplam 124 kişi çıkmıştır: Yani gemi başına 8 kişi. Bir sene sonra ele geçirilen 5 geminin 1'i hakkında bilgi sahibi değiliz; ancak diğer 4'ünün de içi boş ele geçirildiğini biliyoruz.[110] Trablus'ta 1668-1678 arasında ele geçirilen 104 gemiden 2.450 Hıristiyan, yani sadece gemi başına 20 köle çıktığı kaydedilmiştir.[111] Yine aynı dönemde Trablus'ta bulunan İngiliz Konsolosu Baker, 1679–1685 yıllarında ele geçirilen 71 geminin sadece 30'undan köle alınabildiğini belirtmektedir.[112]

Oysa başarılı bir kıyı akınında yüzlerce ve hatta binlerce köle ele geçirmek mümkündür. Sanuto'ya göre Kemal Reis, Sardinya kıyılarından 1501 yılında 1.050 köle almıştır.[113] Ağustos 1503'te Ferraclos civarına 500 kişi çıkaran 16 Osmanlı kalyetesi 80 tutsak alacaktır.[114] 1535 yılında Tunus'u Şarlken'e bırakıp kaçan Barbaros yolda Minorka'ya uğrayacaktır; Cezayir'e 5.700 köleyle döndüğü iddia edilmişse de[115] yanındaki çektiri sayısı göz önüne alındığında bu rakamın abartılı olduğu ortadadır. Benzer bir rakamı Malta kaynakları 1551'de Donanma-yı Hümayun tarafından yağmalanan Gozo için vermektedir; Piyale Paşa 5.000 köle kaldırmıştır.[116] Bu yüksek rakam hem burada bir se-

110 "Role des vaisseaux francois [sic] pris par les corsères d'Alger des le 1er aoust 1620"; De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 104-6.

111 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly*, vr. 58r-58v.

112 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 48.

113 Sanuto, *I diarii*, IV. cilt, süt. 106.

114 Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem*, 101; AOM 79, fol. 101v vdv.

115 Luigi Pinelli, *Un corsaro sardo, Re di Algeri* (Sassari: Chiarella, 1972), 102.

116 Stephane Yerasimos, "Les relations franco-ottomanes et la prise de Tripoli en 1551," *Soliman le magnifique et son temps: actes du colloque de Paris, Galeries Nationales du*

fer-i hümayundan söz etmemizle hem de ufak ve taşlık adada kaçacak ve saklanacak bir yer olmamasıyla açıklanabilir. Yine böyle yüksek bir rakam Madrid'deki Fransız Elçisi Fourquevaux tarafından verilmiştir: Granada içlerine yapılan bir seferde 4.000 kölenin ele geçirildiğinden bahsetse de bu abartılı bir dedikodu olmalıdır.[117]

Sosa'nın 1580'ler için verdiği rakamlar daha makûldur. Zaten Cezayir'den yazan bir görgü tanığından daha güvenilir olmak da pek mümkün değildir. Portekizli keşişe göre 1582'de Uluc Hasan Cenova'nın 7 mil yakınındaki Monticello'dan 130, Barselona'nın 8 mil ötesindeki Pineda köyünden 50 tutsak almıştır. 1585'te kadırgalarıyla Cebelitarık'ı geçen ve okyanustaki Lanzarote Adası'na 250 tüfekçi çıkarıp 300 tutsak kaldıran gözü kara Arnavud Murad Reis'tir. Bir sene sonra Ahmed Paşa Korsika'daki Faringola köyünden 240 köle almışsa da bir sonraki yağmasından neredeyse eli boş dönecektir: Cenova'nın 6 mil uzağındaki Para'dan sadece iki kişi ele geçirebilmiştir.[118]

Her ne kadar Salvatore Bono korsanlara karşı alınan önlemlerden ve tüm Hıristiyan kıyılarında yükselen gözetleme kulelerinden bahsetse[119] ya da Robert C. Davis sahil tahkimatlarının çıkarma gruplarının sayısını azalttığını ve onyedinci yüzyılda artık Fondi, Terracina, Rapallo gibi içerideki yerleşimlere çıkarma yapmayı imkânsızlaştırdığını iddia etse de,[120] onyedinci yüzyılda da kıyı akınları bereketli geçmişe benzemektedir. Ellen G. Friedman'ın rakamlarına göre 1570–1609 arasında esir düşen İspanyolların sadece %31.9'u kıyıda yakalanırken, bu oran 1610–1619'da %54.2'ye çıkacak ve onyedinci yüzyılın ilk yarısında da %40 ile %43 arasında değişecektir. Demek ki kıyı istihkâmlarındaki iyileştirmeler belki onaltıncı yüzyılın başarılı kuşatmalarının ve içlere kadar sızan ve günler süren yağmalarının önüne geçmiş olabilir; ancak korsan harekâtlarının artan operasyon çapının da etkisiyle, kıyı çıkarmalarında hâlâ birçok köle ele geçirilmektedir.

Grand Palais, 7-10 Mars 1990, yay. haz. Gilles Veinstein (Paris: La Documentation Française, 1992), s. 539, dn. 63.

117 L'Abbe Douais (yay. haz.), *Depeches de M. de Fourquevaux*, I. cilt, 135; Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 195.

118 Haedo, *Topografia,* I. cilt, 398, 400, 402, 406.

119 Bono, *Corsari barbareschi*, 5. Bölüm.

120 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 37 ve dn. 30; Bono, *Corsari barbareschi*, 141-8.

Birincil kaynaklardan gelen bilgiler de bu savı doğrulamaktadır. 1613 yılında yapılan akınlarda hasılat şöyledir: Azor Takımadaları'nda bulunan Santa Maria Adası'ndan 120, Madeira'nın kuzeydoğusundaki Porto Santo'dan 700, Galicia kıyılarındaki Piegne Adası'ndan iki ayrı akında toplam 900 ve Messina ile Catania arasındaki San Marko köyünden 500 kişi.[121] 1617 yazında Porto Santo Adası bir kez daha korsanların hışmına uğrayacaktı: 800 askerle çıkarma yapan 8 korsan yelkenlisi 1.200 köle almış ve kiliselerin çanlarına kadar yağmalamıştı.[122] Ondört sene sonra Baltimore'a yapılan baskında ise ganimet daha mütevazıdır; 22'si erkek, 33'ü kadın, 54'ü çocuk olmak üzere 109 kişi alınmış, ancak bunlardan yaşlı olanlar serbest bırakılmıştı.[123]

Yukarıdaki harekâtların hepsinin uçsuz bucaksız okyanusta savunmasız bölgeleri hedef alması, Akdeniz'in masraflı savunma sistemlerinin korsanları durdurduğu algısını yaratmamalıdır. 1624'te Serenissima Dalmaçya'sındaki Perast'a yapılan baskında 443 kişi ele geçirilmiştir; gazilerimiz buradan Korfu'ya ilerlemiş ve Adriyatik'teki Venedik deniz gücünün merkezi konumundaki bu adadan 13'ü kadın olmak üzere sadece 16 tutsak alabilmişlerdi. Daha kötü korunan Bara ve Küçük Bara'dan da 264 kişi almışlardır.[124] 1637'de Francis Knight'ın kürekçi olarak katıldığı ilk seferde Cenova Körfezi'ndeki bir sahil kasabasından 365, ikinci seferde ise Valensiya ile Alicante arasındaki Calpe'den 315 kişi alınmıştır. Calpe'de köyün erkekleri tarlada olduğu için gazilerimiz kadın ve çocuklarla yetinmek zorunda kalmıştır, ama kimsenin şikâyet ettiği yoktur.[125] Bir sene sonra Kalabriya kıyılarına yapılan başka bir

121 M. Guillerny'nin Marsilya'dan *conseiller du Roy en la Cour du Parlement* M. de Peyresc'e yazdığı 18 Ekim 1623 tarihli mektuptaki "*Nombre des places et bornes quy ont esté saccages par lesditz-corseres d'Alger au Roy d'Espagne*," başlıklı kısım. De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 138.

122 *Calendar of State Papers Domestic: James I, 1611-1618*, yay. haz. Mary Anne Everett Green (London: Her Majesty's Stationery Office, 1858), XCIII. cilt, 491; k. Barnaby, "The Sack of Baltimore," 112.

123 Tinniswood, *Pirates of Barbary*, 139, 141; Barnaby, "The Sack of Baltimore," 119.

124 Joshua White, "'It is Not Halal to Raid Them': Piracy and Law in the Seventeenth-Century Ottoman Mediterranean," *Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, 15th-19th c.*, yay. haz. David Starkey ve Gelina Harlaftis (Athens: Sylvia Ioannou Foundation, 2016), 77-8.

125 Knight, *A Relation of Seaven Yeares Slaverie*, 9-10.

akında ise 3.000 kişilik nüfusun 115'ini, yani %3.8'ini tutsak etmeyi başaracaklardı; ancak bunların büyük çoğunluğu yaşlı ve işe yaramaz kimseler çıkacaktır.[126]

Peki toplamda durum nedir? Friedman'ın hesaplamalarına göre 1575-1769 arasında İspanyol keşişlerin kölelikten kurtardıkları 9.500 kişinin %42.6'sı kıyıda ya da kıyıya yakın sularda özgürlüklerini kaybetmiştir; bunların %26.6'sı balık tutarken, %12.3'ü kıyı bölgelerinde mal taşırken, %3.7'si ise çobanlık yaparken yakayı ele vermiştir.[127] Kıyıdan alınanlarla kıyıya yakın sularda muhtemelen balıkçılık ya da sahil taşımacılığı yapanların beraber kategorize edilmesi, İspanyol istihkâmlarının korsan çıkarmasının ne kadar engellendiğini öğrenmemizin önüne geçmektedir. Bu rakamlardan çıkarılabilecek sonuç gemilerden alınan kölelerin kıyı bölgelerinden alınanlardan biraz daha fazla olduğudur. Bir gemiden çıkan köle ortalaması bir kıyı harekâtından elde edilenden çok daha az olduğuna göre bu durumu nasıl açıklayacağız? Cevabı korsanlarımızın genelde kıyılardan çok gemilere saldırmasında, yani gemi kategorisinin sürümden kazanmasında aramalıyız, ki Trablus'taki İngiliz konsolosun verdiği rakamlar da bunu doğrulamaktadır: Otuz kez gemiden gelen köleden bahseden kayıtlar, sadece altı kıyı akınına işaret etmektedir.[128]

Eric Chaney'nin öne sürdüğü istatistikler de bu savı doğrulamaktadır. Onaltıncı ve onyedinci yüzyılda yapılan 22 fidye kafilesini inceleyen Amerikalı ekonomistin bulgularına göre 4.680 esirin %79'u denizde yakalanırken, %11'i kıyıda, %7'si ise deniz savaşlarında yakalanmıştır; kalanların ise ya hakkında bilgi yoktur ya da bunlar direkt köle olarak doğmuşlardır.[129] Yüzyıl ilerledikçe balıkçılık yaparken yakalanan esirlerin oranı yükselirken, kıyıya yapılan çıkarmalarla gelenlerin ve Atlantik sularında yakalananların oranı da düşmektedir,[130] ki bu da korsanlarımızın 1675'ten sonra artık iyice güçsüzleştiğini göstermektedir; ana ticaret yollarında avlanamamakta ve kıyılara büyük çıkarmalar yapamamaktadırlar.

126 Knight, *A Relation of Seaven Yeares Slaverie*, 18-19.

127 Friedman, *Spanish Captives*, 4-5.

128 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 141.

129 Eric Chaney, "Measuring the Military Decline of the Western Islamic World: Evidence from Barbary Ransoms," *Explorations in Economic History* 58 (2015), 112; 2 numaralı tablonun C kısmı.

130 Chaney, "Measuring the Military Decline," 108.

Eklememiz gereken son bir nokta da erkeklere nazaran daha nadir uzun yolculuğa çıkan kadınların genelde kıyı harekâtlarında ele geçtiğidir; ancak biri bunu istatistiksel olarak gösterene kadar bu iddia sadece bir hipotez olarak kalacaktır.[131]

Kölelerin tüm ganimet içindeki oranı da mallara nazaran daha azdır. Baker'ın rakamlarına göre esirler toplam kârın ancak 1/4 ile 1/5 arasında bir miktarını oluşturmaktadır.[132] Kıyı harekâtlarının kümülatif getirisi de denizde yapılmış akınlardan bâriz şekilde daha azdır. Cezayir'de 1798–1814 arasındaki rakamlara sahibiz. Bu onaltı yıl içerisinde kıyı akınlarından gelen ganimetin toplamının birçok sene %1'in altında kaldığı görülmektedir; üstüne üstlük birçok sene sıfır çekilmiştir. En büyük oranlar %36.1 (1805), %15.8 (%15.8) ve %8.7'dir (1809).[133]

131 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 36.

132 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 49.

133 Panzac, *Barbary Corsairs*, 102, Tablo 2.

YEDİNCİ KISIM

HUKUK

ON BİRİNCİ BÖLÜM

KORSANLIK, PİRATLIK VE ULUSLARARASI HUKUK

Korsanlık ve Piratlık

Yeniçağ Akdeniz'inde korsanlığı inceleyen bir çalışmanın açıklığa kavuşturması gereken en önemli şeylerden biri de Türkçede tek bir kelimeyle ifade edilen korsanlık faaliyetinin çeşitleridir. İlk olarak İngilizce ve Fransızcada *pirate*, İspanyolca ve İtalyancada *pirata* kelimeleri ile ifade edilen niteliksiz deniz eşkıyalığını belirli âdet ve kurallar çerçevesinde ve bir siyasî otoriteyle simbiyotik bir ilişki içerisinde icra edilen ve daha organize bir korsanlık türü olan *corso*'dan ayırmak gerekmektedir.

Piratlık bildiğimiz ufak eşkıyalıktır. Arkasında bir devletin desteği ve herhangi bir meşruiyet kaygısı olmayan topraksız köylülerin ve işsiz denizcilerin icra ettiği bu vizyonsuz haydutlarla çok da vakit kaybetmemek gerekir. Cicero'nun daha Antik Çağ'da kamu düşmanı ilan ettiği (*communis hostis omnium*)[1] bu sefil eşkıyaların hırsları çok ufaktır. "Bir balıkçı gemisi yakalamak, bir hububat ambarı yağmalamak, birkaç hasatçı kaçırmak, Narenta'nın Türk ve Ragusalı tuzlalarından tuz çalmak;" Braudel'in bunlara yakıştırdığı budur.[2] Ancak bitleri kanlandığında işleri büyütmekte ve en sonunda gerçek korsanlara dönüşmekte tereddüt etmeyeceklerdir. Mustafa Âli bize bunların onaltıncı yüzyılda nasıl sıfırdan yükseldiklerini anlatmaktadır. Kazdağı etrafındaki köylerden ok

1 Marcus Tullius Cicero, *De Officiis*, yay. haz. Walter Miller (London: William Heinemann, 1913), Liber Tertius, xxix, 107. Cicero'nun hukuk değil, ahlak üzerine yazdığı bu kitabındaki ifadesinin sürekli yanlış bir bağlamda değerlendirildiğini iddia eden Alfred P. Rubin'e de kulak vermek gerekebilir. *The Law of Piracy* (Newport: Naval War College Press, 1988), 10-11.

2 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 195.

kullanmasını öğrenen beş on kişi bir araya gelip önce kâfir sandallarından birini kaçırır, ardından da Ege koylarında saklanarak deniz eşkıyalığına başlardı. Âli'nin rehzenlik, yani eşkıyalık şeklinde tesmiye ettiği bu evreden çıkmaları ancak yeterli para, silah ve mürettebatı toplamak ve bir fırkata edinmekle mümkündür. Âli bu fırkatalı ikinci evreye "keştîşikenlik" (Fars. *keştî*: gemi; şikesten: kırmak, yenmek), yani gemi avcılığı adını vermektedir. Tam teşekküllü bir korsan olarak karşımıza ancak daha da zenginleştikten ve bir kalyete, yani daha büyük bir çektiri yaptırdıktan sonra çıkacaklardır. Artık Kuzey Afrika'ya gidip diğer korsanlara katılabilir, yani esas oyuna dâhil olabilirler. Merd-efgenlik (Fars. *efgen, figen*: düşüren, yıkan, yere atan) adlı üçüncü evreye geçtikleri bu noktada artık deniz eşkıyalığından korsanlığa terfi etmiş durumdadırlar; zira burada uymaları gereken kurallar vardır. Artık Müslümanlara ve haraçgüzar kâfire saldıramaz, namazlarını aksatıp cihad ve gazâdan dışarı çıkamazlar.[3]

Gerçek anlamda korsanlık ise bundan çok daha farklıdır. Bir siyasî haminin gözetiminde belirli kurallara uyularak yapılan bu korsanlık aslında resmî bir faaliyettir. Kısacası korsanlık hep Antik Çağlara dayanan "kadîm âdetleri, tavizleri ve tekrar eden diyaloglarıyla" (*avec ses usages, ses acommodements, ses dialogues repetés*) karşımıza çıkmaktadır.[4] Egemen bir siyasî irade olarak, merkezî devletlerin ve mukîm diplomasinin yerleşmesiyle hızlı bir şekilde gelişen uluslararası hukukun önemli bir aktörü hâline gelen korsanlarımızın bu kurallara ne kadar uyduğunu aşağıda tartışacağız.

Daha merkezî bürokrasilerini oturtamamış ve şiddetin tekelini eline alamamış[5] Yeniçağ devletleri için bu gayrinizamî kuvvetler düşmanı yıpratmanın ucuz bir yoluyken, denizciler için de devlete kapılanmak ve onun korumasının getirdiği imtiyazlardan yararlanmak için bir fırsattır (bkz. Onikinci Bölüm). Aslında imparatorlukların emrinde

3 Şeker (yay. haz.), *Mevâ'idün-Nefâis fi-Kavâ'idi'l-Mecâlis* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997), 288.

4 Braudel, *La Méditerranée*, II. cilt, 191.

5 Max Weber, *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1994), 35-88; Türkçesi için bkz. a.g.y. *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla (İstanbul: İletişim, 2004), 131-199. Daha modern, spesifik ve detaylı bir değerlendirme için bkz. Janice E. Thomson, *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-Building and Extra-territorial Violence in Early Modern Europe* (Princeton: Princeton University Press, 1994).

olmadıkları dönemlerde de korsanlar kendilerine hâmi bulmakta pek zorluk çekmemiştir. Her hâlükârda bir liman lazımdır; satın alacak birini bulamadıktan sonra soygun yapmanın ne anlamı vardır? Kapılarını açan misafirperver limanların haraçlarını almasından doğal bir şey olmadığı da bir hakikattır; bunu vermek istemeyenlerin Oruç, Hayreddin ve Turgud gibi kendilerine bir liman fethetmeleri elzemdir. Ancak bu da geçici bir çözümdür. Savaşın lojistik ve mâlî yükünün her gün arttığı ve limanların tek başına ayakta duramadığı bir dönemde gazilerimiz zoru görünce dize gelecek ve Osmanlı'nın kapısını aşındırmak zorunda kalacaklardır. Nihayetinde her köşesinden bir hükümdarın kafasını çıkardığı Akdeniz başıboş Karayipler değildir.

Korsanlığı himaye eden siyasî irade aynı zamanda bunların belirli kurallar içerisinde kalmasının da garantisidir. Elimizdeki kaynaklardan bu korsanların uluslararası hukuka riayet etmekte ayak dirediği izlenimine kapılmak kolaydır; ancak yine de temkinli olmak ve bunların kural bozmayan istisnalar olduğunu ifade etmek gerekiyor. Zira bu kaynakların büyük çoğunluğu korsanlara ve korsanlığa karşı önyargılıdır ve kural ihlalleri belgelere her zaman daha çok yansımaktadır.

Bu organize ve legalize korsanlığı da kendi içinde ikiye ayırmak daha uygundur. Atlas Okyanusu ve kuzey sularında korsanlık yapan İngiliz, Hollandalı, İspanyol ve Portekiz *privateer*'lar devletlerinin birer aygıtı konumundadır ve ancak savaş durumunda ve belirli bir süre için korsanlık yapmaya yetkilidirler. Hakikaten de 1604'te İspanya ile barış yapınca bunlar ortada kalmış ve çareyi Kuzey Afrika'ya gidip Osmanlı korsanlarına katılmakta bulmuşlardır. İkinci bir grup olan Akdeniz *corsaire*'leri içinse durum farklıdır. Atlas Okyanusu'nun ve kuzey sularının aksine Akdeniz'in iki din arasında bölünmesi, buradaki korsanlığın sürekli bir hâl almasına yol açmıştır. Bu, iki grup arasındaki ikinci bir farkı da beraberinde getirir. Privateer'ların yaptıkları saldırılarda herhangi bir meşruiyet derdi yoktur; bu yüzden de ancak savaş hâlinde, yani hukukun rafa kaldırıldığı durumlarda meşru bir biçimde korsanlık yapabilmektedirler. Oysa teoride de kalsa bir kutsal savaş retoriği her iki tarafın corsaire'lerinin de faaliyetlerini sürdürebilmeleri demektir. Ancak hususî bir barış anlaşması durumunda faaliyetlerine ara veren korsanlarımız hiçbir zaman tüm Avrupalı devletlerle anlaşmamaya, yani avsız kalmamaya hep özen göstermemişler midir?

Bu kutsal savaş retoriği ve meşruiyet, korsanların kendi kendilerini denetlemesi gibi garip bir durum yaratmıştır. Avrupa kaynakları ne kadar şikâyet ederse etsin, Avrupalı tüccar ve konsoloslar Mağrib limanlarındaki divanlarda haklarını arayabilmektedir. Bir askerî tarîkat olan Saint Jean şövalyeleri bile bizzat kendilerinin tesis ettiği *Tribunale degli Armamenti* adlı mahkemede şikâyetleri dinlemekte, korsanlığın hukukuna göre zararları tazmin etmekte ve suçluları cezalandırmaktaydı. Başıboş Atlantik dünyasında hayal dahi edilemeyecek bu özel durum *corso*'nun hukukîliğinin bir nişanesi değildir de nedir?[6]

Pennell'e göre bir başka fark da şudur: Corsaire'lerin ana motivasyonu iktisadî iken privateer'larınki siyasîdir. Corsaire'lerden beklenen, limana buğday, köle ve para getirmesidir; paralı asker gibi muamele görmemelerini ve yönetimde söz sahibi olmalarını biraz da bu hayatî rollerine borçludurlar.[7] Ancak kategorilerimizle sarhoş olmadan biraz frene basalım ve Osmanlı, Maltalı ve Floransalı corsaire'leri, İngiliz ve Hollandalı privateer'lardan ya da Karayipler'in *buccanneer*'larından ayıran bu teorik farkların yine de pratikte o kadar bir şey ifade etmediğini belirtelim. Kuzeyin privateer'ları işsiz kalır kalmaz Akdeniz'de iş bulup Osmanlı korsanlarının arasına kaynamış, hatta onlara yelkenli kullanmayı bile öğretmemiş midir?

Korsanlık Beratı, Pasaport ve Patente

Hukukun dışına çıkıp eşkıya konumuna düşmek ve Cicero'yu kızdırmak istemiyorsa, sefere çıkmak isteyen her Osmanlı reisi belirli prosedürleri takip etmek ve kendini denetime açmak zorundaydı.

Bu denetleyicilerden ilki devletti. Korsanların sorumsuz davranışları karşısında diplomatik ve siyasî sonuçları üstlenmek zorunda kalacak idarenin korsanları denetim altında tutmasından daha normal bir şey olabilir miydi? İlk önce, korsanlık yapmak isteyen biri gerekli izni alabilmek için tecrübeli reislerin önünde bir sınavdan geçmek durumundaydı. Bu sınavı geçenler bizzat limanın hâkiminin[8] huzuruna çıkıp duaların okunduğu bir devlet töreni sonrasında reis olarak

6 Greene, *Catholic Pirates*, 110-111.

7 Pennell (yay. haz.), *Journal of Thomas Baker*, 45-6.

8 Beylerbeylerinin güçlerini kaybettiği onyedinci yüzyılda bu kişi genelde dayı ya da beydi.

atanmaktaydı.[9] Bunlar akına çıkmadan Divan'ın ve devlet filosunun başı konumunda olan kapudanın onayını almak ve karşılığında da Frenklerin *lettre de marque*, *letter of reprisal*, *commissie van retorsie* ya da *kaberbrief* gibi çeşitli isimler verdikleri korsanlık beratını edinmek zorundaydı.[10] Bu beratta geminin ve kaptanın ismi yazar ve Tunus, Cezayir veya Trablusgarb hükümetinin onayıyla sefere çıktığı belirtilirdi. Ayrıca geminin reisine hükümetin dostane ilişkiler içinde olduğu ülkelerin gemi ve kıyılarının rahat bırakılması veya ters rüzgârda şartların zorlanıp saldırılmaması gibi spesifik emirler verilirdi.[11] Hükümet korsanlık faaliyetlerini bu şekilde denetleyerek hem kuralları bozanların cezalandırılmasını ve korsanlıktan men edilmesini sağlardı hem de gittikçe güçlenen ve hammadde açısından bağımlı olduğu Avrupa devletlerine karşı dengeli bir dış politika izleyerek kendilerine karşı birleşmesini önlemeye çalışırdı.

Korsanlarımızın sefere çıkmadan limandaki Avrupalı konsoloslardan bir pasaport alması da şarttı.[12] Fransızların *certificat de nationalité* ismini verdikleri bu pasaportta konsolos, temsil ettiği krallığın subaylarına ithafen bu belgeyi taşıyan reise her türlü yardımın yapılmasını rica ederdi.[13] Reisin adı, geminin tipi ve top sayısının da belirtildiği bu belgelerde, reisin kendi topraklarına saldırmaması yönünde talimat aldığı belirtilir ve aksini yapmadığı takdirde rahat bırakılması gerektiğinin altı çizilirdi. Böylece anlaşmalara sadık kaldıkları sürece korsanlarımız barış içinde oldukları devletlerin donanmalarından korkmadan avlanabilirlerdi. Bu pasaport olmadan yola çıkan gemiler kendilerini her türlü muameleye hazırlamak durumundaydı. Bir örnek vermek gerekirse, fırtınadan kaçan ve Rousillon'a sığınan Cezayir

9 Belhamissi, *Histoire de la marine algerienne*, 73.

10 Dan, *Histoire de Barbarie*, 298.

11 Bono, *I corsari barbareschi*, 92-3. Bu beratlara bir örnek için bkz. Giorgio Cappovin, *Tripoli e Venezia nel XVIII secolo* (Verbania: A. Airoldi, 1942), 465.

12 Tunus'taki Fransız konsolosunun verdiği bu tip bir pasaport için bkz. Sebag, *Tunis au XVIIe siecle*, 99. Venedik konsolosunun verdiği pasaport için bkz. Cappovin, *Tripoli e Venezia*, 463-464.

13 Erik Gøbel, "The Danish 'Algerian Sea Passes', 1747-1838: An Example of Extraterritorial Production of"Human Security," *Historical Social Research* 35/4: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History* (2004), 154-5.

gemisi pasaportunu gösteremeyince vali bunların Cezayirli olduğuna inanmayacak ve geminin silahlarına el koyup tüm tayfayı hapse atacaktı. Denizin ortasında korumasız kalan boş gemiyi daha sonra İspanyol korsanlarının gelip yakması da felaketin tuzu biberi olmuştu. Allah'tan hikâyemizin sonunda civanlarımızı mutlu bir son beklemektedir. Cezayir'in diplomatik girişimleriyle serbest bırakılan tayfalar; silahları, topları ve yanan gemiden kalan mallarla birlikte 1674'te Marsilya'dan bir gemiye bindirilip memleketlerine geri gönderilecekti.[14]

Konsoloslardan alınan bir ikinci belge ise ticaret gemilerinin taşıdığı pasaportun bir kopyasıdır. Korsanların denizde karşılaştıkları dost gemilerin güvertesine adam yollayarak belgelerini tetkik ettiğinden Sekizinci Bölüm'de bahsetmiştik. Saldırıya uğramak istemiyorsa dost ülkeye ait bir ticaret gemisi bu tetkike rıza göstermek ve güverteye gelen adamlara Fransızların *passavant* ya da *congé* ismini verdikleri ve Osmanlıların *patente* dediği belgeyi göstermek durumundaydı. Seri numarası da olan bu patentelerde geminin sahibi ve kaptanının ismi, yola çıktığı ve varmayı hedeflediği liman, geminin yükünün detayları, belgenin hazırlanış ve geçerlilik tarihi gibi bilgiler bulunurdu.[15]

Mağrib korsanlarıyla olan anlaşmalarını ciddiye alan Avrupa devletleri suistimallerin korsanlığa bahane olmamasına azamî dikkat göstermiş ve patenteleri büyük bir titizlikle dağıtmıştır. 1747 yılında Hollandalıların çıkaracağı bir nizamnameye örnek de teşkil edecek olan 1730 tarihli İsveç nizamnamesi Finistère Burnu'nu geçen bütün gemilerin patente taşımasını zorunlu kılmakla yetinmemekte, bunların kime verileceğini de belirtmektedir: İsveç vatandaşlarına ve üç yıldır İşveç'te ikamet eden yabancılara. Başka milletlerin İsveç patentelerinden yararlanmasının önüne geçmek için başvuranların geminin tek sahibi olduklarına ve patenteyi sadece adı geçen gemi için kullanacaklarına yemin etmeleri şart koşulmuştur. Geminin el değiştirmesi durumunda hemen Ticaret Odası'na haber verilmesi şarttır. Patente sadece bir yolculuk için geçerlidir ve geri dönüldüğünde sahibi Stockholm'da ise sekiz gün, başka bir limanda ise ondört gün içinde iade edilmelidir. Ticaret Odası'nın olası usulsüzlükler

14 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 77-8.

15 Gøbel, "The Danish 'Algerian Sea Passes'," 182; Leos Müller, *Consuls, Corsairs, and Commerce: The Swedish Consular Service and Long-Distance Shipping 1720-1815* (Uppsala: Uppsala University Press, 2004), 144-6.

konusunda ne kadar hassas olduğu öngördüğü cezalardan bile bellidir. Patentenin sahtesini yapmanın ya da yabancı bandıralı bir gemide kullanmanın cezası ölümdür. Gemi sahibi patenteyi alırken yanlış beyanda bulunursa ağır para cezalarına çarptırılmaktadır. Eğer bir gemi patentesi olmadan yola çıkarsa yine para cezası ödemektedir. Korsanların eline düşüp de geri dönmeyi başarırsa, esaret hayatının üstüne bir ay da mahpus damlarında vakit geçirmesi gerekmektedir.[16]

Kaçarak tetkiki reddetmesi veya ateş ederek direnmesi durumunda bir tüccar gemisi artık *bonne prise,* yani meşru ganimet sayılmaktadır. Yabancı dildeki dokümanları okumakta ve kontrol etmekte zorluk çeken eğitimsiz korsanlar, kaptanın elindeki patentenin orijinal olup olmadığını anlamak için konsolostan aldıkları örneği kullanırlardı. Bazen kelime ve satırları sayar, bazen bordürleri karşılaştırır, bazen de iki belgeyi üst üste koyarlardı. Bu tip iptidaî yöntemlerin sürekli sıkıntı çıkarmasını normal karşılamak gerek. Mesela Port Vendres'deki memurun hatası tüccarlara pahalıya patlamış ve Süleyman Reis patentesi birkaç satır eksik olduğu için İspanya kıyılarında yakaladığı bir Fransız tarafına el koymuştur.[17] Bu tip suistimalleri önlemek için olsa gerek, Fransızlar patenteleri tırtıklı yapmaya başlayacak ve üst kısımlarını sefere çıkan korsanlara verecekti [bkz. Resim 32 ve 33].[18] Böylece reislerimiz, tırtıklarından eşlemek suretiyle belgelerin orijinalliğini kontrol edebilecekti. Sıklıkla rastlanan başka bir problem ise Atlantik'teki gemilerin taşıdıkları patente ile Akdeniz'dekilerin formatının farklı olmasıydı. Bu formattan bîhaber korsanların birçok kez belgeleri tam olan tüccar gemilerini de meşru ganimet saydığı olmaktaydı.[19]

Bu sistem Batı Akdeniz'le sınırlı kalacak ve Doğu Akdeniz'deki gemiler ne düzenli olarak patente taşıyacak ne de buradaki konsoloslara korsanlarla paylaşması için örnekler verilecektir.[20] Onyedinci yüzyıl

16 Albert Sandklef, *Allmogesjöfart på Sveriges västkust 1575-1850* (Lund: Gleerup, 1973), 46; Joachim Östlund, "Swedes in Barbary Captivity: The Political Culture of 'Human Security', circa 1660-1760," *Historical Social Research* 35/4: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History* (2004), 160.

17 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 46.

18 Başka örnekler için bkz. Müller, *Consuls, Corsairs, and Commerce*, 145; Frank Bowen, *The Sea: Its History and Romance* (London: Halton & Smith, 1926), II. cilt, 189.

19 Devoulx, "La marine de la regence d'Alger," 385.

20 Greene, *Catholic Pirates*, 71, 151-2.

sonundan itibaren artan miktarlarda karşımıza çıkan bu beratların sanıldığının aksine onaltıncı yüzyılda da kullanıldığına dair kanıtlarımız da bulunmaktadır. Ancak bu sadece gemilere değil, Dârü'l-İslam'da yolculuk etmek isteyen yabancılara da verilen mürur tezkeresi ya da salukondud[21] (İt. *salvocondotto*) gibi isimler alan daha genel kullanımı olan bir belge olabildiği gibi, korsanlardan korunmak isteyen tüccarların etkili bir kişiden alınan referans mektupları (*letera di recomandation*) taşıdığı da olurdu.[22] Bu beratlara ne kadar riayet edildiğini bilemiyoruz. Ancak İspanyol arşivlerindeki bir belgeden, 1546'da ele geçirdiği buğday yüklü dört gemiden birinin Kapudan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa'dan aldığı salukondudu göstermesi üzerine Turgud'un oralı olmadığını ve beratı denize attığını öğreniyoruz.[23]

Kural Tanımaz Korsanlar ve Her Dâim Mağdur Tüccarlar

"Mükemmel bir *commedia dell'arte*[24] piyesinde olduğu gibi hırsızla avı baştan anlaşmadılarsa da, her zaman tartışmaya ve sonra birbirlerini anlamaya hazırdırlar."[25] Braudel'in yine en güzel kelimeleri seçmesine şaşırmadan soralım: Aslında Antik Çağlardan beri var olan, ancak Yeniçağ'da gelişen savaş teknolojisi, merkezî devlet mekanizması ve mukîm diplomasinin her geçen gün karmaşıklaştırdığı bir uluslararası hukukun gerekli kıldığı belgeleri almadan sefere çıkmamaya özen gösteren korsanlarımız bu hukukun kendilerine dayattığı kurallara ne kadar uymaktadır? Her yerde karşımıza çıkan kural tanımaz Osmanlı korsanı ve mağdur Avrupalı tüccar imajı ne dereceye kadar doğrudur?

İlk olarak, kurallara riayet edildiği anları kayda geçirmenin manası olmadığını ve elimizdeki belgelerin hep Avrupalıların perspektifini yansıttığını hatırlatmalıyız. Dolayısıyla ihlallerin o kadar sık olmadığına ve

21 "...sâlûkondûd ile ya'nî misâknâme ile getürdüği." Nicolas Vatin, *Sultan Djem: Un prince ottoman dans l'Europe du XVe siecle d'apres deux sources contemporaines: Vâki'ât-ı Sultân Cem, Oeuvres de Guillaume Caoursin* (Ankara: Imprimerie de la Societe Turque d'Historie, 1997), vr. VIIIr, s. 143.

22 Mesela Mayıs 1501'de durdurduğu gemilerden biri Kemal Reis'e bostancıbaşından aldığı mektubu gösterecektir. Sanudo, *I diarii,* IV. cilt, süt. 88.

23 Sola, *Los que van y vienen*, 74.

24 Onaltıncı ve onsekizinci yüzyıllar İtalya'sında *Arlecchino* (Harlequin), *Pagliacco* (Palyaço), *Policinella* (Fr. *Polichinelle*) gibi karakterleri üreten maskeli sokak tiyatrosu.

25 Braudel, *La Méditerranee*, II. cilt, 192.

Resim 32. Danimarka Milli Arşivleri. Hans Ellertsen komutasında Saint Croix'ya giden *de Friede* isimli gemiye verilmiş 5 Ocak 1781 tarihli bir Danimarka patentesi. Üstteki tırtıklı kısma dikkati çekmek isterim. Erik Gøbel, "The Danish 'Algerian Sea Passes', 1747-1838: An Example of Extraterritorial Production of "Human Security," *Historical Social Research* 35/4: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History* (2004), 171.

Resim 33. Göteborg bandıralı *Sara* adlı gemi için verilen 12 Haziran 1799 tarihli bir başka patente, Artur S. Svensson (yay. haz.), *Svenska flottans historia* (Malmö: Allhems Förlag, 1943), II. cilt, 1943, 528-529.

vuku bulanların da sadece Osmanlılar tarafından kaynaklanmadığına dikkat çekelim. Ayrıca korsan vilayetlerinin Avrupalılarla meşru ticarî ve diplomatik ilişkiler yürütmüş egemen devletler olduğunu unutmayalım. Örneğin Cezayir, Avrupalıların gözünde en azından ondokuzuncu yüzyıldan önce sadece bir korsan yatağı olmamıştır. Burası aynı zamanda gemilerin sıklıkla uğradığı ve belirli bir ticarî ve hukukî altyapının olduğu güvenilir bir limandır.[26] Mağrib'in korsan limanlarında Avrupalı devletlerin temsilcileri bulunmaktadır ve yukarıda da belirttiğimiz gibi bunlar anlaşmalara aykırı durumlarda vatandaşlarının haklarını arayabilmektedir. Aynı şekilde Avrupa başkentleri de bu limanlardan gelen birçok elçiyi kabul etmiştir. Kısacası korsanlarımız Avrupalıların muhatap almadıkları, gayrimeşru siyasî oluşumlar değildir. Onyedinci yüzyıl boyunca artan sıklıkta imzalanan bir dizi anlaşma işin pratik yanını gösterirken teoride ise Grotius ve Gentili gibi hukukçular Mağrib vilayetlerini gayrimeşru korsanlar olarak gören görüşlere katılmamaktadır. Artık onsekizinci yüzyılın başında korsanlarımızın meşru siyasî ve diplomatik aktörler olduğu herkes tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Cornelius Bijnkershoek gibileri bunları Avrupa korsanlarının muadili olarak görmektedir. Ekonomik saiklerin korsanlığın ipini çektiği ve Sanayi Devrimi'nin tüm Avrupa'nın çehresini değiştirdiği ondokuzuncu yüzyılda korsanlığa meşruiyetini kaybettiren ise korsanların gittikçe azalan faaliyetleri değil, Avrupalı ve Amerikalıların bakış açısı olacaktır. Korsanlarımız artık meşru diplomatik aktörler değil, ticareti tehdit eden ve ortadan kaldırılması gereken haydutlar olarak algılanmaya başladıysa bu tamamen onların kontrolünün dışında bir gelişmedir.[27]

Korsanlarımızın kuralları zaman zaman ihlal ettikleri doğrudur; ancak daha önce de gösterdiğimiz gibi çoğu zaman diplomatik kanallar çalışmakta ve çözümler üretilmektedir. Kaldı ki karşı taraf da sütten çıkmış ak kaşık değildir. 1629'da fırtınadan dolayı gemilerini bırakıp filikalarına binen 16 Müslümanın güvenip sığındığı Fransız gemisi hiç acımadan bunların kafasını kesip mallarını gasbetmemiş midir?[28] Yine aynı zamanlarda *Saint-Jean d'Arles* adlı başka bir gemi, İspanya

26 Fisher, *Barbary Legend*, 123.

27 Kempe, "Even in the Remotest Corners of the World," 365-7.

28 M. Sanson Napollon'un 4 Temmuz 1629'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 302.

kıyılarında teftiş bahanesiyle güvertesine çıktığı bir Cezayir tartanasına el koyup Müslümanları İspanyol kadırgalarına köle diye satmamış mıdır?[29] Aynı yılda gelişen bir üçüncü olayda, Fas'tan dönen Fransız elçisinin gemisi Sela sularında bir Cezayir gemisini ele geçirip Müslümanları köle edecektir.[30] Bizzat elçiyi taşıyan geminin daha mürekkebi kurumamış bir anlaşmayı ihlal etmesi ne menem bir çelişkidir?

Fransa ile Cezayir'i zırt pırt savaşa sürükleyen işte bu tip olaylardır. Bizzat Fransız diplomatı Sanson Napollon, Cezayir gemilerinden İspanyol kölelerin alınmasından, Müslüman denizcilerin denize atılmasından ve dost gemilerin ele geçirilip Fransa'ya götürülmesinden şikâyetçidir.[31] Kısacası korsanlarımızın Avrupalılardan daha fazla hukuka riayet ettiğini düşünen sadece De Grammont[32] ve Fischer[33] gibi modern tarihçiler değil, Napollon ve Annaba yakınlarındaki Fransız istihkâmı Bastion de France'ın valisi gibi çağdaş tanıklardır.[34]

Fransızların ipe un serdiği bir başka alan da ellerine geçen Müslüman köleleri serbest bırakmaktır. Kadırgalarına kürekçi bulmakta sıkıntı çektikleri için sürekli ayak diremektedirler. 1630'da her kürekçi için 100 ekü talep edince kimse bu parayı vermek istememiştir. Ayrıca kürek başında Hıristiyan olan mürtedlerin iadesi de sıkıntı yaratmaktadır. Bunun üzerine Cezayirliler Fransız esir ve tüccarları hapse atmakla kalmayacak, denizde karşılarına çıkan Fransız gemileri ele geçirmeye başlayacaklardır. Kısacası barışın tabutuna son çivi çakılmıştır.[35]

1681'de barışı bozan yine Fransızların yan çizmesidir. Bir sene önce XIV. Louis'nin cevval amirali Duquesne'in güçlü bir donanmayla

29 M. Sanson Napollon'un 4 Temmuz 1629'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, " La mission de Sanson Napollon," 302.

30 M. Sanson Napollon'un 5 Eylül 1629'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 306.

31 M. Sanson Napollon'un 21 Eylül 1630'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," *Revue africaine* 23 (1879), 316.

32 De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 371; a.g.y., "Un academicien captif à Alger," 312.

33 Fisher, *Barbary Legend*, 148.

34 M. Sanson Napollon'un 4 Temmuz 1629'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 302.

35 De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 371-2.

önünde belirmesi bir esir mübadelesi anlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Ancak Fransızlar anlaşmaya uymayacak ve Marsilya'daki köleleri serbest bırakmak yerine küreğe koyacaklardır. Ayrıca Fransızların rüzgârın Provence sahillerine attığı ufak Cezayir teknelerini korsanlıkla suçlayıp barışa aldırış etmeden yağmaladıklarını ve Müslüman tayfayı öldürdüklerini de ekleyelim.[36]

İhlaller sadece Fransızlarla sınırlı değildir. Tek bir örnekle yetinmek gerekirse, 6 Ekim 1658'de, elinde Hollanda konsolosundan aldığı pasaport olmasına rağmen Ahmed el-Kurtubî adlı Selalı reis, Hollanda ticaret filosuna eşlik eden savaş gemileri tarafından teftiş edilmeye rıza göstermiştir. Teftişin hemen ardından Hollanda gemilerinden biri saldırıp Ahmed Reis'in sefinesini yakınca at izi it izine karışacak ve bu sefer diplomasi koridorlarını dolduran Selalıların zılgıtları olacaktı. Barışı korumak isteyen Hollanda, saldırıyı gerçekleştiren Lübeckli kaptanı 9.500 flori tazminat ödemeye mahkûm etmiş ve Hollanda tersanelerinde yanan gemi ile aynı tonajda ve top sayısında bir geminin yapılmasına karar vermişti. Lübeckli'nin gemisi de parası Ahmed Reis'e verilmek üzere satılacaktı.[37]

Son olarak, bırakın sürekli İstanbul'a hesap vermek zorunda olan ve egemen devletler olarak uluslarası diplomasinin de muhatabı olan Mağrib limanlarında konuşlanan gazilerimizi, okyanuslarda faaliyet gösteren William Kidd ve Kara Sakal (Edward Teach) gibi azılı İngiliz korsanları bile eylemlerini hukukun sınırları içinde göstermeye özen göstermiş ve her ne kadar hukukî açıklardan yararlanmakta mahir olsalar da hukukî ve gayrihukukî arasındaki çizginin çizilmesinde aktif bir rol oynamışlardır.[38] Bunların hukukî hassasiyetlerinin olduğu yerde Osmanlı korsanlarının olmaması düşünülebilir mi? Hasan Kalfa gibi saldırgan korsanlar bile kapitülasyonlara saygı gösterdiğine göre hayır. 1626'da Napoli'ye buğday taşıyan bir Hollanda gemisini durduran Hasan gemiyi, kaptanı ve tayfaları serbest bırakacak; ancak Hıristiyan bir limana götürülen buğdaya el koyacaktı.[39] Bir ülkenin savaş hâlinde

36 De Grammont, "Les consuls lazaristes & le chevalier d'Arvieux," 463; a.g.y., "Un academicien captif à Alger," 312.

37 Coindreau, *Les corsaires de Sale*, 200-1.

38 Lauren Benton, "Legal Spaces of Empire: Piracy and the Origins of Ocean Regionalism," *Comparative Studies in Society and History* 47/4 (Ekim 2005), 707-713, 720.

39 *Le Mercure François, Vol. XII: 1626-1627*, 76.

olduğu başka bir ülkenin limanlarına giden tüm gemilere el koyma hakkı bulunduğu şeklinde Ortaçağlardan kalma bir anlayışın hâlâ hâkim olduğunu ve bunun ancak 1650'lerden sonra değişmeye başlayacağını hatırlarsak, Hasan'ın kararının en azından bazılarının gözünde hukukî olduğunu daha rahat idrak ederiz.[40]

1595 yılından başka bir örnekte, Arnavud Murad Reis esaretten daha yeni kurtulan ve geri dönen keşiş Jerónimo Gracian'ı tekrar esir etmeyi teklif eden adamlarına fidyesini ödemiş birinin tekrar esir edilemeyeceği cevabını verecektir.[41] Nihayetinde her şeyin bir adabı vardır! Yine Mayıs 1632'de Usta Murad'ın kapudanesi Bonifacio Boğazı'nda tuz taşıyan bir gemi yakalamış ve Murad'ın gemisine çağrılan kaptana geminin kime ait olduğu ve ne taşıdığı sorulmuştur. Hemşehrisi Cenevizli kaptanın geminin kendisinin olduğunu ve Tunus kıyılarındaki Fransız istihkâmı Bastion de France'a taşıdığı bir Fransız tebaası dışında hiç yabancı yolcu taşımadığını söylemesi üzerine, Usta Murad bu zavallı Savoyalıyı esir almakla yetinecek ve geminin diğer yolcu ve mallarla gitmesine izin verecekti.[42]

Dost devlet gemileri tarafından taşınsa bile, korsanlarımızın düşman milletlere tâbi yolcuları esir etme ve bunlara ait mallara el koyma hakkı vardı; ancak daha önce de belirttiğimiz gibi dost geminin reisinin malın sahibine iade etmek zorunda olacağı navlunu korsanların ödemesi gerekmekteydi.[43]

Korsanların sadece geminin değil, yükün kime ait olduğuna da baktığını bilenler mallarını başka milletlerinmiş gibi paketlemeyi akıl ederlerdi. Mesela Müslüman bir tüccar olan Hacı Muhammed İngiliz konsolosuyla anlaşıp yükünü bir İngiliz'in adıyla etiketlemiş, ancak Santo Stefano korsanları Hıristiyan olmasına bakmadan *Triumph* adlı gemiye el koyunca bütün bu önlemler boşa gitmişti. Hacı Muhammed'in bir gün Pisa'daki ganimet mahkemesinde belirmesi ve 1608 Mart'ında başlayan davaya müdâhil olması, bize korsanlığı düzenleyen hukuka olan güvenin tüccarlar arasında ne kadar sağlam olduğunu göstermektedir. Ne yazık ki inatçı tüccarımız medet umduğu uluslararası hukuku pek iyi bilmiyor

40 Roelofsen, "Grotius and State Practice," 16; Lunsford, *Piracy and Privateering*, 187.

41 Gracián, *Tratado de la redención*, 76.

42 Bono, *I corsari barbareschi*, 365-6.

43 Greene, *Catholic Pirates*, 187.

gözükmektedir. Hindistan'dan Mekke'ye, oradan da Şam'a yolladığı 300 küsur top kumaşı Kuzey Afrika'ya yollamak için Sayda'daki İngiliz konsolosuyla 540 ekü karşılığı anlaştığını ve malların gemiye onun adıyla yüklendiğini söylediğinde aslında ganimetin meşru olduğunu ilan etmiş olacaktır.[44] Tüccarımız bu ifadeyi bir Osmanlı kadısına değil de Hıristiyan yargıca verdiğini unutmuş olsa gerek.

Ahidnamelere mugayır bir şekilde dost gemilerini ele geçirdiklerinde, yani uluslararası hukukun dışına çıktıklarında korsanlarımızın öne sürdüğü bahaneler, yukarıda bahsettiğimiz hukukun içinde kalma endişesini güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Sayda'dan gelen ve 60.000 ekülük mal taşıyan Fransız gemisini ele geçiren bir Cezayir korsanı, arkasındaki Seydî Hamuda ve Hasan Portekiz gibi güçlü armatörler sayesinde Divan'ı ganimetin meşru olduğuna inandırmıştır. Öne sürdüğü bahaneler ise şunlardır: 1. Gemiyi ele geçiren reis limandan ayrıldığında Cezayir ile Fransa arasındaki anlaşma daha imzalanmadığından kendisine Fransız gemilerine saldırma emri verilmiştir. 2. Geminin donanımı çok pahalıya mâl olmuştur. 3. Saldırıya uğrayan Fransız gemisi emirlere karşı gelmiş, kendisini Fransız olarak tanıtmamış ve bayrak dalgalandırmadığı için de kim olduğu anlaşılamamıştır. 4. Muharebeyi başlatan Fransız gemisinin ta kendisidir. 5. Fransız gemisi Anadolu'dan (*la Turquie*) pirinç yüklemiş, yani kaçakçılık yapmıştır.[45] Gördüğünüz gibi yukarıdaki argümanlardan biri hariç hepsi hukukîdir. Kaçakçılık yapmak ya da bir karşılaşma anında gerekli prosedürleri takip etmemekle suçlayarak korsanımız Fransız kaptanı ahidnamenin kendisine verdiği yetkilerden mahrum etmek istemiştir.

Yukarıdaki örnekte korsan reisinin mi, yoksa Fransız kaptanın mı haklı olduğunu bilemiyoruz. Ancak, bu prosedürlerin çok önemli olduğu aşikârdır. Tüccar gemilerinin ilk ateşi açmasını sağlamak ve böylece hukukî güvencelerini kaybederek "kötü" ganimetken "iyi" ganimet hâline gelmelerini sağlamak isteyen korsanların düşman bayrağı çekmek gibi provokatif eylemlere giriştiklerinden daha önce bahsetmiştik.[46] Yine aynı şekilde bayraksız bir gemi gördüklerinde tayfanın dost bir ülkeden olup olmamasına aldırış etmeyecek ve gemiyi ele geçireceklerdi. Daha sonradan geminin içinde buldukları bayraklar bile bunların hareketini

44 Greene, *Catholic Pirates*, 226.

45 De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 225-6.

46 Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters*, 47.

gayrihukukî yapmayacaktı; korsanların yorumuna göre bayraksız gezen gemiler uluslararası hukukun kendilerine sağladığı imtiyazlardan feragat etmiş bulunuyorlardı. 1671 yılında Saint-Vincent Burnu'nda rastladıkları Fransız geminin karaya çıkan tayfasını kovalayıp yakalayamayan ve eli boş dönmemek için de sahipsiz kalan gemiyi Cenova gemisi diye meşru ganimet kaydeden korsanlarımızın foyası, gemilerindeki esirlerin Fransız Konsolosu d'Arvieux'ye bayrağın pupada değil, geminin içinde olduğunu, korsanların bunu görür görmez hemen sakladığını ve gemide Fransızca yazılar gördüklerini söylemesiyle ortaya çıkacaktır. Ne yazık ki geminin bayraksız olması Cezayir dayısının konsolosun şikâyetlerine kulaklarını tıkamasına yol açmış ve ganimet meşru sayılmıştır.[47]

Korsanlarımız 1747'de işi daha da ileri götürüp İsveç hükümetinin kendilerine gönderdiği yıllık haracı taşıyan gemiye saldırıp ganimet diye ele geçirdiklerinde de hukukun inceliklerini açgözlülüklerine kalkan yapmaktan sakınmayacaklardır. Açıkça Cezayir hükümeti ve dayısı için etiketlenmelerine rağmen, düşman bir devletin (Napoli) gemisinde taşınan bu malların ganimet sayılmasından ve İsveç'ten hemen yeniden haraç göndermesinin istenmesinden daha doğal ne olabilir? Bu olaya, "*une sorte de grandeur picaresque*" diyen De Grammont aslında haksızdır;[48] zira korsanların argümanı hukuken doğrudur.

Daha henüz emekleme aşamasındaki bir uluslararası hukukun dayatması olan bu kurallara uymayan reisler döndükleri zaman hesap vermek durumunda kalabilirlerdi. Limanda faaliyet gösteren ve emekli olmuş reislerden oluşan bir Divan, alınan ganaimin meşru yollardan alınıp alınmadığını kontrol etmekle kalmaz, aynı zamanda reisin kararlarını, cesaretini, tayfaya muamelesini ve son olarak ganimeti kayıt altına almaktaki dürüstlüğünü de teftiş ederdi. Onsekizinci yüzyılın sonunda Cezayir'de 50 reisten oluştuğunu bildiğimiz[49] bu komisyonun üyelerinin direkt ganimetten pay alan yatırımcılar olduğu düşünülürse âdilane kararlar verdiği tartışmalıdır. Ancak uluslararası güç dengelerine ve konsolosların yöneticilerle olan ilişkilerine göre kurallara uymayanlara cezalar verildiği ve zararların tazmin ettiği birçok örnek de

47 M. de Arvieux'nün Cezayir'den Marsilya'ya yolladığı 27 Ocak 1672 tarihli mektup; De Grammont, "Les consuls lazaristes & le chevalier d'Arvieux," 349-50.

48 De Grammont, "La course," 38.

49 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 46.

mevcuttur. Aşağıda daha detaylı bir şekilde anlatacağımız bir hikâyeyi burada örnek olarak kullanabiliriz.

San Vincent Burnu'nda ele geçirdiği gemi Fransız bayrağı çekince aldırış etmeyen ve arkasında iz bırakmamak için bütün tayfayı gemiyle birlikte batırmaya çalışan Mayorkalı mühtedi Yusuf Reis, Cezayir'e döndüğünde Fransız Elçisi d'Arvieux'nun şikâyetleri sonucu Cezayir dayısından ağır küfürler ("...*maltraita de paroles.*") işitecek ve falakaya yatırılacaktı. D'Arvieux alicenaplık gösterip Yusuf'u affetse de Mayorkalı batırdığı geminin yerine yenisini almak ve zararı tazmin etmek zorunda kalacaktı. Bu işten Divan'ın da 8.000 kuruş (*piastre*) aldığını da ekleyelim.[50] 1698 yılında iki Fransız gemisini ahidnamelere mugayir şekilde ele geçiren bir başka Cezayirli reis, yine konsolosun şikâyeti üzerine falakada 500 kere inleyecek ve aldığı on esirle malları geri vermek zorunda kalacaktı.[51]

Dayı ya da Divan tarafından hesap sorulacağını bilen ve başlarının belaya gireceğini hisseden reisler bazen esir almadan tüm tayfayı öldürmeyi ve böylece olayın büyümesini engellemeyi denemişlerdir. Esirleri feda etmek anlamına gelen bu tip bir tedbir çok sık uygulanmış olmasa gerek. 100.000 ekülük malla İskenderun'dan gelen Fransız polaka'sının kaptanı Grivet, 1620 Şubat'ının sonunda Lion Körfezi'nde Receb Reis'e rast gelince, Cezayir'le Fransa arasında yeni imzalanan anlaşmaya güvenerek korsanların güverteye çıkmasına ses çıkarmamıştı. Açgözlü reisin kendini tutamayacağı ve tüm mallara el koyduktan sonra arkada delil bırakmamak için bazıları Marsilya'nın en iyi ailelerine mensup 36 kişiyi kılıçtan geçireceğini öngörebilir miydi? Ancak bu kanlı ganimeti iç etmek bu kadar kolay olmayacaktı. İki genç denizci geminin altına saklanmayı ve korsanlar gittikten sonra da kendilerini rüzgâr ve akıntılara bırakıp Sardinya kıyılarına ulaşmayı başaracaklardı. Buldukları ilk gemiyle Marsilya'ya dönünce şehirde başlayan isyan hemen kontrolden çıkacak ve muhafızlar Cezayir elçilik heyetinin de aralarında bulunduğu 60 Müslümandan sadece 12'sinin hayatını kurtarmayı başarabilecekti.[52]

---

50 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 134-6.

51 M. Durand'ın 12 Aralık 1698 ve 12 Ocak 1699 tarihli mektupları, De Grammont, *Correspondance des consuls d'Alger*, 62-4.

52 De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 25-28; Dan, *Histoire de Barbarie*, 447-8.

Basit bir sorumsuzluğun bedeli nasıl da ağır olmuştu! Sorumlular en ağır cezalarla cezalandırılsa da Fransa ile Cezayir arasında zaten zar zor düzeltilen ilişkiler tekrar bozulacaktır; Cezayir'de Fransızları diri diri yakmaktan bahsedilmektedir. Bize kurallara uymanın çok önemli olduğunu ispatlayan sadece işlerin sarpa sarması değildir. Bazıları en iyi ailelerden gelen bu 36 esirin feda edilmesi Receb Reis'in limana döndüğünde başına neler geleceğinden haberdar olduğuna kanıttır. Zaten skandal patladıktan ve Cezayir ortalığı ayağa kaldırdıktan sonra Receb Reis'e haber gönderilip ne olursa olsun Cezayir'e gelmemesi ve ganimeti başka bir korsan limanına boşaltması söylenmiştir.[53]

Daha önce adını andığımız, Cezayir dayısından ağır küfürler yiyen Mayorkalı Yusuf Reis de Saint-Vincent Burnu'nda rastladığı ve uzun süre kovaladığı geminin Fransız bayrağı açmasına sinirlenmekten ve gemiyi ele geçirip batırmaktan kendini alamayacaktır. Denize atılan tayfa diğer korsan gemisinin sandalıyla kurtulunca da, elinden bu Fransızları falakaya yatırıp yeniçerilerin önünde Portekizli ya da en azından Portekizli biriyle evli olduklarını söylemeye zorlamaktan başka bir şey gelmeyecekti.[54] Bu çabaların nafile olduğundan yukarıda bahsetmiştik.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi geminin başka bir millete ait olduğunu ya da en azından düşman ülkelere mal ve yolcu taşıdığını söyletmek ve ganimeti meşru göstermek için tayfalara işkence edildiği de olmaktaydı. 1619 Mayıs'ında Gramaye'nin gemisini yakalayan korsanlar iki miçoyu zorla yalan itiraflarda bulunmaya zorlarken, Portekizlinin biri önce İspanyol, sonra Yahudi olmakla suçlanmıştır. Sünnetli olup olmadığına bile bakılan zavallı Portekizli bir de 300 değnek yiyince gemideki bazı malların kendisine ait olduğunu söylemekle kalmamış, Gramaye'nin bir piskopos olduğunu ve yanında bir İspanyol ile Malta şövalyesi bulunduğunu da eklemiştir.[55]

Son olarak, arkada kanıt bırakmamak için tüm tayfayı katletmenin Osmanlı korsanlarına özgü olmadığını belirtelim. Hollandalı korsanlar da Akdeniz'de ellerine geçen tayfaları yelkene dikip denize atmaktaydılar.[56] Bir başka örnekte, Süleyman Reis'in Volos Limanı'ndan İstanbul'a

53 M. Chaix'nin 28 Mart 1622'de Cezayir'den Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 31-2.

54 Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 134-5.

55 Purchas, "Relations of the Christianitie of Africa," 282-3.

56 Tenenti, *Piracy and the Decline of Venice*, 59.

buğday taşıyan şaykası Nikoloz'un riyasetindeki bir pirat kalyonun saldırısına uğramıştır. Şaykayı ele geçiren eşkıyalarımız Süleyman ve "beş aded gemi yoldaşını" katletse de, öldürülmesi için içlerinden birine teslim ettikleri Mehmed adlı bir altıncısının "bir tarikle" kaçmayı başarması ileride baş ağrıtacaktır. Bu menfur hadiseden sekiz sene sonra Süleyman Reis'in Cerbeli babası Yahya, Nikoloz'u İstanbul'da "müstemen" bir tüccar olarak ticaret yaparken yakalayınca, Mehmed adlı bu yoldaşın tanıklığından istifade ederek Nikoloz'un meclis-i şer'-i şerîfe ihzâr edilmesini, yani mahkemeye çıkarılmasını sağlayacaktır. Ancak, Mehmed'in ifadesi tek başına yeterli olmamıştır; zira uyanık Nikoloz o tarihlerde İskenderiye Limanı'nda olduğunu öne sürerek hakkındaki suçlamaları kesin bir dille reddetmiş, mahkeme de müddeiye delil ve şahitlerini sunması için zaman vermiştir.[57]

Yaptıklarının bedelini ödemek istemeyen korsanlar için bir seçenek de hukuka aykırı şekilde elde ettikleri malları başka bir limana boşaltmaktı. Eğer bu liman korsanın saldırdığı ülkeyle bir anlaşma içinde değilse bir anda "kötü" ganimet "iyi"ye dönüşmüş olurdu. Cezayirlinin Marsilya'da katledilmesinin ardından Cezayirli armatörlerin Receb Reis'e kesinlikle Cezayir'e gelmemesini ve yükünü başka bir limana boşaltmasını salık verdiklerinden az önce bahsetmiştik.[58] Bu olaydan on beş yıl önce gayrimeşru şekilde alınan Fransız esir ve mallarının iadesini talep etmek için İstanbul'dan Tunus'a gelen Savary de Brèves ile Tunus Dayısı Osman'ın arasındaki görüşmeler tam sonuca bağlanacakken, İskenderiye'ye giden iki Fransız gemisinin yakalanması anlaşmayı zora sokacaktı. De Brèves 70.000 real ve kumaş yüklü gemilerin iade edilmesini olmazsa olmaz diye şart koşmuş; İstanbul'un tepkisiyle olası bir isyan arasında kalan Osman ise bir yandan olayın esasını öğrenmek bahanesiyle elçiyi oyalarken, öte yandan da acil bir fustayla korsanlara yüklerini Benzert'e değil, başka bir limana boşaltmalarını tembihlemişti.[59]

57 ISAM, *GŞS* 36, vr. 163b (8 Şaban 1023/13 Eylül 1614). Joshua White ileri tarihli sicillerde dava ile ilgili bir kaydın olmamasını Nikoloz'un kaçtığı şeklinde yorumlamıştır. *Piracy and Law*, 2-3.

58 M. Chaix'nin 28 Mart 1622'de Cezayir'den Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "Les deux canons de Simon Dansa," 31-2.

59 De Brèves, *Relation des Voyages*, 330-2.

Avrupalıların çoğu zaman bütün korsan devletleriyle aynı anda barış içinde olmaması sadece korsanlara hareket alanı sağlamakla kalmıyor, bazen diplomatik karmaşalar da yaratabiliyordu. Mesela 3 Cezayir ve 6 Tunus gemisinden oluşan bir filo Benzert'e döndüğünde hemen Fransız konsolosu devreye girecek ve Tunuslulardan ahidnameler doğrultusunda alınan Fransız kölelerin bırakılmasını talep edecekti. Ancak o sıralarda Cezayir ile Fransa arasında bir ahidname olmadığından kölelerin Cezayirlilere mi, Tunuslulara mı ait olduğu bir anda önem kazanmıştı. Sonunda bir şapkaya (*barrete*) koydukları 9 kâğıdın 6'sına Tunus, 3'üne Cezayir yazacak ve kölelere bunları çektireceklerdi. Tunus'u çekenler serbest bırakılırken Cezayir'i çekenlere ise şansına küsmek ve kadırganın yolunu tutmak kalmıştı.[60]

Ancak başka limana yük boşaltma taktiğinin her zaman işe yaramadığını da belirtelim. 1699'da ele geçirdiği Fransız gemisi ile Cebelitarık'ı geçip Tatvan'a sığınan korsan reisi, Cezayir'deki Fransız konsolosunun etkisini hesaba katmamış olsa gerek. Reisin Şerşelli, yani Cezayir tebaası olduğu anlaşılınca Cezayir Dayısı Hasan Çavuş Tatvan'a gemi yollayıp gemi ve ganimete el koymak ve ivedilikle adaleti tesis etmekte bir an bile tereddüt etmemiştir. Şerşel kaidi tarafından mallarına el konan reise ise fakr u zaruret içinde sürünmek kalmıştır.[61]

Başka bir örnekte de 1680'de Cezayir Limanı'nda korsanlığa çıkan bir Trablus gemisi Languedoc'da ele geçirdiği ufak bir gemiyle döndüğünde kendisini kötü bir sürpriz beklemektedir. Cezayir ile Fransa arasında barış görüşmeleri başladığından ne malını satabilmiş ne de gemisine yeniçeri yazabilmiştir; zira görüşmeleri tehlikeye atmaya hiç de hevesli olmayan Divan yeniçerilerin korsanlığa çıkmasını yasaklamıştır.[62] 1630 yılındaki barış görüşmelerinde de benzer bir hadise vuku bulmuş ve Cezayirliler Sela'ya mektup yazarak Fransız gemileriyle gelen Cezayir gemilerine limana giriş izni vermemelerini ve Marsilyalılara sıkıntı verenleri cezalandırılmak üzere kendilerine yollamalarını istemiştir.[63]

60 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 98.

61 Belhamissi, *Marine et marins d'Alger*, I. cilt, 129-130.

62 P. Le Vacher'nin 16 Ağustos 1680'de Cezayir'den Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "Les consuls lazaristes & le chevalier d'Arvieux," 101.

63 M. Sanson Napollon'un 21 Eylül 1630'da Bastion de France'dan Marsilya'ya yazdığı mektup; De Grammont, "La mission de Sanson Napollon," 317.

Resim 34. 1683'te Cezayir'i bombalamaya gelen Fransız donanmasına tepki olarak Konsolos Jean le Vacher'nin topun ağzına konmasını gösteren 1698 tarihli Hollanda gravürü, *Amsterdams Historisch Museum*, Jan Luyken. Cezayirlilerin Baba Merzuk adını verdikleri Venedik yapımı bu topun ağzına beş yıl sonra bir başka Fransız Konsolosu Andre Piolle konacaktı. 1830'dan sonra Fransa'ya götürülen ve bugün Brest Tersanesi'nde bir kolonun üzerinde duran topu yakınlarda Cezayir hükümeti Fransa'dan talep etmiştir.

Bazen de korsanlarımızın arkasına sığınacak bir bahane bulamadıklarını ya da bulmakla uğraşmadıklarını görmekteyiz. Kendisine neden Fransız gemilerine saldırdığını soran Fransız Elçisi Savary de Brèves'e, "benim kumaşımdan insanlar ittifaktan falan anlamaz, talihimin bana sunduğunu reddedemem... Ganimet alma isteğim beni Allah'ın emirlerine ve Dünya'nın kanunlarına sırtımı döndürecek kadar çok... Denizden babam çıksa satarım"[64] diye cevap veren John Ward (*Vert*) gibi nobran reislerimizin olduğunu kabul etmeliyiz. Başka bir misalde, 1674 yılında bir Livorno gemisi daha sonra Cezayir dayısı ve Osmanlı kapudan-ı deryası olacak Mezemorta (İt. *mezzomorto*: yarı ölü) lakaplı Hüseyin Reis'in eline düşünce gemideki yirmi kadar Fransız ahidnamelere göre kendilerinin esir edilmemesi gerektiğini söyleyecektir. Mezemorta'nın cevabı ise artık İtalya ve Fransa'dan çok uzakta oldukları, gemideki erzakın ancak Cezayir'e gitmeye yeteceği ve oraya gidince kendilerini konsolosa teslim edeceği şeklindedir. Fransızları rahatlatmak için kendilerinden alınan parayı da geri veren Hüseyin Cezayir'e geldiğinde sözünü tutmayacak ve d'Arvieux ile karşı karşıya gelmekten çekinmeyecekti. Fransızların bir türlü iade etmediği sekiz Cezayirliyi bahane eden dayı da işi yokuşa sürmeyi tercih etmiştir.[65] Görüldüğü gibi Mezemorta'nın elçilerden konsoloslardan korkusu yoktur. Bu olaydan dokuz sene sonra Fransız donanması tehditkâr bir şekilde toplarını şehre çevirdiğinde, D'Arvieux'nün haleflerinden Jean le Vacher'yi topun ağzına koyup denize fırlatan bizzat o değil midir [bkz. Resim 34]?

64 "...*les gens de sa qualité, n'auoient point esgard à ces alliances: qu'il ne pouuoit refuser ce que sa bonne fortune luy offriroit... Que le desir d'en auoir, monte une fois à tel excès de faire tourner dos aux commandemens de Dieu & aux loix du monde, ne receuoit plus frein d'aucunes considérations: Bref qu'il vendroit son pere mesme, s'il trouuoit en mer.*" De Brèves, *Relation des Voyages*, 325.

65 De Grammont, "Un académicien captif à Alger," 319.

SEKİZİNCİ KISIM

İDARE

ON İKİNCİ BÖLÜM

HUZURSUZ BİR İTTİFAK: MAĞRİB'İN GAZİLERİ, DERSAADET'İN MEMURLARI

Kitabın sonuna yaklaşırken sıra Osmanlı başkenti ile kitap boyunca başına buyrukluklarının altını çizdiğimiz korsanlarımızın arasındaki ilişkileri incelemeye geldi. Hem korsanları sürekli bir devlet memuru gibi gören indirgemeci ve anakronik bir hâkim paradigmanın düzeltilmesi hem de Osmanlı arşivlerindeki belgelerin de çalışmaya dâhil edilebilmesi açısından bu ilişkilerin doğru yorumlanması olmazsa olmaz koşullardan biridir.

İmparatorluğun yapısına eklemlenmiş çeşitli grupları modern devlet paradigması içinde "resmî" uzantılar olarak görmek, tarım imparatorluklarını ayakta tutan esnekliği anlamamak[1] ve merkezî devletin gücünü abartmak demektir. Oysa bir ittifaklar kümesinin tam merkezine konuşlanmakta pek mahir bir yapı olan Osmanlı İmparatorluğu[2] ile ondördüncü yüzyıl Balkanlar'ındaki akıncılarını hatırlatan Doğu Akdeniz korsanları arasındaki işbirliğinin şifrelerini bu yolla çözmek mümkün değildir.

İstanbul ile Mağrib'e göçen korsanları birbiriyle işbirliğine iten, kaynakların dediklerini olduğu gibi kabul eden bir tarihçiliğin üstelediği gibi *sadece* ortak bir dinî ve etnik köken değildir. Birinci Bölüm'de de gösterdiğimiz gibi ne böyle bir etnik köken vardır ne de dinî aidiyet *her zaman* Akdeniz serhaddinin başat belirleyicisidir. Kaldı ki böyle duygusal saiklerle girişilen bir işbirliğinin uzun sürmesi mümkün değildir.

1 Gábor Agoston, "A Flexible Empire: Authority and Its Limits on the Ottoman Frontiers," *International Journal of Turkish Studies* 9/1-2 (2003): 15-31.

2 Karen Barkey, *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

Aslında Osmanlılar Doğu Akdeniz'deki denizcileri donanmalarında kullanmaya 1499-1503 arasında Venedik'le yaptıkları savaşla başlamışlardır. Bu savaşta Kemal ve Burak reisler II. Bayezid'in emrine girip Venediklilere kök söktürecektir. İlerleyen yıllarda Rodos şövalyelerine karşı da Osmanlılar adına mücadele eden bunlardır.

Bu gazilerin faaliyetleri sadece Doğu Akdeniz'le de sınırlı kalmamıştır. 1492'de yalandan da olsa irtidad etmeyi göze alamayıp vatanlarından sürülen Endülüs müdeccellerini taşıma görevi de Müslümanların koruyuculuğunu üstlenen II. Bayezid tarafından Kemal Reis'e verilmiştir. Kemal Reis'in Sicilya'daki korsanlık faaliyetlerinden etkilenen Mağribliler daha 1505 yılında İstanbul'a bir elçi yollayarak sultandan İspanyollara karşı Kemal Reis'i yardıma göndermelerini isteyecektir. Sultan bu teklifi kabul etmiş olmalı ki, birkaç ay sonra Kemal'in Tunuslu bir kaidin[3] kızıyla evlendiğini ve 11 çektiriyle Hıristiyan sularına doğru sefere çıktığını görüyoruz. Ertesi yaz gemi sayısını ikiye katlayarak başkente girdiğinde herhâlde muzaffer bir kumandan edası takınmış olmalıdır.[4]

Yine aynı sıralarda Batı Akdeniz kökenli denizcilerin de Osmanlı hizmetine girdiğini saptamak mümkündür. 1501 Mayıs'ında bostancıbaşından aldığı salukonduğu (*letera di recomandation*) göstermek için Kemal Reis'in gemisine giden Sakızlı kaptan, Georgi adında bir Katalan'la karşılaşmıştır. Bu Katalan üşenmeyip ta İstanbul'a kadar gelmiş ve Kemal'i bulmuş, gazimiz de bunu sultanın huzuruna çıkarıp hilat giymesini sağlamıştır. Aynı Hıristiyanı gören Messinalı bir başka tüccara göre soyadı Andero olan bu azılı korsan İspanya, Fransa, Venedik ve Rodos topraklarından sürülmüştür; demek ki şansını bir kez de Memalik-i Mahruse'de denemek istemiştir.[5]

Elimizdeki tek örnek Georgi değildir. Volkan Dökmeci Sanudo'da bulduğu kayıtlardan aynı tarihlerde Adriyatik Denizi'nde terör estiren Mağribli korsan ve denizcilerin Osmanlı donanmasına katılmasından

3 Volkan Dökmeci "*un cayto di Tunis*" ifadesini "Tunuslu bir kadı" olarak çevirmişse de, İspanyol ve İtalyan arşiv belgelerinde bu kelime kaidler, yani bey ve kumandanlar için kullanılmaktadır. Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık," 201.

4 Sanudo, *I Diarii*, VI. cilt, süt. 277, 300, 368; Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık," 200-1.

5 Sanudo, *I Diarii*, IV. cilt, süt. 88-9; Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık," 188.

büyük rahatsızlık duyan Venediklilerin sert tedbirler aldığını saptamıştır.[6] 1512'de Memlüklerin İstanbul'a yolladığı donanmada birçok Mağribli denizcinin bulunduğunu da ekleyelim.[7]

Ancak bu ilk ittifak onaltıncı yüzyıldakinin ihtişamından ve sürekliliğinden uzaktır; her ne kadar bu korsanların faaliyetleri Batı Akdeniz'e dek uzanmışsa da, Osmanlı donanmasının buralarda fırtına gibi esmesine daha zaman vardır. Bu ittifakı bir başka seviyeye taşıyan faktör Akdeniz'in iki yakasında cihanşümûllük iddiasında iki imparatorluğun belirmesidir. Memlüklerin ortadan kaldırılması ve Rodos'un Saint Jean şövalyelerinden temizlenmesi Doğu Akdeniz'de Venedik ve Osmanlıların hâkimiyetinde yeni bir düzen oturtulmasını mümkün kılmıştır. Bu da buradaki serhaddin kapanması ve korsanlarımıza Mağrib yolunun gözükmesi demektir. Batı Akdeniz'de ise hanedan evliliklerinin bir sonucu olarak Şarlken'in Kastilya, Aragon, Sicilya, Napoli ve Sardinya'ya hükümdar olması ve Kastilya'dan kovulduktan sonra büyük çoğunluğu Mağrib'e geçen müdeccellerin taşıdıkları intikam hırsı korsanlık için uygun bir ortam oluşturmuştu. Ancak mesele sadece iki imparatorluğun topraklarını genişletmesi değildi. Değişen askerî teknolojinin gerektirdiği organizasyon, finans ve lojistik ihtiyaçlar merkezkaç grupları merkeze bağımlı kılarak başkentleri güçlendirmişti.

İşte bu ahval ve şerait içinde Kuzey Afrika'da beliren Hayreddin, Oruç, Sinan, Aydın ve diğerleri sadece İspanya'nın saldırgan politikalarıyla değil, top ve tüfekleriyle de karşılaştılar. Geri kalmış Mağrib limanlarının altyapısıyla Hıristiyanlara kafa tutulamayacağını anladıkları noktada da İstanbul'un yardımını istemekten gocunmayacaklardı. Daha ileri gitmeden soralım: Peki bu ne zaman olmuştu?

Gazilerimizin Osmanlı Hizmetine Girişi

Oruç Reis'in 1516'da fethettiği Cezayir'in Osmanlı İmparatorluğu'na katılması aslında 1519 yılında gerçekleşmiştir. 1518'de Oruç'un şehid düşmesi sonucunda bölgede zor duruma düşen Hayreddin, vakit kaybetmeden İstanbul'a Hacı Hüseyin Ağa adlı bir elçi göndermiştir. Cezayir'in

6 Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık," 52.

7 Sanudo, *I Diarii*, XIV. cilt, süt. 502; Dökmeci, "Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık," 137-8.

önde gelenlerinden bir mektupla[8] İstanbul'a gelen hacımız bu korsan yatağının Dersaadet'e bağlılığını bildirecek ve karşılığında sultan da Hayreddin'i Cezayir beylerbeyi olarak atayıp himayesi altına alacaktır.[9]

Ancak bu, korsanlarımızın İstanbul ile ilk teması değildir. O sıralarda Tunus sultanının korumasında korsanlık yapan Oruç, 1514'te Muhyiddin Reis'i Yavuz'a göndermişti. Üç yıl sonra ise Selim'in Mısır'da olduğunu öğrenen Kurdoğlu Muslihiddin ve Deli Mehmed Mısır fatihinin yanına gidip saygılarını sunmakla kalmayacak, Osmanlı donanmasına katılmayı da ihmal etmeyeceklerdi.[10]

Ancak 1520'de, yani ittifakın daha mürekkebi kurumadan Hayreddin'in Cezayir'den kovulması ve Osmanlıların 1520'li yıllarda dikkatlerini Macaristan'a vermesi işleri değiştirmişti. Korsanlarımızın devlete entegre olduğu yıllarda yazılmış Osmanlı kroniklerinin 1519'daki tâbiyetten bahsedip 1520'li yıllarda Mağrib'de olanlardan hemen hemen hiç bahsetmemesi Hayreddin'in tâbiyetinin ancak 1534'ten sonra siyasî ve askerî sonuçlar verdiğini kanıtlamaktadır. Ne Hayreddin'in Cezayir'den kovulması (1520) ne Cezayir'e tekrar girmesi (1525) ne limanın karşısındaki kayalıkta bulunan İspanyol hisarının fethi (1529) ne de *Gazavât*'a göre bu yıllarda iki kere İstanbul'a gelecek kadar başkentle temas hâlinde olan[11] Aydın Reis'in Habsburg Amirali Portuondo'yu

8 Abdeljelil Temimi, "Lettre de la population algeroise au sultan Selim Ier en 1519," *Revue d'Histoire Maghrebin* 5 (1976): 95-101. Mektubun Latin harflerine aktarılmış ve Fransızca'ya tercüme edilmiş hâli için bkz. Nicolas Vatin, "Notes sur l'entree d'Alger sous la souverainite ottomane (1519-1521)," *Turcica* 44 (2012-2013), 158-162. Vatin'in makalesi korsanlarımızın ilk yılları üzerine önemli saptamalar içermekte ve Osmanlıca metinlerin tarihsel bağlama oturtulmasındaki zorlukları ustalıkla aşmaktadır. Ayrıca bkz. a.g.y. "À propos de la captivite à Rhodes d'Oruç Re'îs dans les *Gazavât-ı Hayrü-d-dîn Paşa*." *Turcica et Islamica. Studi in Memoria di Aldo Gallotta,* II, yay. haz. Ugo Marazzi (Napoli: Università degli Studi di Napoli "L'Orientale," 2003): 995-1011; a.g.y., "'Comment êtes-vous apparus, toi et ton frère?': Notes sur les origines des frères Barberousse," *Studia Islamica, nouvelle edition* 1 (2011): 103-131; Türkçesi için bkz. Nicolas Vatin, "«Sen ve Kardeşin Nasıl Ortaya Çıktınız?» Barbaros Kardeşlerin Kökenlerine İlişkin Notlar," *Bir Allame-i Cihan: Stefanos Yerasimos* (1942-2005), yay. haz. Edhem Eldem, Ersu Pekin, Aksel Tibet ve Çağatay Anadol (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), II. cilt, 691-716.

9 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 135a-136b, s. 114-5.

10 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 63a-66b, 83b-85a; s. 76-8, 87-8.

11 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 267b-271a, s. 181-2.

acı bir yenilgiye uğratması (1529) Osmanlı kaynaklarında kendine yer bulabilmiştir. Peki Osmanlı kaynaklarının 1519'dan itibaren artık Memalik-i Mahruse'nin bir parçası olan Cezayir'in kaybedilmesine aldırmamalarını nasıl açıklayabiliriz? Sahibkıran ve kutbü'l-aktab sultanlarının cihanşümûl imparatorluk hayallerinin önündeki en büyük engel olan Şarlken'in Kuzey Afrika'daki planlarına çomak sokan ve en stratejik hisarlarına musallat olan bu maceracı korsanların gazâlarına bir satır da olsa değinilmemesini nasıl açıklayacağız?

Buradan çıkarılacak sonuç, Hayreddin'in İstanbul'a bizzat gelip kapudan-ı derya atanmasından önce İstanbul ile Mağrib arasındaki ittifakın sözde kaldığıdır. Hayreddin kapudan atanmasaydı muhtemelen ilk dönemde Cezayir'le İstanbul arasında gidip gelen elçiler de umursanmayacaktı. Ancak Hayreddin'in daha sonradan önemli bir kumandan olarak kendini ispatlaması bu ilk temasların kaynaklarda ön plana çıkarılmasına yol açmıştır. Zaten bu erken dönemle ilgili *Gazavât*'ta yazılanların aynen tekrar edilmesi ve başka bir bilgi verilmemesi de Osmanlı müverrihlerinin 1520'lerde Kuzey Afrika'da ne olup bittiğiyle pek alakadar olmadığını da göstermektedir.

İttifakın ölü doğmasına yol açan aslında uluslararası konjonktürden başka bir şey değildi. 1516 ve 1519 yıllarında Cezayir'i hedef alan iki deniz harekâtını kötü havanın yardımıyla savuşturmayı başarmış olsa da, ağabeyinin ölümüyle Hayreddin'in yerel gruplar arasındaki desteği azalmıştı. 1520'de Cezayir'i terk edip Cicel'e çekilmek zorunda kalacak ve buradan yaptığı kara ve deniz harekâtlarıyla tekrar güçlenmesi biraz zaman alacaktı. 1521 ve 1522 yıllarında El-Kul, Kustantin ve Annaba'yı fethetmeyi başarmıştı. Yanına Aydın ve Sinan gibi diğer namlı korsanların da katılması ve 1525'te Cezayir'i tekrar ele geçirmesi belki durumu toparlamasına yetmişti, ancak artık hem Habsburgların hem de Osmanlıların başka dertleri vardı.

1529 ile 1533 arasındaki gelişmeler korsanları tekrar emperyal başkentlerin radarına sokacaktı. Limanın karşısındaki adacıkta bulunan İspanyol hisarının yıkılması Cezayir'i sürekli gülle tehdidi altında yaşamaktan kurtarmakla kalmamış, adacığı kıyıya bağlayan bir mendirekle liman korunaklı hâle getirilerek Cezayir'i bir korsan merkezi yapacak sürecin önü açılmıştı. Yine aynı yıl Aydın Reis'in İspanyol Amirali Rodrigo de Portundo komutasında Cenova'dan dönen filoyu

ağır bir bozguna uğratması da çok ses getirmiş ve korsanların operasyonel kapasitesini göstermişti. Tehlikenin farkına geç de olsa varacak olan Habsburglar amiralleri Andrea Doria'yı Şerşel'e gönderecek, ancak harekât başarısızlıkla sonuçlanacaktı.

Osmanlıların dikkatini çeken ise Orta Avrupa'da sıkışan savaş ve kendi deniz kuvvetlerinin yetersizliği olacaktı. 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'nin ardından aniden Osmanlılarla Habsburglar arasında bir çekişme alanına dönen Macaristan'da iki imparatorluk yenişememekteydi. Osmanlılar kendi adayları Zapolya'yı Macaristan tahtına geçirmeyi başardılarsa da, Viyana'yı fethetme ve Almanya içlerine sızarak Protestanları ayaklandırma teşebbüsleri hüsranla sonuçlanmıştı. Üstüne üstlük Habsburg donanmasının 1532'de Koron ve Balyabadra'yı fethetmesi hem gemi teknolojisinde hem de komuta seviyesinde Osmanlıların yetersizliğini açıkça ortaya koymuştu. Zamanında yetişip kuşatmayı kıramayan[12] Ahmed Paşa'yı dönemin vezirlerinden Lütfî Paşa'nın

> "Lâkin baş ve buğ olan kimesne har'âbat ehli ve şâribü'l-hamr olub gemilerin tedârükün idemeyüb hamâkatından gemileri bozub kendü İslâmbola dönmüş idi. Ana bina'en kâfir dahî meydanı hâlî bulub bu hâdiseleri itdi."

ifadeleriyle eleştirmesi boşuna değildi.[13]

Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu bir bölgede düşmanın askerî önemi haiz bir limanı ele geçirmesi Osmanlıları harekete geçirmişti. Aynı düşmanı paylaştıkları eski dostlardan yardım istemenin tam vaktiydi. Orta Avrupa'da savaşın bittiği ve bir doğu seferinin planlandığı yıllarda Hayreddin İstanbul'a çağrılacak ve hem kendisi hem de ekibi için kıyı bölgelerindeki sancaklardan oluşturulan Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in beylerbeyi olarak atanacaktı. Tersane-yi Amire ile Donanma-yı Hümayun artık onun emrindeydi.

---

12 Jurien de la Gravière'e göre eğer 24 kadırgasıyla zamanında yetişebilseydi Ahmed Paşa Doria'nın kuşatmasını kırabilirdi. *Doria et Barberousse* (Paris: Librairie Plon, 1886), 203-5.

13 Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), vr. 343, s. 271.

Dersaadet'in Korsanlardan Beklentileri

Gelelim her iki tarafın bu ittifaktan beklentilerini daha detaylı bir şekilde incelemeye. İlk önce İstanbul'a bir göz atalım. Osmanlıların Fransızlarla yaptığı ittifakın bir mana kazanabilmesi için Osmanlı-Habsburg rekabetinin Batı Akdeniz'e taşınması gerekmekteydi. Zamanın savaş gemilerini oluşturan çektirilerin operasyon çapları düşünüldüğünde Tiren, Ligurya ve Balear denizlerinde operasyon yapmak için korsanların bu sulardaki tecrübesine ve Kuzey Afrika limanlarına ihtiyaç bulunmaktaydı. Hayreddin'in kapudan atanır atanmaz ilk seferini Habsburgların tahıl ambarı Sicilya'nın burnunun dibindeki Tunus'a yapması ve Osmanlıların üretim kapasitesi olmayan ve sadece stratejik aktarma noktası olarak işe yarayacak Malta gibi hedefleri fethetmeye büyük çaba harcaması lojistik hesapların alınan kararlarda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yine kadırganın kısıtlı taşıma kapasitesi nedeniyle Habsburg kıyılarında yapılacak operasyonlarda korsanların tecrübesi büyük önem kazanmaktadır. *Gazavât*'a göre Osmanlılar Hayreddin'i ve gazilerini "İspanya semtlerin bilür deryâ umûrında sâhib-i tedbîr bir adamumuz olaydı didükde" İstanbul'a çağırmışlardır.[14] Tersane-yi Amire'nin en ısrarlı gözlemcileri balyoslar da korsanların teknik katkısına işaret etmektedir. Antonio Erizzo açık açık korsan kalyetelerinin donanmadaki kadırgalardan daha iyi durumda olduğunu ve mürettebatın işinin ehli olduğunu söylemektedir.[15] Otuzbeş sene sonra Matteo Zane de benzer açıklamalarda bulunmuştur.[16] 1583'te bir başka balyos Venedik Senatosu önünde Türklerin kadırgalarla seyrüsefer etmeyi hiç bilmediğini söylemektedir. Ancak korsanların katılımıyla her şey değişmiştir. Eskiden Tersane'de inşa edilen tüm gemilerde kusurlar varken, Uluc Ali'nin kapudan-ı derya atanmasından sonra yapılanlar âdeta *Arsenale*'den[17] çıkmış gibidir.[18] Son olarak, Cezayir'i de görmüş birine başvuralım.

14 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 291a, s. 192.

15 Balyos Antonio Erizzo'nun 1557'de Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, s. 129-130.

16 Balyos Matteo Zane'nin 1594'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 403.

17 Venedik tersanesi.

18 Balyos Paolo Contarini'nin 1583'te Venedik Senatosu'na sunduğu relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, IX. cilt, 222.

İstanbul'a giderken bu şehirden geçen Fas Elçisi el-Tamagrutî de buradaki reislerin İstanbul'daki tecrübesiz ve ihmalkâr meslektaşlarından katbekat iyi olduklarını söylemektedir.[19]

Kapudan-ı deryanın Enderun kökenli olduğu durumlarda bile kritik operasyonel kararlarda bazen tecrübeli korsanlarımızın dediği olmaktadır. 1552 yılında donanma Tiren Denizi'ndeyken, kapudan-ı deryalığı denizcilikteki maharetinden çok veziriazam ağabeyine borçlu olan Sinan Paşa Andrea Doria komutasındaki Habsburg donanmasına baskın verdiyse bunu tecrübeli denizci Turgud'u dinleyip Ponza ve Palmerola adaları yakınlarında pusuya yatmasına borçludur.[20] Kâtib Çelebi'ye göre Malta Seferi'nden önce "Pâdişâh-ı âlem-penâh," Serdar Mustafa Paşa ile Kapudan-ı Derya Piyale Paşa'ya, "Turgud Paşa Malta cezîresinin her ahvâline vukûf ve şu'ûru ziyâdedir, metris yerlerin ve muhâsaranın kolayın bilür, zinhâr mezbûrun re'yine muhâlefet olunmaya deyü" "tenbîh ve te'kîd buyurmuş idi."[21] Bu polyglot[22] Osmanlı münevveri eserinin başka bir yerinde açık açık eğer korsanların arasından seçilmediyse kapudanın yalnız kendi "re'yi ile 'amel eyle"memesini ve "deryâ husûsunda ve deryâ cengi ahvâlinde korsanlar ile meşveret edüb dinle"mesini tembih etmektedir. Aksini yapıp, "kendi bildüğüne gidenler ekser nâdim" olmamışlar mıdır?[23]

Akdeniz'deki tecrübeli denizci sıkıntısı göz önüne alındığında güçlü bir donanma ile Dorialı Habsburglara kafa tutmak isteyen Osmanlılar için korsanların sağladığı tecrübenin önemi büyüktür. Savaş zamanı kendi başının çaresine bakabilen bu düzensiz birliklerin katkısı savaş kapasitesinin bir anda arttırılması gerektiği yıllarda daha da belirginleşmektedir. Mesela İnebahtı'da Osmanlıların esas kaybı zaten her sene neredeyse yenilenen çektiriler değil, tecrübeli denizci ve kürekçilerdir; zira Hıristiyanlar bunları fidye ile salmamakta ısrar etmişlerdir.[24] Demek

19 Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne*, 74-5.

20 De la Graviere, *Les corsaires barbaresques*, 228-33.

21 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 107.

22 Yun. πολύς (*polús*, çok) ve γλωττα (*glôtta*, dil) kelimelerinin birleşiminden πολύγλωσσος (*polúglôssos*). Birden fazla dile hâkim kimse.

23 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 147.

24 Papa 21 Aralık 1571'de İnebahtı'da ele geçirilen Müslümanların satılmasını ya da fidyeyle serbest bırakılmasını yasaklamıştır. M. Rosi, "Alcuni documenti relativi alla liberazione dei principali prigionieri turchi presi a Lepanto," *Archivio della* Reale *Societa Romana* XXI (1898), s. 154, dn.1.

ki tam da bazı korsanlara istimalet verip eski suçlarını affetmenin zamanıdır.[25] Hakikaten de Osmanlı mâlî kayıtlarında da açıkça görüleceği gibi, 1571 yılından sonra Osmanlı donanması ihya edilirken birçok reis Osmanlı hizmetine girmiştir.[26] Bu tecrübeli reislerin aldıkları kararlarla Enderun'da eğitim almış ve seyrüsefer konusunda tecrübesiz paşaların aldıkları arasındaki fark, Preveze'de Hayreddin'in sabırla fırsat kollayışını İnebahtı'daki yanlış kararlarla karşılaştırdığımızda bâriz bir şekilde görülebilecektir.[27] 1571 felaketinden sonra Osmanlılar da bunların tecrübesinin önemini anlamış olacaklar ki, kapudan-ı deryalığa tekrar bir korsan atayıp askerî kararları tamamen kendisine bırakacaklardır: "Donanma-yı Hümâyûn'umun takdîr-i ilâhî ile cümle 'umûrı senün re'y-i rezîn üzre isâbet karînüne tefvîz olunmışdur, dîn ü devlete enfa' olan ne ise münâsib gördüğün üzre 'amel eyleyesin."[28]

Korsan gemilerinin katılımı şüphesiz donanmanın gücünü ve stratejik esnekliğini de arttırmıştır. Savaş zamanında bir anda gemi sayılarını arttırmak isteyen merkezî devletler başka amaçlarla kullanılan gemilere yönelmek zorunda kalmıştır. Venedikliler ticaret kadırgalarını savaş gemisine çevirirken Şarlken de Cenevizli Amiral Andrea Doria'yı Fransızların yanından kendi tarafına çekerek bu problemi çözecektir. Osmanlılar ise normalde kendi ekmeğini yağdan çıkaran korsanlarımızla işbirliğine

25 BOA, *MD* XII, no. 285 ve 476; Laiou, "The levends of the Sea," 241.

26 1571'den sonra Osmanlı hizmetine giren reisler için bkz. BOA, *Kamil Kepeci Tasnifi, Ru'us Defterleri*, 225, s. 46-7, 79, 95, 112, 288-9, 330.

27 Hayreddin'in 1538'de izlediği temkinli izle-gör taktiği için bkz. Guilmartin, *Gunpowder and Galleys*, 57-71. İnebahtı'da da mağlubiyetin sorumlusu düşman donanmasıyla muharebeyi kabul eden Müezzinzade Ali Paşa'dır. Kâtib Çelebi'ye göre Uluc Ali ve sabık kapudan Piyale Paşa gemideki askerlerin terhis edildiğinin altını çizmiş ve kadırgalarda doğru düzgün asker yokken Osmanlı tahkimatlarının koruduğu Preveze Körfezi'nden çıkmanın bir âlemi olmadığını belirtmişlerdir. Ancak daha birkaç ay öncesine kadar yeniçeri ağalığı yapan Müezzinzade, "gayret-i İslâm ve ırz-ı pâdişâhi yok mudur, her sefineden beşer onar âdem naks olmağla ne lâzım gelür" diyerek kendi bildiğini okumuştur. Üstüne üstlük Uluc Ali'nin gemilerden fanus, bayrak ve flandraları çıkartma teklifini de istihza ile karşılayarak bir nevî kendi sonunu hazırlamıştır; zira muharebe başlayınca Hıristiyanlar hemen kapudanesini hedef alıp uzun çatışmalardan sonra kendisini şehit edeceklerdir. Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 113-4.

28 BOA, *MD* XIX, no. 668 (yak. Rebiülevvel-Rebiülahir 980/12 Haziran 1572-8 Eylül 1572). Ayrıca bkz. 265 (26 Safer 980/8 Temmuz 1572), 275 (5 Safer 980/17 Haziran 1572) ve 623 (8 Rebiülahir 980/18 Ağustos 1572).

gidecektir. 1532'de Doria'nın Koron'a yaptığı saldırıyı engelleyemeyen Osmanlı donanması kadar Tersane-yi Amire de yetersiz gözükmektedir; yoksa İbrahim Paşa Venediklilerden neden 30 gemi satın almak istemiştir?[29] Hayreddin'in İstanbul'a gelmesiyle hem Tersane'ye bir çekidüzen verilecek hem de hafif korsan kalyeteleri ve fustalarının katılımıyla Osmanlı donanmasının harekât kabiliyeti artacaktır. Haber alma ve tarassut operasyonlarında çeviklik ve manevra kabiliyetlerini konuşturan korsanlarımız avuçlarının içi gibi bildikleri düşman kıyılarına ani baskınlar da yapabilmektedir. 1544 yılında Nice'i kuşatırken Barbaros'un Salih Reis komutasındaki korsanları Balear Denizi'ne göndermesinin nedeni düşmanı kanatlardan da sarmaktan başka bir şey değildir.[30] Son olarak belirtmek isteriz ki, bunların manevra kabiliyetinin deniz muharebelerinde ne kadar önemli olduğu İnebahtı felaketinden bir tek Uluc Ali ve korsanlarının yüzünün akıyla çıkmasından bellidir.

Ancak korsanların iştirakinin bir de bedeli vardır. İster direkt sisteme derya beyi, azeb ağası ya da hassa reisi olarak eklemlenmiş olsun, ister sefer zamanı Cezayir'den gelip bir deniz harekâtına katılmış olsun; kapudan-ı deryalar bu korsanların avlanabileceği alanlar yaratmak zorundadır. Korsanların ganimet isteğinin donanmayı stratejik hedeflerinden nasıl uzaklaştırdığı 1550'lerde Tiren ve Ligurya denizlerinde yapılan harekâtlarda görülmektedir. 1553'te Fransızlar Roccella Ionica'ya saldırmasına engel olmak isteyince Turgud geri dönme tehditleri savuracak ve her ne kadar Fransız (ve dolayısıyla Osmanlı) yanlısı isyankâr bir asilzadenin toprakları da olsa burayı yağmalayacaktır.[31] İki sene sonra Osmanlı donanması müttefiklerini bir kez daha yüzüstü bırakacak ve Calvi ve Bastia kuşatmalarına katılmak yerine İtalyan kıyılarını yağmalamayı tercih edecektir.[32]

Korsanların Osmanlılara sağladığı bir başka hizmet de haber alma alanındadır. İstanbul Mağrib'deki beylerbeylerine güvenilir istihbarat ağları kurmaları doğrultusunda sayısız emir yollamış[33] ve buralardan

29 Sanudo, *I diarii*, LV. cilt, süt. 615 (28 Şubat 1532).

30 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 274.

31 Manfroni, *Storia della marina italiana*, III. cilt, 386.

32 Panetta, *Pirati e corsari turchi*, 186.

33 Cezayir'e yollanan hükümler için bkz. BOA, *MD* VI, no. 561 (29 Cemaziyelevvel 972/2 Ocak 1565), 904 (22 Şaban 972/25 Mart 1565); XLIV, no. 287 (yak. 23 Muharrem 991/16 Şubat 1583). Trablusgarb'a yollanan hükümler için bkz. *MD*

havadis alamadığında sesini yükseltmesini bilmiştir.[34] Kuzey Afrika'dan başkente gelen bilgiler sadece limanda konuşulanlar ile tüccar ve seyyahların fısıldadıkları değildir. Her yıl yapılan akınlarda alınan esirler ya da Osmanlıca tabirle alınan "dil"ler Hıristiyan kıyılarındaki askerî ve diplomatik gelişmeler hakkında düzenli olarak sorgulanmaktadır. *Gazavât*'a göre Hayreddin bunları limana ayak basar basmaz sorguya çeker, "[b]ellü başlu söz anlar kafir var ise huzurına getürüb kafir yakası havadislerinden dahi ne var ise su'al idüp her şeyden haberdar olurdı."[35] Çevik korsan gemilerinin tarassut operasyonuna gönderilip bizzat dil aldığı da olmaktaydı. Uzun süre Cezayir'e Hıristiyan memleketlerinden havadis gelmeyince, Hayreddin çözümü "bir yürük fırkata" donatıp "[v]ar Barsolona taraflarında gezin, sana yigirmi gün mühlet, bana bir haber getür" demekte bulacaktı. Fırkata Barselona Limanı'ndan çıkmış bir Ceneviz taratasını ele geçirecek ve bunun reisinden Şarlken'in İspanya'dan Orta Avrupa'ya (Engürüs) gittiğini ve Tilamsan sultanını korsanlara karşı isyana ikna ettiğini öğrenecekti.[36] 1574 yılındaki Halku'l-Vad Kuşatması'nda üç kalyetesiyle düşman sularına giderek dil alan Avlonya Azebler Ağası ve Gönüllü Kapudanı Hasan'ın Kocaeli sancakbeyi atanması örneğinde de görüldüğü gibi başarılı tarassut operasyonları rütbe almayı kolaylaştırmaktaydı.[37]

Hızlı ve çevik korsan gemileri sadece Batı Akdeniz'de faaliyet göstermemektedir. Osmanlıların Adriyatik'teki limanlarındaki yöneticileri de bunların istihbarî kapasitelerinden yararlanmayı ihmal etmemiştir. Mesela 1558 yılında Ayamavra Azebleri Kapudanı Karabıyık Reis dil almaya Kalabriya ve Sicilya sularına gönderilmiştir.[38] 1567 kışında üç kalyete ve bir fırkata ile dil almaya giden Kara Hoca ve Uluc Memi adlı "gönüllü reis"ler buğday yüklü dört gemiyi ele geçirip Nova Limanı'na getirmiş, anlaşmalara aykırı bu harekete Venedik amiralinin cevabı ise

VII, no. 653 (6 Receb 975/6 Haziran 1568), 1060 (yak. 14-16 Ramazan 975/13-15 Mart 1568), 1472 (25 Zilkade 975/22 Mayıs 1568).

34 Örneğin bkz. Cezayir beylerbeyine giden hüküm, BOA, *MD* XLIV, no. 297 (yak. 28 Muharrem 991/21 Şubat 1583).

35 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 233b-235a, s. 164; ayrıca bkz. vr. 238b, s. 166.

36 Seyyid Murâd, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, vr. 280b, s. 187.

37 BOA, *MD* XXV, no. 2804 (10 Receb 982/26 Ekim 1574).

38 AGS, *E* 1124, fol. 110 (1558).

12 kadırgasıyla limanı ablukaya almak ve ufak çaplı bir diplomatik kriz başlatmak olmuştur.[39] Bundan üç yıl sonra, Kıbrıs Savaşı'nın tam başında, meşhur coğrafyacının adaşı Pîrî Reis adlı bir korsanın Girit'ten aldığı esirlerden Papalık, Habsburg ve Venedik donanmalarının adada bir araya geldikleri öğrenilmiş; hatta gemi sayısı hakkında bilgi edinilmiştir.[40] 1572'de İlbasan sancakbeyi tarafından Şaban ve Memi adlı iki reis, kalyeteleri ile "deryaya salınıb dil alıp götürmek için irsal" olunmuştur.[41] Avlonya Azebleri Kapudanı Kara Hasan'ın Adriyatik'in bu stratejik limanında önemli istihbari faaliyetlerde bulunduğunu[42] hatırlatıp artık Kıbrıs Savaşı'nın radarından çıkalım ve 1589'da Anavarin Limanı'ndan "küffar vilayetlerine" gönderilen ve yarar dil alan hassa reislerinden Abdullah oğlu Darende Yusuf'a 5 akçe terakki verildiğini ekleyerek bu kısmı sonlandıralım.[43]

Bizzat beylerbeyleri de düşman kıyılarına casuslar göndermekten çekinmezdi. Trablusgarb beylerbeyi iken Turgud Reis'in 1561–62 kışında Sicilya'ya yolladığı Kandiyeli Constantino/Muhammed ve Yeniçeri Ahmed'in hikâyesini başka bir eserde detaylı bir şekilde anlatmıştık.[44] 1576 yılında Uluc Ali'nin emri ve Uluc Hasan'ın talimatlarıyla harekete geçen Navarin kale mimarı (*ingeniero che ha carico della fortezza di Navarino*), Adriyatik'in anahtarı konumundaki Korfu Adası'nın ve buradaki Venedik hisarının planını çıkarmayı başaracaktır.[45] Başka bir misalde, 1584'te Tunus beylerbeyinin casusluğa yolladığı Sicilyalı bir mühtedi Tabarka'da yakalanınca, işkencede daha önce Kapudan-ı Derya Uluc Ali'nin emriyle birçok kez İspanya kıyılarında casusluk yaptığını söyleyecek ve aynı sahillerde benzer faaliyetlerde bulunan diğer Osmanlı ajanlarının ismini verecektir.[46] Son olarak Kemal Reis'in kayınbiraderinin Venedik'te casusluk yaptığının saptandığını da ekleyelim.[47]

39 BOA, *MD* VII, no. 554 (20 Cemaziyelahir 975/22 Aralık 1567); ayrıca bkz. 1078 (yak. 14-16 Ramazan 975/13-15 Mart 1568).

40 BOA, *MD* XIV, no. 517 (24 Rebiülevvel 978/26 Ağustos 1570).

41 BOA, *MD* XIX, no. 87 (28 Safer 980/9 Temmuz 1572).

42 BOA, *MD* XXIII, no. 550 (7 Şevval 981/30 Ocak 1574).

43 BOA, *MD* LXV, no. 96 (24 Şevval 997/5 Eylül 1589).

44 Gürkan, *Sultanın Casusları*, 82-7; AGS, *E* 1127, fol. 103, 104.

45 AGS, *E* 1335, fol. 77 (10 Eylül 1576).

46 AGS, *E* 1417, fol. 172 (7 Ağustos 1584), 181.

47 Sanudo, *I Diarii*, IV. cilt, süt. 267

Mağrib'den Osmanlı limanlarına gelen korsan gemileri buradaki yetkililerle hemen Batı Akdeniz'deki son gelişmeleri paylaşırlardı. 1572 gibi kritik savaş yıllarında bunların sağlayacağı askerî bilgiler çok önemli olabilmekteydi.[48] Korsanlarımızın Avrupa'daki siyasî gelişmeler, düşman istihkâmlarının durumu ve Habsburg donanmasının hazırlık ve manevraları hakkında ilettikleri taze bilgiler İstanbul'un başka yollarla elde etmekte zorlanacağı türde hadiselerdi. Bir örnek vermek gerekirse, 1573'te Cezayir'den İstanbul'a gönderilen mektup Murad Reis'in Cicilye canibinden aldığı 50 "kefere-i fecere"den bahsetmekle kalmamakta," "Luteran kalyonları"[49] ve "İspanya İngilizleri"[50] arasında bir deniz muharebesi meydana geldiğini ve 160 pare Portekiz gemisinin fırtınada "âlât u esbâbı" ile helak olduğunu, yani battığını da belirtmektedir.[51] 1534 seferindeki manevralarından ve Kral Naibi Pedro de Toledo'nun istihkâmları tarassut eden Hayreddin'in casuslarından şikâyet etmesinden, korsanlarımızın düşman savunması hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğu rahatlıkla anlaşılabilir.[52]

Düşman donanmasının hareketiyle ilgili en taze bilgilere de denizin her yerini karış karış dolaşan korsanlarımızdan daha çabuk ulaşan yoktur. 1570 yılında Uluc Ali ve Kara Hoca'nın Adriyatik'teki tarassut faaliyetlerine bakmak yeterlidir. Bir türlü bir araya gelemeyen Hıristiyan donanmasının ahvalini araştırmak için Adriyatik sularını arşınlayan iki tecrübeli korsanın rast geldiği Venedik kadırgası çareyi Dubrovnik'e sığınmakta bulmuştur. Aslında Osmanlı haraçgüzarı olan Dubrovnikliler korsanlarımızın ısrarına rağmen gemiyi teslim etmese de, Uluc bunları en azından Hıristiyan donanmasıyla ilgili bilgi vermeye zorlayabilecektir. Daha sonra Sicilya'ya yolladığı Kara Hoca gece vakti Messina'ya yaklaşacak ve limanda 130–140 Habsburg gemisi saymayı başaracaktır. Ardından da Kalabriya'da karaya çıkıp dil alacaktır. Kaderin cilvesine bakın ki, yakaladığı Hıristiyanlardan biri Kalabriyalı bir mühtedi olan Uluc Ali'nin akrabalarından biridir. Bundan Hıristiyan donanmasının yakın zamanda doğuya doğru yelken açacağı bilgisini almak zor

48 BOA, *MD* XIX, no. 629 (18 Rebiülevvel 980/27 Ağustos 1572), 631 (9 Rebiülevvel 980/18 Ağustos. 1572).

49 Alçak Ülkeler'deki isyancılar.

50 İspanya emrindeki İngiliz Katoliklerini kastediyor olsa gerek.

51 BOA, *MD* XXI, no. 645 (22 Zilhicce 980/25 Ağustos 1573).

52 Del Moral, *Don Pedro de Toledo*, s. 170, dn. 42 ve 201.

olmamıştır.[53] Korsanlarımızın Osmanlı sularına tarassut yapmaya veya dil almaya gelen düşman gemilerine karşı faaliyet gösterdiği, yani karşı istihbarat yaptığını da belirterek bu bahsi bitirelim.[54]

Korsanlarımızın Osmanlılarla Batı Akdeniz arasında oynadıkları tek rol istihbarat alanında değildi. İstanbul'un Fransa ve Fas ile olan ilişkilerinde de aracı rolü oynayacaklardı.

Cezayir'le Paris arasındaki ilk sıcak ilişkiler 1530'larda Hayreddin tarafından kurulacaktır. Osmanlılar ile Fransızlar arasındaki ittifakın ilk adımlarının atılmasında da Cezayir'in önemli bir rolü vardır; iki başkent arasında yolculuk eden Rincon ve De la Forêt gibi diplomatların Cezayir üzerinden seyahat etmesi bunun en güzel kanıtı değil midir?[55] Şüphesiz Valoislarla arası iyi olan bir tek Hayreddin değildir. İspanyollara karşı savaşan gazilerimizle Fransızlar genelde iyi anlaşmaktadır. 1552 yılında Fransız Elçisi D'Aramon, kralına yazdığı mektupta Cezayir Beylerbeyi Salih Reis'in Fransızlara hizmetlerini övecektir. Hakikaten de gazimiz elçinin sevdiği kadar vardır. Fransa kralı kendisine İspanya kıyılarına saldırması için aynı yıl bir elçi gönderdiğinde Salih Reis hamisini kırmayacaktır. Ertesi sene 40 çektirilik bir donanmayla önce Mayorka'nın taşrasını yağmalayacak, ardından 10 Portekiz ve İspanyol gemisi ele geçirecek ve son olarak da Peñon de Velez'e çıkarma yapacaktır.[56] D'Aramon, Salih Reis'in selefi Hasan Paşa'dan ise pek hoşlanmamaktadır. Fransızları dinlemeyip Vahran ya da İspanyol kıyıları yerine kendi kişisel çıkarları için Fas'a saldırmayı tercih eden bu başına buyruk korsanı bir yıl önce görevden aldıran da bizzat kendisidir.[57]

Bazen iltifatlar yerini gerçek bir işbirliğine de bırakabilmektedir. Fransız kadırgalarının amirali Leone Strozzi'nin İspanya'dan Cenova'ya seyahat eden Habsburg veliahdı Felipe'yi yakalamak için 1547'de

53 Valente, *Vita di Occhialì*, 121-5.

54 BOA, *MD* XXV, no. 2686 (26 Cemaziyelahir 982/12 Ekim 1574).

55 İlk dönemdeki diplomatik ilişkiler için bkz. İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 3 (1951-1952), 63-94.

56 H. D. de Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination turque, 1515-1830* (Paris: Ernest Leroux, 1887), 79.

57 Charrière (yay. haz.), *Negociations,* II. cilt, 181-2. Hasan'ın 1567'de üçüncü kez Cezayir beylerbeyliğinden alınmasında yine d'Aramon'un payı olabilir. İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 127-8, 143.

Turgud'dan yardım istediğini biliyoruz.[58] Strozzi bu yardımı alamayacaktı, ancak 1563'teki Mersü'l-Kebir Kuşatması'nda Fransız kadırgalarının hazır bulunması Fransız ve Cezayir donanmalarının ortak harekâtlara girişiklerine açık bir kanıttır.[59]

Cezayir'in Fransa'yı Avrupa'daki baş müttefiği ve koruyucusu olarak gördüğüne en iyi kanıt, Osmanlı donanmasının neredeyse tamamen imha edildiği İnebahtı'nın hemen ardındaki panik yıllarında, yani iş başa kaldığında Fransa'nın korumasına girmek istemesidir.[60] Gazilerimizin vasallık teklifini kabul eden Hıristiyan Kral II. Henri'nin Cezayir, Tunus ve Annaba'ya birer garnizon yerleştirmeyi planladığından bahsedilmektedir.[61] Fransızların bundan sekiz sene sonra Cezayir'e yerleştirdikleri bir garnizon değil, konsolosluk olacaktır.[62] 1593'te artık sadece Cezayir'de değil, Tunus ve Trablusgarb'da da Fransızların bir konsolosu vardır.[63]

Onaltıncı yüzyılda ve onyedinci yüzyılın ilk yarısında sürekli kapılarını açan Marsilya'nın gazilerimiz için önemi büyüktür. Sefere çıkan korsan gemileri bu limandan erzak[64] ve bilgi[65] edinirken korsan hükümetleri de silah ve hammadde satın almaktadır.[66] 1595 yılında İstanbul'un Cezayir beylerbeyinden araya girmesini ve "Marçilya nam vilayet halkını" IV. Henri'yi kralları olarak tanımaya ikna etmesini istemesi iki liman arasındaki yakın ilişkilerin en bâriz kanıtıdır; her ne kadar aynı hüküm inatçılık etmeleri durumunda Marsilyalılara saldırma emrini içerse de.[67]

58 Charriere (yay. haz.), *Negociations*, II. cilt, 72-6.

59 Panetta, *Pirati e corsari turchi*, 186.

60 Charriere (yay. haz.), *Negociations*, III. cilt, 291-2.

61 AGS, *E* 1403, fol. 1 (24 Ocak 1572).

62 Galibert, *Storia di Algeri*, I. cilt, 346.

63 Düvel-i Ecnebiye defterinde kayıtlı ve Bostan, "Garp Ocaklarının," s. 71, II numarada verilen hüküm (Gurre-yi Ramazan 1001/1 Haziran 1593).

64 AGS, *E* 1530, fol. 38 (9 Ağustos 1584).

65 AGS, *E* 1413, fol. 127 (18 Mart 1580).

66 AGS, *E* 1398, fol. 45, 212 (1569); *E* 1413, fol. 127 (18 Mart 1580).

67 Bostan, "Garp Ocaklarının," 75-6, X numaralı doküman. Venedik balyosuna göre İngiltere elçisinin ricasıyla ve Henri de Navarre'a bir jest olarak İstanbul korsanlara Marsilya sahillerini abluka etmeyi emretmiştir. ASV, *SDC*, fil. 32, cc. 40r-40v (4 Eylül 1590).

Bazı korsan saldırıları diplomatik sıkıntılara yol açsa da,[68] onyedinci yüzyıldan önce Paris'le Cezayir arasında büyük sıkıntılar yoktur. Ortak düşman Habsburglara karşı Osmanlıları yanına çekmeye çalışan iki müttefiğin arasından pek de su sızmadığı zamanlardayız; yani limanın Amiral Duquesne tarafından defalarca bombalandığı günlerin uzağında. Bu iyi ilişkiler göz önüne alındığında korsanlarımızın İstanbul ile Paris arasında diplomatik ve haberleşme kanalları sağlayarak arabulucu rolüne soyunmasından daha doğal bir şey yoktur. Artık İstanbul ile Paris arasındaki bazı problemler direkt Cezayir üzerinden halledilecektir. Mesela esaretten kaçıp Fransız topraklarına sığınan ancak anlaşmalara aykırı bir şekilde Fransızlar tarafından kadırgalara konan Müslüman esirlerin serbest bırakılması için gerekli girişimler Cezayir üzerinden yapılacaktır.[69]

Batı Akdeniz'deki bir diğer önemli aktör olan Fas söz konusu olduğunda da Cezayir arabuluculuğa soyunmuştur. Bölgenin uzaklığı İstanbul'u stratejisini tamamen Cezayir'den gelen bilgilerle şekillendirmek zorunda bırakmıştır.[70] Sa'adî Hanedanı'na karşı Cezayir'in İstanbul'dan bağımsız bir siyaseti zaten bulunmaktadır. Fas'ı iki kere kendi inisiyatifleriyle işgal etmemişler midir? Yine hanedan üyeleriyle evlilik ittifakları yapan ve Fas tahtının müddeîlerini koruması altına alan Uluc Hasan gibi beylerbeyleri olduğunu biliyoruz. Osmanlılar geride kalmayı ve kararları Cezayir'e bırakmayı yeğlerken[71] korsanlarımız da sultanı Donanma-yı Hümayun'u göndererek Fas'ta aktif bir siyaset izlemeye ikna etmeye çalışıyorlardı.[72]

68 Temmuz 1562'de Cezayir'e gelen bir Fransız elçisi ahidnamelere aykırı bir şekilde yapılan korsan saldırılarından doğan zararın tazmin edilmesini talep etmekteydi. Braudel, *La Mediterranee*, II. cilt, p. 303.

69 BOA, *MD* XXXVI, no. 205 (17 Zilhicce 986/13 Şubat 1579).

70 BOA, *MD* XXXV, no. 475 (2 Receb 986/4 Temmuz 1578); *MD* XXX, no. 348 (18 Safer 985/7 Mayıs 1577) ve 424 (5 Rebiülevvel 985/23 Mayıs 1577).

71 Osmanlıların Fas'la ilgili mevzuları Cezayir beylerbeylerine havale edişine birkaç örnek için bkz. BOA, *MD* VI, no. 971, 972 (Ramazan 972/Nisan 1565); XIV, no. 1571, 1068 (26 Muharrem 979/19 Haziran 1571); XVIII, no. 24 (27 Ramazan 979/20 Haziran 1571), 25 (27 Ramazan 979/20 Haziran 1571); XLII, no. 344 (Gurre-yi Receb 989/1 Ağustos 1581).

72 Uluc Ali'nin Fas'la ilgili havadisleri İstanbul'a yollaması ve Osmanlıları Fas'a karşı bir sefere ikna girişimleri için bkz. BOA, *MD* XVIII, no. 24, 25 (27 Ramazan 979/12 Şubat 1572). Ayrıca bkz. Gürkan, "Fooling the Sultan."

Peki korsanlarımızın ve Osmanlı egemenliğine soktukları Mağrib'in imparatorluğa ekonomik katkısı neydi? İlk önce hazineye bakalım. Osmanlıların direkt yönetip tımar sistemini yerleştirmedikleri, gelirlerinin bir kısmını yerel masraflara kanalize ettikten sonra daha önceden belirlenmiş bir miktarı başkente gönderen salyaneli eyaletler arasında ilk başta korsan beylerbeyliklerini göremekteyiz; 954-5/1547-48 ve 974-75/1567-68 tarihli bütçelerde bunların yaptıkları ödemelere rastlayamıyoruz.[73] Bunun nedeni gönderilen miktarın önemsiz olması ya da yine serhad bölgelerindeki Kefe ve Akkerman örneklerinde olduğu gibi askerî masrafların gelirleri hayli hayli geçmesi olabilir. Ayrıca bu bütçelerin her vilayetin gelirlerini ayrı ayrı hesaplamadıklarını belirtelim.[74] Ama yine de Mısır, Şam, Haleb ve Kıbrıs gibi salyaneli vilayetlerin ayrıca gösterildiği onaltıncı yüzyıl bütçelerinde Cezayir ve Trablusgarb'ın bulunmaması mânidardır.

Ancak işler zamanla değişecektir. 1569 yılından bir casus raporu Cezayir'den haraçla (*tributo*) gelen 13 kadırgadan bahsetmektedir;[75] ancak burada sultana ve ekâbire yollanan hediyelere atıf yapılması da mümkündür. 1580'de Tunus beylerbeyi, Trablus beylerbeyi ve defterdarı ile Mağrib defterdarına gönderilen bir hüküm, bu vilayetlerin hazineye her yıl yollamak zorunda oldukları 25.000 florinin bir yılı aşkın bir süredir ödenmemesinden şikâyet etmektedir.[76] On yıl sonra, Trablus'tan ayrılan 264 kürekçili bir baştardenin 6.000 duka vergi taşıdığı söylenmektedir.[77] Ayn-ı Ali Efendi'nin 1609 tarihli *Kavânîn-i Âli 'Osmân*'ında belirtilen 9 salyaneli eyaletin arasında artık üç korsan vilayeti de vardır.[78]

---

73 Ömer Lütfi Barkan, "H. 954-955 (M. 1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi," *İktisat Fakültesi Mecmuası* 19/1-4 (1960): 219-276; a.g.y., "H. 974-5 (M. 1567-1568) Malî Yılına âit Bir Osmanlı Bütçesi," *İktisat Fakültesi Mecmuası* 19/1-4 (1960) 277-332.

74 Barkan, "H. 974-5 (M. 1567-1568)," 282-3.

75 Miktar belirtilmemiştir. AGS *E* 487, "*Nuevas de Constantinopla de 23 de Julio 1569*" başlıklı belge.

76 BOA, *MD* XLIII, no. 292 (19 Cemaziyelahir 988/31 Temmuz 1580).

77 Ubaldino Mori Ubaldini, *La marina del sovrano militare ordine di San Giovanni di Gerusalemme di Rodi e di Malta* (Roma: Regionale Editrice, 1971), 302.

78 Ayn-ı Ali, *'Ayn-ı 'Ali Efendinin Kavânîn Risalesi, Sene 1018: Kavânîn-i âl-i 'Osman der Hulâsa-yı Mezâmîn-i Defter-i Dîvân* (İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Gazetehânesi, 1280 [M. 1863]), 9. Ayn-ı Ali'nin isminin doğru telaffuzu üzerine bkz. Feridun Emecen, "Ali'nin Aynı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Katib

Tabii korsanların iktisadî katkısını sadece hazine girdisiyle ölçemeyiz. Modernite öncesinin patrimonyal imparatorluklarının hepsinde görülen rüşvet ve pişkeş[79] salgınına Osmanlılar da kapılmışa benzemektedir. Sultanın ve diğer ekâbirin iyi niyetini kazanmak ve yüksek mevkilere gelmek isteyen herkesin hediye ve pişkeşlerle ilişkilerini sağlamlaştırmak zorunda olduğu bir imparatorlukta korsanlarımız da ellerini ceplerine atmaktan kaçınmayacaklardı. Mesela Hayreddin 1533'te ilk kez huzuruna çıktığı Kanunî'ye 21 gılman ve 2 tavaşiyle birlikte birçok değerli eşya getirmiştir: Maşrapa ve sürahi gibi gümüş kaplar, renkli kumaşlar, mercandan yapılmış bir taç, iki saat, kadife, atlas, kemha ve çuka gibi Frenk kumaşları.[80] 1534 yılında çıktığı ve Tunus'u önce fethedip sonra kaybettiği seferden döndüğünde de padişahı hoş tutmayı ihmal etmemiştir. Zar zor kaçtığı Tunus'tan sonra Mayorka'nın Mahón Limanı'nı basıp 6.000 köle alacak ve Şarlken'in İtalya'ya döndüğü haberini alır almaz da yanında ağzına kadar dolu 12 kalyeteyle İstanbul'un yolunu tutacaktır.[81]

Atamalar için de yüksek makamlara rüşvet verilmesi âdettendi. Venedik balyosunun II. Selim'in yeni tahta geçtiği, yani değişim rüzgârlarının estiği 1566'da yazdığı mektup, Trablusgarb'a atanmanın Uluc Ali'ye 50.000 dukaya, yani aşağı yukarı 3.000.000 akçeye mâl olduğundan bahsetmektedir. Bir beylerbeyinin üç dört yıllık dirliğine denk gelen[82]

Rumuzları," *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, yay. haz. Feridun Emecen, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 158-178.

79 Fr. *venalite*: Pişkeş genel anlamda rüşvet ve yolsuzluk anlamına gelse de, burada kastettiğim devlet makamlarını para ya da hediye karşılığında tevzi etmektir.

80 Idris Bostan, *Beylikten Imparatorluğa Osmanlı Denizciliği* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 50.

81 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 267.

82 I. Metin Kunt, *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Administration, 1550-1650* (New York: Columbia University Press, 1983), s. 27. Hicri 957-958, yani 1550-1551 yıllarına ait bir sancak tevcih defterini incelediğimizde, Kapudan-ı Derya ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid Beylerbeyi Sinan Paşa'nın hassının 700.000 akçe olduğunu görüyoruz. Diğer beylerbeylerinin hasları ise şöyle sıralanmıştır: Dulkadir ve Luristan: 600.000; Rum, Karaman ve Zebid: 700.000; Budin ve Haleb 900.000; Anadolu, Şam, Erzurum, Van ve Basra: 1.000.000; Bağdad: 1.700.000; Diyarbekir: 2.000.000 ve Mısır: 2.300.000 akçe. Feridun Emecen ve İlhan Şahin, "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-8 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcîh Defteri," *Belgeler* XIX/23 (1998): 53-98. Her ne kadar beylerbeylerin dirlikleri görev yaptıkları bölge kadar kendi şahsî tecrübelerine göre belirlense de bu rakamlar az çok bir fikir verecektir.

Harita 18. Balear Adaları

bu paranın yarısını veziriazam, yarısını da kapudan-ı derya almıştır. Yine aynı mektuba göre Cezayir'e atanmak isteyen ve daha şehzadeliği döneminde Selim'e 30.000 duka veren Mehmed, Sokollu'ya da bir 10.000 duka verince muradına ermişti.[83] Meşhur korsan Salih Reis'in oğlu olan bu Mehmed yıllar sonra İnebahtı'da esir alınacak ve kurtarılıp döndüğünde tekrar göze girmek için Sokollu'ya rüşvet vermeyi, hem de 30.000 dukalık bu rüşveti İspanyol gizli servisine ödetmeyi deneyecektir.[84]

İstanbul her sene yapılan akınlardan da dolaylı da olsa bir pay almaktaydı. İstanbul'un atadığı beylerbeylerinin 1/8 ile 1/5 arasında değişen oranda bir pay aldıklarından daha önce bahsetmiştik. Ancak, bu gelirle yeniçerilerin mevacibini[85] ödemek zorunda oldukları için ceplerine pek de bir şey kalmadığını eklemeliyiz. Aşağıda da göreceğimiz gibi onyedinci yüzyılda birçok beylerbeyi bu mevacibi ödemekte zorlanacaktı. Kelleyi kurtarmak için bazıları borç alıp malını mülkünü satmak zorunda kalırken[86] bazıları da yeniçeriler tarafından alıkonacak ve İstanbul'a dönmelerine izin verilmeyecekti.[87] Eğer kölelerin uydurduğu bir liman efsanesi değilse biri zehir içip intihar bile edecekti.[88] Ancak yine de buraya beylerbeyi yollanmaya devam ettiğine ve birileri de buraya gitmeyi kabul ettiğine göre kâra geçen beylerbeyleri de olmalıdır.

Kaldı ki İstanbul da rahat durmamış ve ganimetten payını arttırma yönünde bazı girişimlerde bulunmuştur. Mesela 1640'ların başında[89] Veziriazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa kendi kapu halkından Tunuslu Şeyh Mehmed adlı birini "kassam-ı guzât" olarak bölgeye yollamıştı. Ganimetin âdilce bölüştürülmesinden sorumlu olacak[90] Mehmed'in bu hizmetlerinin karşılığında "hizmet-i kısmet mukâbelesinde" bir pay alması öngörülmüştü. Patrimonyal Osmanlı idaresinin iç içe geçmiş kapu halklarından oluşan bir yapı olduğunu

83 ASV, *SDC*, fil. 1, c. 414r (28 Aralık 1566).

84 AGS, *E* 488, 21 Temmuz 1576 tarihli belge.

85 Osmanlılarda memur ve askerlere verilen maaş için kullanılan terim.

86 De Breves, *Relation des Voyages*, 372-3.

87 Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, III. cilt, 1030.

88 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 53-54.

89 Her ne kadar bu olay *Naima Tarihi*'nde H. 1054 (10 Mart 1644-27 Şubat 1645) başlığı altında verilmişse de, Mustafa Paşa 1644 Ocak'ının son günü idam edilmiştir. Hadise, okçuluğuyla meşhur paşanın (Far. *keman*: yay; *keşiden*: çekmek) 1638-1644 yıllarındaki sadareti esnasında gerçekleşmiş olsa gerek.

90 Ar. *kassâm*: Kısmet kökünden, taksim eden, bölüştüren.

göz önünde bulundurduğumuzda,[91] vezirin kendi adamlarından birini yollayarak Mağrib'i dolaylı yoldan vergilendirmeye çalıştığı sonucuna varabiliriz.[92] Gazilerimiz de benzer bir sonuca varmış olsalar gerek ki, her ne kadar emr-i şerife korkudan direkt karşı çıkamasalar da, Mehmed'e ganimetten herhangi bir pay vermemeyi ya da Naima'nın deyimiyle, "birşeye ta'arruz ettirme[meyi]" başarmışlardı. Mehmed İstanbul'a dönüp Mustafa Paşa'dan yardım isteyince ("te'kîd-i maslahat") başarısızlığa tahammülü olmayan veziriazamın öfkesiyle karşılaşacak ve sürgün edilecekti. Mağrib'e dönen Tunuslunun kendisini kassam olarak empoze etme hususundaki ikinci girişiminin sonucu yeniçeriler tarafından hapsedilmek ve İstanbul'dan yollanan biri tarafından "siyaseten katl" edilmek olacaktı.[93]

Son olarak, Osmanlıların en azından onaltıncı yüzyılda korsan akınlarında ele geçirilen kölelerden kendi haklarını istemeyi unutmadıklarının altını çizelim; özellikle de bunlar "namdar" beylerdense.[94] Diego Pachego ve Scipione Cigala (Cigalazade Yusuf Sinan Paşa) gibi asilzadelerin yanı sıra Hindistan'dan gelen bir karakada yakalanan 40 Cochinli gibi egzotik esirler de bu şekilde İstanbul'un yolunu tutmaktaydı.[95]

---

91 Kunt, *The Sultans Servants*, 62-7; a.g.y., "Sultan, Dynasty and State in the Ottoman Empire: Political Institutions in the 16th century," *The Medieval History Journal/Special Issue on Tributary Empires* 6/2 (Kasım 2003), 228; a.g.y., "A Prince Goes Forth (perchance to return)," *Identity and Identity Formation in the Ottoman World: A Volume of Essays in Honour of Norman Itzkowitz*, yay. haz. Baki Tezcan ve Karl K. Barbir (Wisconsin: Wisconsin University Press, 2007), 63-71; a.g.y., "Royal and Other Households," *The Ottoman World*, yay. haz. Christine Woodhead (Londra ve New York: Routledge, 2012), 103.

92 Nihayetinde Tunuslu böyle bir göreve atanmak için veziriazama, kapudan-ı deryaya ve sultana çeşitli pişkeşler vermiş olmalıdır. Böylece serhaddeki bir gelir kaleminden toplanacak paraların bir kısmı iltizama benzeyen bir sistemle merkeze aktarılmış bulunmaktadır. Tabii bu noktada modernite öncesi toplumlarda kamusal ile kişisel arasında sert bir çizgi olmadığını, yöneticilerin devlet işlerini yerine geldiğinde kendi ceplerinden yaptıklarını unutmayalım.

93 Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, 1023; White. *Piracy and Law*, 165.

94 BOA, *MD* III, no. 922 (6 Receb 967/2 Nisan 1560); LXVII, no. 218 (28 Rebiülahir 999/23 Şubat 1591), 362 (7 Ramazan 999/29 Haziran 1591); LXX, no. 414 (19 Cemaziyelahir 1001/23 Mart 1593) ve 415.

95 Roe, *The Negotiations*, 11.

Korsanların İstanbul'dan Beklentileri

Peki korsanlarımız bu ittifaktan ne ummaktadır? Bileklerinin gücü ve alınlarının teriyle kurdukları devleti neden Osmanlılara peşkeş çekmişlerdir? Bir zamanlar arkalarına bakmadan kaçtıkları bir sultana[96] neden tekrar el açmışlardır?

Bu soruları derinlemesine cevaplamadan önce akıldan çıkarılmaması gereken bir olgu, yerel meşruiyeti olmayan yabancı bir grup olan korsanlarımızın hüküm sürdükleri bu uzak diyarlarda rıza üretmekte ve askerî güçlerini siyasî istikrara dönüştürmekte zorlandıklarıdır. Üstüne üstlük yeni askerî teknolojinin avantajlarından yararlanmaya başlayan merkezî bir devleti Kuzey Afrika'nın imkânlarıyla kurmak ve idame ettirmek de pek kolay değildir; hele hele tepenizde Reconquista dönemi İspanyolları gibi bir halk ve Habsburglar gibi bir hanedan varsa. İşte bu sıkışmışlık içinde İstanbul bir çözüm olarak gündeme gelmiştir.

Asitane-yi Saadet'in yararları saymakla bitmemektedir. İlk olarak, daha 1519'daki ilk anlaşmadan itibaren İstanbul'un onayı Anadolu'dan gönüllü toplamayı mümkün kılmaktadır. 1519'da Yeniçeri Ocağı'ndan gönderilen 2.000 kişiye 4.000 gönüllü de eklenecek ve bunlar Cezayir yeniçerilerinin çekirdeğini oluşturacaktır.[97] Sonraki yıllarda da Anadolu'dan gönüllüler toplanacak[98] ve bu ocak İstanbul'dan bağımsız bir şekilde gelişecektir. Mesela Şarlken'in 1541'de Cezayir önünde uğradığı bozgunu haber vermeye gelen Kara Hasan beş fusta dolusu gönüllü ile dönecektir.[99] 1564'te Cezayir beylerbeyinin İstanbul'dan 1.500 kişi istediğini[100] ve 1571'de 1.000 gönüllünün yollandığını biliyoruz.[101] Gazilerimizle aynı coğrafî ve etnik kökeni paylaşan, fakat yerel halka yabancı olan bu milis kuvveti ilk nesil gazilerimizin en kuvvetli dayanak noktası olacaktır. *Gazavât* boşuna, "Bu 'Arab kısmına kadîmü'z-zemândan berü

96 Oruç ve Hayreddin'in Şehzade Korkud taraftarı olduğunu unutmayalım.

97 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 107.

98 Cezayir yeniçerilerinin sadece Anadolu'dan toplanan gönüllülerden oluşmadığını, bu ocağa Hıristiyanlıktan ve hatta Yahudilikten dönen mühtedilerin alındığını unutmayalım. Yahudilerin ocağa katılmasına tepki duyulunca 1580 yılında 100 tanesinin ocaktan atıldığını biliyoruz. Haedo, *Topografia*, I. cilt, 61.

99 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 83b-75a, s. 87-8.

100 AGS, *E* 1053, fol. 52.

101 BOA, *MD* XVI, no. 632 (5 Cemaziyelahir 979/25 Eylül 1571).

i'timad itmek yokdur... amma 'Arabun şânındandur ekseriyâ "'her kim eşek biz semer' fehvâsın kullanurlar"[102] dememektedir.

İlerleyen yüzyıllarda Memalik-i Mahruse'nin yeniçerilerinin arasına yerli halk girdiğinde, en azından Cezayir yeniçerileri yerel halka yabancı kalmayı başarmıştır. Ocağa yerel halktan ve kuloğullarından kimse alınmadığı gibi[103] sürekli dışarıdan beslenen yeniçeriler nadiren evlenmekte ve yerel halktan ayrı bir şekilde kendi mahallelerinde yaşamaktaydı. Bu Tunus, Trablusgarb ve diğer Arap vilayetlerindeki yerelleşme trendinin tam tersiydi;[104] bu yüzden de burada Tunus ve Trablus'taki gibi bir yerel hanedan ortaya çıkıp iktidara el koyamayacaktı. Tabii Osmanlı kalmanın ve yerelleşmenin bir siyasî bedeli de olmuştur; Anadolu'dan asker toplamak sultana mahkûm olmak demekti.[105]

Yerel halkın gözündeki bu dışarıdan gelen ecnebî statüsünün sadece güçle çözülecek bir şey olmadığı Oruç'un ölümünün ardından Hayreddin'in geçirdiği zor günlerden bellidir. Meşruiyet de elzemdir ve Arapça bile konuşamayan bu çapulcu denizcilerin yerel hanedanlarla rekabet etmesi imkânsızdır. Yörenin en güçlü "meşâyih-i 'urbân," yani Berberî emirlerinden İbn-i Kazı Hayreddin'i destekleyen Cezayirlileri bakın hangi sözlerle kınamıştır: "Niçe bir Cezâyir'de kapanub otururusunuz, sizde 'ar u gayret yok mıdur ki Türk yirinden bir Türk gelüb zarb-ı destiyle beledinüzi zabt idüp hükm ü hükûmet eyleye?...

102 Seyyid Murâd, *Gazavât,* vr. 98b-99a, s. 95.

103 Kuloğullarının tek tük de olsa ocağa kabul edildiği olmaktadır. Labat (yay. haz.), *Memoires du Chevalier d'Arvieux*, V. cilt, 251; Shuval, "The Ottoman Algerian Elite," 329. Yine yeniçeriler arasında az sayıda mühtedi de karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı tarihinin her yerinde karşımıza çıkan bu istisnaların kuralı bozmadığının ve yeniçerilerin genelde Anadolu ve Ege kökenli olduklarının altını çizelim.

104 Abraham Marcus, *The Middle East on the Eve of Modernity: Aleppo in the Eighteenth Century* (New York: Columbia University Press, 1989), 58; Ehud R. Toledano, "The Emergence of Ottoman-Local Elites (1700-1900): A Framework for Research," *Middle Eastern Politics and Ideas: A History from Within*, yay. haz. Ilan Pappe ve Moshe Ma'oz (London, New York: Tauris, 1997), 155; Jane Hathaway, *The Politics of Households in Ottoman Egypt: The Rise of the Qazdağlis* (New York: Cambridge University Press, 1997), 14.

105 Du Paradis, *Alger au XVIIIe siecle*, 105; Shuval, "The Ottoman Algerian Elite," 329. Yeniçerilerimizin İstanbul ile ilişkilerin tamamen koptuğu onsekizinci yüzyılda bile Türk kalmakta ısrar etmesini, Tal Shuval Cezayir'in siyasî ve askerî olarak İstanbul'dan tam anlamıyla kopmak istememesiyle açıklamaktadır, a.g.e., 338.

Bu Cezâyir aslında 'Arab vilâyetidür, bu mazmûnca her şey aslında râcı'dur."[106] İşte bu noktada Memlükleri yok edip Şiî Safevileri dize getiren, Haremeyn-i Şerefeyn'in koruyucusu ve sahibkıran ve kutbü'l-aktab gibi mehdici (*messianistic*) unvanlara[107] sahip bir sultanın onayı gazilerimiz için paha biçilmezdir.

Korsanlarımız askerî önemi haiz bazı hammadde ve materyalleri İstanbul'dan sağlamaktaydı. Örneğin Vahran Kuşatması'nda hezimete uğrayan Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa'nın 1564'te İstanbul'dan sadece 1.500 gönüllü ve 40 kadırgalık bir donanma değil, aynı zamanda barut ve gülle (*pelota*) istediğini ve İstanbul'un kendisine 100.000 duka yolladığını biliyoruz.[108] Korsanların donanmalarına yaptığı katkının farkında olan Osmanlılar, yerel yöneticilere normalde memnu' eşya statüsünde olan hammadde ve savaş malzemesinin gemi yapmak isteyenlerden esirgenmemesini emretmiştir.[109] Tam da Hasan Paşa'nın top ve gülle istedi-

106 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 173a, s. 133.

107 Onaltıncı yüzyılda sadece Osmanlı topraklarını değil; Akdeniz, Avrupa, İran ve Hind Okyanusu'na dek uzanan geniş bir coğrafyayı tesiri altına alan mehdici akımlar için bkz. Cornell Fleischer, "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleymân," *Soliman le magnifique et son temps*, yay. haz. Gilles Veinstein (Paris: La Documentation Française, 1992), 159-77; a.g.y., "Seer to the Sultan: Haydar-ı Remmal and Sultan Süleyman," *Cultural Horizons: A Festschrift in Honor of Talat S. Halman*, yay. haz. Jayne L. Warner (Syracuse University Press, 2001), 290-299; a.g.y., "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s İstanbul," *Identity and Identity Formation in the Ottoman World: A Volume of Essays in Honour of Norman Itzkowitz*, yay. haz. B. Tezcan and Karl K. Barbir (Wisconsin: Wisconsin University Press, 2007), 51-62; a.g.y., "A Mediterranean Apocalypse: Prophecies of Empire in the Fifteenth and Sixteenth Centuries," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 61 (2018): 18-90; Sanjay Subrahmanyam, "Connected Histories: Notes towards a Reconfiguration of Early Modern Eurasia," *Modern Asian Studies*, 31/3 (1997): 735-762. Ayrıca bkz. *Journal of the Economic and Social History of the Orient* dergisinin 2018 tarihli 61. sayısındaki makaleler.

108 AGS, *E* 1053, fol. 52.

109 Kereste için bkz. BOA, *MZD*, V, no. 178; demirli tekerlek, kundak ve dingil için bkz. BOA, *MD* XXXVI, no. 195; zahire, derk ve seren için bkz. BOA, *MD* XIX, no. 483. Yerel kaynakları ve limanların korsanların kullanımına açılması için verilen genel emirler için bkz. *MD* X, no. 417 (18 Receb 979/6 Aralık 1571, inşa edilen çektirilerin 17-20 oturağa sahip olması koşuluyla); XII, no. 375 (16 Zilkade 978/11 Nisan 1571), XIV, no. 1368 (3 Zilkade 978/29 Mart 1571); XVI, no. 285 (12 Zilkade 979/27 Mart 1572, inşa edilen çektirilerin en az 16 oturağa sahip olması

ği günlerde kereste dolu üç karamürsel İstanbul'dan yola çıkacaktır; biri Cezayir'e, ikisi de Trablus'a gitmektedir.[110] Hakikaten İspanyol arşivlerinden çıkan bu raporla aynı tarihlere denk gelen mühimme kayıtları, Trablusgarb Beylerbeyi Turgud Reis'in ağaç, kereste ve kadırga küreğinin yanı sıra 200 müd zahire istediğini ve bunların Trablus'a yollandığını belirtmektedir.[111] 1659 yılında beylerbeylerini devirip ilk kalyonla İzmir'e gönderen Cezayirlilere kızan Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın aklına ilk gelen yaptırımın gazilerimize Osmanlı kıyılarından levend toplamayı ve zahire satın almayı yasaklamak olması, Osmanlıların elindeki en güçlü kartın hangisi olduğunu açıkça göstermektedir.[112]

Yusuf Alperen Aydın'ın incelemeleri bize gazilerimizin onsekizinci yüzyılda bile İstanbul'dan kereste, sütun, seren, yelken, gomane, Fatsa teli, lenger, kalafat malzemesi, marangoz aletleri, demir ve tunç top, humbara havanı, gülle, palankete, gülleli zincir, siyah barut, ham demir ve hatta peksimet aldığını göstermiştir.[113] Korsanlara ormanlardan kereste tedarik etme ve bunları gümrük vergisi vermeden Mağrib'e götürme hakkı da tanınmaktaydı. Osmanlı tersanelerinde inşa edilmiş birçok saffiharb kalyonunun hibe edildiğini eklediğimizde İstanbul'un sınırsız bir cömertlik gösterdiği sanılmasın; Mağrib'e giden topların ekseriyetle tunç değil, demir olduğu ve giden tunç topların da küçük çaplı olduğunu hatırlatalım.[114]

Her ne kadar Osmanlı donanmasıyla harekâta çıkmanın korsanlara ganimet anlamında sağladığı faydanın miktarını hesaplayamasak da, devlete eklemlenmenin yarattığı mansıb imkânları en azından savaş yıllarında korsanların gözünü boyayacaktı. Yukarıdan aşağı inelim: Hayreddin

koşuluyla); XL, no. 31 (20 Zilhicce 986/17 Şubat 1579). Bu tip faaliyetlerin teşvik edilmesi yönündeki emirler için bkz. *MD* X, no. 417 (18 Receb 979/6 Aralık 1571, Pazar yerinde ilan edilmek üzere); XXIV, 198 (15 Zilhicce 981/7 Nisan 1574) ve 222 (13 Zilhicce 981/5 Nisan 1574).

110 AGS, *E* 1053, fol. 52.

111 BOA, *MD* VI, no. 587 (4 Cemaziyelevvel 972/8 Aralık 1564), 1035 (12 Ramazan 972/13 Nisan 1565), 1290 (19 Zilkade 972/18 Haziran 1565), 1419 (18 Zilhicce 972/17 Temmuz 1565).

112 Nazire Karaçay Türkal, "Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa. Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 253.

113 Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 381.

114 Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 380-7.

(1534–1546), Uluc Ali (1571–1587) ve Uluc Hasan (1588–1591) gibiler kapudan-ı derya olurken, yukarıdakilerin de aralarında bulunduğu birçok ünlü korsan en azından onaltıncı yüzyılda Mağrib'deki vilayetlerin beylerbeyi olmayı başarmıştı. Bu beylerbeyliklerdeki sancaklara "kaid" olarak atanmanın yanı sıra kapudana bağlı olan ve kıyı sancaklarından oluşan Cezayir-i Bahr-ı Sefid vilayetindeki yerlere sancakbeyi ya da daha spesifik adıyla derya beyi olarak atanmak da mümkündü.[115]

Bunların dışında Tersane'de de iş imkânı çoktu. Ayrıca namlı korsanlar Kavala[116] ve İskenderiye kapudanı olarak ufak filoların komutasına atanırdı; Pîrî, Seydî ve Kurdoğlu gibi reislerin Hind kapudanlığı yaptığını biliyoruz. Avlonya ve Eğriboz gibi kıyı sancaklarında konuşlanmış korsanların başına da azeb ağası ve gönüllü levend reisleri kapudanı[117] sıfatıyla bu namlı korsanlardan biri getirilirdi. Son olarak, korsanlarımıza belli görevler verildiği de olurdu. Mesela 1583 yılında Tersane reislerinden Memi, Marmara'da "fesâd ü şenâ'at" eyleyen

115 Mesela Turgud Reis Trablusgarb beylerbeyi olmadan önce Karlıili sancakbeyiydi. Yine 1522'de Rodos Kuşatması'na katılan Kurdoğlu Muslihiddin fetihten sonra adanın ilk sancakbeyi olacaktı. Ali Portuk (AGS, *E* 1124, fol. 162, 1559) ve Arab Ahmed de (AGS *E* 487, "lo que se entiende de Constantinopla por cartas de VIII y XIX de Março 1573") adada beylik yapmış diğer namdar korsanlardı. Arnavud Memi'ye Mizistre ve Nakşe sancakları verilirken (Bostan, "Garp Ocaklarının," s. 80, dök. XV), Gavur Ali de Modon'a atanmıştı. (AGS *E* 487, "*lo que se entiende de Constantinopla por cartas de VIII y XIX de Março 1573*" başlıklı belge). Arnavud Murad Reis'in de kariyerinin sonlarına doğru Mora'ya atandığını biliyoruz. Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II. cilt, 378. Kuzey Afrika'da kaidlik yaptıktan sonra Doğu Akdeniz'de bir sancağa atanmak da mümkündü. Örneğin İnebahtı'nın hemen akabinde Tilamsan Kaidi Parmaksız Mustafa Karlıili sancağına atanacak ve derya muhafazası ile görevlendirilecekti. BOA, *MD* XII, no. 1048, 1049 (29 Şevval 979/14 Mart 1572).

116 BOA, *MD* L, no. 15 (20 Rebiülahir 991/13 Mayıs 1583). Ayrıca bkz. *MD* II, no. 1299 (10 Şevval 963/17 Ağustos 1556); XVI, no. 75 (979/26 Mayıs 1571-13 Mayıs 1572); Colin Imber, "The Navy of Süleyman the Magnificent," *Archivum Ottomanicum*, 6 (1980), 255-6.

117 Mesela Kemal Reis Eğriboz azeb ağasıydı. Bir başka namlı korsan Kara Hoca da yevmî 100 akçe ile Avlonya azeb ağası ve gönüllü levend reisleri kapudanı atanmıştır. Sorumlulukları Adriyatik'teki levend reislerine komuta etmek, kıyıları Venedik saldırılarından korumak ve istihbarat yapmaktı. BOA, *MD* XII, no. 787 (18 Ramazan 978/13 Şubat 1571). Kara Hocadan boşalan koltuğa üç sene sonra Hasan oturacaktı. *MD* XXIII, no. 550 (7 Şevval 981/30 Ocak 1574); XXIV, no. 76 (21 Zilkade 981/15 Mart 1574); XXV, no. 2804 (10 Receb 982/25 Ekim 1574).

levend, yani pirat kayıklarını yakalamak üzere "mübaşir" tayin olunmuştu.[118] İskenderiye ve İstanbul arasındaki hazine gemilerini korumak ve görev yerine gemiyle gidenlere eşlik etmek gibi işler de en tecrübeli korsan reislerine verilirdi. Örneğin Hain Ahmed Paşa'nın başkaldırmasından sonra Mısır'a İbrahim Paşa'yı taşıyan bizzat Pîrî Reis'ti.

Kapatmadan önce son olarak, Dersaadet'ten mansıb koparmak isteyen korsanların Mağrib beylerbeylerinden ya da kapudan-ı derya tarafından önerilmesi gerektiğinden, devlete kapılanma arzusunun korsanlar arasında sıkı bir patronaj ağı yarattığını ekleyelim.[119] Başka bir makalede de anlattığımız gibi,[120] bu patronaj ağları birçok değişik limanda hareket eden korsanlarımızı bir arada tutmakla kalmayıp bunların belirli dönemlerde imparatorluk stratejisini etkileyecek kadar güçlü bir hizip hâline gelmelerine yol açmıştır.

Madalyonun Öteki Yüzü: İşbirliğinin Sınırları

İstanbul'da korsanlarımızı herkes kolları açık karşılamadı. Enderun kökenli yöneticilerin en azından bir kısmının bu sonradan görme denizcilerden rahatsız olduğunu biliyoruz. Bu dışlayıcı grubun kendilerinden olmayanlara karşı gösterdikleri tepkiyi en güzel Kanunî'nin sadrazamlığa usule göre kendisini değil, hiçbir devlet deneyimi olmayan gözdesi

118 BOA, *MD* LI, no. 84 (16 Şaban 991/4 Eylül 1583).

119 Mağrib'deki üç beylerbeyi de Arnavud Memi için bir sancak talebinde bulunmuştu. BOA, *MD* XXV, no. 1160 (13 Zilhicce 981/5 Nisan 1574). Kaid Ferhad için Tunus beylerbeyi (*MD* XXV, no. 3035 (15 Şaban 982/30 Kasım 1574)) ricacı olurken, Kaid Rıdvan ve Anadolu azapları ağası ve levend reisleri kapudanı Mustafa için Kapudan-ı Derya Uluc Ali Paşa bizzat araya girecekti (*MD* XXV, no. 3020 (13 Şaban 982/28 Kasım 1574), *MD* L, no.6 (10 Rebiülahir 991/3 Mayıs 1583)). Beylerbeyleri Tersane-yi Amire'de mahlûl olan, yani boşalan gedikler için de korsanları önerebilirdi. Hasan Paşa'nın önerdikleri için bkz. *MD* IV, no. 897, 1546, 1567; Turgud Reis'inkiler için bkz. *MD* IV, no. 1854, 2113, 2213. Tımar tevzisinde yapılan tavsiyeler için bkz. *MD* XXVII, her tarafta; L, no. 1155 (991-993/25 Ocak 1583-22 Aralık 1585); LXV, no. 636 (5 Rebiülahir 998/11 Şubat 1590). Terakkiler için bkz. *MD* IV, no. 873, 874, 875, 876 ve 1290-1310 (967-968/3 Ekim 1559-10 Eylül 1561); Ferah Cerbe Zaferi'nden sonra verilen terakkiler için bkz., *MD* IV, no. 1430-1444 (967-968/3 Ekim 1559-10 Eylül 1561). *MD* IV, no. 1733'te 86 kişi listelenmiştir. Ayrıca bkz. *MD* L, no. 554 (24 Receb 993/22 Temmuz 1585), 1168-1170 (991-993/25 Ocak 1583-22 Aralık 1585).

120 Gürkan, "Fooling the Sultan."

İbrahim'i atamasına tepki olarak Vezir-i Sani Ahmed Paşa'nın önce Mısır'a tayinini istemesi ve bu isteği gerçekleşince de isyan bayrağını çekmesinde görebiliriz. Hayreddin gibi Enderun, medrese ya da kalemiyyeden gelmeyen birini kapudanlığa getirmek fikrinin de yine aynı İbrahim Paşadan çıkması herhâlde bir tesadüf olamaz. Her ne kadar İbrahim Paşa'yı arkasına alsa da Hayreddin'in diğerleriyle ilişkileri pek iyi değildir. *Gazavât* İstanbul ekâbirinin Hayreddin'in kuyusunu nasıl kazmaya çalıştığını anlatan hikâyelerle doludur.[121] Daha ilk seferine çıkar çıkmaz İstanbul'a dönmeyeceği ve Tersane'de yaptırdığı gemilerle kaçacağı dedikoduları başkenti sarmıştır.[122]

Dönemin İspanyol muhbirleri Lütfî Paşa'nın sıradan bir reis gibi davranarak kurt korsanı aşağılamaya çalıştığından bahsetmektedir.[123] Bu asılsız bir dedikodu olmasa gerek; Yavuz'un kızı ve dolayısıyla bir Osmanlı sultanı olan eşine el kaldırdığı için kariyerine erken bir nokta koymak zorunda kaldıktan sonra Dimetoka'daki çiftliğinde yazdığı tevarihinde Lütfî, Hayreddin'i şu sözlerle eleştirmektedir:

> "Ve Hayrü'd-dîn Paşa müslümânlara bu kadar zulm ve bu kadar katl-i nefs itmiş iken Mağrib'e pâdişâh oldum deyu gurûr ile içi ve taşı top tolu olmuş iken ol gurûrun ol müslümânlara itdüği zulmün belâsı yoluna gelüb bu tarîkle yine zelîl oldı ki, dil ile şerh olunmaz."[124]

Hayreddin ve kara savaşlarına daha yatkın Osmanlı kumandanlarının ters düştüğü çok olmuştur. Mesela 1537'de Arnavutluk asilerine karşı yapılan seferde kapudan-ı derya gemilerini kıyıya yanaştırıp askerleri indirmeyi reddedince Hüsrev ve Mustafa paşalarla arası açılacaktır.[125] Aynı yıl Korfu Kuşatması'nda Ayas Paşa ile yaşadığı anlaşmazlıklar en azından Venediklilerin gözünde kuşatmanın başarısızlığında önemli rol oynamıştır.[126] Bir sene sonra Preveze Deniz Muharebesi'nde

121 Elçilik Sekreteri Daniello de' Ludovisi'nin 1534'te Venedik Senatosu'na verdiği relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, III. cilt, 20-1; Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 313b-314a, 350b; s. 204, 222-3.

122 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 340b, s. 217.

123 Capasso, "Barbarossa e Carlo V," 188-9. Ayrıca bkz. AGS *E* 1313, fol. 5.

124 Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, vr. 356, s. 276.

125 Seyyid Murâd, *Gazavât*, vr. 345b, s. 220.

126 Charrière (yay. haz.), *Negociations*, I. cilt, 340.

kaçan düşmanı kovalayıp gemilerini sis ve rüzgârın insafına bırakmaması da yine bir başka anlaşmazlık konusu olacaktı.

Başarılı bir kapudan olan Hayreddin'in ölümünden sonra yerine Turgud ya da Salih değil, Enderun çıkışlı Sokollu Mehmed Paşa'nın getirilmesi ve korsan kökenli birinin ancak yine yumurta kapıya dayandığında kapudan atanması, Enderun ekâbirinin mansıplar üzerindeki tekeline ne kadar düşkün olduğunu bir kez daha göstermektedir. Ancak mevzu sadece bu değildir; sarayda eğitim almış ekâbirin bu serhad kahramanlarının disiplinsizliklerine sinirlendiği birçok örnek bulunabilir. Mesela Mehdiye ve Monastır'ı fethedip Habsburg donanmasını üstüne çeken ve Osmanlıları karşılık vermeye zorlayarak üç yıl önce zar zor imzalanan ateşkesi bozan Turgud'un İstanbul'da pek de dostu yoktur. Zaten bir Venedik barçasını yaktıktan sonra hesap vermesi için İstanbul'a çağrılınca Rüstem Paşa'nın kendisini idam ettireceğinden korkup davete icap etmemiş ve soluğu Mağrib'de alıp kaçak durumuna düşmüştür.[127] Rüstem Paşa'nın Venedik balyosunun önünde dediklerine bakılırsa Turgud'un hayatından endişe etmesi belki de o kadar paranoyakça değildir. Hırvat veziriazam gazimizin kendisinden hiç hayır gelmeyecek (*non ha fatto ne fara mai bene*) bir "hırsız ve korsan" (*un ladro et un corsaro*) olduğunu söylemekte ve iki kelimeyi Farsça ikilemelerde olduğu gibi âdeta aynı anlamda kullanmaktadır. Mehdiye'yi alarak birçok Müslümanın ölümüne yol açan, camileri tahrip eden (*ruinar*) ve habire ahidname maddelerini çiğneyen Turgud ve bunun gibi korsanlar tam bir haindir (*traditor*).[128]

Zahit Atçıl'ın da daha önce dile getirdiği gibi, ticarî yatırımları olan ve barış yanlısı bir politikaya önem veren Rüstem Paşa'nın donanmanın başında Habsburglarla ateşkesi daha yeni bozmuş şu Turgud yerine kardeşi Sinan'ı görmek istemesine pek şaşırmamak gerekir.[129] Ancak yine de Rüstem'in açıklamalarının korsanlarla arasına mesafe koymaya çalışan

127 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 100.

128 ASV, *SPAC*, fil. 5, c. 161r (17 Temmuz 1551); ayrıca bkz. fil. 5, c. 178r (1 Ağustos 1551). Rüstem'in aynı ifadeyi durup dururken Girit'e saldırıp balyosu hop oturtup hop kaldıran Salih Reis için de kullandığını ekleyelim. ASV, *SPAC*, fil. 5, c. 388v-391r (20 Mayıs 1552).

129 Muhammet Zahit Atçıl, "State and Government in the Mid-Sixteenth Century Ottoman Empire: The Grand Vizierates of Rüstem Pasha (1544-1561)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Chicago, 2015), 87-8.

ve bunların ahidnameleri delmesinden kaynaklanabilecek diplomatik sıkıntıları üstlenmek istemeyen bir veziriazamın stratejik açıklamaları olarak değerlendirmek de mümkündür. Biz de Rüstem ile korsanlar arasındaki problemleri sadece balyosa yapılan açıklamalara dayandırmak niyetinde değiliz. Ancak eylemlere bakıldığında da benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Kapudanlığa Rüstem'in kardeşi Sinan'ın getirilmesi, Habsburgların Turgud'dan geri aldığı Mehdiye yerine Trablus'a saldırması ve üstüne üstlük de buraya Turgud'un değil, Tacura Kaidi Hadım Murad'ın atanması meşhur gazimizle veziriazam arasındaki çekişmeye yeni bir boyut kazandıracaktı. 1550'de istediğini alamayan Turgud ertesi sene yine Mehdiye'ye saldırılmasını talep ederken, Sinan bir kez daha rakibinin önünü kesmeyi tercih etmiş ve Gozo'ya saldırmakla yetinmişti.[130] Bu, sinirlerin gerilmesi demekti. Turgud ile kapudanın anlaşmazlıkları Akdeniz'in tüm limanlarında bilinen bir şeydi[131] ama Venedik'te kapudanın İstanbul'a sadece Turgud'la değil, rehin olarak tutmak istediği karısı ve çocuklarıyla döndüğü dedikodularının dolaşması belki de biraz fazlaydı.[132] Balyos Domenico Trevisano'ya göre kapudan, Turgud'un kendisine gerekli saygıyı (*gratitudine*) ve hürmeti (*dimostrazione di riconoscer la grandezza della magnificenza sua*) göstermediğini iddia ederek niza çıkarmıştı.[133] Dikbaşlı denizcimiz iki sene sonra neredeyse bu saygısızlığının faturasını ödeyecekti. Trablusgarb beylerbeyliği yerine Karlıili sancağına kanaat etmek zorunda kaldığı yetmiyormuş gibi şimdi de Cezayir'e beylerbeyi atanması gündeme gelince Rüstem araya girip bunu engellemişti. Ancak kolay pes edenlerden iyi korsan çıkmazdı. İnatçı korsanımız atlayıp bizzat Edirne'ye kadar gitmiş ve Cezayir'i olmasa da Trablus'u koparmayı bilmişti. En azından Kâtib Çelebi'nin zamanında akıllarda kalan buydu![134]

Turgud'u sevmeyen tek vezir Rüstem olmadığı gibi, Rüstem'in uğraştığı tek korsan da Turgud değildi. 1549'da İstanbul'da kaimmakam olarak kalan İbrahim Paşa, Ferdinand'ın elçisine Turgud'dan şikâyet

130 Varriale, *Arrivano li Turchi*, 141.

131 Monchicourt, "Dragut, Amiral Turc," 110.

132 Charrière (yay. haz.), *Négociations*, II. cilt, 164.

133 Balyos Domenico Trevisano'nun Venedik Senatosu'na sunduğu 1554 tarihli relazione, Alberi (yay. haz.), *Le relazioni*, III. cilt, 142.

134 Katib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr*, 101.

ediyordu.[135] Rüstem'in öfkesinden Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa da kaçamamıştı. Açgözlü sadrazam, Hasandan babası Hayreddin'in inşa ettirdiği hamamın gelirini isteyip alamayınca onun yerine elinden beylerbeyliğini alacaktı.[136]

Enderun ve serhad kökenliler arasındaki rekabet, gazilerimizin donanmadaki rollerinin görece azaldığı onyedinci yüzyılda dahi sürmüştür. Donanmasını yelkenli gemilerle donatmakta biraz geç kalan Osmanlıların Cezayir'den çağırıp mirî kalyonlar kapudanı atadığı eski Cezayir dayısı Mezemorta Hüseyin Paşa'nın Enderun kökenli Kapudan-ı Derya Yusuf Paşa'yla arası o kadar kötüydü ki, Sultan II. Ahmed bizzat araya girerek ikisini de tehditkâr bir üslupla uyarmak zorunda kalmıştı.[137] İkilinin arasındaki rekabet 1694'te Sakız'ın kaybedilmesi sonucu Yusuf Paşa'nın azledilmesi ve bir sene sonra sıkışınca aynı 1534 ve 1572'de olduğu gibi işi ehline bırakmak zorunda kalan Osmanlıların Mezemorta'yı kapudan-ı derya atamasıyla gazimizin lehine sonuçlanacaktı. Hüseyin Paşa'nın hazırladığı Osmanlı denizciliğini baştan tanzim eden 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi'ne kapudan-ı deryalığın "zinhâr ve zinhâr" kara paşalarından birine verilemeyeceğinin eklenmesi,[138] kurnaz reisimizin liyakatsız muhterislerin önünü ilelebet kesmek için yaptığı son bir girişim olarak kalacaktı. Ne yazık ki daha kanunname ilan edilmeden Hakk'a yürüyen Mayorkalı mühtedinin çabaları sonuçsuz kalacaktı!

135 ASF, *AMP*, fil. 4148, fol. 48 (Şubat 1549).

136 Haedo, *Topografia*, I. cilt, 296-7.

137 "Bin başınız olsa tığ-ı gazab-ensârımdan biri halas idemeyüb ikinizi dahî telef-i nefs ideceklerin mukarrer bilüb..." BOA, *C.BH* 2597 (Evâhir-i Zilkade 1105/14-23 Temmuz 1694); Aydın, *Sultanın Kalyonları*, 31 ve 34.

138 "Bî-irâdetillâhi teâlâ hulul-ı ecel-i mukadder ve yahud mucibât-ı azl ve hacirden olan hıyânet ve cinâyet misilli sebeb-i âhar ile deryâ kâpudanlığı gayre verilmek lâzım geldikte fenn-i deryâ ve ahvâl-i ricâl-i donanmaya vukûfu olmayan kara paşalarından zinhâr ve zinhâr birine virilmeyüb ol vakitte kapudâne-i hümâyûn kapudanı her kim bulunur ise yoluyla ona tevcîh ve taklîd oluna." BOA, *MD* CCXII, s. 18-23 ve BOA, *Başmuhasebe Kalemi Defterleri*, *Tersane Emaneti* 14599, s. 1-9'da bulunan kanunnamenin tam metni İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948), 523-27'de yayınlanmıştır. Metni İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu, Teşkilat, Gemiler* (İstanbul: Küre, 2007), Ek-1'de bulmak da mümkündür.

Özgürlüğüne Düşkün Korsanlar

Kitabımızın en başından beri korsanların devlet memuru olarak algılanmaması gerektiğini söyledik. Bu bölümde de Mağrib'le Osmanlı arasındaki ilişkileri bir ittifak olarak nitelendirdik. Demek ki korsanlarımızın kendi gündemlerini ve önceliklerini açıklamak zorundayız.

Gazilerimizin birinci önceliği İstanbul'u Akdeniz'de aktif bir deniz siyaseti gütmeye ve donanmaya yatırım yapmaya ikna etmekti. Kadırgaların hemen her sene elden geçirilmesi gerektiği bir dönemde pasif bir siyaset, 100-200 yerine "derya hıfzı," yani sahillerin korsanlardan korunması için 15-20 kadırganın donatılması demekti. Ayrıca Doğu Akdeniz'de savunma amaçlı bir seferden elde edilebilecek ganimetin sınırlı olması durumu daha da kötüleştirmekteydi. 1577-1590 Osmanlı İran Savaşı sırasında Uluc Ali ve ekibinin düştüğü sıkıntıdan ve bu sıkıntıyı aşmak adına işi yalan havadis üretmeye kadar götürdüklerinden daha önce bahsetmiştik.[139]

Korsanlarımız Akdeniz'in mavi sularında kendi stratejilerini ön plana daha rahat çıkarabilirlerdi. İtalyan tarihçi Del Moral, 1534 yılında Barbaros'un İtalya kıyılarını yağmaladıktan sonra aniden Tunus'a yönelmesini, kapudanın kendi inisiyatifiyle alınmış bir karar olarak yorumlayarak bu görüşümüzü teyit etmektedir.[140] Bizzat kendisinin İstanbul'a getirdiği Tunus tahtının müddeîsi Raşid'i geride bırakmasını başka türlü nasıl açıklayabiliriz ki? Hem *Gazavât* hem de bir İspanyol istihbarat raporu Hayreddin'in kararından dolayı İstanbul'da oluşan memnuniyetsizlikten dem vurmaktadır.[141] Demek ki Stephane Yerasimos'un korsanların mı Osmanlı stratejisine, yoksa Osmanlıların mı korsanlarınkine eklemlendiğini sorması yerinde bir harekettir.[142] Ancak en azından bu verdiğimiz örnekte İstanbul'un çok da şikâyet etmesinin bir âlemi yoktur. Viyana ile barış imzalayıp İran'da yeni bir cephe açan Osmanlıların bu deniz seferinden elde etmek istediğinin Şarlken'i oyalamak olduğu düşünülürse, Sicilya'nın burnunun dibindeki Tunus'u almanın Napoli kıyılarını yağmalamaktan daha stratejik bir hamle olduğu ortaya çıkar;

139 Gürkan, "Fooling the Sultan."

140 Del Moral, *Don Pedro de Toledo,* 168-9.

141 Seyyid Murâd, *Gazavât,* vr. 340b, s. 217; AGS, *E* 1021, fol. 106; del Moral, *El Virrey,* p. 186.

142 Yerasimos, "La prise de Tripoli en 1551," 544.

zaten bu seferin Şarlken'i ne kadar rahatsız ettiği hemen bir yıl sonra surların önünde bizzat İmparator'un belirmesinden de bellidir.

İstanbul'la çalışmak kârlı olmadığında korsanlarımız kendi yollarına gitmekten de çekinmeyeceklerdir; sefer yoksa kimse hassa reisi olmaya ve 1580'lerde olduğu gibi kıyı koruyup İran'a malzeme taşımaya hevesli değildir. Başı belaya giren Turgud'un nasıl soluğu Mağrib'de aldığından bahsetmiştik. Donanmayla birlikte hareket etmekten kaçınan birçok korsan vardır. Arnavud Murad'ın daha gençliğinde Malta Kuşatması'na katılmak yerine kaçıp korsanlığa çıktığından, ancak fırtınaya yakalanıp işler yolunda gitmeyince efendisinden sıkı bir azar işittiğinden daha önce bahsetmiştik.[143] Bir türlü bitmek bilmeyen Osmanlı-İran Savaşı'ndan (1577-1590) bıkan Arnavud Memi ve Arnavud Murad işi kendilerine önerilen sancakları reddetmeye ve hemşehrileri Veziriazam Koca Sinan Paşa'nın sözleriyle, "biz gece gündüz düşmen ile cenk eylemeğe öğrenmişüzdür, ol asıl yere varamazuz" demeye kadar götürmüşlerdir. Tunus fatihi sadrazam dertlidir: 1570'lerin başında 350 olan yarar korsan reis sayısı 70'e düştüğü gibi, bunların da bazıları artık "pîr ve 'amel-mande" olmuşlardır; yani yaşlanıp işleri bitmiştir.[144]

Tekrar büyük bir deniz savaşına girdiklerinde Osmanlılar korsanları yanlarına çekmekte zorlanacaktır. 1638'de Venedikliler filolarını Avlonya'da sıkıştırıp yok ettiğinde kendilerine sahip çıkmayan Osmanlılara tepkili olan Ali Bicinin ve adamları Girit Savaşı'nın başladığı 1645'te fermana riayet etmeyip donanmaya katılmayacaklardır. İstanbul Ali Reis'i idam için Cezayir'e iki çavuş gönderecek; ancak bu haber üzerine çıkan ayaklanmada çavuşlar Ali'ye, emrin arkasında olduğu vehmedilen beylerbeyi ise camiye sığınarak hayatlarını kurtarabileceklerdir. Çavuşlara hediyeler ve boş sözlerle geri dönmek, İstanbul'a da tükürdüğünü yalamaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır.[145] Batı Akdeniz'deki korsan hareketlenmelerine hep çok duyarlı *Gazette de France* da korsanların İstanbul'a gitmediğini doğrulamaktadır.[146] Bunları ikna etmek için İstanbul'un kesenin ağzını açması lazımdır; Venedik'ten tüm Fransa'ya yayılan

143 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 380.

144 Halil Sahillioğlu (yay. haz.), *Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri* (İstanbul: IRCICA, 2004), 2-3.

145 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, II. cilt, 208.

146 BNF, *GF* 1645, s. 207; De Grammont, "La mission de Sanson Le Page," 445.

dedikodular 1646 yılı için 16.000,[147] 1651 için 50.000[148] ve 1648 için 300.000[149] ve hatta 600.000[150] sultanîden bahsetmektedir ki, birçok eyaletin yıllık bütçesinden fazla olan bu son iki miktar kâle alınmamalıdır. Gazilerimiz 1667'de de yeterli sayıda gemilerinin olmadıklarından dem vuracak[151] ve bir sene sonra ancak 10 kalyonla iştirak edeceklerdir.[152] Korsanların ayak diremesi karşısında Osmanlıların kesenin ağzını açmak zorunda kaldıklarını mühimme kayıtları da açıkça göstermektedir. 1690 senesinde İstanbul daha seyrüsefer mevsimi başlamadan "guzât-ı müslimîn'e dağıtılmak üzere Cezayir'e 30.000, Tunus'a 7.000 ve Trablus'a 7.000 altın yollamıştır.[153] Son olarak, gazilerimizin donanmaya çağrılmamak için kadırga büyüklüğündeki çektirilerine pruva kasarası yapmayıp kalyete dedikleri yönündeki iddiayı[154] ve 1660'larda Trablusgarb'daki iki kadırganın Girit Savaşı'na çağrılmasın diye söküldüğünü hatırlatalım.[155]

İstanbul, Korsanlar ve Ahde Vefa

Avrupa kaynaklarının ve bunları takip eden modern tarihçilerin Osmanlıların uluslararası anlaşmaları fazla umursamadığı yönündeki görüşleri gerçeği yansıtmamaktadır. Alberto Tenenti gibi tarihçilerin Osmanlıların uluslararası anlaşmalara aykırı hareketlerde bulunan korsanları cezalandırmadığı, çünkü bu korsanların bir kutsal savaş yürüttüğü şeklindeki iddialarına[156] katılmadığımızı belirtmek isteriz. Zira elimizde korsanların başına buyruk hareketlerinin diplomatik krizlere yol açıp İstanbul'un sabrını taşırdığı birçok örnek bulunmaktadır.

Bizim kanaatimize göre Osmanlıların cezalandırmaya niyeti var, ancak imkânı yoktur. Çoğu zaman başkent çaresiz kalmakta ve

147 BNF, *GF* 1646, s. 344 (26 Nisan 1646, Venedik).

148 BNF, *GF* 1651, s. 375 (16 Mart 1651, Venedik).

149 BNF, *GF* 1648, s. 1712 (27 Kasım 1648, Venedik).

150 BNF, *GF* 1648, s. 1440 (30 Eylül 1648, Venedik).

151 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 219.

152 İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, I. cilt, 219.

153 BOA, *MD* XCIX, no. 297 (Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1101/20 Şubat-1 Mart 1690), 299 (Evâil-i Cemaziyelahir 1101/12-21 Mart 1690), 300 (Evâil-i Cemaziyelahir 1101/12-21 Mart 1690).

154 Pantera, *L'Armata Navale*, 48.

155 Anonim, *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie,* vr. 52v.

156 Tenenti, "I corsari nel mediterraneo," 237-8.

Mağrib'e ve Adriyatik kıyılarındaki yerel yöneticilere söz geçirememektedir. Ahidnamelere mugayır bir şekilde el konan Fransız mallarını tahkik etmek üzere Cezayir'e gönderilen kapıcılardan Mehmed'in beylerbeyi tarafından tutuklanıp İstanbul'a geri dönmesine izin verilmemesini başka nasıl açıklayabiliriz ki?[157] Peki korsanların İngiliz gemilerine saldırmayacağını kraliçeye garanti etmek üzere İngiltere'ye giden Mehmed Çavuş'un Cezayir kalyeteleri tarafından saldırıya uğramasına ne demeli? Elindeki emr-i şerif ve ahidnameyi göstererek korsanların elinden kurtulan çavuşumuz Cezayir'e vardığında karşısında pek de itaatkâr bir beylerbeyi bulmayacaktır; ganimetin tadına varmış olmalı ki "ma'zûl olacağım dahi bilsem kâfir itlâk eylemezim"[158] ve "gemileri her kande bulursam alurum" diye cevap vermiştir. İstanbul'un elinden, İngilizlerden alınan "gemilerini ve mâl u menâllerini ve esîr olanları[n] ıtlâk" edilmesi için Mağrib'deki üç beylerbeyine hüküm yollamaktan başka bir şey gelmemektedir; Cezayir'deki beylerbeyinin buna tepkisini tahmin etmek için dâhi olmaya da gerek yoktur. Ele geçirilen malların her iki ülkenin de düşmanı Habsburglara ait olan Vahran'da satılması da bu hikâyenin bir başka ironisi olarak karşımıza çıkmaktadır.[159]

1606 yılında Fransız Elçisi Savary de Brèves ile gelen Mustafa Ağa'ya ise divanda çok kötü davranılacaktı. Yanında getirdiği fermanı okur okumaz sultana bile dil uzatmaktan çekinmeyen ocak halkının binbir hakaretine uğramıştı. Kendisini tehdit edip boynuna sarılan yeniçerilerin elinden zar zor kurtulup evine giden ve son duasını etmeye hazırlanan çavuş, hemen bir adam göndererek Fransız elçisine kaçmasını söylemeyi de ihmal etmeyecekti. Limandaki gemisine toplar doğrultulan elçi ise kaçmayacak ama karaya çıkmadan önce Divan'dan

157 BOA, *MD* LXII, no. 43 (14 Rebiülevvel 995/22 Şubat 1587).

158 Orijinal metinde "ıtlâk eylerim" yazmaktadır. Ancak cümlenin anlamlı olabilmesi için "eylemezim" demesi gerekirdi; demek ki bir kâtip hatası söz konusudur. Her ne kadar pek ihtimal vermesem de alternatif bir açıklama da kelimenin itlaf olmasıdır. Kâtibin el yazısından son harfin fe (ف) mi kaf (ق) mı olduğunu ayırt etmek imkânsızsa da ıtlâkın (اطلاق) tı (ط), itlâfın (اتلاف) ise te (ت) harfiyle yazıldığını belirtelim. Bazen tı yerine te yazan (örneğin İstanbul'u استانبول şeklinde yazmak gibi) Osmanlı kâtiplerinin bir hata yaptığını kabul etsek bile, mevzu Hıristiyan öldürmekten vazgeçmek olmadığı için itlaf fiili biraz bağlam dışı kalmaktadır.

159 BOA, *MD* LX, no. 472 (2 Safer 994/22 Ocak 1586), 599 (20 Cemaziyelevvel 994/9 Mayıs 1586); LXI, no. 85 (14 Receb 994/1 Temmuz 1586).

teminat almayı da ihmal etmeyecektir.[160] Şüphesiz bu şartlar altında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınması beklenemezdi. Oysa De Brèves Cezayir'e gelmeden ziyaret ettiği Tunus'ta yaptığı görüşmelerden bir anlaşma ve 72 Fransız köleyle, yani alnının akıyla çıkmayı başarmıştı; demek ki onyedinci yüzyılın hemen başında burada İstanbul'un borusu Cezayir'e nazaran daha çok ötmekteydi.

Cezayirlilerin daha da saldırganlaştığı bir başka olayı Pierre Dan 1630'lu yıllardan aktarmaktadır. Venedik'ten alınan ganimetin iadesini talep etmek için gelen çavuşa Divan'da önce nazik davranılmış; ancak talebi öğrenildikten sonra kendisine hain, köpek ve din düşmanı (*chien, traitre & cruel enemy de leur loy*) diyerek edilmedik hakaret bırakılmamıştı. Divan'dakiler öyle bir öfkeye kapılmışlardı ki, çavuşu neredeyse orada paramparça edeceklerdi. Bu topraklara ayak basmaya layık olmadığını söyleyip pabuçlarını giydirecek (*poser ses souliers*) ve limana götürüp zavallıyı denize atıp boğacaklardı. Dan'ın korsanların sultanı ancak görünüşte tanıdıklarını ve bunların aslında bir cumhur devleti olduğunu söylemesi herhâlde pek de boşuna değildi.[161]

De Brèves'in başına gelenlerden de anlaşılacağı gibi kendi durumlarının yeterince anlaşılmadığını ve sultanın yanlış yönlendirildiğini düşünen Divan üyelerinin öfkesi Avrupa elçilerini de hedef alabilmekteydi. Fransa gibi muktedir bir ülkenin elçisi Cezayir gibi Marsilya'ya muhtaç bir korsan limanında böyle bir muameleye tabi tutuluyorsa, yakaladıkları korsanları idam eden Venedik gibi nefret edilen bir devletin elçisinin 1625'te Tunus'ta diri diri yakılmakla tehdit edilmesi doğaldır. Ağa sinirlidir: Eğer sultanın emrettiği gibi Venedikli köleleri iade edecek olurlarsa Venedik'in kafasını kestiği yoldaş ve levendleri (*tanti nostri Levendi e compagni*) kim iade edecektir?[162]

Birkaç paragraf önce görüldüğü gibi onaltıncı yüzyılın sonunda Akdeniz'i istila eden kuzeylilerin öncüleri olan İngilizlerin başı korsanlarla sürekli derttedir.[163] Aynı şekilde arşiv belgelerinden Fransızların da

160 De Brèves, *Relation des Voyages*, 364-9.

161 Dan, *Histoire de Barbarie*, 109-110. Ayrıca bkz. s. 74.

162 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 41-2.

163 Orhan Burian, "Türk-İngiliz Münasebetlerinin İlk Yılları," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 9 (1951), 14. BOA, *MD* LX, no. 472 (2 Safer 994/22 Ocak 1586), 599 (20 Cemaziyelevvel 994/9 Mayıs 1586); LXI, no. 85 (14 Receb 994/1 Temmuz 1586); LX, no. 472 (2 Rebiülahir 994/23

daha onaltıncı yüzyılda bile korsanlardan birçok kez şikâyetçi olduklarını ve İstanbul'u araya soktuklarını görmek mümkündür.[164] Osmanlılar müttefiklerinin problemlerini çözmek için ellerinden geleni yapacak ve Mağrib'e Fransız esirlerin serbest bırakılması[165] ve el konan gemi ve malların iadesi[166] yönünde emirler yollayacaklardı. Suçlu korsanların yargılanmak üzere başkente gönderilmesinin emredildiği hükümler de mevcuttur.[167] Son olarak, Cezayirlileri Fransız Konsolosluğu'nun açılmasını kabul etmeye zorlayan da yine Osmanlılardır.[168]

Venedikliler söz konusu olduğunda da durum çok farklı değildir. Kapudanlığa atanan Hayreddin'e verilen talimatlardan biri de Venedik gemilerinden uzak durmasıdır.[169] Venedikliler aksini yapan korsanlardan şikâyetçi olduklarında, hemen kapudan-ı deryaya olayı soruşturması ve sorumluları cezalandırması emredilecektir.[170] 1560'ta Divane Nasuh Ali

Mart 1586), 599 (20 Cemaziyelevvel 994/9 Mayıs 1586); LXI, no. 85 (14 Receb 994/1 Temmuz 1586).

164 BOA, *MD* VII, no. 355 (22 Rebiülahir 975/26 Ekim 1567); XLIII, no. 208 (20 Cemaziyelevvel 988/3 Temmuz 1580), 214 (27 Cemaziyelevvel 988/10 Temmuz 1580), 289 (19 Cemaziyelahir 988/1 Ağustos 1580).

165 20 Cemaziyelevvel 973/13 Aralık 1565 tarihli bir kayda göre, Osmanlılar Fransızların verdiği Cezayir'deki Fransız esirlerin defterini de yollamış ve bunların iade edilmesini emretmişlerdi. BOA, *MD* V, no. 656. Ayrıca bkz. *MD* XXVIII, no. 663 (22 Receb 984/15 Ekim 1576).

166 BOA, *MD* V, no. 93 (18 Muharrem 973/15 Ağustos 1566), 215 (12 Safer 973/8 Eylül 1565); XII, no. 1102 (9 Zilkade 979/24 Mart 1572).

167 BOA, *MD* XLVII, no. 105 (Rebiülevvel 990/3 Nisan 1582) Cezayir beylerbeyine bu suçluların İstanbul'a yollanmasını emrederken, *MD* VI, no. 1359 (9 Zilhicce 972/7 Temmuz 1565) Fransa Kralı'na, Cerbe yakınlarında bir Fransız gemisine üç kalyeteyle saldıran korsanların cezalandıracağını ve zararın tazmin edileceğini garanti etmekteydi. Ayrıca bkz. no. 1361 (9 Zilhicce 972/8 Temmuz 1565), 1362 (9 Zilhicce 972/8 Temmuz 1565).

168 Cezayirliler ilk başta şehirlerinde sürekli korsan saldırılarından müşteki olacak birini istemeyecek ve 1564'te Fransız konsolosunu limana almayacaklardı. Fransızlar ancak Osmanlıların araya girmesiyle Cezayir'e bir konsolos atayabildi. İlter, *Şimali Afrika'da Türkler,* I. cilt, 113.

169 ASV, *Documenti Turchi,* b. 3, no. 315 (Evâsıt-ı Receb 940/25 Ocak 1534-4 Şubat 1534).

170 ASV, *Documenti Turchi,* b. 3, no. 330 (Evâsıt-ı Muharrem 941/23 Temmuz–1 Ağustos 1534). Belgenin İtalyanca tercümesi için bkz. no. 331; M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri," *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 1 (Temmuz 1964), 188.

ve Memi adlı "iki levend kayıkları reisi" bir Venedik gemisini ele geçirip kaptanını öldürünce İstanbul hemen araya girecek ve malların iade edilmesini ve reislerin yakalanmasını emredecekti.[171] 1594 yılında Draç yakınlarında korsanların eline düşen Venedik gemisinin ahvalini soruşturmak için bizzat Draç'ın bağlı olduğu Elbistan'ın eski sancakbeyi Hamza bölgeye gönderilmiş, Hamza da dikkatli bir teftişten sonra kadırganın reisini iki oğlu ve bir Venedik asilzadesiyle birlikte Modon'a göndermiştir. Korsanların ele geçirdiği on dört topla beraber burada bir Venedik gemisinin kendilerini teslim almasını bekleyeceklerdir. Esirlerin Venediklilerin ve yerel idarecilerin ödediği fidyelerle kurtarıldığının anlaşılması üzerine İstanbul gerekeni yapacak ve Hamza Bey'e paraların iade edilmesini emredecekti.[172] On sene sonra benzer bir durumda bölgeye gönderilen Ali Kethüda'nın Draç'taki korsanları tutuklamaya çalışınca bu tedbirsizliğini hayatıyla ödediğini de belirtelim. İstanbul'un aklı başına gelip işi direkt Avlonya sancakbeyine havale edene dek korsanlarımız ellerindeki köle ve malları çoktan satmışlardır![173]

Venedik'in ısrarlı diplomatik girişimleri sonucu İstanbul'un Mağrib'i defalarca ikaz ettiği vâkidir. O kadar ki Tunus dayısına yolladığı mektupta Kapudan-ı Derya Topal Receb Paşa işi teorik olarak ele almaktan ve "*helal gazâ*"dan bahsetmekten bile çekinmeyecektir.[174] Başka millete ait gemilerdeki Venedikli yolcuların iadesi gibi çetrefil konularda bile Osmanlı hükümeti elinden geleni yapmaktadır. 1579'da Kavala Kapudanı Memi Reis'e levendlerin "zaman-ı sulh"de aldıkları

171 BOA, *MD* IV, no. 750 (24 Şaban 967).

172 ASV, *BAC*, *Carte turche* 252/13, fol. 55r-57r (Evâsıt-ı Muharrem 1003/26 Eylül-5 Ekim 1594).

173 Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık*, 41–42; White, *Piracy and Law*, 135; ASV, BAC, *Carte turche* 250/2, fol. 57v-62v (Evâsıt-ı Cemaziyelevvel-Evâil-i Cemaziyelahir 1014/14-23 Ekim 1605); BOA, *DVE* XIII, 101-2/27 (6 Cemaziyelahir 1014/19 Ekim 1605). White'ın kitabının üçüncü bölümünde, korsanların yerel yöneticilerin işbirliğiyle Osmanlı–Venedik sınırında ne gibi problemler yarattığını ve İstanbul'un bunlara nasıl çözümler ürettiğini gösteren yukarıdakiler de dâhil olmak üzere birçok örnek oldukça detaylı bir şekilde incelenmiştir.

174 ASV, *BAC*, Carte turche, b. 251/4, def. 334, fol. 121v (Evâhir-i Muharrem 1034/3-12 Kasım 1624); White, "'It is Not Halal to Raid Them'," 78; a.g.y., *Piracy and Law*, 149; Serap Mumcu, *Venedik Baylosu'nun Defterleri (1589-1684)* (Venezia: Edizione Ca' Foscari, 2014), no. 407, 192-3.

dört Venedikli tutsağın eğer ihtida edip Müslüman olmadılarsa iade edilmesi ve suçluların cezalandırılması emredilmiştir.[175]

Korsanlar üzerindeki denetimlerinin azaldığı onyedinci yüzyılda dahi Osmanlılar Venedik'in endişelerini kâle almış gibidir. Adriyatik limanlarını kullanmak isteyen korsanlardan Venedik gemilerine saldırmayacaklarına dair teminat alacaklarını, saldıranları limanlara kabul etmeyeceklerini ve bunlarla işbirliği yapan yerel yöneticileri cezalandıracaklarını açık açık taahhüt etmekteydiler.[176] 1677 yılında üç Trablus korsanı İstanbul'a giden bir Venedik polakasını ele geçirince İskenderiye'deki Venedik tüccarlarının girişimleri sancakbeyini ikna etmiş ve korsanlar malları iadeye mecbur edilmişti.[177]

İstanbul haraçgüzarı Dubrovnik'i de hem eşkıya levendlerden hem de laf dinlemez korsanlardan korumaya çabalamıştır. Bunların ahidnamelere mugayır hareketleri olduğunda soluğu hemen İstanbul'da alan Dubrovnik elçilerinin girişimleri genelde sonuç vermektedir. Divan-ı Hümayun'dan Adriyatik ve Mağrib'deki ümeraya gönderilen hükümlerde Dubrovnik gemilerine ilişilmemesi[178] ve Kudüs-i Şerif'e giden Dubrovnikli hacıların yakalanıp esir edilmemesi defalarca belirtilmiştir.[179] Girit Savaşı döneminde (1645–1669) İstanbul yine aynı ümeraya bir Venedik saldırısı hâlinde Dubrovnik'e yardım etmelerini de emredecektir. Bu dönemde bölgenin bir anda savaş serhaddine dönmesinin bir yan etkisi de piratlık ve eşkıyalığın artması olmuştur. İstanbul'un bu zor günlerde dahi Ülgün, Ayamavra ve Nova'da konuşlanmış levendleri Dubrovnik tebaalarına ve gemilerine ilişmemek konusunda uyardığını görüyoruz.[180] At izi-

175 BOA, *MD* XXXVII, no. 1911 (28 Safer 987/26 Nisan 1579).

176 White, *Piracy and Law*, 113. Milanes, *Venice and Hospitaller Malta*, 149'da *The History of the Present State of the Ottoman Empire Containing the Maxims of the Turkish Polity, the most Material Points of the Mahometan Religion, their Sects and Heresies, their Convents and Religious Votaries. Their Military Discipline, with an Exact Computation of their Forces both by Sea and Land* adlı eserin 1675 tarihli dördüncü baskısının 72 vdv.'nı kaynak olarak gösterilerek Paul Ricault'dan uzun bir pasaj nakledilmiştir. Ancak elimizdeki 1686 baskısında ne belirtilen sayfalarda ne de kitabın geri kalanında bu metin bulunmaktadır.

177 BNF, *GF* 1677, s. 302-3 (27 Mart 1677).

178 BOA, *DVE*, XV-3, no. 19, 48 ve 178.

179 BOA, *DVE*, XV-3, no. 168.

180 BOA, *DVE*, XV-3, no. 129, 134, 139, 160, 164, 179.

nin it izine karıştığı savaş serhaddinde borusu pek ötmese de İstanbul'un elinden geleni yaptığı ortadadır.

Kısacası ipe un seren İstanbul'dan çok başkentin tehditlerinden korkmayan açgözlü yerel yöneticiler ve Akdeniz serhaddinde emir ve hükümleri pek de umursamayan korsanlarımızdır. Korsanların serhad limanlarında barınabilmek için yerel idarecilerin desteğini almalarının elzem olduğunu en güzel Ali Bicinin komutasındaki korsan filosunun 1638 yılında Avlonya Limanı'nda Venedikliler tarafından abluka altına alınıp imha edilmesinden anlayabiliriz. Peçevî'ye göre Venediklilerin korsanları faka bastırmasının müsebbibi kale dizdarıdır. Venedik donanmasına haber gönderip, "bunlar levend gemileridür, ne padişâhumuza itâ'atleri ve ne bizden rast geldükleri sefâ'ine himâyetleri vardur, bir bölük eşkiyâdur" demekle kalmamış, aynı zamanda limanda sıkışınca kadırgalarını arkada bırakıp hisara girmek isteyen Ali ve arkadaşlarına kale kapılarını da kapatmıştır. Forsalarının sırtına yükleyip gemilerden kaçırdıkları mallarla açıkta kalan gazilerimiz önce Selanik'e, oradan da bir karamürselle tüccar gibi Cezayir'e gideceklerdir; ancak müşteki reisler dizdarı şikâyet etmek için Topkapı'nın kapılarını aşındırmakta gecikmeyecektir. "Muhâfız-ı mülk-i devlet" biri olan kaimmakam Musa Paşa olayı Bağdad'daki IV. Murad'a iletmiş; sultan da İstanbul, Haleb ve İskenderiye'deki Frenk tüccarlarının tutuklanmasını, gemilere alıkonmasını ve Frenklere zahire verilmemesini emretmişti.[181]

Dizdarla gazilerimizin arasındaki sıkıntının ne olduğunu bilemiyoruz; ancak yerel yöneticilerin işlerine geldi mi yerel korsanlarla kârlı ittifaklara girmekten çekinmediklerinin altını çizmek isteriz. Ekonomik çıkarlara dokunduğunda İstanbul'un ne kadar yalnız kaldığının en güzel örneği Hollandalılara verilen 1612 Ahidnamesi'nin gereğinin yapılması sırasında yaşananlardır. Anlaşma gereğince ellerindeki Hollandalı esirleri serbest bırakmak istemeyen Cezayir ve Tunuslular kendilerine yollanan hükümleri görmezden gelmişlerdir. Kapudan-ı Derya Halil Paşa'yla yaptıkları divanda esirlerin bırakılacağı teminatını veren Beylerbeyi Süleyman Paşa ve bölük ağaları Cezayir'e

181 Peçevi, fol. 350b; Zuhal Karayurt, "Peçevî Tarihi (317b-351a): Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2005), 98-9.

Harita 19. Otranto Boğazı ve Adriyatik

döndüklerinde sözlerini unutacaklardır. Mevzu on sene sonra hâlâ çözüme kavuşmamıştır.[182] 1623'te benzer bir görevi ifa etmek için Mağrib'e gelen İngiliz Elçisi Thomas Roe da Hollandalı meslektaşından daha başarılı olmayacak ve köleleri tek tek sahiplerinden parayla satın almak zorunda kalacaktır.[183]

İstanbul'u takmayan sadece uzak Mağrib diyarlarındaki yerel yönetici ve korsanlar değildir. Adriyatik'teki Avlonya, İnebahtı, Modon, Draç, Ayamavra, Koron ve Preveze gibi korsan yuvası limanlarda da benzer sıkıntılar yaşanmaktaydı; padişahın tüm fermanlarına rağmen yerel yöneticiler kapılarını açmakta ısrar etmekteydi.[184] Korsanlığın getirisinden sancakbeyinden dizdara, askerlerden tüccarlara herkesin kâr ettiği bir ortamda kimsenin hayır deme lüksü yoktu; özellikle Ayamavra gibi üretim kapasitesi sınırlı limanlarda. Burada söz konusu olan sadece mal değil, aynı zamanda nakit paraydı. 1624'te Mağribli gazilerimizin Kotor Körfezi'ne girmesine ve Perast'ı yağmalamasına izin veren Novalı yöneticilerin mükâfatlarını fazlasıyla aldıklarını bizzat Venedikliler yazmaktadır.[185]

1564 gibi İstanbul'un serhadde işleri sıkı tuttuğu bir dönemde bile Ayamavralı bir sipahinin Ahmed Paşa'nın adamına paşanın dirlik sahipleri üzerinde ne gücü olduğunu sorabilmesi,[186] bize bu bölgelerde fermanın sadece adının olduğunu bir kez daha ispatlamaktadır. Avlonya'da bir kadı ve emval müfettişini haklamaya bile cüret edebildiklerine göre emirin demiri pek de kesmediğini kabul etmemiz lazım. Başka cinayetlere de adı karışan ve emrindeki 50-60 levend ve iki fırkata ile tozu dumana katan Yaya Aşık'ın yerel sipahilerle de arasından su

182 Bülent Arı, "The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent University, 2003), 140-8.

183 Arı, "The First Dutch Ambassador," 175-179.

184 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 64.

185 ASV, *CCX-LettRett*, fil. 29, 19 Temmuz 1624 tarihli belge; Sacerdoti (yay. Haz.), *"Africa overo Barbaria"*, II.

186 Elias Kolovos, "Ottoman Frontiers and their Historiography in the Mediterranean: The Case of the Ottoman Aya Mavra as a Frontier in the Ionian Sea (Late Fifteenth to Late Seventeenth Century)," basılmamış makale; White, *Piracy and Law*, 49.

sızmamaktadır.[187] Serhad dünyasında parayı verenin düdüğü çaldığına bir örnek daha!

Bütün bu sıkıntıların kökeninde Osmanlıların bir Venedik gölü olan Adriyatik'te etkili bir deniz gücüne sahip olmaması ve bu yüzden bu gönüllü levendlere mahkûm kalmasıydı. Bunlar istihbarat ve tarassut alanında ne kadar önemli katkılar yapabileceklerini Kıbrıs Savaşı'nda göstermişlerdi.[188] Ayrıca, Adriyatik'teki Osmanlı tüccar gemilerine saldıran ve İstanbul ile Venedik arasında birçok sıkıntı çıkaran[189] Uskok piratlarına karşı da önemli bir denge oluşturmaktaydılar. Dolayısıyla bunların ekmeğini çıkarmak için arada sırada sınırları zorlamalarına ve eşkıyalığa kaymalarına ses çıkarmamak şarttı.

Osmanlı Gücünün Sınırları

Yerel yönetim ve aristokratik ailelerin ürettikleri kaynaklardan ve matbaa sayesinde merkezî yönetimin kontrolü dışında sivil bir alanda

187 BOA, MD LIII, no. 41 (7 Cemaziyelevvel 992/17 Mayıs 1584); White, *Piracy and Law*, 53.

188 Savaş zamanında korsanların yaptığı istihbarat için bkz. BOA, *MD* XII, no. 403 (16 Zilkade 978/11 Nisan 1571), 532 (Gurre-yi Safer 979/25 Haziran 1572); XXIV, no. 76 (21 Zilkade 981/9 Mart 1574). Ayrıca bkz. *MD* XIV, no. 517 (24 Rebiülevvel 978/26 Ağustos 1570); XVI, no. 640 (23 Cemaziyelevvel 979/13 Ekim 1571); XIX, no. 255 (3 Rebiülevvel 980/13 Temmuz 1572), 629 (18 Rebiülevvel 980/27 Ağustos 1572), 631 (9 Rebiülevvel 980/18 Ağustos 1572), 688 (16 Receb 980/22 Kasım 1572); Valente, *Vita di Occhiali*, 121-5.

189 Kapalı bir deniz (*mare clausum*) olarak gördüğü Adriyatik Denizi'nde askerî gemilerin bulunamayacağını iddia eden ve burada seyrüsefer eden tüm gemilerin kendi yasa ve kurallarına uymasını bekleyen Venedikliler, ticaret gemilerini koruma görevini de üstlenmek zorundaydılar. Osmanlılar da Venediklilerin üstüne düşeni yapmasını ve tüccarlarını korsanlardan korumasını beklemekteydi. Maria Pia Pedani, "Ottoman Merchants in the Adriatic. Trade and Smuggling," *Acta Histriae 16/1-2* (2008), 156-160. Mühimme kayıtlarında Osmanlıların korsan saldırılarından şikâyet ettiği birçok örnek vardır. BOA, MD V, no. 1194 (15 Şaban 973/7 Mart 1566); VII, no. 116 (19 Safer 975/25 Ağustos 1567); XXIV, no. 45 (16 Zilkade 981/4 Mart 1571), 136 (29 Zilkade 981/17 Mart 1574); XXXIII, no. 686 (17 Zilhicce 985/25 Şubat 1578), XXXVI, no. 428 (2 Safer 987/31 Mart 1579) ve 442 (2 Safer 987/31 Mart 1579); XLVIII, no. 628 (9 Zilhicce 990/4 Ocak 1583), 646 (18 Zilhicce 990/13 Ocak 1583); LI, no. 93 (18 Şaban 991/6 Eylül 1583); LII, no. 212 (8 Şevval 991/25 Ekim 1583)).

Harita 20. İyonya Denizi

ortaya çıkan bir "muzır neşriyat" külliyatından[190] mahrum olan Osmanlı tarihçiliği, başkent kançılaryası tarafından üretilen belgeler ve imparatorluk elitleri tarafından kaleme alınan tevarihlerle yetinmek zorundadır. Bu kaynak kısıtlılığı ideolojik eğilimler ve metodolojik eksikliklerle birleşince, devletin ve sultanın otoritesinin tartışılmaması gerektiği şeklinde bir ön kabul hâsıl olmuştur. Tanzimat sonrasında şekillenen pozitivist bir merkezî devlet olgusunu geçmişe götürmekte ısrar eden bu tip bir tarihçilik, serhad bölgelerinin otonomisini de kolaylıkla göz ardı edebilmektedir.

Oysa devletler rıza üretebilmek için yerel çıkar gruplarıyla sürekli bir pazarlık içindedirler. Mustafa Akdağ[191] ve ondan etkilenen Karen Barkey[192] ile Ali Yaycıoğlu'nun[193] eserleri bize Osmanlıların bu konuda esnekliklerini göstermiştir. Daha önce birçok kez değindiğimiz lojistik sıkıntılar göz önüne alındığında, Osmanlıların Akdeniz'in öteki yakasındaki Mağrib'de etkili bir merkezden yönetim anlayışını tesis etmesinin imkânsızlığı meydana çıkacaktır. Başlarına dert açmadıkları, ganimetten paylarını verdikleri ve Osmanlı donanmasına gerekli ölçüde katkıda bulundukları sürece, İstanbul'un da bu fakir vilayetleri direkt olarak yönetmeye pek hevesli olmadığı ortadadır. Dersaadet karşımıza eli sopalı bir efendiden çok, tavsiyelerine başvurulan ve vilayetler arasındaki sıkıntılarda hakem rolüne soyunan bilge bir dede olarak çıkmaktadır.

190 Matbaanın devletin ve kilisenin otoritesinin sorgulanmasındaki rolü yadsınamaz. Kitap tarihçilerinin ortaya çıkardığı bir başka gerçek de onsekizinci yüzyıl Fransa'sında kralın kutsallığını kaybetmesini ve otoritesinin sorgulanmasını sağlayanın Aydınlanma'nın büyük filozoflarının eserleri değil, bol miktarda macera, pornografi, iftira (*libelle*), skandal (*chronique scandaleuse*) ve hatta ütopya içeren yasadışı ve popüler kitaplar olduğudur. Bkz. Robert Darnton, *The Literary Underground of the Old Regime* (Cambridge and London: Harvard University Press, 1982); a.g.y., *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France* (New York and London: W. W. Norton & Co., 1995), 10. Bölüm. Bu son kitapta ayrıca *Therese Philosophe, L'An deux mille quatre cent quarante* ve *Anecdotes sur Mme la comtesse du Barry* gibi romanların İngilizce tercümeleri de bulunmaktadır. Karş. Roger Chartier, *Les origines culturelles de la Revolution française* (Paris: Le Seuil, 1990), 4. Kısım.

191 Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celalî İsyanları)* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1995).

192 Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization* (Ithaca: Cornell University Press, 1994); a.g.y., *Empire of Difference.*

193 Ali Yaycıoğlu, *Partners of the Empire: The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions* (Stanford: Stanford University Press, 2016).

Yolladığı hükümlerle Garb Ocakları'nın birbirleriyle işbirliğini sağlayan başkenttir. Mesela 1582'de Trablusgarb beylerbeyine çıkan bir isyanı bastırması için Cezayirlilere yardım etmesini emretmiştir.[194] Benzer bir şekilde Tunus beylerbeyine bir türlü bastırılamayan Mehdi İsyanı'nı bastırmada Trablus beylerbeyine yardım etme görevi verilmiştir.[195] 1586'da İstanbul'dan Cezayir, Tunus, Trablusgarb ve Mısır beylerbeylerine yollanan bir hükümde, İspanyolların "Tunus müfsidleriyle" ittifak hâlinde Tunus'a saldırma ihtimalinden bahsediliyor ve tüm yöneticilerin "hüsn-i ittifâk ü ittihâd" edip "kemâl-i teyakkuz ve intibâh" üzere olması emrediliyordu.[196]

Osmanlılar sadece askerî değil, daha insanî meselelerde de elini taşın altına koymaktan ya da daha bire bir ifadeyle divitini mürekkebe batırmaktan imtina etmeyecektir. Aynı yıl Trablus'ta ziyade "kaht," yani kıtlık olduğunda İstanbul yine araya girmiş ve Tunus beylerbeyine narh-ı cârîden tereke ve zahire satmasını emretmişti.[197] Altı yıl sonra yaşanan bir başka kıtlıkta Tunus'tan yine Trablus'a sahip çıkması istenecekti.[198] Son olarak bu vilayetlerdeki beylerbeyi, korsanlar, yeniçeriler, taşradaki vergileri toplamakla görevli bey ve kaidler, şehir eşrafı ve yerel kabilelerin arasında anlaşmazlık çıkması durumunda da İstanbul'a danışıldığını hatırlatalım.

Osmanlı idare sisteminde en üst yargı ve şikâyet makamı olan Divan-ı Hümayun'un bu role Mağrib için de soyunduğunu ve yerel idarecilerin yolsuzluklarını engellemeye çalıştığını görüyoruz. İnebahtı hezimetinin hemen ertesinde Trablusgarb beylerbeyiyle Trablus ve Cerbe kadılarına yollanan bir hükümde, sabık beylerbeyi Cafer'in ve bazı kaidlerin kimi âyan ve halkın mal ve akçelerine "bî-gayri hakk" el koyup "zulm ü te'addî" ettikleri ve yeniçeri ağa ve kethüdalarını âdet olduğu üzere kendi aralarından değil, dışarıdan atadıkları bildiriliyordu. Konu araştırılmalı, zararlar tazmin edilmeli ve yeniçerilere eskisi gibi kendi içlerinden ağa ve kethüda atanmalıydı.[199]

194 BOA, *MD* XLVII, no. 439 (16 Cemaziyelahir 990/7 Temmuz 1582).

195 BOA, *MD* LXIX, no. 29 (3 Cemaziyelahir 1001/7 Mart 1593), 311 (Rebiülevvel 1001/6 Aralık 1592-4 Ocak 1593).

196 BOA, *MD* LXI, no. 34 (3 Receb 994/20 Haziran 1586).

197 BOA, *MD* LX, no. 497 (28 Safer 994/26 Nisan 1586).

198 BOA, *MD* LXIX, no. 288.

199 BOA, *MD* XVIII, no. 306 (23 Şevval 979/23 Şubat 1572).

Sabık bir beylerbeyinin yolsuzluklarını araştırması için bir teftiş görevi de 1580 yılında verilmişti. Kahramanımız bu kez Haydar Paşa: Halkü'l-Vad'ın fethinden sonra buradaki gelir ve giderleri tahrîr etmekle görevlendirilen Kürd Mehmed'in Tunus beylerbeyi olan paşamız ile ittifak ederek yüklü miktarda zahire, kereste ve parayı zimmetine geçirdiğinin Vilayet-i Garb Mal Defterdarı Mustafa tarafından ortaya çıkarıldığını belirten hüküm, üç beylerbeyine ve Tunus'taki kadılara hazinenin zararının giderilmesini emretmekteydi.[200] Haydar'ın haleflerinden biri de benzer bir teftişe maruz kalacaktı. Kul mevacibine el koymaktan hazinenin hakkını zimmetine geçirmeye,[201] halkın malına çökmekten[202] Tunus kadısının mahsulünü kendi hocasına vermeye,[203] tüccarın getirdiği malı ucuza alıp halka pahalıya satarak narh fiyatlarını ihlal etmekten[204] insanları "meccanen," yani ücretsiz çalıştırmaya[205] ve bir papazı öldürüp malına el koymaya[206] kadar birçok yolsuzlukla suçlanan sabık beylerbeyi Mustafa'nın başı bayağı derde girmişe benzemektedir.

1581'de bu sefer teftiş görevi Kapudan-ı Derya Uluc Ali'ye verilmişti. Kendi kapusundan çıkma Cezayir Beylerbeyi Uluc Hasan'ın "re'âya ü berâyâya" ettiği "te'addi"nin duyulduğunu belirten ferman, kapudana Mısır Beylerbeyi İbrahim Paşa'yı vilayetine bıraktıktan sonra gerekirse donanmayla Mağrib'e gidip halkın hâlini görmesini ve Garb Ocakları'nın "nizâm u intizamına müteallik mesâ'î-yi cemîle vücûda" getirmesini emretmekteydi.[207] 1595'te Trablusgarb ahalisinin gönderdiği bir arz, beylerbeyinin deve ve koyun ticaretini tekeline alarak beş kat kâr ettiğinden dem vurmakta, narh fiyatlarına hassasiyetiyle bilinen İstanbul da durumun hemen araştırılmasını emretmekteydi.[208] Yine 1595'te gönderilen başka bir hüküm aynı vilayetteki beylerbeyi ve

200 BOA, *MD* XXXIX, no. 432, 433 (12 Muharrem 988/27 Şubat 1580).

201 BOA, *MD* LVIII, no. 557, 577 (17 Şaban 993/13 Ağustos 1585).

202 BOA, *MD* LVIII, no. 494 (25 Cemaziyelahir 993/24 Haziran 1585), 558 (17 Şaban 993/13 Ağustos 1585).

203 BOA, *MD* LVIII, no. 560 (17 Şaban 993/13 Ağustos 1585).

204 BOA, *MD* LVIII, no. 496 (25 Cemaziyelahir 993/24 Haziran 1585).

205 BOA, *MD* LVIII, no. 565 (17 Şaban 993/13 Ağustos 1585).

206 BOA, *MD* LVIII, no. 495 (25 Cemaziyelahir 993/24 Haziran 1585).

207 BOA, *MD* XLIV, no. 390 (7 Safer 991/2 Mart 1583).

208 BOA, *MD* LXXIII, no. 1079 (20 Zilhicce 1003/26 Ağustos 1595).

kadılara halktan fazla vergi almamalarını tembihlemekteydi.[209] Benzer bir emir 1587'de bu sefer Tunus'taki sancakbeylerine gidecekti.[210]

Görevi sırasında işi abartanların dönüşte başlarının ağrıdığını gösteren örnekler de mevcuttur. Mesela Salih Reis'in oğlu Mehmed Paşa 1568'de azledilip İstanbul'a döndüğünde halka zulmettiği için Yedikule'ye kapatılmıştır. Yanında getirdiği eşyanın defter edilmesi ve kölelerine el konup Tersane Zindanı'na götürülmesine bakılırsa, bir mâlî teftişin söz konusu olduğu bellidir. Balyosa göre defter edilen mallarının sanıldığı kadar çok olmaması Mehmed Bey'in hayatının kurtulması anlamına gelmektedir.[211]

Zulm ü te'âddî yarışına yeniçerilerin katılmaması kambersiz bir düğün demekti. Bunların günahları arasında kafalarına göre ahalinin elini kesmek ve canını almak,[212] gedik ve terakkilere, yani atama ve terfilere karışmak,[213] lazım olmayan yerlere kendi aralarından zorla atadıkları nöbetçileri her altı ayda bir değiştirip halktan para almak,[214] beylerbeyinin onayı olmadan sürekli değiştirdikleri[215] komutanlarına itaat etmemek[216] gibi birçok suistimal bulunmaktaydı. Ayrıca, sultandan cülus akçesi ister gibi yeni atanan her beylerbeyinden zam ve terfi istemeleri ek vergilerle halkı mağdur etmeyi zorunlu kılıyordu.[217] Zaten elindeki toprakların sürekli azalması problemiyle[218] uğraşan Mağrib hazinelerinin bu şekilde artan bir mâlî yükle başa çıkması imkânsızdı.

209 BOA, *MD* LXXIII, no. 95 (Gurre-yi Zilhicce 1003/7 Ağustos 1595).

210 BOA, *MD* LXIV, no. 303 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588).

211 ASV, *SDC*, fil. 3, c. 279r (30 Ekim 1568).

212 BOA, *MD* XXX, no. 532 (13 Rebiülevvel 985/31 Mayıs 1577).

213 BOA, *MD* LXXIII, no. 998 (11 Şevval 1003/19 Haziran 1595).

214 BOA, *MD* LXIV, no. 289 (996 1 Aralık 1587-20 Kasım 1588).

215 Trablusgarb için BOA, *MD* LXII, no. 372 (11 Safer 996/11 Ocak 1588); Tunus için *MD* LXIV, no. 301 (996/1 Aralık 1587-20 Kasım 1588).

216 BOA, *MD* XL, no. 232 (12 Şaban 987/3 Ekim 1579).

217 BOA, *MD* XXX, no. 518 (13 Rebiülevvel 985/31 Mayıs 1577); XLVIII, no. 136 (Gurre-yi Şaban 990/20 Ağustos 1582); LXIV, no. 288 (996/1 Aralık 1587-20 Kasım 1588), LXX, no. 413 (19 Cemaziyelahir 1001/23 Mart 1593).

218 Cezayir'de buna karşı alınan önlem için bkz. BOA, *MD* LXXIII, no. 1253, 1254 (18 Şevval 1003/26 Haziran 1595); Trablusgarb için bkz. *MD* LV, no. 64 (992–3/14 Ocak 1584-22 Aralık 1585). Tunus'ta asker mevacibi ödemekte yaşanan problemler için bkz. *MD* LVIII, no. 491 (25 Cemaziyelahir 993/24 Haziran 1585); Trablusgarb için bkz., *MD* XXI, no. 163 (20 Safer 981/20 Haziran 1573).

Halkı mağdur etmekle olası bir yeniçeri isyanını körüklemek arasında zor bir tercih yapmak zorunda kaldığında Osmanlıların zaman zaman risk almayı seçtiğini görüyoruz. Mesela 1582'de yeniçerilerden fesada karışanların ocaktan ihraç edilmesi emredilmişti.[219] Beş yıl sonra Tunus'a gönderilen bir hüküm, bunların burunlarını halkın işine sokmaması için gerekli önlemlerin alınmasını talep etmekteydi.[220] Yine aynı yıl Trablusgarb yeniçerileri bayağı bir azmıştı: Reayaya vergi salmış, bunların mal ve terekelerine el koymuş, üstüne üstlük beylerbeyine şikâyet etmelerini de engellemişlerdi. Yeniçerilerin şenaatinden aslında beylerbeyi de kaçamamıştı. Bedevi kabilelerinden yıllık vergi toplamak için taşraya çıkmadan önce yeniçerilerimiz kendisinden 3.000 altın talep etmekte ve her iki üç ayda bir ağalarını değiştirmekteydiler.[221] Yerel şeyhlerin şikâyeti üzerine[222] İstanbul konuya müdâhil olacak ve yeniçerilerin suistimallerine karşı harekete geçecekti.[223] Görüldüğü gibi daha dayıların ve ağaların dönemi başlamadan bile yeniçeriler beylerbeylerine kafa tutmaya başlamıştı. 1595'te görevi devredip İstanbul'a dönmeye hazırlanan Beylerbeyi Mehmed'in mallarının hisardan gemiye gönderilmesi sırasında yağmalanmaması için bir hüküm göndermek gerekmişti.[224] Aynı yıl Tunus yeniçerileri de sabık beylerbeylerinin baştardesindeki forsa kâfirlere, yani kürekçilere el koymaya çalışmıştı.[225]

Osmanlılar beylerbeyliklerin arasında sorun olmaması için yeri geldikçe müdahale etmekten kaçınmamaktaydı. Garb Ocakları arasında en çok sınır problemleri nedeniyle niza çıkmaktaydı. 1571 yılında İstanbul Tunus ayanının isteği üzerine Keyrevan çevresindeki nahiyeleri Trablus'a değil, iki sene önce fethedilen ve daha o sıralar Cezayir'e bağlı bir sancak olan Tunus'a devredecekti.[226] Sekiz sene sonra Tunus ile Trablus arasında Keyrevan, Monastır, Gafsa ve Susa'yı içeren bir başka sınır sorununda da İstanbul bir seri hükümle durumu açıklığa

219 BOA, *MD* XLVIII, no. 127 (27 Receb 990/16 Ağustos 1582).

220 BOA, *MD* LXIV, no. 289 (Şevval 995/Eylül 1587).

221 BOA, *MD* LXII, no. 309 (Gurre-yi Muharrem 996/2 Aralık 1587); LXIV, no. 231 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588).

222 BOA, *MD* LXII, no. 308 (996/ 2Aralık 1587-19 Kasım 1588).

223 BOA, *MD* LXII, no. 309 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588).

224 BOA, *MD* LXXIII, no. 686 (13 Zilhicce 999/19 Ağustos 1595).

225 BOA, *MD* LXXIII, no. 229 (17 Şevval 1003/25 Haziran 1595).

226 BOA, *MD* XVII, no. 6, 8 (4 Muharrem 979/29 Mayıs 1571).

kavuşturacaktı.[227] Tunus'un kesin fethinden önce Trablusgarb'a bağlı olan, ancak geleneksel olarak Tunus sultanlığının mülkü olan bu şehirlerin kendilerinden alınmasına karşı çıkan Tunus beylerbeyi ve yeniçeriler, 1588'de bir kez daha hareket edip Isfakıs ve Gabes üzerinde hak iddia edeceklerdi.[228] Cezayir'le Fas arasındaki benzer bir sınır problemi de Asitane-yi Saadet'e yansıtılacak ve her ne kadar Fas Memalik-i Mahruse'ye dâhil olmasa da İstanbul müdâhil olmaktan çekinmeyecekti.[229]

Onyedinci yüzyılda beylerbeylikler arasındaki anlaşmazlıklar bazen savaşa dönüşebilmekteydi. 1613'te Tunus'un Trablus'tan Cerbe'yi aldığını, 1628'de iki vilayetin tekrar birbirine girdiğini, 1675'ten sonra Tunus'taki taht mücadelelerine dâhil olan Cezayir ve Trablusgarb'ın defalarca bu vilayeti işgal ettiğini ve hatta başkentini kuşattığını, 1756'da Cezayirlilerin bir kez daha Tunus'a saldırdıklarını hatırlatalım.[230] Cezayir ve Trablusgarb'la tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Tunuslular çareyi İstanbul'a bir heyet göndermekte bulacak ve Osmanlılar da "ahvâl[lerini] tedkîk ve beyn[lerini] tevfîk" için her iki vilayete de yeni beylerbeyi atayacaklardı. Vilayetlere birbirleriyle davaları varsa İstanbul'a vekiller göndermeleri emredilmekteydi; taraflar Divan-ı Hümayun'da vüzera ve kazaskerlerin huzurunda "ihkak-ı hakk" olacaklardı. Ancak 1694'te Cezayir ve Trabluslu'ların işi Tunus'u kuşatmaya kadar götürmesi bu önlemlerin işe yaramadığını göstermektedir. Osmanlı ordularının neredeyse tüm Avrupa ile çarpıştığı bugünlerde sultanın "hüsn-i vifâk ve kemâl-i ittihad ü ittifâk üzere" hareket etmelerini emretmekten ve aksi takdirde "inkisâr u beddu'âma mazhâr olursuz" diye boş tehditler savurmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur.[231]

227 BOA, *MD* XXXVI, no. 230 (17 Zilhicce 986/13 Şubat 1579), 457 (9 Safer 987/6 Nisan 1579), 621 (6 Rebiülevvel 987/2 Mayıs 1579), 743 (27 Rebiülevvel 987/23 Mayıs 1579), 786 (6 Ramazan 987/1 Haziran 1579); XLVI, no. 364 (10 Şevval 989/7 Kasım 1581).

228 BOA, *MD* LXII, no. 371 (11 Safer 996/10 Ocak 1588); LXIV, no. 225 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588), 226 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588), 314 (996/2 Aralık 1587-19 Kasım 1588).

229 BOA, *MD* LII, no. 592 (13 Muharrem 992/26 Ocak 1584).

230 Moalla, *The Regency of Tunis*, 17-8, 34, 42-3, 44.

231 Abdülkadir Özcan (yay. haz.), *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 102-3; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât: Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, yay. haz. Abdülkadir Özcan

Her ne kadar onyedinci yüzyılda İstanbul'un Garb Ocakları üzerindeki etkisi oldukça azalmışsa da, vilayetlerinin birbiriyle çatışmasına Osmanlılar her zaman bu kadar sessiz kalmamaktaydı. Yarım asır evvel yine Cezayirlilerin Tunus'a saldırması üzerine gönderilen hatt-ı hümayundaki şedid dil, dîn-i mübîn uğruna gazâ yapmaları gerekenlerin birbirine düşmesi karşısında İstanbul'un nasıl dehşete kapıldığını çok güzel tarif etmektedir:

> "İmdi sizin cümlenüz müslümânlar iken ve benim nâm ü ni'amım ile perverde olmuş kullarım iken ve küffâr-ı hâksârın serhaddinde dîn uğrunda çalışur gâ[z]ilerim iken ve cümle küffârı sizinle korkudurlar iken şimdi iki bölük müslümânlar birbirinize düşüb ceng ü cidâl üzre olmak lâyık mıdır? Etrâfda olan kefere bu hâlî işidüb haz itmezler mi?... [B]u fitne ü fesâda bâ'is ü bâdî olanların haklarından gelüb ve min-ba'd bu makûle hâlden tövbe ve istiğfâr eyleyüb... musâfât ve muhabbet üzre olasız... *Din karındâşlarısız küffâra gülünc olmayasız...* Ecdad-i izâmım ervâh-ı mutahharaları içün azîm itâb ü ikâbıma mazhar olub bir vechile hakkınızdan gelürüm ki cümle âleme ibret ola."[232]

Daha az önemli hususlarda da başkentin araya girdiği olmaktaydı. Mesela Divan'da yeniçerilerin mi, yoksa azeblerin mi sağda duracağı bir kavga meselesi olunca İstanbul herkesin "semti semtinde" "kadîmden olageldüği" üzere dizilmesini münasib bulmuştu: Yeniçeriler sağda, azaplar solda duracaktı. İstanbul'un 1587 yılında sabık Trablus beylerbeyi ile Tunus beylerbeyi arasındaki davaya yeniçerilerin karışmamasını ve kararın kadı tarafından verilmesini emretmesi, yeniçerileri dizginleme ve adaletin tesisini sağlama çabalarına bir başka misaldi.[233]

Merkezden yapılan müdahalelere en açık muhalefet, atanan beylerbeylerinin kabul edilmediği durumlarda kendini gösterirdi; bu, sultanın

(Ankara: Türk Tarik Kurumu, 1995), 514-5; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, yay. haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur vd. (İstanbul: Klasik, 2013), II. cilt, 480.

232 Önder Bayır (yay. haz.), *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları: Suver-i Hutût-ı Hümâyûn* (İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2014), Hatt-ı Hümayun 153, s. 109-110. Bu olayda mağdur durumda olan Tunus'a gönderilen hatt-ı hümayun için bkz. Hatt-ı Hümayun 154, s. 110-111.

233 BOA, *MD* LXII, no. 280 (Şevval 995/Eylül 1587).

otoritesini açıkça reddetmek ve asi olmak demekti. Ancak, pratiğin teoriye bir kez daha üstün geldiğini ve pazarlık müptelası başkentin biraz yutkunarak da olsa oldubittileri kabul etmek zorunda olduğunu sanırız aşağıdaki örnekler daha açık bir şekilde gösterecektir. Aslında korsan limanlarında beylerbeyi, yeniçeriler ve korsan taifesi arasındaki çekişmelerin nedeni ekonomikti. Yeniçeriler korsanlıktan pay almak isterken, hazineden ulufe almayan ve tek geliri ganimet olan gönüllü levendler de kimseyi kârlarına ortak etmek istemiyorlardı. Üstüne üstlük yeniçeriler levendlerin karada asker olarak görev yaparak ellerini taşın altına koymasını talep etmekteydi ama levendlerin buna hiç gönülleri yoktu. Sonunda kısmen de olsa yeniçerilerin dediği olacak ve Cezayir Beylerbeyi Mehmed Paşa 1568'de yeniçerilerin de levendler gibi korsan gemilerine asker yazılabileceğine hükmedecekti.[234] Karşılığında ister Müslüman oğlu Müslüman, ister Hıristiyan ya da Yahudilikten irtidad etmiş olsun, levendlere ocağa yazılma hakkı verildi.[235] 1590 yılında yeniçerilerin korsanlığa çıkması bir kez daha yasaklanacaksa da, bu bir isyanı bastırmak için asker kalmamasından kaynaklanan geçici bir önlemdi.[236] Bundan sonra gerek armatör gerekse asker olarak yeniçerileri korsanlığın kaymağını yiyenler arasında görüyoruz. Yeniçerilerle levendler arasındaki bir başka probleme ışık tutan 1593 tarihli bir hüküm, levendlerin gemilerine yeniçeri koydukları hâlde, döndüklerinde mevacibe yardım etmek için vermeleri gereken penc-i yek ve bazı avaidi ödemekten imtina ettiklerini belirtmektedir.[237]

Yine de De Grammont ve onu takip eden tarihçilerin Cezayir tarihini mühtedi reisler ve Türk yeniçeriler arasında bir mücadele üzerinden okumalarına karşı çıkanları haklı bulduğumuzu belirtelim. İlk olarak, ne reislerin hepsi mühtedidir ne de yeniçerilerin tümü Anadolu'dan gelme Türk. Daha da önemlisi onyedinci yüzyılda beylerbeylerinin etkisinin azaldığı ve yönetimin yeniçeriler ve korsanlara kaldığı dönemde bile politik hamlelerin sınırlarını sadece meslekî aidiyete dayandırmamız mümkün değildir.[238] Mesela Mezemorta Hüseyin, Tarık

234 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 315, 344-5.

235 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 61.

236 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 414.

237 BOA, *MD* LXX, no. 417 (19 Cemaziyelahir 1001/23 Mart 1593). Yeniçerilerin mevacibi hazineye kaldığından burada söz konusu olan ganimetten hazineye kalan kısım olmalıdır.

238 Wolf, *The Barbary Coast*, 81; Merouche, *La course: mythes et realite*, 47, 230.

(*Trik*)[239] ve Şaban Hoca gibi dayıların yeniçeri ve reislerin ittifakıyla başa geldiğini biliyoruz; bunlardan Mezemorta Hüseyin Reis'i alaşağı edenler de yeniçeriler değil, Fransa ile anlaşma yapmak istemesinden tedirgin olan diğer reis ve armatörlerdi. Bir meslektaşlarını indirmekle kalmamış, üstüne üstlük yerine bir yeniçeri koymaktan da hiç gocunmamışlardı. Bu yeni dayı da ileride yeniçeriler tarafından alaşağı edilecekti.[240]

Yeniçeriler İstanbul'un atadığı beylerbeyleriyle de problemler yaşamaktadır. 1556'da yeni atanan beylerbeyi Mehmed Paşa'yı kabul etmeyecek ve Becaye ve Annaba'daki kaidleri de kendi yanlarına çekmesini bileceklerdi. Bu iki limana giremeyen paşa Cezayir'e gelecek ve ancak yanına levendleri çekmek suretiyle karaya çıkabilecektir. Daha sonra yerine beylerbeyi yapılan Hasan Korso'yu idam ettirmekle kalmayıp bizzat yeniçerileri de cezalandırmaya girişmiştir. Ancak bu, Tilamsan Kaidi Yusuf'un isyan etmesi ve kendisini mağlup edip öldürmesine yol açacaktır.[241] 1561'de bu sefer ocağın hedefinde Barbaros'un oğlu Hasan vardır. Beylerbeyinin Kabiliye Berberîlerinin lideri Kuko emirinin kızıyla evlenip emirin adamlarına şehirde silah taşıma izni vermesini, kendilerinin tasfiye edileceği ve Hasan'ın emirle ittifaken bağımsızlığını ilan edeceği şeklinde yorumlayan yeniçeriler Barbaros'un oğlunu tutuklayacak ve müttefikleri Kaid Uluc Ali[242] ve Kaid Hasan ile birlikte İstanbul'a yollayacaktır.[243] İstanbul önce oldubittiyi kabul edip vilayeti yönetmek için Ahmed Paşa'yı gönderecek, ancak bunun ölümü üzerine tekrar Hasan Paşa'yı atayacaktır.

Yeniçerilerin 1568'de beylerbeyliğine getirilen Uluc Ali'yle de arası limonîdir, zira mevacibleri düzenli olarak ödenmemektedir.[244] Bundan şikâyetçi olmak için İstanbul'a bir heyet bile göndermişlerdir.[245] 1579

---

239 Cezayirlilerin telaffuzunun etkisiyle olsa gerek, kelimeler Fransızca'ya aktarılırken ilk hecede elif olmadığı takdirde, Türkçe'dekinin aksine sesli harf kullanılmamaktadır. Ör. *rais al-flarîq*. Bu da Trik ifadesinden kastın Tarık olabileceğini akla getirmektedir.

240 Merouche, *La course: mythes et realite*, 230.

241 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 322-3; Albert Devoulx, "La premiere revolte des janissaires à Alger," *Revue Africaine* XV (1871): 1-6.

242 Burada söz edilen sonradan kapudan-ı derya olan Kalabriyalı mühtedi değildir. Hasan'ın kapısında İskenderiyeli ya da İşkodralı (*Escandaria*) bir başka Uluc Ali vardır ve bu korsan değil, bir kaiddir. Haedo, *Topografía*, I. cilt, 334.

243 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 333-334.

244 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 355.

245 AGS *E* 487, "*Relación de dos cartas de Juan Baptista Ferraro de Constantinopla a 25 de Junio 1569*" ve "*al Conde de Benavente, 30 de Enero 1569*" başlıklı belgeler.

yılında bu defa yeniçerilerin hışmına uğrayan, Uluc Ali'nin kapu halkından Uluc Hasan olacaktır. Üç bölükbaşıyla vilayetin önde gelenleri ve ulemadan oluşan bir heyeti başkente gönderen yeniçeriler, sultanı Hasan'ı görevden almaya ve yerine Cafer Paşa'yı yollamaya ikna etmişlerdir. 1580'de Cezayir'e gelen Cafer, Uluc Ali'nin kendisine verdiği rüşvetin de etkisiyle Hasan'ı koğuşturmadan İstanbul'a gönderecektir.[246]

Ancak Cafer'in de başı kısa sürede yeniçerilerle derde girecekti. Kovduğu kapı kethüdası ve görevden aldığı yeniçeri ağası, kaid ve yeniçerilerin bir kısmı ile ittifak yaparak kendisine karşı bir darbe hazırlığına girişmiş; ancak bölükbaşıların desteğini almayı başaramamıştı. Komplo ortaya çıkınca darbeciler idam edilecekti.[247] Bir sene sonra Uluc Ali donanma ile Cezayir'de belirince, yeniçeriler Fas sultanından bir zarar görmediklerini söyleyerek gemilere binmeyi reddedecek ve kapudandan aldıkları kalyetelerle meşhur murabıtları Seyyidî Butika riyasetindeki bir heyeti İstanbul'a göndereceklerdi. Bu heyet, Fas'ın düşmesi hâlinde zaten kendi kapu halkından birini Trablusgarb'a beylerbeyi atayan Uluc Ali'nin çok güçleneceğini ve başkaldıracağını söyleyerek sultandan kapudan-ı deryanın yıllardır hayalini kurduğu Fas seferini iptal eden bir emir koparmayı başaracaklardı.[248] 1592 yılında İstanbul'a çağrılan Beylerbeyi Haydar Paşa'dan şikâyetçi olmak isteyen bölükbaşılar Arnavud Memi riyasetinde yine soluğu Dersaadet'te alacak, ancak bu sefer sultanın huzuruna çıkmayı bile başaramayacaklardı. Artık sabrı taşan İstanbul, bu başıbozuk yeniçerileri dinlemek şöyle dursun, Haydar'ı 1595'te tekrar beylerbeyi atayarak paşasının arkasında durmayı tercih etmişti.[249]

Kendisi de korsan kökenli olan Arab Ahmed Paşa 1574 yılında ahidnamelere aykırı olarak esir alınan Fransızları serbest bırakmak, yani İstanbul'dan gelen emre uymak isteyince, Arnavud Memi etrafında toplanan reisler halkı ayaklandırarak beylerbeyini bu kararından vazgeçirecekti. Yeniçerilerin ve köle sahiplerinin de desteğini alınca İstanbul'a yolladıkları heyet beylerbeyine son darbeyi vuracak ve yerine Ramazan Paşa'nın atanmasını sağlayacaktı.[250] Ahmed'in emri altındakilerle pek iyi geçin-

246 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 385-8.

247 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 391-3.

248 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 393-5.

249 Haedo, *Topografía*, I. cilt, 418-9.

250 Merouche, *La course: mythes et realité*, 107, 191; Charrière (yay. haz.), *Negociations*, III. cilt, 553 (10 Mart 1574).

meyi beceremediği ve ilm-i siyasetten pek anlamadığı birkaç yıl sonra Kıbrıs'ta beylerbeyiyken çıkan bir isyanda kendi askerleri tarafından öldürülmesinden de bellidir.[251]

1587'den itibaren beylerbeyliğine artık korsanlık geçmişi olan gazilerin değil de Enderun kökenlilerin atanması ve onaltıncı yüzyılın sonundan itibaren büyük donanmaların denize çıkmaması, Cezayir'e yollanan beylerbeyinin gücünün yeniçeri ve levendler tarafından daha rahat kısıtlanabilmesi anlamına gelmekteydi. Artık kararlar bunların divanlarında alınıyor, beylerbeylerine ise kendisine düşen payla yetinmek ve mevacibleri nasıl ödeyeceğini bulmak kalıyordu. 1620'lerden bir gözlemciye göre yeni atanan beylerbeyine limana varır varmaz neden geldiği sorulmakta, sultan tarafından vali olarak atandığını söylediğinde ise ulufelerin eksiksiz ve her ikinci ayın bitiminden yedi sekiz gün önce ödenip ödenmeyeceği suali yöneltilmekteydi; yani sultanın temsilcisine yetkisinin sınırları daha göreve başlamadan hatırlatılmaktaydı. Beylerbeyinin olumlu cevap vermekten başka bir şansı yoktu; aksi takdirde Mascarenhas'a göre bu tip durumlar için yapılmış ve demir parçalarının öğütülüp toz ve kül yapıldığı büyük bir havanın (*o metem em hum almofariz muyto grande, que para este effeyto se fez,& com humas mãos de ferro o pizão,& fazem em pò,& en cinza*) içine konacağını bilirdi.[252] Aynı gözlemci bu ödemeleri yapamadığı için hisara hapsedilen ve Tunus ve İstanbul'daki mallarını satmak zorunda kalan üç beylerbeyi gördüğünü belirtmektedir. Ancak daha kesin çözümler üretenler de vardır: 1626'da mevacib için gerekli parayı bulamayan Sarı Hoca Paşa (*Sarahoja Baxa*) önce üç gün ek süre isteyecek, arkasından da zehir içerek intihar edecektir.[253]

Kısacası dört kolluya binmek istemeyen malını feda etmek zorundadır. 1606'da paralarını alamayan ve Beylerbeyi Hadım Mehmed Paşa'nın sarayına dayanıp kâhyasının kendisine teslim edilmesini isteyen yeniçeriler birkaç gün içinde ödemenin yapılacağı vaadiyle yatıştırılmış, ancak bir hafta sonra ikinci kez ayaklandıklarında isyan artık kontrol edilemez bir hâl almıştır. Sarayını basıp binbir hakaret ettikleri beylerbeyini boğdurmakla kuleye hapsetmek arasında bir tercih yapmaya

251 George Hill, *A History of Cyprus, volume 4: The Ottoman Province, the British Colony, 1571-1948* (Cambridge: Cambridge University Press, yeniden basım, 2010), 39.

252 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 51. Pierre Dan da bu bronz havandan bahsetmektedir. Dan, *Histoire de Barbarie*, 83.

253 Mascarenhas, *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam*, 53-54.

çalışırken araya beyler girecek ve ulufeleri hemen ödemesi koşuluyla paşanın hayatını kurtaracaktır. Ancak hayatta kalmanın bedeli ağır olmuştur: Hadım Mehmed Paşa arkadaşlarından borç almak ve eşyaları ve hatta karılarının (evet, hadımlar da evlenmektedir!) kölelerini mezata vermek zorunda kalmıştır.[254]

Naima Tarihi'nde anlatılan bir vakıa bize Osmanlıların da bu başına buyruk gazileri çoktan gözden çıkardığını tüm çıplaklığıyla göstermektedir. Dayıların "ru'ûnet üzre tasallut ve hükümetleri"nden bıkan ve bunların "varan beylerbeyileri kat'â bir işe müdâhale ettirmeyib hacr edip bir menzilde müflisen alıko[masına]" hiddetlenen I. İbrahim, Cezayir'den gelen reislere öfke kusmuş ve hepsini öldürtmekle tehdit etmiştir :

> "Baka siz benim memleketimdem kaçma, çift bozan ra'iyyetim iken niçin böyle firavunluk edersiz? İzmir'de Foça ve Karaburun nevâhîleri köylerinden çiftlerinizi bozub ve Mağrib'e varıp tecemmu' edib emrime inkıyâd etmeyib varan beylerbeyilerimi hacr u zecr itmek ne demektir ? Şimdi size verdiğim paşaya dahî böyle ederseniz cümlenizi kırarum."[255]

Zıllullâh-ı fi'l-'alemin bu cümlelerinden emperyal bir başkentin elitlerinin sosyal hiyerarşiye verdiği önem hemen anlaşılmaktadır. Bunu insanların kökeninin önemli olmadığı ve at izinin it izine karıştığı serhaddin değerleriyle karşılaştırdığımızda İstanbul ile Mağrib arasındaki bakış açısı farkı da bâriz bir şekilde ortaya çıkacaktır. Görev süresi dolan beylerbeylerinin İstanbul'a dönmesine bile izin vermeyen Cezayirliler İbrahim'in tehditlerine kulak asmayacak ve kendi kendilerini cumhur devleti gibi yönetmeye devam edeceklerdir.

1659 yılından sonra ipler iyiden iyiye kopacaktır. Beylerbeyi İbrahim Paşa "hükûmet ve ganîmet sevdâsına düşüb" kul taifesi ve korsanlarla "imtizâc" edememiş, yani uyuşamamıştır. Yeniçeri mevaciblerini ödeyemediği gibi bir de üstüne Girit Savaşı'ndaki katkılarından dolayı Dersaadet'ten reislere yollanan paraya el koymak istemesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Aslında valimizin mantığı basittir: Savaş yüzünden korsanlığa çıkılamadığı için gazâ ganaiminden kendi payını alamamıştır. Ancak reislerimiz pek dinleyecek durumda değildir.

254 De Brèves, *Relation des Voyages*, 370, 371-3.

255 Naîma Mustafa Efendi, *Tarih-i Na'îmâ*, III. cilt, 1029-1030.

İbrahim Paşa'yı ilk kalyonla İzmir'e göndermişlerdir. Ancak böyle cüretkâr hareketlerin bir bedeli de vardır. Küplere binen Veziriazam Köprülü hem beceriksiz beylerbeyini idam ettirecek hem de Cezayirlilere sert bir dille Memalik-i Mahruse yalılarına yaklaşmayı yasaklayacaktır:

> "Artık devlet tarafından size vâlî gönderilmez, beyninizde kimi ihtiyâr iderseniz bi'at idün, pâdişâh hazretlerinin itâ'at ü inkıyâdına rû-gerdân bir alay âsî tâ'ifesiz, kulluğunuza ihtiyâcı yok. Cezâyir gibi hezâr memleketini var olmuş olmamış yanında beraberdir. Min-ba'd devlet-i Osmâniyye kabzında olan yalıların birine yanaşduğunuza rızâ-yı hümâyûnları yokdur."[256]

Sultanın Cezayir gibi bin vilayeti vardır; böyle asi taifesinin kulluğu olsa da olur, olmasa da! Veziriazam resti çekmiştir. Peki Cezayir bunu görebilecek midir? Osmanlı kıyılarına yanaşamamak zahire satın alamamak, savaş malzemesi ve kereste edinememek ve gemi inşa edememek demektir. Her şeyden önce levend ve yeniçeri yazamamak demektir ki, halkla karışmamaya çalışan Yeniçeri Ocağı için bu âdeta bir ölüm fermanıdır. Gazilerimizin geri adım atmaktan ve şedid veziriazamın öfkesini dindirmeye çalışmaktan başka şansları yoktur. Eğer Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa abartmıyorsa, İstanbul'a defalarca şefaatname yollayıp bir köpek dahi olsa gelen valiyi kabul edeceklerini söylemişlerdir. Ancak yeni bir beylerbeyi için Köprülü Mehmed Paşa'nın ölüp yerine oğlu Fazıl Ahmed'in geçtiği 1661 yılını beklemeleri gerekmiştir.

Silahdar, Cezayirlilerin acziyetinin altını ne kadar çizerse çizsin, 1661'den sonra beylerbeylerinin hiçbir gücü kalmamıştır. İlk başta esas güç yeniçerilerin arasından çıkan ağalara geçmiştir. Ancak ağaların siyasî istikrarı sağlayamaması üzerine 1671'de bir kez daha rejim değişikliğine gidilecek ve bu sefer darbe yapan ve içlerinden birini dayı unvanıyla başa geçiren reisler olacaktır.[257] Bu yeni makama 1689'da bir yeniçeri seçilecek ve güç tekrar ocağa geçecektir. Bu yeniçeri dayılarından biri olan Ali Çavuş, 1711 yılında İstanbul'dan gelen beylerbeyini şehre almayacak ve çaresiz kalan İstanbul'u kendisini beylerbeyi atamaya ikna edecektir. İstanbul'un son izleri de silinmiştir.

256 Türkal, "Silahdar, Zeyl-i Fezleke," 253.

257 Cezayir'de iktidarın elden ele dolaştığı bu süreci anlatan bir makale için bkz. Pierre Boyer, "La révolution dite 'des aghas' dans la Régence d'Alger (1659-1671)," *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée* 13-14 (1973): 159-170.

Trablus'ta da durum farklı değildir. 1569'da çıkan bir isyanda beylerbeyi hayatını kaybetmiştir;[258] bir sonraki beylerbeyi İstanbul'dan 500 yeniçeri alarak görev yerine gitmeyi uygun görmüştür.[259] Eski bir beylerbeyi olan Kapudan-ı Derya Uluc Hasan Paşa, Mehdi İsyanı'nın çıkmasının ardından yaptığı yorumda yeniçerilerin Trablus'u bir cumhur devleti gibi yönettiklerini söylemektedir. Eskiden bunlar üç bölüğe ayrılırken artık hepsi bir arada hareket ettiğinden kimse beylerbeyini takmamaktadır. Halkı isyana sürükleyen de bunların zulm ü te'addîsinden başka bir şey değildir. Yeniçerilerin yerine yeni başka bir askerî birlik kurulması (*introdure nova sorte di militia*) gerektiğini düşünen kapudana göre bu isyan bulunmaz bir fırsattır. Muharebeler sonunda sayıları 1.200'den 400-500 civarına düşmüşken bu iş kökünden halledilmelidir. Zaten bunlar hepsi iyi tüfekçi olan 8.000 Cezayir yeniçerisi kadar güçlü de değildir.[260] Anlaşılan o ki Uluc Hasan Cezayir'de olduğu gibi Trablus'ta da yeniçerilerle karşı karşıya gelmiştir; şimdi ulaşabileceği en yüksek makama geldiğine göre onlara karşı hareket etmenin tam zamanı değil midir?

Zafiyete uğrayan otoritesini yeniden tesis etmek ve başına buyruk korsanları hizaya çekmek istediğinde İstanbul kendisine en yakın liman olan Trablusgarb'ı seçmiştir. İngiliz elçisine güçlü bir donanmayla Mağrib'e gidilip tüm reisler idam edilmedikçe korsanların kontrol altına alınamayacağını söyleyecek kadar sert bir tutuma sahip[261] Kapudan-ı Derya Halil Paşa, 1614 yılında Malta'yı yağmalayıp Trablusgarb'a gidecek ve burada âdeta kendi hükümdarlığını ilan etmiş Sefer Dayı'nın defterini dürecektir. "Hüsn-i tedbîr ü istimâlet" ile kapudanın baştardesine çağırılan Sefer tuzağa düşüp teklifi kabul edince kendisini zincire vurulmuş bulacak, kendilerini kaleye kapatan adamlarına ise aman verilerek liman teslim alınacaktır. Dayı ve adamlarının "ahz u gasb ettiği" gemi ve mallara hazine adına el konduktan sonra Sefer yargılanıp idam edilecekti.[262]

258 ASV, *SDC*, fil. 4, c. 9v (12 Mart 1569) ve Joseph von Hammer-Purgstall, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, çev. J. J. Hellert (Istanbul: Les editions Isis, 1996), VI. cilt, s. 169, dn. 2'de bahsi geçen Venedik belgesi.

259 ASV, *SDC*, fil. 4, c. 62r (30 Nisan 1569).

260 ASV, *SDC*, fil. 29, cc. 134r-135r (27 Nisan 1589).

261 *Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, 1623-1625*, yay. haz. Allen B Hinds London: Her Majesty's Stationery Office, 1858), XVIII. cilt, s. 397, no. 511 (20 Temmuz 1624); White, *Piracy and Law*, 147.

262 Naîma Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II. cilt, 407-8.

Muktedir dayının kale kapısı önünde salb olunan, yani asılan vücudu İstanbul'un hâlen güçten düşmediğini hatırlatmak ister gibidir. Ancak her kanlı güç gösterisi gibi bu da kudretin değil, zafiyetin bir işaretidir. Koskoca bir donanmayla ve ucuz bir kandırmacayla tesis edilen otoriteden kimseye hayır gelmeyeceği ilerleyen yıllarda belli olacaktır. 1630'larda Pierre Dan, sultanın Trablus'tan alabildiği vergiyi aldığını ve korsanları pek sıkıştırmadığını, zira Maltalılarla işbirliği yapabileceğinden korktuğunu söylemekteyse de,[263] bu korkunun kulağa pek mantıklı gelmediğini söylemeliyim. Konumuz bu olmadığı için detaya girmeden, Cezayir'dekine benzer bir şekilde bu vilayette de kontrolün yavaş yavaş İstanbul'dan çıktığını ve 1711 de atlı kuloğlu birliklerinin komutanı Ahmed Karamanlı'nın yönetimi ele geçirmesiyle vilayetin ufak bir ara dışında 1835'e kadar bu hanedanın yönetiminde kaldığını belirtmekle yetinelim.[264]

Son olarak gelelim Osmanlıların en son yerleştiği Tunus'a. 1591'de yerel halktan toplanan yeniçeriler İstanbul'dan gelen bölükbaşlarına karşı isyan edip ağalarını indirmiş ve beylerbeyini kendi aralarından seçtikleri dayılardan[265] birini ocağın başına getirmeye zorlamışlardı. Yani fethin üzerinden yirmi yıl geçmeden esas gücü ele geçirip paşayı sembolik bir konuma çoktan indirmişlerdi bile. 1606'da Fransız Elçisi Savary de Breves sultanın hükmüyle gelip haksız bir şekilde alınan ganimetin iade edilmesini talep ettiğinde beylerbeyi sultanın emrinin başı üstüne olduğunu, ancak yeniçerilerin korkusundan bir şey yapamayacağını belirtmiştir. Bunlar beylerbeyini ganimetten aldıkları payı kesmekle tehdit etmişlerdir. Bu para olmazsa üç ay sonra mevacibleri nasıl ödeyecektir? Hapse düşen ya da öldürülen haleflerinin daha çok taze hatıralarını göz ardı etmek sağduyusuz (*sens commun*) davranmaktan başka bir şey değildir.[266] Yirmi yıl sonra benzer bir görevle gelen Venedikli tercüman Salvago'yu destekleyen bir başka beylerbeyi de açık açık hapse atılmakla tehdit edilecektir.[267]

263 Dan, *Histoire de Barbarie*, 252.

264 Bu hanedan üzerine bkz. Seton Dearden, *A Nest of Corsairs: The Fighting Karamanlis of the Barbary Coast* (London: John Murray, 1976) ve Kola Folayan, *Tripoli during the Reign of Yusuf Pasha Qaramanli* (Ile-Ife: University of Ife Press, 1979). Zamanında göz atabildiğim ve Nijerya'da basılmış bu son kitaba tekrar danışma şansım ne yazık ki olmadı.

265 Tunus'taki ocakta her 20-25 kişinin başında bir bölükbaşı, her 100 kişinin başında ise bir dayı bulunmaktaydı.

266 De Breves, *Relation des Voyages*, 338-9.

267 Sacerdoti (yay. haz.), *"Africa overo Barbaria"*, 30.

1591'de başlayan dayılar dönemi, yedi yıllık bir kaosun ardından Kara Osman'ın (1598–1610) dayı olarak iktidarını sağlamlaştırmasıyla devam etmiş ve bunun ölümünden sonra da yerine kayınbiraderi Yusuf (1610–1637) ve Cenevizli mühtedi Usta Murad (1637–1640) geçmiştir. Dayılar her ne kadar İstanbul'u ekarte etmeyi başarmışsalar da, taşradaki vergileri toplayan birliklerin komutanı konumundaki beylerin güç kazanmasını engelleyememişlerdir. Dayıların hâkimiyeti başkent Tunus'la ve buradaki Divan ve Yeniçeri Ocağı'yla sınırlı kalırken, beyler Tunus vilayetinin verimli taşrasından topladıkları vergilerle her geçen gün güçlenmekte ve zenginleşmektedir.

İktidara ortak olan bu beylerden ilki olan Korsikalı mühtedi Murad (1612–1631), İstanbul tarafından beylerbeyi atanmayı ve her iki unvanını da oğlu Hammuda'ya (1631–1666) bırakmayı başaracaktır. Hammuda'nın 1640'ta ölen Usta Murad'ın yerine kendi istediği dayıyı seçtirmeyi başarmasıyla da vilayetin yönetimi Muradîlerin eline geçecektir. Tunus'taki dayılar hiç direnmemiş de değildir. Hammuda'nın ölümü üzerine oluşan siyasî boşlukta dayılardan biri başkaldırınca, Hammuda'nın iki oğlu Tunus'u kuşatıp yeniçerilere diz çöktürecek ve yeni bir dayı seçtirecekti. Babasının yerine geçen II. Murad'ın (1666–1675) ölümünden sonra beylik unvanı için akrabaları arasında yirmi yıllık bir iç savaş çıkmasına rağmen yine de Muradi beylerinin gücü sarsılmayacaktı; bu süre içerisinde de fırsattan yararlanmaya çalışan birçok dayı isyanlarının bedelini hayatlarıyla ödeyecektir.[268]

1702'de bir sipahi ağası olan İbrahim'in tüm Muradîleri öldürmesi ve 1704'te dayı ve ardından da İstanbul tarafından tevzî edilen beylerbeyi unvanlarını alması da suların durulmasına yetmemiştir; çünkü yeni beylerbeyimiz Tunus'taki iç savaşa müdâhil olan Cezayir ve Trablus ordularıyla girdiği bir muharebede esir düşecektir. Bu esnada Tunus'ta savunmaya çekilen birliklerin başındaki bir başka sipahi ağası Hüseyin halk tarafından bey ilan edilecek ve 1710'da İstanbul'dan beylerbeyliğini almayı başaracaktı. Artık 1957 yılına kadar, yani Fransız egemenliği altında dahi sürecek Hüseynîler devri başlamıştır.

268 Bu dönemde Türk yeniçerilerin temsilcisi dey ile yerel halkın daha sempatik baktığı beyler arasındaki mücadelenin güzel bir özeti için bkz. Jamil M. Abun-Nasr, "The Beylicate in Seventeenth-Century Tunisia," *International Journal of Middle East Studies* 6 (1975): 70-93.

HÜLÂSA

Tarih keskin kopuşların değil, yavaş, sıkıcı ve tetkiki zor değişimlerin ilmi olabilir; ancak her metinde sunî bir dönüm noktası bulunmak zorundadır. Yeri geldiğinde 1700 yılının ötesine geçmekte tereddüt etmese de, elinizdeki kitap onsekizinci yüzyılı sistemli bir şekilde ele almamaktadır. Akdeniz korsanlığının asr-ı saadetinin geride kaldığı, kompleks lojistik sistemlerinin ve sağlam altyapıların merkezî donanmaları her gün daha da mukadder kıldığı ve Sanayi Devrimi'nin kapıları yumruklamaya başladığı bu yüzyılın korsanları üzerine hâlâ kapsamlı bir çalışma yapılamamışsa bunun nedeni belki de Batı tarihinin merkezinin Akdeniz'den Yeni Dünya'ya kaymasıdır. Bu eksikliğin giderilmesi Atlantik korsanları hakkında aynı şeyleri tekrarlayıp duran zengin bir külliyatın dengelenmesi açısından da elzemdir.

Osmanlı korsanlığını birçok değişik yönüyle incelemeye çalıştığımız eserimizin dışında kalan sadece onsekizinci yüzyıl değildir. Korsanlar üzerine yazılmış genel monografların en çok üzerinde durduğu konuya, Mağrib ülkeleri ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkilere hususî olarak değinmedik. Tek tek her ülkeyle olan ilişkileri kronolojik bir sırayla vermek yüzlerce sayfa ayırmak ve kitabın tematik ruhuna aykırı davranmak demekti. Kaldı ki son yıllarda yabancı kaynaklara yönelen yeni nesil Türk tarihçilerin hemen hepsinin ya siyasî ya da diplomasi tarihi çalıştığı düşünülürse, çok yakında bu alandaki açığın kapatılacağına eminiz. O zamana kadar okuyucularımız ya yabancı neşriyata başvurmak ya Aziz Samih İlter'in *Şimali Afrika'da Türkler* kitabını okumak ya da Mezemorta Hüseyin'in topun ağzına koyup Amiral Duquesne'nin donanmasına doğru fırlattığı Fransız

Konsolosu Jean Le Vacher'in resmiyle [bkz. Resim 34] yetinmek zorunda kalacaklardır.

Türk denizcilik tarihindeki genel eksikliklerden şikâyet ederek başlayan ve Osmanlıca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Almanca, Portekizce, Latince ve Katalanca kaynakları bir arada kullanarak Osmanlı korsanlığını modern ilmin gerekliliklerine uygun bir şekilde analiz etmeye çalışan bu kitabın amacına ulaşıp ulaşmadığını meslektaşlarımız takdir edecektir. Cevabın olumlu olması durumunda sorulması gereken soru şudur: Bundan sonra araştırmacılar ne yapmalıdır? Hangi kaynaklar ve tematik tercihlerle bu kitabın bulgularını daha öteye taşımalıdır?

İlk olarak, korsanlığın spesifik coğrafyalar ve hatta kaynaklar imkân verdiği takdirde limanlar üzerinden çalışılması gerekmektedir. Avrupa ve kısmen de yerel kaynaklar kullanılarak tek tek Mağrib limanları üzerine eğilen çalışmalar yapılmıştır; ancak aynı şeyi Adriyatik'tekiler için söylemek mümkün değildir. Osmanlı arşivlerindeki Mühimme ve Düvel-i Ecnebiye defterleri, Venedik arşivlerindeki Adriyatik donanması ve Korfu Adası ile ilgili sayısız fon, Korfu gibi önemli liman ve donanma merkezlerinin yerel arşivlerindeki belgeler sistematik bir monografı mümkün kılacak kapsamlı bir kaynak havuzu oluşturmaktadır. Bunlara Napoli ve Malta gibi Osmanlı tarihçilerinin hâlâ kullanmadığı arşivleri eklediğimizde ortaya büyük bir potansiyel çıkmaktadır.

Belirli bir limana ya da coğrafyaya odaklanmak gibi, zaman dilimini kısıtlamak da birçok metodolojik avantajı beraberinde getirecek ve iki yüzyıllık bir süreci ele alan bir kitabın gözden kaçırdığı ya da atlamak zorunda kaldığı olgu ve süreçleri ön plana çıkarma imkânı verecektir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Askerî Devrim, Coğrafî Keşifler, ekolojik değişiklikler, merkezî bürokrasiler, mukîm elçilikler ve uluslararası hukukun ortaya çıkması, artan nüfus ve dünya ekonomik sisteminin doğması gibi yapısal değişiklikler korsanlığın sadece hacmini ve operasyon çapını değil, katılımcılarını ve kurallarını da değiştirmiştir. Ana hatlarını vermeye çalıştığımız bu değişikliklerin spesifik varyasyonlarını detaylı bir şekilde göstermek için belirli bir zaman dilimine konsantre olmak şarttır.

Joshua White'ın çalışmalarının bize merkezî devletlerin kontrol edemediği bir korsanlığın yarattığı diplomatik sıkıntılar ve bunların

hukukî çözümlerine ışık tuttuğunu daha önce belirtmiştik. White'ın bulgularının Osmanlı-Venedik ilişkilerinin dışında ve özellikle uluslararası hukukun daha sistematik bir hâl aldığı onsekizinci yüzyıl bağlamında sınanması da yeni açılımlar sağlayacaktır. Osmanlı ve Avrupa arşivlerindeki mahkeme kayıtlarının karşılıklı okunması değişik hukuk sistemlerinin nasıl ortaklaşa bir ticaret hukuku, bir *lex mercatoria* oluşturduklarını gösterme potansiyeline de sahiptir.

Gazilerimizi Akdeniz, Karayipler ve Çin Denizi gibi farklı coğrafyalarda faaliyet gösteren diğer korsanlarla karşılaştıracak çalışmalar da korsanlığın küresel tarihine önemli katkılar sunma ve içe kapanık tarihçiliğimizin şu bitmek tükenmek bilmeyen istisnacılığını aşma fırsatı verecektir. Son yıllarda bu alanda atılmış bazı adımlar bulunmakla birlikte, özellikle Müslüman korsanlar üzerine olan tarihyazımının zayıflığı manalı karşılaştırmaları ve belki de kapsamlı alışverişleri görmemizi engellemektedir. Bir büyükelçi raporunun satır aralarından daha korsanlığın global bir hâl almadığı 1586 gibi erken bir tarihte Francis Drake'in Uluc Ali'ye övgülerle dolu bir mektupla çeşitli hediyeler yolladığını ve Uluc Ali'nin de aynen mukabele ettiğini öğreniyorsak,[1] ilerleyen yüzyılların hazırladığı daha birçok sürprize hazırlıklı olmalıyız.

Cezayir ve Tunus gibi limanların arşiv ve kütüphanelerindeki kaynaklardan da ancak siyasî olaylar, diplomatik ilişkiler ve şehir tarihi açısından yararlanılmıştır. Oysa bu kaynaklar korsanlığın askerî, iktisadî ve hatta kültürel yönleriyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Bunlardan sadece birine odaklanan tematik bir çalışmanın da oldukça değerli olacağı kanaatindeyiz.

Son olarak, daha önce Osmanlı gemilerinin teknik özellikleri üzerine bilgimizin ne kadar az olduğundan bahsetmiştik. Bu sorunun çözümü tarihin konforlu sularından çıkmak ve diğer bilimlerle işbirliği yapmakla mümkündür. Sualtı arkeolojisi ve sanat tarihi akla ilk gelen alanlardır. Gemi enkazlarının tespiti ve incelenmesi hiçbir tarihî belgenin veremeyeceği teknik detayları hizmetimize sunacaktır.

Ancak ne yazık ki bugüne kadar Kuzey Afrika sahillerindeki batıklar üzerine bir çalışma yapılmamıştır. 1970-2016 arasında Türkiye karasularında yapılan sualtı arkeolojisi raporlarına bakıldığında ise ezici çoğunluğun Tunç Devri'nden Bizans dönemine kadar olan sürece odaklandığı

1 ASV, *SDC*, fil. 23, c. 137r (5 Nisan 1586).

ve Selçuklu ve Osmanlı gemilerinden arta kalanların Grek ve Roma bakiyeleri kadar ilgi görmediği net bir şekilde anlaşılmaktadır. Seramik bir amforanın pişirildiği fırın ve kilin özelliklerini dahi çalışan arkeologlar, devasa Osmanlı gemi enkaz parçaları ve silahları hakkında ancak birkaç basit cümle etmektedir. Sorun malzeme eksikliğinden ziyade ilgi noksanlığıdır. Son zamanlarda geç de olsa bu alanda bazı akademik çalışmalar yapılmışsa da, bunlar kişisel çabalardan öteye gidememektedir.[2]

Türk üniversitelerinin arkaik ve müflis kürsü yapısının yol açtığı bu içe kapanıklık sadece arkeolojinin problemi değildir. Daha önce coğrafyayla ilişkisini komple kestiğine değindiğimiz Osmanlı tarihçiliğinin arkeolojiyle de pek bir bağı yoktur. Tarih, arkeoloji ve sanat tarihi gibi ilimlerin uzun süreli ve kapsamlı ortaklıklara girişmemekte ısrar etmesi durumunda, Selçuklu, Osmanlı ve Mağrib gemilerine ait en detaylı tarihî kanıtlar denizin altındaki sessiz bekleyişlerini sürdürmeye devam edeceklerdir.

2 Daha fazlası için bkz. Sütçüoğlu, "Sualtı arkeolojisi," 37-47.

SÖZLÜK

A scaloccio: (İt.) Onaltıncı yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşan ve oturaktaki tüm kürekçilerin tek kürek çektiği sistem. Böylece oturak başına üç ve daha fazla kürekçi koymak mümkün olmuştur.

A terzarolo: (İt.) Üç kürekçili a scaloccio sistemi.

Ahidname: Osmanlıların yabancı devletlerle yaptığı ticarî ve diplomatik anlaşmalar.

Akçe: Gümüş Osmanlı sikkesi.

Aktarma: Korsan saldırılarında ele geçirilip römorka çekilen gemi. Bu gemilere konan tayfaya "aktarmacı" denirdi.

Alabanda: Kalyonlarda topların olduğu sıra.

Alafía: (İsp.) Korsanlarla ele geçirdikleri tutsakların aileleri arasında gerçekleşen fidye görüşmeleri.

Alla sensile: (İt.) Oturaktaki her kürekçinin ayrı bir kürek çektiği sistem. Bu sistemde ritim tutmak zor olduğundan eğitimli kürekçi kullanmak şarttır.

Argousin: (Fr.) Fransız kadırgalarında vardiyanlara verilen isim.

Armuz kaplama: İng. *shell-first construction*. Antik Çağ'da yaygın bir şekilde kullanılan bu yöntemde geminin keresteleri birbirine zıvanalardan sıkı sıkıya çivilenerek tek bir parça hâlinde inşa edilir ve iskelet ancak sonradan eklenirdi.

Arsenale: (İt.) İtalyanca "tersane" anlamına gelen bu kelime kitapta Venedik Tersanesi için kullanılmıştır.

Avviso: (İt.) Gazetenin önceli diyebileceğimiz; iktisadî, siyasî ve askerî havadisleri içeren el yazması pamflet.

Bacaluşka: İng. *cannon* ve Fr. *canon*. 30-50 funt ağırlığında, 18 kalibrelik dökme bronz top. Osmanlılar bu kelimeden türettikleri "kanon"u daha ufak toplar için kullanmışlardır. Bazen bacaluşka ile kanonun birbirinin yerine kullanıldığına da rastlanmaktadır.

Barça: Ven. *barza*. Doğu Akdeniz'de ticaret için kullanılan hafif nef ve karakalara verilen isim.

Barko: Üç direkli Latin yelkeninin yanı sıra portatif kürekler de kullanan, 20-21 metreye 6 metre ebatında, yani 1/3.5 oranındaki tek ambarlı ticaret gemisi. Bu tek ambarlı alçak gemilerde yanlara değil de güverteye yerleştirilen 8-18 adet top ve kasaralara konan eynek toplarının dışında büyük top yoktur; dolayısıyla bunların ateş güçleri kısıtlıdır.

Baştarde: İt. *bastarda*. Kadırganın büyüğü. 27 ve daha fazla oturağa sahip komutanların kullandığı statü çektirisi.

Bindirme kaplama: İng. *skeleton-first construction*. Geminin önce iskeletinin inşa edilerek yapılması. Ortaçağ'dan itibaren kullanılmaya başlayan bu metot daha ucuza patlamaktaydı ve daha az ustalık istemekteydi.

Bonaventura: En arkadaki direk.

Botta: (İt.) İng. *Butt*. 0.725 tona denk gelen ölçü birimi.

Brik: İng. *brig*. Kabasortalı iki direğe sahip ufak fırkateyn.

Burtun: İt. *bertone*. Kuzeyden gelip Akdeniz'i bir anda istila eden ufak kalyonlara Bahr-ı Sefid'de verilen isim. Bunlar genelde 375-500 ton arasında taşıma kapasitesine sahipti.

Civadıra: İng. *bowsprit*, Fr. *beaupré*, It. *bompresso*. Geminin baş bodoslamasının üstünden dışarı doğru biraz kalkık olarak uzatılan direk. *Gazavât*'ta "sabadıra" diye de geçmektedir.

Cocha: (İt.) Kuzey cog'larının direk ve Latin yelken eklenerek Akdeniz suları için modifiye edilmiş hâli. Zamanla cocha ismi *nao*'ya dönüşecektir.

Cog: Alm. *kogge*. Kuzey sularının kabasorta kullanan tek direğe sahip, altı düz, kıçtan dümenli, yuvarlak ticaret gemisi. Ondördüncü yüzyıldan itibaren Akdeniz'de de yaygınlaşacaktır.

Commedia dell'arte: (İt.) Onaltıncı ve onsekizinci yüzyıllar İtalya'sında *Arlecchino* (Harlequin), *Pagliacco* (Palyaço) ve *Policinella* (Fr. *Polichinelle*) gibi karakterleri üreten maskeli sokak tiyatrosu.

Condottiere: (İt.) Kendi oluşturduğu askerî birlikleri Rönesans devletlerine kiralayan müteahhit kumandan.

Convivencia: (İsp.) İspanyada sekizinci yüzyılda 1492 tarihine kadar her üç dinin de beraber uyum içinde yaşamasına tarihçilerin verdiği ad. Kelime anlamı (*con*: ile; *vivir*: yaşamak) beraber yaşamaktır.

Corsia: (İt.) Kadırgalarda pupadan pruvaya kadar kürekçi oturaklarını ayıran ve üstünde ancak bir kişinin yürüyebileceği genişlikte, yarım metre enindeki koridor. Bir diğer adı da köprüdür.

Çektiri: Sayıları bir ilâ üç arasında değişen yelkenin yanı sıra, birçok küreğe de sahip kadırga, kalyete ve türevi güvertesiz gemilere verilen jenerik isim. En-boy oranı az olan bu gemilere "uzun gemi" de denmektedir.

Danse maccabre: (Fr.) Ortaçağ'ın sonuna doğru yaygınlaşan ve insanlara ölümün her yerde olduğunu anlatmaya çalışan alegorik geçit törenleri.

Dârü'l-Harb: İslam hukukuna göre Dârü'l-İslam'ın dışında kalan, fethedilmeyi bekleyen topraklar.

Dârü'l-İslam: İslam hukukuna göre üzerinde ezan okunmuş tüm topraklar.

Deniz mili: İng. *knot*. 1.852 metrelik ölçü birimi.

Draft çizgisi: Su kesimi. Tam yüklü olduğu zaman geminin karinasının suya girdiği çizgi.

Duka: İt. *ducato*, Ven. *zecchino*. Yüzyıllar boyunca Akdeniz'de standart para olarak kullanılan altın Venedik sikkesi. 1 duka onaltıncı yüzyılın başında 55 akçeye denk gelirken 1550'lerde bu miktar 60'a çıkacak, 1580'lerdeki enflasyon dalgasıyla da yüzyılın sonunda 120 akçeye kadar yükselecektir.

Eau de vie: (Fr.) Etil alkol için kullanılan ve *acqua vitae* (hayat suyu) da denen bu ifade; zamanla brendi, viski ve rakı gibi damıtılmış içkiler için kullanılmaya başlamıştır. Zaten viskinin İskoç Galcesindeki etimolojik kökeni de (*uisce* (su) + *bethu* (hayat): *uisgea beatha*) "hayat suyu" anlamına gelmektedir.

Ekü: Fr. *ecu*. Altın sikke. Onaltıncı yüzyılda dukanın %90'ına eşittir. Potosi madenlerinden bol miktarda gümüşün gelmesiyle gümüş eküler (*ecu d'argent*) de basılmaya başlamıştır.

Escudo: İlk kez 1533'te basılan ve 16 riyale denk gelen altın İspanyol sikkesi.

Fırkata: İt. *fregata*. Pergendeye çok benzeyen, her birinde tek kürekçi bulunan 6-12 oturağa sahip, köprüsüz ve kasarasız tek Latin yelkenli çektiri.

Fırkateyn: Korsanlığa uygun çeviklikteki beşinci sınıf saffiharb kalyonlarına verilen ad. Pruva hattında saf tutacak kadar büyük olmayan bu yelkenliler onyedinci yüzyılın ikinci yarısında 40-50 topa sahiptirler.

Filabot: Fel. *vlieboot*, İng. *flyboat*. Hollandalıların sığ sularda ve özellikle Vlie'de seyrüsefer edebilmek için geliştirdiği altı düz yelkenli. Ağırlığı 70-180 ton arasında değişen bu ticaret gemilerinin korsanlık ve savaş için kullanıldığı ve daha değişik ebatlarda yapıldığı da olmuştur.

Fluyt: (Fel.) Onyedinci yüzyılda Hollandalıların tercih ettiği 24 metre uzunluğunda, üç direkli ve tam armalı ticaret gemisi. Sadece yük taşımak için dizayn edilen bu 200-300 tonluk gemiler, mürettebatlarına göre yüksek taşıma kapasitesine sahiptir. Bu da Hollandalı tüccarların rakiplerine nazaran daha ucuza mal taşımasına imkân vermiştir. Bir avantajları da armuda benzer kesitleri sayesinde karinalarının sığ olması, yani limanlara ve hatta nehirlere kolayca girebilmeleriydi.

Funt: İng. *pound.* 450 grama denk gelen ağırlık birimi.

Fuoco: (İt.) Ortalama beş kişilik aile.

Fusta: (İt.) Her birinde iki kürekçi bulunan 10-15 oturağa ve tek Latin yelkene sahip kasarasız çektiri. 30-40 askerin yanı sıra, muharebeye katılabilecek 40-60 hür kürekçisiyle korsanlığa yeni atılanlar için ideal bir çektiridir. Kalyeteyle sık sık karıştırılan bu gemi için Osmanlılarda ayrı bir tabir bulunmamaktadır.

Gabya: Bir direkteki ikinci yelken. Yelken ve serenlerden sorumlu kişiye de "gabyar" denmektedir.

Göke: Her ne kadar "cog" ve "cocha" kelimelerinden türemişse de, elimizdeki Osmanlıca metinlerde bu kelime artık karak, nef ve barçalar için kullanılmaktadır. Bir diğer ifadeyle yüksek güverteli yelkenli gemilere verilen jenerik bir isim hâline gelmiştir.

Gulet: İng. *schooner.* "Uskuna" da denir. İki direğinde seren yelkeni olmayıp sadece yan yelken bulunduran (sübye armalı) uzun ince yelkenli. Sığ sularda seyredebildiği ve çevik olduğu için korsanların favori gemilerindendir.

Harraka: Güllelere ateş alsın diye sürülen sıvı madde. Güllelerin bazen ısıtılıp akkor hâlinde atıldığı da olurdu (*red hot shot/boulet rouge*).

Hornacheros: Extramadura'daki Hornachos köyünden Sela'ya gelen müdecceller.

Huguenot: Fransız Kalvenisti.

İhtida etmek: Hidayete ermek, yani Hak Din'e dönmek. Başka dinlerden İslam'a geçmek.

İlmü'l-remil: Ar. *remil.* Toprak. Kuma şekiller çizip yorumlayarak fal bakmak. "İlmü'l-hutut" olarak da bilinir. Osmanlıcada "remil atmak" ya da "remil dökmek" ifadeleri genel bir anlamda fal bakmak ya da gaipten haber vermek manasında kullanılır.

İrtidad: Hak Din'i reddetmek. Başka dinlerden İslam'a geçmeye "ihtida etmek" denirken Müslümanlığı bırakmak için "irtidad" kelimesi kullanılırdı.

İskorbüt: Kaslarda gerginlik, eklemlerde ağrı, zayıflama, hâlsizlik, diş etlerinde çekilme, alyuvarların azalması, deride tahriş ve psikolojik dengesizlik gibi semptomlara sahip ölümcül bir hastalık. Askorbik asit, yani C vitamini eksikliğinden kaynaklandığı onsekizinci yüzyılın sonlarına kadar anlaşılamayan bu hastalıktan kaynaklanan ölüm oranları kuzey gemilerinde çok yüksekti. Ancak, Akdeniz diyetindeki zeytin, sarımsak, sirke ve turşu sayesinde bu hastalık Bahr-ı Sefid milletleri için hiçbir zaman problem olmadı; o kadar ki İspanyollar iskorbüte "Hollanda hastalığı" diyecekti.

İspanyol riyali: İsp. *Real de a ocho.* Onaltı ve onyedinci yüzyılda tüm dünyaya yayılan sekizlik gümüş İspanyol sikkesi.

İstinga ipi: İng. *brail*. Yelkenleri toplamak için kullanılan hareketli donanım.

İştati Ceneral: Onyedinci yüzyılda Habsburglardan ayrılan ve aralarında Hollanda'nın da olduğu yedi eyaletin kurduğu federal cumhuriyetin yasama organı olan *Staten-Generaal*'a Osmanlıların verdiği ad budur.

Kabasorta: Kare yelken.

Kadırga: 24-25 oturaklı çektiri. Onaltıncı yüzyılda her birinde Latin yelkene sahip iki direği bulunan kadırgalarda oturak başına üç kişi bulunmaktaydı. İlerleyen yüzyıllarda hem direk sayısı üçe çıkacak hem de oturak başına dört, beş ve hatta altı kürekçi konacaktı. Bkz. Resim 1.

Kaid: Arapça "komutan" anlamına gelen bu kelime Mağrib'de sancakbeyleri için kullanılırdı.

Kalafatlamak: Bindirme usulüyle yapılan gemilerde kerestelerin arasında kalan boşlukların keten, kenevir veya bozuk halat parçalarından elde edilen üstüpü ile doldurulması ve üstünün de bitüm/petrol, varsa zift, eğer yoksa onun yerine geçebilen katran veya reçine ile dolgulanması.

Kalyete: Genelde 16-20 oturaklı çektiriler için kullanılan bu ifade, Mağrib özelinde farklı bir gemiye işaret etmektedir. Kürek sayıları 20-24 arasında değişen, ancak normal kadırgalardan daha ince olan korsan kalyetelerinde pruva ve bazen de kıç kasarası bulunmamaktadır.

Kalyon: Yüksek denizcilik vasıflarına sahip, hilal şeklinde bir güvertesi bulunan, 42 metre boyunda, dört direkli, tam armalı gemi. Ayırt edici özelliği önündeki gagası olan bu gemilerin ağırlığı 300-1.000 ton arasında değişmektedir ve yanlara çok sayıda top konabilmektedir. Akdeniz'deki küçük versiyonlarına "burtun" denir. Bkz. Resim 11, 12 ve 13.

Kanın ariliği: İsp. *Limpieza de sangre* İspanya'da 1547'den itibaren herhangi bir kamu görevine atanmak, manastıra girmek, üniversiteye kaydolmak ve hatta Amerika'ya göç etmek isteyenlerden talep edilen "eski Hıristiyan"lık kriteri. 1865'e kadar yürürlükte kalan bu uygulamaya göre yukarıdaki haklardan yararlanmak isteyenler atalarının arasında Müslüman ya da Yahudi olmadığını ispatlamakla yükümlüydü.

Kapudane: Filoların en büyük ve şatafatlı gemilerini oluşturan amiral ya da sancak gemisi.

Karaka: Dört direkli, tam armalı, pruva kasaraları kıç kasaralarından belirgin bir şekilde yüksek olan yelkenli. Bkz. Resim 9 ve 10.

Karavela: İki Latin yelkene sahip, 45-50 dereceye kadar rüzgâr üstü seyredebilen, az su çeken, ufak, alçak ve hızlı yelkenli. Denizcilik vasfı yüksek bu gemiler akın ve keşifler için idealdir. Bkz. Resim 8.

Karina: Geminin omurgası.

Kavança: Dalgaların etkisiyle geminin başını aşağı yukarı vurması.

Kırlangıç: Şebeğin ufağı ya da pinkonun hızlısı diyebileceğimiz, iki üç direğe ve sekiz on küreğe sahip gemi.

Kolonborna: İng. *culverine,* Fr. *couleuvrine.* 24-26 funt ağırlığında, 26 kalibrelik dökme bronz top.

Korsan: İng. *privateer*, Fr. *corsaire*, İt. *corsaro*. Piratların aksine bir siyasî otoritenin ve oluşmakta olan bir uluslararası hukukun belirlediği kurallar dâhilinde hareket eden deniz akıncıları. Garb Ocakları'nda konuşlanmış gazi korsanlarla Saint Jean ve Santo Stefano şövalyeleri bunlardandır.

Korsanlık beratı: Fr. *lettre de marque,* İng. *letter of reprisal*, Fel. *commissie van retorsie* Alm. *kaberbrief.* Korsanlarına akına çıkmadan önce siyasî otoritelerden aldığı ve kaptanın ismi ve hangi milletin gemilerine saldırabileceğinin belirtildiği, belli bir süre içerisinde geçerli yetki belgesi.

Korvet: Fr. *corvette*. Fırkateynin ufağı.

Latin yelken: Rüzgâra karşı manevra yapmayı kolaylaştıran, ancak rüzgâr altında dengesizlik yaratabilen üçgen şeklindeki yelken. Genelde çektirilerde ana yelken olarak tercih edilirken, tam armalı gemilerde de manevra kabiliyeti sağlamak için bulundurulurdu.

Lenger endaz olmak: Fars. *endahten* (atmak) ve *lenger* (çapa) kelimeleri bir araya getirilerek türetilmiş, demir atmış gemi ya da demir atmak anlamına gelen ifade.

Levarimo etmek: İt. *levare* (kaldırmak) ve *remo* (kürek) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan ve kadırgalarda kürek kaldırmak anlamına gelen terim.

Lex Mercatoria: (Lat.) Ortaçağlardan kalma uluslararası ticaret hukuku.

Lingua Franca: (İt.) Roman dillerinden kelimelerin bir araya getirilmesinden oluşan ve fiil çekmeden konuşulan melez bir dil, bir diğer adı "bilmek" (İsp. *saber*, İt. *sapere*) fiilinden gelen "sabir"dir.

Lombar kapağı: Kalyonlarda top penceresi.

Mağrib: İskenderiye'den Atlas Okyanusu'na kadar uzanan İslam memaliki için kullanılan terim.

Manka: Çektirilerde küreklerin arasında bazen askerlerin oturduğu tahta.

Marçilyana: İt. *Marciliana.* Kalyona göre daha büyük ve yuvarlak pruvalara sahip olan ve 600-720 ton arasında mal taşıma kapasitesine sahip altı kare ve bir Latin yelkeni taşıyan iki ambarlı ticaret gemisi.

Mariol: Venediklilerin Rum denizcilere verdikleri isim.

Mavna: Osmanlıların en boy oranı yüksek hantal kadırga tipleri için kullandıkları jenerik isim. Ticaret kadırgası *galea grossa* ve bundan türemiş yüksek kasaralı devasa savaş kadırgaları *galeazza*'lara "mavna" denirdi. Bkz. Resim 6.

Mersederler: Lat. *Ordo Beatae Mariae de Mercede Redemptionis Captivorum* adıyla 1218'de Barselona'da kurulan ve Hıristiyan tutsakları esaretten kurtarmak üzerine uzmanlaşan tarîkata bağlı keşişler.

Mevacib: Osmanlılarda memur ve askerlere verilen maaş için kullanılan terim.

Mezzagalera: İt. yarım kadırga. Her birinde iki üç kişinin kürek çektiği 18-20 oturaklı çektiri türü. Kalyeteden farkı biraz daha geniş olmasıdır.

Mikras: Ortası eklemli bir çubukla birbirine bağlı iki yarım gülle.

Monta e casca: (İt.) İtalyanca "kalk ve düş" anlamına gelen bu ifade, çektirilerde kürekçilerin ayağa kalkıp ayaklarını bir öndeki oturağa koyarak kürekle beraber kendilerini geri atması için kullanılırdı. Bkz. Resim 4 ve 5.

Murabıt: Kuzey Afrika limanlarındaki velilere verilen isim.

Müdeccel: Arapça "müdeccen" kelimesinin "lam" ile "nun"u birbirine çok benzer yazan kâtiplerin elinde bozulmuş hâlidir. Teknik olarak müdeccel, İspanyolca mudejar kelimesinin tam karşılığıdır; yani 1492'de Granada'nın düşmesinden sonra Müslüman kalmasına izin verilenlere tekabül eder. Zorla Hıristiyan yapılanlar için kullanılan "morisco" ifadesinin bir Osmanlıcası yoktur; Osmanlılar bütün Endülüslü Müslümanlar için müdeccel ifadesini kullanmışlardır.

Mühtedi: İhtida eden, yani Hak Din'e dönen. Başka dinlerden İslam'a geçenler için kullanılırdı.

Mürted: İrtidad eden, yani Hak Din'den vazgeçen. Başka dinlerden İslam'a geçenlere mühtedi denirken, Müslümanlığı terk edenler için bu ifade kullanılırdı.

Nao: (İt.) Fr. *nef*. Ortaçağlarda yuvarlak ticaret gemileri için kullanılan genel bir terimken zamanla Akdeniz'in kuzeyli istilacısı cocha'lar için kullanılmaya başlamıştır.

Navlun: Taşıma ücreti.

Oksimoron: Birbiriyle çelişen iki kelime ya da kavramın yan yana kullanılması.

Orsa boca etmek: Geminin öteki tarafa dönmesi.

Palankete: Birbirine zincirle bağlı iki gülle.

Pârû-tıraş: (Fars.) Farsça kürek (*pârû*) ve yontan (*teraşiden*: yontmak) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan bu kelime kürek yapıcılar için kullanılmıştır.

Pasaport: Osmanlı korsanlarının akına çıkmadan önce Avrupalı konsoloslardan aldığı belge. Bu belge reisin konsolosun temsil ettiği devletin kıyılarına saldırmayacağını taahhüt ettiğini belirtmekte ve yetkililerden kendisine her türlü yardımın yapılmasını rica etmekteydi. Bu bir nevî korsanların taşıdığı bir salukondud idi.

Patagon: Onyedinci yüzyılın başında Alçak Ülkeler'in kral naipleri Arşidük Albert ve Arşidüşes Isabella tarafından basılan gümüş sikke. *Patacon* ya da *patagon* şeklinde de yazılır.

Patente ya da pasavan: Fr. *passavant* ya da *congé*. Ticaret gemilerinin taşıdığı ve olası bir teftiş durumunda göstermek zorunda oldukları belge. Seri numarası da olan bu patentelerde geminin sahibi ve kaptanının ismi, yola çıktığı ve varmayı hedeflediği liman, geminin yükünün detayları, belgenin hazırlanış ve geçerlilik tarihi gibi bilgiler bulunurdu. Bkz. Resim 32 ve 33.

Patrona: Osmanlı donanmasında ikinci amiral.

Pa-yı hınzır: domuz ayağı, İng. *firepikes*. Yangın çıkartıcı bir mühimmat türü.

Peksimet: (Lat. *bis* (iki kere) + Lat. *coctus*, It. *cotto*, Fr. *cuit* (pişmiş): *biscotto* ya da *biscuit*). Bozulmasın diye iki kere pişirilen ve gemilerde kullanılan ekmek.

Pergende: İt. *brigantino*. Her birinde bir kürekçi bulunan 8-16 oturaklı ve tek Latin yelkene sahip kasarasız çektiri. Corsia'sı olmayan bu çektirilerde 30 kürekçi ve 20 asker bulunurdu.

Pinko: Fr. *pinque*. Sönbekilerle aynı tekneye sahip, üç direğinde Latin yelkeni taşıyan gemi.

Pirat ya da deniz eşkıyası: İng. ve Fr. *pirate*, İt. ve İsp. *pirata*. Osmanlıların "harami levend" de dedikleri, herhangi bir kurala göre hareket etmeyen deniz haydudu. Bunların harekâtları korsanlarla karşılaştırılamayacak kadar ufak çaplıdır.

Pistole: 3 ekü ya da 10 Tours lirasına denk gelen çiftli İspanyol *escudo*'larının ya da bununla aynı değerdeki diğer altın sikkelerin Fransa'daki ismi.

Polaka: İt. *polacca*. Pinko'nun mayıstrosunda kabasorta, mizanasında ise Latin ve kabasorta taşıyan versiyonu.

Polyglot: Yun. πολύς (*polús*, çok) ve γλωττα (*glôtta*, dil) kelimelerinin birleşiminden πολύγλωσσος (*poliglôssos*). Birden fazla dile hâkim kimse.

Presidio (İsp.): Kuzey Afrika'daki İspanyol hisarlarına verilen ad.

Provansal: Fr. *Provençal*. Güney Fransa'daki Provence vilayetinde yaşayanlar.

Pruva burnu: İt. *sperone*. Kadırganın pruvasının önündeki hafif yukarı eğimli, 6-8 metre boyunda, demir ya da bronz uçlu mahmuz.

Pruva hattı: İng. *line of battle*. Deniz muharebelerinde saffiharb kalyonlarının birbirinin dümen suyunda art arda dizilmeleriyle oluşan hat. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren düşmana rampa etmeyi bırakan kalyonlar, bu çizgi şeklindeki hat sayesinde kendi gemilerini vurmadan borda ateşiyle düşman gemilerini batırmaya çalışırlardı.

Pruva kasarası: İsp. *arrumbada*, Fr. *rambade*. Kadırgalarda 1530'lardan itibaren pruvanın üzerine yerleştirilen ve çektirilere top ve tüfekçi yerleştirilmesine imkân veren strüktür.

Pruva: İt. *prua*. Geminin ön tarafı.

Pupa: İt. *poppa*. Geminin kıç tarafı.

Putaç: İt. *petaccio*, Fr. *petache*. İki veya üç direkli, kürek de kullanan hafif ve ufak yelkenli gemi türü. Bkz. Resim 23, 24, 25 ve 26.

Reconquista: (İsp.) Portekiz, Kastilya ve Aragon krallarının İber Yarımadası'nı Müslümanlardan geri alması. 1492'de Granada'nın düşüp son Nasrî krallığının tarihe karışmasıyla sona ermiştir.

Resif: Denizin yüzeyine çıkmış kaya, kum ya da mercan. "Topuk" da denen bu tümsekler gemilerin karaya oturmasına yol açabilmekteydi.

Riyale: Osmanlı donanmasında üçüncü amiral.

Rub'u tahtası: *Quadrant*. Kuzey Yıldızı'nın yüksekliğine bakarak gemilerin yerini belirleyen astronomi aleti.

Saffiharb ya da hattiharb kalyonu: İng. *ship of the line*, Fr. *navire de ligne*. Pruva hattına dayanabilecek güçteki savaş gemilerine verilen isim. Osmanlıların kalyon dedikleri gemiler esasen Frenklerin *galleon* ya da galion dedikleri gemiler değil, bu tip saffiharb kalyonlarıdır.

Salma: (İt.) Aşağı yukarı çeyrek tona denk gelen ağırlık ölçü birimi.

Salpa etmek: İt. *salpare*. Demir almak.

Salukonduk ya da mürur tezkeresi: İt. *salvocondotto*. Yolcuların rahatça yolculuk edebilmek için siyasî otoritelerden aldığı ve bir nevî bugünkü pasaport işlevi gören belge.

Serenissima: (İt.) Venedik Cumhuriyeti için kullanılan isimlerden biri.

Sönbeki: Bir diğer adı da şebektir (Fr. *chebec*). 30-35 metreye 6-8 metre boyutlarında 60-200 kişilik mürettebat ve 12-30 top taşıyan ve 200 tona kadar çıkabilen yelkenli gemi. Yüzyıl ilerledikçe bazılarında kabasorta kullanılmaya başlasa da, tipik bir sönbekinin üç direğinde de Latin yelken bulunmaktadır. Trinketeleri belirgin bir şekilde öne yatmışken mizanaları da geminin pupasına oldukça yakındır. İhtiyaç hâlinde kullanılabilen 30'a yakın küreğe sahip bu gemilerin pruvasında yelkenleri bağlamak için yukarı kalkık bir de burun bulunmaktadır. Bkz. Renkli Resim 2.

Sultanî: Osmanlıların Venedik dukasına karşılık bastığı altın sikke.

Şehtiye: İt. *saetia*. Bir ya da iki direkli güvertesiz, pergendenin ufağı tekneler. Osmanlılar Latin yelkenli gemilerin geneli için de bu kelimeyi kullanırlardı.

Tagarin: (İsp.) Kuzey Afrika'da Valensiya, Aragon ve Katalunya kökenli müdeccellere verilen isim.

Taler: İlk olarak 1518'de Bohemya'da basılan thaler zamanla Avrupa'daki birçok gümüş sikkeye verilen bir ad hâlini almıştır. Kitapta Hollandalıların kullandığı ve doların da isim babası olan *daalders* ya da üstündeki aslandan gelen adıyla *leeuwendaalder* için kullanılmıştır.

Tam armalı gemi: Ing. *full-rigged ship*, Fr. *trois-mâts carre.* Direklerinin hepsinde kabasorta bulunan gemi.

Tarata: İt. *tartana.* 11.5 metreye 2 metre ebatlarında, 75-130 ton yük taşıyabilen ufak yük gemisi. Sayıları bir ya da iki olan direklerinde Latin yelken bulunan bu gemilerin mürettebatı üç ilâ on kişi arasında değişmektedir; ancak korsanlık için kullanıldığında bunlara seksen kişi yüklemek mümkündür.

Triniterler: Lat. *Ordo Sanctissimae Trinitatis et captivorum* ismiyle 1198'de Paris'te kurulan ve Hıristiyan tutsakları esaretten kurtarmayı misyon edinmiş Hıristiyan tarîkatına bağlı keşişler.

Turco de nación: (İsp.) Doğuştan Müslüman olan Doğu Akdenizliler için kullanılan bir terim.

Turco de profesión: (İsp.) "Meslekten Türk" anlamına gelen ve mühtediler için kullanılan terim.

Usturlab: Güneş ve yıldızların yüksekliğine bakarak gemilerin yerini belirleyen astronomi aleti.

Üstüpü: Bindirme usulüyle yapılan gemilerde kerestelerin arasına konan keten, kenevir ve bozuk halat parçaları.

Yağlama: Kalafatlı gövdeyi sudan izole etmek ve suda kaymayı kolaylaştırmak için yapılan cilalama işlemi.

Yıldız tabya: Fr. *trace italienne.* Açılı hatları sayesinde her yöne top atıp düşmana açıktan yaklaşma imkânı bırakmayan hisar tipi.

KAYNAKÇA

A. BİRİNCİL KAYNAKLAR

I. Arşiv belgeleri

ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS (AGS), Valladolid, İspanya
Guerra y Marina
8 numaralı kutu
Papeles de Estado (E)
486, 487, 488, 490, 1027, 1031, 1035, 1053, 1080, 1081, 1083, 1092, 1094, 1103, 1104, 1117, 1121, 1122, 1124, 1127, 1144, 1335, 1338, 1372, 1373, 1374, 1376, 1398, 1403, 1413, 1414, 1417, 1422, 1424, 1530, 1538, 1890 numaralı kutular

ARCHIVIO DI STATO DI FIRENZE (ASF), Floransa, İtalya
Archivio Mediceo del Principato (AMP)
2860, 2977, 2978, 3079, 3081, 3083, 3084, 4148, 4149 numaralı dosyalar
Carte Strozziane
146 numaralı dosya

ARCHIVIO DI STATO DI GENOVA (ASG), Cenova, İtalya
Archivio Segreto, Lettere Ministri Costantinopoli
2170 numaralı dosya

ARCHIVIO DI STATO DI PISA, Pisa, İtalya
Archivio Stefaniano
20 numaralı dosya

ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA (ASV), Venedik, İtalya
Bailo a Costantinopoli (*BAC*)
250/2, 251/4 ve 252/13 numaralı defterler

Capi del consiglio di dieci, Lettere di rettori et di altre cariche (CCX-LettRett)
29 numaralı dosya
Documenti Turchi (DocTR)
3 numaralı kutu
Provveditori da Terra e da Mar
1363 numaralı dosya
Senato, Archivio Proprio Costantinopoli (SAPC)
5 numaralı dosya
Senato, Dispacci, Costantinopoli (SDC)
1, 3, 4, 16, 20, 21, 29, 31, 32, 44, 47 ve 49 numaralı dosyalar

Senato, Secreta, Deliberazioni, Costantinopoli (SDelC)
7, 8 ve 25 numaralı kayıt defterleri

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVLERİ (BOA), İstanbul, Türkiye
Düvel-i Ecnebiye Defterleri (DVE)
XIII-1 ve XV-3 numaralı defterler
Mühimme Defterleri (MD)
II, III, IV, V, VI, VII, VII, XII, XIV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXX, XXXV, XXXVI, XXXIX, XL, XLII, XLIII, XLIV, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LV, LVIII, LX, LXI, LXII, LXIII, LXIV, LXIV, LXV, LXIX, LXX, LXII, LXXIII, LXXVI numaralı defterler

BIBLIOTECA GERAL DA UNIVERSIDADE DE COIMBRA, Coimbra, Portekiz
Codice 33, D. João de Castro, *Tábuas dos Roteiros da India - Roteiro do Mar Roxo*

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE (BNF), Paris, Fransa
Gazette de France (GF)
1645, 1646, 1648, 1650, 1651, 1660, 1665, 1667, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1680, 1684, 1686, 1687 yılları
Manuscrits français 12.219 R. 58.375, Anonim. *Histoire chronologique du royaume de Tripoly de Barbarie, tome premier, divisé en six parties.*

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE DI FIRENZE (BNCF), Floransa, İtalya
Magliabechiano classe xxiv
14, 15 ve 16 numaralı *codice*'ler

İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (İSAM), İstanbul, Türkiye
Galata Şeriyye Sicilleri
36 numaralı sicil

NOTARIAL ARCHIVES (NAV), La Valetta, Malta
"*Rendita delli schiavi, ed effetti di preda condotti da Cap.no Guglielmo Lorenzi col suo sciabecco nom.to Il S.mo Crocefisso e le anime s.te del Purgat.rio. 1778*" başlıklı verbale

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ARŞİVİ (TSMA), İstanbul
1306 numaralı defter ve 6637 numaralı evrak

II. Basılı Birincil Kaynaklar:

Arşiv Belgesi, Tevarih, Hatırat, Sefaretname, Gazavatname, Seyahatname ve Raporlar

Osmanlıca

Ayn-ı Ali. *'Ayn-ı 'Alî Efendinin Kavânîn Risâlesi, Sene 1018: Kavânîn-i âl-i 'Osmân der Hulâsa-yı Mezâmîn-i Defter-i Dîvân.* İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Gazetehânesi, 1280 [M. 1863].

Bayır, Önder (yay. haz.). *Sultan Dördüncü Murad'ın Hatt-ı Hümâyûnları: Suver-i Hutût-ı Hümâyûn.* İstanbul: Çamlıca Basın Yayın, 2014.

Beydilli, Kemal. *Osmanlı'da Imamlar ve Bir Imamın Günlüğü.* İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2013.

Emecen, Feridun ve İlhan Şahin. "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-8 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri." *Belgeler* XIX/23 (1998): 53-98.

Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu–Dizini*, yay. haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, I. ve III. kitaplar.

Gökbilgin, M. Tayyib. "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Kolleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler." *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi,* V-VIII (1968-71): 1-153.

Gökbilgin, M. Tayyib. "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri." *Belgeler: Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 1 (Temmuz 1964): 119-220.

İz, Fahir. "Macunzade Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esiri-i Malta." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı–Belleten* (1970): 69-122.

Karayurt, Zuhal. "Peçevî Tarihi (317b-351a): Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2005.

Kâtib Çelebi. *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*, yay. haz. İdris Bostan. Ankara: T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2008.

Lütfi Paşa. *Tevârih-i Âl-i Osman*, yay. haz. Kayhan Atik. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Mâcuncuzâde Mustafa Efendi. *Malta Esirleri: Ser-Güzeşt-i Esîrî-i Malta*, yay. haz. Cemil Çiftçi. İstanbul: Kitabevi, 1996.

Mumcu, Serap. *Venedik Baylosu'nun Defterleri (1589-1684).* Venezia: Edizione Ca' Foscari, 2014.

Naîma Mustafa Efendi. *Tarih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, yay. haz. Mehmet İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007, II. ve III. ciltler.

Özcan, Abdülkadir (yay. haz.) *Anonim Osmanlı Tarihi (1099–1116/1688–1704).* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.

Peçevi İbrahim Efendi. *Târih-i Peçevi.* İstanbul, H. 1283.

Pirî Reis. *Kitab-ı Bahriye/Book of Navigation.* Ankara: Republic of Turkey, Prime Ministry, Undersecretaryship of Navigation, 2002.

Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi. *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, yay. haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer. İstanbul: Klasik, 2013, II. cilt.

Sağlam, Nevzat. "Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbârı, 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Sarı Abdullah Efendi, *Gazâname-i Halîl Paşa,* yay. haz. Meltem Aydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2017.

Sarı Mehmed Paşa, Defterdar. *Zübde-i Vekayiât: Tahlil ve Metin (1066–1116/1656–1704)*, yay. haz. Abdülkadir Özcan. Ankara: Türk Tarik Kurumu, 1995.

Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî*, yay. haz. Mehmet İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, 2 cilt.

Serhengî. *Fetih-nâme-i 'Akl-ı Vâdî-i Serhengî*, yay. haz. Veysel Güngör ve Hüseyin Sarıkaya. İstanbul: Nizamiyet Akademi, 2015.

Seydi Ali Reis. *Mir'âtü'l-Memâlik: İnceleme–Metin–İndeks*, yay. haz. Mehmet Kiremit. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Seyyid Murâd Re'îs. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, yay. haz. Mustafa Yıldız. Aachen: Verlag Shaker, 1993.

Şeker, Mehmet (yay. haz.). *Gelibolulu Mustafa ve Mevâ'idün-Nefâis fi-Kavâ'idi'l-Mecâlis.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Türkal, Nazire Karaçay. "Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa. Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.

Vatin, Nicolas. *Sultan Djem: Un prince ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines: Vâki'ât-ı Sultân Cem, Oeuvres de Guillaume Caoursin.* Ankara: Imprimerie de la Société Turque d'Historie, 1997.

Fransızca

Anonim, *La connoissance des pavillons, ou bannieres que la plûpart des nations arborent en mer, comme font ceux d'Angleterre, d'Ecosse & d'Irlande, des Provinces-Unies, des Pays-Bas, de l'Espagne, du Portugal, de l'Italie, de France, du Dannemarc, de la Suede, de la Pologne, de Prusse, d'Allemagne, de Moscovie, de Turquie, de Barbarie, & des Indes Orientales &c.* Haye: Jacques van den Kieboom, 1737.

Baron de Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane.* Paris: Amyot, 1864, I. cilt.

ben Mansour, Abd el-Hadi (yay. haz.). *Alger, XVIe-XVIIe siècles. Journal de Jean-Baptiste Gramaye, évêque d'Afrique.* Paris: Le Cerf, 1998.

Bousquet H. ve G. W. Bousquet-Mirandolle. "Thomas Hees, Journal d'un voyage à Alger (1675-1676)." *Revue Africaine* 101 (1957): 85-128.

Charrière, Ernest (yay. haz.). *Negociations de la France dans le Levant, ou, Correspondances, mémoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France à Constantinople et des ambassadeurs, envoyés ou résidents à divers titres à Venise, Raguse, Rome, Malte et Jérusalem, en Turquie, Perse, Georgie, Crimée, Syrie, Egypte, etc., et dans les états de Tunis, d'Alger et de Maroc.* Paris: Impr. Nationale: 1848-60, I, II. ve III. cilt.

D'Escoubleau de, Sourdis, Henri. *Correspondance de Henri d'Escoubleau de Sourdis: augmentée des ordres, instructions, et lettres de Louis XIII et du Cardinal de Richelieu a M. de Sourdis concernant les opérations des flottes françaises de 1636 a 1642, et accompagnée d'un texte historique, de notes, et d'une introduction sur l'état de la Marine en France sous le ministere du Cardinal de Richelieu, Tome Seconde*, yay. haz. Eugène Sue. Paris: Crapelet, 1839.

Dan, Pierre. *Histoire de Barbarie et de ses corsaires, des royaumes, et des villes d'Alger, de Tunis, de Sale et de Tripoly: ou il est traitté de leur gouvernement, de leurs mœurs, de leurs cruautez, de leurs brigandages, de leurs sortileges, & de plusieurs autres particularitez remarquables: ensemble des grandes miseres et des cruels tourmens qu'endurent les Chrestiens captifs parmy ces infideles.* Paris: Pierre Rocolet, 1649, 2. baskı.

Dapper, Olfert. *Description de l'Afrique contenant les noms, la Situation & les Confins de toutes ses Parties, leurs Rivieres, leurs Villes & leurs Habitations, leurs Plantes & leurs Animaux; les Moeurs, les Coûtumes, la Langue, les Richesses, la Religion & le Gouvernement de ses Peuples.* Amsterdam: Wolfgang, Waesberge, Boom & van Someren, 1686.

De Bacquencourt ve P. Grandchamp. *Documents divers concernant Don Philippe d'Afrique, prince tunisien deux fois renegat (1646-1686)*. Tunis, A. Allocio, 1938.

De Brèves, François Savary. *Relation des Voyages de Monsieur de Brèves tant en Grece, Terre-Saincte et Ægypte, qu'aux Royaumes de Tunis & Arger. Ensemble un Traicté faict l'an 1604. Entre le Roy Henry le Grand, & l'Empereur des Turcs.* Paris: Nicolas Gasse, 1628.

De La Croix, Pherotée. *Relation universelle de l'Afrique ancienne et moderne où l'on voit ce qu'il ya de remarquable, tant dans la Terre ferme que dans les Iles, avec ce que le Roy a fait de memorable contre les Corsaires de Barbarie, &c.* Lyon: Thomas Amaulry, 1688, II. cilt.

De Nicolay, Nicolas. *Les quatre premiers livres des navigations et peregrinations orientales.* Lyon: Guillaume Roville, 1568.

De Thevenot, Jean. *Voyages de M^r. de Thevenot en Europe, Asie & Afrique.* Amsterdam: Michel Charles Le Cène, 1727, II. cilt.

Devoulx, Albert. *Le registre des prises maritimes: traduction d'un document authentique et inédit concernant le partage des captures amenées par les corsaires algériens.* Alger: Alphonse Jourdan, 1872.

Du Chastelet des Boys, Rene. "L'odyssée ou diversié d'aventures, rencontres et voyages en Europe, Asie et Afrique, divisée en quatre parties par le sieur du Chastelet des Boys," *L'esclavage du brave chevalier de Vintimille d'Henry du Lisdam (1608) suivi de L'odyssée ou diversié d'aventures, rencontres et voyages en Europe, Asie et Afrique par le sieur du Chastelet des Boys (1665)*, yay. haz. Christian Zonza. Saint-Denis: Éditions Bouchène, 2012.

Foucques, Georges. *Memoires portant plusieurs advertissements presentés au roy.* Paris, 1609. tekrar basım: Pierre Grandchamp (yay. haz.), *La France en Tunisie au*

XVIIe siècle (1611-1620). III. Suite des documents inédits publiés sous les auspices de la Résidence générale de France à Tunis. Tunis: Imprimerie Générale J. Barlier et Cie, 1925.

Grammont, H. D. de *Correspondance des consuls d'Alger (1690-1742).* Alger: Adolphe Jourdan, 1890.

Grandchamp, Pierre (yay. haz.). *La France en Tunisie au XVIIe siècle (1611-1620). III. Suite des documents inédits publiés sous les auspices de la Résidence générale de France à Tunis.* Tunis: Imprimerie Générale J. Barlier et Cie, 1925.

Hammer-Purgstall, Joseph von. *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours,* çev. J. J. Hellert. Istanbul: Les éditions Isis, 1996, VI. cilt.

Herault, Lucien. *Les victoires de la charité ou la Relation des Voyages de Barbarie faits en Alger par le R. P. Lucien Herault, pour le Rachapt des François Esclaves aux années 1643.& 1645.* Paris: Louis Boulanger, 1646.

L'Abbé Douais (yay. haz.). *Dépêches de M. de Fourquevaux ambassadeur du Roi Charles IX en Espagne, 1565-1572.* Paris: Ernest Leroux, 1896, 2 cilt.

Labat, Jean-Baptiste (yay. haz.). *Memoires du Chevalier d'Arvieux, envoyé extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli & autres Echelles du Levant. Contenant Ses Voyages à Constantinople, dans l'Asie, la Syrie, la Palestine, l'Egypte, &la Barbarie, la description de ces Païs, les Religions, les moeurs, les Coûtumes, le Négoce de ces Peuples, & leurs Gouvernemens, l'Histoire naturelle & les évenemens les plus considerables, recüeillis de ses memoires originaux, & mis en ordre avec des réflexions.* Paris: Charles-Jean-Baptiste Delespine le Fils, 1735, III. IV. ve V. ciltler.

Lamanskii, Victor Ivanovich (yay. haz.). *Secret d'état de Venise: documents, extraits, notices et études servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie avec les Grecs, les Slaves et la Porte ottomane à la fin du XVe et au XVIe siècle.* Saint Petersburg: Imprimerie de l'académie impériale des sciences, 1884.

Laugier de Tassy. *Histoire du royaume d'Alger, avec l'état present de son gouvernement, de ses forces de terre & de mer, de ses revenus, police, justice politique & commerce.* Amsterdam: Henri du Sauzet, 1725.

Le Mercure François, ou Suitte de l'Histoire de nostre temps, sous le regne du Tres-Chrestien Roy de France & de Navarre Louys XIII. M.DC.XXVI., Vol. XII: 1626-1627. Paris: Chez Jean & Estienne Richer, tarihsiz.

Marteilhe, Jean. *Mémoires d'un Protestant condamné aux galères de France pour cause de religion.* Paris: Michel Lévy Frères, 1865.

Moüette, Germain. *Relation de la captivité du Sr Moüette dans les royaumes de Fez et de Maroc où il a demeuré pendant onze ans. Où l'on void les persecutions qui y sont arrivées aux Chrétiens captifs, sous les regnes de Mouley Archy, & de Mouley Semein son successeur regnant aujourd'hui, & les travaux ordinaires ausquels on les occupe. Avec un traité du commerce, & de la maniere que les negotians s'y doivent comporter: Ensemble les termes principaux de la Langue qui est la plus en usage dans le Païs.* Paris, Jean Cochart, 1683.

Passebon, Henri Sbonski de. *Plan de Plusieurs Batiments de Mer avec leurs Proportions dedié à Son Altesse Serenissime Monseigneur Louis Auguste de Bourbon.* Marseille, Laurent Bremond, yak. 1690.

Pellissier, E. ve Rémusat (yay. haz. ve çev.). *Histoire de l'Afrique de Moh'ammed-ben-abi-el-Raïni-el-K'aïrouâni.* Paris: Imprimérie royale, 1845.

Pijnacker, Cornelis. *Description historique des villes de Tunis, d'Alger et d'autres se trouvant en Barbarie (1626)*, yay. haz. ve çev. Gérard van Krieken. Alger: ENAG, 2015.

Saint Gervais. *Memoires historiques qui concernent le gouvernement de l'ancien & du nouveau royaume de Tunis avec des reflexions sur la conduite d'un consul, & un detail du commerce.* Paris: Chez Ganeau, fils et Henry 1786.

Tournefort, Joseph Pitton de. *Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du roi contenant L'Histoire Ancienne & modern de plusieurs isles de l'Archipel, de Constantinople, des côtes de la Mer Noire, de l'Armenie, de la Georgie, des frontieres de Perse & de l'Asie Mineure.* Amsterdam: La compagnie, 1714.

Vallière, Césaire-Philippe. "Observations sur le Royaume d'Alger," *Textes pour servir à l'histoire de l'Algérie au XVIIIe siècle*, yay. haz. Lucien Chaillou. Toulon: yayınevi yok, 1979.

İspanyolca

Arıkan, Muzaffer ve Paulino Toledo. *XIV. – XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri.* Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995.

Cervantes Saavedra, Miguel de. "El Trato de Argel," *Viaje al Parnaso. Publicanse ahora de nuevo una tragedia y una comediaineditas del mismo Cervantes: aquella intitulada La Numancia: esta El trato de Argel.* Madrid: Antonio de Sancha 1784.

Cervantes Saavedra, Miguel de. *Vida y hechos del ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha.* Amsterdam: Arkstee y Merkus, 1755.

Galán, Diego. *Relación del cautiverio y libertad de Diego Galán: Natural de la villa de Consuegra y vecino de la ciudad de Toledo*, yay. haz. Miguel Ángel de Bunes and M. Barchino. Sevilla: Espuela de Plata, 2011.

Gomára, Francisco López de. *Cronica de los Barbarrojas*, *Memorial histórico español: Colección de documentos, opúsculos y antigüedades que publica la real Academia de la Historia.* Madrid: La Real Academia de la Historia, 1853, VI. cilt, 327-439.

Gomez de Losada, Gabriel. *Escuela de trabajos, en quatro libros dividida: Primero, del Cautiverio mas cruel, y tirano: Segundo, Noticias, y Govierno de Argel: Tercero, Necessidad, y Conveniencia de la Redempcion de Cautivos Christianos; Quarto, El Mejor Cautivo rescatado.* Madrid: Julian de Paredes, 1670.

Gracián de la Madre de Dios, Jerónimo. *Tratado de la redención de cautivos en que se cuentan las grandes miseria que padecen los cristianos que están en poder de infieles, y cuán santa obra sea la de su rescate,* yay. haz. Miguel Ángel de Bunes Ibarra ve Beatriz Alonso Acero. Sevilla: Ediciones Espuela de Plata, 2006.

Guevera, Antonio de. *Libro de los inventores del arte del marear, y de muchos trabajos que se passan en las galeras.* Pamplona: Thomas Porralis, 1579.

Haedo, Diego de. *Topografía e Historia General de Argel.* Madrid: La Sociedad de Bibliófilos Españoles, 1927, 3 cilt.

Landauer, Ignacio Bauer. *Relaciones de Africa.* Madrid: Editorial Ibero-Africa-Americana, 1923, 6 cilt.

Marqués de Pidal ve D. Miguel Salvá (yay. haz.). *Colleccion de documentos inéditos para la historia de España, tomo XXIX: Correspondencia de Felipe II con Don García de Toledo y otros, de los años 1566 y 1566, sobre los preparativos terrestres y maritimos para defender la Goleta, Malta y otros puntos contra la armada del turco.* Madrid: La Viuda de Calero, 1856.

Recopilación de leyes de los reynos de la Indias, Tomo III. Madrid: Andres Ortega, 1774, 3. baskı.

Sandoval, Prudencio de. *Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V, maximo fortissimo Rey Catholico de Espana, y de las Indias, Islas, y Tierra Firme del Mar Oceano, &c.* Amberes: Geronymo Verdussen, 1681, 2 cilt.

Vargas-Hidalgo, Rafael (yay. haz.). *Guerra y diplomacia en el Mediterráneo : correspondencia inédita de Felipe II con Andrea Doria y Juan Andrea Doria: ilustrada con cartas de Carlos V, Don Juan de Austria, Juana de Austria, Andrea Doria, Juan Andrea Doria, virreyes, generales, embajadores y espias.* Madrid: Ediciones Polifemo, 2002.

Villalón, Cristóbal de. *Viaje de Turquia*, yay. haz. Antonio G. Solalinde. Madrid: Calpe, 1919.

İtalyanca

Amato, Vincenzo. *Memoriche historiche dell'illvstrissima, famosissima, e fedelissima città di Catanzaro.* Napoli: Gio Francesco Paci, 1670.

Bosio, Iacomo. *Dell'istoria della sacra religione et ill.ma militia di San Giovanni Gierosolimitano.* Roma: Stamperia Apostolica Vaticana, 1594, III. cilt.

Brunetti, M. ve E. Vitale (yay. haz.). *La corrispondenza da Madrid dell'ambasciatore Leonardo Dona.* Venezia e Roma: Istituto per la collaborazione culturale, 1963.

Canale, Cristoforo. *Della Milizia Marittima*, önsöz Guido Ercole. Venezia: Filippo editore Venezia, 2010.

Cappello, Giacomo. *Descrittone di Malta*, yay. haz. Victor-Mallia Milanes. Malta: Bugelli, 1988.

Costo, Tomaso. "Della giunta overo terza parte del compendio dell'istoria del regno di Napoli," *Del compendio dell'istoria del regno di Napoli, Prima Parte*, yay. haz. Tomaso Costo. Venetia: Barezzo Barezzi, 1596.

Dal Pozzo Veronese, Bortolameo. *Historia della sacra religione militare di S. Giovanni Gerosolimitano. Detta di Malta, Parte Prima. Dall'Anno 1571 fin'al 1636.* Verona: Giovanni Berno, 1703.

Eugenio Albèri (yay. haz.). *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto.* Firenze: Società Editrice Fiorentina, 1839-1863, III, VI ve IX. ciltler.

Giovio, Paolo. *Delle istorie del suo tempo, seconda parte,* çev. M. Lodovico Domenichi. Vinegia: Altobello Salicato, 1572.

Marsigli, Luigi Fernando. *Stato militare dell'imperio ottomanno, incremento e decremento del medesimo.* Haya: Pietro Gosse et al., Amsterdam: Herm. Uytwerf, 1732, II. cilt [metnin Fransızca çevirisini de içermektedir].

Monchicourt, Ch. (yay. haz.). "Lanfreducci & Bosio, Costa e discorsi di Barberia: Rapport maritime, militaire et politique sur la côte de l'Afrique, depuis le Nil jusqu'à Cherchell par deux membres de l'Ordre de Malte (1er Septembre 1587)." *Revue Africaine* 66 (1925): 419-549 [metnin Fransızca çevirisini de içermektedir].

Pantera, Pantero. *L'Armata Navale del Capitan Pantero Pantera gentil'huomo comasco et cavalliero dell'habito di Cristo.* Roma: Egidio Spada, 1614.

Pedani, Maria Pia (yay. haz.). *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato tratte dalle migliori edizioni disponibili e ordinate cronologicamente, vol. XIV: Costantinopoli, relazioni inedite (1512-1789).* Torino: Bottega d'Erasmo, 1996.

Priuli, Girolamo. *I Diarii di Girolamo Priuli (AA. 1494-1512)*, yay. haz. Arturo Segre ve Roberto Cessi. Città di Castello: Casa Editrice S. Lapi, 1912-1938, 4 cilt.

Sacerdoti, Alberto (yay. haz.). *"Africa overo Barbaria": Relazione al Doge di Venezia sulle reggenze di Algeri e di Tunisi del dragomanno Gio. Batta Salvago (1625).* Padova: CEDAM, 1937.

Sanudo, Marino. *I diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI-MDXXXIII) dall' autografo Marciano ital. cl. VII codd. CDXIX-CDLXXVII*, yay. haz. Federico Stefani, Guglielmo Berchet ve Nicolò Barozzi. Venezia: F. Visentini, 1879, I, II, IV, VI, XIV, XXVIII, LII ve LV. ciltler.

İngilizce

An Exact and Faithful Account of the late BLOODY ENGAGEMENT BETWEEN Captain Booth, Commander of the Adventure, AND HODGE ALLII Captain of the Two Lions and Crown of Algier, otherwise called The great Genoese, a Ship of 40 Guns, 327 Turks and Moors, and 88 Christian Slaves on Board. On the 16th. and 17th. of September, 1681, as it was communicated from the said Captain to his Friend Cadiz: And thence by Letter, of the 18 th. of October, New-Stile, communicated to his Friend, In LONDON başlıklı kitapçık.

Auchterlonie, Paul (yay. haz.). *Encountering Islam, Joseph Pitts: An English Slave in 17th-century Algiers and Mecca. A critical edition, with biographical introduction and notes, of Joseph Pitt of Exeter's A Faithful Account of the Religion and Manners of the Mahometans,* 1731. London: Arabian Publishing, 2012.

Bargrave, Robert. *The Travel Diary of Robert Bargrave, 1647–1656*, yay. haz. Michael G. Brennan. London: Hakluyt Society, 1999.

C.R. Pennell (yay. haz.). *Piracy and Diplomacy in Seventeenth-Century North Africa: The Journal of Thomas Baker. English Consul in Tripoli.* Rutherford: Fairleigh Dickinson University Press, 1989.

Calendar of State Papers Domestic: James I, 1611-1618, yay. haz. Mary Anne Everett Green (London: Her Majesty's Stationery Office, 1858), XCIII. cilt.

Calendar of State Papers Relating To English Affairs in the Archives of Venice, 1623-1625, yay. haz. Allen B Hinds London: Her Majesty's Stationery Office, 1858), XVIII. cilt.

Garcés, Maria Antonia (yay. haz.). *An Early Modern Dialogue with Islam: Antonio de Sosa's* Topography of Algiers *(1612),* çev. Diana de Armas Wilson. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2011.

Hinds, Allen B. (yay. haz.). *Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English Affairs Existing in the of Venice*, XVIII. cilt. London. His Majesty's Stationery Office, 1912.

Hreinsson, Karl Smári ve Adam Nichols (çev. ve yay. haz). *The Travels of Reverend Olafur Egilsson: The Story of the Barbary Corsair Raid on Iceland in 1627.* Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2016.

Johnson, Captain Charles. *A general history of the robberies and murders of the most notorious pyrates: and also their policies, discipline and government, from their first rise and settlement in the island of Providence, in 1717, to the present Year 1724. With the remarkable actions and adventures of the two female pyrates, Mary Read and Anne Bonny. To which is prefix'd an account of the famous Captain Avery and his Companions ; with the Manner of his Death in England. The Whole digested into the following Chapters ; Chap. I. Of Captain Avery. II. The Rise of Pyrates. III. Of Captain Martel. IV. Of Captain Bonnet. V. Of Captain Thatch. VI. Of Captain Vane. VII. Of Captain Rackam. VIII. Of Captain England. IX. Of Captain Davis. X. Of Captain Roberts. XI. Of Captain Worley. XII. Of Captain Lowther. XIII. Of Captain Low. XIV. Of Captain Evans. And their several Crews. To which is added A short Abstract of the Statute and Civil Law, in, Relation to Pyracy.* London: Printed for Ch. Rivington, 1724.

Knight, Francis. *A Relation of Seaven Yeares Slaverie under the Turkes of Argerie, suffered by and English Captive Merchant. Wherein is also Conteined All Memorable Passages, Fights, and Accidents, which Happined in that Citie, and at Sea with their Shippes and Gallies during that time. Together with a Description of the Sufferings of the miserable captives under that Merciless Tyrannie. Whereunto is added a Second Booke conteining a discription of* Argerie, *with its Originall Manner of Government, Increase, and Present Flourishing Estate.* London: T. Cotes, 1640.

Lithgow, William. *Travels and Voyages, through Europe, Asia, and Africa for Nineteen Years. Containing An Account of the Religion, Government, Policy, Laws, Customs, Trade, &c of the several countries through which the Author travelled; and a Description of Jerusalem, and many other remarkable places mentioned in Sacred and Profane History: Also A Narrative of the tortures he suffered in Spanish Inquisition, and of his miraculous delivrance from those cruelties.* Edinburgh: A. Murray and J. Cochran, 1770, 11. baskı.

Morgan, J. *A Complete History of Algiers. To which is prefixed, an epitome of the General History of Barbary, from the earliest Times.* London: J. Bettenham, 1731.

Nixon, Anthony. *Nevves from sea, of tvvo notorious pyrats Ward the Englishman, and Danseker the Dutchman With a true relation of all or the most piraces [sic] by them committed vnto the sixt of Aprill. 1609.* London: Edward Allde, 1609.

Pananti, Filippo. *Narrative of a Residence in Algiers; Comprising a Geographical and Historical Account of the Regency; Biographical Sketches of the Dey and His Ministers; Anecdotes of the Late War; Observations on the Relations of the Barbary States with the Christian Powers; and the Necessity and Importance of Their Complete Subjugation.* London: Henry Colburn, 1818.

Purchas, Samuel. "Relations of the Christianitie of Africa, and especially of Barbarie, and Algier; written by J. B. Gramaye," *Hakluytus Posthumus or Purchas His Pilgrimes Contayning a History of the World in Sea Voyages and Lande Travells by Englishmen and others, Volume IX.* Glasgow: James MacLehose and Sons, 1905.

Rawlins, John. "The Famous and Wonderful Recovery of a Ship of Bristol, Called the Exchange from the Turkish Pirates of Argier (1622)," *Piracy, Slavery and Redemption, Barbary Captivity Narratives from Early Modern England*, yay. haz. Daniel J. Vitkus. New York: Columbia University Press, 2001.

Throughton, Thomas. *Barbarian Cruelty; Or, an Accurate and Imperial Narrative of The unparallelled Sufferings and almost incredible Hardships of the British Captives.* Exeter: W. Lowndes, 1788.

Portekizce

Mascarenhas, Joaõ Carvalho. *Memoravel Relaçam da perda da nao Conceiçam que os turco queymaraõ à Vista da barra de Lisboa; varios successos das pessoas, que nella cativàraõ. E descripçaõ nova da cidade de Argel,* & *de seu governo;* & *cousas muy noteveis acontecidas nestes ultimos annos de 1621 ate 1626.* Lisboa: Officina de Antonio Alveres, 1627.

Fernandez, Manuel. *Livro de traças da carpintaria*, yay. haz. Manuel Leitão ve Eugênio Estanislau de Barros. Lisboa: Academia de Marinha, 1989.

Almanca

Furttenbach, Josephum. *Architectura Navalis: Das ist von dem Schiffgebäw, auff dem Meer und Seekusten zu gebrauchen.* Ulm: Jonam Saurn, 1629.

Gerlach, Stephan. *Tagebuch.* Frankfurt am Main : Heinrich Friesen, 1674.

Heberer, Michael von. *Aegyptiaca servitus.* Heidelberg: Gotthard Bögelins, 1610.

Lubenau, Reinhold. *Beschreibung der Reisen des Reinhold Lubenau,* yay. haz. W. Sahm. Königsberg: Ferd. Beyers Buchhandlung, 1930, 2 cilt.

Schmücker, Walter "Die Maltesischen Gefangenschaftserinnerungen eines türkischen Kadi vor 1599." *Archivum Ottomanicum* II (1970): 191-251.

Schweigger, Salomon. *Ein newe Reiss Beschreibung auss Teutschland nach Constantinopel und Jerusalem.* Nürnberg: Verlegung Wolffgang Endters, 1639.

Seidel, Friedrich. *Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomannische Pforte.* Görlitz: Johann Gottlob Laurentius, 1711.

Latince

Braun, Georg. *Civitates Orbis Terrarum.* Yer ve yayınlayan belli değil, 6 cilt, 1572-1617.

Caetanus, Octavius. *Vitae sanctorum siculorum.* Panormus: Cirilli, 1657, II. cilt.

Cicero, Marcus Tullius. *De Officiis*, yay. haz. Walter Miller. London: William Heinemann, 1913.

Faber, Frater Felix. *Evagatorium in Terræ Sanctæ, Arabiæ et Egypti Peregrinationem.* yay. haz. Cunradus Dietericus Hassler (Stuttgardia: Sumtibus Societatis Litteriæ Stuttgardiensis, 1843), I. cilt.

Helding, Johannes. *Dissertatio academica Mauritaniam seu regna Fes, Maroccanum et Algier* (Holmia: Impressa Literis Wankifivanis, 1699).

Romano, Bartolomeo Crescentio. *Nautica Mediterranea.* Roma: Bartolomeo Bonfadino, 1607.

Felemenkçe

De Vries, Simon. *Historie van Barbaryen, en des zelfs Zee-Roovers. Behelzende een beschirijving van de Koningrijken en Steden Algiers, Tunis, Sale, et Tripoli... Tweede Deel, Bevattende de Handelingen en Geschiedenissen tusschen den Staat der Vereenigde Nederlanden, en die van de Zee-Roovers in Barbaryen, van 't Jaar 1590. tot op 't jaar 1684. met ondermenging van verscheidene Aanmerkelijkhede.* Amsterdam: Jan ten Hoorn, 1684, 2 cilt.

B. İKİNCİL KAYNAKLAR

I. Kitaplar

İngilizce

Ágoston, Gábor. *The Guns for the Sultans:Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire.* New York: Cambridge University Press, 2005.

Antony, Robert J. *Like Froth Floating on the Sea: The World of Pirates and Seafarers in Late Imperial South China.* Berkeley: Institute of East Asian Studies, 2003.

Antony, Robert. *Pirates in the Age of Sail.* New York, 2007.

Bak, Greg. *Barbary Pirate: The Life and Crimes of John Ward.* Gloucestershire: The History Press, 2006.

Bamford, Paul W. *Fighting Ships and Prisons: The Mediterranean Galleys of France in the Age of Louis XIV.* Minneapolis: The University of Minnesota Press, 1973.

Barkey, Karen. *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization.* Ithaca: Cornell University Press, 1994.

Barkey, Karen. *Empire of Difference: The Ottomans in Comparative Perspective* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Bolster, W. Jeffrey. *Black Jacks: African American Seamen in the Age of Sail.* Cambridge: Harvard University Press.

Bowen, Frank. *The Sea: Its History and Romance.* London: Halton & Smith, 1926.

Bracewell, Catherine Wendy. *The Uskoks of Senj: Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth-Century Adriatic.* Ithaca: Cornell University Press, 1994.

Bradford, Ernle. *The Sultan's Admiral: Barbarossa-Pirate and Empire Builder.* New York: Tauris Parke, 2009, ilk baskı: Hodder & Stoughton, 1969.

Bridenbaugh, Carl ve Roberta. *No Peace Beyond the Line: The English in the Caribbean, 1624-1690* (New York: Oxford University Press, 1972.

Burg, Richard. *Sodomy and the Pirate Tradition: English Sea Rovers in the Seventeenth-Century Caribbean.* New York: New York University Press, 1995.

Capponi, Niccolò. *Victory of the West: The Great Christian-Muslim Clash at the Battle of Lepanto.* Cambridge, MA: Da Capo Press, 2007.

Cohn, Michael ve Michael K. H. Platze. *Black Men of the Sea.* New York: Dodd, Mead, 1978.

Cordingly, David. *Life among the Pirates: The Romance and the Reality.* London: Little, Born, 1995.

Dankoff, Robert. *An Ottoman Mentality: The World of Evliya Çelebi.* Leiden: Brill, 2006.

Darnton, Robert. *The Forbidden Best-Sellers of Pre-Revolutionary France.* New York and London: W. W. Norton & Co., 1995.

Darnton, Robert. *The Literary Underground of the Old Regime.* Cambridge and London: Harvard University Press, 1982.

Davis, Robert C. *Christian Slaves, Muslim Masters: White Slavery in the Mediterranean, the Barbary Coast and Italy, 1500-1800.* New York: Palgrave Macmillan, 2003.

Dearden, Seton. *A Nest of Corsairs: The Fighting Karamanlis of the Barbary Coast.* London: John Murray, 1976.

Duncombe, Laura Sook. *Pirate Women: The Princesses, Prostitutes, and Privateers Who Ruled the Seven Seas.* Chicago: Chicago Review Press, 2017.

Dursteler, Eric. *Renegade Women: Gender, Identity, and Boundaries in the Early Modern Mediterranean.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2011.

Earle, Peter. *Corsairs of Malta and Barbary.* London: Sidgwick & Johnson, 1970.

Fisher, Godfrey. *Barbary Legend: War, Trade and Piracy in North Africa, 1415-1830.* Westport: Greenworrd Press, 1957.

Fleischer, Cornell. *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âli (1541-1600).* Princeton, Princeton University Press, 1986.

Folayan, Kola. *Tripoli during the Reign of Yusuf Pasha Qaramanli.* Ile-Ife: University of Ife Press, 1979.

Frank, Andre Gunder. *ReOrient: Global Economy in the Asian Age.* Berkeley: University of California Press, 1998.

Friedman, Ellen G. *Spanish Captives in North Africa in the Early Modern Age.* Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1983.

Gallup-Diaz, Ignacio J. *The Door of the Seas and the Key to the Universe: Indian Politics and Imperial Rivalry in the Darien, 1640-1750.* New York: Columbia University Press, 2005.

Garcés, María Antonia. *Cervantes in Algiers: A Captive's Tale.* Nashville: Vanderbilt University Press, 2002.

Gauci, Liam. *In the Name of the Prince: Maltese Corsairs, 1760-1798.* Malta: Heritage Malta, 2016.

Glete, Jan. *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States, 1500-1660.* London and New York: Routledge, 2002.

Gorski, Philip S. *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe.* Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Gosse, Philip. *The History of Piracy.* London: Longsman, 1932, yeniden basım, Mineola: Dover Publications, 2007.

Graf, Tobias P. *The Sultans Renegades: Christian-European Converts to Islam and the Making of the Ottoman Elite, 1575-1610.* Oxford: Oxford University Press, 2017.

Greene, Molly. *Catholic Pirates and Greek Merchants: A Maritime History of Early Modern Mediterranean.* Princeton: Princeton University Press, 2010.

Gregory, Brad S. *Salvation at Stake: Christian Martyrdom in Early Modern Europe.* Cambridge: Harvard University Press, 1999.

Guilmartin Jr., John Francis. *Gunpowder and Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century.* London: Conway Maritime Press, gözden geçirilmiş yeni baskı, 2003.

Guilmartin, Jr., John F. *Galleons and Galleys.* London: Cassel & Co., 2002.

Haring, Clarence H. *The Buccaneers in the West Indies in the XVII Century.* New York: E. P. Dutton and Company, 1910.

Hathaway, Jane. *The Politics of Households in Ottoman Egypt: The Rise of the Qazdağlis.* New York: Cambridge University Press, 1997.

Heller-Roazen, Daniel. *The Enemy of All: Piracy and the Law of Nations.* New York: Zone Books, 2009.

Hess, Andrew C. *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier.* Chicago: University of Chicago Press, 1978.

Hill, George. *A History of Cyprus, volume 4: The Ottoman Province, the British Colony, 1571-1948.* Cambridge : Cambridge University Press, yeniden basım, 2010.

Hobsbawm, E. J. *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the Nineteenth and Twentieth Centuries.* Manchester: Manchester University Press, 1959.

Horden, Peregrine ve Nicholas Purcell. *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History.* Oxford: Blackwell, 2000.

Kafadar, Cemal. *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State.* Berkeley: University of California Press, 1995.

Kamen, Henry. *The Spanish Inquisition.* London: The Folio Society, 1998.

Kemp, Peter ve Christopher Lloyd. *Brethren of the Coast: Buccaneers of the South.* New York: St. Martin's Press, 1960.

Kirsch, Peter. *The Great Ships of the Armada Era: The Galleon.* London: Conway Maritime Press, 1990.

Konijnenburg, Emile van. *Ship Buildings from its Beginnings.* Brussels: The Permanent International Association of Congresses of Navigation, 1913.

Konstam, Angus. *Renaissance War Galley, 1470-1590.* Oxford: Osprey Publishing, 2002.

Konstam, Angus. *The Barbary Pirates: 15th - 17th centuries.* Oxford: Osprey Publishing, 2016.

Krstić, Tijana. *Contested Conversions to Islam: Narratives of Religious Change in the Early Modern Ottoman Empire.* Stanford: Stanford University Press, 2011.

Kunt, İ. Metin. *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Administration, 1550-1650.* New York: Columbia University Press, 1983.

Lane Poole, Stanley. *The Barbary Corsairs.* London: T. Fisher Unwin, 1890.

Lane, Frederic Chapin. *Venetian Ships and Shipbuilders of the Renaissance.* Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1934.

Leeson, Peter T. *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates.* Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2009.

Lindner, Rudi Paul. *Nomads and the Ottomans in Medieval Anatolia.* Bloomington: Indiana University Press, 1983.

Lloyd, Christopher. *English Corsairs on the Barbary Coast.* London: Collins, 1981.

Lowry, Heath. *The Nature of the Early Ottoman State.* Albany: State University of New York Press, 2003.

Lunsford, Virginia W. *Piracy and Privateering in the Golden Age Netherlands.* New York: Palgrave MacMillan, 2005.

Malcolm, Noel. *Agents of Empire: Knights, Corsairs, Jesuits and Spies in the Sixteenth-Century Mediterranean World.* London: Allen Lane, 2015.

Marcus, Abraham. *The Middle East on the Eve of Modernity: Aleppo in the Eighteenth Century.* New York: Columbia University Press, 1989.

Milanes, Victor-Mallia. *Venice and Hospitaller Malta, 1530-1798: Aspects of a Relationship.* Malta: Publishers Enterprises Group, 1992.

Moalla, Asma. *The Regency of Tunis and the Ottoman Porte, 1777-1814: Army and Government of a North-African Ottoman Eyâlet at the End of the Eighteenth Century.* London: Routledge, 2004.

Müller, Leos. *Consuls, Corsairs, and Commerce: The Swedish Consular Service and Long-Distance Shipping 1720-1815*. Uppsala: Uppsala University Press, 2004.

Ormerod, H.A. *Piracy in the Ancient World*. New York: Dorset Press, 1987.

Pamuk, Şevket. *A Monetary History of the Ottoman Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Panzac, Daniel. *Barbary Corsairs: The End of a Legend, 1800-1820*, çev. Victoria Hobson. Leiden and Boston: Brill, 2005.

Playfair, R. L. *Scourge of Christendom: Annals of British Relations with Algiers prior to the French Conquest*. London: Smith, Elder & Co., 1884.

Pomeranz, Kenneth. *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*. Princeton: Princeton University Press, 2000.

Pryor, John H. *Geography, Technology, and War: Studies in the Maritime History of the Mediterranean, 649–1571*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Rediker, Marcus. *The Many-Headed Hydra: Sailors, Slaves, Commoners, and the Hidden History of the Revolutionary Atlantic*. Boston: Beacon Press, 2000.

Rediker, Marcus. *Villains of All Nations: Atlantic Pirates in the Golden Age*. London ve New York: Verso, 2012.

Rodgers, William Ledyard. *Naval Warfare under Oars, 4th to 6th centuries: A Study of Strategy, Tactics and Ship Design*. Annapolis: Naval Insitute Press: 1940, yeniden basım 1986.

Rubin, Alfred P. *The Law of Piracy*. Newport: Naval War College Press, 1988.

Ruggiero, Guido. *The Boundaries of Eros: Sex, Crime, and Sexuality in Renaissance Venice*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1985.

Setton, Kenneth M. *The Papacy and the Levant (1204-1571)*. Philadelphia: American Historical Society, 1984, III. ve IV. ciltler.

Tabak, Faruk. *The Waning of the Mediterranean, 1550-1870: A Geohistorical Approach*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008.

Tenenti, Alberto. *Piracy and the Decline of Venice, 1580-1615*, çev. Janet ve Brian Pullan. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967.

Testa, Carmel. *Romegas*. Malta: Midsea Books, 2002.

Thomson, Janice E. *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-Building and Extra-territorial Violence in Early Modern Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1994.

Tinniswood, Adrian. *Pirates of Barbary: Corsairs, Conquests and Captivity in the Seventeenth-Century Mediterranean*. New York : Riverhead Books, 2010.

Unger, Richard W. *The Ship in the Medieval Economy, 600–1600*. London: McGill-Queen's University Press, 1980.

Valensi, Lucette. *The Birth of the Despot: Venice and the Sublime Porte*. Ithaca: Cornell University Press, 1993.

Varlık, Nükhet. *Plague and Empire in the Early Mediterranean World: The Ottoman Experience, 1347-1600*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Vassallo, Carmel. *Corsairing to Commerce: Maltese Merchants in XVIIIth-Century Spain*. La Valette: Malta University Publishers, 1997.

Vryonis Jr., Speros. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. Berkeley: University of California Press, 1971.

Wallerstein, Immanuel. *The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century.* New York & London: Academic Press, 1974.

Wallerstein, Immanuel. *The Modern World-System, II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750.* New York: Academic Press, 1980.

Weiss, Gillian Lee. *Captives and Corsairs: France and Slavery in the Early Modern Mediterranean.* Stanford: Stanford University Press, 2011.

White, Joshua M. *Piracy and Law in the Ottoman Mediterranean.* Stanford: Stanford University Press, 2017.

Wittek, Paul. *The Rise of the Ottoman Empire.* London: Royal Asiatic Society, 1938.

Wolf, John B. *The Barbary Coast: Algeria under the Turks, 1500 to 1830.* New York and London: W. W. Norton & Company, 1979.

Yaycıoğlu, Ali. *Partners of the Empire: The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions.* Stanford: Stanford University Press, 2016.

Fransızca

Belhamissi, *Marine et marins d'Alger (1518-1830).* Alger: Bibliothèque Nationale d'Algérie, 1996, 3 cilt.

Belhamissi, Moulay. *Histoire de la marine algérienne (1516-1830).* Alger: Entreprise Nationale du Livre, 1986.

Belhamissi, Moulay. *Les captifs algériens et l'Europe chrétienne.* Alger: ENAL, 1988.

Bennassar, Bartolomé ve Lucile Bennassar. *Les chrétiens d'Allah: l'histoire extraordinaire des renégats, XVIe et XVIIe siècles.* Paris: Perrin, 1989.

Biraben, Jean-Noël. *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens* (Paris: Mouton, 1975-1976, 1. cilt.

Boubaker, S. *La Régence de Tunis au XVIIe siècle: ses relations commerciales avec les ports de l'Europe méditerranéenne, Marseille et Livourne.* Zaghouan: Centre d'études et de recherches ottomanes et morisco andalous, 1987.

Boudriot, Jean ve Hubert Berti. *Le Requin: chebec de 24 canons du constructeur majorquin Joseph Caubet.* Paris: A.N.C.R.E., 1987.

Braudel, Fernand. *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle, tome 3: Le temps du monde.* Paris: Collin, 1979.

Braudel, Fernand. *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.* Paris : Libraire Armand Colin, 2. baskı, 1966, 2 cilt.

Chartier, Roger. *Les origines culturelles de la Révolution française.* Paris: Le Seuil, 1990.

Coindreau, Roger. *Les corsaires de Salé.* Paris: Société d'éditions géographiques, maritimes et coloniales, 1948; 3. baskı, Salé: La croisée des chemins, 2006.

Dakhlia, Jocelyn. *Lingua Franca: histoire d'une langue métisse en Méditerranée.* Arles: Actes Sud, 2008.

Dakhlia, Jocelyne ve Bernard Vincent (yay. haz.). *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1. Une intégration invisible.* Paris, Albin Michel, 2011.

Dakhlia, Jocelyne ve Wolfgang Kaiser (yay. haz.). *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Méditerranée.* Paris: Albin Michel, 2013.

De Grammont, H. D. *Histoire d'Alger sous la domination turque, 1515-1830.* Paris: Ernest Leroux, 1887.

De la Gravière, Jurien. *Doria et Barberousse*. Paris: Librairie Plon, 1886.

De la Gravière, Jurien. *Les corsaires barbaresques et la marine de Soliman le Grand*. Paris: Librairie Plon, 1887.

Devoulx, Albert. *Le livre des signaux de la flotte algerienne*. Alger, 1868.

Devoulx, Albert. *Le Raïs Hamidou: Notice biographique sur le plus célèbre corsaire algérien du XIIIe siècle de l'hégire*. Alger: Adolphe Jourdan, 1859.

Devoulx, Albert. *Tachrifat: Recueil de notes historiques sur l'administration de l'ancienne régence d'Alger*. Alger, 1852.

Du Paradis, Venture. *Alger au XVIIIe siècle*, yay haz. E. Pagnan. Alger: Adolphe Jourdan, 1898.

Fahd, Toufic. *La divination arabe. Etudes religieuses, sociologiques et folkloriques sur le milieu natif de l'Islam*. Leiden: E. J. Brill, 1966.

Fontenay, Michel. *La Méditerranée entre la Croix et le Croissant: Navigation, commerce, course et piraterie (XVIe - XIXe siècle)*. Paris: Garnier, 2010.

Gaid, Mouloud. *L'Algérie sous les Turcs*. Tunis: Maison Tunisienne de l'Edition, 1974.

Hocquet, Jean-Claude. *Le sel et la fortune de Venise, volume 2: Voiliers et commerce en Méditerranée, 1200-1650*. Lille: Presse Universitaires de Lille, 1979.

Kaiser, Wolfgang (yay. haz.). *Le Commerce des Captifs: Les intermédiaires dans l'échange et le rachat des prisonniers en Méditerranee, XV-XVIII siècle*. Rome: École française de Rome, 2008.

Köprülü, Fuad. *Les origines de l'empire ottoman*. Paris: E. de Boccard, 1935.

Krieken, Gérard van. *Corsaires et marchands: les relations entre Alger et les Pays-Bas, 1604-1830*. Saint-Denis: Editions Bouchene, 2002.

Le Danois, E. *L'Atlantique, histoire et vie d'un ocean*. Paris: Albin Michel, 1938.

Mantran, Robert. İstanbul dans la seconde moitie du XVIIe *siècle*. Paris: Librairie Adrien Maisonneuve, 1962.

Masson, Paul. *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIe siècle*. Paris: Hachette, 1896.

Merouche, Lemnouar. *Recherches sur l'Algérie à l'époque ottomane II. La course: mythes et réalité*. Editions Bouchene, 2007.

Panzac, Daniel. *La marine ottomane: De l'apogée à la chute de l'Empire, 1572-1923*. Paris: CNRS, 2009.

Peter, Jean. *Les barbaresques sous Louis XIV: Le duel entre Alger et la marine du Roi (1681-1698)*. Paris: Economica, 1997.

Sebag, Paul. *Tunis au XVIIe siècle: une cité barbaresque au temps de la course*. Paris: L'Harmattan, 1989.

Slot, Benjamin. *Archipelagus Turbatus: Les Cylades entre colonisation latine et occupation ottomane c. 1500–1718*. Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1982.

Tenenti, Alberto. *Cristoforo da Canal. La Marine Venitienne avant Lépante*. Paris: S.E.V.P.E.N., 1962.

Tenenti, Alberto. *Naufrages, corsaires et assurances maritimes à Venise, 1592-1609*. Paris: S.E.V.P.E.N., 1959.

Turbet-Delof, Guy *L'Afrique barbaresque dans la litterature française*. Geneve: Droz, 1973.

Turbet-Delof, Guy. *La presse périodique française et l'Afrique barbaresque au XVIIe siècle (1611-1715).* Genève: Librairie Droz, 1973.

Vatin, Nicolas. *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sieges de Rhodes, 1480-1522.* Paris: Peeters, 1994.

Zysberg, André. *Les galeriens: vies et destins de 60000 forçats sur les galères de France, 1600–1748.* Paris: Éditions du Seuil, 1987.

İtalyanca

Barbero, Alessandro. *Lepanto: La battaglia dei tre imperi.* Roma and Bari: Laterza, 2010.

Bono, Salvatore. *I corsari barbareschi.* Torino: ERI-Edizion RAI Radiotelevisione Italiana, 1964.

Bono, Salvatore. *Lumi e corsari. Europa e Maghreb nel Settecento.* Perugia: Morlacchi Editore, 2005.

Bono, Salvatore. *Schiavi musulmani nell'Italia moderna: galeotti vu' cumprà, domestici.* Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1999.

Bono, Salvatore. *Schiavi: una storia mediterranea (XVI-XIX secolo).* Bologna: Il Mulino, 2016.

Cappovin, Giorgio. *Tripoli e Venezia nel XVIII secolo.* Verbania: A. Airoldi, 1942.

Ercole, Guido. *Le galee mediterranee. 500 anni di storia, tecnica e documenti.* Trento: Gruppo Modelistico Trentino di studio e ricerca storica, 2008.

Galibert, Leone. *Storia d'Algeri dal primo stabilimento de' Cartaginesi fino alle ultime guerre combattutevi ai giorni nostri dalle armi di Francia.* Firenze: Giuseppe Celli, 1845.

Guarnieri, Gino. *I Cavalieri di Santo Stefano nella storia della marina italiana* (1562-1859). Pisa: Nistri-Lischi, 1960.

Guglielmotti, P. Alberto. *La guerra dei pirati e la marina pontificia dal 1500 al 1560.* Firenze: Successori Le Monnier, 1876, 2 cilt.

Infelise, Mario. *Prima dei giornali: Alle origini della pubblica informazione (secoli XVI e XVII.* Roma: Editori Laterza, 2002.

Lo Basso, Luca. *Uomini da remo: galee e galeotti del Mediterraneo in età moderna.* Milano: Selene Edizioni, 2003.

Mafrici, Mirella. *Mezzogiorno e pirateria nell'età moderna (secoli XVI-XVIII).* Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1995.

Manca, Ciro. *Il modello di sviluppo economico delle città marittime barbaresche dopo Lepanto.* Napoli: Gianni Editore, 1982.

Manfroni, Camillo. *Storia della marina italiana.* Roma: Forzani E C. Tipografi Del Senato, 1917, III. cilt.

Panetta, Rinaldo. *Pirati e corsari turchi barbareschi nel Mare Nostrum: XVI secolo.* Milano: Mursia, 1981.

Pinelli, Luigi. *Un corsaro sardo, Re di Algeri.* Sassari: Chiarella, 1972.

Ubaldino, Ubaldino Mori. *La marina del sovrano militare ordine di San Giovanni di Gerusalemme di Rodi e di Malta.* Roma: Regionale Editrice, 1971.

Valente, Gustavo. *Calabria, calabresi e turcheschi nei secoli della pirateria (1400-1800).* Roma: Edizioni Frama's, 1973.

Valente, Gustavo. *Vita di Occhiali.* Milano: Casa Editrice Ceschina,1960.
Varriale, Gennaro. *Arrivano li Turchi: guerra navale e spionaggio nel Mediterraneo (1532-1582).* Novi Ligure: Città del silenzio, 2014.

Türkçe

Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celalî Isyanları).* İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.
Aydın, Yusuf Alperen. *Sultanın Kalyonları: Osmanlı Donanmasının Yelkenli Savaş Gemileri (1701-1770).* İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
Bostan, İdris. *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
Bostan, İdris. *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği.* İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
Bostan, İdris. *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri.* İstanbul: Bilge Yayım Habercilik, 2005.
Bostan, İdris. *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003, ilk baskı 1988.
Bostan, İdris. *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Organizasyonu, Teşkilat, Gemiler.* İstanbul: Küre, 2007.
Cezar, Mustafa. *Osmanlı Tarihinde Levendler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
Gürkan, Emrah Safa. *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları.* İstanbul: Kronik, 2017.
İlter, Aziz Sami. *Şimali Afrika'da Türkler.* İstanbul: Vakit Matbaası, 1936, 2 cilt.
İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye: Osmanlı Imparatorluğu Üzerine Araştırmalar–I, Klasik Dönem (1302-1606), Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
Karahasanoğlu, Selim. *Kadı ve Günlüğü: Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi Günlüğü (1711-1735) Üstüne Bir İnceleme.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
Koloğlu, Orhan. *Türk Korsanları.* İstanbul: Tarihçi Kitabevi, tarih yok.
Kurtoğlu, Fevzi. *Turgut Paşa.* İstanbul: Sedat Matbaası, 1935.
Tütüncü, Mehmet. *Cezayir'de Osmanlı Izleri (1516–1830): 314 Yıllık Osmanlı Hâkimiyetinde Cezayir'den Kitabeler, Eserler, Meşhurlar.* İstanbul: Çamlıca, 2013.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.
Yerasimos, Marianna. *500 Yıllık Osmanlı Mutfağı.* İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 3. baskı, 2005.
Yerasimos, Stefanos. *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

İspanyolca

Alonso Acero, Beatriz. *Oran Mazalquivir, 1589-1639: Una sociedad espanola en la frontera de Berbería.* Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2000.
Alonso Acero, Beatriz. *Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad: Exilio musulmán, conversion y asimilación en la Monarquía hispánica [siglos XVI y XVII].* Barcelona: Edicions Bellaterra, 2006.

Anaya Hernández, Luis Alberto. *Moros en la costa: dos siglos de corsarismo berberisco en las Islas Canarias (1569-1749).* Las Palmas de Gran Canaria: UNED, Centro Asociado de Las Palmas de Gran Canaria, 2006.

Camamis, George. *Estudios sobre el cautiverio en el siglo de oro.* Madrid: Gredos, 1977.

Del Moral, Jose Maria. *El Virrey de Napoles Don Pedro de Toledo y la Guerra contra el Turco.* Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, 1966.

García Martínez, Sebastián. *Bandolerismo, piratería y control de moriscos en Valencia durante el reinado de Felipe II.* Valencia: Universidad de Valencia, 1977.

García-Arenal, Mercedes ve Miguel Ángel de Bunes Ibarra. *Los espanoles y el Norte de Africa, siglos XV-XVIII.* Madrid: Editorial Mapfre, 1992.

Olesa Munido, Francisco Felipe. *La galera en navegación y el combate.* Madrid: Junta ejecutiva del IV centenario de la batalla de Lepanto, 1971, 2 cilt.

Rossi, Rosa. *Escuchar a Cervantes: un ensayo biográfico.* Valladolid: Ámbito, 1988.

Sola, Emilio ve Jose F. de la Peña. *Cervantes y la Berberia: Cervantes, mundo turco-berberisco y servicios secretos en la epoca de Felipe II.* Madrid: Fondo de Cultura Economica, 1995.

Sola, Emilio. *La Conjura de Campanella.* Madrid: Turpin Editores, 2007.

Sola, Emilio. *Los que van y vienen: Informacion y fronteras en el Mediterráneo clasico del siglo XVI.* Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá, 2005.

Sola, Emilio. *Uchalí: El Calabrés Tinoso, o el mito del corsario muladí en la frontera.* Barcelona: Edicions Bellaterra, 2011.

Almanca

Eck, Otto. *Seeräuberei im Mittelmeer: Dunkle Blätter Europäischer Geschichte.* München–Berlin: Verlag R. Oldenburg, 1940.

Mondfeld, Wolfram. *Die Schebecke und andere Schiffstypen des Mittelmeerraumes.* Leipzig: VEB, Hinstorff Verlag Rostock, 1974.

Schmidt, Günter. *Schiffe unterm Roten Adler.* Rochstock: VEB Hinstorff Verlag, 1986.

Weber, Max. *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919.* Tübingen: J. C. B. Mohr, 1994.

Werner, Ernst. *Die Geburt einer Grossmacht–Die Osmanen (1300-1481): Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus.* Berlin: Akademie-Verlag, 1966.

Osmanlıca

Seyfi, Ali Rıza. *'Osmanlı Meşâhîr-i Bahrîyyûnı: Kemâl Re'ïs ve Baba Oruc.* Dersa âdet: Seha'i Matba âsı, 1325.

Seyfi, Ali Rıza. *Barbaros Hayreddin.* Dersa âdet: Şems Matba âsı, 1326-1328.

Seyfi, Ali Rıza. *Turgud Reis.* Dersa âdet: İkbâl Kütübhânesi, 1327.

Katalanca

Nadal, Gonçal Lopez. *El corsarisme mallorqui a la Mediterrània occidental, 1652–1698: un comerç forçat.* Palma: Conselleria d'educacio i cultura, 1986.

Diğer dillerde yazılmış ve dipnotlarda geçen kitaplar

Arnakis, George Georgiades. *Hoi protoi othomanoi.* Athenai, 1947.

Heeringa, Klaas. *Bronnen tot de geschiedenis van den Levantschen handel* (s'Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1910), I. cilt.

Sandklef, Albert. *Allmogesjöfart på Sveriges västkust 1575-1850.* Lund: Gleerup, 1973.

II. Makaleler

İngilizce

Abun-Nasr, Jamil M. "The Beylicate in Seventeenth-Century Tunisia." *International Journal of Middle East Studies* 6 (1975): 70-93.

Ágoston, Gábor. "*Merces prohibitae:* The Anglo–Ottoman Trade in War Materials and the Dependency Theory." *Oriente Moderno, Nuova serie* 81*: The Ottomans and the Sea*, yay. haz. Kate Fleet (2001): 177-192.

Al-Tikriti, Nabil. "Hall ishkāl al-afkār: an Ottoman Royal's Sharī'a Argument for Imperial Control over Sea Ghāzī Plunder." *La frontiere méditerraneenne du XVe au XVIIe siecle. Echanges, circulations, affrontements*, yay. haz. Albrecht Fuess ve Bernard Heyberger. Turnhout: Brepols, 2013, 126-142.

Anderson, J. L. "Piracy and World History: An Economic Perspective on Maritime Predation." *Journal of World History* 6/2 (1995), 175-199.

Andrade, Tonio. "The Company's Chinese Pirates: How the Dutch East India Company Tried to Lead a Coalition of Pirates to War against China, 1621-1662." *Journal of World History* 15/4 (2004): 415-444.

Backman, Clifford R. "Piracy." *A Companion to Mediterranean History,* yay. haz. Peregrine Horden and Sharon Kinoshita. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014, 170-183.

Balard, Michel. "Coastal Shipping and Navigation in the Mediterranean." *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship 1000-1650*, yay. haz. Robert Gardiner. New Jersey: Conway Maritime Press, 1994, 131-138.

Barbarics, Zsuzsa ve Renate Pieper. "Handwritten Newsletters as a Means of Communication in Early Modern Europe." *Cultural Exchange in Early Modern Europe, vol. 3: Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700*, yay. haz. Francisco Bethen court ve Florike Egmond. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, 53-79.

Barnaby, H. "The Sack of Baltimore." *Journal of the Cork Historical and Archaeological Society* LXXIV/220 (Temmuz - Aralık 1969): 101-129.

Bate, J. D. "The Oracle of Hubal" *Indian Antiquary* XII (1883): 1-6.

Benton, Lauren. "Legal Spaces of Empire: Piracy and the Origins of Ocean Regionalism." *Comparative Studies in Society and History* 47/4 (Ekim 2005): 700-724.

Blok, Anton. "The Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered." *Comparative Studies in Society and History* 14/4 (Eylül 1972): 494-503.

Bondio, Mauro, Rene Burlet ve André Zysberg. "Oar Mechanics and Oar Power in Medieval and Later Galleys." *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since pre-classical Times*, yay. haz. Robert Gardiner. New Jersey: Conway Maritime Press, 1995, 172-205.

Bracewell, Wendy. "Women among the Uskoks of Senj: Literary Images and Reality." *Bandits at Sea: A Pirates Reader,* yay. haz. C. R. Pennel. New York and London: New York University Press, 2001, 321-334.

Bromley, J. S. "Outlaws at Sea, 1660–1720: Liberty, Equality, and Fraternity among the Caribbean Freebooters." *History from Below: Studies in Popular Protest and Popular Ideology in Honour of George Rude,* yay. haz. Frederick Krantz. Montreal: Concordia University, 1985, 301-20.

Chaney, Eric. "Measuring the Military Decline of the Western Islamic World: Evidence from Barbary Ransoms." *Explorations in Economic History* 58 (2015): 107-124.

Cheyette, Fredric. "The Mediterranean Climate." *A Companion to Mediterranean History,* yay. haz. Peregrine Horden ve Sharon Kinoshita. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014, 11-25.

Clark, G. N. "The Barbary Corsairs in the Seventeenth Century." *Cambridge Historical Journal* 8/1 (1944): 22-35.

Clulow, Adam. "The Pirate and the Warlord." *Journal of Early Modern History* 16 (2012): 523-542.

Darling, Linda. "Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context." *Studia Islamica* 91 (2000): 133-163.

Davis, Robert C. "Counting European Slaves on the Barbary Coast." *Past and Present* 172 (2001): 87-124.

De Groot, Alexander H. "Ottoman North Africa and the Dutch Republic in the Seventeenth and Eighteenth Centuries." *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerrannee* 39 (1985): 131-147.

Fleischer, Cornell. "A Mediterranean Apocalypse: Prophecies of Empire in the Fifteenth and Sixteenth Centuries." *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 61 (2018): 18-90.

Fleischer, Cornell. "Seer to the Sultan: Haydar-ı Remmal and Sultan Süleyman." *Cultural Horizons: A Festschrift in Honor of Talat S. Halman,* yay. haz. Jayne L. Warner. Syracuse University Press, 2001, 290-299.

Fleischer, Cornell. "Shadows of Shadows: Prophecy in Politics in 1530s İstanbul." *Identity and Identity Formation in the Ottoman World: A Volume of Essays in Honour of Norman Itzkowitz,* yay. haz. B. Tezcan and Karl K. Barbir. Wisconsin: Wisconsin University Press, 2007, 51-62.

Fleischer, Cornell. "The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleyman." *Soliman le magnifique et son temps,* yay. haz. Gilles Veinstein. Paris: La Documentation Française, 1992, 159-77.

Fodor, Pal. "Ahmedi's Dasitan as a Source of Early Ottoman History." *Acta Orientalia Academiae Scientarium Hungaricae* 38 (1984): 41-54.

Friel, Ian. "The Carrack: The Advent of the Full Rigged Ship." *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship 1000-1650,* yay. haz. Robert Gardiner. New Jersey: Conway Maritime Press, 1994, 77-90.

Ginio, Eyal. "Piracy and Redemption in the Aegean Sea during the First Half of the Eighteenth Century." *Turcica* 33 (2001): 135-147.

Gøbel, Erik. "The Danish 'Algerian Sea Passes', 1747-1838: An Example of Extraterritorial Production of Human Security." *Historical Social Research* 35/4: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History* (2004): 164-189.

Grenet, Mathieu. "Muslim Missions to Early Modern France, c.1610-c.1780: Notes for a Social History of Cross-Cultural Diplomacy." *Journal of Early* Modern History 19 (2015): 223-244.

Gürkan, Emrah Safa. "Between Connectivity and Isolation: Insularity and Information Flow in Sixteenth-Century Mediterranean." *War, State and Society in the Ionian Sea (Late 14th–Early 19th Century)*, yay. haz. Gerassimos D. Pagratis. Athens: Herodotos Editions, 2018, 27-58.

Gürkan, Emrah Safa. "Fooling the Sultan: Information, Decision-Making and the 'Mediterranean Faction' (1585-1587)." *Journal of Ottoman Studies* 45 (2015): 57-96.

Gürkan, Emrah Safa. "His Bailo's *Kapudan*: Conversion, Tangled Loyalties and Hasan *Veneziano* between Istanbul and Venice (1588–1591)." *Journal of Ottoman Studies* 48 (2016): 277-319.

Gürkan, Emrah Safa. "My Money or Your Life: The Habsburg Hunt for Uluc Ali." *Studia Historica. Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014): 121-145.

Gürkan, Emrah Safa. "The Centre and the Frontier: Ottoman Cooperation with the North African Corsairs in the Sixteenth Century." *Turkish Historical Review* 1/2 (2010): 125-163.

Heywood, Colin. "Boundless Dreams of the Levant: Paul Wittek, the George-'Kreis', and the Writing of Ottoman History." *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1989): 32-50.

Heywood, Colin. "What's in a Name?: Some Algerine Fleet Lists (1686-1714) from British Libraries and Archives." *Maghreb Review* XXXI/1-2 (2006), 103-128.

Heywood, Colin. "Wittek and the Austrian Tradition." *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1988): 7-25.

Horden, Peregrine ve Nicholas Purcell. "The Mediterranean and "the New Thalassology." American Historical Review 111/3 (Haziran 2006): 722-40.

Huertas, I. E., A. F. Ríos vd., "Atlantic Forcing of the Mediterranean Oligotrophy." *Global Biogeochemical Cycles* 26 (2012), GB2022, doi:10.1029/2011GB004167

Imber, Colin. "Cemal Kafadar: Between Two Worlds: the Construction of the Ottoman State." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 60/1 (1997): 211-2.

Imber, Colin. "Paul Wittek's "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople." *Journal of Ottoman Studies* 5 (1986): 65-81.

Imber, Colin. "The Legend of Osman Gazi." *The Ottoman Emirate (1300-1389): A Symposium Held in Rethymnon, 11-13 January 1991*, yay. haz. Elizabeth Zachariadou. Rethymnon: Crete University Press, 1993, 67-76.

Imber, Colin. "The Ottoman Dynastic Myth." *Turcica* 19 (1987): 7-27.

İnalcık, Halil. "Mutual Influences Between Europe and the Ottomans." *Turkey and Europe in History* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2006), 141-194.

İnalcık, Halil. "The Question of the Emergence of the Ottoman State." *International Journal of Turkish Studies* 2 (1980): 71-9.

Isom-Verhaaren, Christine. "Barbarossa and His Army Who Came to Succour All of Us": Ottoman and French Views of their Joint Campaign of 1543-1544." *French Historical Studies* 30/3 (2007): 395-425.

Iwry, Samuel. "New Evidence for Belomancy in Ancient Palestine and Phoenicia." *Journal of the American Oriental Society* 81/1 (1961): 27-34.

Jennings, R. C. "Some Thoughts on the Gazi Thesis." *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 76 (1986): 151-61.

Kafadar, Cemal. "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth-Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature." Studia *Islamica* 69 (1989): 121-50.

Kaiser, Wolfgang ve Guillaume Calafat. "The Economy of Ransoming: A Form of Cross-Cultural Trade between Southern Europe and the Maghreb (Sixteenth to Eighteenth Centuries)." *Religion and Trade: Cross-Cultural Exchanges in World History, 1000-1900*, yay. haz. Francesca Trivellato, Leor Halevi, Cátia Antunes. Oxford: Oxford University Press, 2014, 108-130.

Kaiser, Wolfgang ve Guillaume Calafat. "Violence, Protection and Commerce: Corsairing and *ars piratica* in the Early Modern Mediterranean." *Persistent Piracy: Maritime Violence and State-Formation in Global Historical Perspective*, yay. haz. Stefan Eklöf Amirell ve Leos Müller. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2014, 69-92.

Káldy-Nagy, G. "The Holy War (*jihâd*) in the First Centuries of the Ottoman Empire." *Harvard Ukranian Studies* 3/4 (1979-80): 467-73.

Kempe, Michael. "'Even in the Remotest Corners of the World': Globalized Piracy and International Law, 1500–1900." *Journal of Global History* 5/3 (November 2010): 353-372.

Kinkor, Kenneth J. "Black Men under the Black Flag." *Bandits at Sea: A Pirate's Reader*, yay. haz. C. R. Pennel (New York and London: New York University Press, 2001), 195-210.

Kirk, Thomas. "The Implications of Ceremony at Sea: Some Examples from the Republic of Genoa (16th and 17th Centuries)." *The Great Circle* 18/1 (1996): 1-13.

Krstic, Tijana. "Illuminated by the Light of Islam and the Glory of the Ottoman Sultanate: Self-Narratives of Conversion to Islam in the Age of Confessionalization." *Comparative Studies in Society and History* 51/1 (2009): 35-63.

Kunt, Metin. "A Prince Goes Forth (perchance to return)." *Identity and Identity Formation in the Ottoman World: A Volume of Essays in Honour of Norman Itzkowitz*, yay. haz. Baki Tezcan ve Karl K. Barbir. Wisconsin: Wisconsin University Press, 2007, 63-71.

Kunt, Metin. "Royal and Other Households." *The Ottoman World*, yay. haz. Christine Woodhead. Londra ve New York: Routledge, 2012, 103-115.

Kunt, Metin. "Sultan, Dynasty and State in the Ottoman Empire: Political Institutions in the 16th century." *The Medieval History Journal/Special Issue on Tributary Empires* 6/2 (Kasım 2003): 217-230.

Laiou, Sophia. "The Levends of the Sea in the Second Half of the 16th century: Some Considerations." *Archivum Ottomanicum* XXIII (2005-06): 233-247.

Larguèche, Dalenda. "The *Mahalla:* The Origins of Beylical Sovereignty in Ottoman Tunisia in the Early Modern Period." *The Journal of North African Studies* 6/1 (2001): 105-116.

Lewis, Bernard. "Corsairs in Iceland." *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranee* 15-16 (1973): 139-144.

Lotz-Heutmann, Ute. "The Concept of 'Confessionalization': A Historiographical Paradigm in Dispute." *Memoria Civilizacion* 4 (2001): 93-114.

Magee, Peter. "A Proposed Function for Late Prehistoric Incised Arrowheads in Southeastern Arabia." *Isimu: Revista sobre Oriente Próximo y Egipto en la antigüedad* 2 (1999): 353-363.

Meredith-Owens, M. "Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selim II." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XXIII/3 (1960): 456-463.

Murphey, Rhoads. "Seyyid Muradi's Prose Biography of Hızır ibn Yakub, alias Hayreddin Barbarossa: Ottoman Folk Narrative as an under-exploited Source for Historical Reconstruction." *Acta Orientaliae Academiae Scientiarum Hungaricae* 54/4 (2001): 524-30.

Murray, Dian. "The Practice of Homosexuality among the Pirates of Late Eighteenth- and Early Nineteenth-Century China." *Bandits at Sea: A Pirate's Reader,* yay. haz. C. R. Pennel. New York and London: New York University Press, 2001, 244-252.

Östlund, Joachim. "Swedes in Barbary Captivity: The Political Culture of 'Human Security', circa 1660-1760." *Historical Social Research* 35/4: *The Production of Human Security in Premodern and Contemporary History* (2004): 148-163.

Panaite, Viorel. "A Legal Opinion on Western Piracy in the Ottoman Empire about the Late-Sixteenth and Early-Seventeenth Centuries." *Revue des etudes sud-est europeennes* XLVII/1-4 (2009): 165-173.

Paul Sant Cassia, "Banditry, Myth, and Terror in Cyprus and Other Mediterranean Societies." *Comparative Studies in Society and History* 35/4 (Ekim 1993): 773-795.

Pearson, Michael. "'Tremendous Damage' or 'Mere Pinpricks': The Costs of Piracy." *Journal of Early Modern History* 16 (2012): 463-480.

Pedani, Maria Pia, "Ottoman Merchants in the Adriatic. Trade and Smuggling," *Acta Histriae* 16/1-2 (2008): 155-172.

Pryor, John H. "The Geographical Conditions of Galley Navigation in the Mediterranean." *The Age of the Galley: Mediterranean Oared Vessels since pre-classical Times,* yay. haz. Robert Gardiner. New Jersey: Conway Maritime Press, 1995, 206-216.

Pryor, John H. "The Mediterranean Round Ship." *Cogs, Caravels and Galleons: The Sailing Ship 1000-1650,* yay. haz. Robert Gardiner. New Jersey: Conway Maritime Press, 1994, 59-76.

Pullan, Brian. "Editor's Introduction." *Crisis and Change in the Venetian Economy in the Sixteenth and Seventeenth Centuries,* yay. haz. Brian Pullan. London: Methuen & Co. Ltd., 1968, 1-21.

Rickman, Geoffrey. "The Creation of Mare Nostrum: 300 BC–500 AD." *The Mediterranean in History,* yay. haz. David Abulafia. London: Thames&Hudson Ltd., 2003, 127-153.

Roelofsen, C. G. "Grotius and State Practice of His Day: Some Remarks on the Place of *De Jure Belli ac Pacis* within the Context of Seventeenth-Century 'Christendom' and the Role of Contemporary Precedents in Grotius' Works." *Grotiana* 10 (1989): 4-46.

Rothman, E. Natalie. "Self-Fashioning in the Mediterranean Contact Zone: Giovanni Battista Salvago and *his Africa ovvero Barbaria* (1625)." *Renaissance Medievalisms*, yay. haz. Konrad Eisenbichler. Toronto: Center for Reformation and Renaissance Studies, 2009, 123-143.

Salvatori, Enrica. "Corsairs' Crews and Cross-Cultural Interactions: The Case of the Pisan Trapelicinus in the Twelfth Century." *Medieval Encounters* 13 (2007): 32-55.

Sass, Benjamin. "Inscribed Babylonian Arrowheads of the Turn of the Second Millennium BC and their Phoenician Counterparts." *Ugarit-Forschungen* 21 (1989): 349-356.

Shuval, Tal. "Cezayir-i Garp: Bringing Algeria Back into Ottoman History." *New Perspectives on Turkey* 22 (2000): 85-114.

Shuval, Tal.. "The Ottoman Algerian Elite and Its Ideology." *International Journal of Middle East Studies* 32 (2000): 323-344.

Sicking, Louis. "Islands, Pirates, Privateers and the Ottoman Empire in the Early Modern Mediterranean." *Seapower, Technology and Trade: Studies in Turkish Maritime History*, yay. haz. Dejanirah Couto vd. Istanbul: Piri Reis University Publications, 2014, 239-252.

Soucek, Svat. "Certain Types of Ships in Ottoman Turkish Terminology." *Turcica* 1 (1975): 233-249.

Strachan, Michael. "*Sampson's* Fight with Maltese Galleys, 1628." *Mariner's Mirror* 55/3 (1969): 281-289.

Subrahmanyam, Sanjay. "Connected Histories: Notes towards a Reconfiguration of Early Modern Eurasia." *Modern Asian Studies*, 31/3 (1997): 735-762.

Terzioğlu, Derin. "Man in the Image of God in the Image of the Times: Sufi Self-Narratives and the Diary of Niyazi-i Mısri (1618–1694)." *Studia Islamica* 94 (2002): 139–65.

Thomson, I. A. A. "A Map of Crime in Sixteenth-Century Spain." *The Economic History Review* 21/2 (1968): 244-267.

Toledano, Ehud R. "The Emergence of Ottoman-Local Elites (1700-1900): A Framework for Research." *Middle Eastern Politics and Ideas: A History from Within*, yay. haz. Ilan Pappé ve Moshe Ma'oz. London, New York: Tauris, 1997, 145-62.

van Gelder, Maartje. "The Republic's Renegades: Dutch Converts to Islam in Seventeenth-Century Diplomatic Relations with North Africa." *Journal of Early Modern History* 19/2-3 (2015): 175-198.

Wallerstein, Immanuel. "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis." *Comparative Studies in Society and History* 16/4 (September 1974): 387-415.

White, Joshua M. "Shifting Winds: Piracy, Diplomacy, and Trade in the Ottoman Mediterranean, 1624–1626." *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*, yay. haz. Pascal W. Firges, Tobias P. Graf, Christian Roth ve Gülay Tulasoğlu. Leiden: Brill, 2014, 37-53.

White, Joshua. "'It is Not Halal to Raid Them': Piracy and Law in the Seventeenth-Century Ottoman Mediterranean." *Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, 15th-19th c.*, yay. haz. David Starkey ve Gelina Harlaftis. Athens: Sylvia Ioannou Foundation, 2016, 77-94

Yener, Emir. "Ottoman Sail Warships 1701-1786: A New Classification Attempt." *III. Uluslararası Avrasya Denizcilik Tarihi Kongresi*, 10-11 Nisan 2018, Piri Reis Üniversitesi, İstanbul. Online erişim: https://www.academia.edu/36609802/Ottoman_Warships_1701-1786_sunum.ppsx

Zilfi, Madeline C. "The Diary of a Müderris: A New Source for Ottoman Biograghy." *Journal of Turkish Studies* 1 (1977): 157-174.

Fransızca

Aymard, Maurice. "Chiourmes et galères dans la Méditerranée du XVIe siècle." *Histoire economique du monde méditerranéen, 1450-1650 (Melanges en l'honneur de Fernand Braudel)*. Paris: Privat, 1972, 49-64.

Baccar, Alia. "Hadji Mehemmed Khodja dit Dom Philippe, Seigneur de la mer." *Tunis: cite de la mer*, yay. haz. Alia Baccar-Bournaz. Tunis: L'Or du temps, 1999, 233-242.

Berbrugger, A. "Négociations entre Hassan Agha et le comte d' Alcaudete, gouverneur d'Oran, 1541-1542." *Revue Africaine* IX (1865): 379-385.

Bonnery, Matthieu. "Un homme entre deux mondes: la vie mouvementée de Don Philippe d'Afrique, prince de Tunis (1627-1686)." *Tiempos Modernos. Revista electronica de Historia Moderna* 8 (2002), sayfa numarasız.

Boudard, Rene. "Genois et Barbaresques dans la deuxième moitié du XVIIIe siècle." *Revue d'histoire diplomatique* (1960): 138-156.

Boyer, Pierre. "Espagne et Kuko. Les négotiations de 1598 et 1610." *Revue de l'Occident musulman et de Méditerranée* VIII (1966): 25-40.

Boyer, Pierre. "Introduction à une Histoire intérieure de la Régence d'Alger." *Revue Historique* CCXXXV/2 (1966): 297-316.

Boyer, Pierre. "La chiourme turque des galères de France de 1665 à 1687." *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranee* 6/1 (1969): 53-74.

Boyer, Pierre. "La révolution dite 'des aghas' dans la Régence d'Alger (1659-1671)." *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée* 13-14 (1973): 159-170.

Boyer, Pierre. "Le probleme Kouloughli dans la regence d'Alger." *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranee* 8 (1970): 79-94.

Boyer, Pierre. "Les renégats et la marine de la régence d'Alger." *Revue de l'Occident musulman et de l'Occident et de la Méditerranée* 39 (1985): 93-106.

Braudel, Fernand. "Les Espagnols et l'Afrique du Nord de 1492 à 1577," ilk baskı 1928, tekrar basım: *Autour de la Méditerranée: Les Ecrits de Fernand Braudel,* yay. Haz. Roselyne de Ayale ve Paule Braudel. Paris: Éditions de Fallois, 1996, 31-89.

Calafat, Guillaume ve Cesare Santus. "Les avatars du 'Turc'. Esclaves et commerçants musulmans à Livourne (1600-1750)." *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1. Une integration invisible,* yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Bernard Vincent. Paris: Albin Michel, 2011, 471-522.

Calafat, Guillaume. "Les interprètes de la diplomatie en Méditerranée. Traiter à Alger (1670-1680)." *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Mediterranée*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Wolfgang Kaiser. Paris: Albin Michel, 2013, 371-410.

Dakhlia, Jocelyne ve Wolfgang Kaiser, "Introduction: une Méditerranée entre deux mondes, ou des mondes continus," *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Mediterranée*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia and Wolfgang Kaiser. Paris: Albin Michel, 2013, 7-31.

Dakhlia, Jocelyne. "Une archéologie du même et de l'autre: Thomas-Osman d'Arcos dans la Méditerranée du XVIIe siècle." *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Mediterranée*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Wolfgang Kaiser. Paris: Albin Michel, 2013, 61-163.

De Grammont, H. D. "Études algeriennes. La course, l'esclavage et la rédemption à Alger. Première partie: La course." *Revue Historique* 25/1 (1884): 1-42.

De Grammont, H. D. "Études algeriennes. La course, l'esclavage et la rédemption à Alger. Deuxième partie: L'esclavage." *Revue Historique* 26/1 (1884): 1-44.

De Grammont, H. D. "Études algeriennes. La course, l'esclavage et la rédemption à Alger. Troisième partie: La rédemption." *Revue Historique* 27/1 (1885): 1-37.

De Grammont, H. D. "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle. Première partie: Les deux canons de Simon Dansa (1616-1628)." *Revue africaine* 23 (1879): 5-32, 95-114.

De Grammont, H. D. "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle. Deuxième partie: La mission de Sanson Napollon (1628-1633)." *Revue africaine* 23 (1879): 134-160, 225-240, 295-320, 367-392.

De Grammont, H. D. "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle: Troisième partie: La mission de Sanson Le Page et les agents intérimaires (1633-1646)." *Revue africaine* 23 (1879): 409-448.

De Grammont, H. D. "Relations entre la France et la régence d'Alger au XVIIe siècle: Quatrième partie: Les consuls lazaristes & le chevalier d'Arvieux (1646-1688)." *Revue Africaine* 28 (1884): 198-218, 273-300, 339-354, 448-463; 29 (1885): 5-12, 81-123, 161-171.

De Grammont, H. D. "Un académicien captif à Alger (1674-1675)." *Revue Africaine* 26 (1882), 309-320, 387-396.

De la Primaudaie, F. Elie. "Documents inédits sur l'histoire de l'occupation espagnole en Afrique (1506-1574)." *Revue africaine* XIX (1875): 62-77, 148-157, 161-193, 265-288, 337-360, 483-496; XX (1876): 128-144, 232-244, 320-335, 386-416; XXI (1877): 17-32, 81-96, 198-229, 265-298, 361-378, 461-472.

Deny, J. ve J. Laroche. "L'expédition en Provence de l'armée de mer du Sultan Suleyman sous le commandement de l'Amiral Hayreddin Pacha, dit Barberousse (1543-1544)." *Turcica* 1 (1969): 161-200.

Deny, Jean. "Chansons des janissaires turcs d'Alger (fin du XVIIIe siècle)." *Melanges Rene Basset*. Paris: Leroux, 1925, , II. Cilt, 33-175.

Devoulx, Albert. "La marine de la régence d'Alger." *Revue Africaine* 13/77 (1869): 384-420.

Devoulx, Albert. "La première révolte des janissaires à Alger." *Revue Africaine* XV (1871): 1-6.

Emerit, Marcel. "L'essai d'une marine marchande barbaresque aux XVIIIe siècle." *Les cahiers de Tunisie: Revue des sciences humaines* 3 (1955): 363-370.

Fahd Toufic. "Une pratique cleromantique a la Ka'ba preislamique." *Semetica* VIII (1958): 55-79.

Fasano-Guarini, Elena. "Au XVIe siècle: comment naviguent les galères." *Annales. Economies, Societes, Civilisations* 16/2 (1961): 279-296.

Fontenay, Michel ve Alberto Tenenti, "Course et piraterie de la fin du Moyen-Age au debut du XIXe siècle." *Course et piraterie: Etudes presentees à la Commission Internationale d'Histoire Maritime à l'occasion de son XVe Congres International des Sciences historiques (San Francisco, août 1975).* Paris: Editions du centre national de la recherche scientifique, 1975, I. cilt, 78-136.

Fontenay, Michel. "Corsaires de la foi ou rentiers du sol? Les chevaliers de Malte dans le «corso» méditerranéen au XVIIe siècle." *Revue d'histoire moderne et contemporaine* 35/3 (Eylül–Ekim 1988): 361-384.

Fontenay, Michel. "Le *corso* dans l'économie portuaire: l'exemple de Malte et des ports barbaresques." *I porti come impresa economica: atti della "Diciannovesima settimana di studi", 2-6 Maggio 1987*, yay. haz. Simonetta Cavaciocchi. Firenze: Le Monnier, 1988, 1321-1347.

Fontenay, Michel. "Los fenomenos corsarios en la "periferización" del Mediterráneo en el siglo XVII." *Desigualdad y Dependencia: La periferización del Mediterráneo occidental (S. XII-XIX), 14-16 de Mayo de 1984.* Murcia: Universidad de Murcia, 1986, 116-121.

Fontenay, Michel. "Retours sur le *corso*: Course ou piraterie?." *La Méditerranée entre la Croix et le Croissant: Navigation, commerce, course et piraterie (XVIe - XIXe siècle)*, yay. haz. Michel Fontenay. Paris: Garnier, 2010, 319-356.

Grandchamp, Pierre "Une mission délicate en Barbarie au XVIIe siècle. Jean-Baptiste Salvago, drogman vénitien à Alger et à Tunis (1925)." *Revue tunisienne. Nouvelle serie* 30 (1937): 299-323; 31-2 (1937): 471-503.

Işıksel, Güneş. "Le statut de la Tripolitaine dans l'espace politique Ottoman au XVe siècle." *Revue Hypotheses* (2012): 375-382.

Kaiser, Wolfgang. "Asymétries méditerranées. Présence et circulation de marchands entre Alger, Tunis et Marseille." *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 1. Une intégration invisible*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Bernard Vincent. Paris: Albin Michel, 2011, 417-442.

Kaiser, Wolfgang. "Les "hommes de credit" dans les rachats de captifs provençaux (XVIe-XVIIe siècles." *Le commerce des captifs: Les intermédiaires dans l'echange et le rachat des prisonniers en Méditerranée, XV-XVIII siècle*, yay. haz. Wolfgang Kaiser. Rome: École française de Rome, 2008, 291-319.

Kaiser, Wolfgang. "Zones du transit. Lieux, temps, modalites du rachat de captifs en Méditerranée." *Les Musulmans dans l'histoire de l'Europe, tome 2. Passages et contacts en Méditerranée*, yay. haz. Jocelyne Dakhlia ve Wolfgang Kaiser. Paris: Albin Michel, 2013, 251-272.

Marçais, Georges. "Sidi 'Ahd er-Rahmân, patron d'Alger, et son tombeau." *Melanges d'histoire et d'archeologie de l'Occident musulman, Tome 1 - Articles et conférences de Georges Marçais.* Alger: Imprimerie Officielle, 1941, 195-204.

Mathiex, Jean. "Sur la marine marchande barbaresques au XVIIIe siècle." *Annales: économies, sociétés, civilisations* 13/1 (1958): 87-93.

Monchicourt, Charles. "Épisodes de la carrière tunisienne de Dragut." *Revue Tunisienne* XXV (1918): 263-273.

Pignon, Jean "La milice des janissaires de Tunis au temps des deys, 1590-1650." *Cahiers de Tunisie* 4 (1956): 301-326.

Pignon, Jean "Osta Moratto Turcho Genovese, Dey de Tunis (1637-1640)." *Les cahiers de Tunisie* III (1955): 331-362.

Pignon, Jean. "L'*Esclavage en Tunisie de 1590* à *1620.*" *Revue tunisienne* 32 (1930): 18–37.

Poumarède, Géraud. "La France et les barbaresques: police des mers et relations internationales en Méditerranée (XVIe–XVIIe siècles)." *Revue d'histoire maritime 4: Rivalite maritimes europeennes (XVIe–XIXe siecles)* (2005): 117-146.

Temimi, Abdeljelil. "Le gouvernement ottoman face au probleme morisque," *Revue d'histoire maghrebine* 23-24 (1981): 249-62.

Temimi, Abdeljelil. "Lettre de la Population Algéroise au Sultan Selim Ier en 1519." *Revue d'Histoire Maghrebine,* V (Ocak 1976): 95-101.

Temimi, Abdeljelil. "Politique ottomane face a l'expulsion des morisques et à leur passage en France et à Venise, 1609-1610." *Revue d'histoire maghrebine* 79-80 (1995): 397-420.

Turbet-Delof, Guy. "Noms de navires algériens au XVIIe siècle." *Revue Internationale d'Onomastique* XXII (1970): 212-9.

Valensi, Lucette. "Les relations commerciales entre la régence de Tunis et Malte au XVIIIeme siècle." *Cahiers de Tunisie* XI (1963): 71-83.

Vatin, Nicolas. "'Comment êtes-vous apparus, toi et ton frère?': Notes sur les origines des frères Barberousse." *Studia Islamica, nouvelle édition* 1 (2011): 103-131.

Vatin, Nicolas. "À propos de la captivité à Rhodes d'Oruç Re'îs dans les *Gazavât-ı Hayrü-d-dîn Paşa.*" *Turcica et Islamica. Studi in Memoria di Aldo Gallotta,* II, yay. haz. Ugo Marazzi. Napoli: Università degli Studi di Napoli "L'Orientale," 2003, 995-1011.

Vatin, Nicolas. "La conquête de Rhodes." *Soliman le magnifique et son temps: actes du colloque de Paris, Galeries Nationales du Grand Palais, 7-10 Mars 1990,* yay. haz. Gilles Veinstein. Paris: La Documentation Française, 1992, 435-454.

Vatin, Nicolas. "Notes sur l'attitude des sultans ottomans et de leurs sujets face à la captivité des leurs en terre chrétienne (fin XVe–XVIe siècles)." *Wiener Zeitschrift fur die Kunde des Morgenlandes* 82 (1992): 375-395.

Vatin, Nicolas. "Notes sur l'entrée d'Alger sous la souveraineté ottomane (1519-1521)." *Turcica* 44 (2012-2013): 131-166.

Yerasimos, Stephane. "Les relations franco-ottomanes et la prise de Tripoli en 1551." *Soliman le magnifique et son temps: actes du colloque de Paris, Galeries Nationales du Grand Palais, 7-10 Mars 1990,* yay. haz. Gilles Veinstein. Paris: La Documentation Française, 1992, 529-547.

Zysberg, André. "Les galères de France sous le règne de Louis XIV. Essai de comptabilité globale." *Les marines de guerre europeennes (XVIe–XVIIIe siecles)*, yay. haz. Martine Acerra, José Merino ve Jean Meyer. Paris: Presses de l'Université de Paris–Sorbonne, 1985, 403–36.

İtalyanca

Bono, Salvatore. "'Fare l'acquata' nel Mediterraneo dei corsari (secoli XVI-XIX)." *Studi storici dedicati a Orazio Cancila*, yay. haz. Antonino Giufridda vd. Palermo: Associazione Mediterranea, 2011, 589-602.

Bono, Salvatore. "Niccolò Carracciolo, vescovo di Catania, schiavo di Dorghut, sovrano di Tripoli." *Vie Mediterranee* 12 (1957): 24-26.

Bono, Salvatore. "Pascià e raìs algerini di origine italiana." *Italia e Algeria: Aspetti storici di un'amicizia mediterranea*, yay. haz. Romain H. Raniero. Milano: Marzorati Editore, 1982, 199-222.

Capasso, C. "Barbarossa e Carlo V." *Rivista storica italiana* XLIX (1932): 169-209.

Croce, Benedetto. "La vita infernale delle galere." *Quaderni della Critica* 10 (Mart 1948): 84-91.

Fabris, Antonio. "Hasan 'il Veneziano' tra Algeria e Costantinopoli." *Quaderni di Studi Arabi* 5 (1997): 51-66.

Fabris, Antonio. "Un caso di pirateria veneziana: la cattura della galea del bey di Gerba." *Quaderni di Studi Arabi* 8 (1990): 91-112.

Filesi, Teobaldo. "Un principe tunisino tra Islam e Cristianesimo (1646–1686)." *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente* 25/1 (1970): 25-48.

Fraikin, J. "Un piano attacco di Tripoli nel 1562." *Rivista d'Italia* XVI (1912): 119-128.

Galotta, Aldo. "Il "Gazavat-ı Hayreddin Paşa" pars Secunda e la spedizione in Francia di Hayreddin Barbarossa (1543-1544)." *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Menage*, yay. haz. Colin Heywood ve Colin Imber. Istanbul: The Isis Press, 1994, 77-89.

Mafrici, Mirella. "Carlo V e i turchi nel Mediterraneo." *L'Italia di Carlo V: guerra, religione e politica nel primo cinquecento: Atti del convegno internazionale di studi, Roma, 5-7 Aprile 2001*, yay. haz. Francesca Cantù ve Maria Antonietta Visceglia. Roma: Viella, 2003, 639-657.

Pedani Fabris, Maria Pia. "Veneziani a Costantinopoli alla fine del XVI secolo." *Quaderni di Studi Arabi* 15 (1997): 67-84.

Raffa, Angelo. "L'ultima impresa di hayreddin (Barbarossa). La guerra marittima turco-franco-spagnola del 1543-4." *Aspetti ed attualità del potere marittimo in Mediterraneo nei secoli XII-XVI*, yay. haz. P. Alberini. Roma: Ufficio storico della marina militare, 1999, 397-424.

Riggio, Achille. "Gli stati barbareschi e la Calabria (1535-1816)." *Il Ponte* VI (1950): 1043-6.

Rosi, M. "Alcuni documenti relativi alla liberazione dei principali prigionieri turchi presi a Lepanto." *Archivio della* Reale *Società Romana* XXI (1898): 141-220.

Rosi, M. "Nuovi documenti relativi alla liberazione dei principali prigionieri turchi presi a Lepanto." *Deputazione romana di storia patria* 24 (1901): 1-47.

Tenenti, Alberto. "I corsari nel mediterraneo agli inizi del cinquecento." *Rivista storica italiana* 72/2 (1960): 235-289.

Toschi, Paolo. "Usanze e superstizioni dei corsari tripolini." *Mediterranea* II (1950): 225-8.

Türkçe

Barkan, Ömer Lütfi. "H. 974-5 (M. 1567-1568) Malî Yılına âit Bir Osmanlı Bütçesi." *İktisat Fakültesi Mecmuası* 19/1-4 (1960): 277-332.

Barkan, Ömer Lütfi. "H., 954-955 (M. 1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi." *İktisat Fakültesi Mecmuası 19*/1-4 (1960): 219-276.

Beydilli, Kemal. "Uskoklar Hakkında İki Kitap." *Osmanlı Araştırmaları*, XXXV (2010): 303-328.

Bostan, İdris. "Azeb" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV. cilt, 312-3.

Bostan, İdris. "Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyaletinin Kuruluşu, 1534." *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, yay. haz. İdris Bostan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, 47-66.

Bostan, İdris. "Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ekonomik İlişkileri." İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi 14 (1988-94): 58-86.

Bostan, İdris. "Gemi Yapımcılığı ve Osmanlı İmparatorluğunda Gemiler." *Türk Denizcilik Tarihi 1*, yay. haz. İdris Bostan ve Salih Özbaran. İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2009, 325-339.

Bostan, İdris. "Osmanlı Donanmasında Kürekçi Temini Meselesi ve 958 (1551) Tarihli Kürekçi Defterleri." *Beylikten Imparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, yay. haz. İdris Bostan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, 67-86.

Burian, Orhan. "Türk-İngiliz Münasebetlerinin İlk Yılları." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 9 (1951): 1-17.

Çelebi, İlyas. "Remil." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV. cilt, 555-6.

Emecen, Feridun. "Ali'nin Aynı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Katib Rumuzları." *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, yay. haz. Feridun Emecen. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, 158-178.

Emecen, Feridun. "Gâzâya Dair: XIV. Yüzyıl Kaynakları Arasında Bir Gezinti." *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, 191-7.

Gedik, Nusret. "Gemici Dili ile Kılıç Ali Paşa Hicviyyesi." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 37 (2017): 137-176.

Gürkan, Emrah Safa. "50 Günde Devr-i Bahr-ı Sefid: Königsbergli Lubenau'nun Kadırgayla İmtihanı." *Journal of Ottoman Studies* 43 (2014): 277-300.

Gürkan, Emrah Safa. "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti." *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, yay. haz. Haydar Çoruh vd. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, 11-50.

İpşirli, Mehmet. "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 12 (1982): 204-248.

Kafadar, Cemal. "Müteredditt Bir Mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun'un Rüya Defteri, 1641-43." *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık* 5 (1992): 168-222.

Kumrular, Özlem. "Yeni Belgeler Işığında V. Karl'ın Barbaros'la Uzlaşma Çabaları: 1541." *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, yay. haz. Özlem Kumrular. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, 226-237.

Parmaksızoğlu, İsmet. "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları." *Tarih Dergisi* 5 (1953): 77-84.

Soysal, İsmail. "Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 3 (1951-1952): 63-94.

Tekin, Şinasi. "Türk Dünyasında Gaza ve Cihad Kavramları Üzerinde Düşünceler." *Tarih ve Toplum* 109 (1993): 9-18 ve 110 (1993): 73-80.

İspanyolca

Anaya Hernández, Alberto. "Simón Romero, pescador grancanario y gran almirante de la armada argelina." *Anuario de estudios atlánticos* 49 (2003): 311-331.

Benitez, Rafael. "La tramitación del pago de rescates a través del reino de Valencia: El último plazo del rescate del Cervantes." *Le commerce des captifs: Les intermédiaires dans l'échange et le rachat des prisonniers en Méditerranée, XV-XVIII siècle*, yay. haz. Wolfgang Kaiser. Rome: École française de Rome, 2008, 193-217.

Bunes Ibarra, Miguel Angel de. "Bases y logística del corso barbarisco." *La expulsión de los moriscos y la actividad de los corsarios norteafricanos: XLI Jornadas de Historia Marítima, ciclo de conferencias-octubre 2010*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2011, 83-102.

Cabanelas, Darío. "Proyecto de 'Ulûg Alî para la conquista de Orán." Études d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal. Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose, 1962, II. cilt, 69-78.

Cabanelas, Darío. "Proyecto de alianza entre los sultanes de Marruecos y Turquía contra Felipe II." *Miscelanea de Estudios Arabes y Hebraicos* VI (1957): 57-78.

Castillo, Francisco Andújar. "Los rescates de cautivos en las dos orillas del Mediterráneo y en el mar (Alafias) en el siglo XVI." *Le commerce des captifs: Les intermédiaires dans l'échange et le rachat des prisonniers en Méditerranée, XV-XVIII siècle*, yay. haz. Wolfgang Kaiser. Rome: École française de Rome, 2008, 135-164.

Corales, Eloy Martín. "Dragut, un corsario enemigo, admirado y temido." *Studia Historica, Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014): 77-99.

Lanza, Fernando Fernández. "El muladí Hassan Aga (Azan Aga) y su gobierno en Argel. La consolidación de un mito mediterráneo." *Studia Historica, Historia Moderna* 36: *Duelo entre colosos: el Imperio Otomano y los Habsburgos en el siglo XVI* (2014): 77-99.

López Nadal, Gonçal Artur. "El corsarismo en el Mediterráneo (1516-1830)." *Cuadernos Monográficos del Instituto de Historia y Cultura Naval* 46 (2004): 17-36.

Velasco Hernández, Francisco. "La razzia del corsario Morato Arráez en la costa murciana en Agosto de 1602." *Mvrgetana* 125 (2011): 83-102.

Diğer Diller

Blöndal, Sigfús. "De Algierske Sörövéres Tog til Island aar 1627." *Nord og Syd (Copenhagen)* (1898-9): 193-208.

III. Tezler

Arı, Bülent. "The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent University, 2003.

Atçıl, Muhammet Zahit. "State and Government in the Mid-Sixteenth Century Ottoman Empire: The Grand Vizierates of Rüstem Pasha (1544-1561)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Chicago, 2015.

Dereli, Muharrem Sinan. "XVIII. Yüzyılda Kalyon Teknolojisi ve Osmanlı Kalyonları." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.

Dökmeci, Volkan. "Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

Gürkan, Emrah Safa. "Espionage in the 16th Century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Georgetown University, 2012.

Gürkan, Emrah Safa. "Ottoman Corsairs in the Western Mediterranean and Their Place in the Ottoman-Habsburg Rivalry, 1505-1535." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, 2006.

Hershenzon, Daniel Bernardo. "Early Modern Spain and the Creation of the Mediterranean: Captivity, Commerce and Knowledge." Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Michigan, 2011.

Kuru, Mehmet . "Relations between Ottoman Corsairs and the Imperial Navy in the 16th century." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, 2009.

Loupis, Dimitrios. "Diffusion of Skill in the Mediterranean World. Ottoman Navigational Technology during the 16th Century Seen Through Sailing-Direction Manuals." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent University, 2004.

Montanez Sanabria, Elizabeth del Pilar. "Challenging the Pacific Spanish Empire: Pirates in the Viceroyalty of Peru, 1570-1750." Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California Davis, 2014.

Ocakaçan, Levent Kaya. "Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.

Oral, Özgür. "17. Yüzyılda Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.

Sütçüoğlu, Okay. "Sualtı Arkeolojisi Perspektifinden Osmanlı Kadırgaları (15-16. yüzyıllar)." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018.

Tabakoğlu, Hüseyin Serdar. "Akdeniz'de Osmanlı–İspanya Rekabeti, 1560–1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Istanbul University, 2016.

Terzioğlu, Derin. "Sufi and Dissident in the Ottoman Empire, Niyazi-i Misri (1618-1694). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, 1999.

White, Joshua. "Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean." Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Michigan, 2012.

Yeakel, Jeffrey. "The Strategy and Tactics of Piratical Attacks in Thucydides." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Florida, 2009.

İNDEKS

1612 Ahidnamesi 486
1609 Tehciri 23
1622 Ahidnamesi 69

A

Abdurrahman ibn Mahlûf al Sa'âlibî, Seyyidî 243
Abdü'l-vadi (Beni Zeyyan) Hanedanı 95
Abraham Duquesne (Fransız amirali) 434, 462, 507
Abruzzo 94, 255
Acqua dei Corsari (Korsan suyu) 274
Adriyatik Denizi 101, 448, 489
Afrika 6, 11, 12, 17, 18, 20, 22, 23, 31, 41, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 56, 61, 68, 71, 75, 80, 84, 85, 86, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 99, 109, 123, 141, 145, 147, 159, 162, 186, 253, 254, 259, 262, 264, 265, 274, 275, 345, 346, 355, 370, 373, 377, 379, 380, 398, 399, 403, 408, 424, 425, 437, 449, 451, 453, 457, 460, 468, 472, 479, 480, 483, 507, 509, 517, 518, 519
Agropoli 363
Ahikarya (Ikaria) 266
Ahmed (yeniçeri, casus) 458
Ahmed Karamanlı (Trablusgarb valisi, Karamanlı hanedanının kurucusu) 505
Ahmed Paşa (Cezayir beylerbeyi, g. 1586-1589) 269, 274, 337, 402, 417
Ahmed Paşa (Cezayir Beylerbeyi, ö. 1562) 499
Ahmed Paşa (Kapudan-ı derya) 452
Ahmed Paşa (Vezir) 488
Ahmed Paşa, Hain (Vezir-i sânî, Mısır beylerbeyi), 473, 474
Ahmed Reis, Arab (Cezayir ve Kıbrıs beylerbeyi) 472, 500
Ahmed, II. (Osmanlı sultanı) 477
Akadya 261
Akdeniz 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 20, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 60, 61, 81, 82, 84, 87, 89, 93, 95, 97, 101, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 120, 124, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 148, 150, 152, 158, 161, 162, 163, 180, 182, 185, 186, 187, 190, 199, 200, 201, 202, 206, 208, 209, 211, 215, 221, 223, 226, 229, 230, 241, 242, 243, 253, 255, 256, 257, 262, 264, 265, 267, 269, 271, 272, 274, 276, 281, 284, 288, 295, 298, 299, 337, 339, 353, 357, 361, 363, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 382, 384, 389, 390, 391, 392, 393, 395, 397, 401, 414, 416, 418, 423, 425, 426, 429, 440, 447, 448, 449, 453, 454, 457, 459, 460, 462, 470, 472, 476, 478, 479, 482, 486, 491, 507, 509, 512, 513, 514, 515, 517

Akka 401
Akkerman 463
Alafia 511
Alanya 253
Albert (Avusturya arşidükü, Alçak Ülkeler hükümdarı) 405, 518
Alçak Ülkeler 87, 260, 382, 405, 459, 518
Ali (Kaid) 27
Ali Bicinin 8, 60, 75, 167, 190, 196, 230, 240, 249, 316, 341, 398, 479, 486
Alî el-Abbasî, Seyyidî 243
Ali Paşa, Uluc ya da Kılıç 8, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 72, 73, 97, 101, 112, 130, 132, 152, 158, 159, 200, 231, 234, 235, 236, 238, 284, 334, 335, 391, 397, 398, 453 455, 456, 458, 459, 462, 464, 472, 473, 478, 493, 500, 509
Ali Reis (İzmirli Rum mühtedi, Cezayir korsanı 36, 37
Ali Reis (Menefşeli) 42
Ali Reis (Simon Romero, Kanaryalı mühtedi) 8, 73, 92, 170, 300, 398
Ali Reis, Karaca 217, 397, 398
Ali Reis, Seydî 224, 225, 230, 249
Almanya 36, 452
Almeria Körfezi 256
Alonso Contreras 83
Alonso Mayordomo 99
Alonso Peralta 281
Alpujarras Dağları 96
Altea 21
Amalfi 340
Amerika 17, 18, 19, 23, 31, 34, 40, 88, 143, 147, 182, 262, 274, 306, 515
Amsterdam 9, 39, 69, 134, 149, 179, 196, 210, 267, 279, 305
Anabolu Körfezi 330
Anadolu 20, 26, 27, 28, 40, 42, 84, 102, 114, 134, 208, 209, 226, 269, 298, 370, 437, 464, 468, 469, 473, 498
Ancelme, Monsieur 396
Andrea Doria 100, 161, 162, 231, 257, 269, 274, 275, 276, 306, 452, 454, 455
Angola 262
Aniye Adası 266
Aniyet (Ios) 266, 269
Anjou Dükü 92
Annaba 3, 96, 123, 157, 158, 162, 275, 276, 281, 282, 346, 434, 451, 461, 499
Antil Adaları 262
Antón Avellán 66, 67
Antonio de Vale 67
Antonio Erizzo 453
Antonio Guevera 211
Antonio Jordi 77
Antonio Pisani 344
Antonio Sosa 20, 23, 40, 43, 73, 129, 131, 233, 272
Antonio Tiepolo 128, 200, 201
Antonio Valles 18, 354
Antonius de Noto 2, 85
Apollo 242
Apulya 256
Aragon 17, 19, 23, 354, 449, 519
Arnavutluk 370, 474
Arzille 403
Asinara Adası 269, 272, 342, 402
Asitane-yi Saadet 468, 496
Askerî Devrim 9, 373, 508
Asturias 259
Aşil 242
Athena 83, 242
Atlantik 31, 50, 92, 231, 310, 415, 419, 426, 429, 507
Atlas Okyanusu 29, 34, 36, 109, 146, 149, 257, 265, 274, 403, 425, 516
Avlonya 3, 161, 167, 231, 254, 256, 372, 374, 396, 457, 458, 472, 479, 484, 486, 488
Avrupa 1, 2, 6, 7, 9, 10, 12, 31, 34, 39, 44, 62, 79, 81, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 97, 100, 107, 108, 155, 167, 168, 182, 194, 222, 233, 239, 254, 261, 267, 291, 297, 308, 346, 347, 351, 354, 369, 371, 372, 373, 375, 380, 383, 384, 389, 392, 398, 401, 403, 410, 426, 427, 428, 433, 452, 457, 459, 461, 470, 480, 482, 496, 507, 508, 509, 519

Aya Nikola 83, 84, 242, 243, 245
Ayamavra 3, 224, 344, 374, 457, 485, 488
Aydın Reis 8, 20, 32, 57, 58, 156, 186, 278, 391, 449, 450, 451
Aydınoğulları 30
Azor Takımadaları 2, 146, 259, 418

B
Bâb-ı Âli 93
Badolato 304
Bağdad 464, 486
Bahr-ı Sefid 28, 115, 138, 190, 229, 253, 262, 269, 452, 464, 472, 512, 514
Bahriye Kanunnamesi (1701 tarihli) 477
Balear Adaları 123, 157, 253, 254, 264, 269, 271, 276, 281, 370, 465
Balear Denizi 453, 456
Baltimore 190, 261
Bara (Paros) Adası 266, 344, 418
Barbaros Hayreddin Paşa ya da Hızır Reis 8, 20, 26, 27, 56, 57, 58, 67, 82, 95, 96, 97, 98, 100, 123, 157, 186, 216, 236, 237, 276, 278, 281, 302, 305, 306, 311, 336, 378, 390, 391, 393, 396, 400, 404, 425, 430, 449, 450, 451, 452, 453, 455, 456, 457, 459, 460, 464, 468, 469, 471, 474, 475, 477, 478, 483
Barberini, Kardinal 328
Bari 126, 254
Barselona 17, 125, 189, 236, 328, 343, 373, 375, 382, 388, 417, 457, 517
Bartolomé Rodriguez 77
Bastia 456
Batı Afrika 141
Batı Akdeniz 20, 26, 27, 42, 46, 49, 56, 58, 60, 61, 82, 103, 124, 186, 187, 200, 201, 208, 226, 241, 243, 256, 269, 281, 284, 429, 448, 449, 453, 457, 459, 460, 462, 479
Batı Anadolu 20, 26, 28
Batı Fransa 35
Bayezid, II. (Osmanlı Sultanı) 26, 107, 380, 448
Bayonne 259
Beatrice Michiel 65
Becaye 18, 123, 244, 276, 284, 499
Benjamin Slot 267
Benzert 299, 414
Bernardo Navagero (Venedik balyosu) 207
Beyrut 254, 402
Birleşik Eyaletler 35, 382
Blanquillo Morisco 21
Bohemya 401, 519
Bonifacio Boğazı 270, 271, 324, 436
Bonifacio Burnu 257, 324
Bordeaux 259, 381, 405
Bou Regreg Nehri 25, 182
Brezilya 43, 259
Bristol 49, 204, 259, 274
Budelli Adası (*Isla de Rosa*) 271
Buenas boyas 206, 209
Buonavoglia 206

C
Cabo Falcón 399
Cabo Negro (Re'sü'l-Esved) 363
Cadiz 25, 194, 343, 414
Cafer Paşa, Hadım (Cezayir beylerbeyi) 33, 66, 73, 76, 132, 492, 500
Cagliari 314
Calvi 41, 456
Cap Spartel 403
Cape Verde 274
Capri Adası 300
Castellamar 391
Castor 242
Catania 299, 418
Catanzaro 82, 356, 365
Cebelitarık Boğazı 29, 34, 35, 147, 167, 180, 246, 254, 255, 257, 259, 271, 280, 281, 291, 341, 399, 405, 417, 442
Cenova 11, 17, 74, 86, 89, 100, 120, 123, 139, 158, 178, 182, 187, 217, 253, 254, 340, 342, 345, 373, 375, 417, 418, 438, 451, 460
Cerbe 123
Cerbe Muharebesi 332

Cervantes Saavedra, Miguel de 1, 21, 125, 210, 234, 300, 321, 376
Cezayir Kuşatması (1541) 65, 157, 243, 278, 468
Cezayir-i Bahr-ı Sefid 452, 464, 472
Charity 227, 314, 349
Charles, IX. (Fransa kralı) 92
Chevalier de Lery 403
Cicel 96, 227, 276, 281, 282, 339, 390, 391, 451
Cigalazade Yusuf Sinan Paşa (Scipione Cigala, kapudan-ı derya) 61, 467
Cisneros, Francisco Jiménez de (Kardinal) 18
Claes Gerritszoon Compaen 47
Coğrafî Keşifler 9, 109, 151, 154, 369, 371, 372, 384, 508
Cornelis Pijnacker 36, 38, 93
Cornwall Burnu 261
Corso Burnu 346
Cotron 302
Crotone 355
Curaçao 262

Ç
Çanakkale 123, 162, 217, 254
Çanakkale Boğazı 162, 217, 254
Çuha Adası 98

D
D'Arvieux 70, 80, 85, 91, 125, 131, 165, 181, 196, 204, 300, 337, 354, 388, 399, 407, 408, 411, 428, 435, 438, 439, 440, 442, 444, 469
Dal Pozzo, Bortolameo (Maltalı vakanüvis) 336
Dalmaçya 255, 264, 362, 418
Daniele Barbarigo (Venedik balyosu) 158, 161, 162
Danimarka 36, 302, 431
De La Croix, Pherotee 220, 224
De la Guette (Toulon Tersanesi Emini) 131
Denia Burnu 257, 324
Dersaadet 72, 391, 407, 450, 453, 473, 491, 500, 502
Didaco Pandullo 363
Diego Galán 220, 227, 230
Diego Pachego 467
Dieppe 259
Dimyat 271, 401
Doğu Akdeniz 2, 10, 20, 27, 28, 32, 36, 39, 40, 44, 45, 95, 101, 136, 158, 201, 211, 226, 242, 271, 288, 337, 375, 379, 392, 395, 401, 429, 447, 448, 449, 472, 478, 512
Dokuz Yıl Savaşları 382
Domenico Trevisano (Venedik balyosu) 114, 125, 476
Don Juan de Austria (Şarlken'in gayrımeşru oğlu, II. Felipe'nin kardeşi) 66, 112, 133, 162, 200, 201, 284
Donanma-yı Hümayun 32, 118, 128, 200, 310, 397, 416, 452, 462
Dördüncü Haçlı Seferi 30
Draç 98, 254, 344, 362, 371, 484, 488
Du Chastelet des Boys 151, 196, 224, 318, 349
Dubrovnik 459, 485
Ducato Burnu 345
Dunkerque 146, 150, 383
Durmuş Reis, Kara 26, 396

E
Edirne 476
Ege Adaları 27, 256, 264, 266, 267, 269, 404
Ege Denizi 235, 262, 267, 268
Eğriboz 326, 382, 396, 472
El Kadı Bâli (Alcady Bali) 32
El-Arayeş 291
Elba Adası 187, 253, 254, 257, 269, 271, 302, 346, 357
Elbistan 484
El-Mamure 26, 35
El-Muhammediye (Fedala) 347
El-Tamagrutî (Fas elçisi) 454
Emanuel d'Aranda 196, 225, 240, 316
Emre Reis, Uluç xxi
Endülüs 22, 23, 187, 354, 378, 448

Engizisyon 69, 76, 77, 84, 87, 102, 218, 232, 234, 355
Ernst (Arşidük) 189
Evliya Çelebi 61, 62, 224, 235, 236
Extramadura 25, 514

F
Faringola 271
Faroe Adaları 261
Fas 25, 35, 50, 67, 96, 258, 272, 291, 407, 434, 454, 460, 462, 496, 500
Fausto Vettor 130
Fazıl Ahmed Paşa, Köprülü 503
Federico Spinola (Cenevizli amiral) 146, 147
Felipe, II. (İspanya kralı) 24, 25, 65, 67, 68, 321
Felipe, III. (İspanya kralı) 18, 19, 22
Ferraclos 416
Ferrando, II. (Aragon kralı) 17
Ferrara 255
Filippo Pasqualigo (Venedikli amiral) 29
Finale 382
Finistère Burnu 259, 261, 428
Fiyat Devrimi 145
Flandra 139
Floransa 5, 93, 136, 157, 159, 272, 286, 303, 326, 328, 329, 332, 338, 348
Formentara 272
Fosso dei Saraceni (Arap kuyusu) 274
Fourni 269
Fourquevaux, Raimond Beccarie de Pavie de (Fransa'nın Madrid büyükelçisi) 189, 257, 355, 417
Francis Drake 143, 509
Francis Knight 98, 189, 231, 337, 418
François de Noailles, Aks Piskoposu (İstanbul'daki Fransız büyükelçisi) 92
François Savary de Breves (Fransız elçisi) 47, 91, 281, 372, 441, 444, 481
Fransa 6, 32, 35, 44, 47, 49, 78, 89, 91, 92, 93, 94, 148, 162, 163, 168, 172, 185, 220, 254, 257, 262, 318, 434, 437, 439, 440, 442, 443, 444, 448, 460, 461, 479, 482, 483, 491, 499, 518
Fransa Din Savaşları 91
Frisya 36

G
Gabriel Gomez de Losada 214
Gafsa 495
Galata 5, 206, 226
Galicia 259, 418
Galitta Adası 299
Garb Ocakları 152, 351, 492, 493, 495, 497, 516
Garcilaso de la Vega 284
Garü'l-Melh 157
Gaspare Toraldo (Badolato Baronu) 304
Gata Burnu 256
Gazanfer (Menteşe Beyi) 45, 63, 65
Gazanfer Ağa (Babüssaade Ağası) 63, 65
Gazavât-ı Hayreddîn Paşa 10, 27, 28, 56, 57, 58, 59, 97, 129, 132, 156, 157, 186, 216, 233, 236, 237, 241, 306, 307, 322, 332, 336, 353, 393, 409, 412, 450, 451, 453, 457, 468, 474, 478, 512
Germain Moüette 306
Gianandrea Doria 161, 324, 342
Giovanni Andrea Capria 356
Giovanni Battista Salvago (Venedikli tercüman ve elçi) 75, 130, 134, 147, 148, 200, 211, 221, 224, 249, 297, 310, 312, 313, 377, 386, 395, 410, 412, 505
Giovanni Bruni (Bar Piskoposu) 213
Giovanni Gera 324
Giovanni Margliani 66
Giovanni Moro 75, 129, 134
Girit 458
Girit Filosu 29
Girit Savaşı 101, 167, 249, 408, 479, 480, 485, 502
Girolamo Cappello (Venedik balyosu) 63
Girolata Körfezi 324, 332, 402
Giuseppe Scolaro 297
Gozo Adası 391, 476
Grado 256
Granada 23, 37, 87, 340, 355, 417, 517, 519

Grindavik 302
Guglielmo Lorenzi 401
Guillen Cerda 77
Güney Çin Denizi 310
Güneybatı Anadolu 370

H
Habeşistan 43
Habîbî Reis 313
Habsburglar 24, 66, 67, 72, 95, 96, 288, 452, 468
Hafsî hanedanı 96, 97
Halchmath Setan 32
Haleb 463, 464, 486
Halil Paşa (Kapudan-ı Derya) 360, 486, 504
Halkü'l-Vad 3, 66, 67, 157, 160, 187, 231, 282, 284, 286, 288, 340, 457, 493
Halkü'l-Vad Kuşatması (1574) 457
Hamamet Körfezi 286
Hamdi (*Andı*) Bey 98
Hammuda (Tunus beyi) 506
Hamza Reis, Cenovalı 32
Hasan (Avlonya Azebler Ağası ve Gönüllü Kapudanı) 457
Hasan Ağa, Hadım (Sardinyalı mühtedi, Barbaros'un evlatlığı, Cezayir beylerbeyi) 32, 65
Hasan Çavuş (Cezayir dayısı) 442
Hasan Kalfa 8, 150, 213, 246, 250, 298, 312, 328, 348, 435
Hasan Korso 499
Hasan Paşa, Uluc (Andrea Celeste ya da Hasan *Veneziano*, kapudan-ı derya ve Cezayir ve Tunus beylerbeyi) 8, 60, 62, 63, 64, 65, 73, 74, 81, 189, 234, 238, 269, 272, 336, 341, 357, 361, 398, 402, 404, 407, 417, 458, 462, 472, 493, 500, 504
Hasan Reis, Berber (Cezayir kapudanı, Portekizli mühtedi) 231
Hasan Reis, Kara 26, 276, 468
Hasan, Abaza (Trablusgarb dayısı) 92
Hasan, Cerbin/Cerbeli 42, 304
Hasan, Kara (Avlonya azebleri kapudanı) 458
Havre 259
Haydar Paşa (Cezayir beylerbeyi) 203, 355, 493, 500
Haydar, İngiliz (Robert Drever) 66
Hayfa 358
Henri, II. (Fransa kralı) 461
Henri, IV. (Fransa kralı) 48, 91, 461
Herakleion 413
Hermes 242
Hindistan 30, 40, 43, 262, 437, 467
Hoca, Kara (Avlonya azeb ağası ve gönüllü levend reisleri kapudanı) 8, 457, 459, 472
Hollanda 5, 30, 35, 36, 47, 63, 64, 69, 73, 74, 92, 99, 108, 147, 151, 163, 168, 175, 179, 185, 190, 229, 234, 237, 238, 257, 262, 279, 298, 304, 306, 316, 317, 338, 341, 350, 382, 398, 435, 443, 514, 515
Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası 30, 262
Hornachos 25, 514
Huguenotlar 78, 226
Hüsrev Paşa (Kanuni'nin veziri) 484
Hyères adaları 253

I
Isabella (İmparatoriçe, Şarlken'in eşi) 156
Isabella (Kastilya kraliçesi, Şarlken'in annesi) 17
Isabella Clara Eugenia (Avusturya arşidüşesi, Alçak Ülkeler hükümdarı) 405, 518
Ischia Adası 187
Isfakıs Körfezi 161
Iulius, II. (Papa) 196, 314

İ
İber Yarımadası 17, 18, 341, 519
İbiza 382
İbnü'l-Kadı 96
İbrahim Efendi (Defterdar) 235
İbrahim Paşa (Cezayir beylerbeyi) 408, 502, 503
İbrahim Paşa (Sipahi ağası ve Tunus beylerbeyi) 506

İbrahim Paşa (Vezir), 476
İbrahim Paşa, Damad (Mısır beylerbeyi, vezir) 61, 493
İbrahim Paşa, Makbul/Maktul, Sadrazam 157, 391, 456, 473, 474
İbrahim Reis (Cezayir kapudanı) 194
İbrahim Reis, Ambarcı 395
İbrahim, I. (Osmanlı sultanı)
İç Deniz 28, 369, 390
İnebahtı 29, 46, 67, 92, 126, 128, 129, 132, 158, 162, 201, 213, 397, 454, 455, 456, 461, 466, 472, 488, 492
İnebahtı Muharebesi 126, 162, 201, 213
İngiltere 6, 29, 35, 36, 44, 47, 48, 92, 94, 97, 168, 179, 185, 204, 218, 257, 259, 261, 262, 358, 382, 383, 461, 481
İran 470, 478, 479
İrlanda 93, 147, 190, 261, 358
İskenderiye 12, 215, 228, 271, 318, 441, 472, 473, 485, 486, 516
İspanya 6, 18, 21, 22, 24, 25, 35, 43, 46, 47, 48, 57, 66, 85, 87, 88, 96, 99, 123, 138, 147, 148, 158, 161, 189, 246, 253, 254, 259, 261, 272, 276, 277, 281, 337, 339, 341, 342, 343, 346, 354, 355, 357, 360, 362, 380, 381, 397, 414, 425, 429, 433, 448, 449, 453, 457, 458, 459, 460, 512, 515
İstanbul 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 26, 27, 32, 45, 46, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 73, 74, 75, 81, 85, 87, 89, 91, 92, 93, 96, 99, 100, 108, 109, 115, 122, 123, 125, 128, 131, 132, 133, 152, 157, 158, 160, 161, 163, 186, 187, 202, 206, 209, 214, 217, 222, 225, 237, 243, 249, 255, 267, 288, 291, 299, 303, 326, 335, 344, 350, 355, 378, 379, 391, 397, 399, 404, 408, 424, 435, 441, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 456, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 488, 489, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506
İsveç 298, 428, 438
İştati Ceneral (*Staten-Generaal*)63, 69, 182, 262, 515
İtalya 123, 179, 254, 255, 256, 318, 339, 345, 355, 360, 362, 381, 430, 444, 464, 478, 512
İyonya Denizi 254, 271, 490
İzlanda 2, 39, 147, 151, 190, 214, 243, 261, 262, 291, 338, 360, 405
İzmir 37, 42, 256, 315, 471, 502, 503

J

Jacobo Bruno 391
Jacobo Soranzo 75
Jacoppo Ragazzoni 128
Jacques Pugier 77
Jamaika 264
Jean Corralci 76
Jean le Vacher 443, 444
Jean Marteilhe 215, 226, 310
Jean-Baptiste Colbert 40, 131
Jerónimo Gracián de la Madre de Dios 77, 79, 81, 86, 211, 229, 436
Joan Gonzalez Cabana 76
John Dunton 218
John Goodale 49, 72, 338
John Hawkins 143
John Ward 5, 8, 34, 35, 47, 48, 49, 86, 147, 148, 227, 228, 310, 311, 312, 314, 349, 404, 415, 435, 444
Jon Asbjarnarson 39
Jón Jónsson Vestmann 39
Joseph Pallache 74
Juan de Zamaguerra 133, 200
Juan José del Pozo 76
Julián Pérez 22, 24

K

Kabes Körfezi 288
Kalabriya 32, 72, 94, 123, 187, 272, 273, 304, 339, 364, 385, 397, 418, 457, 459
Kanada 261
Kanarya Adaları 19, 147, 234, 257, 262
Kara Cehennem (Malta kalyonu) 335

Kara Sakal (Edward Teach) 435
Kara Veba 239
Karabıyık Reis (Ayamavra Azebleri Kapudanı) 457
Kartaca burnu 246
Kastilyalılar 17, 18
Katalunya 23, 179, 519
Katib Çelebi 107, 108, 119, 123, 130, 199, 249, 454, 455, 476
Kazdağı 27, 423
Kefe 463
Kelibiye 123
Kemal Reis 8, 26, 244, 269, 282, 288, 380, 416, 430, 448, 458, 472
Kerkene Adaları 269, 275, 288
Keyrevan 495
Kıbrıs 96, 266, 271, 458, 463, 489, 501
Kıbrıs Savaşı 458, 489
Kılıç Ali Paşa Camii 61
Kitab-ı Bahriye 118, 212, 217
Kocaeli 457
Korfu Kuşatması (1537) 474
Korkud (Osmanlı şehzadesi) 396, 468
Koron 452, 456, 488
Korsika 32, 41, 89, 123, 187, 209, 253, 254, 269, 272, 281, 305, 324, 325, 326, 346, 370, 402, 404, 417
Kotor Körfezi 343, 488
Kotron 238
Kudüs-i Şerif 485
Kurdoğlu Muslihiddin Reis 20, 26, 98, 186, 299, 396, 450, 472
Kurt Çelebi 395
Kurtuba 228
Kusantine 96
Kuşadası 379
Kutsal Topraklar 125
Kuzey Afrika 2, 6, 11, 12, 17, 18, 20, 22, 23, 41, 46, 47, 48, 52, 55, 56, 61, 68, 71, 75, 80, 84, 86, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 99, 109, 123, 145, 147, 159, 162, 186, 253, 254, 262, 264, 265, 274, 275, 345, 346, 355, 370, 373, 377, 379, 380, 398, 399, 403, 408, 424, 425, 437, 449, 451, 453, 457, 468, 472, 509, 517, 518, 519
Kuzey Denizi 145
Kuzey İspanya 35
Küba 264
Küçük Bara (Antiparos) Adası 266, 269, 344, 418

L
La Rochelle 78, 259
Lahey 36, 37, 262
Lampedusa Adası 2, 82, 243, 247, 267, 272, 328
Languedoc 189, 380, 442
Lanzarote Adası 257, 399, 417
Laugier de Tassy 198
Lecce 217
Leonardo Donà (Venedik büyükelçisi) 115, 214
Leonardo Spinola (Cenevizli amiral) 146, 207
Leone Strozzi (Fransız amiral) 460
Leukothea 230
Levan (Barbaros'un adamı, İspanyol mühtedi) 32
Ligurya 89, 90, 100, 253, 254, 271, 337, 356, 404, 453, 456
Ligurya Denizi 90, 253, 254, 271
Limasol 254
Linosa 267
Lion Körfezi 245, 254, 271, 301, 439
Lipari Adaları 253, 272
Livio Celeste (Uluc Hasan'ın biraderi) 73
Livorno 74, 93, 195, 244, 300, 358, 373, 444
Lizbon 218, 317
Llerens 25
Londra 9, 85, 92, 262, 398, 467
Lorenzo Bernardo (Venedik balyosu) 128
Lorenzo Stafrag 404
Louis, IX. (Fransa kralı) 64, 172
Louis, XIII. (Fransa kralı) 47, 48, 94
Louis, XIV. (Fransa kralı) 115, 117, 185, 232, 281, 318, 396, 434
Louys Croiset 315
Luisa Hernandez 73
Lundy Adası 274
Lütfî Paşa (Sadrazam) 59, 452, 474

M
Macaristan 32, 450, 452
Madrid 7, 19, 20, 21, 30, 35, 40, 45, 65, 76, 115, 119, 125, 129, 158, 162, 164, 189, 234, 257, 284, 323, 355, 370, 417
Magnavacca (Chioggia) 256
Mağosa 254
Mağrib 14, 17, 20, 21, 26, 27, 34, 35, 39, 43, 50, 52, 94, 97, 123, 124, 125, 129, 132, 135, 136, 148, 155, 168, 194, 199, 240, 243, 246, 253, 254, 257, 272, 274, 275, 276, 281, 291, 340, 346, 350, 354, 369, 372, 373, 375, 384, 385, 395, 397, 399, 400, 412, 426, 428, 433, 435, 447, 449, 450, 451, 456, 459, 463, 467, 471, 472, 473, 474, 475, 478, 479, 481, 483, 484, 485, 488, 491, 492, 493, 494, 502, 504, 507, 508, 510, 515, 516
Mahón 302, 385, 464
Mal de Ventre Adası 272
Malaga 79, 355, 361
Malta 1, 2, 5, 41, 50, 73, 78, 83, 84, 93, 97, 98, 101, 102, 108, 119, 129, 132, 143, 158, 159, 161, 162, 182, 189, 208, 209, 212, 220, 228, 232, 237, 256, 266, 267, 269, 271, 275, 282, 286, 290, 297, 298, 304, 305, 317, 318, 319, 322, 334, 335, 336, 337, 338, 362, 364, 373, 378, 389, 390, 392, 393, 395, 396, 397, 399, 401, 404, 407, 408, 409, 411, 416, 440, 453, 454, 463, 479, 485, 504, 508
Malta Kuşatması ya da Seferi 129, 158, 162, 397, 454, 479
Manisa 222, 396
Manş Denizi 92, 146, 262, 398
Marc'antonio Colonna 342
Marcantonio Donini (Venedik balyosluk sekreteri) 123
Marche 255
Marin Cavalli (Venedik balyosu) 115, 119, 200, 221
Marsilya 1, 5, 17, 47, 48, 71, 73, 74, 78, 89, 91, 94, 158, 160, 162, 163, 164, 227, 232, 291, 300, 316, 375, 380, 381, 382, 383, 386, 389, 392, 396, 414, 416, 418, 428, 433, 434, 435, 438, 439, 440, 441, 442, 461, 482
Marsilya Tersanesi 232
Martin Luther 81
Masaniello Ayaklanması (1547) 94
Mascarenhas, Joaõ Carvalho 246, 312, 318, 322, 501
Matthijs van Bootel 69
Mayorka 187, 254, 382, 385, 393, 460, 464
Mehdi İsyanı 492, 504
Mehdiye 26, 161, 276, 288, 345, 475, 476
Mehdiye Kuşatması (1550) 345
Mehmed bin Salih Reis (Cezayir beylerbeyi ve Eğriboz sancakbeyi) 67, 68, 466, 494, 495, 498
Mehmed bin Saaddeddin (Şeyhülislam) 49
Mehmed Çelebi ya da Don Felipe (Tunus dayısının oğlu, mürted ve mühtedi) 1, 79, 80
Mehmed Kuloğlu, Seydî 395
Mehmed Paşa (Cezayir beylerbeyi, g. 1556-1556) 499
Mehmed Paşa (Trablusgarb beylerbeyi) 495
Mehmed Paşa, Hadım (Cezayir beylerbeyi) 501, 502
Mehmed Paşa, Köprülü. 471, 503
Mehmed Reis (Benzert kapudanı) 372
Mehmed Reis, Deli 42, 236, 450
Mehmed, Kürd (muharrir) 493
Mehmed, Tunuslu Şeyh (kassam-ı guzât) 466, 467,
Mekke 80, 230, 437
Melile 18, 276
Meliyana 95
Meloria Muharebesi 303
Memalik-i Mahruse 84, 99, 185, 255, 267, 379, 448, 451, 469, 496, 503

Memi Reis, Arnavud 8, 324, 472, 473, 479, 484, 500
Memi Reis, Uluc 457
Memlük 51
Menefşe 240
Mersü'l-Kebir 18, 89, 276, 461
Mersü'l-Kebir Kuşatması (1563) 32, 461
Meryem Ana 2, 80, 82, 83, 86, 242, 243, 358
Messina Boğazı 34, 253
Mezemorta Hüseyin Paşa 8, 91, 196, 348, 380, 444, 477, 498, 499, 507
Mezo 32
Mısır 224, 266, 450, 463, 464, 473, 474, 492, 493
Midilli 27, 57, 254, 269, 316
Milan 281
Milet 102
Milos 266, 269, 332
Minorka 271, 302, 362, 385, 416
Modon 253, 256, 472, 484, 488
Monastır 244, 286, 349, 475, 495
Monticello 342, 358, 360, 417
Mora 27, 42, 253, 256, 302, 335, 397, 472
Mostaganem 275, 276
Motta Filocastro 361
Muhammed el-Islamî, Hacı 45
Muhammed ya da Kandiyeli Constantino 161, 458
Murad Ağa (Barbaros'un adamı) 32
Murad Ağa (Uluc Ali'nin kethüdası, Lukalı mühtedi) 67
Murad Ağa, İngiliz (Charles Daniel) 67
Murad I. (Tunus beyi) 43, 395, 506
Murad Reis, Arnavud ya da Büyük 8, 33, 132, 147, 189, 240, 257, 300, 303, 334, 335, 339, 341, 397, 398, 399, 400, 417, 436, 472, 479
Murad Reis, Flamenko ya da Küçük (Jan Janszoon) 1, 8, 37, 47, 48, 49, 63, 64, 68, 69, 71, 73, 94, 151, 190, 196, 350, 358, 398
Murad Reis, Küçük (Rum mühtedi) 33
Murad, Hadım (Tajura kaidi)
Murad, II. (Osmanlı sultanı) 506
Murad, II. (Tunus beyi) 506
Murad, III. (Osmanlı sultanı) 61, 234
Murad, IV. (Osmanlı sultanı) 486
Murad, Usta (Tunus dayısı, Cenevizli mühtedi) 74, 282, 335, 343, 344, 436, 506
Murâdi, Seyyid 58
Muradi, Seyyid 58, 59
Musa Paşa (Sadaret kaymakamı) 486
Mustafa Âli, Gelibolulu (münevver ve müverrih) 27, 40, 235, 423,
Mustafa Bey, Sencıvanzade (derya beyi) 41
Mustafa Kadı 414, 415
Mustafa Paşa (Kanuni'nin veziri) 484
Mustafa Paşa, Kemankeş (Veziriazam) 466, 467
Mustafa Paşa, Kızıl Ahmedlü Kara (Vezir, Malta seferinin serdarı) 454
Müezzinzade Ali Paşa (Kapudan-ı derya) 455

N

Nantes 259
Napoleon, III. (Fransız imparatoru) 128
Napoli 32, 45, 66, 71, 73, 82, 93, 94, 95, 100, 123, 159, 187, 188, 201, 208, 217, 240, 254, 281, 286, 297, 298, 299, 304, 322, 323, 328, 338, 345, 362, 377, 382, 391, 435, 438, 449, 450, 478, 508
Napoli Krallığı 94, 362
Nasuh Ali Reis, Divane 483
Newfoundland 147
Nice Kuşatması (1543) 88
Nicolas Ianche 218
Nicolò Caracciolo (Catania piskoposu) 299
Nicolò Dona (Venedikli amiral) 144, 210
Nova (Hersek Novi) 343, 457, 485
Nuova Calabria (bugünkü Kasımpaşa) 200

O

Odysseus 230
Ólafur Egilsson 224
Oranje 1, 64, 350
Orta Amerika 31

Ortona 274
Oruç Reis 8, 20, 26, 27, 28, 57, 58, 95, 96, 132, 186, 196, 278, 281, 305, 306, 314, 396, 408, 425, 449, 450, 468, 469
Osman Paşa (Trablusgarb beylerbeyi) 167, 408
Osman, Kara (Tunus dayısı) 328, 330, 395, 506
Otranto Boğazı 253, 256, 487
Ökkeş, Kara 414

P

Palermo 2, 21, 121, 225, 274, 302, 364, 391
Palmerola Adası 454
Panama Kanalı 43
Pantelleria Adası 267
Pantero Pantera 129, 131, 133, 137, 211, 223,
Papalık 78, 82, 120, 286, 328, 458
Paris 9, 18, 22, 26, 28, 37, 40, 42, 47, 51, 53, 60, 70, 85, 87, 91, 92, 97, 152, 165, 166, 168, 180, 189, 205, 210, 215, 222, 227, 245, 256, 276, 299, 307, 312, 371, 372, 380, 381, 382, 386, 399, 416, 417, 452, 460, 462, 470, 491, 520
Peçevî İbrahim Efendi (müverrih) 59, 486
Pedro (İspanyol esir) 205, 211, 214
Pedro Brea 66
Pedro de Toledo (Napoli kral naibi) 345, 459
Pellerizzo 403
Penas Burnu 259
Peñon de Argel 20
Peñon de Vélez de la Gomera/Bâdîs 18
Perast 343, 344, 357, 418, 488
Pertev Paşa 128
Peru 19, 40, 143
Pianosa Adası 397
Piegne Adası 418
Pierre Dan 22, 43, 47, 113, 125, 131, 134, 147, 148, 181, 182, 190, 196, 213, 245, 377, 380, 385, 402, 411, 482, 501, 505
Pierre Massiat 76
Pierre Peseng 148
Pierre Tafil 321
Pietro Zelalich 84, 232, 242, 405
Pineda da Mar 343
Piombino Boğazı 257, 324
Pîrî Reis 21, 26, 118, 120, 212, 244, 245, 269, 271, 275, 276, 282, 284, 288, 458, 472, 473
Pisa 5, 30, 324, 436
Piyale Paşa 332, 416, 454, 455
Plymouth 74, 93, 255, 259, 261
Polat Reis 345
Pollux 242
Ponza Adası 345
Portekiz 17, 30, 36, 38, 40, 46, 87, 144, 146, 147, 154, 171, 176, 179, 187, 218, 231, 259, 266, 274, 302, 317, 425, 437, 459, 460, 519
Porto Santo Adası 418
Poseidon 51, 82, 83, 168, 230, 239, 242, 364, 409
Pozzuoli 187
Preveze 98, 344, 488
Preveze Deniz Muharebesi 100, 306, 455, 474
Prodano 302
Provence 94, 148, 182, 189, 342, 373, 380, 435, 518
Pulya 255, 256, 343

R

Ragusa 32, 343, 344, 390, 404
Rainsborough (İngiliz amiral) 182
Ramazan Paşa 500
Ramazan Reis (Henry Chandeler) 49, 72, 338
Ravenna 256
Resü't-Tib *(Cape Bon)* 280, 286
Rebecca 405
Receb Paşa, Topal (Kapudan-ı derya)
Reconquista 17, 20, 468, 519
Reggio Calabria 399
Robert Walsingham 315
Roberto Rosselini 272

Roccella Ionica 456
Rodone Burnu 362
Rodos 45, 57, 79, 102, 240, 253, 269, 271, 401, 448, 449, 472
Rodos Kuşatması (1522) 472
Rodrigo Portuondo (Habsburg amirali) 57, 156, 186, 278, 450, 451
Roma 7, 30, 84, 89, 93, 100, 126, 129, 130, 158, 240, 269, 299, 345, 346, 356, 401, 402, 463, 510
Rotterdam 38, 69, 215
Rouen 36, 37
Rönesans 100, 512
Rüstem Paşa 475

S
S. Aponal 75
Sahra Çölü 34
Sahraaltı Afrikası 1, 85
Saint Jean şövalyeleri ya da Malta korsanları 1, 2, 41, 67, 93, 97, 98, 101, 129, 143, 159, 161, 208, 212, 228, 269, 282, 290, 297, 317, 318, 319, 334, 335, 392, 401, 404, 426, 440, 449, 516
Saint Jean Tarîkatı 78, 334, 335, 378
Saint Jean-Baptiste 317
Saint-George Kanalı 261
Saint-Jean d'Arles 433
Saint-Vincent Burnu 438, 440
Sakız 269, 271, 379, 477
Salerno 94, 340
Salih Reis 20, 32, 67, 68, 187, 281, 363, 456, 460, 466, 475, 494
Samuel Purchas 39
Sanayi Devrimi 433, 507
San Lucar 25
San Lucido (Kalabriya) 385
San Marko Cumhuriyeti 255, 384
San Pietro Adası 272, 328, 332, 356
Sant Feliu de Guíxols 343
Sant'Angelo 187
Sant'Antioco Adası 274
Sant'Elia Burnu 344
Santa Cruz Markisi 323, 324
Santa Rosalia 364
Santo Sosti 98
Santo Stefano şövalyeleri 5, 93, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 358, 378, 436, 516
Santorin de Casarachio 77
São Vicente Burnu 341
Sapienza adası 49, 256, 269
Sardinya 123, 253, 254, 269, 271, 272, 274, 281, 315, 328, 330, 339, 340, 342, 346, 370, 390, 416, 439, 449
Sarı Hoca Paşa 501
Savona 187
Savoy 286
Scilly Adaları 261
Sefer Dayı (Trablusgarb dayısı) 504
Sela 1, 25, 26, 34, 35, 44, 48, 49, 50, 64, 74, 149, 151, 152, 160, 182, 186, 190, 257, 259, 272, 291, 317, 347, 351, 352, 370, 374, 382, 384, 407, 434, 442, 514
Selanik 87, 379, 486
Selanikî Mustafa Efendi 59, 107, 234, 235, 236
Selim el-Tumî 95
Selim, Yavuz Sultan 28
Senegal 259, 274
Senj 395
Septe 99, 254, 382
Serenissima 74, 418, 519
Servern Nehri 261
Seyyîde el-Mennûbîyye 244
Sicilya 2, 32, 61, 68, 79, 83, 123, 160, 161, 187, 189, 208, 209, 217, 243, 254, 256, 267, 271, 272, 273, 274, 281, 284, 285, 286, 299, 300, 318, 334, 335, 336, 339, 340, 342, 358, 362, 364, 370, 379, 390, 391, 448, 449, 453, 457, 458, 459, 478
Siemen Danseker 8, 34, 47, 48, 49, 72, 147, 349
Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa (müverrih) 471, 503
Simancas 92, 159, 217
Sinan (Juan Briones) 66

Sinan Paşa (Kapudan-ı derya, Sadrazam Rüstem Paşa'nın biraderi) 475, 476
Sinan Paşa, Koca (Veziriazam, Arnavud) 284, 479
Sinan Reis (Çifut) 8, 20, 27, 41, 44, 45, 58, 79, 288, 449, 451, 454, 464
Siraküz 335
Sirenayka (Barka) 275
Sisam (Samos) 266
Sixtus, V. (Papa) 102
Soderına 302, 312, 404, 415
Sokollu Mehmed Paşa 67, 466, 475
Sori 342
Spartel Burnu 291
Sperlonga 358
St. Elmo 101
Steven Redgrave 205
Stilo Burnu 304
Stromboli 272
Suriye 40, 266
Susa 286
Süleyman Ağa (Uluc Ali'nin adamı, Lombardiyalı mühtedi) 67
Süleyman Bey, Kapudan (Cezayirli armatör) 395
Süleyman Paşa (Cezayir beylerbeyi) 486
Süleyman Reis (Ivan Dirkie de Veenboer) 63, 64, 71, 398
Süleyman Reis (La Rochelleli mühtedi ve mürted) 1, 78

Ş

Şarlken (İmparator V. Carlos) 65, 87, 156, 186, 278, 284, 290, 302, 385, 416, 449, 451, 455, 457, 464, 468, 478, 479
Şebenik 241
Şerşel 21

T

Taranto Körfezi 323
Tarvan 99, 272, 291, 337, 355, 442
Tavaco 32
Tavşan Kafesi Adaları (*Isole delle Conigliere*) 244
Tenes 95, 341
Terminis 391
Terreneuve 261
Tersane Zindanı 494
Tersane-yi Amire 3, 108, 132, 185, 200, 249, 452, 453, 456, 472, 473, 474
Thetis 242
Thomas Baker 23, 92, 181, 233
Thomas Butler 47
Thomas Dallam 255
Thomas Hees 225, 349
Thomas Roe (İngiliz elçisi) 143, 190, 488
Thucydides 265, 361, 370
Tiber Nehri 345, 358
Tilamsan 95, 96, 457, 472, 499
Tiren Denizi 79, 254, 271, 281, 340, 345, 454
Toledo 32, 58, 70, 156, 162, 187, 284, 345, 459, 478
Topkapı Sarayı 63, 401, 486
Toskana 123, 326, 359
Toulon 89, 102, 131, 306, 403
Trablus 23, 42, 91, 158, 160, 161, 162, 167, 181, 186, 201, 209, 233, 241, 247, 250, 254, 271, 275, 286, 299, 311, 315, 330, 337, 348, 350, 354, 374, 382, 387, 388, 389, 390, 392, 403, 408, 411, 413, 414, 416, 419, 442, 463, 469, 471, 476, 480, 485, 492, 495, 496, 497, 504, 505, 506
Trablusgarb 3, 18, 35, 42, 44, 92, 131, 148, 149, 160, 161, 167, 181, 182, 184, 244, 254, 289, 290, 340, 379, 388, 427, 456, 458, 461, 463, 464, 469, 471, 472, 476, 480, 492, 493, 494, 495, 496, 500, 504
Trapani 83, 382
Triniter keşişleri 22, 245, 405
Tunus 1, 35, 42, 43, 47, 48, 64, 71, 74, 78, 79, 85, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 147, 148, 149, 153, 161, 162, 167, 180, 186, 189, 190, 225, 254, 255, 271, 274, 276, 282, 283, 284, 286, 287, 297, 302, 321, 326, 327, 328, 329, 330, 336, 339, 343, 345,

350, 352, 356, 364, 372, 374, 378, 379, 382, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 395, 404, 408, 409, 412, 414, 415, 416, 427, 436, 441, 442, 450, 453, 458, 461, 463, 464, 469, 473, 478, 479, 480, 482, 484, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 501, 505, 506, 509
Turgud Kayası (*Pietra del Drago*) 364
Turgud Reis 8, 20, 27, 41, 89, 100, 160, 161, 187, 189, 207, 257, 275, 288, 299, 302, 324, 326, 332, 345, 346, 349, 363, 364, 391, 398, 399, 402, 404, 425, 430, 454, 456, 458, 461, 471, 472, 473, 475, 476, 479

U
Uskok 489
Ustica Adası 274, 391

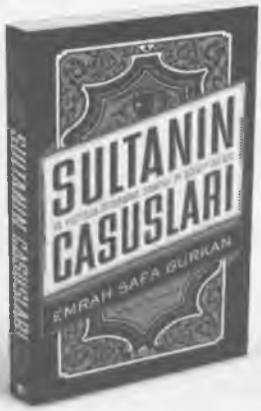
Ü
Ülgün 254, 362, 374, 485

V
Vahran 18, 80, 95, 160, 275, 276, 460, 481
Vahran Kuşatması (1562) 157, 470
Vaillant, Monsieur 318
Valensiya 18, 23, 375, 391, 418, 519
Valentinus, Dr. 81
Valonya 36
Venedik 5, 6, 7, 11, 26, 29, 60, 61, 62, 63, 66, 73, 74, 98, 101, 102, 108, 109, 114, 115, 116, 119, 123, 125, 126, 128, 129, 133, 134, 136, 137, 139, 150, 158, 159, 161, 162, 182, 200, 201, 205, 206, 208, 214, 221, 231, 234, 255, 256, 266, 297, 298, 302, 312, 327, 330, 338, 344, 345, 357, 371, 373, 375, 383, 384, 390, 396, 412, 418, 427, 443, 448, 449, 453, 458, 459, 461, 464, 472, 474, 475, 476, 480, 482, 483, 484, 485, 486, 489, 504, 508, 509, 511, 513, 519
Venedik Senatosu 60, 63, 114, 115, 119, 123, 125, 128, 129, 134, 158, 161, 200, 201, 206, 208, 221, 234, 453, 474, 476
Venezuela 262
Vigo Körfezi 274
Virgilio Polidoro 66
Viyana 452, 478

W
Wight Adası 218
William Kidd 435

Y
Yafa 401
Yediburun 102
Yedikule 207, 494
Yeni Dünya 18, 19, 40, 43, 507
Yunanistan 318, 330
Yusuf (Tunus dayısı) 335, 395, 506
Yusuf Paşa (Kapudan-ı Derya) 477
Yusuf Reis, Deli 196, 357

Z
Zante 190
Zapolya 452
Zelanda 68, 70, 172, 174, 414
Zembra Adası 330, 336
Zeus Soter 242

Sultanın Casusları
16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları

EMRAH SAFA GÜRKAN

IV. Murad
Şarkın Sultanı

ABDÜLKADİR ÖZCAN

Türklerin Altın Çağı

İLBER ORTAYLI

Gökbörü'nün İzinde
Kadim Türklerin Topraklarında

AHMET TAŞAĞIL

PROF. DR. FAHİR ARMAOĞLU

20. Yüzyıl
Siyasi Tarihi
(1914 - 1995)

Filistin Meselesi ve
Arap - İsrail Savaşları
(1948 - 1988)

Türk
Siyasi Tarihi

Türk Amerikan
İlişkileri
(1919 - 1997)

Resim 1: Andries van Ertvelt'in çevresinden birinin yaptığı 1622 tarihli bu resim İnebahtı Muharebesi'ni konu almaktadır. Sol alt köşedeki mehter takımına dikkati çekmek isteriz. Muharebede ok ve tüfeğin beraber kullanıldığı da açıkça görünmektedir. Osmanlı kadırgalarının saldırdığı kalyonlar aslında bu muharebede kullanılan gemi tiplerinden değildir; ressam yelkenli olarak kendi dönemindeki gemileri hayal etmişe benzemektedir. Tablo yakın zamanda Christie's tarafından 27.400 Euro'ya satılmıştır.

Resim 2: Ángel Cortellini Sánchez, 1902. 1738 yılında iki korsan kalyetesi tarafından saldırıya uğrayan genç Don Antonio Barceló komutasındaki İspanyol sömbekisi. Barceló bundan yaklaşık 50 yıl kadar sonra İspanyol donanmasının başında iki kez Cezayir'i bombalayarak korsanlardan Sezaryen bir intikam almayı başaracaktır.

Resim 3: Passebon, *Plan de Plusieurs Batiments de Mer*, yak. 1690. Ceneviz filikasını kovalayan korsan pergendesi. Bu gemilerde kürekçilerin aynı zamanda savaşçı olduğunu unutmayalım.

Resim 4: Zonchio ya da Sapienza Muharebesi (1499), *British Museum*, Londra. Andrea Loredan ve Alban d'Armer'in Burak Reis'in karakasına saldırdığı kritik anı konu alan resim. Güvertedeki figürün üstüne *Chmali* yazılması Venediklilerin bu geminin Kemal Reis'e ait olduğunu sanmalarına bir atıftır. Bir deniz muharebesinde top kullanıldığına ilk görsel kanıt olan bu resimde (bkz. öndeki kadırganın burnu) askerlerin elinde tüfek değil, ok bulunmaktadır.

Resim 5: Eugenio Caxes'in yaptığı bu resimde sadece üç direği görünen İspanyol kalyonunun üç Cezayir kadırgasının ikisini karaya sürmeyi başardığı görülmektedir. Karadan sandalla gelen yardım muharebeye son noktayı koyacaktır. Daha uzaklarda da bir başka İspanyol kalyonu ile Cezayir kadırgası çatışmaktadır. *Istanbul Deniz Müzesi*.

Resim 6: Abraham Beerstraaten'ın Foça Deniz Muharebesi'ni (1649) konu alan 1656 tarihli bu resminde en önde görülen Venedik hizmetindeki Hollanda gemisi, kıç aynalığındaki tasvirden de anlaşılacağı gibi *Madonna della Vigna*'dır. Batan Osmanlı burtununa dikkat. *Rijskmuseum*, Amsterdam.

Resim 7: Malta'dan gelen bu ex-voto'da Şövalye Langon'un 1719'da Malta Kanalı'nda bir Cezayir gemisini mağlup ettiği görülüyor.

Resim 8: Altında "Potatsia da denen korsan fırkateyni" yazan bu resim onsekizinci yüzyıl başından bir korsan putaçını gösteren en detaylı resimdir. *Rossiyskiy Arhiv Voenno Morskogo Flota,* Sankt-Peterburg.

Resim 9: Hıristiyan gemileriyle Osmanlı korsanları arasında gerçekleşen bir muharebe. Resimde hem Hollanda ve İngiliz hem de korsan bayraklarını net bir şekilde görebilirsiniz. Önde batan Osmanlı burtununun çapa mataforasını süsleyen insan figürüne dikkat. Laureys a Castro, 1681–1686, *Dulwich Picture Gallery*, Londra.

Resim 10: 1618'de Kapudan-ı Derya Güzelce Ali Paşa komutasındaki Osmanlı kadırgaları İspanyol burtunlarıyla muharebe ederken. Her ne kadar 19 oturaklı olarak nakşedilmişse de, kıç kasarasında üç fener gözüken ortadaki kadırga kapudana ait bir baştarde olmalıdır. Nadirî'nin şehnamesinden alınan minyatürün yanında 'yetüb ahar anı şikâr eyledı / alub cânını haksar eyledi" yazmaktadır. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi*, H. 1124.

Resim 11: Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Kibar* adlı eserinden alınan ve II. Bayezid dönemine ait olduğu iddia edilen bu "göke" aslında gerçek bir gemi değildir. Kâtip Çelebi'nin ifadesini yanlış yorumlayan nakkaş kendi döneminin gemilerini kafasına göre bir araya getirmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm.

Resim 12: Onsekizinci yüzyılda Cezayir Limanı. Önde 1529 yılına kadar İspanyollara ait olan *Peñon de Argel*'i ve bu hisarı karayla birleştirerek güvenli bir liman meydana getiren mendireği görmek mümkündür. Helding, *Dissertatio academica Mauritaniam seu regna Fes, Maroccanum et Algier*, 1699.

Resim 13: 1574'te Halkü'l-Vad'ı kuşatan Osmanlı donanması. Gölün girişindeki Halkü'l-Vad'ın ve şehir tarafında kalan diğer hisarın yeni tekniklerle yıldız tabya şeklinde yapıldığına dikkati çekmek isteriz. Georg Braun, *Civitates Orbis Terrarum*, II. cilt (1575).

Resim 14: Sela Limanı'nın onaltıncı yüzyıldaki, yani resimde nazlı nazlı salınan Bou Regreg Nehri'nin soluna yerleşen (*Sala verus*, bugünkü Rabat) Hornacholu müdeccellerin ve onlara katılan mühtedilerin onyedinci yüzyılda burayı bir korsan limanına dönüştürmeden önceki hâli. Georg Braun, *Civitates Orbis Terrarum*, I. cilt (1572).

Resim 15: Meşhur denizci, şair ve nakkaş Nigarî'nin bugün Topkapı Sarayı'nda bulunan Barbaros Hayreddin portresi. Bizzat Barbaros'u görmüş biri tarafından yapıldığı için ayrı bir yere sahiptir. Sağ elinde Kanunî'nin kendisine verdiği asayı tutan Hayreddin'in kaftanının üstünde kaplan derisini andıran çizgiler bulunmaktadır; bu kurt korsanın avcılığına üstü kapalı bir gönderme midir?

Resim 16: Doğulu savaşçı ya da Kuzey Afrika korsanı (*pirate barbaresque*), Pier Francesco Mola, 1650. *Musée du Louvre*, Paris. Tüfek çağında elinde ok ve yayla resmedilmiş bu yaşlı adamın gazilerimizden çok dönemin Avrupalılarının zihnindeki Doğulu imajı hakkında fikir verdiğini unutmayalım.

SULTANIN KORSANLARI

"Osmanlı" adını verdiğimiz korsanlar hangi etnik kökenlerden gelmektedir? Bunlar fırsatçı yağmacılar mı, yoksa İslam'ın bayrağını taşıyan nusret-karin din savaşçıları mıdır? Mühtedi ve Hıristiyan denizciler Müslüman dünyaya ne kadar adapte olmuş, aileleri, vatanları ve reddettikleri inançlarını ne dereceye kadar arkalarında bırakabilmişlerdir? Gemilerde korsanlarımız ne yiyip içmekte, doğal ihtiyaçlarını nasıl karşılamakta ve denizin belirsizliklerine hangi ibadet ve ritüellerle karşı koymaktadır? Hastalıklarla nasıl mücadele edilmekte, hijyen ve disiplin nasıl sağlanmaktadır? Bir korsan akınında kullanılan askerî taktikler nelerdir? Gazilerimiz avlarını nasıl aldatmaktadır? Korsan akınlarına uygun gemi tipleri nelerdir? Bunlar ateşli silahların yaygınlaşmasından nasıl etkilenmiştir? Topoğrafik faktörler hangi limanları korsanlığa mahkûm etmiştir? Elde edilen ganimetin korsan limanlarına katkısı ve Avrupa ekonomisine zararı ne boyuttadır? Bu ganimet nasıl elden çıkarılmakta ve paylaşılmaktadır? İnsanları korsanlığa iten sosyo-ekonomik etkenler nelerdir? Korsanlarımızın yavaş yavaş gelişmeye başlayan uluslararası hukuktaki yeri nedir? Korsanlık, ticaret ve kaçakçılık arasında nasıl bir ilişki vardır?

İşte daha önce sorulmayan tüm bu suallerin cevabı Osmanlıca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Portekizce, Katalanca, Latince ve Almanca kaynakları harmanlayarak İzlanda'dan Adriyatik'e, Korsika'dan Azorlar'a Osmanlı korsanlarının maceralarını anlatan ***Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret, 1500-1700'de.***

Yeniçağ Akdeniz'inde istihbarat, korsanlık, kölelik, ihtida ve dinler ötesi diplomasi gibi alanlarda araştırmalar yapan Doç. Dr. Emrah Safa Gürkan'ın tarihsel kategorileri altüst eden serhad kahramanlarını incelediği bu ikinci eseri, Osmanlı bahriye tarihinin en gizemli sayfalarını aralamakla kalmıyor; Osmanlı korsanlarını Akdeniz ve dünya tarihindeki iktisadî, siyasî ve teknolojik gelişmelerin ışığında analiz ediyor.

Kronik
₺35,00
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-975-2430-79-2